GYVŪNŲ ENCIKLOPEDIJA

GYVŪNŲ ENCIKLOPEDIJA

TRYS NYKŠTUKAI

IŠ ANGLŲ KALBOS VERTĖ
LINAS BALČIAUSKAS

REDAGAVO
DANUTĖ RIMŠIENĖ

Versta iš:
THE KINGFISHER ILLUSTRATED ANIMAL ENCYCLOPEDIA

PROJEKTO REDAKTORĖ **LOUISE PRITCHARD**
REDAKTORIAUS PADĖJĖJA **ANNABEL BLACKLEDGE**
MENINIS REDAKTORIUS **JILL PLANK**
DIZAINERIO PADĖJĖJA **YOLANDA BELTON**
ILIUSTRACIJAS PARINKO **ALAN PLANK**

ISBN 9955-07-007-2

GYVŪNŲ ENCIKLOPEDIJA

Parašė David Burnie

TRYS NYKŠTUKAI

TURINYS

Juodagalvė mėsinė musė maitėdė *(Calliphora vomitoria)*

Piranija *(Serrasalmus nattereri)*

Pilvakojis moliuskas *Ocenbra erinacea*

Litorina *Littorina littorea*

ĮVADAS 6

SISTEMATIKA 8
PAPRASTIEJI GYVŪNAI 12
DUOBAGYVIAI 14
PLOKŠČIOSIOS IR APVALIOSIOS KIRMĖLĖS 17
ŽIEDUOTOSIOS KIRMĖLĖS 18

MOLIUSKAI

CHITONAI IR KIRMĖLINIAI MOLIUSKAI 20
KRIAUKLĖS 21
DVIGELDŽIAI MOLIUSKAI 26
GALVAKOJAI 30

VORAGYVIAI

VORAI 32
SKORPIONAI IR ERKĖS 36
JŪRINIAI VORAI IR KARDAUODEGIAI 37
VĖŽIAGYVIAI 38
KRABAI 42
LŪPAKOJAI IR DVIPORIAKOJAI 47

VABZDŽIAI

BESPARNIAI VABZDŽIAI 48
UTĖLĖS, TRIPSAI IR EMBIJOS 49
ŽIRGELIAI IR ANKSTYVĖS 50
ŽIOGAI, SVIRPLIAI IR SKĖRIAI 52
GYVALAZDĖS, MALDININKAI IR TARAKONAI 54
TERMITAI IR AUSLINDOS 55
BLAKĖS 56
AUKSAAKĖS IR BLUSOS 58
VABZDŽIAI, KURIE VYSTOSI SU PILNA METAMORFOZE 60
MUSĖS 68
DRUGIAI 72
NAKTINIAI DRUGIAI 80
SKRUZDĖLĖS, BITĖS IR VAPSVOS 84
DYGIAODŽIAI 90

CHORDINIAI

ŽEMESNIEJI CHORDINIAI 92
BEŽANDĖS ŽUVYS (APSKRITAŽIOMENIAI) 93

KREMZLINĖS ŽUVYS

RYKLIAI 94
RAJOŽUVĖS IR CHIMEROS 100

KAULINGOSIOS ŽUVYS

DVIKVĖPĖS ŽUVYS, DAUGIAPELEKIAI IR KREMZLINIAI GANOIDAI 102
SILKIAŽUVĖS IR JOMS GIMININGOS RŪŠYS 104
LAŠIŠOS IR JOMS GIMININGOS RŪŠYS 106
CIKLOTONAI IR ŽUVYS KIRVUKAI 108
UNGURIAŽUVĖS 109
KARPIAŽUVĖS IR JOMS GIMININGOS RŪŠYS 110
CHARACIDAI IR JIEMS GIMINIGOS RŪŠYS 114
ŠAMAI IR ELEKTRINIAI UNGURIAI 116
JŪRŲ RUPŪŽĖS IR VELNIAŽUVĖS 117
MENKIAŽUVĖS IR JOMS GIMININGOS RŪŠYS 118
SKORPENOS, JŪRGAIDŽIAI IR SILKIŲ KARALIAI 120
ŽUVYS SKRAIDUOLĖS, DYGLIAŽUVĖS IR JŪRŲ ARKLIUKAI 122
EŠERŽUVĖS IR JOMS GIMININGOS RŪŠYS 124
RAGUOTĖS 132
PLEKŠNIAŽUVĖS 133

VARLIAGYVIAI

VARLĖS IR RŪPŪŽĖS 134
SALAMANDROS IR KIRMRAUSOS 142

Pievinė varlė *(Rana temporaria)*

Dėmėtoji salamandra *(Salamandra salamandra)*

ROPLIAI

KROKODILAI IR ALIGATORIAI 144
DRIEŽAI IR TUATAROS 146
GYVATĖS 152
VĖŽLIAI 160

Žalioji iguana
(Iguana iguana)

Liepsnelė
(Erithacus rubecula)

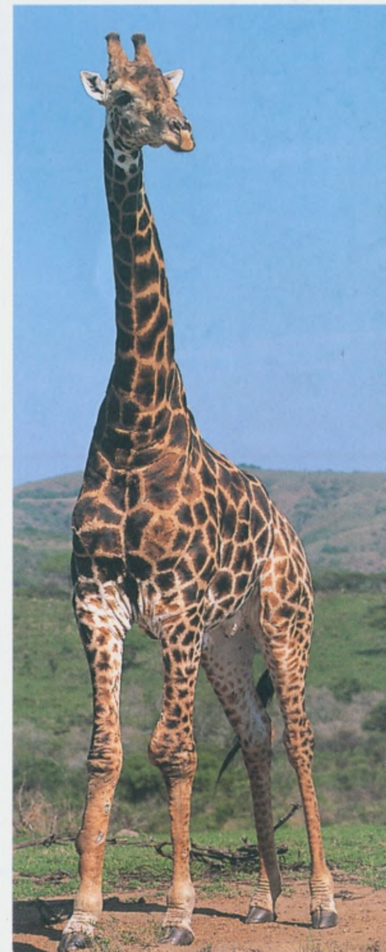
PAUKŠČIAI

NESKRAIDANTIEJI PAUKŠČIAI 162
NARAI, KRAGAI IR AUDRAPAUKŠČIAI 164
PELIKANAI IR KITI IRKLAKOJAI 166
GARNIAI IR KITI GANDRAI 168
GULBĖS, ŽĄSYS IR ANTYS 170
PLĖŠRIEJI PAUKŠČIAI 174
VIŠTINIAI (MEDŽIOJAMIEJI) PAUKŠČIAI 180
GERVĖS IR KITI GERVINIAI PAUKŠČIAI 184
TILVIKINIAI PAUKŠČIAI 186
PLĖŠIKAI, KIRAI IR ŽUVĖDROS 190
ALKOS 193
KARVELINIAI PAUKŠČIAI 194
PAPŪGOS 196
PELĖDOS 200
LĖLIAI IR VARLIABURNIAI 202
GEGUTĖS IR JOMS GIMININGI PAUKŠČIAI 203
ČIURLIAI IR KOLIBRIAI 204
TROGONAI IR PELĖPAUKŠČIAI 205
TULŽIAI IR JIEMS GIMINGI PAUKŠČIAI 206
GENIAI IR TUKANAI 208
ŽVIRBLINIAI PAUKŠČIAI 210

ŽINDUOLIAI

KLOAKINIAI (VIENANGIAI) ŽINDUOLIAI 230
STERBLINIAI 231
SKRUZDĖDOS, ŠARVUOČIAI, TINGINIAI,
SKUJUOČIAI IR VAMZDŽIADANČIAI 236
KURMIAI, EŽIAI IR KIRSTUKAI 238
SKRAIDANTIEJI LEMŪRAI IR TIKROSIOS TUPAJOS ... 239
ŠIKŠNOSPARNIAI 240
PRIMATAI 242
TRIUŠIAI, KIŠKIAI IR KIŠKĖNAI 250
GRAUŽIKAI 251
BANGINIAI, DELFINAI IR RUONIAI 258
ŠUNYS IR LAPĖS 264
LOKIAI 268
PANDOS IR MEŠKĖNAI 270
KIAUNINIAI 271
GENETOS VIVEROS IR MANGUSTOS 274
HIENOS IR URVINĖS HIENOS 275
KATĖS 276
RUONIAI, JŪRŲ LIŪTAI IR LAMANTINAI 280
DRAMBLIAI 282
DAMANAI 283
ARKLIAI, RAGANOSIAI IR TAPYRAI 284
KIAULĖS, PEKARIAI IR BEGEMOTAI 286
KUPRANUGARIAI IR JIEMS GIMININGOS RŪŠYS ... 288
ELNIAI 290
ŽIRAFOS IR OKAPIJOS 294
ŠAKIARAGINIAI 294
ANTILOPĖS, GALVIJAI IR JIEMS GIMININGOS RŪŠYS . 295

ŽODYNĖLIS 304
RODYKLĖ 308

Žirafa
(Giraffa camelopardalis)

ĮVADAS

MŪSŲ PLANETOJE GAUSU ĮVAIRIAUSIŲ GYVŪNŲ. JIE GYVENA VISUR – KALNŲ VIRŠŪNĖSE, JŪRŲ GELMĖSE, BE TO, YRA PUIKIAI PRISITAIKĘ GYVENTI ĮVAIRIOMIS SĄLYGOMIS.

Mus nuolat supa įvairiausi gyvūnai, todėl atrodo, kad viską apie juos žinome. Tačiau gyvūnų karalystė nepaprastai didžiulė ir įvairi – vienų gyvūnų kūnas apaugęs kailiu, kitų – plunksnomis, kai kurie yra žvynuoti arba turi kiautą, o yra ir tokių, kurių visas kūnas minkštas. Dažniausiai gyvūnai turi akis, ausis ir galūnes, tačiau daugybė puikiai apsieina ir be jų. Daugelis nedidelių gyvūnų visą gyvenimą praleidžia vienoje vietoje, o kai kurie mikroskopiniai organizmai išgyvena net sausumoje arba įšalusioje dirvoje. Nepaisant visų skirtumų, gyvūnai turi dvi pagrindines savybes. Pirmiausia, skirtingai negu paprasčiausi vienaląsčiai organizmai, gyvūnų kūnas susideda iš daugybės įvairiausių ląstelių, kurios atlieka tam tikrą darbą. Be to, gyvūnai privalo maitintis. Maistas yra jų energijos šaltinis, be jo gyvūnai ilgai neišgyvena. Gyvūnų kūnas ne tik susideda iš daugybės ląstelių, bet turi raumenis ir nervų sistemą. Jų dėka gyvūnai juda ir orientuojasi aplinkoje. Gyvūnai, kurių nervų sistema sudėtinga, pvz., žinduoliai ir paukščiai, kur kas greičiau orientuojasi aplinkoje ir reaguoja į dirgiklius. Naudodamiesi gerai išvystytais smegenų centrais jie suvokia tai, kas vyksta aplinkui, ir per sekundės dalį gali nuspręsti – medžioti auką ar sprukti nuo pavojaus.

Blakė
Sehirus bicolor

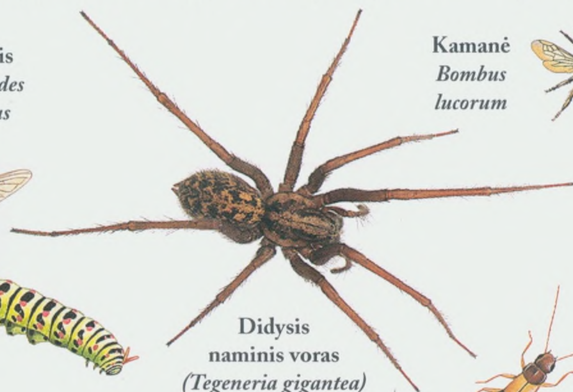
Žirgelis
Libelloides coccajus

Sparva
Tabanus sudeticus

Drugio machaono *(Papilio machaon)* vikšras

Didysis naminis voras *(Tegeneria gigantea)*

Kamanė
Bombus lucorum

Akmenlindė *(Lithobius forficatus)*

Paprastoji auslinda *(Forficula auricularia)*

Rozalija
Rosalia alpina

Juodasis duobkasys *(Nicrophorus humator)*

Vabalas
Brachinus crepitans

Žalioji pievinė blakė *(Lygocoris pabulinus)*

KIEK PASAULYJE YRA GYVŪNŲ?

Kai mokslininkai pirmą kartą pabandė suklasifikuoti visus planetos gyvūnus (p. 8–11), jie manė, kad Žemėje jų yra keletas tūkstančių rūšių. Tačiau paaiškėjo, kad gyvūnijos pasaulis yra kur kas turtingesnis negu buvo manyta anksčiau. Šiuo metu yra žinoma daugiau kaip du milijonai gyvūnų rūšių. Kiek jų iš tikrųjų yra mūsų planetoje, niekas nežino ir turbūt niekada nesužinos, bet mokslininkai mano, kad jų gali būti apie trisdešimt, o gal net ir šimtas milijonų.

Žinduoliai ir paukščiai sudaro tik menką šios didžiulės karalystės dalį. Nepaisant to, kad jie yra plačiai paplitę visame pasaulyje, jų skaičių keletą, o gal net keliolika kartų viršija mažesni gyvūnai – vabzdžiai, vorai bei kirmėlės. Viename kibire dirvožemio gali būti daugiau kaip milijonas mažyčių kirmėlių, o visame pasaulyje jų skaičius siekia tūkstančius milijardų. Kadangi šie gyvūnėliai yra itin maži ir sunkiai įžiūrimi, dažniausiai net ir nepastebime, kad jie yra.

Viršuje Šinšilos (Chinchilla laniger) gyvena aukštų uolėtų kalnų šlaituose. Tankus šinšilų kailis padeda joms lengviau išgyventi šalto ir atšiauraus klimato sąlygomis.

Prisitaikymas

Daugelis gyvūnų gyvena tik jiems tinkamoje aplinkoje. Pvz., jūrinės krevetės išgyvena tik sūriame vandenyje, o kai kurios drugių rūšys – tik tropinio klimato juostos miškuose. Vietovė, kurioje paplitusi tam tikra gyvūnų rūšis, yra vadinama gyvūno gyvenamąja vieta. Čia gyvūnai gauna viską, ko reikia, kad išgyventų.

Yra daugybė įvairiausių gyvūnų buveinių – pievos, miškai, dykumos, kalnai, olos, vandenynai, jūrų gelmės. Kai kurie gyvūnai gali gyventi kituose gyvūnuose – gyvose buveinėse, kurios suteikia maistą ir pastogę.

Įvairūs gyvūnai gyvena skirtingose buveinėse. Vienose paplitę ilgas kojas, kurių reikia bėgimui ir šokinėjimui, kitose – nuodingus geluonis, reikalingus gynybai ar puolimui, turintys gyvūnai. Beje, kiekvienoje buveinėje yra tik joje prisitaikę gyventi gyvūnai.

Visos gyvūnų savybės evoliucionavo per tūkstančius metų vykstant natūraliajai atrankai, kurios metu išlieka tik stipriausi gyvūnai ir jie palieka daugiausia palikuonių. Dėl šio proceso vis labiau stiprėja išgyvenimui reikalingos savybės, o kiekviena rūšis lėtai kinta arba evoliucionuoja.

Mūsų planetos evoliucija prasidėjo prieš 3,5 milijonų metų, kai Žemėje atsirado pirmosios gyvybės formos, tebesivystančios iki šiol.

Gyvūnai pavojuje

Per visą Žemės gyvavimo laiką atsirado daugybė naujų ir išnyko tūkstančiai anksčiau gyvenusių gyvūnų rūšių. Daugybė retų ir itin įdomių gyvūnų rūšių išnyko šiame tūkstantmetyje. Kadaise Žemėje gausiai gyveno tigrų, juodųjų raganosių ir didžiųjų pandų, tačiau dabar jų skaičius yra kritiškai sumažėjęs. Manoma, kad po dešimt ar dvidešimt metų mes juos galėsime pamatyti tik zoologijos soduose. Jei nebus imtasi veiksmingų priemonių, Žemėje gali išnykti ne tik šie gyvūnai, bet ir tūkstančiai kitų rūšių.

Gyvūnų skaičius nyksta dėl daugelio priežasčių, daugiausia – dėl žmogaus ir jo veiklos. Žmonės gyvūnus gaudo ir laiko juos kaip naminius uždarytus, medžioja maistui arba „savo malonumui“, naikina ir užima jų buveines. Kol dar nevėlu, mes privalome imtis visų priemonių ir apsaugoti dar likusius gyvūnus.

VIRŠUJE *Dėl nelegalaus medžiojimo ir kitokio naikinimo gamtoje beveik nebeliko tigrų (Panthera tigris).*

KAIRĖJE *Kaip ir daugeliui kitų sterblinių gyvūnų, trumpauodegei kengūrai (Setonix brachyurus) grėsmę kelia naikinamos jų buveinės.*

SISTEMATIKA

NORĖDAMI IŠTIRTI GYVUOSIUS ORGANIZMUS MOKSLININKAI JUOS SUSKIRSTO ARBA KLASIFIKUOJA Į GRUPES. JOSE GYVŪNAI KLASIFIKUOJAMI PAGAL SAVYBES IR VIETĄ GAMTOJE.

Žemiau parodyta, kaip mokslininkai klasifikuoja Eurazijos žaliąją medvarlę – pradedant didžiosiomis grupėmis ir baigiant mažosiomis. Didžiausios grupės vadinamos karalystėmis, o mažiausios – rūšimis. Šiuo metu biologai visus gyvuosius organizmus skirsto į penkias didžiąsias karalystes, tačiau visa sistematika gali kisti atradus naujas gyvybės formas.

KARALYSTĖ

Karalystės yra didžiausios organizmų grupės. Gyvūnų karalystei priklauso visi įvairiais būdais judantys gyvūnai. Jie gali judėti energijos gaudami iš maisto.

GYVŪNŲ KARALYSTĖ

Eurazijos žalioji medvarlė priklauso gyvūnų karalystei, nes energijos ji gauna iš maisto. Be to, ir visos kitos jos savybės, pvz., puiki orientacija aplinkoje ir judėjimas, rodo, kad medvarlė priklauso gyvūnams.

TIPAS

Tipas (Phylum) yra karalystės dalis. Vienam tipui priklausantys gyvieji organizmai turi panašią kūno sandarą.

CHORDINIŲ TIPAS

Visi šiam tipui priklausantys gyvūnai turi stuburą. Eurazijos žalioji medvarlė pirmaisiais gyvenimo metais turi stuburo užuomazgas, kurios vėliau išsivysto į tikrą stuburą.

Gyvojo pasaulio karalystės

MONEROS
Šią karalystę sudaro bakterijos ir kiti mikroskopiniai organizmai. Tai vieni mažiausių, paprasčiausių ir ištvermingiausių Žemėje gyvenančių organizmų.

PROTISTAI
Protistai – mikroskopiniai organizmai, kurių kūnas susideda iš vienos ląstelės. Jie yra didesni ir sudėtingesnės struktūros negu moneros. Šiai karalystei priklauso pirmuonys – organizmai, turintys gyvūnų bei augalų ypatybių, ir dumbliai.

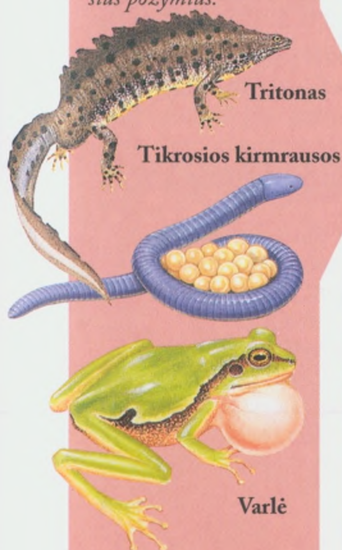
GRYBAI
Grybai auga ant gyvųjų organizmų arba jų liekanų. Dauguma grybų yra mikroskopiniai organizmai, tačiau yra ir pakankamai didelių, matomų paprasta akimi, pvz., šungrybiai, valgomieji grybai.

AUGALAI
Augalai negauna energijos iš maisto. Visą augimui reikalingą energiją jie ima iš saulės šviesos. Skirtingai negu vienaląsčių, augalo kūnas susideda iš daugybės ląstelių. Šios karalystės atstovai yra pagrindinis daugelio gyvūnų maistas ir energijos šaltinis. Jei Žemėje išnyktų augalai, neilgai trukus visi gyvūnai – žolėdžiai bei mėsėdžiai – išmirtų.

GYVŪNAI
Gyvūnų karalystei priklauso visi gyvi organizmai, kurie minta maistu ir kurių kūnas susideda iš daugybės ląstelių. Ši karalystė labai skiriasi nuo likusių keturių, be to, ji apima kur kas daugiau rūšių negu visos keturios. Kad išgyventų, kai kuriems gyvūnams nereikia saulės ir jie gali egzistuoti įvairiose buveinėse – olose, kalnuose arba jūrų gelmėse.

KLASĖ

Klasė yra tipo dalis. Jai priklausantys gyvūnai turi panašius svarbiausius požymius.

VARLIAGYVIŲ KLASĖ (Amphibia)
Skirtingai negu kiti stuburiniai gyvūnai, varliagyvių klasei priklausantys gyvūnai, tarp jų ir Eurazijos žalioji medvarlė, dalį gyvenimo praleidžia vandenyje, dalį – sausumoje, be to, tam, kad išgyventų, jiems reikia drėgmės.

BŪRYS

Būrys yra klasės dalis. Vienam būriui priklausantys gyvūnai yra panašios kūno formos.

BEUODEGIŲ BŪRYS (Anura)
VARLĖS IR RUPŪŽĖS
Varliagyviai yra skirstomi į tris būrius. Skirtingai negu kiti varliagyvių būrio atstovai, varlės ir rupūžės neturi uodegos, todėl jas lengva atskirti nuo kitų šio būrio atstovų. Eurazijoje gyvenanti medvarlė yra tipiškas beuodegis šio būrio atstovas. Ji turi ilgas užpakalines kojas.

ŠEIMA

Šeima yra būrio dalis. Vienai šeimai priklausantys gyvūnai pasižymi panašiu gyvenimo būdu.

MEDVARLIŲ ŠEIMA (Hylidae)
Medvarlės sudaro vieną didžiausių varlių šeimų. Visi šios šeimos atstovai, taip pat ir Eurazijoje gyvenanti medvarlė, turi disko pavidalo piršţų galus ir ypatingą sekretą gaminančias liaukas, kurios padeda gyvūnams laikytis ant vertikalaus paviršiaus. Dažniausiai medvarlės būna nedidelės, o patinai gali skleisti itin skardų ir stiprų garsą.

GENTIS

Gentis (Genus) yra šeimos dalis. Vienai genčiai priklausantys gyvūnai yra artimai vienas su kitu susiję.

MEDVARLIŲ GENTIS (Hyla)
TIKROSIOS MEDVARLĖS
Šiai genčiai priklausančios varlės turi beveik tokią pat kūno sandarą ir formą, tačiau skiriasi spalva. Tipiškų medvarlių gentyje yra žinoma 250 varlių rūšių, kurios sudaro keturis penktadalius visų pasaulyje žinomų medvarlių šeimos rūšių. Šios varlės gyvena Europoje, Azijoje ir Šiaurės bei Pietų Amerikoje.

RŪŠIS

Rūšis – gyvų organizmų, kurie vieni nuo kitų nesiskiria nei išvaizda, nei gyvenimo būdu, grupė.

RŪŠIS (Hyla arborea)
MEDVARLĖ
Kaip ir visi kiti gyvi organizmai, medvarlės turi iš dviejų žodžių sudarytą mokslinį pavadinimą, kuris rodo medvarlės padėtį gyvų organizmų sistemoje. Kaip ir dauguma mokslinių terminų, pavadinimai rašomi lotyniškai, kad bet kurios šalies mokslininkas galėtų juos suprasti.

GYVŪNŲ KARALYSTĖ

Žemiau parodyta, kaip šioje knygoje paminėti gyvūnai klasifikuojami pagal tipus, klases, būrius ir t.t. Pirmame puslapyje pavaizduoti bestuburiai (gyvūnai, neturintys stuburo), o antrame – stuburiniai gyvūnai.

Potipis

Klasė

Tipas

PAPRASTIEJI GYVŪNAI (SEVERAL PHYLA)

Gyvūnai, neturintys galvos arba kitų išreikštų jutimo organų. Tai – pintys, verpetės, samangyviai ir kt. Vieni gyvūnai yra mikroskopiniai, kiti matomi plika akimi.

DUOBAGYVIAI (CNIDARIA)

Gyvūnai, dažniausiai gyvenantys jūroje ir turintys maišelio arba suploto varpo formos kūną, apsuptą dilgiųjų čiuptuvų. Šiam tipui priklauso medūzos, koralai ir kt.

PLOKŠČIOSIOS KIRMĖLĖS (PLATHELMINTHES)

Parazitinės bekojės kirmėlės, kurių kūnas yra plokščias. Jos juda šliauždamos arba plaukdamos. Daugelis plokščiųjų kirmėlių gyvena vandenyje arba drėgnose vietose, kai kurios – kituose gyvuose organizmuose.

APVALIOSIOS KIRMĖLĖS (NEMATODA)

Nematodų – apvaliųjų kirmėlių – kūnas yra verpstiškas, padengtas tvirta, sunkia pažeidžiama kutikule („oda"). Apvaliosios kirmėlės gyvena visur – jų aptinkama sausumoje, jūrose, gėluosiuose vandenyse ir kituose gyvuose organizmuose.

ŽIEDUOTOSIOS KIRMĖLĖS (ANNELIDA)

Žieduotųjų kirmėlių kūnas sudarytas iš atskirų žiedų ir segmentų. Pagrindinis jų atstovas yra sliekas. Žieduotosios kirmėlės dažniausiai gyvena dirvoje, gėluosiuose vandenyse ir jūrose.

MOLIUSKAI (MOLLUSCA)

Gyvūnai, kurių minkštą kūną dengia kalkinė kriauklė. Tai – sraigės, šukutės ir aštuonkojai. Didžioji moliuskų dalis gyvena vandenyje arba drėgnose vietose.

DYGIAODŽIAI (ECHINODERMATA)

Jūros gyvūnai, kurių kūnas padalytas į penkias lygias dalis. Tai – jūrų žvaigždės, jūrų ežiai, jūrų lelijos ir kt. Dygiaodžiai gyvena vandenyje – vandens paviršiuje arba jūros gelmėse.

NARIUOTAKOJAI (ARTHROPODA)

Nariuotakojų kūną dengia storesnis arba plonesnis kūno šarvas. Jie turi keletą porų nariuotų tvirtų ir lenktų kojų. Nariuotakojai paplitę visur, jų nėra tik Antarktidoje.

VĖŽIAGYVIAI (CRUSTACEA)

Nariuotakojai, turintys dvi poras antenų. Tai – krabai, langustai, vėžiai, krevetės ir kt. Kai kurios vėžiagyvių rūšys gyvena sausumoje, tačiau daugelis – vandenyje.

CHELICERINIAI (CHELICERATA)

Nariuotakojai, kurių kūnas padalytas į dvi dalis. Priekinė galūnių pora – cheliceros – atlieka žandų funkcijas, antroji galūnių pora – pedipalpai; jais čiumpa maistą. Skirtingai negu kiti nariuotakojai, šie gyvūnai neturi antenų.

VORAGYVIAI (ARACHNIDA)

Gyvūnai, turintys keturias poras vaikščiojamųjų kojų. Tai – vorai, skorpionai ir erkės. Dauguma jų yra sausumos gyventojai.

JŪRINIAI VORAI (PYCNOGONIDA)

Nedideli ilgakojai gyvūnai, gyvenantys jūroje. Kaip ir paprastieji vorai, šie gyvūnai turi nedidelę, straubliuko gale esančią burną ir keturias poras kojų.

MEROSTOMINIAI (MEROSTOMATA)

Ilgauodegiai jūriniai gyvūnai, kurių kūnas panašus į arklio pasagą. Paprastai jie gyvena negiliuose jūros vandenyse ir tik išlipa į krantą dėti kiaušinių.

UNIRAMIA (UNIRAMIA)

Nariuotakojai, turintys vieną porą antenų ir nešakotų kojų. Didžioji šių gyvūnų dauguma gyvena sausumoje, kai kurios rūšys – gėluosiuose vandens telkiniuose.

ŠIMTAKOJAI (MYRIAPODA)

Ilgakūniai nariuotakojai, kurių kūną dengia tvirta chitininė danga. Jie turi daugybę porų kojų – vieni kiekviename kūno segmente po vieną porą kojų, o kiti – po dvi poras kojų.

VABZDŽIAI (INSECTA)

Gyvūnai, turintys tris poras kojų ir dažniausiai po dvi poras sparnų. Šiai milžiniškai gyvūnų klasei priklauso daugiau rūšių negu kuriai kitai.

CHORDINIAI
(CHORDATA)

Gyvūnai, turintys chordą – nugaros stygą, kuri atlieka ašinio skeleto vaidmenį. Tai stangrus, lankstus virbas, sudarytas iš savotiško audinio. Chorda susidaro iš žarnyno vamzdelio nugarinės sienelės. Šis organas išlieka tik žemesnėse gyvūnų grupėse, o aukštesnėse iš chordą gaubiančio jungiamojo audinio susidaro slanksteliai.

GAUBTAGYVIAI IR GALVACHORDŽIAI
(UROCHORDATA IR CEPHALOCHORDATA)

Chordiniai gyvūnai, turintys chordą, bet ne slankstelius. Tai – iešmučiai, ascidijos, salpos ir kt. Visi paprastieji chordiniai gyvūnai gyvena vandenyje.

STUBURINIAI
(VERTEBRATA)

Chordiniai gyvūnai su išsivysčiusia stuburo sistema. Palyginti su kitais gyvūnais, stuburiniai yra protingi, turi gerai išvystytą nervų sistemą ir smegenis.

BEŽANDŽIAI (AGNATHA)

Organizmai, turintys ilgą, į ungurio panašią kūno sandarą, bežandę burną ir žvynais nepadengtą kūną. Tai nėgės, kurios maitinasi gyvais organizmais, ir miksinos, mintančios negyvais organizmais. Skirtingai negu kremzlinės ar kaulinės žuvys, jos neturi porinių pelekų.

KREMZLINĖS ŽUVYS
(CHONDROICHTHYES)

Kremzlinės žuvys neturi kaulų, jų vidiniai griaučiai yra kremzliniai. Jos turi nelygią odą, tvirtas žiaunas ir pelekus. Tai – rykliai, šunrykliai, rajos ir kt. Dauguma šių žuvų gyvena jūrose ir vandenynuose.

KAULINĖS ŽUVYS
(OSTEICHTHYES)

Kaulinės žuvys turi pakankamai tobulus kaulinius griaučius ir žvynuotą kūną. Jos gyvena beveik visuose vandens telkiniuose – gėluosiuose vandenyse, jūrose, vandenynuose. Kaulinės žuvys yra labiausiai paplitę stuburiniai gyvūnai Žemėje. Šių žuvų išneršti ikrai dažniausiai prikimba prie povandeninių augalų ir vystosi. Vienas pagrindinių kaulinių žuvų atstovų yra ešerys.

VARLIAGYVIAI
(AMPHIBIA)

Gyvūnai, dalį laiko praleidžiantys vandenyje, dalį – sausumoje. Augdami keičia išvaizdą ir kūno formą. Tai – varlės, rupūžės, salamandros, tritonai ir kt. Suaugę varliagyviai yra grobuonys, maistui medžiojantys kitus gyvūnus.

ROPLIAI
(REPTILIA)

Žvynuoti gyvūnai, gyvenantys vandenyje ir sausumoje. Tai – driežai, krokodilai ir gyvatės. Vieni ropliai deda kiaušinius, kiti jauniklius gimdo.

PAUKŠČIAI (AVES)

Šiltakraujai gyvūnai, turintys sparnus, bedantį snapą ir plunksnomis apaugusį kūną. Daugelis paukščių gali skraidyti, tačiau žinoma keletas rūšių, kurios skraidyti negali. Visi paukščiai deda kiaušinius ir maitina jauniklius.

ŽINDUOLIAI (MAMMALIA)

Šiltakraujai gyvūnai, kurių kūnas apaugęs kailiu arba plaukais ir kurie savo jauniklius maitina pienu. Daugelis žinduolių yra išnešiojami motinos pilve arba specialioje sterblėje, tačiau yra išsiritančių ir iš kiaušinių. Didžioji dauguma žinduolių turi kojas, kiti – plaukmenis arba sparnus, leidžiančius jiems plaukti ar skraidyti.

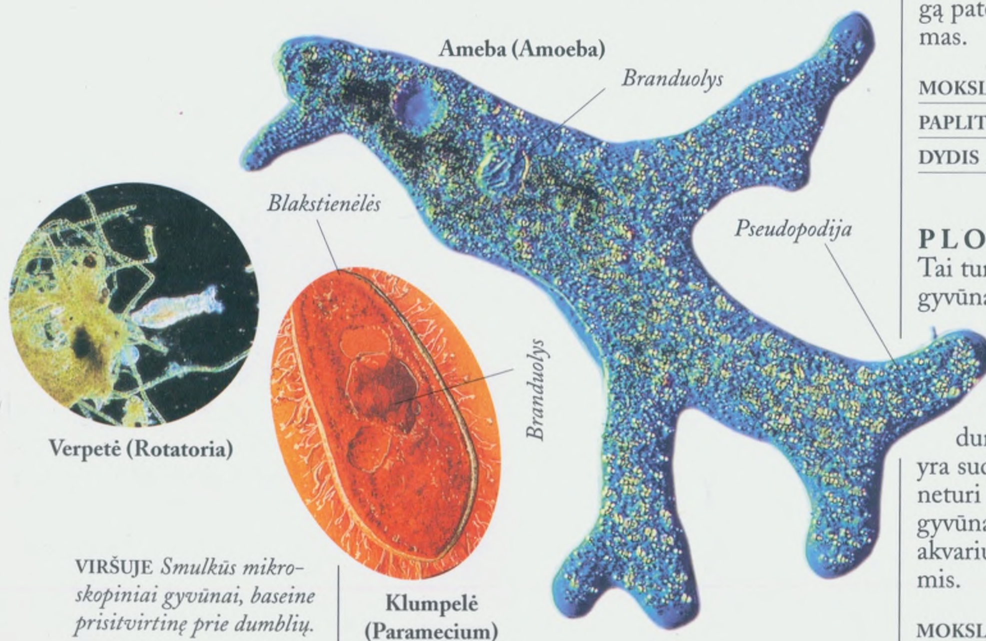

PAPRASTIEJI GYVŪNAI

GYVŪNAI SUSIDEDA IŠ DAUGYBĖS LĄSTELIŲ IR MAITINASI, KAD IŠGYVENTŲ. KADAISE, PRIEŠ MILIJARDĄ METŲ, PIRMASIS ŽEMĖS GYVŪNAS ATSIRADO IŠ VIENALĄSČIŲ ORGANIZMŲ, VADINAMŲ PROTISTAIS.

VIRŠUJE *Smulkūs mikroskopiniai gyvūnai, baseine prisitvirtinę prie dumblių.*

VIRŠUJE CENTRE *Klumpelės kūnas susideda iš vienos ląstelės ir branduolio.*

VIRŠUJE DEŠINĖJE *Judėdama ameba keičia kūno formą. Maistą apgaubia pseudopodijomis ir įtraukia į ląstelės vidų.*

Pasaulyje vis dar egzistuoja pirmuonys ir beveik visi šie organizmai gyvena vandenyje. Patys paprasčiausi gyvūnai irgi gyvena vandenyje, tačiau skirtingai negu pirmuonių, jų kūnas susideda iš daugybės ląstelių – pakankamai sudėtinga kūno sandara padeda jiems judėti ir gaudyti maistą. Dauguma paprastųjų gyvūnų matomi tik per mikroskopą, tačiau yra ir tokių, pvz., pintys, kurios puikiai matomos ir plika akimi.

AMEBA

Amebos – vienaląsčiai pirmuonys, neturintys pastovios kūno formos. Tai pliki arba ploną kiautelį turintys organizmai, dažniausiai nematomi plika akimi. Gyvena tvenkiniuose, balose, kituose vandens telkiniuose ir ant augalų. Amebos maisto dalelę apgaubia pseudopodijomis ir įtraukia į ląstelės vidų. Daugina si tik dalijimosi būdu.

MOKSLINIS PAVADININMAS *Amoeba proteus*

PAPLITIMAS Visas pasaulis

DYDIS Iki 0,7 mm ilgio

KLUMPELĖ

Nedideli, į mažą klumpelę panašūs pirmuonys. Dažniausiai gyvena ežeruose, tvenkiniuose ir dirvoje. Klumpelės juda blakstienėlėmis, kurios dengia visą kūno paviršių. Maitinasi bakterijomis ir kitais mikroorganizmais. Maistas per burnos angą patenka į virškinamąją vakuolę ir yra virškinamas.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Paramecium caudatum*

PAPLITIMAS Visur

DYDIS Apie 0,15 mm ilgio

PLOKŠČIAGYVIS

Tai turbūt primityviausios sandaros daugialąsčiai gyvūnai Žemėje. Plokšti, iš dalies permatomi, neturintys pastovios kūno formos, nesimetriški gyvūnai, sudaryti iš dviejų sluoksnių. Jie gyvena jūrose, šliaužioja akmenimis ir maitinasi ant akmenų augančiais dumbliais. Nepaisant to, kad plokščiagyviai yra sudėtingesnės sandaros negu pirmuonys, jie neturi aiškiai išreikštų organų. Pirmą kartą šie gyvūnai buvo atrasti 1883 m. viename Australijos akvariumų ir iš pradžių palaikyti gyvūnų lervomis.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Trichoplax adhaerens*

PAPLITIMAS Nežinoma

DYDIS Apie 3 mm skersmens

VERPETĖS

Smulkūs mikroskopiniai gyvūnai, gyvenantys upėse, ežeruose, balose ir grioviuose. Tai vieni mažiausių žinomų gyvūnų pasaulyje. Verpetės minta protistais ir kitais mikroskopiniais organizmais, kuriuos suvilgo seilių liaukų sekretu. Sausuoju metų laiku verpetės dažniausiai būna anabiozės būsenoje. Taip jos gali išbūti net keletą metų.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Rotifera*

PAPLITIMAS Visur

DYDIS Apie 0,25 mm skersmens

KAIRĖJE *Pinties paviršius atrodo lyg vulkanų išraižytas kraštovaizdis. Kiekvienas „vulkanas" pumpuoja vandenį, kurį pintis išfiltravo ieškodama maisto.*

Halichondria panicea

Daugelis pinčių rūšių turi korytą kūną, sudarytą iš nedidelių mineralų liekanų. Palietus kai kurių rūšių pintis jos tuoj pat subyra, tačiau po kiek laiko regeneruoja ir susidaro sveika pintis. Pintys maitinasi košdamos – filtruodamos vandenį.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Halichondria panicea*

PAPLITIMAS Atlanto vandenynas, Viduržemio jūra, Ramusis vandenynas

DYDIS Iki 20 cm skersmens

MACROBIOTUS

Šie mikroskopiniai gyvūnai gyvena jūrose, sausumoje ir drėgnose samanose. Trumpi ir ovalūs, kūno šonuose yra keturios poros kojų. Minta samanų ir kitų augalų skysčiais arba kitais organizmais. Gyvena drėgnose vietose, tačiau samanoms ar vandens telkiniui išdžiūvus jie pereina į anabiozę ir gali išbūti iki 25 metų.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Macrobiotus*

PAPLITIMAS Visur

DYDIS Apie 1 mm ilgio

Macrobiotus vaizdas per mikroskopą

Membranipora

Šie samangyviams priklausantys gyvūnai gyvena tiek gėluosiuose, tiek sūriuosiuose vandenyse. Maitinasi čiuptuvais gaudydami smulkų planktoną. Dažniausiai samangyviai gyvena samanų ar dumblių formos kolonijomis ir yra labiau panašesni į augalus negu į gyvūnus. Kartais samangyvių kolonijos matyti vandens paviršiuje plaukiojančios tarsi augalų lapai. Jų kolonijos audros metu kartais išplaunamos į krantą.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Membranipora*

PAPLITIMAS Visur

DYDIS Kolonijos iki 10 cm dydžio

BESTUBURIAI GYVŪNAI

Daugiau negu 97% visų Žemėje žinomų gyvūnų rūšių yra bestuburiai. Bestuburis yra gyvūnas, neturintis stuburo arba chordos. Vieni bestuburiai yra minkštakūniai, kiti turi apsauginį kiautą. Bestuburiai buvo pirmieji Žemės gyventojai ir yra prisitaikę gyventi visur – olose, jūrų gelmėse, aukščiausių kalnų šlaituose ir t.t. Biologai bestuburius skirsto į 30 pagrindinių grupių – tipų. Štai keletas bestuburių tipų pavyzdžių:

Pintis

Medūza

Sliekas

Vabalas

PINTYS

Skirtingai negu kiti bestuburiai, pintys turi skeletą, sudarytą iš mikroskopinių mineralų dalelių.

DUOBAGYVIAI

Medūzų ir kitų duobagyvių kūnas sudarytas iš dviejų ląstelių sluoksnių. Visos duobagyvių rūšys gyvena vandenyje ir daugelis yra itin nuodingi.

ŽIEDUOTOSIOS KIRMĖLĖS

Kaip ir daugelio bestuburių, slieko ir kitų kirmėlių kūnas susideda iš žiedų – segmentų.

NARIUOTAKOJAI

Vabzdžių, pvz., vabalų, ir kitų nariuotakojų kūną dengia kutikulė.

DUOBAGYVIAI

VANDENYJE GYVENANTYS GYVŪNAI, TURINTYS MAIŠELIO SU ILGAIS ČIUPTUVĖLIAIS ARBA SUPLOTO VARPO FORMOS KŪNĄ. TAI – MEDŪZOS, KORALAI, HIDROS, SIFONOFORAI IR JŪRŲ PLUNKSNOS.

Paprastoji medūza

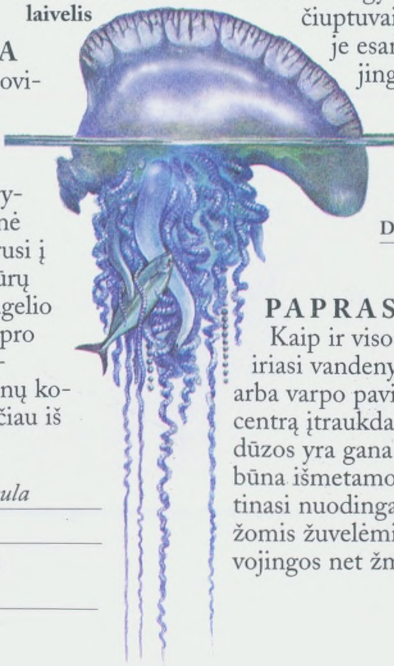
Jūrų plunksna

Pasaulyje yra žinoma apie 10 000 duobagyvių rūšių. Kai kurios rūšys gyvena gėluosiuose vandenyse, tačiau didžioji dauguma duobagyvių yra jūros gyventojai. Duobagyvių čiuptuvai yra itin jautrūs ir pilni dilgiųjų ląstelių. Čiuptuvams palietus ką nors valgomo tuoj pat pasklinda nuodai ir auka žūva.

PORTUGALIŠKASIS LAIVELIS

Gyvena vandens paviršiuje, o jo mėlynas pneumatoforas lyg burė kyšo virš vandens, todėl vėjas jį plukdo kaip mažytį laivelį. Nors atrodo kaip medūzos, jie yra sifonoforai – nuolat kartu gyvenanti duobagyvių grupė. Portugališkojo laivelio čiuptuvai gali būti iki 20 cm ilgio. Paviršiuje esančių dilgiųjų ląstelių nuodai pavojingi ir žmogui.

MOKSLINIS PAVADINIMAS	*Physalia physalis*
PAPLITIMAS	Visos šiltos jūros
DYDIS	Iki 30 cm skersmens

Portugališkasis laivelis

JŪRŲ PLUNKSNA

Šie gyvūnai panašūs į senovines rašomąsias plunksnas, todėl ir buvo taip pavadinti. Jie sudaryti iš atskirų organizmų – polipų, gyvenančių kolonijomis. Apatinė polipų kolonijos dalis yra panirusi į smėlį arba dumblą. Viršutinė jūrų plunksnos dalis sudaryta iš daugelio polipų, kurie čiuptuvais gaudo pro šalį praplaukiančias maisto medžiagas. Kai kurios jūrų plunksnų kolonijos siekia 1,5 m aukščio, tačiau iš tiesų jos yra kur kas mažesnės.

MOKSLINIS PAVADINIMAS	*Pennatula*
PAPLITIMAS	Visur
DYDIS	Paprastai kolonija užauga iki 40 cm aukščio

VIRŠUJE *Iš abiejų pusių jūrų plunksna apaugusi dilgiais nuodingais polipais.*
VIRŠUJE DEŠINĖJE *Paprastosios medūzos kūno centre išsidėstę keturi violetinės spalvos dauginimosi organai.*
DEŠINĖJE *Portugališkieji laiveliai minta žuvimis ir kitais jūriniais gyvūnais.*

PAPRASTOJI MEDŪZA

Kaip ir visos medūzos, paprastoji medūza iriasi vandenyje judindama savo plokščią skėčio arba varpo pavidalo kūną. Medūza juda į kūno centrą įtraukdama ir išstumdama vandenį. Medūzos yra gana prastos plaukikės, todėl dažnai jos būna išmetamos į krantą. Paprastoji medūza maitinasi nuodingais čiuptuvais sumedžiotomis mažomis žuvelėmis. Medūzų dilgiosios ląstelės pavojingos net žmogui.

KAIRĖJE *Aktinijų jauni individai dėl maisto ir vietos konkuruoja su kitomis aktinijomis.*

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Aurelia aurita*

PAPLITIMAS Atlanto, Ramusis, Indijos vandenynai, Viduržemio jūra

DYDIS Iki 30 cm skersmens

JŪRŲ ŠIRŠĖ

Šios medūzos gyvena Australijos pakrantėse. Jų įkandimas yra mirtinas. Kadangi yra permatomos, vandenyje jas labai sunku pastebėti. Australijos jūrų širšės dauginasi negiliuose vandenyse, dažniausiai netoli upės žiočių. Liūčių sezono metu vanduo jas išplukdo netoli kranto – dažniausiai žmonių pamėgtose negiliose vietose. Jūrų širšių kūnas yra kubo formos, todėl jos dar vadinamos kubomedūzomis. Kai čiuptuvai ištiesti, kubomedūzų ilgis gali siekti 2 metrus.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Chironex fleckeri*

PAPLITIMAS Indijos ir Ramusis vandenynai

DYDIS Iki 25 cm skersmens

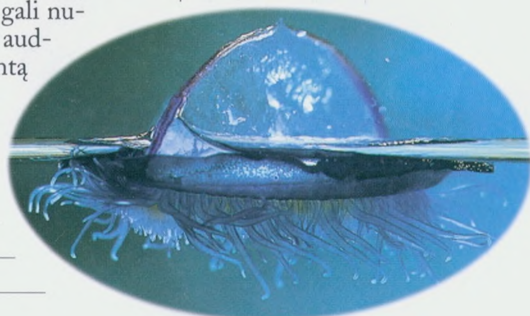
VELELIJA

Kaip ir portugališkieji laiveliai, velelijos plūduriuoja vandens paviršiuje, virš kurio kyšo jų kolonijos trikampė burė. Disko pavidalo kūno pakraščiuose išsidėstę nuodingi čiuptuvai. Velelijos minta mažais jūriniais gyvūnais ir gali nukeliauti daugiau kaip 100 km. Per audrą jos dažniausiai išmetamos į krantą – paplūdimyje gali būti iki milijono kolonijų.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Vellela vellela*

PAPLITIMAS Visos šiltos jūros

DYDIS Iki 8 cm skersmens

Vandens paviršiuje plūduriuojančios velelijos

JŪRŲ AGRASTAI

Nors ir panašūs į medūzas, jūrų agrastai nėra duobagyviai. Jie priklauso šukuočių tipui. Jūrų agrastai turi apvalų, drebučių pavidalo kūną, apaugusį plaukeliais, ir du ilgus plonus čiuptuvus, kuriais gaudo maistą. Šie gyvūnai juda plaukelių dėka. Jūrų agrastai yra planktoniniai organizmai ir juos palietus dažnai ima spindėti. Dažniausiai gyvena arti vandens paviršiaus, todėl per audrą išplaunami į krantą.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Pleurobrachia*

PAPLITIMAS Visur

DYDIS Kartu su čiuptuvais gali siekti 3 cm ilgį

Švytintis jūrų agrastas

PAPRASTOJI AKTINIJA

Dauguma jūrinių aktinijų atrodo kaip įvairiaspalviai augalai, o ne gyvūnai. Kai kurios aktinijos gyvena smėlyje, tačiau daugelis jų būna prisisiurbusios prie ko nors kieto, dažniausiai akmens. Gaudo vėžiagyvius ir net smulkias žuvis. Nors aktinijos gyvena vandenyje, pakankamai ilgai jos gali išbgyventi ir be vandens. Prasidėjus atoslūgiui aktinijos čiuptuvais visas savo kūno ertmes pripildo vandens ir būdamos ore kurį laiką neišdžiūva.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Actinia equina*

PAPLITIMAS Atlanto vandenynas, Viduržemio jūra

DYDIS Iki 7 cm aukščio

VIRŠUJE *Fotografijoje matyti velelijos kolonija ir plūduriuojantys čiuptuvai.*

APAČIOJE *Vandenyje jūrų agrastai atrodo išties įspūdingai, tačiau ištraukti į sausumą pavirsta beformiais drebučiais.*

VIRŠUJE *Po vandeniu raguotieji koralai (Acropora nasuta) atrodo tarsi tankus miškas, kuriame gyvena daugybė mažų jūrinių organizmų. Kaip ir koralai, šie gyvūnai maitinasi naktį.*

RAGUOTIEJI KORALAI

Raguotieji koralai – kalkinį skeletą turinčių koralinių polipų kolonija. Koralai dauginasi pumpuravimo būdu arba dėdami kiaušinius į vandenį. Koraliniai polipai minta lervomis, kitais nedideliais pro šalį praplaukiančiais organizmais, kuriuos nužudo dilgiaisiais čiuptuvais, ir koralų viduje augančiais dumbliais. Kolonijos forma priklauso nuo to, kaip koralai augo, pvz., raguotųjų koralų kolonijoje atšakos formuojasi taip, kad iš šono atrodo lyg elnio ragai. Raguotieji koralai labai trapūs ir dažniausiai auga koralinių rifų priedangoje.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Acropora rūšys*

PAPLITIMAS Tropinio klimato juostos jūros

DYDIS Iki 1 m aukščio

RAUDONIEJI KORALAI

Skirtingai negu daugelis koralų, sudarytų iš įvairiaspalvių polipų, turinčių baltą kalkinį skeletą, raudonieji koralai yra sudaryti iš baltų koralų, turinčių juodą, rausvą arba raudoną kalkinį skeletą. Šie koralai gyvena net iki 200 m gylyje.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Corallium rubrum*

PAPLITIMAS Viduržemio jūra

DYDIS Iki 50 cm aukščio

SYMPHYLLIA

Apvalios formos, raižytu paviršiumi lėtai augantys koralai atrodo tarsi milžiniškos smegenys. Šį koralą sudaro kelios polipų, su išilgai išsidėsčiusiais čiuptuvais eilės, o išilgai koralo apačios polipų burna suformuoja gilias įpjovas. Apvali koralo forma puikiai saugo jį nuo potvynio bangų ir povandeninių srovių.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Symphyllia*

PAPLITIMAS Tropinio klimato juostos jūros

DYDIS Iki 2 m skersmens

GRYBINIS KORALAS

Grybinis koralas auga pavieniui ir dažniausiai smėlingame jūros dugne. Minta netoliese plaukiojančiais gyvūnais, kurių pasigauna čiuptuvais. Suaugę grybiniai koralai neprisitvirtina prie dugno, todėl gali laisvai judėti.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Fungia*

PAPLITIMAS Indijos ir Ramusis vandenynas

DYDIS Iki 25 cm skersmens

KORALINIAI RIFAI

Kai kurių rūšių koralai gali gyventi šaltame ir tamsiame vandenyje, tačiau beveik visiems koralinius rifus sudarantiems polipams reikalingas šiltas, šviesus ir pakankami sūrus vanduo. Netoli pakrantės esantieji koralai sudaro koralinį rifą. Jis susideda iš mirusių polipų kalkinių skeletų. Didžiausias pasaulyje koralinis rifas yra Australijos Didysis barjerinis rifas, kurio ilgis yra daugiau kaip 2000 km. Koraliniuose rifuose gyvena gausi įvairiaspalvė fauna – pintys ir mažos, koralų nuodams atsparios žuvys. Šiuos gyvūnus koralai ne tik maitina, bet ir apsaugo nuo grobuonių.

PLOKŠČIOSIOS IR APVALIOSIOS KIRMĖLĖS

KIRMĖLĖ – ILGAS, MINKŠTO KŪNO GYVŪNAS, NETURINTIS KOJŲ. DAUGELIS KIRMĖLIŲ RŪŠIŲ GYVENA VANDENYJE ARBA DIRVOJE, TAČIAU KAI KURIOS RŪŠYS YRA PARAZITINĖS IR GYVENA KITUOSE GYVUOSE ORGANIZMUOSE.

Kaspinuotis

Plokščiosios kirmėlės yra vienos primityviausių žinomų kirmėlių pasaulyje. Jų kūnas dažniausiai suplotas ir itin plonas. Šiai kirmėlių grupei priklauso kirmėlės, gyvenančios gyvulių kepenyse, ir kaspinuočiai. Apvaliosios kirmėlės, arba nematodai, yra verpstiškos kūno formos. Daugelis jų yra parazitai, gyvenantys visur – augaluose, gyvūnų bei žmogaus organizme.

ŠUNINIS KASPINUOTIS

Kaspinuočiai yra plokščiosios kirmėlės, dažniausiai gyvenančios gyvūnų ir žmonių organizme. Šuninis kaspinuotis turi nedidelę apvalią galvą su keliomis eilėmis kabliukų. Kaspinuočio kūnas padalytas į apie 150 segmentų, kurių kiekviename yra tūkstančiai kiaušinių. Šiais kabliukais kaspinuotis prisikabina prie šunų žarnų vidinės pusės ir gyvena siurbdamas dalį šuns ėdamo maisto. Kaspinuočiui augant galinė kūno dalis nutrūksta nusinešdama visus joje buvusius kiaušinius ir suformuoja naują kaspinuotį. Šuninio kaspinuočio kiaušiniai subręsta blusos lervose, todėl jei šuo suėda užkrėstą blusą, jis apsikrečia kaspinuočiais.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Dipylidium caninum*

PAPLITIMAS Visur

DYDIS Iki 50 cm ilgio

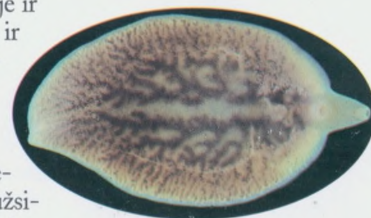
KEPENINĖ SIURBIKĖ

Kepeninės siurbikės yra mažos parazitinės plokščiosios kirmėlės, kurios gyvena kraujyje ir juo minta. Labiausiai šios kirmėlės mėgsta avis ir galvijus, tačiau gali kelti grėsmę ir žmogui. Kepeninių siurbikių kiaušiniai bręsta sraigėse. Susiformavusios lervos sraigę palieka ir patenka į vandens telkinius arba dirvą. Avims suėdus kepeninių siurbikių lervas jos patenka į kepenis ir auga. Žmonės šiomis kirmėlėmis gali užsikrėsti valgydami neplautus augalus, augančius gėluosiuose vandens telkiniuose, kur yra daug sraigių.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Fasciola hepatica*

PAPLITIMAS Visur

DYDIS Iki 2 cm ilgio

Kepeninė siurbikė

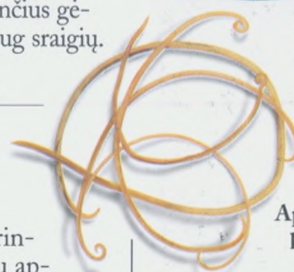
Toxocara cati

Nematodai yra parazitinės kirmėlės, turinčios verpstišką kūną ir raumeningų lūpų apsuptą burnos angą. Didžiausia šių kirmėlių rūšis, gyvenanti banginiuose, gali užaugti net iki 9 m ilgio, tačiau paprastai jos būna kur kas trumpesnės. Kačių organizme gyvena *Toxocara cati* nematodai. Paprastai katės nematodais apsikrečia per kirmėlėmis apkrėstą žemę. Kaip ir kaspinuočiai, šios kirmėlės gali gyventi ir žmogaus organizme. Kadangi jos kelia grėsmę sveikatai, laikant šunis bei kates būtina laikytis higienos reikalavimų.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Toxocara cati*

PAPLITIMAS Visur

DYDIS Iki 15 cm ilgio

Apvaliosios kirmėlės

VIRŠUJE *Kaspinuočiai neturi akių ir burnos. Visą maistą jie absorbuoja per odą.*
VIRŠUJE CENTRE *Kepeninių siurbikių kūno forma yra plokščia. Jos turi plačiai išsišakojusią virškinimo sistemą, kuri puikiai matoma beveik peršviečiamame kūne.*
APAČIOJE *Suaugę Toxocara cati gyvena kačių žarnose, o jaunos kirmėlės – įvairiose gyvūno kūno dalyse.*

ŽIEDUOTOSIOS KIRMĖLĖS

ŽIEDUOTŲJŲ KIRMĖLIŲ, ARBA ANELIDŲ, KŪNAS YRA PADALYTAS Į KELETĄ ŽIEDŲ, ARBA SEGMENTŲ. ŠIAM TIPUI PRIKLAUSO SLIEKAI IR DAUG ĮVAIRIŲ KIRMĖLIŲ RŪŠIŲ, GYVENANČIŲ GĖLO VANDENS TELKINIUOSE ARBA JŪROSE.

DEŠINĖJE *Čiuptuvus ištiesusios plunksnažiaunės kirmėlės iš vandens gaudo maistą.*

Išilgai viso žieduotųjų kirmėlių kūno yra išsidėstę šereliai, o kai kurios žieduotosios kirmėlės turi į kojas panašias išaugas, kurių dėka gali judėti. Šiuo metu pasaulyje žinoma apie 13 000 žieduotųjų kirmėlių rūšių. Kai kurios kirmėlės klajoja ieškodamos maisto, tačiau dauguma nuolat gyvena vienoje vietoje – įdubimuose ar olose – ir maitinasi tuo, ką randa netoliese.

KAIRĖJE *Išilgai sliekų kūno yra išsidėstę šereliai, kurie jiems padeda raustis dirvoje.*

VIRŠUJE *Dėl kraujyje esančio hemoglobino tubifeksų kūnas ryškiai raudonas. Hemoglobinas padeda tubifeksams absorbuoti deguonį.*

PALOLAS

Kirmėlė palolas gyvena koraliniuose rifuose ir beveik visą gyvenimą praleidžia šalia jų. Šios kirmėlės dauginasi nelytiniu būdu. Jų lytiniai produktai (sperma arba kiaušiniai) formuojasi kūno gale. Vieną naktį per metus kūno dalis, kurioje yra lytiniai produktai, atsiskiria ir iškyla į vandens paviršių. Auštant ši atsiskyrusi dalis suplyšta ir po kurio laiko susiformuoja naujos kirmėlės.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Eunice viridis*

PAPLITIMAS Ramusis vandenynas

DYDIS Iki 40 cm ilgio

TUBIFEKSAS

Šių kirmėlių kolonijos gyvena dumblėtame tvenkinių ir upių dugne. Jos apsiverčia žemyn galva, įsirausia į dumblą ir iš vandens absorbuoja deguonį. Tubifeksai taip puikiai moka surinkti deguonį, kad gali gyventi net ir labai užterštame vandenyje, kur deguonies koncentracija yra labai maža.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Tubifex tubifex*

PAPLITIMAS Europa, Azija, Šiaurės Amerika

DYDIS Iki 4 cm ilgio

DIDYSIS SLIEKAS

Sliekai yra vieni labiausiai paplitusių gyvūnų Žemėje. Rausdamiesi dirvožemyje sliekai minta dirvoje esančiomis organinėmis medžiagomis. Drėgno klimato vietose jie po žeme įsitraukia nukritusius lapus ir jais minta. Sliekai greitina dirvos mineralizaciją ir išrausia urvelius – kanalus, kuriais oras pasiekia augalų šaknis ir vėdina dirvožemį. Aktyviausi sliekai būna šiltomis ir drėgnomis dienomis, kai išlenda į žemės paviršių ir dauginasi. Sliekai turi tiek moteriškuosius, tiek vyriškuosius dauginimosi organus.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Lumbricus terrestris*

PAPLITIMAS Kilęs iš Europos, paplitęs visame pasaulyje

DYDIS Iki 30 cm ilgio

MEDICININĖ DĖLĖ

Dėlės yra žieduotosios kirmėlės, gyvenančios drėgnose vietose ir mintančios krauju. Šių kirmėlių kūnas suplotas, priekinėje dalyje turi burnos, o gale – analinį siurbtuką. Siurbdamos kraują dėlės išskiria tam tikrą sekretą – hirudiną, kuris stabdo kraujo krešėjimą. Kadaise gydytojai dėles intensyviai naudojo žmonėms gydyti, nes manė, kad kraujo nuleidimas gali pagerinti sveikatą.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Hirudo medicinalis*

PAPLITIMAS Europa

Didysis sliekas, įsirausęs į požeminį urvelį

Sliekas po žeme bando įtraukti nukritusio lapo dalį

PLUNKSNAŽIAUNĖ KIRMĖLĖ

Kai ši kirmėlė minta, ji atrodo ne kaip gyvūnas, o kaip augalas. Gyvena kalkiniame arba organinės kilmės vamzdelio formos namelyje po vandeniu, įsiraususi į dumblą arba smėlį. Plunksnažiaunė kirmėlė minta pro šalį praplaukiančiomis organinėmis medžiagomis, kurias gaudo įspūdingais, povo uodegą primenančiais čiuptuvais. Juos palietus arba užslinkus šešėliui čiuptuvai tuoj pat susitraukia – pasislepia vamzdelyje.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Sabella pavonina*

PAPLITIMAS Atlanto vandenynas, Viduržemio jūra

DYDIS Iki 25 cm ilgio (kartu su kalkiniu arba organiniu nameliu)

ĮVAIRIASPALVĖ NEREIDĖ

Šios kirmėlės gyvena įsiraususios į dumblą arba pakrantės gruntą. Į kojas panašiomis išaugomis jos šliaužioja po gruntą ieškodamos krevečių ar kitų mažų valgomų gyvūnėlių. Skirtingai negu sliekai, įvairiaspalvės nereidės turi stiprias žiaunas, kuriomis lengvai prakanda gyvūnų odą. Jas, kaip ir smiltkirmius, labai mėgsta jūriniai paukščiai, pvz., kirai.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Nereis diversicolor*

PAPLITIMAS Atlanto vandenynas, Viduržemio jūra

DYDIS Iki 12 cm ilgio

AFRODITĖ

Tai neįprastos išvaizdos kirmėlė. Jos kūnas apaugęs vaivorykštės spalvomis tviskančiais šereliais, kurie atrodo tarsi žalsvai auksinis kailiukas, o daugybė išaugėlių panašios į kojas. Ši kirmėlė gyvena jūrose, negiliai, dažniausiai – įsiraususi į gruntą. Minta mažais minkšto kūno gyvūnėliais ir kitomis kirmėlėmis.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Aphrodita aculeata*

PAPLITIMAS Atlanto vandenynas, Viduržemio jūra

DYDIS Iki 10 cm ilgio

SMILTKIRMIS

Kaip ir visos pakrančių kirmėlės, smiltkirmis gyvena dumblėtame grunte. Ši kirmėlė gyvena U formos urvelyje su dviem angomis. Pro vieną angą patenkantį smėlį smiltkirmis išfiltruoja, t.y. panaudoja visas valgomas organines medžiagas, o pro kitą smėlį pašalina į aplinką. Per atoslūgį matomos didokos dumblo krūvelės rodo, kur gyvena smiltkirmis.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Arenicola marina*

PAPLITIMAS Atlanto vandenynas

DYDIS Iki 20 cm ilgio

Įvairiaspalvė nereidė

Smiltkirmis

KAIRĖJE *Įvairiaspalvės nereidės ir smiltkirmiai gyvena dumblėtame grunte, tačiau urvelyje gyvena tik smiltkirmiai.*

APAČIOJE *Plėšrioji daugiašerė kirmėlė, vadinama afrodite, gyvena dumblėto arba smėlėto grunto paviršiuje.*

Vaivorykštės spalvomis mirguliuojantys šereliai

MOLIUSKAI

MOLIUSKAI YRA ANTROJI PASAULYJE DIDŽIAUSIA BESTUBURIŲ GRUPĖ PO NARIUOTAKOJŲ. JAI PRIKLAUSO DAUGIAU KAIP 50 000 RŪŠIŲ. VISI MOLIUSKAI TURI MINKŠTĄ KŪNĄ, KURĮ DAŽNIAUSIAI GAUBIA KALKINIS KIAUTAS.

Šiuo metu yra žinoma daug įvairiausių moliuskų rūšių. Kai kurie moliuskai gyvena sausumoje, tačiau didžioji dauguma – gėlo vandens telkiniuose ir jūrose. Nors dauguma moliuskų yra nedideli ir juda lėtai, tačiau yra žinoma ir labai didelių, greitų ir iš visų bestuburių protingiausių gyvūnų.

CHITONAI IR KIRMĖLINIAI MOLIŪSKAI

Šioms grupėms priklauso skirtingai gyvenantys moliuskai. Chitonai prie akmenų prisitvirtinę viena raumeninga koja ir yra vieninteliai moliuskai, kurių kiautas sudarytas iš aštuonių skirtingų plokštelių. Kirmėliniai moliuskai gyvena įsirausę į smėlį ar dumblą. Jų kiautas yra išlenkto rago formos su abiem kiaurais galais. Šiuo metu pasaulyje žinoma apie 800 chitonų ir 350 kirmėlinių moliuskų rūšių.

Acanthochitona crinatus

Net ir turėdami įvairiaspalvę kriauklę šie moliuskai yra puikiai prisitaikę gyventi ant akmenų. Jie lėtai šliaužia per akmenis ir maitinasi ant akmenų augančiais dumbliais. Prie akmenų chitonai kabinasi raumeninga koja, tačiau nukritę ant žemės nuo plėšrūnų apsisaugo susirangydami kiaute.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Acanthochitona crinatus*

PAPLITIMAS Atlanto vandenynas Viduržemio jūra

DYDIS Iki 1,3 cm ilgio

Dentalium entalis

Šie kirmėliniai moliuskai kvėpuoja kūno gale esančiomis žiaunomis. Gyvena giliai vandenyje, todėl gyvų moliuskų mes beveik niekada nematome. Į krantą labai dažnai vanduo išplauna mirusių moliuskų geldeles. Šie moliuskai į smėlį įsikasa koja, stipriais raumenimis ją sutraukia tuo pačiu pritraukdami kriauklę ir taip stumiasi gilyn į gruntą. Kaip ir kiti kirmėliniai moliuskai, šie moliuskai turi daugiau kaip šimtą mažų čiuptuvų, kuriais smėlyje arba dumble ieško maisto.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Dentalium entalis*

PAPLITIMAS Atlanto vandenynas, Viduržemio jūra

DYDIS Iki 3 cm ilgio

VIRŠUJE
Šis chitonas yra ne didesnis už pirštą, tačiau pasaulyje yra žinoma ir ilgesnių negu 30 cm moliuskų.

Vynuoginės sraigės *(Helix pomatia)* kriauklė

KRIAUKLĖS

Moliuskų kriauklės yra kalkinės, susideda iš kalcio karbonato. Kriauklę gamina kūno raukšlė – mantija. Kriauklė auga visą moliusko gyvenimą. Pilvakojų moliuskų kriauklė yra susisukusi ir sudaryta iš vienos dalies. Dvigeldžiai moliuskai (Bivalvia) (p. 26–29) turi dvi simetriškas geldeles, sujungtas ligamentu. Dvigeldžių moliuskų geldeles dengia plonas konchiolino sluoksnis, apsaugantis moliuską nuo vandenyje esančios rūgšties poveikio. Daugumos dvigeldžių moliuskų vidinė kriauklių dalis yra glotni ir žvilganti. Kai tarp jų patenka smiltelių ar kitų smulkių dalelių, jos apsigaubia perlamutro sluoksniu ir taip susidaro perlai.

Storas gleivių sluoksnis

PILVAKOJAI MOLIUSKAI

Pilvakojai – tai moliuskai, turintys vieną raumeningą pado formos koją ir susisukusią kriauklę. Pilvakojai moliuskai sudaro keturis penktadalius visų pasaulyje gyvenančių moliuskų. Šie moliuskai minta augalais ir gyvūnais, kuriuos gaudo priekinėje galvos pusėje esančia burna. Maistas per ryklėje esančią radulę, pilną chitininių dantukų, patenka į stemplę. Nusidėvėjus priekinėje eilėje esantiems dantukams nauji nebeatauga. Pilvakojai moliuskai išsivysto iš kiaušinių. Sausumos pilvakojų moliuskų jaunikliai atrodo kaip suaugę, tik yra maži. Tuo tarpu vandenyje gyvenantys išsirita iš lervų ir lėtai augdami virsta suaugusiais moliuskais.

Dvi poros antenų

Aptaškytoji sraigė

TAMSUSIS PLIKŠLIUŽIS

Daugelis šliužų neturi kalkinės kriauklės ir juda palikdami gličią gleivių žymę. Tamsusis plikšliužis minta pūvančiomis augalų arba kritusių šliužų liekanomis. Maisto šie šliužai randa jautriais čiuptuvais.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Arion ater*

PAPLITIMAS Europa

DYDIS Iki 15 cm ilgio

Ariolimax columbianus

Šis geltonas arba žalias šliužas yra didžiausias Šiaurės Amerikos sausumos moliuskas. Jis gyvena spygliuočių miškuose ir kitose drėgnose, tamsiose vietose. Minta grybais arba pūvančiomis organinėmis medžiagomis. Kiekvienais metais šis šliužas padeda apie 100 kiaušinių. *Ariolimax columbianus* gyvena apie 5 metus.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Ariolimax columbianus*

PAPLITIMAS Amerikos šiaurės vakarinė dalis

DYDIS Iki 20 cm ilgio

APTAŠKYTOJI SRAIGĖ

Visoje Europoje ir kitose pasaulio šalyse aptaškytoji sraigė yra pavojingas kenkėjas. Naktį arba po smarkių liūčių ji šliaužioja po sodą ir graužia minkštastiebius augalus. Sausu oru šis moliuskas lindi savo kiaute angą užlipdęs išdžiūvusiomis gleivėmis. Kaip ir daugelis sraigių ir šliužų, aptaškytosios sraigės yra hermofroditės, turi ir vyriškąją ir moteriškąją lytinę sistemą. Aptaškytosios sraigės deda didelį kiekį pieno spalvos kiaušinių, kurie bręsta dirvoje.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Helix aspersa*

PAPLITIMAS Kilusi iš Europos, tačiau paplitusi daugelyje pasaulio šalių

DYDIS Iki 8 cm ilgio

DIDŽIOJI ACHATINA

Šis moliuskas yra didžiausia sausumos sraigė. Ji gali sverti iki 800 g ir turėti 20 cm skersmens kriauklę. Afrikoje ir kituose šilto klimato kraštuose achatinos yra valgomos. Pietryčių Azijoje šis moliuskas yra vienas labiausiai pasėliams kenkiančių bestuburių.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Achatina fulica*

PAPLITIMAS Kilusi iš Afrikos, paplitusi daugelyje tropinio klimato juostos šalių

DYDIS Iki 30 cm ilgio

VIRŠUJE *Kaip ir kiti sausumos plautiniai moliuskai, tamsusis plikšliužis kūno šone už galvos turi kvėpuojamąją angą.*
APAČIOJE *Šliauždamas gleivėtu paviršiumi Ariolimax columbianus išvysto iki 0,006 km/h greitį.*

Paprastoji lėkštelė

Paprastoji litorina

VIRŠUJE *Jūrinės ausinukės galva paslėpta po kriaukle.* APAČIOJE *Kaip ir visos jūrinės sraigės, paprastoji bukcina turi ilgą vamzdelį, arba sifoną, pro kurį traukia maitinimuisi reikalingą vandenį.*

PAPRASTOJI LĖKŠTELĖ

Gyvena ant pakrantės uolų, kur jas nuolat skalauja bangos. Lėkštelių kriauklės yra kūgio formos ir labai atsparios bangų mūšai. Per atoslūgį jos stipriai prisitvirtina prie akmenų arba uolų, o prasidėjus potvyniui šliaužioja akmenimis ieškodamos maisto apie 1 metro atstumu. Savo mažais dantukais paprastosios lėkštelės nugraužia dumblius ir kitus ant akmenų augančius augalus. Prasidėjus atoslūgiui lėkštelės grįžta į savo nuolatinę vietą.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Patella vulgata*

PAPLITIMAS Atlanto vandenynas, Viduržemio jūra

DYDIS Kriauklė būna iki 6 cm skersmens

JŪRINĖ AUSINUKĖ

Šie moliuskai turi neįprastos formos spiralinę kriauklę. Moliuskui augant kriauklė smarkiai sukasi. Kriauklėje yra kelios kvėpavimui skirtos angos, o kriauklės vidus padengtas perlamutro sluoksniu. Jūrinės ausinukės yra plačiai paplitusios. Kadaise jos buvo pagrindinis pakrantėse gyvenusių Amerikos indėnų maistas.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Haliotis rufescens*

PAPLITIMAS Šiaurės Amerikos vakarinė pakrantė

DYDIS Iki 25 cm ilgio

PAPRASTOJI LITORINA

Gyvena ant jūrų pakrančių uolų, minta dumbliais ir augalų liekanomis. Per atoslūgį jos slepiasi siauruose uolų plyšiuose. Kaip ir kiti jūriniai pilvakojai moliuskai, paprastoji litorina kojos užpakalyje turi dangtelį – *operculum*. Litorinai pasislėpus kriauklėje jos anga užlipdoma dangtelio gleivėmis.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Littorina littorea*

PAPLITIMAS Atlanto vandenynas, Viduržemio jūra

DYDIS Kriauklė būna iki 3 cm aukščio

PAPRASTOJI BUKCINA

Gyvena iki 100 m gylyje jūros dugne ir minta negyvų gyvūnų liekanomis. Paprastosios bukcinos deda dideles kiaušinių kolonijas, kurios dažnai išplaunamos į krantą. Patelės gali dėti daugiau negu milijoną kiaušinių, tačiau subręsta tik keli iš jų. Kitais kiaušiniais minta besivystantys bukcinų jaunikliai.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Buccinum undatum*

PAPLITIMAS Atlanto vandenynas

DYDIS Kriauklė užauga iki 12 cm ilgio

Kriauklė

Ant kojos esantis dangtelis (operculum) uždaro kriauklės angą

Sifonas

Juntamieji čiuptuvai

Gleivėtas padas

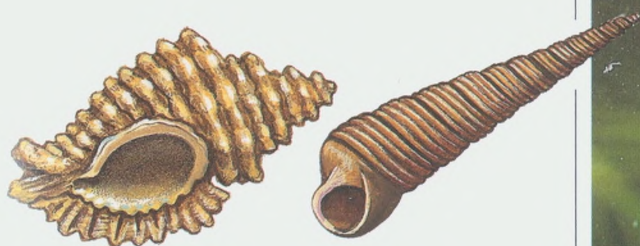
BOKŠTENĖ

Šis moliuskas turi turbūt labiausiai susuktą kriauklę pasaulyje. Bokštenė gyvena įsiraususi į jūros gruntą ir minta iš vandens išfiltruotomis maisto medžiagomis. Moliuskams mirus tuščios kriauklės išplaunamos į krantą. Įvairios šių bokštenių rūšys gyvena beveik visuose pasaulio vandenynuose, net ir labai šaltuose vandenyse, pvz., Atlanto vandenyno šiaurinėje dalyje.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Turritella communis*

PAPLITIMAS Atlanto vandenynas, Viduržemio jūra

DYDIS Kriauklės užauga iki 6 cm aukščio

Ocenebra erinacea **Bokštenė**

VIRŠUJE *Turkliai puikiai tinka akvariumuose, nes nuėsdami nuo stiklo dumblius jie padeda išvalyti akvariumą.*

Ocenebra erinacea

Nors šis grublėtą kriauklę turintis moliuskas atrodo nepavojingas, jis yra labai plėšrus. Šis moliuskas užpuola austres, jų kiautuose mikroskopiniais dantukais pragręžia skylutes (tai gali užtrukti net keletą savaičių) ir suėda minkštą austrių kūną. Kadangi austrės nejuda, jos negali pasprukti, kai jas užpuola šis plėšrūnas.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Ocenebra erinacea*

PAPLITIMAS Atlanto vandenynas, Viduržemio jūra

DYDIS Kriauklė užauga iki 6 cm skersmens

Ianthina ianthina

Šis įvairiaspalvis moliuskas yra vienas geriausių jūros keliautojų. Ianthina ianthina keliauja apsivertusi žemyn galva ir apsigaubusi gleivių burbuliukų debesėliu. Šie moliuskai gyvena tropinio klimato juostos jūrose. Minta praplaukiančiais gyvūnais, pvz., velelijomis. Moliuskams mirus jų kriauklės dažnai išplaunamos į krantą, tačiau būdamos labai trapios beveik visada subyra į mažus gabalėlius.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Ianthina ianthina*

PAPLITIMAS Tropinio klimato juostos jūros

DYDIS Kriauklė užauga iki 2 cm aukščio

TURKLYS

Dauguma vandenyje gyvenančių moliuskų deguonį iš vandens absorbuoja tam tikrais organais, vadinamais žiaunomis. Turklys yra išimtis, nes jis turi plaučius ir gali kvėpuoti. Šie moliuskai minta mikroskopiniais jūriniais augalais arba mirusiais gyvūnais ir beveik niekada neišlipa iš vandens. Kaip ir sausumos sraigės, jie turi tiek moteriškuosius, tiek vyriškuosius lytinius organus. Turkliai kiaušinius deda ant povandeninių augalų lapų.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Lymnaea stagnalis*

PAPLITIMAS Europa, Azija ir Šiaurės Amerika

DYDIS Kriauklė užauga iki 5 cm ilgio

KAIRĖJE *Ianthina ianthina beveik neskęsta, nes išsiskyrę gleivių burbuliukai tuoj pat sukietėja ir išlaiko sraigę vandens paviršiuje.*

Tigrinė ciprėja per dugno akmenis šliaužia kranto link. Jos įspūdingai atrodantys čiuptuvai padeda rasti maisto – dumblių arba nedidelių jūrinių gyvūnų, pvz., pinčių ir kt.

TIGRINĖ CIPRĖJA

Paprastai gyvena tropinio klimato juostos jūrose. Jų kriauklių apačioje yra anga, o viršutinis kriauklės paviršius išmargintas įvairiausiais raštais ir labai glotnus. Tigrinės ciprėjos yra vienos didžiausių vienprieširdinių moliuskų rūšių. Jų pieno spalvos kriauklės paprastai išmargintos rudomis dėmėmis. Jau nuo seno kai kurios tautos jas naudoja kaip piniginį vienetą. Geldelės švytintis paviršius dažniausiai nematomas, nes jį dengia mantija – plona dengiamojo audinio raukšlė.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Cypraea tigris*

PAPLITIMAS Indijos ir Ramusis vandenynai

DYDIS Iki 9 cm ilgio

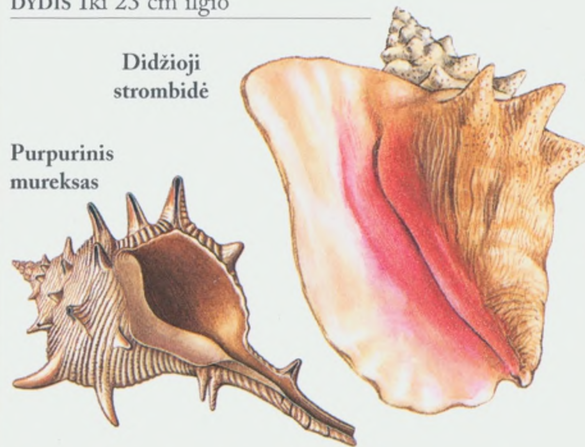
DIDŽIOJI STROMBIDĖ

Suaugusi didžioji strombidė gali sverti iki 2 kg. Saugomas masyvios kriauklės šis moliuskas gyvena negiliai jūros dugne ir minta dumbliais bei kitais jūriniais gyvūnais. Kaip ir visų priekiažiaunių moliuskų, jo kriauklė susukta spirale, o jos anga uždaroma dangteliu, kurio dėka gali judėti jūros dugnu. Kadaise didžiosios strombidės buvo plačiai paplitusios pasaulyje, tačiau dėl puikaus kiauto žmonės baigia šiuos moliuskus išgaudyti.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Strombus gigas*

PAPLITIMAS Karibų jūra

DYDIS Iki 23 cm ilgio

PURPURINIS MUREKSAS

Pasaulyje yra daug mureksų rūšių. Vienų kriauklės išsišakojusios, kitų – spiralinės. Daugelis mureksų gyvena koraliniuose rifuose arba netoli pakrantės. Minta gyvūnais, pvz., kitais moliuskais. Purpuriniu mureksas buvo pavadintas todėl, kad iš jo buvo gaunami purpurinės spalvos dažai. Romos imperijos laikais šiais dažais buvo dažomi imperatorių ir kitų aukštų valstybės pareigūnų drabužiai.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Murex brandaris*

PAPLITIMAS Viduržemio jūra

DYDIS Iki 7 cm ilgio

KŪGENIS

Daugelis pilvakojų moliuskų yra nepavojingi, tačiau kūgeniai yra išimtis. Kūgeniai minta žuvimis ir kitais gyvūnais, kuriuos užmuša stipriais, net žmogui pavojingais nuodais. Burnos ertmėje jie turi nuodų liauką, kuri nuolat pasipildo nuodų. Šiuo metu pasaulyje yra žinoma daugiau kaip 500 įvairiausių kūgenių rūšių. Dauguma jų gyvena koraliniuose rifuose ir smėlyje netoli kranto.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Conus textile*

PAPLITIMAS Indijos ir Ramusis vandenynai

DYDIS Iki 9 cm ilgio

MOLIUSKAS KLOUNAS

Lėtai judantis moliuskas klounas yra vienas spalvingiausių jūrinių gyvūnų. Neturi kriauklės, tačiau labai ryški kūno spalva kitus gyvūnus tarsi perspėja, kad jie gali būti pavojingi. Minta duobagyviais, o užpulti į užpuoliko kūną suleidžia daugybę nuodingų adatėlių. Daugiausia šie moliuskai gyvena tropinio klimato juostos vandenyse, Raudonosios jūros koraliniuose rifuose.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Chromodoris quadricolor*

PAPLITIMAS Raudonoji jūra, Indijos vandenynas

DYDIS Iki 5 cm ilgio

VIRŠUJE *Skirtingai negu sausumos, jūriniai moliuskai klounai neturi plaučių. Jie kvėpuoja pro nugaroje esančias žiaunas.*

APAČIOJE *Dėmėtoji aplyzija apvaisinama iš užpakalio. Ant dugno akmenų šis gyvūnas padėjo ilgą kiaušinių vėrinį.*

Kiaušinėlių vėrinys gali siekti net 20 m

JŪRŲ ANGELAS (SPARNAKOJĖ SRAIGĖ)

Šie moliuskai minta jūriniais augalais ir nedideliais gyvūnais. Gyvena atviroje jūroje, dažniausiai dideliais būriais, kurie gali tęstis net keletą kilometrų. Kaip ir kiti pilvakojai moliuskai, jūrų angelai turi vieną plačią raumeningą koją ir dvi į sparnus panašias išaugas, kuriomis jie stumiasi į priekį. Kai kurie moliuskai turi kriaukles, tačiau didžioji dauguma jų neturi. Sparnakojės sraigės yra labiausiai paplitusios tarp jūrų angelų. Jų kūnas yra beveik permatomas su geltona juosta per nugarą.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Clione limacina*

PAPLITIMAS Arkties vandenynas, Atlanto ir Ramiojo vandenynų šiaurinė dalis

DYDIS Iki 2 cm ilgio

DĖMĖTOJI APLYZIJA

Šis moliuskas turi plonytę trapią kriauklę, kuri slypi kuprotame kūne. Moliuskas juda dviem būdais – iriasi raumeninga koja arba plaukia judindamas nugaroje esančias išaugas. Dėmėtoji aplyzija minta raudonaisiais dumbliais ir kitais jūriniais augalais.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Aplysia punctata*

PAPLITIMAS Atlanto vandenynas

DYDIS Iki 14 cm ilgio

Siauros, išilgai nugaros esančios išaugos

DVIGELDŽIAI MOLIUSKAI

Pasaulyje yra žinoma daugiau kaip 15 000 dvigeldžių moliuskų rūšių, pvz., austrės, šukutės, dreisenos ir t.t. Beveik visi dvigeldžiai moliuskai gyvena vandenyje. Skirtingai negu galvakojų, dvigeldžių moliuskų kriauklė sudaryta iš dviejų geldelių, sujungtų ligamentu, laikančiu kriauklę pravirą. Daugelis dvigeldžių turi stiprius suveriamuosius raumenis, kurie sandariai uždaro geldeles ir apsaugo moliuską nuo grobuonių. Beveik visi dvigeldžiai moliuskai gyvenimą praleidžia vienoje vietoje. Dauginasi išoriškai – lytiniai produktai išleidžiami į vandenį. Dvigeldžiai moliuskai kvėpuoja pro tinklelio pavidalo žiaunas ir minta maisto medžiagomis, kurių randa filtruodami vandenį.

DEŠINĖJE *Šis paprastas dvigeldis moliuskas atvėrė geldeles ir yra pasiruošęs maitintis. Moliuskas vandenį pumpuoja pro du trumpus plokščius vamzdelius – pro vieną vandenį įtraukia, o pro kitą – pašalina.*

VALGOMOJI MIDIJA

Kaip ir daugelis dvigeldžių, valgomoji midija iš pradžių yra vandenyje plaukiojanti lerva. Paskui lerva nusėda ant po vandeniu esančių akmenų ir ima bręsti. Pasiekusi kietą paviršių valgomoji midija pradeda gaminti lipnų skystį, kuris vandenyje kietėja. Prie akmenų prisitvirtina bisuso siūlais. Per potvynį valgomosios midijos maistą filtruoja iš vandens, o prasidėjus atoslūgiui stipriai užveria geldeles ir iki kito potvynio į paviršių neišlenda.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Mytilus edulis*

PAPLITIMAS Visur

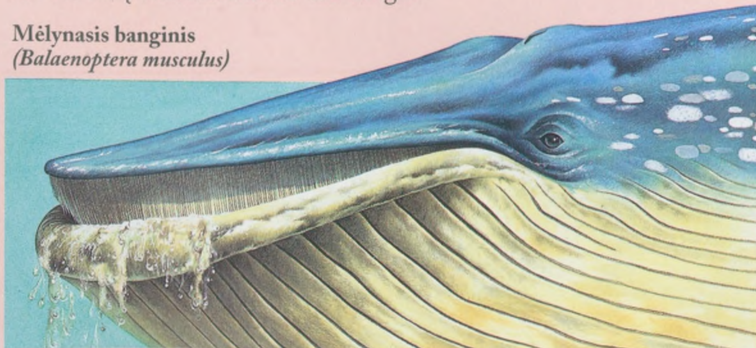
DYDIS Iki 7,5 cm ilgio

MAITINIMASIS FILTRUOJANT

Dvigeldžiai moliuskai nėra vieninteliai gyvūnai Žemėje, kurie filtruoja maistą iš vandens. Taip maitinasi verpetės, pintys ir daugelis jūrinių kirmėlių. Šių gyvūnų visos kūno dalys yra tarsi sieteliai, kurie perfiltravus vandenį surenka maisto medžiagas.

Mėlynasis banginis
(Balaenoptera musculus)

Kai kurie stuburiniai gyvūnai taip pat iš vandens filtruoja maistą. Banginiai vietoj dantų turi ragines plokšteles – koštuvą, pro kurį atrenka tinkamą maistą. Flamingai liežuvio dėka pro „plokštelinį" snapą košia vandenį su maisto medžiagomis.

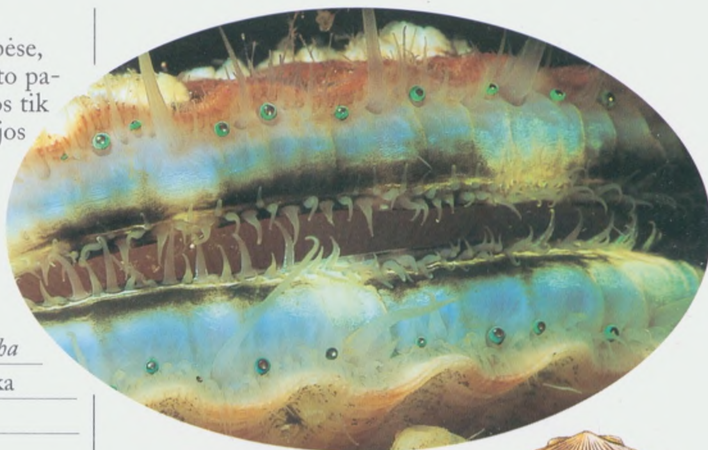

Didysis flamingas
(Phoenicopterus ruber)

DREISENA

Nedidelis dryžuotas moliuskas. Gyvena upėse, ežeruose ir kanaluose prisitvirtinę prie kieto pagrindo. Kadaise dreisenos buvo aptinkamos tik Azijoje, tačiau per pastaruosius 150 metų jos paplito visoje Europoje, o 20 a. 9 dešimtmečio pradžioje netikėtai pasiekė ir Šiaurės Ameriką. Didžiųjų ežerų pakrantėje jos užkimšo vandens valymo įrenginius, vamzdžius ir sunaikino kai kuriuos augalus, kuriais mito kiti gyvūnai.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Dreissena polymorpha*
PAPLITIMAS Azija, Europa ir Šiaurės Amerika
DYDIS Iki 4 cm ilgio

VIRŠUJE *Iš šono nufotografuotoje jūrų šukutėje matyti čiuptuvai ir daugybė mažų, kriauklės mantijos pakraštyje išsidėsčiusių akučių.*

Didžioji jūrų šukutė

DIDŽIOJI BEDANTĖ

Šie šviesiai rudi moliuskai gyvena dumblėtose upėse beveik iki viršaus įsirausę į smėlį arba dumblą. Didžiosios bedantės minta pro sifoną filtruodamos vandenį.

Didžiosios bedantės upės dugne

Joms maitinantis vanduo pro vieną sifoną – žiauninį – įteka į organizmą, o pro kitą – kloakinį – išteka. Skirtingai negu kitų moliuskų rūšių, didžiųjų bedančių lervos vandenyje neplaukioja. Jos prisitvirtina prie žuvų, minta vandenyje esančiomis maisto medžiagomis ir tik po kelių savaičių subręsta ir nukrenta į dugną.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Anodonta cygnaea*
PAPLITIMAS Europa, Azija
DYDIS Iki 23 cm ilgio

DIDŽIOJI JŪRŲ ŠUKUTĖ

Didžioji jūrų šukutė yra vienas iš nedaugelio dvigeldžių moliuskų, kurie atverdami ir užverdami geldeles gali plaukti. Mantijos pakraštyje yra išsidėsčiusios kelios eilės jautrių mėlynų akučių ir čiuptuvų, kurie tuojau pat pastebi pavojų.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Pecten maximus*
PAPLITIMAS Atlanto vandenynas, Viduržemio jūra
DYDIS Iki 13 cm ilgio

VALGOMOJI AUSTRĖ

Šis dvigeldis moliuskas gyvena dumblėtose upių žiočių pakrantėse. Valgomosios austrės turi grublėtą kriauklę, sudarytą iš vienos plokščios ir vienos išgaubtos geldelės. Plokščioji geldelė yra nukreipta aukštyn, o išgaubtoji prisitvirtina prie kitos austrės arba kito kieto paviršiaus, pvz., akmens.

Valgomosios austrės kriauklė

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Ostraea edulis*
PAPLITIMAS Atlanto vandenynas, Viduržemio jūra
DYDIS Iki 10 cm ilgio

TRAPIOJI PLUNKSNĖ

Gyvena dumblėtame upės ar kito vandens telkinio dugne. Kaip ir daugelis kitų dvigeldžių moliuskų rūšių, trapioji plunksnė dugne neguli, o įsirausia į smėlį ar dumblą ir stovi ant smailėjančio kriauklės galo. Kai moliuskas išalksta, geldelės prasiveria ir jis gali maitintis. Didžiosios šių moliuskų rūšys užauga iki 45 cm aukščio.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Pinna fragilis*
PAPLITIMAS Atlanto vandenynas
DYDIS Iki 30 cm ilgio

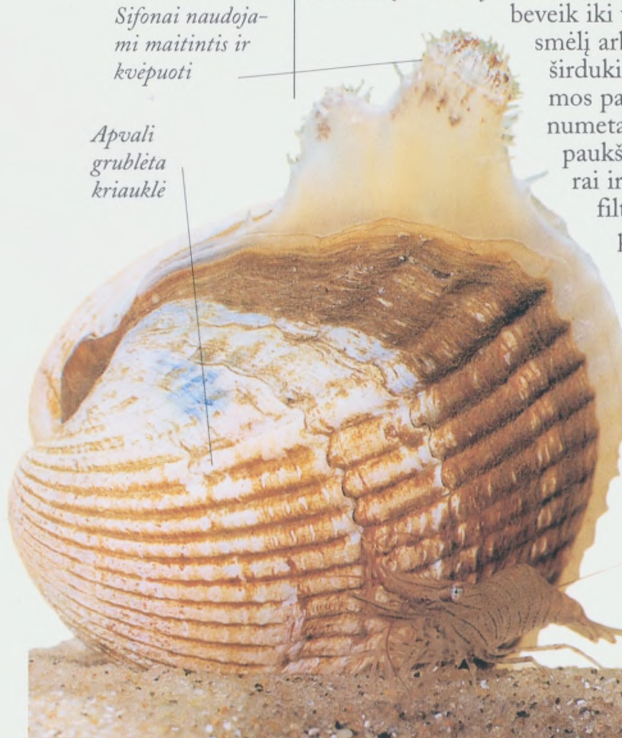
Malleus malleus

T formos austrė atrodo tarsi mažas plaktukas. Plaktuko „rankena" sudaryta iš dviejų geldelių, kurios austrei maitinantis atsiveria. Šios austrės gyvena tropinio klimato juostos smėlyje.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Malleus malleus*
PAPLITIMAS Indijos ir Ramusis vandenynai
DYDIS Iki 15 cm ilgio

VALGOMOJI ŠIRDUKĖ

Žemose pakrantėse gyvena labai daug valgomųjų širdukių, tačiau jos labai retai matomos, kadangi beveik iki viršaus įsirausia į smėlį arba dumblą. Tuščios širdukių kriauklės aptinkamos paplūdimiuose, kur jas numeta moliuskus sulesę paukščiai – žuvėdros, kirai ir kt. Širdukės minta filtruodamos vandenį pro du sifonus – pro vieną vandenį įtraukia, pro kitą – pašalina. Širdukę palietus ji įtraukia sifonus ir stipriai užveria geldeles.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Cerastoderma edule*

PAPLITIMAS Atlanto vandenynas, Viduržemio jūra

DYDIS Iki 4 cm ilgio

VIRŠUJE *Valgomosios širdukės kriauklė gali būti nuo baltos iki rudos spalvos. Dažniausiai ji būna labai grublėta ir turi iki 20 briaunų.*
APAČIOJE *Laivagraužiui mirus jo kalkinis kiautas taip ir lieka medyje.*

Glossus humanus

Šis dvigeldis moliuskas nepanašus nė į vieną moliuską. Kiekviena geldelė turi spiralinį pagrindą, todėl iš šono moliuskas panašus į širdį. Širdies formos moliuskai gyvena smėlyje arba dumble, dažniausiai iki 10 m gylio. Šių moliuskų geldelės labai trapios, todėl net ir moliuskui mirus vanduo paprastai išplauna tik po vieną geldelę arba jų gabalėlius.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Glossus humanus*

PAPLITIMAS Atlanto vandenynas, Viduržemio jūra

DYDIS Iki 9 cm ilgio

SMĖLINĖ GELDUTĖ

Šio moliusko kriauklės kraštai yra minkšti ir švelnūs. Smėlinės geldutės gyvena smėlyje ar dumble, įsiraususios iki 30 cm gylio. Turi du ilgus kietais kraštais sifonus. Vienu sifonu įsiurbia vandenį su jame esančiomis maisto dalelėmis, per kitą – pašalina. Dažnos Atlanto vandenyne palei Šiaurės Amerikos pakrantes.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Mya arenaria*

PAPLITIMAS Atlanto vandenynas

DYDIS Iki 10 cm ilgio

MILŽINIŠKOJI TRIDAKNA

Ji yra didžiausias pasaulyje žinomas dvigeldis moliuskas. Gali sverti net iki 300 kg. Daugiau kaip 95% visos jo masės sudaro kriauklė. Šie milžiniški moliuskai gyvena koraliniuose rifuose, esančiuose tropinio klimato juostos jūrose. Kaip ir daugelis kitų moliuskų rūšių, milžiniškoji tridakna minta pro du sifonus filtruodama vandenį. Šis gyvūnas gali maitintis ir kitaip – jo mėsingose įvairiaspalvėse lūpose auga mikroskopiniai dumbliai, augimui naudojantys saulės energiją. Kartais moliuskas „pasivaišina" ir šiais dumbliais.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Tridacna gigas*

PAPLITIMAS Indijos ir Ramusis vandenynai

DYDIS Iki 1,1 m skersmens

LAIVAGRAUŽIS

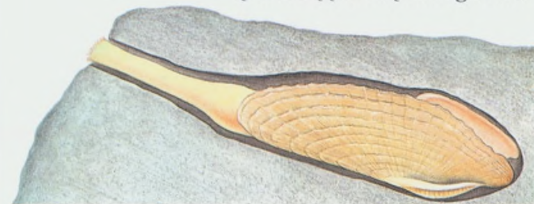
Gyvūnas, turintis ilgą, mėsingą kūną ir tik kūno gale prisitvirtinusią nedidelę kriauklę, labiau panašus į kirmėlę, o ne į moliuską. Laivagraužio geldelės turi labai aštrius kraštus. Jų dėka moliuskas skverbiasi gilyn į medieną ir minta jos atplaišomis. Kadaise, kai beveik visos laivų dalys buvo gaminamos iš medžio, laivagraužiai keldavo labai daug rūpesčių.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Teredo navalis*

PAPLITIMAS Visur

DYDIS Iki 20 cm ilgio

Į akmenį įsirausęs uolagraužis

UOLAGRAUŽIS

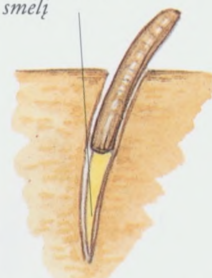
Šie moliuskai minta filtruodami jūros vandenį. Kad apsisaugotų nuo grobuonių, jie įsirausia į akmenį ir išorėje palieka tik du kyšančius sifonus. Augdamas moliuskas prasiplatina akmenyje išraustą urvelį nekeisdamas tik angos dydžio. Taip apsisaugojusio moliusko negali pasiekti joks užpuolikas. Dažniausiai uolagraužis švyti žalia šviesa. Nežinoma, kaip ir kodėl jie taip daro, nes visą gyvenimą šie moliuskai praleidžia akmenyje ir jų neįmanoma visiškai ištirti.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Pholas dactylus*

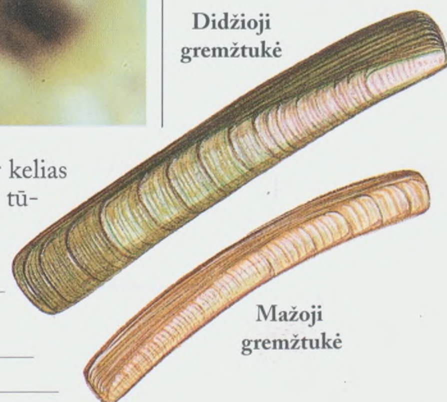
PAPLITIMAS Atlanto vandenynas, Viduržemio jūra

DYDIS Iki 15 cm ilgio

KAIRĖJE *Įspūdingos mėlynos lūpos tarsi įrėmina milžiniškosios tridaknos kriauklės pakraščius. Moliuskui augant jis įsispraudžia į koralų plyšius ir apsisaugo nuo bangavimo.*

VIRŠUJE IR APAČIOJE *Į paviršių didžioji gremžtukė paprastai išlenda tik prasidėjus potvyniui. Šiuo metu pasaulyje yra žinoma keletas šių moliuskų rūšių – vienos yra tiesios, kitos – labiau išlenktos formos.*

DIDŽIOJI GREMŽTUKĖ

Didžioji gremžtukė iš pirmo žvilgsnio panaši į senovinį skustuvą. Šie dvigeldžiai moliuskai turi ilgą, siaurą, apvaliais kraštais kriauklę. Gyvena jūros dugne – smėlyje, maitinasi filtruodami vandenį. Šie moliuskai turi trumpą raumeningą koją, kurios dėka gali judėti ir raustis smėlyje. Net ir maitindamiesi moliuskai pasiruošę pavojui – pajutę net ir menkiausius virpesius per kelias sekundes jie įsirausia giliai į smėlį ir tūno tol, kol praeina pavojus.

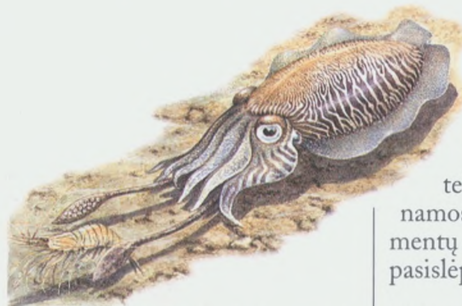
MOKSLINIS PAVADINIMAS *Ensis siliqua*

PAPLITIMAS Atlanto vandenynas, Viduržemio jūra

DYDIS Iki 15 cm ilgio

GALVAKOJAI

Aštuonkojai, kalmarai, sepijos ir nautilai priklauso moliuskų grupei, kuri vadinama galvakojais. Galvakojai moliuskai turi didelę galvą, gerai išsivysčiusias akis ir burną, apsuptą čiuptuvų su siurbtukais. Savo auką galvakojai pačiumpa čiuptuvais ir suleidę nuodų nužudo. Šie moliuskai juda atbulai – į mantijos ertmę įsiurbdami ir išsvirkšdami vandenį. Dabar pasaulyje yra žinoma daugiau kaip 650 jūrose gyvenančių galvakojų rūšių.

VIRŠUJE *Ilgais čiuptuvais sepija pagavo krevetę.*

SEPIJA

Būdamos plokščios sepijos puikiai prisitaikė gyventi jūros dugne. Minta moliuskais ir nedidelėmis žuvimis. Jos turi kalkinę kriauklę – raginę nugarinę plokštelę. Sepijoms mirus kriauklės dažnai išplaunamos į krantą. Priklausomai nuo dugno pigmentų dėka sepijos gali keisti kūno spalvą ir taip pasislėpti nuo kitų grobuonių.

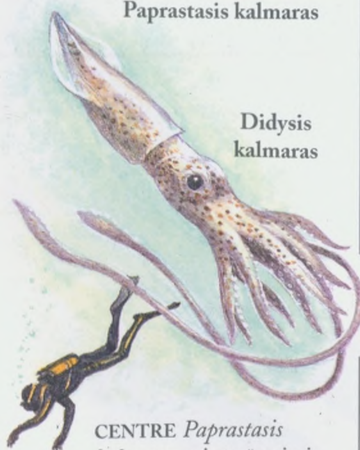
MOKSLINIS PAVADINIMAS *Sepia officinalis*

PAPLITIMAS Atlanto vandenynas, Viduržemio jūra

DYDIS Iki 30 cm ilgio

Paprastasis kalmaras

Didysis kalmaras

CENTRE *Paprastasis kalmaras minta žuvimis ir kitais gyvūnais.*
APAČIOJE *Didysis kalmaras savo čiuptuvais gali lengvai pagauti net žmogų.*

PAPRASTASIS KALMARAS

Aptakų kūną turintys kalmarai yra puikiai prisitaikę gyventi atviruose vandenyse. Jų kūną, primenantį torpedą, gaubia siaura nugarinė plokštelė – kriauklė, padengta raumeninga mantija. Šie moliuskai juda raketinio variklio principu – staiga iš mantijos ertmės išstumdami vandenį arba lėtai judindami kūno šonuose esančias išaugas – pelekus. Kaip ir sepijos, kalmarai turi aštuonis čiuptuvus ir du ilgus čiuptuvėlius su galuose esančiais siurbtukais. Paprastieji kalmarai dažniausiai gyvena būriais ir beveik niekada nesutinkami arti kranto.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Loligo vulgaris*

PAPLITIMAS Atlanto vandenynas

DYDIS Iki 50 cm ilgio

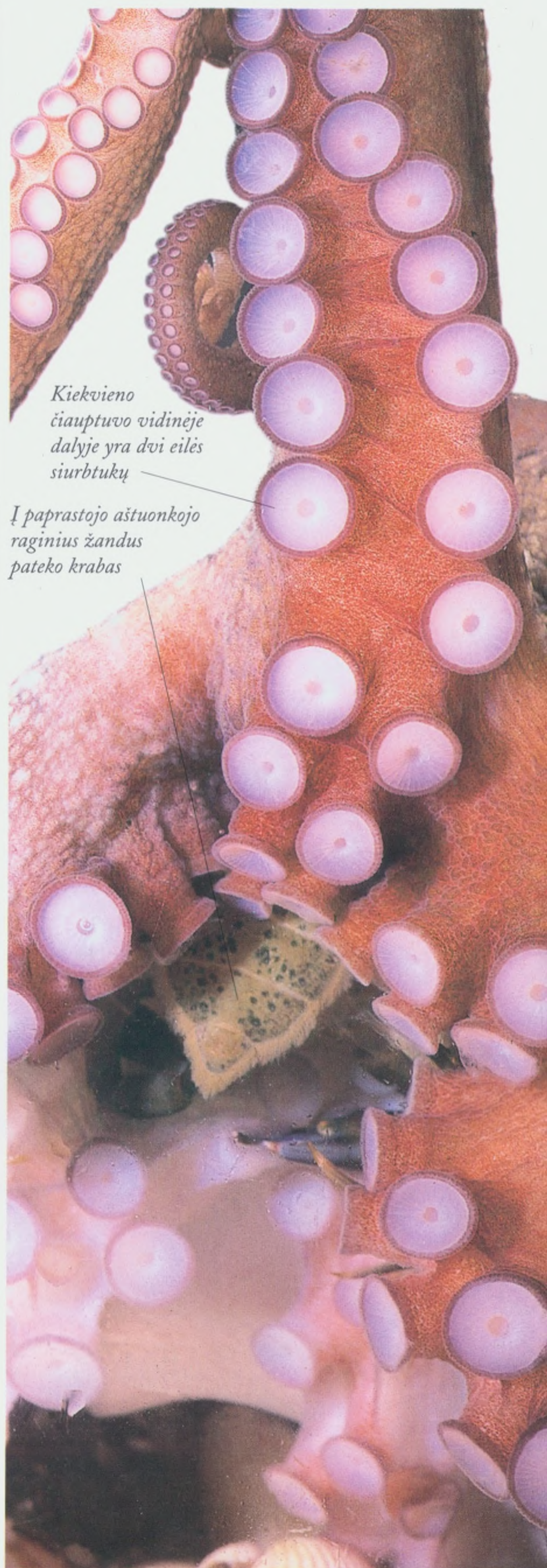
GELMINIS ARCHITEUTIS

Šis moliuskas, sveriantis daugiau negu 2 tonas, yra pasaulyje didžiausias bestuburis. Jo akys yra net 50 cm skersmens, o kūnas su ištiestais čiuptuvais yra 16 m ilgio. Gyvena labai giliai ir minta aklinoje tamsoje pagautomis žuvimis. Didžiojo kalmaro niekas nėra matęs jo gyvenamoje aplinkoje. Visos žinios apie šį gyvūną buvo susistemintos studijuojant mirusius arba sužeistus ir į vandens paviršių išplaukusius kalmarus.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Architeuthis dux*

PAPLITIMAS Atlanto vandenynas

DYDIS Iki 16 m ilgio

Kiekvieno čiauptuvo vidinėje dalyje yra dvi eilės siurbtukų

Į paprastojo aštuonkojo raginius žandus pateko krabas

Paprastasis aštuonkojis dažniausiai medžioja naktį, o dieną slepiasi dugne tarp akmenų.

VAMPYRINIS KALMARAS

Šis juodos spalvos gyvūnas, pirmą kartą pastebėtas 20 a. 1 dešimtmetyje, iš tiesų nėra tikrasis kalmaras, tačiau priklauso kadaise egzistavusių, o dabar išnykusių galvakojų moliuskų grupei. Jis turi švytinčias akis ir čiuptuvus, laikančius atvertą piltuvą, besitęsiantį iki gyvūno burnos. Vampyriniai kalmarai gyvena jūros gelmėje ir niekas nėra matęs, kaip ir kuo šie gyvūnai minta. Jų švytinčios akys, matyt, pritraukia žuvis, kurios į gyvūno burną patenka per piltuvą.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Vampiroteuthis infernalis*

PAPLITIMAS Visur

DYDIS Iki 30 cm ilgio

PAPRASTASIS AŠTUONKOJIS

Skirtingai negu sepijos ir kalmarai, aštuonkojai neturi poros ilgų čiuptuvų bei vidinės kriauklės. Paprastasis aštuonkojis gyvena tarp akmenų jūros dugne. Tai pasaulyje vienas protingiausių bestuburių gyvūnų, kuris savo aštuoniais čiuptuvais iš įvairiausių urvų ir plyšių išsitraukia krabus ir kitus nedidelius gyvūnus. Aštuonkojai dauginasi dėdami kiaušinius, kuriuos saugo patelė. Saugodama kiaušinius ji niekuo neminta ir išsiperėjus jaunikliams (tai tęsiasi apie 6 savaites) miršta.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Octopus vulgaris*

PAPLITIMAS Atlanto vandenynas, Viduržemio ir Karibų jūros

DYDIS Iki 90 cm ilgio

MĖLYNŽIEDIS AŠTUONKOJIS

Šis Australijos aštuonkojis yra vienintelis galvakojis pasaulyje, kurio nuodai mirtini žmogui. Pats įkandimas nėra skausmingas ir gali praeiti daugiau kaip valanda, kol nuodai pradės veikti. Mėlynžiedžiai aštuonkojai nėra agresyvūs, todėl mirtinų atvejų pasitaiko nedaug. Šie galvakojai gyvena netoli kranto. Jų ryškiai mėlynos spalvos žiedai įspėja plėšrūnus, kad nesiartintų.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Hapalochlaena maculosa*

PAPLITIMAS Prie Australijos krantų

DYDIS Iki 20 cm ilgio

ARGONAUTAS

Šis neįprastas aštuonkojis didžiąją gyvenimo dalį praleidžia atvirame vandenyje. Argonauto patelė yra 20 kartų didesnė už patiną ir turi plonytę susisukusią kriauklę. Skirtingai negu kitų moliuskų, argonautų kriauklę (joje saugomi kiaušiniai) formuoja ne mantija, o čiuptuvų šoninės skiautės. Išsiperėjus jaunikliams argonautų patelės kriauklę dažniausiai išmeta.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Argonauta argo*

PAPLITIMAS Visos tropinio klimato juostos jūros

DYDIS Patelės užauga iki 20 cm, patinai – iki 1 cm ilgio

NAUTILAS

Nautilai yra vieninteliai galvakojai, turintys nuolatinę išorinę kriauklę. Prieš daugelį milijonų metų nautilai buvo vieni labiausiai paplitusių bestuburių pasaulyje, tačiau mūsų laikais jų liko labai nedaug. Nautilų kriauklė yra padalyta į atskiras dujų pripildytas kameras, kurių dėka nautilus plūduriuoja vandens paviršiuje arba gali nusileisti gilyn. Šie moliuskai turi daugiau kaip 90 čiuptuvų, neturinčių siurbtukų

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Nautilius pompilius*

PAPLITIMAS Indijos ir Ramusis vandenynai

DYDIS Iki 15 cm skersmens

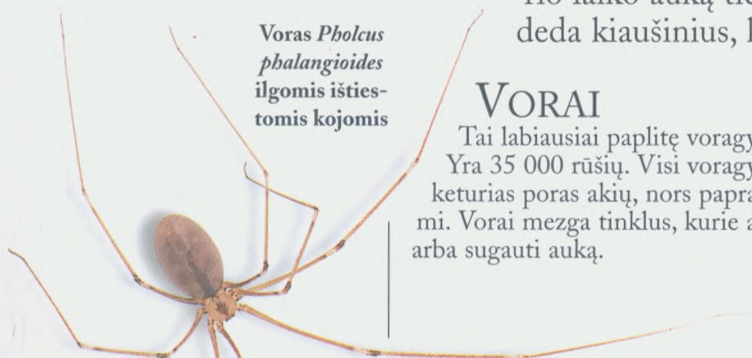
KAIRĖJE *Maitindamasis nautilas grobį laiko čiuptuvais.*

VORAGYVIAI

ŠIUO METU PASAULYJE YRA ŽINOMA DAUGIAU KAIP 70 000 VORAGYVIŲ RŪŠIŲ, PVZ., VORAI, SKORPIONAI, ERKĖS. PO VABZDŽIŲ (P. 48–89) TAI ANTROJI PAGAL DYDĮ NARIUOTAKOJŲ GRUPĖ. DAUGELIS VORAGYVIŲ YRA GROBUONYS IR LABAI NUODINGI.

Dauguma voragyvių gyvena sausumoje ir minta mažais gyvūnėliais. Jie turi keturias poras kojų ir į dvi dalis padalytą kūną. Daugelis turi itin aštrias cheliceras. Savo aukai voragyviai suleidžia virškinamojo skysčio – seilių liaukų ir kepenų sekreto, o po kurio laiko auką tiesiog iščiulpia. Vieni voragyviai deda kiaušinius, kiti veda jauniklius.

Voras *Pholcus phalangioides* ilgomis ištiestomis kojomis

VORAI

Tai labiausiai paplitę voragyviai, gyvenantys mūsų namuose ir soduose. Yra 35 000 rūšių. Visi voragyviai minta vabzdžiais. Daugelis vorų turi keturias poras akių, nors paprastai jie medžioja ne žiūrėdami, bet lytėdami. Vorai mezga tinklus, kurie apsaugo kiaušinius, padeda vorams keliauti arba sugauti auką.

Voras kryžiuotis su auka

Pholcus phalangioides

Šis ilgakojis voras dažniausiai gyvena namuose, kur paprastai kabo palubėje savo netvarkingai numegztame tinkle. Palietus tinklą voras gindamasis ima jį siūbuoti. Skirtingai negu kiti voratinkliai, šis nėra lipnus. Jei vabzdys nutupia ant tinklo, *Pholcus phalangioides* greitai jį apsupa tinklu. Beje, dažnai šis voras nelaukia, kol auka pati paklius į tinklą. Kartais jis klajoja kitų vorų voratinkliais ir vagia maistą arba pačius tinklų šeimininkus.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Pholcus phalangioides*

PAPLITIMAS Visur

DYDIS Ištiestų kojų tarpugalis iki 7 cm ilgio

VORAS KRYŽIUOTIS

Voras kryžiuotis vabzdžius gaudo megzdamas apvalų, lipnų tinklą. Jį paprastai voras kryžiuotis mezga naktį, o dieną tūno netoliese ir laukia aukos. Kiekvieną kartą kam nors patekus į tinklą jis suplėšomas. Užuot tinklą pataisęs, voras jį paprasčiausiai suėda ir mezga naują.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Araneus diadematus*

PAPLITIMAS Europa, Azija ir Šiaurės Amerika

DYDIS Ištiestų kojų tarpugalis iki 2 cm ilgio

Bothriocyrtum

Yra daug *Bothriocyrtum* rūšių. Dažniausiai šie vorai tūno požeminiuose urveliuose, kurių angos tarsi užklijuotos voratinkliu ir žemėmis. Tykodami grobio šie vorai urvelio angą palieka atvirą, o pamatę tinkamą auką ją puola ir nusitempia po žeme.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Bothriocyrtum*

PAPLITIMAS Visur

DYDIS Ištiestų kojų tarpugalis iki 6 cm ilgio

VIRŠUJE *Voras paukštėda ir kiti vorai turi tvirtas galūnes, kuriomis auką pritvirtina prie žemės ar medžio šakelių. Šis voras pasiruošęs sudoroti pagautą pelę.*

PAUKŠTĖDOS

Paukštėdų, dar vadinamų tarantulais, kūnas apaugęs tankiais plaukeliais. Šie vorai yra vieni didžiausių vorų pasaulyje. Jie gyvena tropinio klimato juostos miškuose, dieną miega įsikasę urveliuose, o naktį medžioja. Nors paukštėdos turi aštuonias akis, jų rega prasta, todėl dažniausiai medžioja lytėdami. Kaip rodo jų pavadinimas, šie vorai iš tiesų ėda mažus paukštelius – ištraukia jauniklius iš lizdo arba naktį užpuola miegančius suaugusius paukščius. Paukštėdos taip pat minta driežais, varlėmis, dideliais vabzdžiais arba mažais žinduoliais.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Theraphosa*

PAPLITIMAS Pietų Amerikos tropinio klimato juosta

DYDIS Ištiestų kojų tarpugalis iki 28 cm ilgio

Latrodectus mactans

Šio voro įkandimas gali būti mirtinas net ir žmogui. Laimei, *Latrodectus mactans* nėra agresyvus gyvūnas, todėl nuo jo nukentėjo tik keletas žmonių. Gamtoje šis voras gyvena po nukritusiomis šakomis arba kitose sausose vietose ir savo painiais tinklais gaudo vabzdžius. Kai kurie vorai gyvena soduose ir miestuose netoli namų.

MOKSLINIS PAVADINIMAS

Latrodectus mactans

PAPLITIMAS Šiaurės Amerika

DYDIS Ištiestų kojų tarpugalis iki 2,5 cm ilgio

Latrodectus mactans

Atrax robustus

Atrax robustus

Tai vienas nuodingiausių vorų pasaulyje. Savo aukas voras gaudo lipniu, iš urvelio tįstančiu voratinkliu. Kartais poravimosi metu vorai puldinėja žmones, tačiau yra veiksmingų priešnuodžių, kurie panaikina nuodų poveikį.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Atrax robustus*

PAPLITIMAS Australijos rytinė dalis

DYDIS Ištiestų kojų tarpugalis iki 5 cm ilgio

VIRŠUJE *Beveik visą laiką voras Latrodectus mactans praleidžia supdamasis savo painiame tinkle.*
APAČIOJE *Australijoje gyvenantys vorai Atrax robustus kanda dideliais ir stipriais žandais.*

NARIUOTAKOJAI

Nariuotakojai – tai gyvūnai, turintys plonesnį arba storesnį kūno šarvą ir keletą porų kojų. Nariuotakojų kūno šarvas, vadinamas kutikule, sudarytas iš kietų narelių, kuriuos jungia plona membrana. Šių gyvūnų raumenys prisitvirtinę prie šarvo. Be to, nariuotakojai turi žiaunas, žnyples, geluonį ir sparnus. Šių gyvūnų kūną kutikulė saugo ne tik nuo užpuolikų, bet ir nuo išdžiūvimo. Šiuo metu nariuotakojų skaičius pasaulyje viršija visas kitas gyvūnų grupes kartu sudėjus. Šiam tipui priklauso voragyviai, vėžiagyviai, vabzdžiai ir šimtakojai.

Skorpionas

Skorpionas

Skorpiono vandeniui nepralaidi kutikulė sulaiko drėgmę ir yra tarsi gyvūno šarvai.

Vėžiagyvis

Vėžiagyviai

Vėžiagyviai yra didžiausi iš visų nariuotakojų. Vandens vėžiagyviai užauga didesni negu sausumos vėžiagyviai, nes vanduo ir vandenyje esančios medžiagos skatina augimą.

Šimtakojis

Šimtakojai

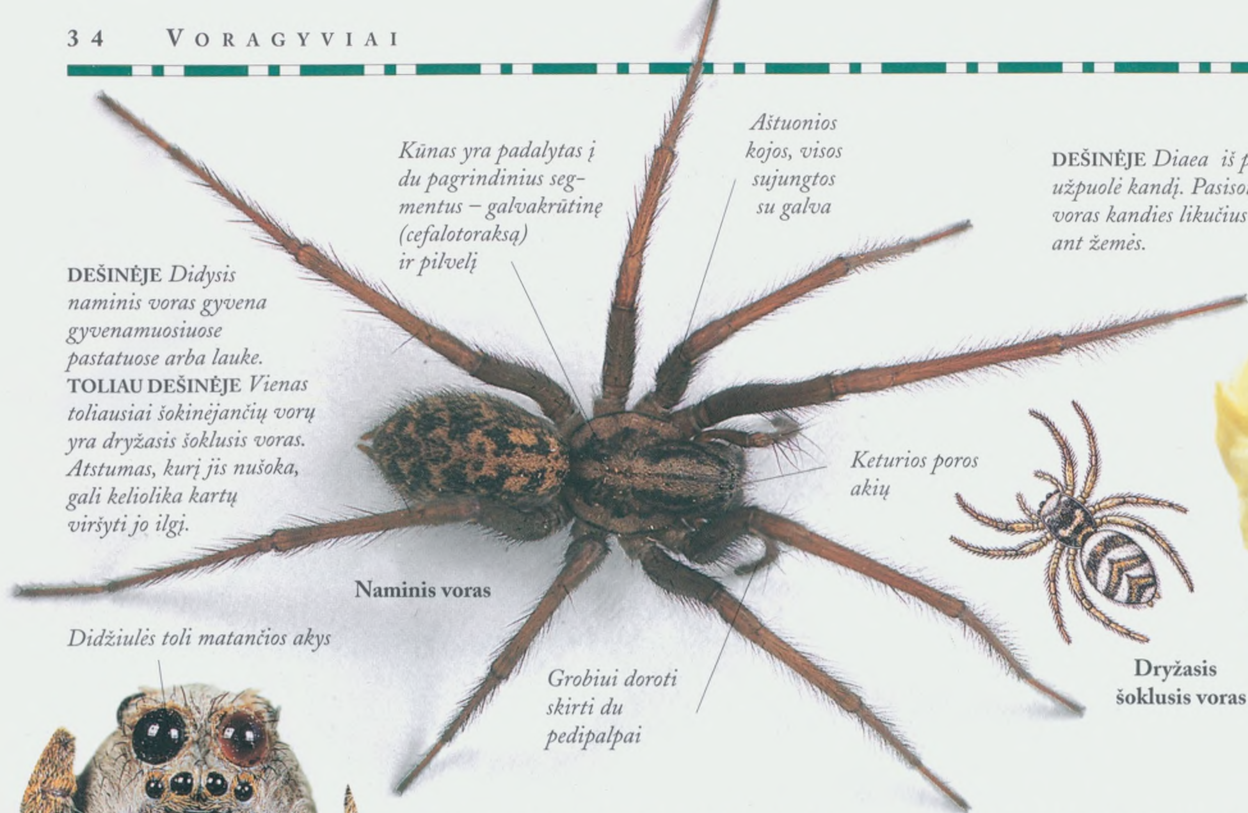
Jų kūne matosi segmentai, kurie šimtakojo kūną dalija į keletą dalių.

Vabzdys

Vabzdžiai

Vabzdžiai sudaro gausiausią nariuotakojų grupę ir yra vieninteliai nariuotakojai, galintys skraidyti. Daugelis vabzdžių rūšių turi dvi poras sparnų.

DEŠINĖJE *Diaea iš pasalų užpuolė kandį. Pasisotinęs šis voras kandies likučius numes ant žemės.*

DEŠINĖJE *Didysis naminis voras gyvena gyvenamuosiuose pastatuose arba lauke.* **TOLIAU DEŠINĖJE** *Vienas toliausiai šokinėjančių vorų yra dryžasis šoklusis voras. Atstumas, kurį jis nušoka, gali keliolika kartų viršyti jo ilgį.*

VIRŠUJE IR APAČIOJE *Prancūziškasis tarantulas turi dvi didžiules cheliceras, pro kurias į aukos kūną sušvirkščiami nuodai.*

DIDYSIS NAMINIS VORAS

Šis plaukuotas ilgakojis voras dažniausiai gyvena gyvenamuosiuose pastatuose. Jis slepiasi tamsiuose kampuose ir čia mezga tinklą. Aukos naminis voras tyko iš voratinklio pagamintame vamzdelyje. Naktį patinai išsiruošia ieškoti patelių, todėl juos dažnai galima pamatyti bėgančius grindimis. Klajodami jie dažnai įkrenta į baseinus ar kriaukles, o įkritę nebegali išlipti, kadangi vorai nemoka laipioti slidžiais paviršiais.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Tegeneria gigantea*

PAPLITIMAS Europa, Šiaurės Amerika ir Australija

DYDIS Ištiestų kojų tarpugalis iki 7 cm ilgio

PRANCŪZIŠKASIS TARANTULAS

Šie didžiuliai grobuonys labai retai kada mezga tinklus. Naktimis jie dažniausiai klajoja po žemę ieškodami tinkamos aukos. Kaip ir daugelis vorų, tarantulai kiaušinius deda į voratinklio kokonus. Vorų patelės šiuos kokonus prisitvirtina prie pilvo ir apgaubia banguotais, iš ploniausių gijų pagamintais siūlais. Taip pritvirtinusi kiaušinius patelė gali laisvai medžioti. Pasaulyje yra daugybė tarantulų rūšių. Kadaise prancūziškieji tarantulai buvo vadinami tarantulais, tačiau dabar šis pavadinimas prigijo kitiems vorams – paukštėdoms (žr. p. 33).

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Lycosa narbonensis*

PAPLITIMAS Europa

DYDIS Ištiestų kojų tarpugalis iki 4 cm ilgio

DRYŽASIS ŠOKLUSIS VORAS

Nedidelis dryžuotas voras yra vienas šokliausių vorų pasaulyje. Kaip ir dauguma jam giminingų vorų, vadinamų šokinėjančiais vorais, savo auką jis užklumpa ore. Lyginant su kitais vorais, šokinėjantieji vorai puikiai mato ir medžiodami tuo naudojasi. Be to, dryžasis šoklusis voras turi papildomą porą akių, kurios padeda nustatyti tikslų atstumą iki grobio. Dažniausiai šį vorą galima pamatyti ant saulės apšviestos sienos net ir pačiame miesto centre. Kiti šokinėjantieji vorai gyvena sausose ir karštose dykumose, drėgnuose tropinio klimato juostos miškuose.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Salticus scenicus*

PAPLITIMAS Europa ir Šiaurės Amerika

DYDIS Ištiestų kojų tarpugalis iki 1 cm ilgio

Dismodicus

Šie vorai gyvena pievose, kur netoli žemės numegztuose tinkluose gaudo nedidelius vabzdžius ir kitus gyvūnėlius. Tai turbūt daugiausia atstovų turinti voragyvių grupė pasaulyje. Nors yra mikroskopiniai ir negali nukeliauti didelio atstumo, jie neįprastai dauginasi. Vėjuotą dieną vorai įsitaiso ant ilgo voratinklio gijos galo ir keliauja su vėju. Jau nuo seno tikima, kad šie vorai atneša laimę ir pinigus, todėl dar vadinami piniguočiais.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Dismodicus*

PAPLITIMAS Daugiausia Šiaurės pusrutulyje

DYDIS Ištiestų kojų tarpugalis iki 2 mm ilgio

Scytodes thoracica
Šie vorai į pasirinktą auką spjauna klijingų seilių čiurkšles ir taip ją tarsi priklijuoja prie žemės. Tada ją apipina voratinklio gijomis ir ėda. Dažniausiai ši vorų rūšis sutinkama gyvenamosiose patalpose.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Scytodes thoracica*
PAPLITIMAS Visur
DYDIS Ištiestų kojų tarpugalis iki 1,5 cm ilgio

KRAŠTUOTASIS VORAS
Tai vandens paviršiuje medžiojantis voras. Paprastai jis savo aukos tyko ant kokio nors plaukiojančio daikto į vandenį nuleidęs priekines kojas. Pajutęs gyvūno sukeltą vandens vibraciją jis palinksta į priekį ir kanda. Kai kurios milžiniškos šių vorų rūšys iš vandens gali ištraukti net nemažas žuvis.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Dolomedes fimbriatus*
PAPLITIMAS Europa ir Šiaurės Amerika
DYDIS Ištiestų kojų tarpugalis iki 5 cm ilgio

Kraštuotasis voras pagavo žuvį

Diaea
Dėl savo išvaizdos ir gebėjimo vaikščioti šonu Diaea genties vorai buvo praminti krabiniais vorais. Daugelis krabinių vorų yra įvairiaspalviai, todėl lengvai gali slėptis tarp gėlių ir kitų augalų bei tykoti grobio. Kartais savo aukos vorui tenka laukti net keletą valandų, tačiau užtenka vabzdžiui nutūpti ant žiedo – voras jį tuojau pat pagauna ir suėda.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Diaea*
PAPLITIMAS Visur
DYDIS Ištiestų kojų tarpugalis iki 1,4 cm ilgio

SIDABRIUKAS
Tai viena vorų rūšių, kuri visą savo gyvenimą praleidžia po vandeniu. Sidabriukai minta vandens gyvūnais ir žuvų mailiumi. Nors jie medžioja, maitinasi ir gyvena po vandeniu, jie, kaip ir kiti vorai, kvėpuoja oru. Sidabriukas gali gyventi po vandeniu, nes iš voratinklio gijų pasidaro oro pripildytą burbuliuką, kurį nutempia po vandeniu ir prikabina prie vandens augalų. Pasibaigus oro atsargoms jis pasiima kitą burbuliuką.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Argyroneta aquatica*
PAPLITIMAS Europa ir Azija
DYDIS Ištiestų kojų tarpugalis iki 2 cm ilgio

DEŠINĖJE *Sidabriukas chelicerose laiko grobį – sugautą žiogo vikšrą.*

SKORPIONAI IR ERKĖS

Kiti gyvūnų pasaulyje žinomi voragyviai – tai milžiniški skorpionai ir mikroskopinės erkutės. Šie gyvūnai turi keturias poras kojų, tačiau kai kurių rūšių priekinės kojos naudojamos kaip jutimo organai. Vieni šiai voragyvių klasei priklausantys gyvūnai yra grobuonys, kiti minta augalų ir gyvūnų liekanomis, krauju bei žmonių audinių ląstelėmis.

SKORPIONAI

Skorpionų kūnas gali būti net 23 cm ilgio. Jie turi vieną porą žnyplių ir ilgą uodegą, kurios pabaigoje yra geluonis su nuodų liauka. Sutemus skorpionai dažniausiai tik žnyplėmis medžioja nedidelius gyvūnėlius. Skorpiono uodega ir geluonis yra skirti ne medžioklei, bet savigynai, o nuodų poveikis ir stiprumas priklauso nuo skorpionų rūšies. Didžiausi skorpionai dažniausiai nebūna labai pavojingi – reikėtų saugotis pačių mažiausių. Šie voragyviai gyvena beveik visose šiltose pasaulio dalyse, o savo jauniklius dažniausiai nešioja ant nugaros.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Urodacus*

PAPLITIMAS Visos šiltos pasaulio vietos

DYDIS Iki 7 cm ilgio

APAČIOJE *Skorpionai turi nedideles trumpareges akutes, todėl grobį dažniausiai randa lytėdami. Daugelis skorpionų rūšių medžioja naktį.*

ŽEMIAU *Mastigoproctus giganteus atstatęs uodegą ir pasiruošęs į priešą sušvirkšti rūgšties porciją.*

Žnyplės, reikalingos grobiui plėšyti

Mastigoproctus giganteus

Šis grėsmingai atrodantis gyvūnas neturi geluonies, bet užtat turi porą tvirtų žnyplių – pedipalpų. *Mastigoproctus giganteus* medžioja sutemus, o išgąsdintas gali iš uodegos švirkštelti rūgštaus skysčio, kvepiančio kaip actas.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Mastigoproctus giganteus*

PAPLITIMAS Šiaurės Amerika

DYDIS Iki 8 cm ilgio

Ant lapo įsitaisęs pseudoskorpionas

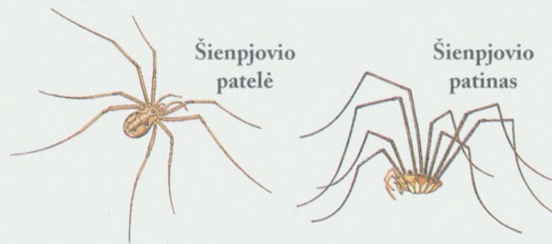
PSEUDOSKORPIONAI

Smulkūs, pasaulyje labai paplitę voragyviai, kuriuos yra matę tik nedaugelis žmonių. Nieko nėra stebėtino, nes didžiausio pseudoskorpiono ilgis siekia tik 8 mm. Šie smulkūs voragyviai gyvena dirvoje, ant akmenų arba nukritusiuose lapuose ir minta už save mažesniais gyvūnėliais. Jie neturi nuodingo geluonies, tačiau gali žnybtelti nuodingomis rudomis žnyplėmis. Pseudoskorpionai dažnai keliauja prisikabinę prie vorų kojų.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Chelifer*

PAPLITIMAS Visur

DYDIS Apie 2 mm ilgio

ŠIENPJOVIAI

Labai dažnai šienpjoviai painiojami su vorais, nors atskirti juos nesunku. Šienpjoviai turi ovalo formos kūną, kuris nėra padalytas į dvi dalis, ir labai ilgas kojas. Šie gyvūnai neturi žnyplių ir turi tik dvi akutes. Šienpjoviai minta mažais gyvūnėliais arba jų liekanomis. Daugelis šienpjovių medžioja dieną, o naktį slepiasi.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Phalangium*

PAPLITIMAS Visur

DYDIS Ištiestų kojų tarpugalis iki 5 cm ilgio

JŪRINIAI VORAI IR KARDAUODEGIAI

Jūriniai vorai yra ilgakojai jūrų gyvūnai. Jų kūnas susideda iš straublelio ir kelis segmentus turinčios krūtinės. Vidaus organai išsidėstę kojų viduje. Minta duobagyviais. Yra daugiau kaip 1000 rūšių. Kardauodegiai gyvena šiltose jūrose. Jų yra tik 5 rūšys. Kūną sudaro skydo formos galvakrūtinė ir nenariuotas pilvelis. Minta daugiašerėmis žieduotosiomis kirmėlėmis.

GANYKLINĖ ERKĖ

Šie plokščios kūno formos parazitai minta siurbdami gyvūnų arba žmogaus kraują. Žolėje arba medžiuose laukdama tinkamo gyvūno ar žmogaus erkė gali išbūti ištisas savaites arba net mėnesius. Pasitaikius tinkamam gyvūnui erkė tuojau pat įsisiurbia, o iki soties prisisiurbusi kraujo paprasčiausiai nukrenta. Erkės puola beveik visus žinduolius bei žmones, platina virusines ligas.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Ixodes ricinus*

PAPLITIMAS Visur

DYDIS Prisisiurbusi kraujo būna iki 1,5 cm ilgio

Dermatophagoides farinae

Šios erkės yra pasaulyje mažiausi voragyviai. Kai kurios naminių erkių rūšys yra tokios mažos, kad net nematomos plika akimi. Vienos erkės gyvena vandenyje, kitos – ant gyvūnų arba net ant žmogaus blakstienų. Naminės erkės gyvena gyvenamųjų patalpų dulkėse ir minta mikroskopinėmis žmogaus audinių dalelėmis. Naminės erkės gali sukelti alergines ligas, pvz., astmą ir kt.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Dermatophagoides farinae*

PAPLITIMAS Visur

DYDIS Iki 0,2 mm ilgio

Pycnogonum

Šios genties atstovai turi nuo keturių iki šešių porų plonų ir ilgų kojų, siaurą kūną ir mažytę galvą. Daugelis gyvena jūros gelmėje, šliaužioja po dugną kojomis ieškodami ko nors valgomo. Minta mažais gyvūnėliais, pvz., samangyviais, žnyplėmis juos sudraskydami į mažus skutelius ir iščiulpdami sultis. Didžiausi jūriniai vorai yra apie 40 cm dydžio (matuojant atstumą tarp kojų), tačiau dauguma yra kur kas mažesni. Šie spalvingi gyvūnai gyvena beveik visuose pasaulio vandenynuose.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Pycnogonum*

PAPLITIMAS Visur

DYDIS Apie 2 cm ilgio

VIRŠUJE *Grupė kardauodegių išlipo į krantą maitintis. Tačiau čia jų tyko įvairiausi pavojai, pvz., maisto ieškantys jūriniai paukščiai .*

AMERIKINIS KARDAUODEGIS

Apvalų kūną ir susisukusią uodegą turintys gyvūnai labiau panašūs į šarvo liekaną negu į gyvūną. Gyvena įsikasę į smėlį netoli kranto ir minta kirmėlėmis bei kitais nedideliais gyvūnėliais. Kardauodegiai turi penkias poras kojų ir dvi nedideles žiaunas, kuriomis plėšo maistą. Žiaunos yra paslėptos kriauklėje, vadinamoje karapaksu, ir matomos tik apvertus gyvūną. Kiekvienais metais kardauodegių patelės išlipa į krantą ir potvynio zonoje deda smėlyje kiaušinius. Iš jų išsirita lervos, kurios prasidėjus potvyniui nuplaunamos į jūrą.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Limulus polyphemus*

PAPLITIMAS Atlanto vandenynas prie Šiaurės Amerikos krantų ir Meksikos įlanka

DYDIS Iki 60 cm ilgio

VĖŽIAGYVIAI

VĖŽIAGYVIAI YRA VISAME PASAULYJE PAPLITĘ GYVŪNAI, TURINTYS KALKINĮ KIAUTĄ – KUTIKULĘ. KAIP IR KITI NARIUOTAKOJAI, AUGDAMI JIE NUMETA KARTU SU KŪNU NEAUGANČIĄ KUTIKULĘ. DAUGUMA VĖŽIAGYVIŲ TURI DAUGYBĘ PORŲ KOJŲ IR DVI PORAS ANTENŲ.

Dabar žinoma apie 38 000 vėžiagyvių rūšių, kurioms priklauso daugybė įvairių gyvūnų – dafnijos, jūrų gilės, omarai ir kt. Nedidelė vėžiagyvių dalis gyvena sausumoje, kiti – gėluosiuose vandens telkiniuose bei jūrose. Šie gyvūnai minta vandenyje esančiomis maisto medžiagomis, gyvūnų liekanomis. Kai kurie vėžiagyviai yra parazitai ir gyvena kitų gyvūnų organizme.

Dafnija

Artemija

VIRŠUJE KAIRĖJE *Dafnijos dažniausiai plaukioja vertikaliai. Jų kutikulė yra beveik peršviečiama, todėl gerai matosi vidaus organai.*
VIRŠUJE DEŠINĖJE *Maistą artemijos iš vandens ima kojomis.*

PAPRASTOJI DAFNIJA

Dafnijos, arba vandens blusos, iš tiesų nėra tikros blusos – tai maži vėžiagyviai, gyvenantys ežeruose ir tvenkiniuose. Jos turi mikroskopines kojas ir dideles šakotas antenas, kurių dėka gali plaukti. Dafnijos minta bakterijomis ir gali gyventi pakankamai užterštuose vandenyse. Rudenį dafnijos į dumblą deda kiaušinius, iš kurių pavasarį išsirita jaunikliai. Šiltu oru dafnijos dauginasi itin sparčiai.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Daphnia pulex*

PAPLITIMAS Visur

DYDIS Iki 3 mm ilgio

ARTEMIJA

Šie nedideli vėžiagyviai gyvena sūriuose ežeruose, kurie paprastai ilgam laikui išdžiūva. Artemijos yra puikiai prisitaikiusios prie tokių gyvenimo sąlygų – jų kiaušiniai be vandens gali išbūti daugiau kaip 5 metus, tačiau juos sudrėkinus išsiperi per keletą valandų.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Artemia salina*

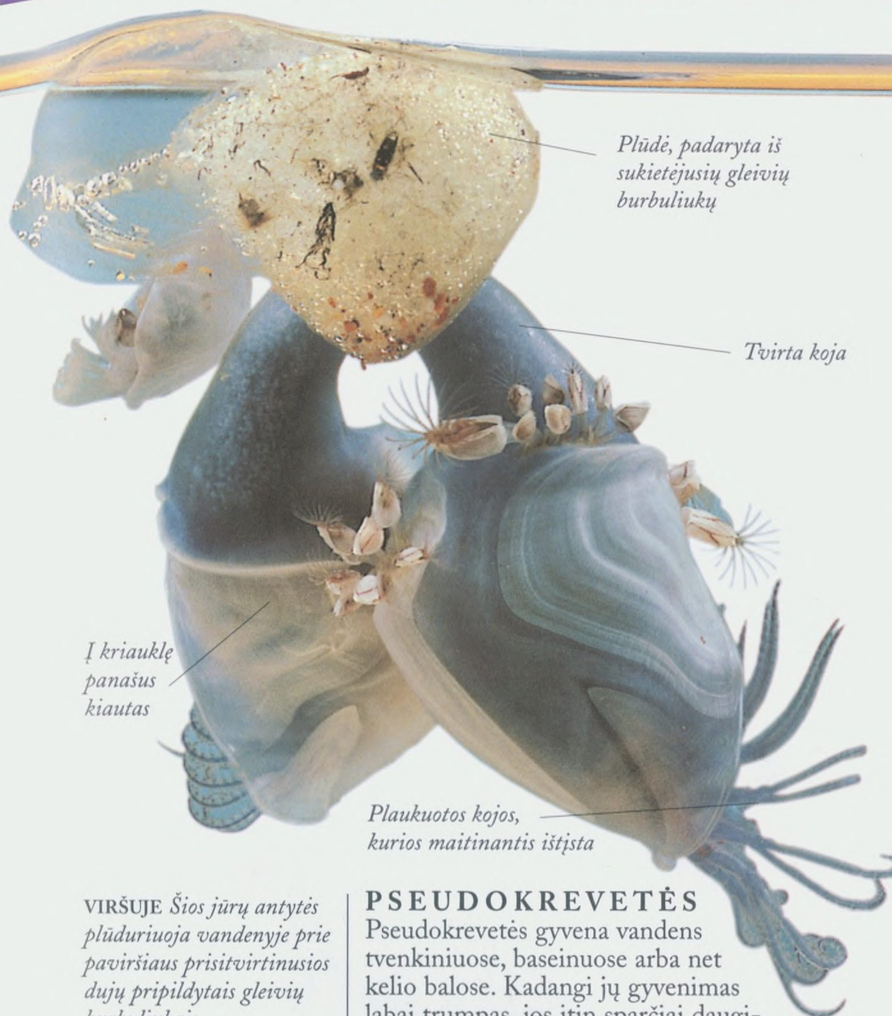
PAPLITIMAS Visur

DYDIS Iki 1,5 cm ilgio

PLANKTONA

Dauguma vėžiagyvių savo gyvenimą pradeda kaip mikroskopinės lervos. Kaip ir kiti smulkūs organizmai, jie plaukioja netoli vandens paviršiaus ir sudaro vientisą masę, vadinamą planktonu. Daugelis mažiausių vėžiagyvių visą gyvenimą lieka planktone, kiti užaugę persikelia į kitas buveines, pvz., krantą.

Planktono sudėtyje yra mikroskopinių dumblių, kurie absorbuoja saulės energiją. Dumbliais minta maži gyvūnėliai, kuriais savo ruožtu, minta didesni jūros gyvūnai. Taigi iš saulės absorbuotos

VIRŠUJE *Šios jūrų antytės plūduriuoja vandenyje prie paviršiaus prisitvirtinusios dujų pripildytais gleivių burbuliukais.*

Taip per mikroskopą atrodo planktonas

energijos gauna visi jūros gyventojai, pradedant grobuonimis – rykliais – ir baigiant jūrinėmis pintimis, kurios maisto medžiagas filtruoja iš vandens. Išnykus planktonui greičiausiai išnyktų ir gyvybė jūroje.

PSEUDOKREVETĖS

Pseudokrevetės gyvena vandens tvenkiniuose, baseinuose arba net kelio balose. Kadangi jų gyvenimas labai trumpas, jos itin sparčiai dauginasi. Kiaušinius pseudokrevetės pradeda dėti sulaukusios 2 savaičių. Vandens telkiniui išdžiūvus suaugusios pseudokrevetės žūva, tačiau vėjo nešiojami kiaušiniai yra kur kas atsparesni. Šie gyvūnai neturi jokių gamtinių priešų.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Eubranchipus*

PAPLITIMAS Visur

DYDIS Iki 2,5 cm ilgio

VASARINIS SKYDVĖŽIS

Iš toliau ši krevetė atrodo tarsi buožgalvis – turi didelę galvą ir plaukdama rangosi. Priekinę skydvėžio kūno dalį gaubia karapaksas, be to, šis gyvūnas turi daugiau kaip 70 porų kojų. Skydvėžiai gyvena purvinuose vandens telkiniuose. Dykumose skydvėžių atsiranda po stiprių liūčių ir palikę kiaušinius per sausrą jie vėl išnyksta.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Triops cancriformis*

PAPLITIMAS Visur

DYDIS Apie 4 cm ilgio

JŪRŲ GILĖ

Giles gaubianti medžiaga atrodo panaši į kriauklę, todėl jos dažnai painiojamos su moliuskais. Jūrų gilių kriauklė susideda iš kalkingų plokštelių. Jos visada pritvirtintos prie kokio nors kieto pagrindo. Vienos gilės prisitvirtina prie akmenų, kitos – gyvena ant kitų gyvūnų, pvz., krabų arba banginių. Kad išvengtų dehidratacijos, per atoslūgį gilės kiautą užveria, o prasidėjus potvyniui – plačiai ištiestomis plaukuotomis kojomis ieško vandenyje maisto. Pasaulyje yra žinoma daug įvairiausių jūrų gilių rūšių, iš kurių Atlanto vandenyno pakrantėse labiausiai yra paplitusi *Balanus balanoides.*

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Balanus balanoides*

PAPLITIMAS Atlanto vandenynas

DYDIS Iki 1 cm pločio

JŪRŲ ANTYTĖ

Šie gyvūnai turi ilgą tvirtą koją bei iš penkių ryškių baltų plokštelių sudarytą kiautą. Jūrų antytės pačių išleistais burbuliukais prisikabina prie medienos nuolaužų, plūduriuojančių vandens paviršiuje. Šie vėžiagyviai gali dreifuoti po keletą tūkstančių kilometrų, o po audros dažniausiai yra išmetami į krantą. Senovėje buvo manoma, kad šie gyvūnėliai susiformuodavo anties organizme, todėl ir buvo pavadinti jūrų antytėmis.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Lepas fascicularis*

PAPLITIMAS Visur

DYDIS Iki 6 cm ilgio

KIAUTAVĖŽIAI

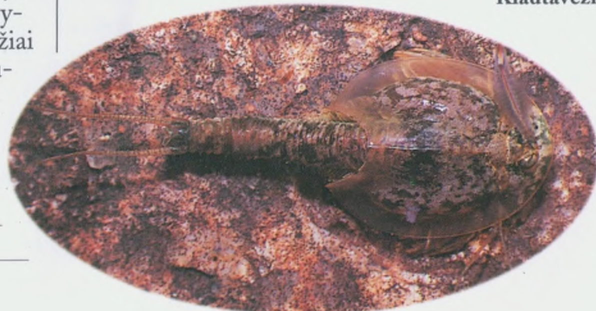
Plaukdami kiautavėžiai tampa panašūs į nedidelę augalo sėklą, plūduriuojančią vandenyje. Gyvūno kūną gaubia karapaksas, kurį kilus pavojui kiautavėžis greitai užveria. Vandenyje šie vėžiagyviai plaukia judindami anteną, o purve šliaužioja kojomis. Kiautavėžiai gyvena tvenkiniuose bei ežeruose ir minta dumbliais.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Cypris ir kitos gentys*

PAPLITIMAS Visur

DYDIS Paprastai apie 2 mm ilgio

Kiautavėžis

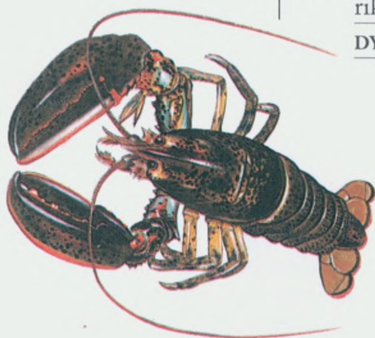
AMERIKINIS OMARAS

Omarai yra sunkiausi vėžiagyviai pasaulyje. Kai kurie užauga iki 20 kg, tačiau dėl puikaus skonio jie paprastai yra sužvejojami anksčiau. Omarai priklauso dešimtkojų vėžiagyvių būriui. Savo galingomis žnyplėmis traiškydami kriaukles dešimtkojai vėžiai minta krabais, žuvimis ar net kitais omarais. Gyvena jūros dugne arba olų plyšiuose ir dauginasi kiaušiniais, kuriuos patelė nešioja iki pat perėjimo.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Homarus americanus*

PAPLITIMAS Atlanto vandenynas prie Šiaurės Amerikos krantų

DYDIS Paprastai iki 86 cm ilgio

VIRŠUJE *Amerikinis omaras yra sunkiausias iš visų pasaulyje žinomų omarų.*
DEŠINĖJE *Ryškios krevetės sanitarės spalvos pritraukia žuvų, kurios mėgsta valymo procedūras, dėmesį.*

KARIBŲ OMARAS

Nors šie omarai turi tik mažytes žnyples, bet jų kūną apsaugo aštrūs spygliai. Jie maitinasi jūros dugne esančiomis kirmėlėmis ir įvairiomis gyvūnų liekanomis. Paprastai šie vėžiagyviai vaikšto po dugną, tačiau judindami uodegą gali ir plaukti. Vasarą Karibų omaras praleidžia netoli kranto esančiuose rifuose, o rudenį pasitraukia į gilesnius vandenis. Dažniausiai šie omarai ropoja arba plaukioja būriais, susidedančiais iš 50 individų.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Panulirus argus*

PAPLITIMAS Karibų jūra

DYDIS Apie 60 cm ilgio

UPINIS VĖŽYS

Šie nedideli omarams giminingi vėžiagyviai gyvena ežeruose, upėse, upeliuose ir pelkėtuose vandens telkiniuose. Dieną jie slepiasi telkinio dugne išraustuose urveliuose, o naktį medžioja sraiges, nedideles žuveles ir kitus vandens gyvūnus. Kaip ir omarai, upinio vėžio patelės kiaušinius nešiojasi su savimi. Išsiperėję jaunikliai kurį laiką lieka prisikabinę prie motinos kūno ir tik po keleto dienų pradeda gyventi savarankiškai.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Astacus fluviatilis*

PAPLITIMAS Europa

DYDIS Apie 10 cm ilgio

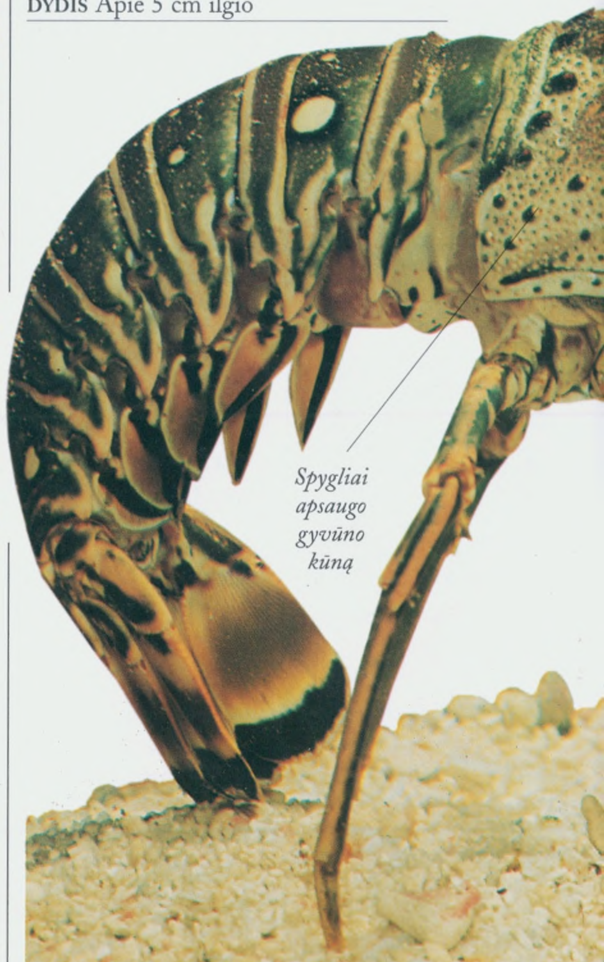
KREVETĖ SANITARĖ

Šios ryškiaspalvės krevetės minta ant žuvų kūno esančiais parazitais ir negyvos odos liekanomis. Tai žuvims labai patinka ir jos naudojasi krevečių paslaugomis. Krevetės sanitarės aptinkamos Karibų jūroje, o kai kurios rūšys gyvena visuose tropinio klimato juostos vandenyse.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Lysmata grabhami*

PAPLITIMAS Karibų jūra

DYDIS Apie 5 cm ilgio

Squilla empusa

Priekinės šio vėžiagyvio kojos panašios į paprastojo maldininko (p. 54). Kiekviena koja baigiasi ilgomis žnyplėmis su pakraščiuose išsidėsčiusiais šešiais aštriais spygliais. Jie gali atsilenkti atgal kur kas daugiau negu kojos, todėl vėžiagyvis tuo pat metu gali ir griebti, ir durti. *Squilla empusa* gyvena koraliniuose rifuose ir jūros dugne netoli kranto. Minta kirmėlėmis, žuvimis ir kitais jūros gyvūnais. Didžiosios *Squilla* genties rūšys gali lengvai perkirsti žuvį pusiau arba perdurti žmogaus pirštą.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Squilla empusa*

PAPLITIMAS Atlanto vandenynas ir Karibų jūra

DYDIS Apie 25 cm ilgio

Ant stiebelio esančios akys

Antra antenų pora yra ilgesnė negu vėžiagyvio kūnas

KAIRĖJE *Karibų omaras yra žinomas dėl savo ilgų ir tolimų klajonių jūros dugnu. Kad išvengtų didelio bangavimo, jis pasineria į pačią jūros gelmę.*

Dešimt plonų kojų

DEŠINĖJE *Kartais ežerinės šoniplaukos aptinkamos olose po vandeniu.*
ŽEMIAU *Dažnai potvynio zonoje galima pamatyti kitą vėžiagyvį – smėlinę šoniplauką (Orchestia).*

Ežerinė šoniplauka

Smėlinė šoniplauka

EŽERINĖ ŠONIPLAUKA

Svarbiausia šių vėžiagyvių ypatybė yra ta, kad jie plaukioja šonu. Be to, šoniplaukos gali šokinėti kaip žiogai. Ežerinės šoniplaukos nėra tikrosios krevetės – tai vėžiagyviai, turintys septynias poras kojų ir ilgą siaurą kūną. Drėgnoje dirvoje jos gali išgyventi ir be vandens. Minta pūvančiais lapais ir mažų gyvūnėlių liekanomis. Šie vėžiagyviai maistą aptinka ilgų ir labai jautrių antenų dėka.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Gammarus lacustris*

PAPLITIMAS Visur

DYDIS Apie 2,5 cm ilgio

SMĖLINĖ ŠONIPLAUKA

Yra daug smėlinių šoniplaukų rūšių. Jos giminingos ežerinėms šoniplaukoms, bet gyvena sausumoje. Norint pamatyti smėlinę šoniplauką tereikia pakelti ant kranto išplautą jūros dumblį. Jei po dumbliu yra šių vėžiagyvių, jie tuoj pat nušokuoja tolyn. Šoniplaukos šokinėja į žemę plakdamos uodegą, kuri juos pamėtėja į orą.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Orchestia gammarella*

PAPLITIMAS Visur

DYDIS Apie 2 cm ilgio

KRILIS

Ryškiai raudonos spalvos krilis gyvena šaltose Antarktidą supančiose jūrose. Minta planktonu, kurį gaudo plaukeliais apaugusiomis kojomis. Krilis gyvena būriais. Juo minta žuvys, jūriniai paukščiai, ruoniai ir banginiai.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Euphausia superba*

PAPLITIMAS Pietų vandenynas

DYDIS Apie 6 cm ilgio

KRABAI

Nors krabai yra giminingi omarams, jie turi kitokią kūno formą ir kitaip juda. Krabo kūnas yra tarsi suslėgtas, jį dengia kietas kalkinis kiautas. Pasaulyje šiuo metu žinoma apie 4000 krabų rūšių. Kai kurie yra vieni didžiausių vėžiagyvių, kiti – ne didesni už žirnį. Dauguma krabų gyvena vandenyje arba pakrantėje, kai kurie į vandenį eina tik daugintis. Paprastai krabai yra puikūs plaukikai, tačiau nuo užpuolikų jie dažniausiai ne plaukia, o labai greitai pabėga.

Krabo kūną puikiai saugo galingos žnyplės

DEŠINĖJE *Įtraukusį žnyples krabą pakankamai sunku užpulti. Be to, šį krabą nuo priešų saugo aktinijos.*

Akmeninis krabas

Mėlynasis krabas

VIRŠUJE *Akmeninis krabas yra gaudomas maistui įviliojant jį į specialiai įrengtus puodus.*

APAČIOJE *Krabo Callinectes sapidus apatinės kojos yra truputį suplotos ir krabui plaukiant veikia kaip irklai.*

AKMENINIS KRABAS

Šis krabas turi išgaubtą kriauklę – karapaksą – su užriestais į viršų kraštais, saugantį gyvūno vidaus organus nuo sutrenkimo ir užpuolikų. Akmeninis krabas minta gyvais jūros organizmais ir gyvūnų liekanomis. Paprastai šis vėžiagyvis galingomis žnyplėmis suskaldo kriauklę ir suėda joje buvusį gyvūną. Suaugę akmeniniai krabai gyvena giliai vandenyje. Kadangi storas ir sunkus kiautas trukdo plaukti, jie šliaužioja po dugną ir ieško maisto. Akmeninis krabas per metus padeda daugiau kaip 3 milijonus kiaušinių. Kaip ir visi krabai, akmeninis krabas savo gyvenimą pradeda būdamas lerva. Krabų lervos ir kiti organizmai sudaro planktoną, kuris plaukioja vandens paviršiuje.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Cancer pagurus*

PAPLITIMAS Europos pakrantes skalaujančios jūros ir Viduržemio jūra

DYDIS Apie 20 cm skersmens

VILNOTASIS KRABAS

Šį krabą nuo priešų slepia ant nugaros augančios pintys, kurias krabas prilaiko dviem užpakalinėmis kojomis. Pintys auga tol, kol krabas savo kiautą išauga ir iš jo išsineria. Prieš išsinerdamas vilnotasis krabas visas pintis nuima. Sukietėjus kitam kiautui senąsias pintis krabas sudeda atgal arba griebiasi kitų pinčių.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Dromia*

PAPLITIMAS Visur

DYDIS Apie 8 cm skersmens

Calappa granulata

Šis ryškiaspalvis krabas turi susivijusias žnyples, kurios krabo kūną daro panašų į dėžutę ir puikiai saugo nuo kitų gyvūnų. Pasaulyje egzistuoja daug į *Calappa granulata* panašių rūšių. Kai kurios jų ant kiauto turi prisikabinusias aktinijas, kurių nuodingi čiuptuvai saugo krabą nuo užpuolikų. Toks gyvenimo būdas yra palankus tiek krabui, tiek ir pačioms aktinijoms, kurios, nešiojamos po dugną, randa daugiau maisto.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Calappa granulata*

PAPLITIMAS Atlanto vandenyno rytinė dalis ir Viduržemio jūra

DYDIS Apie 11 cm ilgio

Callinectes sapidus

Šis krabas gyvena negiliuose vandenyse netoli kranto. Callinectes sapidus turi labai aštrų kriauklės kraštą ir ilgus aštrius spyglius, kyšančius visose kūno pusėse. Jie klaidžioja po dugną ieškodami kirmėlių ir kitų vandens gyvūnų. *Callinectes sapidus* yra puikūs plaukikai. Kaip ir kiti krabai, jie iriasi plokščiomis užpakalinėmis kojomis. Šie krabai yra plačiai paplitę ir gaudomi maistui.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Callinectes sapidus*

PAPLITIMAS Atlanto vandenynas netoli Šiaurės ir Pietų Amerikos krantų bei Karibų jūra

DYDIS Apie 23 cm skersmens

Macrocheira kaempferei

Jie turi kriaušės formos kūną, ilgas kojas ir žnyples. Šie vėžiagyviai gyvena 30 metrų gylyje ir dažniausiai minta moliuskais. Atstumas tarp kojų gali siekti daugiau kaip 3 metrus, todėl jie yra pasaulyje didžiausi vėžiagyviai ir nariuotakojai. Macrocheira kaempferei paprastai ropoja jūros dugnu, tačiau dėl savo ilgų kojų labai sunkiai juda.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Macrocheira kaempferei*

PAPLITIMAS Ramusis vandenynas netoli Japonijos krantų

DYDIS Atstumas tarp kojų daugiau kaip 3,6 m

Oregonia gracilis

Tai tipiškas jūrinis krabas. Jūros dugne jis slepiasi po dumbliais arba pintimis. Dieną šis krabas ilsisi, o kadangi puikiai moka pasislėpti, jo beveik neįmanoma pastebėti. Kaip ir kiti maskuotę mėgstantys krabai, *Oregonia gracilis* turi šimtus mažyčių kabliukų, kuriais prisikabina maskuojančius augalus – pintis, dumblius ir kt.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Oregonia gracilis*

PAPLITIMAS Ramusis vandenynas prie Šiaurės Amerikos krantų

DYDIS Atstumas tarp kojų 25 cm

KAUKĖTASIS KRABAS

Šis naktinis gyvūnas turi ovalo formos kūną, ploną kriauklę ir vieną porą ilgų antenų. Kadangi krabo nugara išmarginta įvairiausiais raštais, jis buvo pavadintas kaukėtuoju krabu. Dieną krabas praleidžia įsikasęs smėlyje, iš kurio kyšo tik dvi ilgos antenos. Jos suformuoja vamzdelį, kuriuo teka vanduo ir įsikasęs krabas gali kvėpuoti.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Corystes cassivelaunus*

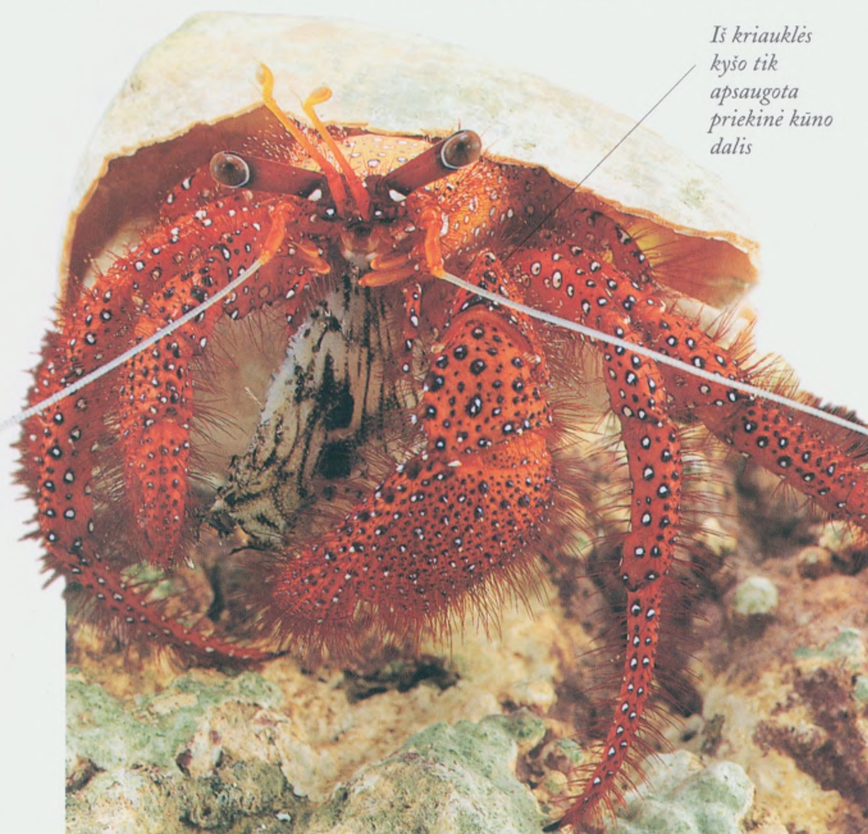
PAPLITIMAS Atlanto vandenynas

DYDIS Kriauklė yra apie 4 cm ilgio

VIRŠUJE *Kiekvieną kartą išsinėrę iš kriauklės krabai Oregonia gracilis praranda maskuojamąsias spalvas, todėl jiems reikia tuoj pat pasigaminti naujas.*

DEŠINĖJE *Kaukėtasis krabas gyvena negiliai vandenyje įsirausęs į smėlį. Naktį jie išlenda į smėlio paviršių ir išeina medžioti.*

KAIRĖJE *Raudonasis krabas Dardanus megistos kyšo iš kriauklės, tapusios jo namais.*

DIDYSIS VĖŽYS ATSISKYRĖLIS

Skirtingai negu kitos krabų rūšys, didieji vėžiai atsiskyrėliai turi siaurą kūną ir ilgą minkštą pilvą. Kutikulė dengia tik priekinę jų kūno dalį. Siekdami apsisaugoti nuo galimų užpuolikų šie vėžiai užima tuščias moliuskų kriaukles. Didžiųjų vėžių atsiskyrėlių spiralinis kūnas puikiai telpa kriauklėje, o priekinės kojos ir žnyplės uždengia naujojo namo angą. Vėžiui augant tenka keisti ir kriauklę. Atradęs tinkamą kriauklę vėžys ilgai ją tyrinėja žnyplėmis ir įsitikinęs jos saugumu bei patikimumu sparčiai joje apsigyvena. Trūkstant kriauklių tarp šių vėžių įsiplieskia nuožmios ir atkaklios kovos.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Pagurus arrosor (Dardanus arrosor)*

PAPLITIMAS Visur

DYDIS Apie 3 cm skersmens

KININIS KRABAS

Kai kurie krabai turi tankiais plaukeliais apaugusias kojas ir kūną. Šie plaukeliai padeda plaukti arba slėptis nuo persekiotojų. Krabų žnyplių užpakalinėje dalyje yra plaukų kuokšteliai, kurie atrodo taip, tarsi krabas mūvėtų kailines pirštines. Jie gyvena gėlo vandens telkiniuose ir upės žiotyse netoli kranto.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Eriocheir sinensis*

PAPLITIMAS Pietryčių Azija ir Europa

DYDIS Apie 10 cm skersmens

VIRŠUJE *Žirnio didumo krabas pinoteris gyvena moliusko kriauklėje. Suaugęs krabas kriauklę palieka ir keliauja daugintis.*

PINOTERIS

Mažyčiai žirnio didumo krabai gyvena kitų gyvūnų kūne arba būste. Jie nekenkia patiems būstų šeimininkams, nes minta jų maisto likučiais. Kai kurie pinoteriai gyvena kirmėlių urveliuose arba ant krevečių, tačiau krabas *Pinnotheres pisum* puikiai jaučiasi dvigeldžių moliuskų, pvz., austrių, kriauklėse.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Pinnotheres pisum*

PAPLITIMAS Atlanto vandenynas ir Viduržemio jūra

DYDIS Apie 1 cm skersmens

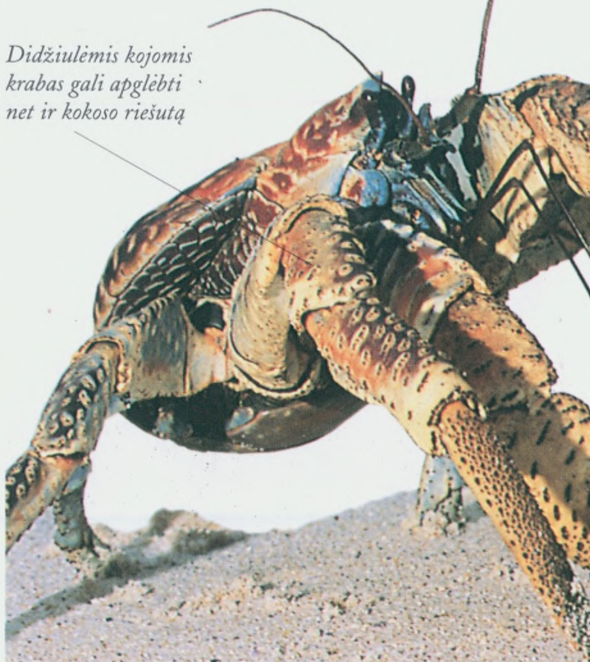
OCIPODAS

Šie krabai gyvena šiltų kraštų paplūdimiuose. Dieną jie praleidžia įsirausę į smėlį, o naktį išsirengia ieškoti maisto. Minta augalais ir gyvūnų liekanomis, potvynio išmestomis į krantą. Būdami blyškios spalvos krabai ocipodai puikiai slepiasi nuo aplinkinių, be to, jie nuolat pasiruošę bet kokiam pavojui. Pajutę pavojų krabai leidžiasi bėgti ir per keletą akimirkų įsirausia į smėlį.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Ocypode*

PAPLITIMAS Visos tropinio klimato juostos jūros

DYDIS Apie 5 cm skersmens

SAUSUMOS KRABAI

Visą gyvenimą suaugę sausumos krabai praleidžia sausumoje, tik patelės eina į vandenį dėti kiaušinių. Dieną šie krabai paprastai miega urveliuose, o naktį, kai nebėra pavojaus, jie išeina medžioti. Sausumos krabai gyvena tik tropinio ir subtropinio klimato juostose, tačiau kartais jų būna tiek daug, kad ieškodami maisto jie išnaršo kiekvieną kvadratinį centimetrą. Dauguma sausumos krabų rūšių minta nukritusiais lapais ir vaisiais, kai kurie – negyvų žuvų ir kitų gyvūnų liekanomis.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Gecarcinus ir kitos gentys*

PAPLITIMAS Tropinio ir subtropinio klimato juosta

DYDIS Apie 10 cm skersmens

KRABAS LATRAS

Tai didžiausi ir sunkiausi sausumoje gyvenantys krabai, turintys didžiules stiprias žnyples. Jie gali sverti iki 4 kg. Nepaisant grėsmingos išvaizdos krabai latrai daugiausia minta tik kokosinės palmės riešutais ir smulkiais vaisiais. Neradę ant žemės pakankamai maisto krabai latrai lipa į medžius. Patinai visą gyvenimą praleidžia sausumoje, o patelės į vandenį eina tik dėti kiaušinių.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Birgus latro*

PAPLITIMAS Indijos ir Ramiojo vandenyno salos

DYDIS Atstumas tarp kojų siekia 1 m

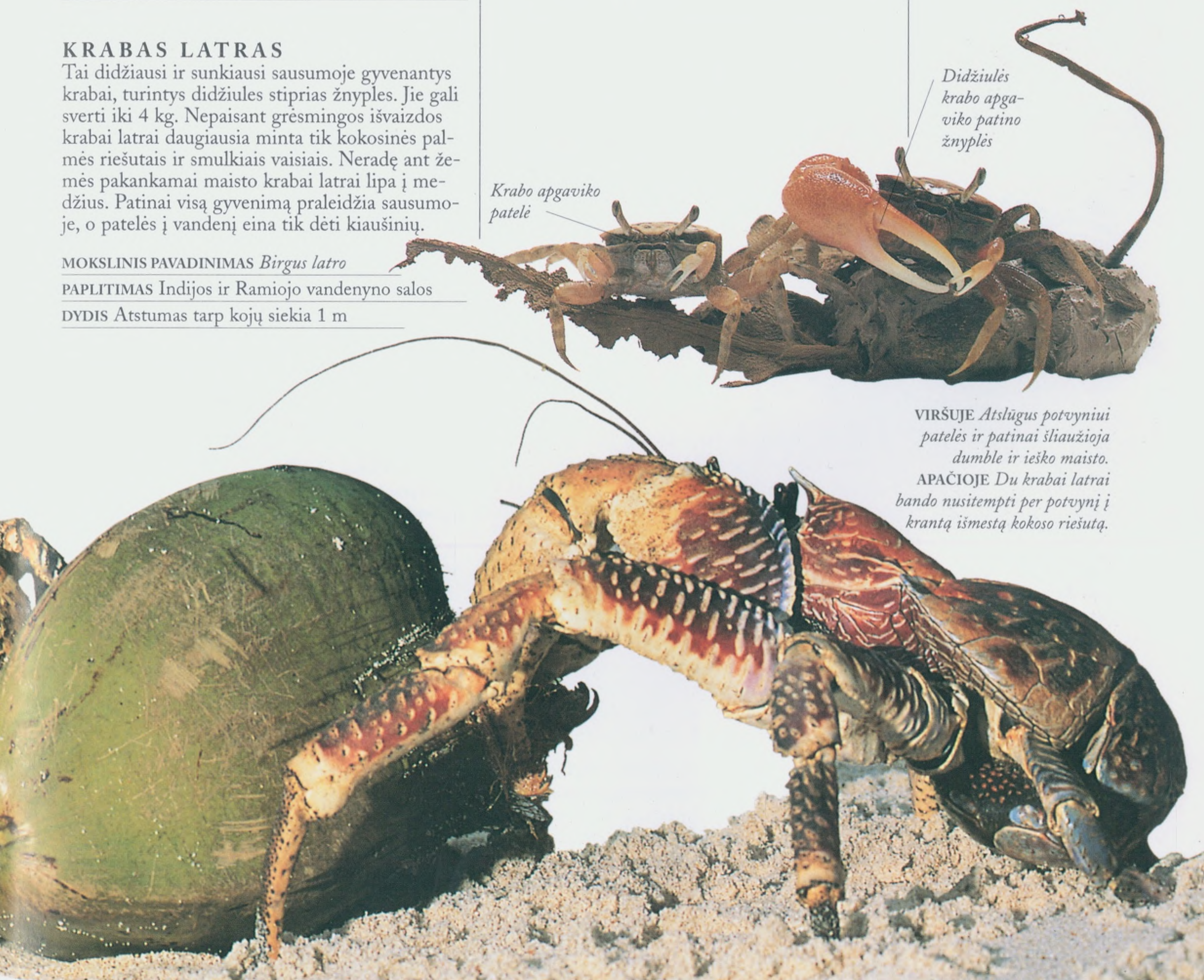
KRABAI APGAVIKAI

Šie krabai gyvena šiltų kraštų dumblėtose pakrantėse. Prasidėjus potvyniui krabai lindi urveliuose, o vandeniui nuslūgus išeina ieškoti maisto. Krabai apgavikai minta smulkiais maisto gabalėliais, sumišusiais su dumblu. Patelės turi dvi nedideles, o patinai – vieną nedidelę ir vieną didžiulę, sveriančią daugiau negu visas krabo kūnas, žnyples. Šios žnyplės naudojamos mūšių metu prieš poravimąsi ir bandant pritraukti pateles.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Uca ir kitos gentys*

PAPLITIMAS Tropinio ir subtropinio klimato juostos

DYDIS Apie 2 cm pločio

VIRŠUJE *Atslūgus potvyniui patelės ir patinai šliaužioja dumble ir ieško maisto.* APAČIOJE *Du krabai latrai bando nusitempti per potvynį į krantą išmestą kokoso riešutą.*

Vėdarėliai

VĖDARĖLIS

Be sausumos krabų (p. 45), vėdarėliai yra vieninteliai vėžiagyviai, puikiai prisitaikę gyventi sausumoje. Jie aptinkami po nukritusiais rąstigaliais ir drėgnuose plyšiuose. Minta augalų liekanomis. Nors vėdarėliai negyvena vandenyje, jie turi žiaunas ir kvėpavimui jiems reikalinga drėgmė. Vėdarėlių patelės deda kiaušinius, kuriuos nešioja kūno apačioje. Iš kiaušinių išsirita vėdarėlių jaunikliai, kurie jau po keleto dienų gali gyventi savarankiškai.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Oniscus asellus*

PAPLITIMAS Visur

DYDIS Apie 1,5 cm ilgio

VIRŠUJE *Plokščiosios ligijos kūno šonuose turi didžiules akis. Jų kūnai geba keisti spalvą – dieną būna kur kas tamsesnis negu naktį.*

PLOKŠČIOJI LIGIJA

Šie gyvūnai atrodo tarsi dideli, tik kur kas greičiau judantys vėdarėliai. Gyvena potvynio zonoje ant akmenų. Jautrių antenų dėka plokščiosios ligijos ieško ant kranto išmestų maisto medžiagų. Šie vėžiagyviai yra naktiniai gyvūnai, dienas leidžiantys plyšiuose arba urvuose. Kartais jie išlenda ir į dienos šviesą, tačiau neilgai trukus vėl pasislepia.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Ligia oceanica*

PAPLITIMAS Visur

DYDIS Apie 2,5 cm ilgio

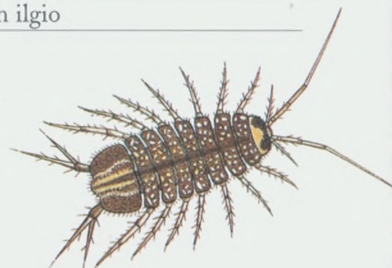
VANDENS ASILIUKAS

Lyginant su kitais vandens gyventojais, asiliukai yra prasti plaukikai, todėl dažniausiai jie šliaužioja savo septyniomis poromis kojų. Minta nukritusiais lapais bei augalų liekanomis ir gali išgyventi aplinkoje, kur yra nedidelė deguonies koncentracija. Vandens asiliukai gyvena nesrauniose upėse, upeliuose ir tvenkiniuose, o kai kurios jiems giminingos rūšys – įvairiuose plyšiuose ir olose. Olose gyvenantys asiliukai yra akli ir bespalviai, o gyvenantys vandenyje – gelsvai rusvi.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Asellus aquaticus*

PAPLITIMAS Europa

DYDIS Apie 1,5 cm ilgio

DEŠINĖJE *Deguonį vandens asiliukas absorbuoja žiaunomis, esančiomis beveik prie pat kojų pagrindo.*

GYNYBA

Laukiniams gyvūnams gyvenimas yra nuožmi ir nuolatinė kova už būvį. Ar maitinantis, ar tiesiog judant jiems gresia pavojus būti užpultiems arba suėstiems. Norėdami išvengti pavojaus ir išgyventi jie turi mokėti gintis ir slėptis. Lengviausias būdas apsiginti – greitai pabėgti. Išgąsdinti krabai leidžiasi bėgti, tačiau labai dažnai ginasi savo aštriomis ir galingomis žnyplėmis. Beje, daugelis gyvūnų elgiasi taip pat – ginasi aštriais dantimis, žandais ir spygliais.

Vėdarėliai negali greitai judėti ir neturi jokių savigynos priemonių. Tačiau jie yra itin bjauraus skonio ir užpuolikas nesiryžta jų ėsti. Dauguma šimtakojų elgiasi taip pat. Kai kurie gyvūnai, pvz., nuodingosios varlės, yra ne tik neskanūs, bet ir labai nuodingi. Jei užpuolikas visgi bando ėsti vėdarėlį, jam belieka tikėtis, kad grobuonis neperkąs pakankamai kieto jo kiauto. Yra kelios vėdarėlių rūšys, kurių atstovai išgąsdinti susisuka į kamuoliuką. Taip ginasi įvairūs šimtakojai.

Kraštuotasis glomeris ramioje būsenoje ir pasiruošęs gynybai

LŪPAKOJAI IR DVIPORIAKOJAI

ŠIE ILGAKŪNIAI NARIUOTAKOJAI TURI DAUGYBĘ PORŲ KOJŲ. LŪPAKOJAI YRA GROBUONYS, SAVO AUKAS ŽUDANTYS NUODAIS, IŠSISKIRIANČIAIS IŠ NUODŲ LIAUKŲ, ESANČIŲ ABIEJOSE GALVOS PUSĖSE. DVIPORIAKOJAI MINTA JAUNAIS IR PŪVANČIAIS AUGALAIS IR TURI LABAI NEDIDELES ŽIAUNAS.

Dviporiakojai ir lūpakojai yra labai artimai giminingi, tačiau juos lengva atskirti. Lūpakojai turi suplotą kūną ir po vieną porą kojų kiekviename kūno segmente. Tuo tarpu dviporiakojai turi apvalų kūną ir po dvi poras kojų kiekviename kūno segmente. Lūpakojai gali turėti iki 170 porų kojų, o dviporiakojai – iki 375. Pasaulyje yra žinoma apie 2800 lūpakojų rūšių ir apie 8000 dviporiakojų rūšių. Daugiausia šie nariuotakojai paplitę šiltuose kraštuose.

NUODINGOJI SKOLOPENDRA

Kaip rodo lūpakojų pavadinimas, šie nariuotakojai turi apie šimtą porų kojų, nors daugelis rūšių turi apie 30. Nuodingosios skolopendros kojos yra ryškiaspalvės – tai ženklas, kad gyvūnas yra labai nuodingas ir pavojingas. Savo nuodingomis žnyplėmis ji gali užmušti nedidelius žinduolius ir roplius. Jos įkandimas yra labai skausmingas ir pavojingas net žmogui. Kaip ir daugelis kitų lūpakojų, nuodingoji skolopendra dieną praleidžia tamsiuose plyšiuose ir olose, o naktį išsiruošia ieškoti maisto. Lūpakojai deda kiaušinius ir yra labai rūpestingi tėvai. Patelė išrausia urvelį, jame sudeda kiaušinius ir susirango netoliese. Ji nuolat kiaušinius laižo ir saugo juos tol, kol po keleto savaičių iš jų išsirita jaunikliai.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Scolopendra morsitans*

PAPLITIMAS Visi šiltieji kraštai

DYDIS Apie 30 cm ilgio

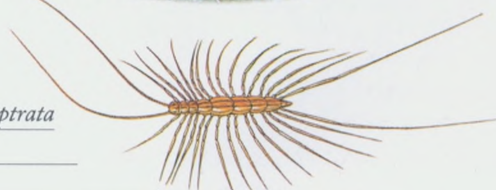
ILGAKOJĖ MUSGAUDĖ

Tai pasaulyje greičiausias lūpakojis. Neilgą atstumą ji bėga 2 km/h greičiu. Ilgakojė musgaudė gyvena gyvenamosiose patalpose. Ją dažniausiai galima pamatyti bėgančią per sienas paskui savo auką.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Scutigera coleoptrata*

PAPLITIMAS Europa

DYDIS Apie 3 cm ilgio be kojų

VIRŠUJE *Iš Azijos pietrytinės dalies nuodingoji skolopendra paplito visuose šiltuose kraštuose, tarp jų ir JAV pietinėje dalyje.* APAČIOJE *Naktį ilgakojė musgaudė gaudo įvairiausius mažus vabzdžius.*

MILŽINIŠKAS DVIPORIAKOJIS

Milžiniški dviporiakojai gyvena tropinio klimato juostose. Minta pūvančiais lapais ir kitais augalais. Daugelis jų rūšių yra visiškai nepavojingos, tačiau yra keletas, kurių atstovai išgąsdinti gali iššvirkšti pakankamai stiprių nuodų. Dviporiakojis turi buką suplotą galvą, kurios dėka skverbiasi į nukritusių lapų krūvą. Šių nariuotakojų kūnas yra sutvirtintas tam tikra kalkine medžiaga.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Scaphistostreptus seychellarum*

PAPLITIMAS Seišelių salos

DYDIS Apie 28 cm ilgio

KRAŠTUOTASIS GLOMERIS

Šis dviporiakojis, turintis tik 19 porų kojų, yra vienas trumpiausių dviporiakojų pasaulyje. Jie, kaip ir vėdarėliai, siekdami išvengti pavojaus susisuka į mažą kamuoliuką. Kraštuotasis glomeris gyvena tarp nukritusių lapų ir jais minta.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Glomeris marginata*

PAPLITIMAS Europa

DYDIS Apie 1,2 cm ilgio

VABZDŽIAI

ŠI GYVŪNŲ KLASĖ YRA LABIAUSIAI PAPLITUSI PASAULYJE. ŠIUO METU YRA ŽINOMA DAUGIAU KAIP MILIJONAS ĮVAIRIAUSIŲ VABZDŽIŲ RŪŠIŲ – PRADEDANT VABALAIS, DIDESNIAIS UŽ ŽMOGAUS DELNĄ, IR BAIGIANT MIKROSKOPINĖMIS MUSELĖMIS, KURIOS YRA MAŽESNĖS UŽ ŠIO SAKINIO TAŠKĄ.

VIRŠUJE *Šis Tomocerus longicornis yra vienas iš 1500 rūšių, paplitusių visame pasaulyje. Dauguma šių vabzdžių gyvena žolėje arba tarp nukritusių lapų, tačiau kai kurių rūšių atstovai būriais plaukioja tvenkiniuose ir nutekamuosiuose vandenyse.*
APAČIOJE *Suaugusi sidabrinė avižėlė ir toliau auga.*

Vabzdžiai yra nariuotakojai, turintys išorinę kutikulę ir nariuotas kojas. Suaugusio vabzdžio kūnas susideda iš trijų dalių – galvos, krūtinės ir pilvelio. Galvoje yra akys, antenos ir burna. Vieni vabzdžiai minta kietu maistu, kiti – čiulpia skysčius. Krūtinę sudaro trys poros kojų ir viena arba dvi poros sparnų. Pilvelyje yra vabzdžio dauginimosi organai ir virškinimo sistema. Daugelis vabzdžių išsirita iš kiaušinių. Iš pradžių jie gerokai skiriasi nuo suaugusių vabzdžių ir augdami keičia kūno formą. Beveik visi vabzdžiai gali skraidyti, todėl lengvai plinta visame pasaulyje. Jie gyvena sausumoje, gėlo vandens telkiniuose ir ore, tačiau negali išgyventi sūriame jūros vandenyje.

BESPARNIAI VABZDŽIAI

Šie nedideli primityvūs gyvūnai gyvena tarp nukritusių lapų ir dirvoje. Yra apie 3000 besparnių vabzdžių rūšių, kurios aptinkamos ir Amazonės drėgnuosiuose miškuose, ir Antarktidoje. Kai kurios rūšys yra pakankamai gausios, tačiau dėl blyškių spalvų ir menko dydžio beveik nematomos. Neturėdami sparnų šie vabzdžiai labai skiriasi nuo kitų sparnuotųjų vabzdžių. Besparniai vabzdžiai nesidaugina lytiniu būdu. Jų jauniklių kūno forma beveik nesiskiria nuo suaugusių vabzdžių.

Tomocerus

Nors *Tomocerus* vabzdžiai yra labai paplitę visame pasaulyje, juos atpažintų tik nedaugelis žmonių. Paprastai šie vabzdžiai gyvena pievose, kur viename hektare jų skaičius gali viršyti 500 milijonų. Minta augalais ir jų liekanomis. Pilvelis iš šešių narelių. Jo apačioje yra šokamoji šakutė, kurią staiga atlenkdamas vabzdys šokinėja. Vabzdžiui ramiai tupint šakutė laikosi už priekabėlės. Daugelis šių vabzdžių nekelia jokios grėsmės, tačiau didelės jų sankaupos gali pakenkti derliui.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Tomocerus*
PAPLITIMAS Visur
DYDIS Apie 4 mm ilgio

SIDABRINĖ AVIŽĖLĖ

Šio vabzdžio kūną dengia sidabrinės spalvos žvyneliai, todėl jis ir buvo pavadintas sidabrine avižėle. Jos dažniausiai aptinkamos gyvenamosiose patalpose, pvz., tamsiuose užkaboriuose arba stalčiuose. Sidabrinės avižėlės minta popieriumi, miltais, duonos trupinėliais bei kai kuriomis klijų rūšimis. Sidabrinių avižėlių patelės kiaušinius deda į plyšius arba tiesiog meta ant grindų. Jauniklių kūnas yra baltas, o vabzdžiams augant jis vis labiau darosi sidabrinės spalvos.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Lepisma saccharina*
PAPLITIMAS Visur
DYDIS Apie 1,5 cm ilgio

NAMINIS ŠERIAUODEGIS

Nors šio vabzdžio kūnas yra rudas, jis labai panašus į sidabrinę avižėlę. Naminiai šeriauodegiai gyvena šiltose ir drėgnose gyvenamųjų būstų vietose. Jų aptinkama kepyklose, gamyklose ir rūsiuose. Laikas nuo laiko naminis šeriauodegis keičia savo išorinę dangą ir užsiaugina visiškai sunaikintas ar prarastas galūnes.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Thermobia domestica*
PAPLITIMAS Visur
DYDIS Apie 1,5 cm ilgio

UTĖLĖS, TRIPSAI IR EMBIJOS

Šioms tarpusavyje nesusijusioms vabzdžių grupėms priklauso maži ir beveik nepastebimi gyvūnėliai, kurie gali būti labai pavojingi parazitai. Tripsai maitinasi augalais bei jų liekanomis ir gali smarkiai pakenkti pasėlių derliui. Embijų rūšys minta augalais ir nedideliais gyvūnėliais. Utėlės minta dvejopai – knyginės utėlės maitinasi pelėsiais ir augalais, o kitos – krauju, plunksnomis ir odos epiteliu. Šie siurbiantys ir kandantys gyvūnai sukelia nemalonius pojūčius ir platina ligas. Šiuo metu pasaulyje yra žinoma per 10 000 utėlių, tripsų ir embijų rūšių.

ŽMOGINĖ UTĖLĖ

Šis parazitas gyvena žmogaus plaukuose ir siurbia kraują. Žmoginė utėlė gyvena tik žmogaus galvos plaukuose, tuo tarpu kitos, pvz., drabužinė utėlė, gyvena ir kitose žmogaus kūno vietose. Utėlių kojos baigiasi kabliškais nagais, kuriais taip stipriai prisitvirtina prie plaukų, jog utėlės beveik neįmanoma nuplėšti. Utėlių kiaušiniai pritvirtinami prie plaukų. Kai ateina laikas išsiperėti, kiaušinių viršūnėlės tarsi susprogsta ir iš jų išsineria lervos. Žmoginės utėlės neskraido, todėl į žmogaus plaukus patenka tik per fizinį kontaktą. Utėlės naikinamos specialiais insekticidiniais šampūnais.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Pediculus humanus*

PAPLITIMAS Visur

DYDIS Apie 3 mm ilgio

KNYGINĖ UTĖLĖ

Jei senoje knygoje pamatėte ką nors bėgiojant, tai turbūt knyginė utėlė. Šie vabzdžiai minta ant popieriaus ir augalų augančiu pelėsiu. Dažniausiai knyginių utėlių patelės dauginasi be patinų pagalbos. Daugelis jų kiaušinius deda į specialiai nuverptą šilkinį kokoną.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Liposcelis divinatorius*

PAPLITIMAS Visur

DYDIS Apie 2 mm ilgio

TRIPSAS

Šiuos nedidelius juodus vabzdžius galima pamatyti šiltą ir vėjuotą dieną plevenančius ore. Tabakiniai tripsai mėgsta nutūpti ant drabužių ir odos, o miega plyšiuose. Patalpų viduje tripsai įlenda į visas įmanomas vietas – laikrodžius, kompiuterių klaviatūrą ir kitur, tačiau jiems retai pasiseka iš ten ištrūkti.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Thrips*

PAPLITIMAS Visur

DYDIS Apie 2 mm ilgio

EMBIJOS

Šie vabzdžiai gyvena tarp nukritusių lapų pasidarytuose šilkiniuose urveliuose. Šilkines gijas gamina priekinių kojų galuose esančios liaukos.

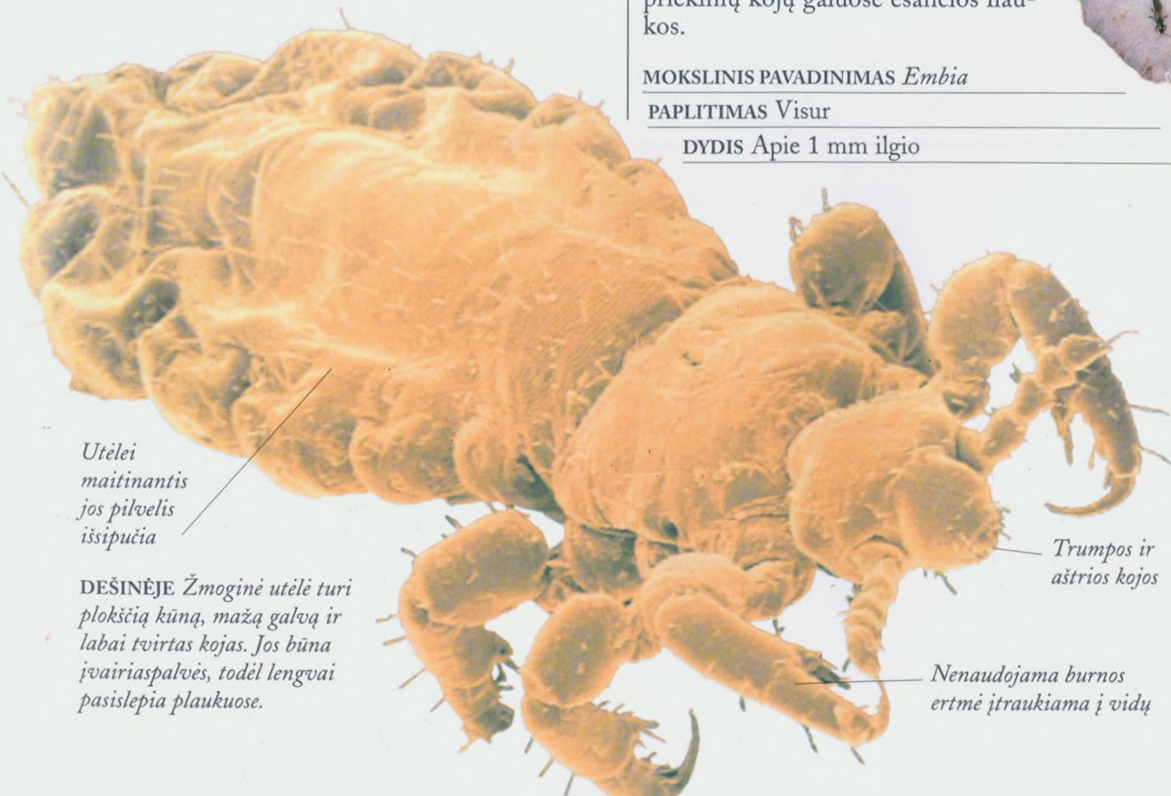
MOKSLINIS PAVADINIMAS *Embia*

PAPLITIMAS Visur

DYDIS Apie 1 mm ilgio

VIRŠUJE *Beveik visos patalpose gyvenančios knyginės utėlės (Liposcelis divinatorius) neturi sparnų.* **CENTRE** *Tripsai minta augalų sultimis. Paveikslėlyje pavaizduoti ant vijoklio tupintys javiniai tripsai (Limothrips cerealium).* **APAČIOJE** *Kaip ir visi tripsai, tabakinis tripsas turi siurbiamuosius ir duriamuosius burnos organus.*

DEŠINĖJE *Žmoginė utėlė turi plokščią kūną, mažą galvą ir labai tvirtas kojas. Jos būna įvairiaspalvės, todėl lengvai pasislepia plaukuose.*

ŽIRGELIAI IR ANKSTYVĖS

Yra apie 5000 žirgelių ir apie 2000 ankstyvių rūšių. Šie vabzdžiai paplitę visame pasaulyje, o prieš virsdami suaugusiu vabzdžiu praeina ninfos stadiją. Nimfos yra panašios į suaugusius vabzdžius, tik neturi sparnų. Žirgelių nimfos yra plėšrūs grobuonys, turintys žnyplių formos apatinę lūpą ir mintantys nedideliais gyvūnėliais. Ankstyvių nimfos minta mikroskopiniais augalais. Suaugusios ankstyvės visiškai niekuo nesimaitina, o suaugę žirgeliai – puikūs medžiotojai, savo aukas gaudantys ore.

Priekiniai ir užpakaliniai sparnai paprastai būna vienodo dydžio ir formos

Žirgeliui ilsintis jo permatomi sparnai būna ištiesti į šonus

Plačioje krūtinėje yra žirgelio sparnų raumenys

VIRŠUJE *Ryškiai mėlynas pilvas ir vienspalviai stambiosios skėtės sparnai rodo, kad tai – patinas. Kadangi žirgeliai savo priekiniais ir užpakaliniais sparnais gali mojuoti pakaitomis, jie geba sklandyti ore ir judėti tiek pirmyn, tiek ir atgal.*

ŽALIOJI SKĖTĖ

Šis Šiaurės Amerikos žirgelis yra ryškiai žalios spalvos, turintis adatos formos kūną. Tai vienas didžiausių žirgelių pasaulyje, dažniausiai gyvenantis virš tvenkinių ir lėtai tekančių upių. Aplinką skėtės stebi didelėmis akimis ir užfiksuoja kiekvieną būsimos aukos judesį. Jų akys dėl savo dydžio viršugalvyje beveik susijungia, todėl šie vabzdžiai puikiai mato visą juos supančią aplinką. Žaliosios skėtės nimfos minta buožgalviais bei mažomis žuvelėmis ir subręsta truputį daugiau negu per 2 metus.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Anax junius*

PAPLITIMAS Šiaurės Amerika

DYDIS Apie 8 cm ilgio

STAMBIOJI SKĖTĖ

Vabzdys, kurio išskleistų sparnų tarpugalis siekia net 14 cm, yra vienas didžiausių ir greičiausių žirgelių Europoje. Beveik visą dieną stambioji skėtė praleidžia skraidydama virš vandens baseinų bei pelkių ir ieškodama maisto. Ji iš savo teritorijos išvaiko kitus maisto ieškančius žirgelius ir kartais suėda už save mažesnius vabzdžius. Nimfos stadijoje stambiosios skėtės yra puikiai užsimaskavusios ir dažniausiai išgyvena nesuėstos.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Anax imperator*

PAPLITIMAS Europa, Afrika ir Azija

DYDIS Apie 10,5 cm ilgio

PLOKŠČIOJI SKĖTĖ

Beveik visą laiką šis kresnas vabzdys praleidžia ilsėdamasis ant vandenyje plūduriuojančių šapelių, o į orą pakyla tik pastebėjęs tinkamą auką maistui. Dažniausiai plokščiosios skėtės tupi horizontalioje padėtyje su į priekį išskleistais sparnais ir yra pasiruošusios bet kurią akimirką pakilti. Plokščiosios skėtės minta įvairiais mažais gyvūnėliais. Pirmomis savo gyvenimo dienomis patelės ir patinai yra rudos spalvos, o po kurio laiko patino pilvas įgauna ryškiai mėlyną spalvą.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Libellula depressa*

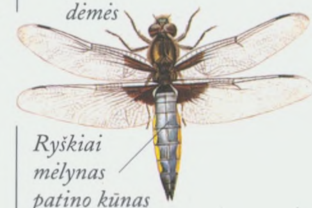
PAPLITIMAS Europa ir Centrinė Azija

DYDIS Apie 7,5 cm ilgio

APAČIOJE *Žirgeliai turi iš visų vabzdžių didžiausias akis. Kaip pavaizduota paveikslėlyje, žirgelio Hemianax papuensis rūšies, kilusios iš Vakarų Australijos, akys užima beveik visą galvą. Kiekviena akis susideda iš daugiau kaip 25 000 atskirų sudėtinių dalelių.*

VIRŠUJE *Keturdėmis žirgelis (Libelulla quadrimaculata) taip buvo pavadintas dėl tamsių ant sparnų esančių dėmių.*
APAČIOJE *Plokščioji skėtė suaugusiu vabzdžiu tampa tik po 1 arba 2 metų.*

Toli viena nuo kitos esančios akys

Ilgame pilvelyje yra dalis gyvūno virškinamosios sistemos ir dauginimosi organai

Ilsintis sparnai atmesti atgal

Pilvelis padalytas į dalis – segmentus

Juodos kojos

Du ilgi cerkai

Priekiniai sparnai yra didesni už užpakalinius

PIRMAS IŠ KAIRĖS *Enallagma cyatherium yra viena labiausiai pasaulyje paplitusių rūšių.* **CENTRE** *Pyrrhosoma nymphula – Europoje gyvenanti rūšis, dažniausiai sklando virš laukų ir pievų.* **KAIRĖJE** *Lašalas Isonychia ignota gyvena Pietų ir Vidurio Europos ežeruose ir upėse.*

Enallagma cyatherium

Šie vabzdžiai giminingi žirgeliams, bet yra už juos mažesni ir plonesni, be to, skirtingai negu žirgeliai, ilsėdamiesi jie sparnus laiko už nugaros. Šie vabzdžiai atrodo labai trapūs, tačiau iš tiesų jie yra gerokai tvirtesni. *Enallagma cyatherium* gali išgyventi net Arkties tundroje, kur temperatūra nukrenta iki – 30 °C. Suaugę vabzdžiai minta nedideliais nuo augalų nurinktais gyvūnėliais, o dauginasi dėdami kiaušinius ant vandens augalų stiebų. *Enallagma cyatherium* lervos ištisus metus praleidžia vandenyje, kol subręsta.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Enallagma cyatherium*

PAPLITIMAS Europa, Azija ir Šiaurės Amerika

DYDIS Apie 4 cm ilgio

Megaloprepus caeruleata

Šis tropinio klimato juostos miškuose gyvenantis vabzdys turi labai ilgus sparnus, siekiančius net iki 19 cm. Sklando miške ir ieško maistui tinkamų vorų ir kitų gyvūnėlių. *Megaloprepus caeruleata* priskridęs prie voratinklio staigiai puola vorą, pirmiausia išėda jo pilvą ir ant žemės numeta galvą ir kojas. Vorai besiartinančių vabzdžių nepastebi greičiausiai dėl jų labai siauro kūno ir peršviečiamų sparnų.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Megaloprepus caeruleata*

PAPLITIMAS Centrinė ir Pietų Amerika

DYDIS Apie 12 cm ilgio

ANKSTYVĖS

Ankstyvių gyvenimas prasideda vėsiame upelyje arba ežere. Ten jos minta mažais gyvūnėliais bei augalais. Nimfos, sulaukusios nuo 1 iki 3 metų amžiaus, išlipa iš vandens ir pamažu virsta tamsiai rudu vabzdžiu, gyvenančiu truputį daugiau negu mėnesį. Šie vabzdžiai labai prastai skraido, todėl juos dažniausiai galima aptikti lakstančius ant akmenų arba netoli vandens.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Plecoptera*

PAPLITIMAS Visur

DYDIS Apie 3 cm ilgio

LAŠALAI

Šie vabzdžiai yra vieni keisčiausių vabzdžių. Trejus pirmuosius savo gyvenimo metus jie praleidžia nimfos stadijoje po vandeniu misdami dumbliais ir mikroskopiniais augalais. Išlipę iš vandens ir tapę suaugusiais vabzdžiais jie netenka virškinimo sistemos, nebegali maitintis ir po kelių valandų miršta. Suaugę lašalai pasirodo vasaros pradžioje ir didžiuliais tankiais būriais plevena virš upių bei ežerų. Apvaisintos patelės kiaušinius meta tiesiai į vandenį.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Ephemera*

PAPLITIMAS Visur

DYDIS Apie 5 cm ilgio su uodega

VIRŠUJE *Perlodes microcephala yra viena iš Europoje gyvenančių ankstyvių rūšių. Ji turi du ilgus cerkus.* **APAČIOJE** *Suaugusi leuktrija Leuctra fusca ilsisi ant vandens augalo žiedo.*

ŽIOGAI, SVIRPLIAI IR SKĖRIAI

Pasaulyje, o ypač šiltuose kraštuose, aptinkama daugiau kaip 20 000 žiogų, svirplių ir skėrių rūšių. Jie šokinėja tvirtomis užpakalinėmis kojomis. Daugelis šių vabzdžių neturi sparnų, tačiau kai kurie turi dvi skirtingas poras sparnų. Priekiniai sparnai yra tvirti ir odiški, saugantys gležnus ir vėduokliškai po priekiniais sulankstytus užpakalinius sparnus. Nors daugelis svirplių yra mėsėdžiai, žiogai ir skėriai dažniausiai minta augalais. Poravimosi sezono metu šie vabzdžiai bendrauja ypatingais garsais. Kiekviena rūšis turi skiriamąją „dainą“, kuria patinai vilioja pateles. Apvaisintos patelės kiaušinius deda ant augalų ir žemės. Jaunikliai atrodo tarsi sumažinti suaugę vabzdžiai, tik neturi visiškai išsivysčiusių sparnų.

Kojos su lenktomis žnyplėmis

Prieš dedant kiaušinius pilvas pailgėja tarsi teleskopas

VIRŠUJE *Trumpasparnis žiogelis turi tik nedidelius užpakalinius sparnus ir skraidyti negali.*

TRUMPASPARNIS ŽIRGELIS

Šis plačiai paplitęs vabzdys dažniausiai gyvena pievose, o jų „daina” yra tarsi vasaros simbolis tose šalyse, kur jis paplitęs. Visus šiuos garsus trindami užpakalines kojas į priekinius sparnelius skleidžia patelių ieškantys patinai. Kiekvienoje užpakalinėje kojoje yra nedidelių į kūną atsuktų kabliukų eilė. Kai žiogas kojas judina aukštyn ir žemyn, kabliukai brūžinasi į kietus sparnų kraštus ir išsiskiria tam tikras garsas.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Chorthippus parallelus*

PAPLITIMAS Europa

DYDIS Apie 2,4 cm ilgio

SKĖRYS KELEIVIS

Skėriai – tai tokie tiesiasparniai vabzdžiai, kurie keliauja būriais ir naikina pasėlius. Yra žinoma daugybė skėrių rūšių, tačiau daugiausia paplitęs ir dažniausiai aptinkamas dykuminis skėrys. Jie gyvena taip pat kaip ir kiti tiesiasparniai, tačiau esant tam tikroms oro sąlygoms susirenka milžiniškais būriais. Pasibaigus jų teritorijoje maistui skėriai būriais, kuriuose būna iki 50 milijardų vabzdžių, keliauja į kitas vietas. Skėriams užpuolus pasėlius derliaus beveik neįmanoma išgelbėti.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Schistocerca migratoria*

PAPLITIMAS Azija ir Afrika

DYDIS Apie 9 cm ilgio

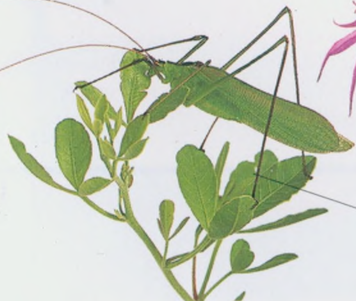

DEŠINĖJE *Europoje gyvenančiam žaliajam žiogui (Tettigonia viridissima) giminingas Š. Amerikoje gyvenantis Pterophylla camellifolia. Nusileidus saulei žiogas gaudo kitus vabzdžius ir nedidelius gyvūnėlius.*

APAČIOJE *Šis Horatosphaga leggei yra kilęs iš pietvakarinės Afrikos dalies – Namibijos. Beveik visi šie vabzdžiai yra žalios spalvos, todėl sunkiai matomi tarp žalios ir vešlios lapijos.*

Tvirtos užpakalinės kojos

Dygliuotos priekinės griebiamosios kojos

Plonos užpakalinės kojos

Pterophylla camellifolia

Tai yra siauri ir ryškiai žali vabzdžiai. Jie gyvena medžiuose ir krūmuose ir yra puikiai prisitaikę prie aplinkos sąlygų – jų spalva ir kūno forma beveik nesiskiria nuo aplinkui augančių lapų. Šie vabzdžiai turi ilgas antenas ir ausis, esančias ant priekinių kojų. *Pterophylla camellifolia* maitinasi ir „muzikuoja” naktį. Visame pasaulyje yra daugybė šių vabzdžių rūšių, turinčių skirtingus pavadinimus ir pasižyminčių kai kuriomis ypatybėmis.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Pterophylla camellifolia*

PAPLITIMAS Šiaurės Amerikos rytinė dalis

DYDIS Apie 5,5 cm ilgio

KAIRĖJE *Skėrys keleivis yra vienas iš daugiausia pasėliams žalos darančių vabzdžių. Jis mėgsta bet kokius augalus, turi labai ilgus sparnus ir puikiai skraido.*

MASKUOTĖ

Žiogai, svirpliai ir skėriai nuo užpuolikų saugosi keliais būdais. Neturėdami nuodų liaukų ar tvirtų žnyplių jie stengiasi pasislėpti, kad kiti gyvūnai jų nematytų – tai vadinama maskuote. Paprasčiausias maskuotės būdas – susilieti su pagrindo spalva. Daugelis žiogų yra žali arba rudi, todėl sėkmingai pasislepia tarp lapų. Gyvūnams turėti gyvenamosios aplinkos spalvą ypač svarbu ten, kur yra labai nedaug vietų slėptis nuo užpuolikų. Pvz., dykumose vabzdžiai ir driežai yra tokios spalvos, kad gali lengvai pasislėpti tarp akmenų. Poliariniuose regionuose kiškiai ir lapės turi baltą kailį, o pelėdos – baltas plunksnas ir taip susilieja su sniegu. Kai kurie gyvūnai kūno arba kailio spalvą keičia po keletą kartų per metus, kad, pvz., pavasarį ištirpus sniegui, neliktų balti, t.y. puikiai matomi.

Kitas maskuotės būdas yra mimikrija – formos keitimas prisitaikant prie tam tikrų aplinkos sąlygų. Pvz., kai kurios kirmėlės atrodo tarsi paukščių išmatos, drugeliai – kaip šakelės ir pan. Būdami panašūs į nevalgomus daiktus jie turi daugiau galimybių išgyventi. Beje, stengdamiesi apsisaugoti kai kurie gyvūnai apsimeta esą nuodingi, kandantys ar geliantys. Nors iš tikrųjų jie nėra pavojingi, užpuolikai dažniausiai palieka juos ramybėje.

DEŠINĖJE *Šis Australijoje gyvenantis žiogas Goniaea australasiae puikiai prisitaikęs slėptis tarp eukalipto lapų – jo net ir akys yra rudos.*

NAMINIS SVIRPLYS

Kadaise naminio svirplio „muzikavimas" buvo girdimas beveik visuose mediniuose namuose. Mūsų laikais žmonės nėra tokie pakantūs šiems vabzdžiams, tačiau nepaisant visų priemonių, jis ir toliau gyvena namuose bei sąvartynuose ir yra paplitęs visame pasaulyje. Svirpliai turi trumpus priekinius bei susisukusius užpakalinius sparnus. Trindami vieną į kitą priekinius sparnus jie dažniausiai svirpia naktį. Svirpliai minta įvairiu maistu – duonos trupiniais, senomis daržovėmis ir t.t.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Acheta domestica*

PAPLITIMAS Kilę iš Afrikos ir Artimųjų Rytų, paplitę visame pasaulyje

DYDIS Apie 2 cm ilgio

KURKLYS

Skirtingai negu svirpliai, kurkliai beveik visą gyvenimą praleidžia po žeme. Jie turi nedidelius sparnus, buką šarvuotą galvą ir galingas priekines kojas, kuriomis dirvoje kasa tunelius. Kurkliai yra parazitai ir minta augalų šaknimis. Jie yra vieni triukšmingiausių vabzdžių pasaulyje. Poravimosi metu patinai skleidžia garsus iš po žeme esančios kameros, kuri veikia kaip stiprintuvas, todėl tylią naktį jų skleidžiami garsai yra girdimi daugiau kaip už 1,5 km.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Gryllotalpa gryllotalpa*

PAPLITIMAS Visur, ypač šiltuose regionuose

DYDIS Apie 5 cm ilgio

DIDŽIOJI VETA

Šis iš Naujosios Zelandijos kilęs besparnis svirplys, sveriantis daugiau kaip 80 g, yra vienas sunkiausių vabzdžių pasaulyje. Paprastai dieną jis slepiasi, o naktį išeina ieškoti maisto, t.y. lapų ir sėklų. Kaip ir daugelis svirplių, šios rūšies patelės turi chitinizuotą kiaušdėtę, kuri panaši pavojingą geluonį. Jau daugelį milijonų metų didžioji veta gyvena Naujojoje Zelandijoje ir per visus gyvavimo metus turėjo tik keletą priešų. Dabar jas mėgsta žiurkės ir kiti atvežtiniai gyvūnai. Didžiosios vetos yra nykstantys vabzdžiai.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Deinacrida heteracantha*

PAPLITIMAS Naujoji Zelandija

DYDIS Apie 8,5 cm ilgio

VIRŠUJE *Nepaisant to, kad kurkliai (Gryllotalpa gryllotalpa) gyvena po žeme, jie puikiai moka skraidyti.*
CENTRE *Naminis svirplys gali ir skraidyti.*
APAČIOJE *Europoje gyvenantis laukų svirplys (Gryllus campestris) skraidyti negali.*

GYVALAZDĖS, MALDININKAI IR TARAKONAI

Šiuo metu žinoma apie 2000 gyvalazdžių, 1800 maldininkų ir apie 5000 tarakonų rūšių. Visi šie vabzdžiai turi sparnus, tačiau labai retai jais naudojasi. Gyvalazdės ir maldininkai beveik visą savo gyvenimą praleidžia ant augalų ir yra puikiai užsimaskavę. Tarakonai dažniausiai gyvena žemėje. Priklausomai nuo gyvenamosios aplinkos šie vabzdžiai minta skirtingai – gyvalazdės minta augalais, o maldininkai – prisiekę medžiotojai, spygliuotomis priekinėmis kojomis negyvai užbadantys savo auką. Tarakonai paprastai nekreipia dėmesio į tai, ką ėda – jie maitinasi tuo, ką randa. Visi šie gyvūnai dauginasi dėdami kiaušinius. Tarakonai kiaušinius deda į kapsulę, kurią nuolat nešiojasi patelė.

Paprastasis maldininkas (*Mantis religiosa*) pasiruošęs pulti

VIRŠUJE *Šis Amerikoje gyvenantis tarakonas ką tik nusimetė odą. Po keleto valandų nauja oda pakankamai sutvirtėja.*
APAČIOJE *Juodieji tarakonai doroja sumuštinį.*

GYVALAZDĖS

Šie vabzdžiai gyvena medžiuose bei krūmuose ir minta lapais ir jų liekanomis. Daugelis rūšių yra žalios arba rudos spalvos ir užauga iki 15 cm ilgio. Nepaisant didelio ūgio, jie yra labai ploni, todėl šiuos vabzdžius sunku pastebėti. Jie lėtai juda ir paprastai maitinasi naktį. Kai kurios gyvalazdės gali skraidyti, tačiau sulankstytų sparnų beveik nesimato. Šie vabzdžiai dauginasi neapvaisintais kiaušiniais. Misdamos patelės kiaušinius išmėto ant žemės. Išsiritę jaunikliai panašūs į besparnius suaugusius vabzdžius.

Mokslinis pavadinimas Carausius, Microcoema, Lonchodes
PAPLITIMAS Visur
DYDIS Apie 30 cm ilgio

PAPRASTASIS MALDININKAS

Pasiruošęs pulti paprastasis maldininkas priešais save laiko sudėtas priekines kojas, todėl atrodo tarsi melstųsi. Jei netoliese nutupia vabzdys, maldininkas jį stebi ir sulaukęs tinkamo momento netikėtai puola. Savo priekinėmis kojomis apvyniojęs auką jis nieko nelaukęs pradeda ją ėsti, nepaisydamas to, kad galbūt auka dar gyva ir stengiasi ištrūkti. Maldininko patelės yra kur kas didesnės už patinus, todėl poruojantis kartais kyla problemų. Patelė pradėdama nuo galvos dažniausiai savo partnerį suryja. Visos maldininkų rūšys, išskyrus ryškiaspalves gėlinių maldininkų rūšis, yra žalios arba rudos spalvos. Patelės kiaušinius deda į putotą lipnią masę ir tvirtina prie augalų stiebų. Šios putos netrukus sukietėja ir saugo kiaušinius iki tol, kol išsirita jaunikliai.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Mantis religiosa*
PAPLITIMAS Visur, dažniausiai šiltuose kraštuose
DYDIS Apie 8 cm ilgio

AMERIKINIS TARAKONAS

Nors ir galėdamas skraidyti, šis nepageidaujamas namų svečias dažniausiai bėgioja savo ilgomis ir šeriuotomis kojomis. Tai pasaulyje vienas greičiausių bėgikų vabzdžių, galintis per kelias akimirkas pasislėpti grindų ar sienos plyšyje. Amerikiniai tarakonai aktyviausi naktį – tada jie eina ieškoti maisto. Minta maisto likučiais, popieriumi ir net muilu. Manoma, kad tarakonai neplatina ligų, tačiau užteršia maistą ir palieka nemalonų kvapą. Šiltu oru jie labai sparčiai dauginasi.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Periplaneta americana*
PAPLITIMAS Visur
DYDIS Apie 5 cm ilgio

JUODASIS TARAKONAS

Nepaisant to, kad patinas turi sparnus, jis skraido prastai, o patelės sparnų visai neturi. Juodieji tarakonai minta įvairiausiu maistu ir palieka labai nemalonų bei stiprų kvapą.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Blatta orientalis*
PAPLITIMAS Visur
DYDIS Apie 3,5 cm ilgio

TERMITAI IR AUSLINDOS

Pasaulyje yra daugiau kaip 1900 termitų rūšių, paplitusių tik šiltuose pasaulio kraštuose. Kartu su skruzdėlėmis, bitėmis ir vapsvomis termitai yra vieninteliai vabzdžių pasaulio atstovai, gyvenantys grupėmis. Šios grupės yra vadinamos bendruomenėmis ir jose gali gyventi daugiau kaip du milijonai termitų. Kiekvienoje bendruomenėje kiaušinius deda tik motinėlė. Kiti bendruomenės gyventojai, vadinami darbininkais ir kareiviais, stato termityną, ieško maisto, prižiūri jauniklius ir saugo termityno angą. Paprastai termitai yra besparniai, tačiau poravimosi sezono metu kai kuriems jų išsivysto sparnai. Tokie termitai palieka motininę bendruomenę ir sukuria savo. Kai kurios termitų rūšys minta lapais ir mediena, tačiau daugelis – po žeme išaugintu pelėsiu. Pasaulyje gyvena apie 1200 auslindų rūšių. Jos nėra panašios į termitus ir negyvena bendruomenėmis. Auslindos minta įvairiausiu maistu ir, kaip ir termitai, yra aktyviausios naktį.

Medžio viduje išrausti tuneliai

Termitų darbininkų kūno spalva blyški

Termitai kareiviai su gerai išsivysčiusiomis žiaunomis

AFRIKOS SAVANŲ TERMITAS

Šie termitai stato itin aukštus – kartais net iki 6 metrų aukščio – termitynus. Dirvos daleles darbininkai maišo su seilėmis ir leidžia šiam mišiniui išdžiūti bei sukietėti saulėje. Termityno viduje yra pelėsių „sodai" ir atskiros kameros, skirtos termityno motinėlei bei besivystantiems jaunikliams. Motinėlė yra tokia didelė, kad iš savo kameros išeiti negali. Ją paprastai prižiūri darbininkai – maitina ir išnešioja jos padėtus kiaušinius. Motinėlė padeda iki 30 000 kiaušinių per dieną ir gyvena apie 25 metus.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Macrotermes natalensis*

PAPLITIMAS Afrikos tropinio klimato juosta

DYDIS Motinėlė būna apie 14 cm, o darbininkai – apie 8 mm ilgio

MAGNETINIS TERMITAS

Šie Australijos termitai savo būstus stato miškingose vietovėse bei pievose. Jų termitynai yra ypač siauri, o viršūnė visada nukreipta šiaurės ir pietų kryptimi. Šia kryptimi pastatę būstą termitai jo viduje gali reguliuoti temperatūrą – auštant ir leidžiantis saulei, kai oras yra vėsesnis, rytinė arba vakarinė termityno siena sugeria saulės šilumą. Vidurdienį, kai oro temperatūra yra labai aukšta, termitynas stovi šonu į saulę, todėl per didelio šilumos kiekio neabsorbuoja.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Amitermes meridionalis*

PAPLITIMAS Australija

DYDIS Apie 8 mm ilgio

MEDŽIŲ TERMITAI

Yra žinoma keletas termitų rūšių, kurie savo būstą stato ne ant žemės, o medžiuose. Juose suręstų termitynų forma primena futbolo kamuolį. Medžiuose gyvenantieji termitai savo būstą renčia iš sukramtytų medienos plaušų. Šie termitai paplitę tik šiltuose mūsų planetos regionuose. Medžiuose gyvenantys termitai kareiviai savo namus saugo labai nuožmiai. Pvz., *Nasutitermes arboreus* rūšies termitai kareiviai turi purkštuvo formos galvą ir į kiekvieną termityno užpuoliką yra pasiruošę sušvirkšti nuodingo skysčio.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Nasutitermes*

PAPLITIMAS Visur

DYDIS Apie 6 mm ilgio

PAPRASTOJI AUSLINDA

Dieną šie vabzdžiai slepiasi tarp gėlių vainiklapių ir tamsiuose plyšiuose, o naktį išeina medžioti mažų gyvūnėlių ir ieškoti maistui tinkamų augalų. Ilgo kūno gale jos turi žnyples, kuriomis gaudo auką. Nors žnyplės atrodo labai pavojingos, jos negali pradurti žmogaus odos. Auslindų patelės yra rūpestingos motinos ir prižiūri kiaušinius tol, kol iš jų išsiperi jaunikliai.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Forficula auricularia*

PAPLITIMAS Kilusios iš Europos ir paplitusios Šiaurės Amerikoje, Australijoje ir Naujojoje Zelandijoje

DYDIS Apie 1,5 cm ilgio

VIRŠUJE *Termitai minta naktį, o dieną paprastai slepiasi. Fotografijoje pavaizduotas perlaužtas pūvančio medžio gabalas su viduje besimaitinančiais Australijoje gyvenančiais termitais Mastotermes darwinensis. Kol kareiviai saugo, darbininkai slepiasi.*
APAČIOJE *Auslinda turi sparnus, tačiau jie sulankstyti ir paslėpti po antsparniais.*

BLAKĖS

Yra daugiau kaip 70 000 visame pasaulyje paplitusių blakių rūšių. Šie vabzdžiai turi graužiamuosius burnos organus ir maitinasi plėšydami maistą ir siurbdami jo skystį. Vienos blakės gyvena ant augalų ir minta jų syvais, kitos – užpuola kitus gyvūnus ir minta jų krauju bei kitais organizmo skysčiais. Kai kurios neturi sparnų, o sparnuotosios paprastai sparnus laiko dvejopai – vienos juos laiko už nugaros kaip sukryžiuotas rankas, kitos sparnus sudeda stogeliu. Dauginasi lytiniu būdu. Jaunikliai yra panašūs į suaugusias blakes ir augdami po truputį keičia savo kūno formą.

DIDYSIS ROŽINIS AMARAS

Amarai – tai sparčiai besidauginantys, augalų syvus čiulpiantys vabzdžiai. Jauniklius patelės gimdo po keletą kartų per dieną ir joms daugintis nereikia patino, todėl per trumpą laiką ant vieno augalo stiebo susiburia nemaža amarų kolonija. Amarai aptinkami beveik visuose soduose ir kelia nemažą grėsmę derliui. Rožiniai amarai yra labiausiai paplitusi amarų rūšis, kelianti rūpesčių rožių augintojams. Didieji rožiniai amarai paprastai pasirodo ankstyvą pavasarį ir nuėda lapus bei užsimezgusius pumpurus.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Macrosiphum rosae*

PAPLITIMAS Visur

DYDIS Apie 2 mm ilgio

VIRŠUJE *Pupiniai juodieji amarai (Aphis fabae) apspitę pupos stiebą. Amarai minta sodo augalais, ant kurių praleidžia net žiemą.*
APAČIOJE *Ši oranžiniais dryžiais pasidabinusi cikada Melampsalta melete kilusi iš Australijos. Pasaulyje yra daugiau negu 2000 cikadų rūšių, skleidžiančių savitą garsą.*

ĄŽUOLINĖ CIKADA

Šie triukšmingi vabzdžiai gyvena medžiuose ir krūmuose. Patinai pateles šaukia spragsėdami kietomis pilvelio apačioje esančiomis plokštelėmis, kurios sukelia nemalonų ir labai triukšmingą garsą. Cikados gyvena šiltose pasaulio vietose. Savo gyvenimą jos pradeda po žeme.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Tibicen haematodes*

PAPLITIMAS Visur

DYDIS Apie 7,5 cm ilgio su sparnais

Umbonia spinosa

Nuo užpuolikų blakės saugosi įvairiais būdais – vienos išskiria nemalonų kvapą, kitos yra itin bjauraus skonio. Ši blakė turi kiek kitokį apsisaugojimo būdą. Jos krūtinę ir nugarą dengia didžiulis šviesiai žalias skydas. Šis skydas turi aštrų, aukštyn nukreiptą dyglį, kuris blakę daro panašų į erškėtį. Jei paukštis bando *Umbonia spinosa* sulesti, aštrus spyglys trukdo jį praryti.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Umbonia spinosa*

PAPLITIMAS Pietų Amerika

DYDIS Apie 1 cm ilgio

Lanternaria lanternaria

Šis tropinio klimato juostoje gyvenantis vabzdys turi dvi poras sparnų, kurie panašūs į drugio, ir galvą, užsibaigiančią didele išgaubta „nosimi". Ši nosis yra žemės riešuto formos ir sudaro beveik pusę kūno ilgio. Mokslininkai iki šiol nežino, kam *Lanternaria lanternaria* rūšies vabzdžiams reikalinga tokia didelė ir keista nosis. Kai kurie mano, kad ji padeda nubaidyti užpuolikus, tačiau patvirtintų duomenų kol kas nėra.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Lanternaria lanternaria*

PAPLITIMAS Centrinė ir Pietų Amerika

DYDIS Apie 6 cm ilgio

Rhodnius prolixus

Šie nedideli vabzdžiai minta kitais sumedžiotais gyvūnėliais arba jų krauju. *Rhodnius prolixus* turi ploną kūną bei ilgas kojas ir, nors gali skraidyti, savo auką paprastai užpuola bėgdami. Kartais jie aptinkami ir gyvenamųjų patalpų viduje. Dieną *Rhodnius prolixus* slepiasi, o naktį medžioja ir labai dažnai maitinasi miegančių žmonių krauju. Šie kraujasiurbiai vabzdžiai platina įvairias ligas ir gali labai kenkti žmonių sveikatai.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Rhodnius prolixus*

PAPLITIMAS Pietų Amerika

DYDIS Apie 1 cm ilgio

VANDENS ČIUOŽIKAI

Vandens čiuožikas

Vandens čiuožikai gali čiužinėti vandens paviršiumi, nes jų kojos apaugusios vandeniui nelaidžiais plaukeliais, tarp kurių yra oro. Minta ant vandens nukritusiais vabzdžiais. Į vandenį nukritęs vabzdys stengiasi ištrūkti ir ima plakti sparnais arba kojomis. Raibuliuojantis vanduo privilioja vandens čiuožikus, kurie nieko nelaukę įsmeigia į auką straublelį ir ima čiulpti.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Gerris*

PAPLITIMAS Visur

DYDIS Apie 1 cm ilgio

NUGARPLAUKOS

Itin paplitęs gėlo vandens telkinių gyvūnas, kuris plaukioja pilvu į viršų. Jų užpakalinės kojos yra ilgos ir suplotos, kurias besiirdamos vandeniu nugarplaukos naudoja kaip irklus. Nugarplaukos yra grobuonys ir labai stipriai kanda. Šie vabzdžiai minta buožgalviais bei mažomis žuvelėmis ir dažniausiai gyvena sodo tvenkiniuose bei galvijų girdymo loviuose. Nugarplaukos iškyla į vandens paviršių papildyti deguonies atsargų, tačiau turėdamos aplink kūną ploną oro plėvelę po vandeniu gali išbūti pora minučių ilgiau negu įprasta. Nugarplaukos puikiai skraido.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Notonecta*

PAPLITIMAS Visur

DYDIS Apie 1,5 cm ilgio

DIDYSIS VANDENS VABALAS

Šie grėsmingai atrodantys vabzdžiai yra vieni didžiausių vandens vabalų Šiaurės Amerikoje. Jie minta buožgalviais, salamandromis ir nedidelėmis žuvelėmis bet gali lengvai pradurti ir žmogaus odą. Šiam didžiuliam vandens vabalui reikia daug deguonies, kurį vabalas gauna pro du kvėpavimo vamzdelius, styrančius iš po pilvo apačios. Kiaušinius didysis vandens vabalas deda ant vandens augalų povandeninių stiebų. Šio vabalo jaunikliai yra kanibalai – jie ryja vienas kitą, todėl tik keletas vandens vabalų jauniklių sulaukia brandaus amžiaus.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Lethocerus americanus*

PAPLITIMAS Šiaurės Amerika

DYDIS Apie 6 cm ilgio

VIRŠUJE *Paprastoji nugarplauka (Noctonecta glauca) plūduriuoja vandens paviršiuje ir laukia aukos. Jos kūną dengia plona oro plėvelė.*

APAČIOJE *Savo priekinėmis kojomis didysis vandens vabalas pagauna auką ir galingais burnos organais ją susmulkina.*

AUKSAAKĖS IR BLUSOS

Pasaulyje žinoma apie 5000 auksaakių ir apie 1800 rūšių blusų. Auksaakių ir blusų randama visur. Suaugusios auksaakės turi ilgus siaurus sparnus, lervos stadiją ir augdamos keičia kūno formą. Procesas, kai augdami jaunikliai visiškai pakeičia kūno formą ir išvaizdą, yra vadinamas pilna metamorfoze. Beveik visą savo gyvenimą auksaakės praleidžia sausumoje. Auksaakių ploni ir permatomi sparnai tinkliškai gysloti. Blusos iš viso neturi sparnų. Suaugusios blusos gyvena ant žinduolių bei paukščių odos ir minta jų krauju.

Auksaakės puikiai skraido ir į orą gali pakilti vertikaliai

Tankūs sparnai

VIRŠUJE *Nuo gėlės žiedo kylanti žalioji auksaakė (Chrysopa septempunctata) sparnais moja tarsi nedideliu, tačiau galingu varikliu.*

AUKSAAKĖS

Ankstyvą rudenį auksaakės skrenda į gyvenamąsias patalpas ir ieško palankios vietos peržiemoti. Šiuos vabzdžius lengva atpažinti iš tinkliškai gyslotų sparnų ir aukso spalvos akių. Suaugusios auksaakės kiaušinius deda į gleivių kokonus, kurie ore sparčiai kietėja. Šiuose ilguose ir plonuose kokonuose paslėptų kiaušinių negali pasiekti jokie plėšrūnai. Auksaakių lervos turi galingus žandus ir minta amarais. Kai kurios auksaakių lervos slepiasi – maskuojasi suėstų aukų odoje.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Chrysopa gentis*

PAPLITIMAS Visur

DYDIS Apie 1,8 cm ilgio su sparnais

Didysis skruzdžių liūtas
(Palpares libelluloides)

DIDYDIS SKRUZDŽIŲ LIŪTAS

Labai dažnai šiltuose kraštuose smėlyje galima pastebėti daug išraustų duobučių. Jas išrausia maisto ieškantis didysis skruzdžių liūtas. Tai vabzdžiai, labai panašūs į auksaakes ir turintys galingus žandus. Tykodamas grobio jis slepiasi savo piltuvėlio formos išraustoje duobutėje ir pamatęs prie jos krašto priropojusią skruzdėlę žeria ant jos smėlį tol, kol ji įkrenta vidun. Tada nieko nelaukęs puola prie aukos ir ją iščiulpia. Nereikalingą kūną iš duobutės išmeta ir vėl tyko grobio.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Palpares libelluliodes*

PAPLITIMAS Visur

DYDIS Apie 10 cm ilgio kartu su sparnais, o lervos užauga apie 1,2 cm ilgio

VIRŠUJE *Tai Nymphes melionides.*
APAČIOJE *Šis vabzdys Libelloides coccajus gyvena Pietų ir Vidurio Europoje.*

Libelluloides

Šie vabzdžiai turi dvi poras ilgų plėviškų sparnų ir savo išvaizda bei gyvenimo būdu panašūs į žirgelius. Minta sumedžiotais vabzdžiais ir kitais mažais gyvūnėliais. Tačiau priešingai negu žirgeliai, jie turi trumpą pilvą ir ilgas antenas. Šie vabzdžiai priklauso tai pačiai vabzdžių grupei kaip ir auksaakės ir beveik visą gyvenimą praleidžia sausumoje. Lervos atrodo kaip didžiųjų skruzdžių liūtų, tačiau jų kūnas yra kiek plokštesnis. Be to, *Libelluloides* lervos nerausia duobučių kaip didieji skruzdžių liūtai, o slepiasi žemėje arba po akmenimis ir gaudo netoliese esančius mažus vabzdžius ir kitus gyvūnėlius.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Libelluloides*

PAPLITIMAS Visur

DYDIS Apie 5 cm ilgio

Mantispa styriaca

Šis vabzdys turi ilgą gležną kūną, tvirtas duriančias priekines kojas ir yra labai panašus į „besimeldžiantį" paprastąjį maldininką (p. 54). Tačiau iš tiesų *Mantispa styriaca* yra artimas auksaakės giminaitis, turintis tokius pat gležnus sparnelius. Savo priekinėmis kojomis jis gaudo nedidelius vabzdžius ir kitus gyvūnėlius. Europoje gyvenantis *Mantispa styriaca* minta mašalais ir kitomis nedidelėmis muselėmis, o jų lervos – vorų kiaušiniais.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Mantispa styriaca*

PAPLITIMAS Europa

DYDIS Apie 1,8 cm ilgio su sparnais

TAŠKUOTASIS KUPRIUKAS

Taškuotasis kupriukas turi ilgą kaklą, kuris iš tikrųjų yra krūtinės tęsinys. Dažniausiai ilgas kaklas yra iškilęs virš kūno, todėl šis kupriukas atrodo tarsi pasiruošusi pulti gyvatė. Kupriukas gyvena medžiuose ir minta amarais bei vabalais. Kiaušinius deda medžio žievės plyšiuose, o išsiritusios lervos minta po žieve esančiais vabalais ir kitais vabzdžiais.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Raphidia notata*

PAPLITIMAS Visur

DYDIS Apie 2,5 cm ilgio

Phryganea

Šios genties vabzdžiai kiaušinius deda ant vandens augalų arba vandens baseinų (tvenkinių, kūdrų) paviršiuje. Išsiritusios lervos iš mažų kiautelių ir augalų dalių gamina apsauginį namelį, jį sutvirtindamos šilko siūlais. Užbaigusi namelį lerva jame įsitaiso, išorėje palikdama galva ir gaudydama vandenyje skendinčius maisto gabalėlius.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Phryganea*

PAPLITIMAS Visur

DYDIS Apie 4 cm ilgio

VIRŠUJE *Šios Phryganea grandis lervos kiautas sudarytas iš spirale susuktų lapų gabalėlių.*

Vabzdžiui ilsintis sparnai ant nugaros sudedami stogeliu

Galingi žandai

Nedidelės mygtuko formos akys

Vamzdelis, kuriame saugomi kiaušiniai

Permatomi, tinkliškai gysloti sparnai

Ilgos antenos

Sparnus išskleidęs taškuotasis kupriukas *(Raphidia notata)*

KATINĖ BLUSA

Blusos yra labai gerai prisitaikiusios parazituoti ant kitų gyvūnų kūno. Jos turi siurbiamuosius burnos organus ir labai stiprias užpakalines kojas. Kūnas yra iš šonų smarkiai suspaustas, todėl jos nesunkiai gali įsiskverbti į gyvūnų plunksnas ar kailį. Minta savo šeimininkų krauju. Katinės blusos parazituoja ne tik ant kačių, bet puola šunis ir žmogų. Iš padėtų blusos kiaušinių išsirita lervos, kurios vėliau apsigaubia šilkiniu kokonu ir tampa lėliuke, vėliau suaugusia blusa.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Ctenocephalides felis*

PAPLITIMAS Visur

DYDIS Apie 2 mm ilgio

VIRŠUJE *Ant šakelės tupintis taškuotasis kupriukas (Raphidia notata) tyko grobio.* KAIRĖJE *Katinė blusa bėgioja katės kailiu. Blusos yra itin atsparūs vabzdžiai, kuriuos labai sunku užmušti.*

VABZDŽIAI, KURIE VYSTOSI SU PILNA METAMORFOZE

300 000 šiuo metu žinomų vabalų rūšių sudaro beveik trečdalį visų vabzdžių rūšių. Jie paplitę visame pasaulyje, pvz., tropinio klimato juostos šalyse gyvena vabalai, kurie užauga daugiau kaip 12 cm; yra ir mažų, plika akimi sunkiai matomų vabalų. Visi vabalai turi tvirtus priekinius sparnus, vadinamus elitromis. Suglaustos elitros apgaubia vabzdžio pilvelį ir kaip šarvas dengia užpakalinius sparnus. Taip suglaudę sparnus vabalai gali šliaužti nepadarydami jokios žalos užpakaliniams sparnams, kurie reikalingi skrendant. Vabalai gyvena sausumoje bei gėlo vandens telkiniuose ir minta žiedadulkėmis, lapais, gyvūnų audiniais bei liekanomis. Šie vabzdžiai vystydamiesi praeina lervos (vikšro) ir lėliukės stadijas. Lervos paprastai turi tvirtus žandus bei ilgas krūtinės kojas, bet kartais kojų neturi. Nors daugumos vabalų lervos grobį medžioja, tačiau kai kurios jų rausia požeminius tunelius ir į žemės paviršių stengiasi neišlįsti. Suaugusi lerva tampa lėliuke ir po kelių savaičių (arba mėnesių) – suaugusiu vabalu.

VIRŠUJE *Laukinis šoklys (Cicindela campestris) ėda vikšrą.*

Greitam plaukimui pritaikytas pailgas, aptakus kūnas

Didžiulės akys puikiai mato po vandeniu

Plaukuotos kojos veikia kaip irklais

Burnos ertmėje yra skonio receptoriai

Antenomis vabalas pajunta kitus vandenyje judančius gyvūnus

Priekinės kojos pritaikytos griebti grobį

LAUKINIS ŠOKLYS

Laukiniai šokliai ir tarakonai yra vieni greičiausių bėgikų tarp vabzdžių. Beveik visą gyvenimą laukiniai šokliai praleidžia sausumoje ant žemės dienos metu besivaikydami nedidelius vabzdžius ir griebdami juos savo ilgais bei tvirtais žandais. Šių vabzdžių lervos žemėje išrausia duobutes, kurias užkemša galva ir tyko pro šalį prabėgančių vabzdžių. Suaugę laukiniai šokliai puikiai mato ir daugelis jų gerai skraido. Kai kurios šių vabzdžių rūšys turi šviesų metalo blizgesio kūną.

Laukinis šoklys

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Cicindela campestris*

PAPLITIMAS Visur

DYDIS Apie 1,5 cm ilgio

PAPRASTOJI DUSIA

Nors paprastoji dusia puikiai skraido, beveik visą savo gyvenimą ji praleidžia po vandeniu. Gyvena tvenkiniuose bei ežeruose ir po vandeniu kvėpuoja po elitra esančiu oru. Kadangi oro atsargos juos kelia į vandens paviršių, paprastosioms dusioms tenka stipriai paplušėti, kad išsilaikytų po vandeniu. Šie vabalai yra nuožmūs grobuonys, minta buožgalviais ir nedidelėmis žuvelėmis. Lervos yra kur kas ilgesnės negu patys vabalai, tačiau tokios pat nuožmios, savo aukas jos gaudo didžiuliais lenktais žandais. Paprastoji dusia yra viena didžiausių šios rūšies vabalų, paplitusi beveik visame pasaulyje.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Dytiscus marginalis*

PAPLITIMAS Europa, Azija ir Šiaurės Amerika

DYDIS Apie 4 cm ilgio

VIRŠUJE *Paprastoji dusia papildo oro atsargas – vabalui neriant po vandeniu oro burbuliukai uûsilaiko po elitra.*

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Staphylinus olens*

PAPLITIMAS Europa

DYDIS Apie 2,5 cm ilgio

Po elitra laikomos oro atsargos

Geltonkojis sukutis iš viršaus

Geltonkojis sukutis *(Gyrinus natator)* vandenyje

Dujas švirkščiantis vabalas *Brachinus crepitans*

Brachinus crepitans

Duobkasys

Plaukuotasis stafilinas

VIRŠUJE *Vabalas Brachinus crepitans, duobkasys ir plaukuotasis stafilinas beveik visą gyvenimą praleidžia ant žemės, tačiau, jei reikia, jie gali ir skristi.*

Brachinus crepitans

Šie vabalai turi puikų ir įdomų apsisaugojimo nuo užpuolikų būdą. Išgąsdintas vabalas į orą iššvirkščia nedegių dujų, kurios ore sprogsta – pasigirsta garsus pokštelėjimas ir išsiskiria dūmų kamuolys. To dažniausiai pakanka, kad užpuolikai pasitrauktų. Šios dujos gaminasi vabalo pilvelyje ir išskiriamos pro specialų vamzdelį, kuris dažniausiai nutaikomas tiesiai į užpuoliką. Kaip ir kitų sausumoje gyvenančių vabalų, jo lervos yra mėsėdės.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Brachinus crepitans*

PAPLITIMAS Europa

DYDIS Apie 1 cm ilgio

JUODASIS DUOBKASYS

Šie vabalai – aptinkami visame pasaulyje. Jie turi puikią uoslę ir lengvai randa kritusius nedidelius paukščius ir žinduolius net tamsoje. Suradę kūną užkasa jį į žemę. Žemėje palaidota dvėsena yra duobkasių lervų maistas. Išsiritus iš kiaušinių lervoms patelės kurį laiką jas maitina, o po kelių dienų lervos ima maitintis pačios. Vieni duobkasiai būna juodi, kiti – su raudonomis juostelėmis.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Nicrophorus humator*

PAPLITIMAS Visur

DYDIS Apie 3 cm ilgio

PLAUKUOTASIS STAFILINAS

Šis gyvūnas turi ilgą juodą kūną ir galingus žandus, todėl atrodo labai grėsmingai. Jei kas nors šį vabalą bando pulti, jis atveria žandus ir ištiesia kūną tarsi geluonį. Plaukuotasis stafilinas priklauso vabalų rūšiai, turinčiai trumpas elitras ir gerai išvystytus, keletą kartų sulenktus užpakalinius sparnus. Pasaulyje yra daugybė šių vabalų rūšių, tačiau juos labai mažai kas mato, kadangi dieną jie slepiasi. Dauguma šių vabalų yra mėsėdžiai.

GELTONKOJIS SUKUTIS

Šie nedideli ovalo formos vabalai gyvena tvenkiniuose bei lėtos tėkmės upeliuose ir beveik visą laiką praleidžia plūduriuodami vandens paviršiuje. Jie turi trumpas kojas, apaugusias vandeniui nepralaidžiais plaukeliais, kurie neleidžia geltonkojams sukučiams nuskęsti. Minta nedideliais vandens gyvūnėliais ir vabzdžiais, nukritusiais į vandenį. Jų akys sudarytos iš dviejų dalių, todėl vienu metu gali stebėti viską, kas vyksta virš vandens ir po juo.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Gyrinus natator*

PAPLITIMAS Visur

DYDIS Apie 7 mm ilgio

VIOLETINIS PUOŠNIAŽYGIS

Skirtingai negu tigriniai vabalai, violetiniai puošniažygiai medžioja naktį, todėl jiems nebūtinos ryškios kūno spalvos. Jų kūnas yra sodrios mėlynai purpurinės spalvos. Šių vabalų kojos yra labai tvirtos, todėl jie lengvai sugauna auką. Jų lervos taip pat puikiai medžioja. Puošniažygiai naikina daugelį sodo kenkėjų – vikšrų bei kitų vabzdžių; jie dažniausiai aptinkami soduose bei daržuose.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Carabus violaceus*

PAPLITIMAS Europa

DYDIS Apie 3 cm ilgio

Violetinio puošniažygio lerva

Suaugęs violetinis puošniažygis

Nanosella fungi

Jie yra ne tik mažiausi vabalai, bet ir mažiausi vabzdžiai pasaulyje. Mažiausia rūšis *Nanosella fungi* atrodo tarsi mikroskopinis taškelis. Jie minta pūvančiomis augalų ir gyvūnų liekanomis. Kai vabalai ilsisi, jų plunksnoti užpakaliniai sparnai yra sulankstyti.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Nanosella fungi*

PAPLITIMAS Centrinė ir Pietų Amerika

DYDIS Apie 0,25 mm ilgio

VIRŠUJE *Nepaisant grėsmingos išvaizdos, elniaragio (Lucanus cervus) patinas minta augalais.* APAČIOJE *Elniaragiai dauginasi tik po ilgo poravimosi. Elniaragių patelės kiaušinius deda senų pūvančių medžių drėvėse.*

PAPRASTASIS ELNIARAGIS

Elniaragių patinai turi didžiulius galingus žandus, kurie panašūs į elnio ragus. Poravimosi kovų metu jie šiais žandais gali pakelti priešininką nuo žemės. Tačiau šios kovos nebūna labai pavojingos, kadangi elniaragiai negali visiškai vienas kito perverti. Paprastai kovos baigiasi tuo, kad pralaimėjęs patinas pasitraukia. Suaugę vabalai minta augalų sultimis, o lervos vystosi trūnijančioje medienoje. Pasaulyje yra žinoma daugiau kaip 1000 elniaragių rūšių. Daugelis yra juodos arba rausvai kaštoninės spalvos.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Lucanus cervus*

PAPLITIMAS Visur

DYDIS Patinai kartu su žandais būna apie 5 cm ilgio, patelės kur kas mažesnės

MĖŠLAVABALIAI

Jau šių vabalų pavadinimas rodo, jog jie minta mėšlu. Paprastai vabalai iš mėšlo susuka kamuoliukus, nuridena toliau ir užkasa žemėje, kuriuo galės misti jų jaunikliai. Mėšlavabaliai turi rausti pritaikytas plačias priekines kojas ir plokščią kastuvėlio formos galvą. Šie vabalai yra puikūs žmonių pagalbininkai, nes padeda atsikratyti mėšlo ir tuo pačiu tręšia dirvą. Paplitę beveik visuose šiltuose kraštuose, o ypač Afrikoje. 1960 m. tūkstančiai Afrikos mėšlavabalių buvo atgabenta į Australiją, kad padėtų atsikratyti galvijų išmatų.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Scarabaeus ir kitos gentys*

PAPLITIMAS Visur

DYDIS Apie 2,5 cm ilgio

Popilla japonica

Šie nedideli vabalai minta lapais ir vaisiais, todėl gali sunaikinti ištisą derlių. Jų lervos gyvena ir maitinasi po žeme, kur taip pat gali padaryti daug žalos augalų šaknims bei stiebams. Šie vabalai kilo iš Japonijos, tačiau 1916 m. su laivais pateko į Šiaurės Ameriką. Šiuo metu jie sparčiai plinta JAV rytinėje dalyje. Sutemus šie vabalai ir kitos jų rūšys dažnai skrenda tiesiai į apšviestus langus.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Popilla japonica*

PAPLITIMAS Japonija, Šiaurės Amerika

DYDIS Apie 1,2 cm ilgio

Popilla japonica yra artimas paprastojo grambuolio giminaitis

PAPRASTASIS GRAMBUOLYS

Paprastasis grambuolys skraido sutemus ir pavasarį jį galima aptikti bimbiantį apie medžius arba kitus augalus. Nepaisant šio vabalo dydžio jis nekelia jokios grėsmės žmonėms, tačiau gali pakenkti derliui. Suaugę grambuoliai minta medžių lapais, o lervos – pasėlių šaknimis bei stiebais. Kad iš lervos išaugtų grambuolys, turi praeiti kiek daugiau negu 4 metai.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Melolontha melolontha*

PAPLITIMAS Europa

DYDIS Apie 3 cm ilgio

Išskleisti ir skrydžiui paruošti užpakaliniai sparnai

KAIRĖJE *Kaip ir kiti vabalai, skrisdami paprastieji grambuoliai moja tik užpakaliniais sparnais, o jų priekiniai sparnai nejuda ir su kūnu sudaro statų kampą.*

Vėduoklės formos antenos

Nuo kūno pakelta elitra

Dynastes hercules

Jie, dar vadinami Heraklio vabalais, yra ilgiausi vabalai pasaulyje. Beveik pusę kūno ilgio sudaro milžiniškų čiuptuvų pora. Šie čiuptuvai yra vienas virš kito – apatinis prie galvos, o viršutinis prie krūtinės. Čiuptuvai, arba „ragai“, nenaudojami kaip ginklai, tačiau patinams padeda prisivilioti pateles. Šių vabalų patelės yra kur kas mažesnės už patinus ir turi trumpesnius „ragus“. *Dynastes hercules* vabalai minta vaisiais ir aptinkami tik Amerikos žemyno tropinio klimato juostoje.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Dynastes hercules*

PAPLITIMAS Centrinė, Pietų Amerika ir Karibų salos

DYDIS Patinai kartu su „ragais" užauga iki 19 cm ilgio, o patelės – iki 6 cm

VABALAS GALIJOTAS

Šis vabalas yra sunkiausias šiuo metu žinomas vabalas, kuris gali sverti iki 100 g. Nepaisant savo masės, jie puikiai skraido. Vabalai galijotai gyvena tropinio klimato juostos miškuose ir minta aukštai virš žemės esančiais žiedais ir pumpurais. Jų lervos vystosi trūnijančio medžio žievėje.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Goliathus giganteus*

PAPLITIMAS Centrinė ir Vakarų Afrika

DYDIS Apie 11 cm ilgio

Suaugęs paprastas grambuolys

Paprastojo grambuolio lerva

RAUDONUODEGIS LAUKASPRAKŠIS

Šie sprakšiai labai neįprastai gali išvengti pavojaus. Išgąsdintas vabalas prispaustomis prie šonų kojomis krenta ant nugaros ir spragtelėjęs pašoka į orą. Sprakšiai gali spagsėti, nes krūtinės ląstoje turi tam tikrą darinį. Dažniausiai jis yra užrakintas kabliuku, tačiau vabalui parkritus ant nugaros darinys išsilenkia ir vabzdys pametėjamas į orą. Sprakšiai minta augalais, o jų lervos gyvena dirvoje ir maitinasi augalų šaknimis.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Athous haemorhoidalis*

PAPLITIMAS Visur

DYDIS Apie 1,5 cm ilgio

Raudonuodegio laukasprakšio (Athous haemorrhoidalis) lerva

Raudonuodegio laukasprakšio patinas

VIRŠUJE *Paprastojo grambuolio lervos turi galingus žandus ir gerai išsivysčiusias kojas, kurios dažniausiai susisuka C formos lankeliu.*
APAČIOJE *Raudonuodegio laukasprakšio lervos turi ilgą kūną ir trumpas kojas.*

Dvitaškė boružė ėda amarą

Savo žanduose boružė laiko ką tik sugautą grobį.

Amarai taip sparčiai dauginasi, kad per keletą dienų vieno amaro palikuonys gali padengti visą rožių krūmą.

PAPRASTASIS JONVABALIS

Šiltomis vasaros naktimis paprastojo jonvabalio patelės ropščiasi į aukštą smilgą ir mojuodamos švytinčiu pilveliu vilioja skraidančius patinus. Pajutusios nors ir menkiausią pavojų patelės tuoj pat savo „šviesą" išjungia. Ši keista šviesa gaminama vidinėje pilvelio dalyje esančiame organe. Vabalai minta nedidelėmis sraigėmis, kurias apipurškia virškinamuoju skysčiu, o joms suminkštėjus – iščiulpia. Besparnės ir trumpakojės paprastojo jonvabalio patelės labiau panašios į kirmėles negu į vabalus.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Lampyris noctiluca*

PAPLITIMAS Europa

DYDIS Apie 1,5 cm ilgio

Photinus

Photinus genties vabalai yra giminingi paprastiesiems jonvabaliams, bet skirtingai negu jie, naktį tamsoje šviečia tiek patinai, tiek patelės. *Photinus* genties patinai šviečia skrisdami, o patelės žiba iš medžių arba nuo žemės, kad jas pamatytų patinai. Kiekvienos rūšies vabalai žybsi skirtingai.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Photinus*

PAPLITIMAS Visur

DYDIS Apie 1,5 cm ilgio

BORUŽĖS

Turbūt nėra naudingesnių vabalų už boružes. Visą savo gyvenimą šie spalvingi vabaliukai praleidžia ant augalų. Minta amarais ir kitais augalų kenkėjais. Boružių jaunikliai atrodo taip pat kaip ir suaugę vabalai, išskyrus tai, kad turi siauresnį kūną ir trumpesnes kojas, o minta tokiu pat maistu kaip ir suaugusios boružės. Rudenį boružės susirenka į didelį būrį po nukritusiais lapais arba šakomis ir pasiruošia žiemos miegui. Jų ryškios spalvos tarsi perspėja kitus gyvūnus ir paukščius, kad jos nevalgomos. Pasaulyje labiausiai paplitusi dvitaškė boružė (*Adalia bipunctata*).

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Adalia ir kitos gentys*

PAPLITIMAS Visur

DYDIS Apie 5 mm ilgio

Septyntaškė boružė (*Coccinella septempunctata*)

VIRŠUJE KAIRĖJE *Ropšdamasi aukštyn smilga jonvabalio patelė (Lampyris noctiluca) mojuoja švytinčiu pilvėliu ir vilioja skraidančius patinus.*

VIRŠUJE DEŠINĖJE *Boružės per dieną gali suėsti iki 50 amarų.*

APAČIOJE *Daugelis boružių yra vadinamos pagal taškelių, esančių ant nugaros, skaičių. Kai kurios boružių rūšys turi daugiau kaip 20 taškelių, kuriuos visus labai sunku suskaičiuoti.*

MUZIEJINIS VILNAGRAUŽIS

Šie nedideli vabalai kenkia audiniams, kailiams ir maisto produktams. Jie vadinami muziejiniais vabalais, nes dažniausiai puola muziejuose esančias gyvūnų iškamšas kartais sugadindami ištisas kolekcijas. Suaugę vabalai nekelia didžiulės grėsmės, nes iškamšas niokoja jų plaukuotos lervos. Muziejiniai vilnagraužiai, kaip ir kiti jiems giminingi vabalai, negeria, nes visą reikalingą vandens kiekį gauna iš maisto. Šie vabalai yra itin vislūs ir gali ištisus metus gyventi kabinete ar stalčiuje ir lėtai naikinti iškamšas.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Anthrenus museorum*

PAPLITIMAS Visur

DYDIS Apie 4 mm ilgio

NAMINIS SKAPTUKAS

Šie vabalai graužia bet kokį nukirstą medį. Didžiausią grėsmę kelia lervos, kurios medieną arba baldus gali paversti dulkėmis. Suaugę naminiai skaptukai dauginasi lauke, todėl išlenda iš medžio palikdami ilgus tunelius ir apskritas skylutes. Kaip ir kiti mediena besimaitintys vabalai, naminiai skaptukai turi apskritą kūną ir nedidelę į krūtinę įtrauktą galvą. Kadangi mediena nepasižymi maistingomis savybėmis, šie vabalai labai ilgai bręsta.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Anobium punctatum*

PAPLITIMAS Visur

DYDIS Apie 4 mm ilgio

Xestobium rufovillosum

Nedideli rudi vabaliukai, mintantys mediena – dažniausiai senais ir pūvančiais medžių kamienais. Patekę į pastato vidų jie gali sunaikinti visą ten esančią medieną. Suaugę *Xestobium rufovillosum* pateles vilioja žandais barbendami į medį. Šis keistas garsas geriausiai girdimas tylią naktį.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Xestobium rufovillosum*

PAPLITIMAS Visur

DYDIS Apie 7 mm ilgio

ILGARAGIAI

Šiuo metu žinoma daugiau kaip 25 000 mediena mintančių ilgaragių vabalų rūšių. Jie turi ilgas priekines kojas, milžiniškas antenas, arba „ragus", ir gali būti įvairiausių spalvų. Gražiausias iš visų yra *Acrocinus longimanus*. Jo kūnas išmargintas juodomis, raudonomis ir geltonomis dėmėmis, o antenos gali būti ilgesnės kaip 12 cm – kur kas ilgesnės negu visas vabalo kūnas. Šie vabalai gyvena tropinio klimato juostos miškuose. *Acrocinus longimanus* maitinasi ir juda dieną, o naktį ilsisi.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Acrocinus*

PAPLITIMAS Visur

DYDIS Apie 8 cm ilgio be antenų

DREBULINIS KELMAGRAUŽIS

Šio Europoje gyvenančio ilgaragio vabalo kūnas yra su juodais ir ryškiai geltonais dryžiais, todėl tiek žmonės, tiek paukščiai ir kiti gyvūnai juos dažnai painioja su geliančiomis vapsvomis. Šis vabalas net ir juda panašiai kaip vapsva.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Clytus arietis*

PAPLITIMAS Europa

DYDIS Apie 1,8 cm ilgio

VIRŠUJE *Suaugę naminiai skaptukai medyje išgraužia apvalias skylutes, pro kurias išlenda lauk.*
PER VIDURĮ *Poravimosi sezono metu pavasarį ir ankstyvą vasarą Xestobium rufovillosum pateles vilioja žandais barbendami į medį.*
APAČIOJE *Drebuliniai kelmagraužiai puikiai skraido. Fotografijoje matyti priekinius sparnus pakėlęs ir skrydžiui pasiruošęs drebulinis kelmagraužis.*

Suaugęs riešutinis vaisiastraublis

Iš riešuto kyšanti riešutinio vaisiastraublio lerva

JUOSTASPRAGĖS

Palietus šį vabalą jis nušokuoja kaip blusa. Juostaspragės gali šokinėti, nes turi nedidelį ir lengvą kūną bei storas užpakalines kojas. Tūkstančiai šių mikroskopinių vabaliukų gyvena ant lapų ir gali kelti grėsmę sodo derliui. Kiekviena juostaspragių rūšis turi savo mėgstamus augalus – gūžinius ar žiedinius kopūstus, ropes, bulves, pupeles ir vynuoges.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Phyllotreta ir kitos gentys*

PAPLITIMAS Visur

DYDIS Apie 3 mm ilgio

GEGUŽVABALIAI

Gegužvabaliai turi didelį pilvelį ir neturi užpakalinių sparnų. Jas palietus ištrykšta skystis, kuris gali nudeginti odą. Suaugę gegužvabaliai minta augalais, o jų lervos – kitais vabzdžiais ir įvairiais mažais gyvūnais. Savo ilgomis kojomis ir aštriomis žnyplėmis lervos prisikabina prie kitų vabzdžių ir maitinasi jų kiaušiniais arba jaunikliais. Vėliau jos kojas praranda ir tampa suaugusiais vabalais. Nors kai kurios gegužvabalių rūšys puola bites, tačiau dauguma minta žiogais.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Meloe ir kitos gentys*

PAPLITIMAS Visur

DYDIS Apie 3 cm ilgio

SKYDINUKAI

Skydinukai nugaroje turi iškilimą, kurį sudaro elitros ir krūtinė. Šis iškilimas dengia vabalo galvą ir kojas. Jų kūnas metalo blizgesio; vabalai minta augalais. Žaliasis skydinukas (*Cassida viridis*) yra ryškiai žalios spalvos, todėl tarp augalų jį labai sunku pastebėti.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Cassida ir kitos gentys*

PAPLITIMAS Visur

DYDIS Apie 1 cm ilgio

KOLORADO VABALAS

Tai pasaulyje vienas pavojingiausių ir žemės ūkiui daugiausia žalos darantis vabalas. Per pakankamai trumpą laiką suaugę kolorado vabalai ir jų lervos didžiulį bulvių lauką gali paversti stagarais. Kolorado vabalai kilo iš Šiaurės Amerikos, kur maitinosi kalnuose augančių augalų lapais. Tačiau 19 a. pradžioje šalyje išplitus bulvių laukams plačiai paplito ir šie vabalai. 20 a. trečio dešimtmečio pradžioje jie pasiekė Europą ir šiuo metu sparčiai plinta likusiose pasaulio dalyse.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Leptinotarsa decemlineata*

PAPLITIMAS Šiaurės Amerika, Europa; sparčiai plinta ir kitose pasaulio dalyse

DYDIS Apie 1,2 cm ilgio

RIEŠUTINIS VAISIASTRAUBLIS

Tai gausiausia vabzdžių grupė. Pasaulyje aptinkama daugiau kaip 10 000 įvairiausių rūšių vaisiastraublių. Dauguma jų turi ilgą ir lenktą straubliuką su viduryje styrančiomis antenomis ir pabaigoje atsiveriančia burnos ertme. Šiuo straubliuku patelės riešute padaro nedideles skylutes, kuriose sudeda kiaušinius. Iš jų išsiritusios lervos minta riešuto minkštimu. Riešutui nukritus ant žemės lervos iš jo išsliaužia ir toliau bręsta dirvoje.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Curculio nucum*

PAPLITIMAS Europa

DYDIS Patelė su straubliuku yra iki 7 mm ilgio; patinas šiek tiek trumpesnis

MEDVILNINIS ŽIEDGRAUŽIS

19 a. paskutiniojo dešimtmečio pradžioje iš Meksikos į JAV paplito daug žalos medvilnės derliui padarantis medvilninis žiedgraužis. Suaugę žiedgraužiai minta ir kiaušinius deda į medvilnės sėklalizdžius, kuriuose gaminamas medvilnės pluoštas. Juose išsiritusios lervos išgraužia sėklalizdžių vidų ir augalas žūva; taip sunaikinamas medvilnės derlius. Šie vabalai itin sparčiai dauginasi – per metus pasikeičia daugiau kaip dešimt

KAIRĖJE *Riešutinio vaisiastraublio lerva, pasiruošusi tapti suaugusiu vabalu, kyšo iš riešuto.* ŽEMIAU DEŠINĖJE *Žalieji skydinukai galvą laiko įtraukę po kiautu.*

VIRŠUJE KAIRĖJE *Ant kolorado vabalo elitrų matyti per visą nugarą einantys juodi dryžiai.* VIRŠUJE DEŠINĖJE *Paprastieji gegužvabaliai negali skraidyti. Tai paprastojo gegužvabalio (Meloe proscarabaeus) patinas; patelės būna truputį didesnės.*

Nedidelis tarpelis tarp elitrų ir krūtinės

VIRŠUJE IR PER VIDURĮ *Vėlyvą pavasarį ir ankstyvą vasarą suaugę balangraužiai ardytojai išlenda iš medžių ir skrenda daugintis. Šie vabalai platina grybelinės kilmės guobų ligas, dėl kurių iš šaknų į lapus nebepatenka vanduo. Lapai pagelsta ir nukrinta, o per keletą metų žūva ir pats medis.*

VIRŠUJE *Vabalo Tribus attelabini „kaklas" sudarytas iš labai ilgos krūtinės ir atsikišusios galvos.*

medvilninių žiedgraužių kartų, todėl su šiais kenkėjais labai sunku kovoti.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Anthonomus grandis*

PAPLITIMAS Šiaurės ir Pietų Amerika

DYDIS Apie 7 mm ilgio

Tribus attelabini

Šios rūšies straubliukai turi du kartus už kūną ilgesnę galvą. Jų antenos yra už burnos ertmės ir atrodo tarsi po nosimi esantys ūsai. Šie vabalai gyvena medžiuose, o ilga galva leidžia jiems pasiekti aukštai esantį maistą.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Tribus attelabini*

PAPLITIMAS Madagaskaras

DYDIS Apie 2,5 cm ilgio

BALANGRAUŽIS ARDYTOJAS

Šie maži vabaliukai, tiksliau – jų lervos, gyvena po medžių žieve ir minta medienoje išgrauždami takus. Lervoms subrendus jos nustoja maitintis, išlenda laukan ir skrenda daugintis. Balangraužis ardytojas graužia guobas. Šie vabalai patys nesunaikina medžių, tačiau platina medžius naikinančią guobų ligą. Ši liga atkeliavo iš Azijos ir plačiai paplito visame pasaulyje – Europoje ir Šiaurės Amerikoje žuvo milijonai medžių.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Scolytus scolytus*

PAPLITIMAS Europa, Azija ir Šiaurės Amerika

DYDIS Apie 5 mm ilgio

MUSĖS

Skirtingai negu kiti vabzdžiai, musės turi tik vieną porą sparnų. Vietoj užpakalinių sparnų jos turi nedidelius smeigtuko formos organus – dūzgus, kurie skrendant padeda išlaikyti pusiausvyrą. Dauguma musių ore yra labai judrios ir staigios. Jos gali lengvai pleventi ore ir labai staigiai pasukti į šalį, todėl muses labai sunku pagauti. Suaugusios musės paprastai maitinasi skysčiais – augalų nektaru bei krauju. Daugelis musių turi siurbiamuosius, laižomuosius ir čiulpiamuosius burnos organus. Minta įvairiomis maisto medžiagomis. Musių vikšrai neturi kojų ir dažniausiai rausiasi ten, kur minta. Šiuo metu pasaulyje žinoma daugiau kaip 90 000 įvairiausių musių rūšių.

KANDANTIEJI MAŠALAI

Dauguma mažų muselių vadinamos mašalais. Kai kurie jų yra visiškai nepavojingi, tačiau daugelis rūšių labai stipriai kanda ir perneša įvairiausias ligas. Beveik visi kandantys mašalai bręsta drėgnoje ir pelkėtoje dirvoje. Kaip ir uodai, mašalų patinai yra nekenksmingi, tačiau patelės turi maitintis krauju, kad galėtų padėti kiaušinius. Mašalai dažniausiai gyvena drėgnose vietovėse ir minta žmonių, gyvulių ar vabzdžių krauju.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Culicoides ir kitos gentys*

PAPLITIMAS Daugiausia Šiaurės pusrutulis

DYDIS Apie 3 mm ilgio

Mašalas

Uodas

Musė zvimbeklė

VIRŠUJE *Mašalo patinas. Šie mašalai nepavojingi, kadangi nei patelės, nei patinai nekanda.*
PER VIDURĮ *Uodai gyvena visur, kur yra vandens telkinių. Tai Europoje gyvenantis paprastasis uodas (Culex pipiens).*
APAČIOJE *Skirtingai negu tikroji bitė, ši musė zvimbeklė turi tik vieną porą sparnų.*

ILGAKOJIS UODAS

Tai didžiuliai, lėtai skraidantys ir labai nerangūs uodai. Jie turi ilgą kūną, palyginti didelius sparnus ir yra labai trapūs. Jeigu uodas praranda vieną ar kelias kojas, tai nesukelia grėsmės jo gyvybei. Suaugę ilgakojai uodai visiškai nesimaitina, tuo tarpu jų lervos gyvena po žeme arba vandenyje ir minta pūvančiais augalais. Ilgakojų uodų lervos yra pavojingi kenkėjai. Pasaulyje gyvena labai daug ilgakojų uodų rūšių. Vienas didžiausių yra *Tipula maxima*, kurio sparnų plotis siekia 6 cm.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Tipula maxima*

PAPLITIMAS Europa

DYDIS Apie 3 cm ilgio be kojų

UODAI

Pasaulyje žinoma daugiau kaip 2000 uodų rūšių, paplitusių nuo tropinio klimato juostos miškų iki Arkties ledynų. Uodų patinai geria augalų nektarą, o patelės burna prisitaikiusi siurbti kraują. Šie nedideli kandantieji vabzdžiai labai nesunkiai patenka į gyvenamųjų patalpų vidų. Uodai ne tik skaudžiai kanda, bet ir perneša įvairiausių ligų – maliarijos, geltonojo drugio ir leišmanijos – sukėlėjus. Uodų patelės kiaušinius deda ant stovinčio vandens paviršiaus. Iš kiaušinių išsirita lervos, mintančios mažais vandens gyvūnais ir augalais. Subrendusios lervos virsta nejudriomis lėliukėmis, kurios galiausiai išsivysto į suaugusius uodus ir skrenda ieškoti maisto – kraujo.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Culex ir kitos gentys*

PAPLITIMAS Visur

DYDIS Apie 1,2 cm ilgio

Mašalas
Simulium equinum

PAPRASTASIS MAŠALAS

Skirtingai negu uodai, paprastieji mašalai gyvena srauniame vandenyje. Jų lervos dažniausiai prisikabina prie vandens augalų arba akmenų ir minta tarp plaukelių įstrigusiomis maisto medžiagomis. Ankstyvą vasarą paprastieji mašalai pakyla į vandens paviršių. Patinai skrenda ieškoti augalų sulčių, o patelės – kraujo. Drėgnose ir pelkėtose vietovėse paprastųjų mašalų įkandimai itin erzina ten besiganančius gyvulius.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Simulium ornatum*

PAPLITIMAS Visur

DYDIS Apie 3 mm ilgio

ZVIMBEKLĖS

Šios musės, turinčios plaukeliais apaugusį kūną, atrodo kaip bitės, tačiau skirtumas tas, kad jos negelia. Jos minta augalais – priekinėmis kojomis pagriebia žiedlapius ir ilgu burnos straubleliu čiulpia nektarą. Zvimbeklių patelė kiaušinius deda netoli tikrųjų bičių ir vapsvų buveinių. Išsiritusios lervos minta bičių maistu, o kartais net puola jų lervas.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Bombylius rūšys*

PAPLITIMAS Visur

DYDIS Apie 2,5 cm ilgio

VIRŠUJE *Jautinės sparvos (Tabanus bromius) patelė deda kiaušinius.*

SPARVOS

Sparvų patinai minta augalų nektaru ir žiedlapiais, o patelės – krauju. Tai didžiuliai vabzdžiai, turintys dideles akis, aštrius burnos organus ir labai skaudžiai geliantys. Sparvų patelės puola gyvulius bei žmones ir čiulpia jų kraują. Kai kurios rūšys skraido be jokio garso, todėl gali lengvai prisiartinti prie nieko neįtariančios aukos. Nutūpusi ant odos sparvos patelė praduria odą ir puola čiulpti kraują. Sparvų lervos gyvena drėgnoje dirvoje, minta nedideliais gyvūnėliais.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Tabanus ir kitos gentys*

PAPLITIMAS Visur

DYDIS Apie 3 cm ilgio

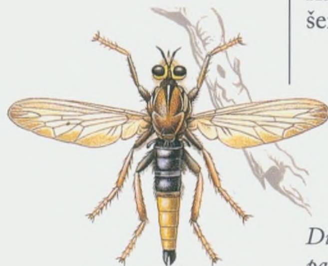
MUSĖS PLĖŠRŪNĖS

Šie ypač greitai skraidantys ir stiprias kojas turintys vabzdžiai minta kitais, dažniausiai ore pagautais mažesniais vabzdžiais. Pagavusios auką musės plėšrūnės savo aštriais burnos organais praduria aukos kūną ir jį išsiurbia. Ant galvos esantys šereliai saugo medžiojančio vabzdžio akis.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Asilus ir kitos gentys*

PAPLITIMAS Visur

DYDIS Apie 4,5 cm ilgio

Sparnus išskleidusi musė plėšrūnė

ŽIEDMUSĖS

Šios musės yra gerai prisitaikiusios – jos nekelia jokios grėsmės, tačiau daugelis užpuolikų jas palieka ramybėje, nes atrodo kaip bitės arba širšės. Žiedmusės minta augalais. Vasaros poravimosi sezono metu žiedmusių patinai kovoja dėl tinkamų gėlių, todėl ore dažnai kyla aršūs mūšiai.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Syrphus ir kitos gentys*

PAPLITIMAS Visur

DYDIS Apie 2,5 cm ilgio

Didžiulės akys pastebi kiekvieną aukos judesį

Šeriuotos kojos puikiai tinka kitiems vabzdžiams gaudyti

Žiedmusės lerva

Suaugusi žiedmusė

KAIRĖJE *Ant gervuogių įsitaisiusi vapsviškoji musė plėšrūnė (Asilus crabroniformis) laukia aukos – uogų kvapu susiviliosiančių muselių.*

VIRŠUJE *Tai Europoje gyvenanti serbentinė žiedmusė (Syrphus ribesii).*

VIRŠUJE *Juodagalvė mėsinė musė turi puikią uoslę. Radusi kritusį gyvūną jo irstančiame kūne sudeda kiaušinius.*

JUODAGALVĖ MĖSINĖ MUSĖ

Dažniausiai ši didžiulė musė pasirodo vasarą ieškodama, kur galėtų sudėti kiaušinius. Jai būdingas metalo blizgesio mėlynas pilvelis. Suaugusios mėsinės musės minta pūvančia mėsa ir maitinimosi vietose sudeda šimtus gličių, baltų kiaušinių. Iš jų neilgai trukus išsirita vikšrai arba lervos, kurie tuoj pat įsirausia į maistą. Karštu oru juodagalvės mėsinės musės gyvenimo ciklas tetrunka šiek tiek daugiau negu mėnesį. Žaliosios musės gyvena taip pat, kaip ir mėlynosios musės.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Calliphora vomitoria*

PAPLITIMAS Visur

DYDIS Apie 1,2 cm ilgio

PER VIDURĮ IR APAČIOJE *Kambarinės musės turi didžiules, beveik visą galvą užimančias akis. Musei ilsintis jos burnos organai paslėpti po galva.*

NAMINĖ MUSĖ

Tai turbūt pasaulyje plačiausiai paplitęs vabzdys, gyvenantis nuo Naujosios Zelandijos iki Arkties ledynų. Suaugusios naminės musės minta saldžiu ir pūvančiu maistu. Besimaitindamos musės palieka seilių pėdsakus, kurie išdžiūvę virsta „musių dėmėmis“. Naminių musių lervos auga gyvūnų išmatose bei buitinėse atliekose ir esant šiltam orui per dešimt dienų tampa suaugusiomis. Naminės musės nekanda, tačiau perneša daugybę ligų sukėlėjų.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Musca domestica*

PAPLITIMAS Visur

DYDIS Apie 6 mm ilgio

Sparnus išskleidusi juodagalvė mėsinė musė

Ceratitis capitata

Ši vaisiais mintanti muselė atkeliavo iš Pietų Europos, kur yra laikoma viena didžiausių vaisių derliaus kenkėjų. Ši musė kiaušinius deda ant apelsinų, persikų, vyšnių ir kitų vaisių. Išsiritusios lervos minta vaisių minkštimu, todėl nespėję sunokti vaisiai nukrinta ant žemės. Vaisinių muselių yra apie 1500 rūšių. Viduržemio jūros vaisinė muselė turi trumpą kūną, spalvotas akis ir dėmėtus sparnus.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Ceratitis capitata*

PAPLITIMAS Visos šiltos pasaulio vietos

DYDIS Apie 5 mm ilgio

PAPRASTOJI VAISINĖ MUSELĖ

Ši maža raudonakė muselė atkeliavo iš Afrikos. Minta pūvančiais vaisiais. Ją galima privilioti acto arba vyno kvapu. Paprastosios vaisinės muselės skraido aplink stiklines ar vyno butelius ir dažnai įkrinta vidun. Šios muselės labai svarbios mokslui, nes lengvai išauginamos laboratorijose. Su jomis atliekama daug genetinių ir kitokių tyrimų.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Drosophila melanogaster*

PAPLITIMAS Visur

DYDIS Apie 3 mm ilgio

APAČIOJE *Musės Musca vetustissima minta agurko syvais.*

Šios muselės sultis čiulpia specialiu korytu burnos organu

Musca vetustissima

Ji yra gimininga naminei musei. Gyvena Australijos krūmynuose ir skraido apie besiganančius gyvulius arba pasivaikščioti išėjusius žmones. Karštomis vasaros dienomis jos dūzgia apie žmonių ir gyvūnų akis bei burną ir geria ašaras bei prakaitą. Šiuose skysčiuose yra vandens ir ištirpusių musėms reikalingų maistingųjų medžiagų. Kiaušinius šios musės deda į žmogaus ir gyvūnų išmatas. Iš kiaušinių išsiritusios lervos vystosi dirvoje.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Musca vetustissima*

PAPLITIMAS Australija

DYDIS Apie 8 mm ilgio

MUSĖ CĖCĖ

Šie kraugeriai vabzdžiai paplitę Afrikoje. Jie čiulpia naminių bei laukinių gyvūnų ir žmonių kraują. Šios musės ne tik skaudžiai kanda, bet ir platina itin pavojingą ligą – miegligę. Suaugusios musės cėcė minta kas keletą dienų. Jos pasirenka tinkamą auką ir kanda labai aštriais burnos organais. Vienu metu cėcė patelė pagimdo po vieną visiškai išsivysčiusią lervą, kuri įsirausia į dirvą ir bręsta. Šias muses ypač sunku kontroliuoti, todėl daugelyje Afrikos valstybių miegligė yra viena labiausiai paplitusių ligų.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Glossina palpalis*

PAPLITIMAS Afrika

DYDIS Apie 1,2 cm ilgio

MORKINĖ MUSĖ

Jos itin nepageidaujamos soduose ir daržuose, nes kiaušinius deda ant morkų, pastarnokų, salierų ir kitų daržovių šaknų. Šių musių lervos pragraužia morkų ir kitų augalų šaknis ir jas pažeidžia. Subrendusi lerva morką palieka ir toliau vystosi dirvoje. Per metus morkinė musė poruojasi du kartus, todėl tas pats derlius dažniausiai pakenkiamas irgi pora kartų.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Psila rosae*

PAPLITIMAS Visur

DYDIS Apie 5 mm ilgio

AVINĖ KRAUJASIURBĖ MUSĖ

Ši musė gyvena ant avių. Ji neturi sparnų, tačiau savo stipriomis ir lenktomis kojomis gali labai greitai bėgioti. Avinė kraujasiurbė musė pagimdo visiškai išsivysčiusias lervas, kurios po 3 savaičių subręsta ir tampa suaugusiais vabzdžiais.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Melophagus ovinus*

PAPLITIMAS Visur

DYDIS Apie 6 mm ilgio

DEŠINĖJE *Afrikoje gyvenanti musė cėcė čiulpia žmogaus kraują.*

DRUGIAI

Pasaulyje yra žinoma daugiau kaip 150 000 įvairiausių dieninių ir naktinių drugių (p. 80–83) rūšių. Kai kurie jų yra pilkšvi ir beveik nepastebimi, tačiau dauguma turi didžiulius įvairiausiomis vaivorykštės spalvomis spindinčius sparnus. Skirtingai negu kiti vabzdžiai, drugių sparnai ir kūnas apaugę mikroskopiniais žvyneliais, kurie kartais atrodo kaip kailiukas, o žvyneliai ant sparnų – kaip stogo čerpės. Daugelio drugių rūšių sparnai žaižaruoja, nes žvyneliai puikiai atspindi saulės šviesą. Suaugę drugiai minta nektaru ir augalų sultimis. Jie turi ilgus čiulpiamuosius burnos organus, o drugių lervos, vadinamos vikšrais, turi kandančius žandus ir dažniausiai minta augalų lapais. Drugiai yra šilumą mėgstantys vabzdžiai ir daugiausia paplitę šiltose pasaulio vietose.

Papilio glaucus

Šie vabzdžiai priklauso įspūdingomis spalvomis išmargintų drugių grupei. Kiekvienas jų sparnas baigiasi ilga „uodega". Šie drugiai puikiai skraido. *Papilio glaucus* minta gėlėmis ir kiaušinius deda medžiuose. Jauni machaonų vikšrai atrodo kaip paukščių išmatos, o vėliau jiems ant nugaros atsiranda dvi geltonos dėmės, kurios tarsi perspėja užpuolikus, kad saugotųsi.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Papilio glaucus*

PAPLITIMAS Šiaurės Amerika

DYDIS Išskleistų sparnų tarpugalis 16 cm

Paprastasis machaonas

Paprastojo machaono (*Papilo machaon*) vikšras

KAIRĖJE *Papilio glaucus tupia ant gėlės. Visos machaonų rūšys turi didžiulius, ryškiomis spalvomis išmargintus sparnus.*

MIŠKINIS STORGALVIS

Tai nedideli, greitai nuo vienos gėlės prie kitos skraidantieji drugiai. Skirtingai negu kiti drugiai, jie ilsisi su pusiau atvertais sparnais. Miškiniai storgalviai kiaušinius deda žolėje. Išsiritę vikšrai yra melsvai žalios spalvos, puikiai pasislepiantys sodriai žalioje lapijoje. Žiemą vikšrai miega ir kitą pavasarį subręsta.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Ochlodes venatus*

PAPLITIMAS Europa, Azija

DYDIS Išskleistų sparnų tarpugalis 3,5 cm

Parnassius phoebus

Lyginant su kitais drugiais *Parnassius phoebus* puikiai pritaikęs gyventi šalto klimato sąlygomis. Jie aptinkami augalija apaugusiuose kalnų šlaituose ir tundroje – amžino įšalo, krūmokšniais apaugusioje žemėje, į šiaurę nuo poliarinio rato. Šie drugiai skraido labai lėtai ir laikosi kuo arčiau žemės. Suaugę *Parnassius phoebus* minta gėlių nektaru, o jų vikšrai – aitriųjų šilokų lapais. Žiemą, kuri dažniausiai trunka daugiau kaip 6 mėnesius, šie vikšrai miega.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Parnassius phoebus*

PAPLITIMAS Europa, Šiaurės Azija ir Šiaurės Amerika

DYDIS Išskleistų sparnų tarpugalis 7,5 cm

Ornithoptera alexandrae

Tai pasaulyje didžiausi drugiai. Patinai turi metalo blizgesio melsvai žalius sparnus ir ryškiai geltoną kūną, o kur kas didesnės patelės yra juodos arba rudos. Šie milžiniški drugiai gyvena neįžengiamuose tropinio klimato juostos miškuose ir minta tik viena vijoklinių augalų rūšimi. Kadangi jie skraido labai aukštai, juos labai sunku pamatyti. Kadaise drugių kolekcininkai už šiuos drugius mokėdavo didžiules pinigų sumas, todėl laikui bėgant jie beveik išnyko. Šiuo metu juos saugo įstatymai.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Ornithoptera alexandrae*

PAPLITIMAS Papua Naujoji Gvinėja

DYDIS Išskleistų sparnų tarpugalis apie 28 cm

Skraidantys kopūstiniai baltukai

Ropinis baltukas

Ropinio baltuko vikšras

VIRŠUJE KAIRĖJE *Kopūstinio baltuko (Pieris brassicae) ant sparnų esantys taškeliai yra tokie patys kaip ir ropinio baltuko.*
KAIRĖJE *Ropinis baltukas kiaušinius deda ant kopūstų lapų. Prie aplinkos puikiai prisitaikę jų vikšrai maitinasi po vieną.*

Antenomis drugiai jaučia aplinkoje tvyrantį kvapą

Apatinė Anthocharis cardamines drugių sparnų pusė yra taškuota, todėl drugiams ilsintis, t.y. suskliaudus sparnus, jie visiškai nepastebimi ant medžio žievės

ROPINIS BALTUKAS

Nors šis drugys ir nėra spalvingiausias pasaulyje, tačiau jis pritaikęs gyventi bet kokiomis klimato sąlygomis. Ropiniai baltukai minta kopūstais ir ropėmis. Jie yra pakankamai pavojingi kenkėjai, galintys niekais paversti ištisą derlių. Ropiniai baltukai kilo iš Europos, tačiau 19 a. septinto dešimtmečio pradžioje netikėtai pateko į Šiaurės Ameriką, o 1939 m. – į Australiją. Dabar jis gyvena visame pasaulyje, išskyrus Antarktidą. Ropiniai baltukai deda ryškiai geltonus kiaušinius, o išsiritę vikšrai būna blyškiai žali, todėl juos sunku pastebėti ir sunaikinti.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Pieris rapae*

PAPLITIMAS Visur

DYDIS Išskleistų sparnų tarpugalis 5 cm

AUŠRELĖ

Giminingas ropiniam baltukui. Suaugusių patinų priekinių sparnų galai yra ryškai oranžinės spalvos, o patelių – balti ir pilki. Šie drugiai minta į kopūstus panašiais augalais, tačiau, sodininkų laimei, nepuola kopūstų. Išsiritusios aušrelės lervos ima vieną kitą ėsti ir tik kelios išgyvenusios toliau minta lapais.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Anthocharis cardamines*

PAPLITIMAS Europa, Azija

DYDIS Išskleistų sparnų tarpugalis 5 cm

VIRŠUJE *Aušrelėms giminingų drugių yra visame pasaulyje. Vieni jų turi oranžinius, kiti – šviesiai ar tamsiai raudonus sparnus.*

METAMORFOZĖ

Daugelis gyvūnų augdami keičia kūno formą. Šis procesas vadinams metamorfoze. Metamorfozė gali vykti pamažu gyvūnui augant arba greitai ir tam tikroje gyvūno ankstyvojo vystymosi stadijoje. Žirgeliams, žiogams, tarakonams ir vabalams būdinga nepilna metamorfozė. Tai reiškia, kad šie vabzdžiai neturi lėliukės stadijos, o jų lerva yra panaši į suaugusį vabzdį, tik neturi sparnų ir lytinės sistemos. Lervos yra vadinamos nimfomis. Drugiams ir daugumai kitų vabzdžių yra būdinga pilna metamorfozė. Jų lervos visiškai nepanašios į suaugusius vabzdžius, jos gyvena kitoje negu suaugę vabzdžiai vietoje ir minta kitokiu maistu. Kad lerva taptų suaugusiu vabzdžiu, reikalinga pereinamoji – lėliukės – stadija. Lėliukės viduje vystosi suaugęs vabzdys.

APAČIOJE *Drugys monarchas (p. 78) subręsta per 4 savaites. Jų vikšrai kokone virsta lėliuke. Galiausiai suaugęs drugys palieka kokoną, išdžiūva ir nuskrenda.*

VIRŠUJE *Mažasis auksinukas (Lycaena phleas) yra nedidelis, nuolat judantis drugys, pievose besivaikantis kitus drugius arba skrajojantis nuo vienos gėlės prie kitos.*

JUODATAŠKIS MELSVYS

Iš juodataškio melsvio drugio kiaušinių išsirita vikšrai, kurie atrodo tarsi maži šliužai. Šie vikšrai minta laukiniais augalais, tačiau jau po keleto dienų juos po žeme priglaudžia skruzdelės. Skruzdėles apgauna drugių vikšrai, atrodantys kaip skruzdėlių lervos. Po kelių mėnesių išsivysto lėliukė ir galiausiai suaugę drugiai palieka skruzdėlyną ir išskrenda.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Maculinea arion*

PAPLITIMAS Europa, Šiaurės Azija

DYDIS Išskleistų sparnų tarpugalis 4 cm

MAŽASIS AUKSINUKAS

Giminingas juotataškiui melsviui. Nors jų išvaizda ir skiriasi, mažojo auksinuko vikšrai panašūs į nedidelius šliužus. Šie vikšrai yra žalios spalvos su baltais ir raudonais taškeliais. Skirtingai negu juodataškių melsvių vikšrai, jie minta rūgštynių ir kitų augalų lapais. Šie nedideli drugiai itin sparčiai dauginasi. Jei vasara šilta, per metus išsirita trys drugių kartos. Kartais, kai būna ypač karšta vasara, gali išsiristi net keturios šių drugių kartos.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Lycaena phleas*

PAPLITIMAS Europa, Azija, Šiaurės Amerika

DYDIS Išskleistų sparnų tarpugalis 2,5 cm

ŽYDRATAŠKIS UODEGUOTIS

Kai šis nedidelis drugys nutupia ant lapo, atrodo, tarsi jis kievienoje kūno dalyje turėtų po galvą. Užpakalinių sparnų galuose yra ryškios dėmelės, panašios į akis, ir ilga uodega, atrodanti kaip antena. Toks užpakalinės dalies panašumas į priekinę padeda išvengti užpuolikų ir nukreipia dėmesį nuo tikrosios drugio galvos. Jų vikšrai minta įvairiais augalais, taip pat ir kultūrinėmis pupelėmis.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Strymon melinus*

PAPLITIMAS Šiaurės, Centrinė ir Pietų Amerika

DYDIS Išskleistų sparnų tarpugalis 3 cm

Sparnus sutvirtina juose esančios gyslos

Vaikščiojamosios kojos

VIRŠUJE *Yra žinoma keletas Araschnia rūšių. Araschnia levana rūšies drugiai kiaušinius deda plonomis nedidelėmis eilėmis.*

Araschnia levana

Jie dar vadinami žemėlapiniais drugiais, nes jų sparnai išmarginti į žemėlapį panašiomis rudomis ir oranžinėmis dėmėmis. Šie drugiai priklauso didžiulei vabzdžių grupei, vadinamai nimfalidais, kuriems priklauso ir tokie drugiai, kaip admirolai, vaivos, monarchai ir kt. Nimfalidai turi šešias kojas, iš jų vaikščioja tik keturiomis. Priekinės kojos yra trumpesnės už kitas ir dažniausiai yra laikomos arti drugio galvos. *Araschnia levana* vikšrai yra juodos arba rudos spalvos, o jų kūnas apaugęs ilgais geltonais arba juodais spygliais, atbaidančiais užpuolikus. Iš pradžių vikšrai gyvena grupėmis ir minta dilgėlėmis bei panašiais augalais, o vėliau atsiskiria ir maitinasi po vieną.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Araschnia levana*

PAPLITIMAS Europa, kai kurios Azijos dalys

DYDIS Išskleistų sparnų tarpugalis 3 cm

Ką tik iš lėliukės išsiritusi karpytūnė tvirtai laikosi ant šakelės

Ant šio drugio užpakalinio sparno yra kabliuko formos dėmė

KAIRĖJĖ *Karpytūnė ką tik išsiropštė iš lėliukės. Kurį laiką drugys ilsisi ir laukia, kol jų gyslomis ims tekėti kraujas ir jie galės skristi.*

Kieta lėliukė lieka prisikabinusi prie šakelės

KAIRĖJE *Plačiai išskleidusi sparnus karpytūnė lengvai pastebima ore.*

KILNIOJI VAIVA

Šis įvairiaspalvis vabzdys priklauso nimfalidų šeimai ir turi tik dvi poras vaikščiojamųjų kojų. Beveik visą savo gyvenimą šis drugys praleidžia skrajodamas aukštai virš miško. Kartais tarp dviejų patinų užverda aršūs mūšiai. Kilniosios vaivos lervos minta gluosnių lapais ir turi porą ragų, kuriais puikiai apsigina nuo daugelio užpuolikų.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Apatura iris*

PAPLITIMAS Europa, Azija

DYDIS Išskleistų sparnų tarpugalis 7,5 cm

ADMIROLAS

Šis drugys admirolu buvo pavadintas dėl juodų, baltų ir raudonų dėmių, esančių ant sparnų. Admirolai kiaušinius deda krūvelėmis ant dilgėlių ir kitų joms artimų augalų. Išsiritę vikšrai būna juodi, su rudais ir geltonais spygliais. Jie minta dilgėlių lapais ir nuo užpuolikų saugosi giliai juose pasislėpę. Suaugę drugiai aptinkami rudenį ir gyvena pievose bei soduose. Minta nektaru ir pūvančių vaisių sultimis.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Vanessa atalanta*

PAPLITIMAS Šiaurės pusrutulis

DYDIS Išskleistų sparnų tarpugalis 6 cm

KARPYTŪNĖ

Šie drugiai turi nelygius, lyg iškarpytus sparnus, kuriuos suglaudę atrodo panašūs į sudžiūvusį ąžuolo lapą. Kiaušinius karpytūnė deda ant dilgėlių ir apynių krūmų. Jų vikšrai ant nugaros turi baltą dėmę, kuri juos daro panašius į paukščio išmatas, todėl jie gali saugiai susiraityti ant lapo ir likti nepastebėti.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Polygonia c–album*

PAPLITIMAS Europa, Šiaurės Afrika ir Azija

DYDIS Išskleistų sparnų tarpugalis 6 cm

DIDYSIS PERLINUKAS

Šių drugių sparnai išmarginti trikampėmis juodomis dėmėmis. Didysis perlinukas gyvena miškuose. Jų vikšrai bręsta po ąžuolų žieve, o po kurio laiko persikelia į miško paklotę ir minta žibutėmis. Šių drugių patinai turi specialias kvapų liaukas, kurios poravimosi metu atsiveria ir vilioja pateles.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Argynnis paphia*

PAPLITIMAS Europa, Šiaurės Afrika ir Azija

DYDIS Išskleistų sparnų tarpugalis 7 cm

Admirolas

Kilnioji vaiva

Didysis perlinukas

VIRŠUJE *Kaip ir Araschnia levana bei karpytūnė, admirolas, kilnioji vaiva ir didysis perlinukas priklauso nimfalidų šeimai.*

Įspūdingus sparnus išskleidęs šeirys (*Nymphalis antiopa*)

Vidinė sparnų pusė apaugusi žvyneliais

Slepiamoji užpakalinių sparnų vidinė dalis

VIRŠUJE *Suaugę dilgėlinukai (Aglais urticae) miega. Šie drugiai pastogę randa gyvenamosiose patalpose, kur centrinis šildymas juos gali pažadinti kur kas anksčiau negu prasidės pavasaris.*

ŠEIRYS

Šis didžiulis rusvai juodas drugys daugiausia paplitęs Amerikoje. Jo sparnų galai yra geltonos spalvos, todėl drugį lengva pamatyti dienos šviesoje. Kiaušinius šeirys dažniausiai deda gluosniuose, tuopose ir kituose medžiuose. Išsiritę vikšrai gyvena ir maitinasi didžiulėmis grupėmis. Pajutę pavojų arba paliesti vikšrai ima trūkčioti ir dažniausiai užpuoliką išgąsdina.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Nymphalis antiopa*

PAPLITIMAS Europa, Azija ir Šiaurės Amerika

DYDIS Išskleistų sparnų tarpugalis 8,5 cm

DILGĖLINUKAS

Šie oranžiniai ir raudoni drugiai labiausiai paplitę Europoje. Jie gyvena visur – soduose, pievose, pakrantės uolose. Kiaušinius dilgėlinukas deda ant dilgėlių, o išsiritę vikšrai gamina šilkinį kokoną. Augantys vikšrai suryja visus aplink lizdą esančius lapus. Pasibaigus maisto medžiagoms jie persikelia kitur, kur virsta lėliukėmis ir galiausiai suaugusiais drugiais.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Aglais urticae*

PAPLITIMAS Europa

DYDIS Išskleistų sparnų tarpugalis 5,5 cm

DEŠINĖJE *Spungė (Inachis io) ant sparnų turi didžiules į akis panašias dėmes. Puldamas paukštis dažniausiai kerta į šias dėmes, o ne į drugio kūną, todėl drugys dar gali pasprukti.*

SPUNGĖ

Užklupus pirmiesiems šalčiams suaugę drugiai dažniausiai žūva, išskyrus spunges, kurios užmiega žiemos miegu. Rudenį jos susiranda saugią vietelę, susisuka į maskuojančius užpakalinius sparnus ir užmiega, o pavasarį – prabunda. Suaugę drugiai minta įvairiais augalais ir kiaušinius deda ant dilgėlių.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Inachis io*

PAPLITIMAS Europa, Azija

DYDIS Išskleistų sparnų tarpugalis 6 cm

Hamadryas arethusa

Šių drugių patinai turi gana keistą būdą patelėms vilioti – skrisdami jie garsiai spragsi. Šis garsas atsiranda dėl trinties, susidariusios liečiantis priekiniams sparnams. *Hamadryas arethusa* ir kiti drugiai aptinkami tik Amerikos tropinio klimato juostoje.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Hamadryas arethusa*

PAPLITIMAS Centrinė ir Pietų Amerika

DYDIS Išskleistų sparnų tarpugalis 7 cm

Diaethria clymena

Šio nedidelio drugio apatinėje užpakalinių sparnų dalyje yra dėmės, kurios atrodo tarsi skaičius 88. Viršutinė sparnų dalis yra rusva. Dabar Pietų Amerikos tropinio klimato juostoje gyvena daugiau kaip 40 įvairių *Diaethria clymena* drugiui artimų rūšių.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Diaethria clymena*

PAPLITIMAS Pietų Amerika

DYDIS Išskleistų sparnų tarpugalis 4,5 cm

Dagio žiedas

Visiškai išskleistuose sparnuose išryškėja juodos dėmės

Drugio *Cynthia cardui* vidinė sparnų dalis yra tokia pat spalvinga kaip ir išorinė

KAIRĖJE *Ką tik iš lėliukės išsiritusio Cynthia cardui sparnai yra įvairiaspalviai. Tačiau paskraidžius jie apsitrina ir nublanksta.*

Į akis panašios dėmės apgauna arba išgąsdina užpuolikus

Cynthia cardui

Tai vienas pasaulyje labiausiai paplitusių drugių bei vienas ištvermingiausių keliaujančių vabzdžių. Kiekvieną vasarą milijardai šių greitai skraidančių drugių pradeda savo kelionę per Ameriką ir Europą labai dažnai pasiekdami net poliarinį ratą. Kiaušinius *Cynthia cardui* deda ant dagių, dilgėlių ir svilarožių. Išsiritę juodai geltoni vikšrai minta lapais. Suaugę drugiai turi labai ilgą straublelį, kuriuo pasiekia net ir giliausiai glūdintį nektarą.

Baigiantis vasarai šie drugiai traukia į pietus, tačiau užklupus pirmiesiems šalčiams daugelis žūva.

MOKSLINIS PAVADINIMAS
Cynthia cardui

PAPLITIMAS Visur, išskyrus Naująją Zelandiją ir Australiją

DYDIS Išskleistų sparnų tarpugalis 6 cm

Libytheana bachmanii

Šiuos drugius lengva atpažinti, nes jie turi ilgus burnos organus. Šiais burnos organais drugiai randa kiaušiniams dėti tinkamus augalus. Šiuo metu pasaulyje randama apie 10 šių keistų drugių rūšių – tai Šiaurės Amerikoje ir Europoje gyvenantis drugys *Libythea celtis*, Pietryčių Azijoje ir Australijoje – *Libythea geoffroyi*.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Libytheana bachmanii*

PAPLITIMAS Šiaurės Amerika

DYDIS Išskleistų sparnų tarpugalis 5 cm

Kallima inachus

Šis Azijoje gyvenantis drugys yra labai gerai prisitaikęs prie aplinkos. Ant šakelės besiilsintis drugys atrodo kaip sausas rusvas lapelis. Jo priekiniai sparnai turi aštrų galą, kuris atrodo tarsi lapo viršūnėlė, o užpakaliniai sparnai baigiasi ilga uodega, panašia į lapo kotelį. Tačiau taip užsimaskuoti drugys gali tik suglaudęs sparnus. Juos išskleidęs drugys nušvinta ryškiai oranžine ir tamsiai raudona spalvomis. Šie drugiai gyvena tropinio klimato juostos miškuose, o jų vikšrai apaugę daugybe spyglių ir tankiais plaukeliais.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Kallima inachus*

PAPLITIMAS Pietų Azija ir Tolimieji Rytai

DYDIS Išskleistų sparnų tarpugalis 12 cm

MONARCHAS

Šis didelis juodai oranžinis drugys puikus keliautojas ir yra vienas labiausiai ištyrinėtų drugių pasaulyje. Ieškodami tinkamos dauginimuisi vietos jie nuskrenda daugiau kaip 3200 km. Vasaros pabaigoje vengdami šalčių jie grįžta atgal. Žiemą praleidžia medžiuose mėgaudamiesi pasirodančiais saulės spinduliais. Monarchai absorbuoja karpažolių ir kitų joms artimų augalų nuodus, todėl šie drugiai yra nuodingi paukščiams ir kitiems juos medžiojantiems gyvūnams.

Sparnus išskleidęs monarchas

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Danaus plexippus*

PAPLITIMAS Kilę iš Amerikos žemyno ir paplitę Europoje, Pietryčių Azijoje ir Australijoje

DYDIS Išskleistų sparnų tarpugalis 10 cm

JUODMARGIS

Juodmargius drugius labai sunku atskirti nuo monarchų, nes abiejų rūšių drugiai yra vienodos spalvos ir kūno formos. Šis panašumas nėra atsitiktinis. Juodmargiai drugiai stengiasi būti panašūs į monarchus, kad išvengtų užpuolikų. Šie drugiai nėra nuodingi, tačiau paukščiai ir kiti gyvūnai jų paprasčiausiai vengia, nes jie atrodo kaip monarchai. Toks apsisaugojimo būdas vabzdžių pasaulyje yra itin paplitęs ir vadinamas mimikrija.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Limenitis archippus*

PAPLITIMAS Šiaurės ir Centrinė Amerika

DYDIS Išskleistų sparnų tarpugalis 7,5 cm

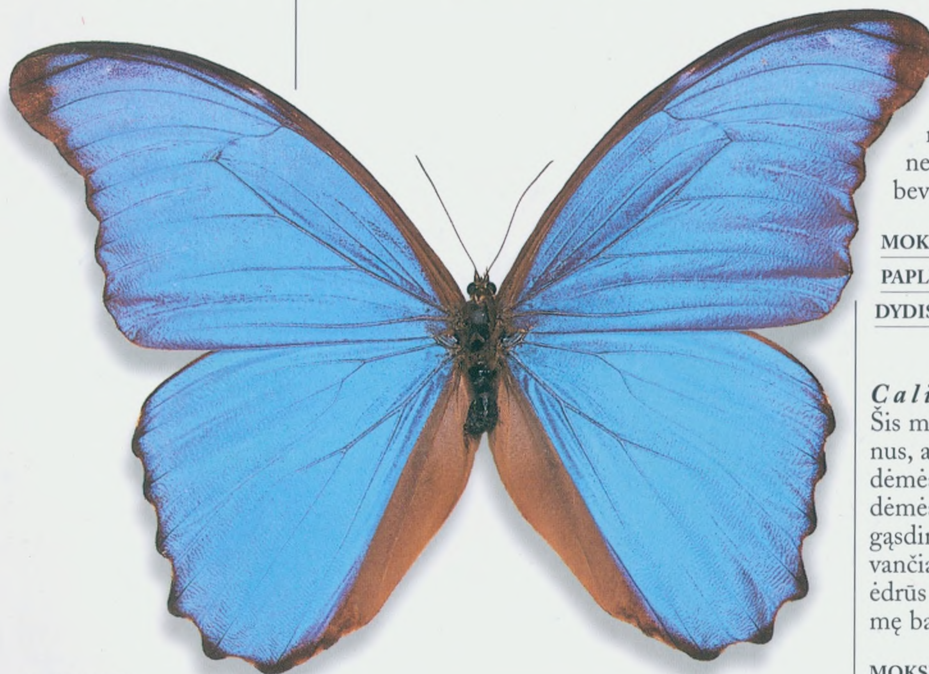
Acraea

Šie drugiai turi peršviečiamus sparnus. Kai kurių rūšių sparnai yra apaugę permatomais žvyneliais, tačiau daugelis iš lėliukės išsiritusių drugių juos paprasčiausiai pameta. Šie drugiai paplitę tropinio klimato juostoje. Dauguma jų gyvena miške, netoli žemės, o peršviečiami sparnai daro juos beveik nematomus.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Acraea*

PAPLITIMAS Visur

DYDIS Išskleistų sparnų tarpugalis 6 cm

VIRŠUJE *Drugių monarchų patinai ant užpakalinių sparnų turi specialias kvapų liaukas, o pilvelio viršuje – kvapiuosius plaukelius. Poravimosi metu šis kvapas privilioja pateles.* **APAČIOJE** *Po miškus sklandantys didžiuliai mėlynsparniai morfai sparnais moja kur kas lėčiau negu kiti drugiai.*

MORFAI

Drugiams morfams būdingi nuostabūs ryškiai mėlyni sparnai, kurie skrendant žaižaruoja saulės šviesoje. Šiuo metu žinoma apie 50 Amerikos tropinio klimato juostoje gyvenančių morfų rūšių. Kadaise jie buvo intensyviai gaudomi ir jų sparnai naudojami papuošalų gamyboje, tačiau dabar visas morfų rūšis saugo įstatymai. Ryškiai mėlyna patinų spalva susidaro mikroskopinių žvynelių briaunose, o tam tikru kampu išsidėstę žvyneliai puikiai atspindi saulės šviesą. Patelės nėra tokios ryškiai mėlynos, o kai kurių rūšių patelės būna net oranžinės bei rusvos.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Morpho genties rūšys*

PAPLITIMAS Pietų Amerika

DYDIS Išskleistų sparnų tarpugalis 14 cm

Caligo idomeneus

Šis milžiniškas drugys turi rudus ir pilkšvus sparnus, ant kurių yra dvi didžiulės į akis panašios dėmės, kurios išryškėja suglaudus sparnus. Šios dėmės atrodo tarsi pelėdos akys ir gali lengvai išgąsdinti maisto ieškančius paukščius. Minta pūvančiais vaisiais, o kiaušinius deda ant bananų. Jų ėdrūs vikšrai užauga iki 11 cm ilgio ir kelia grėsmę bananų derliui.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Caligo idomeneus*

PAPLITIMAS Pietų Amerika

DYDIS Išskleistų sparnų tarpugalis 15 cm

Melanitis leda

Šie tropinio klimato juostoje paplitę drugiai maitinasi tik nusileidus saulei, o dieną slepiasi tarp nukritusių lapų. Kai kuriose pasaulio dalyse paplitę *Melanitis leda* išlieka tokie pat visus metus, tačiau vietovėse, kur yra didžiulis skirtumas tarp sausojo ir drėgnojo metų laikotarpio, jie keičiasi ir įgyja vis kitokias spalvas. Liūčių sezono metu Vakarų Afrikoje aptinkamas drugys turi keletą į akis panašių dėmių, o sausuoju sezonu – nė vienos.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Melanitis leda*

PAPLITIMAS Afrika, Pietų Azija ir Australija

DYDIS Išskleistų sparnų tarpugalis 8 cm

PAPRASTASIS JAUTAKIS SATYRAS

Šis didžiulis vienspalvis drugys yra giminingas drugiui *Melanitis leda*. Kiaušinius deda žolėje. Išsiritę vikšrai yra ryškiai žalios spalvos, todėl puikiai susilieja su vešlia pievų augalija. Suaugę drugiai ant priekinių sparnų turi akių formos dėmes, bet jos yra kiek per mažos, kad atbaidytų užpuolikus. Tačiau šios dėmės veikia kaip masalas – paukščiai dažniausiai puola ne drugius, bet šias dėmes, todėl drugiai gali pasprukti.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Maniola jurtina*

PAPLITIMAS Europa, Šiaurės Afrika ir Artimieji Rytai

DYDIS Išskleistų sparnų tarpugalis 5,5 cm

Heliconius melpomene

Priklauso drugių grupei, kurie paplitę tik šiltose Amerikos žemyno vietose. Šie drugiai turi ilgus ir siaurus sparnus, o juodame fone esančios raudonos arba geltonos dėmės tarsi perspėja paukščius, kad jie nėra valgomi ir todėl jų neverta pulti. Kiaušinius deda ant vijoklinių augalų. Kadangi šie drugiai kiaušinių nededa ten, kur jau kažkas kitas juos padėjo, todėl daugelis vijoklinių augalų rūšių išaugina netikrus „kiaušinius" ir taip apsisaugo nuo drugių kiaušinių.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Heliconius melpomene*

PAPLITIMAS Centrinė Amerika ir Pietų Amerikos tropinio klimato juosta

DYDIS Išskleistų sparnų tarpugalis 9 cm

Sparnus išskleidęs paprastasis jautakis satyras

Paprastojo jautakio satyro vikšras

VIRŠUJE *Paprastasis jautakis satyras yra vienas labiausiai paplitusių drugių Europoje. Vengdami pavojaus vikšrai minta tik naktį, o suaugę drugiai stengiasi būti arčiau žemės ir pasikliauja ant sparnų esančiomis į akis panašiomis dėmėmis.*
KAIRĖJE *Drugys Heliconius melpomene gyvena drėgnuosiuose miškuose. Modamas savo apvaliais grakščiais sparnais jis laikosi arčiau žemės.*

Ilgos antenos padeda atpažinti valgomus augalus

Užpakaliniai sparnai yra kur kas trumpesni negu priekiniai

Ryškios spalvos tarsi perspėja užpuolikus, kad šie drugiai nevalgomi

Trys poros plonų kojų

Susisukęs straublelis

NAKTINIAI DRUGIAI

Naktiniai ir dieniniai drugiai yra taip artimai susiję, kad dažnai juos būna labai sunku atskirti. Kaip ir dieniniai drugiai, naktiniai drugiai turi tokius pat sulenktą sraublelį ir jų kūnas taip pat apaugęs žvyneliais, tačiau vietoj buožiškų antenų naktiniai drugiai turi plaukuotas antenas. Šie drugiai skraido tik naktį. Naktiniai drugiai ilsisi išskleidę sparnus, o dieniniai drugiai – juos suglaudę. Daugelis naktinių drugių yra pilkšvų spalvų, nors kai kurios dieną skraidančios rūšys yra tokios pat įvairiaspalvės kaip ir dieniniai drugiai. Pasaulyje šiuo metu yra žinoma daugiau naktinių negu dieninių drugių rūšių.

VIRŠUJE *Beržinio šeriasprindžio (Biston betuliaria) sparnai išmarginti tokiomis pat dėmėmis kaip ir medžio žievė. Šie drugiai ilsisi pusiau išskleidę sparnus.*

APAČIOJE *Nedidelis drugio Attacus atlas kūnas apsuptas keturių didžiulių sparnų. Pirmąją savo gyvenimo dalį jis praleidžia ryškiai žalio, spygliais apaugusio vikšro stadijoje.*

BERŽINIS ŠERIASPRINDIS

Šis drugys priklauso didžiulei naktinių drugių šeimai, vadinamai sprindžiais, kurioje yra daugiau kaip 15 000 rūšių. Kaip ir kitų sprindžių, šių drugių vikšrai juda raitydamiesi, o ne eidami savo mažomis kojytėmis. Beržinis šeriasprindis – tai gyvas evoliucijos pavyzdys. Paprastai šis drugys yra išmargintas juodomis ir baltomis dėmėmis, tačiau 19 a. Didžiojoje Britanijoje ant suodžiais padengtų medžių, atsirado nauja juodų drugių forma. Šie tamsūs drugiai buvo sunkiai pastebimi, jų nepuolė plėšrūnai, todėl neilgai trukus jie plačiai paplito.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Biston betularia*

PAPLITIMAS Europa, Azija

DYDIS Išskleistų sparnų tarpugalis 6 cm

MAŽASIS ŽIEMSPRINDIS

Skirtingai negu kiti naktiniai drugiai, ši rūšis gyvena žiemą. Patinai turi apvalius pilkšvai rudus sparnus. Šiltomis ir drėgnomis naktimis jie dažnai skraido aplink apšviestus langus. Patelės turi mažus sparnus, todėl skraidyti negali. Mažieji žiemsprindžiai minta įvairių medžių lapais ir gali labai pakenkti obelims.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Operophtera brumata*

PAPLITIMAS Europa, Šiaurės Azija ir Kanada

DYDIS Išskleistų sparnų tarpugalis 3 cm

Chrysiridia riphearia

Šių spalvotų dienomis skraidančių drugių sparnuose matyti ryškios dėmės, o dėl ilgos, nuo užpakalinių sparnų besitęsiančios „uodegos" juos galima supainioti su machaonais (p. 72). *Chrysiridia riphearia* minta nuodingais augalais ir ryškiomis spalvomis tarsi perspėja užpuolikus, kad jie nėra valgomi. Šis drugys yra labai populiarus tarp kolekcininkų, todėl sparčiai nyksta. Dabar rengiami drugius saugantys įstatymai.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Chrysiridia riphearia*

PAPLITIMAS Madagaskaras

DYDIS Išskleistų sparnų tarpugalis 10 cm

Attacus atlas

Tai pasaulyje vienas didžiausių naktinių drugių, kurių sparnai lengvai uždengtų visą pietų lėkštę. Jo sparnai išmarginti įvairiausiais rudos spalvos atspalviais ir beveik permatomis skylėmis. Šie drugiai gyvena tropinio klimato juostos miškuose ir kiaušinius deda ant įvairių medžių lapų.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Attacus atlas*

PAPLITIMAS Indija, Pietryčių Azija ir Tolimieji Rytai

DYDIS Išskleistų sparnų tarpugalis 30 cm

Sparnuose esančiose skylėse nėra žvynelių

Trikampio formos užpakaliniai sparnai turi apvalius galus

Priekiniai sparnai turi užlenktus, aptakius galus

KAIRĖJE *Miškingose vietovėse ant įvairiausių šakelių ir stiebelių mėgsta ilsėtis Actias luna. Kadaise tai buvo labiausiai paplitęs drugys Šiaurės Amerikoje, tačiau dėl kolekcininkų ir teršalų jų skaičius sparčiai mažėja.*

Priešakinėje priekinių sparnų dalyje yra rausvai purpurinis apvadas.

Kiekvienas užpakalinis sparnas turi ilgą susuktą „uodegą".

VIRŠUJE *Macroglossum stellatarum turi trumpą kūną ir vėduoklės formos „uodegą". Kaip ir tikrieji kolibriai, šie drugiai beveik visą dieną praleidžia skraidydami.*

KAUKOLĖTASIS SFINKSAS

Lyginant su kitais naktiniais drugiais, kaukolėtasis sfinksas yra greitas ir stiprus drugys, turintis stambų kūną ir aptakius sparnus. Šiuo metu pasaulyje yra žinoma apie 1000 šių drugių rūšių, o kaukolėtieji sfinksai yra greičiausi iš jų. Ilgus atstumus jie įveikia apie 40 km/h greičiu, o trumpus – kur kas greičiau. Kiaušinius deda ant bulvių lapų ir dažniausiai labai toli migruoja daugintis. Kaukolėtaisais sfinksais šie drugiai yra vadinami dėl ant nugaros esančios dėmės, panašios į kaukolę. Pakėlus suaugusį kaukolėtąjį sfinksą jis ima cypti. Kai kurie žmonės tiki, kad į namus atskridę kaukolėtieji sfinksai atneša nelaimę.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Acherontia atropos*

PAPLITIMAS Šiaurės Afrika ir Europa

DYDIS Išskleistų sparnų tarpugalis 14 cm

Actias luna

Drugiai turi trumpą, plaukeliais apaugusį kūną, blyškius sparnus ir ilgas susisukusias „uodegas". Sparnai blyškiai žalios spalvos ir kiekvienas jų turi po vieną ryškią dėmę. Kaip ir dauguma naktinių drugių, *Actias luna* turi didžiules plunksniškas antenas. Šiomis antenomis drugiai „užuodžia" pateles, kurios gali būti toliau negu už trijų kilometrų. Kiaušinius deda įvairiuose medžiuose, o per metus išsivysto po dvi šių drugių kartas. Kanadoje, kur vasaros paprastai būna trumpos, drugiai dauginasi tik kartą – gegužės – liepos mėnesį.Tuo tarpu šiltesnio klimato juostose, pvz., Meksikoje, išsivysto trys drugių kartos.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Actias luna*

PAPLITIMAS Kanados pietinė dalis, JAV, Meksika

DYDIS Išskleistų sparnų tarpugalis 11 cm

Macroglossum stellatarum

Misdamas šis drugys taip tankiai plaka sparnais, kad matyti tik ore kybanti dėmelė. Kaip ir tikrieji kolibriai (p. 205), jie skraido nuo vienos gėlės prie kitos ir savo ilgu straubleliu geria nektarą. Nepaisant savo menko dydžio šie drugiai toli keliauja. Vasaros pradžioje jie migruoja daugintis į Europos šiaurinę dalį. Retkarčiais jie pasiekia net Britų salas ir poliarinį ratą.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Macroglossum stellatarum*

PAPLITIMAS Europa, Azija

DYDIS Išskleistų sparnų tarpugalis 5 cm

APAČIOJE *Ką tik iš kokonų išsiritę šilkaverpiai. Du iš jų jau ėmė daugintis. Po kurio laiko patelė padės kiaušinius, iš kurių išsiris šilkaverpių jaunikliai.*

TIKRASIS ŠILKAVERPIS

Šis rusvas arba baltas besparnis, šilką gaminantis drugys žmonijai žinomas daugiau kaip 4000 metų. Savo kokonams šilkaverpių vikšrai nuverpia apie 1,5 km šilko gijų. Žmonės kokonus nuleidžia į vandenį ir šias gijas susuka ant specialių ričių. Šilkaverpiai minta šilkmedžio lapais ir daugiausia paplitę Kinijoje. Dabar drugių skaičius yra gerokai sumažėjęs, todėl juos saugo įstatymai.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Bombyx mori*

PAPLITIMAS Visur

DYDIS Išskleistų sparnų tarpugalis 6 cm

KELIAUJANTYSIS VERPIKAS

Šis drugys kiaušinius deda ant pušų žievės ir spyglių, o jų vikšrai minta pušų spygliais. Dienos metu vikšrai susirenka kartu į specialiai nuverptą šilkinį skydelį ir ilsisi, o naktį ieško maisto. Jie dažniausiai keliauja vienas paskui kitą didžiuliais būriais, kuriuose būna daugiau kaip 200 vikšrų, ir minta pušų spygliais. Jie vienas kitą seka instinktyviai, pvz., keletą sudėjus ant puodelio krašto jie taip ir keliaus ratu, kol nukris.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Thaumetopia pityocampa*

PAPLITIMAS Pietų Europa ir Šiaurės Amerika

DYDIS Išskleistų sparnų tarpugalis 5 cm

NEPORINIS VERPIKAS

Nors verpikai grėsmingai neatrodo, jų vikšrai kelia didžiulę grėsmę Šiaurės Amerikos miškams. Jie minta lapais ir taip sparčiai juos nuryja, kad medis dažniausiai nudžiūva. Skirtingai negu naktiniai ir dieniniai drugiai, verpikai kiaušinius deda įvairiose vietose. Jų vikšrai minta įvairių plačialapių ir visžalių augalų lapais. Verpikai yra kilę iš Europos, tačiau 1869 metais jie pateko į Šiaurės Ameriką ir buvo laikomi šilkui gaminti. Sumanymui žlugus, verpikai pateko į gamtą ir labai plačiai paplito.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Lymantria dispar*

PAPLITIMAS Europa, Azija ir Šiaurės Amerika

DYDIS Išskleistų sparnų tarpugalis 6 cm

BITINIS STIKLASPARNIS

Šis rusvai gelsvas, permatomais sparnais nepavojingas vabzdys yra labai panašus į geliančią širšę (p. 88). Kad būtų dar labiau panašus, drugys mėgdžioja beveik visus širšės judesius. Tačiau pasižiūrėjus atidžiau matyti, kad bitinis stiklasparnis turi mažesnę galvą ir neturi geluonies. Kiaušinius jie deda ant gluosnių ir tuopų. Suaugę vabzdžiai minta gėlių nektaru ir žiedlapiais. Nuo užpuolikų bitiniai stiklasparniai saugosi imituodami geliančius vabzdžius – toks apsisaugojimo būdas vadinamas mimikrija.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Sesia apiformis*

PAPLITIMAS Europa, Azija ir Šiaurės Amerika

DYDIS Išskleistų sparnų tarpugalis 4,5 cm

VINGIORYKŠTINIS MARGUOLIS

Šie drugiai skraido dieną. Ant sparnų turi raudonas bei juodas dėmes ir tarsi perspėja užpuolikus, kad jie yra nuodingi. Kaip ir daugelis jiems giminingų drugių skraido labai lėtai ir nepakyla aukštai nuo žemės. Kiaušinius deda pievose, o išsiritę vikšrai minta pievų augalais. Vikšrai bręsta kokonuose ir labai dažnai tik išsiritę iš kokono dauginasi.

Dvi poros trapių sparnų

Vingiorykštinio marguolio (Zygaena filipendulae) antenų galai yra sustorėję

VIRŠUJE IR DEŠINĖJE *Ryškiaspalvis vingiorykštinis marguolis dažnai painiojamas su paprastuoju drugiu. Išsiritęs iš kokono jis kurį laiką turi pailsėti.*

Ryškios ant sparnų esančios dėmės tarsi perspėja paukščius ir kitus užpuolikus, kad jis yra arba nuodingas, arba tiesiog neskanus

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Zygaena filipendulae*

PAPLITIMAS Europa

DYDIS Išskleistų sparnų tarpugalis 4 cm

DRABUŽINĖ KANDIS

Beveik visą savo gyvenimą nedideli rusvai auksinės spalvos drugiai praleidžia būstuose. Jie gali skraidyti, tačiau dažniau bėgioja. Vikšrai gyvena ant kailių ir audinių, maitindamiesi kapoja audinius. Nukratytos jos sparčiai bėga bet kur ieškodamos kitos vietos maitintis. Suaugusios kandys gyvena dvi arba tris savaites – per tą laiką jos dauginasi ir palieka palikuonis.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Tineola bisselliela*

PAPLITIMAS Visur

DYDIS Išskleistų sparnų tarpugalis 1,5 cm

PENKIASKIAUTIS PLUNKSNINUKAS

Plunksninukai turi smailias kojas ir siaurus sparnelius, kurie atrodo tarsi nedidelių plunksnų rinkinys. Jų priekiniai sparnai yra sudaryti iš 2, o užpakaliniai – iš 3 plunksnų. Plunksninukai dažniausiai ilsisi T forma suglaudę sparnus – vieni sparnai su kūnu sudaro statų kampą, kiti –

TOLIAU KAIRĖJE *Ryškios keršosios meškutės (Arctia caja) spalvos perspėja, kad šis drugys nevalgomas, todėl jo nereikia pulti.*

KAIRĖJE *Keršosios meškutės vikšrai bręsta kokonuose, iš kurių vėlyvą pavasarį išsirita suaugę drugiai.*

truputį priglausti. Daugelis plunksninukų yra rudos, o penkiaskiautis plunksninukas – baltos spalvos.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Pterophorus pentadactyla*

PAPLITIMAS Europa

DYDIS Išskleistų sparnų tarpugalis 1,6 cm

KERŠOJI MEŠKUTĖ

Šie naktiniai drugiai labai dažnai painiojami su nedideliais paprastaisiais drugiais, kadangi jie dažnai skraido dieną ir yra įvairiausių spalvų. Pasaulyje žinoma daugiau kaip 10 000 šių drugiųrūšių. Keršoji meškutė turi rusvai ir baltai išmargintus priekinius taškuotus oranžinius užpakalinius sparnus bei didžiulį plaukeliais apaugusį kūną. Kadangi šie drugiai minta nuodingais ir bjauraus skonio augalais, dažniausiai jų paukščiai vengia. Šių drugių vikšrai irgi yra bjauraus skonio, o jų kūną dengia ilgi juodi plaukeliai.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Arctia caja*

PAPLITIMAS Europa, Azija ir Šiaurės Amerika

DYDIS Išskleistų sparnų tarpugalis 7,5 cm

Xyleutes leucomochla

Šis Australijos naktinis drugys garsėja savo storais, piršto dydžio vikšrais, kuriuos aborigenai vartodavo maistui. Šie vikšrai gyvena po žeme išraustuose tuneliuose, išklotuose šilko gijomis, bei minta įvairiausių augalų šaknų sultimis. Jie užauga iki 8 cm ilgio ir yra labai kaloringas maistas. Nors šie drugiai turi stambų kūną, jie visiškai nesimaitina. Suaugę drugiai turi taškuotus pilkus sparnus ir puikiai skraido.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Xyleutes leucomochla*

PAPLITIMAS Australija

DYDIS Išskleistų sparnų tarpugalis iki 16 cm

SKRUZDĖLĖS, BITĖS IR VAPSVOS

Visi šie vabzdžiai priklauso tai pačiai vabzdžių grupei. Tarp jų krūtinės ir pilvelio yra plonas „liemuo", jie dažnai turi geluonį. Bičių ir vapsvų 4 siauri sparnai yra permatomi. Skruzdėlės paprastai yra besparnės, tačiau daugelio jų besidauginantys individai būna sparnuoti. Dauguma bičių maistą randa žieduose, ilgais liežuviais siurbdamos nektarą. Suaugusios vapsvos minta panašiu maistu, tačiau jauniklius maitina vabzdžiais. Skruzdėlių maisto sudėtis yra pati įvairiausia. Vienos jų medžioja, kitos minta augalais, tačiau daugelis minta dvėsena – renka maistui viską, ką tik randa. Daugelis šių vabzdžių yra bendruomeniniai – jie gyvena kolonijomis arba šeimyninėmis grupėmis. Patelė motinėlė sudeda visus kolonijos kiaušinius, o kiti jos nariai atlieka įvairų darbą. Žinoma daugiau kaip 100 000 skruzdėlių, bičių bei vapsvų rūšių, sutinkamų visame pasaulyje.

BULDOGINĖS SKRUZDĖLĖS

Šios skruzdėlės yra didelės ir žiaurios, jos turi tvirtus žandus ir didelį geluonį. Pavojaus atveju jos pačios veržiasi artyn prie priešo, kartais pašokdamos iki 30 cm virš žemės. Buldoginės skruzdėlės gyvena nedidelėmis kolonijomis, paprastai mažesnėmis negu 1000 individų. Kaip ir daugumos skruzdėlių, jų kolonijas sudaro renkančios maistą ir lizdą statančios skruzdėlės darbininkės bei lizdą ginančios skruzdėlės kareiviai. Buldoginės skruzdėlės minta nektaru ir kitais vabzdžiais.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Myrmecia genties rūšys*

PAPLITIMAS Australija

DYDIS Kūno ilgis iki 3,5 cm

RUDOJI MIŠKO SKRUZDĖLĖ

Miškinių skruzdėlių lizdus Europos spygliuočių miškuose galima surasti pagal dideles šakelių ir pušų spyglių krūvas. Jų lizdai gali siekti 1,5 m aukščio ir dažnai būna su keliomis motinėlėmis. Miško skruzdėlės daugiausia minta smulkiais vabzdžiais. Geluonies jos neturi, tačiau stipriai kandžiojasi ir gali užpuolikus apipurkšti skruzdžių rūgštimi.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Formica rufa*

PAPLITIMAS Europa

DYDIS Kūno ilgis apie 1 cm

MEDONEŠĖS SKRUZDĖLĖS

Sausose vietose gyvenantys vabzdžiai turi mokėti įveikti sausrą. Medonešių skruzdėlių bendruomenėje vandenį ir maistą saugo specializuotos darbininkės. Šios sandėliais vadinamos darbininkės visada lieka po žeme, kabėdamos ant urvų lubų žemyn galva. Lietingojo sezono metu jos maitinamos nektaru ir medaus rasa. Skruzdėlės kaupia šį mišinį ir išsipučia lyg nedideli balionai. Sausros metu jos išskiria šį maistą taip palaikydamos kitų kolonijos narių gyvybę. Kažkada Amerikos čiabuviai šias skruzdėles vartojo maistui.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Myrmecocystus melliger*

PAPLITIMAS Šiaurės Amerika, Centrinė Amerika

DYDIS Darbininkės apie 1 cm ilgio

DEŠINĖJE *Rudosios miško skruzdėlės aukštai medyje prižiūri amarų grupę. Skruzdėlės surenka medaus rasą, kurią išskiria maitindamiesi amarai.*

VIRŠUJE *Šios skruzdėlės siuvėjos dirba kolektyviai, tempdamos lapo dalis ir kurdamos lizdą medžių viršūnėje.*
KAIRĖJE *Viena skruzdėlių siuvėjų rūšis – žaliosios medžių skruzdėlės (Oecophylla smaragdina) būriu puola iš lizdo gintis nuo plėšrūno.*

VIRŠUJE *Rudosios miškinės skruzdėlės antenomis ragauja maistą ir bendrauja. Antenose yra „alkūnės", per kurias jos lankstosi.*
APAČIOJE *Klajojančių skruzdėlių akys mažytės – savo grobį jos randa liesdamos. Kiekvienoje klajojančių skruzdėlių kolonoje gali būti daugiau kaip 500 000 vabzdžių.*

FARAONINĖ SKRUZDĖLĖ

Nežiūrint dydžio šios mažytės skruzdėlės daugelyje pasaulio šalių sukelia daug rūpesčių. Jos apsigyvena įvairiuose pastatuose – nuo viešbučių iki ligoninių ir juose gyvena ieškodamos maisto. Faraoninės skruzdėlės minta liekanomis – duonos trupiniais, išpiltomis sultimis, joms tinka netgi batų tepalas ir muilas. Ieškodamos maisto jos pragraužia medį, plastiką ir įvairiausią pakuotę. Lizdus faraoninės skruzdėlės paprastai daro netoli apšildymo vamzdžių ir kitose šiltose vietose. Lizdai dažnai būna ne didesni už antpirštį, tačiau pastate jų gali būti keli šimtai, todėl su šiomis skruzdėlėmis sunku kovoti.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Monomorium pharaonis*
PAPLITIMAS Visas pasaulis
DYDIS Darbininkės iki 2 mm ilgio

KLAJOJANČIOSIOS SKRUZDĖLĖS

Kaip rodo jų pavadinimas, šios skruzdėlės dažnai juda. Jos bėga miško paklote, didžiuliais žandais įveikdamos už save daug kartų didesnius gyvūnus. Klajojančiosios skruzdėlės nakvoja laikinose stovyklose, kurios dažnai kabo nuo nuvirtusių kamienų. Stovyklos sienas sudaro kojomis susikibusios skruzdėlės. Afrikoje sutinkamos klajojančiosios skruzdėlės gyvena panašiai.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Eciton genties rūšys*
PAPLITIMAS Centrinė Amerika, Pietų Amerika
DYDIS Kūno ilgis iki 1,5 cm

SKRUZDĖLĖS SIUVĖJOS

Tropinės skruzdėlės siuvėjos lizdus stato labai neįprastai. Jos suglaudžia lapus padarydamos stogą, o kai lapai jau pakankamai arti, sutvirtina juos lipniu šilku. Šilką išskiria skruzdėlių siuvėjų lervos. Kiekviena darbininkė laiko lervą žanduose, tarsi gyvus klijus. Darbininkė juda plyšiu pirmyn ir atgal, nutiesdama šilkinių dygsnių zigzagą. Skruzdėlės siuvėjos daugiausia minta medžiuose randamais smulkiais vabzdžiais. Užkliudytos jos gali būti pavojingos.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Oecophylla genties rūšys*
PAPLITIMAS Afrikos tropinio klimato juosta, Pietų Azija, Australija
DYDIS Kūno ilgis apie 1 cm

LAPAKARPĖS SKRUZDĖLĖS

Lapakarpių skruzdėlių yra kelios rūšys, tačiau jos sutinkamos tik Šiaurės ir Pietų Amerikoje. Lapakarpės skruzdėlės gyvena drėgnuosiuose miškuose. Jos kasa didelius požeminius lizdus. Naktį skruzdėlės praleidžia lizduose, o auštant darbininkės pasipila lauk, lipa į medžių viršūnes ir iškerpa lapų gabalus. Jos neša šiuose gabalus atgal į lizdą miško paklotėje gerai išmintais takais. Šių gabalų jos neėda – sudeda į požemines korytas „komposto krūvas". Ant šių krūvų auga grybai, kuriais minta skruzdėlės.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Atta genties rūšys*
PAPLITIMAS Centrinė ir Pietų Amerika
DYDIS Didžiausios darbininkės apie 1,2 cm ilgio

NAMINĖ BITĖ

Ši naudingą, iš Pietų Azijos kilusį vabzdį po pasaulį išplatino žmonės iš dalies todėl, kad jos neša medų. Be to, bitės apdulkina augalų žiedus, todėl padidėja vaisių ir sėklų derlius. Bitėms darbininkėms būdingas kompaktiškas kūnas ir stiprūs sparnai. Ant jų užpakalinių kojų yra plaukuoti krepšeliai, į kuriuos renkamos žiedadulkės. Bičių motinėlė yra kiek didesnė. Ji visą laiką praleidžia lizde, kasdien padėdama po kelis šimtus kiaušinių. Laukinės bitės lizdą daro medžių drevėse. Jauniklius jos užaugina iš šešiakampių akučių sudarytuose vaškiniuose koriuose. Kai kuriose akutėse būna kiaušiniai ir lervos, o kitose kaupiamas medus – bičių maistas žiemai. Bitininkai daro dreves primenančius avilius, tačiau jų mediniai rėmai yra išimami, todėl galima paimti maistui skirtą medaus dalį.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Apis mellifera*

PAPLITIMAS Visas pasaulis

DYDIS Darbininkės iki 1,5 cm ilgio

Šešiabriaunių akučių dėka korys yra lengvas, tačiau stiprus.

DEŠINĖJE *Šokdama bitė darbininkė (paveikslo centre) pasako kitoms darbininkėms, kur yra maisto. Šokis parodo, kokia kryptimi ir kokiu atstumu ieškoti maisto.*

KAMANĖS

Šiaurės pusrutulio didesnėje dalyje pirmosios kamanės pranašauja pavasarį. Šių bičių kūnas yra didelis ir plaukuotas, todėl jos gali skraidyti tada, kai dauguma kitų vabzdžių dar yra sukaustyti šalčio. Daugelis kamanių nedidelį lizdą suka po žeme, dažnai pelių urveliuose. Iš kiaušinių išauga kamanės darbininkės, kurios renka maistą ir prižiūri besivystančias lervas. Skirtingai nuo bičių, kamanės maisto atsargų žiemai nedaro. Susiporavusi motinėlė užmiega žiemos miegu, o darbininkės atšalus orui žūva.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Bombus ir kitos gentys*

PAPLITIMAS Šiaurės pusrutulis

DYDIS Kūno ilgis iki 4 cm

KAIRĖJE *Sodinė kamanė (Bombus hortorum) ilgu liežuviu pasiekia nektarą iš karšulio žiedo.*

SMĖLIABITĖS

Skirtingai nuo bičių ir kamanių, smėliabitės yra ne bendruomeniniai, o pavieniai. Tai reiškia, kad suaugusios smėliabitės gyvena atskirai. Pavasarį smėliabitės patelė purioje dirvoje kasa nedidelį tunelį. Sudėjusi kiaušinius ir prikimšusi jį maisto atsargų smėliabitė uždaro angą ir nuskrenda. Lervos vystosi savarankiškai ir iš tunelio išlenda jau suaugusios. Smėliabičių yra šimtai rūšių. Jos daro lizdus sausoje žemėje ir pievutėse.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Andrena genties rūšys*

PAPLITIMAS Visas pasaulis

DYDIS Kūno ilgis iki 2,5 cm

VIRŠUJE *Smėliabitės panašios į medonešes bites, tačiau jos paprastai labiau plaukuotos ir neturi krepšelių žiedadulkėms rinkti. Čia parodyta smėliabitė Andrena fulva.*

BITĖS DAILIDĖS

Bitės dailidės – dideli, tamsiu spindinčiu kūnu, plaukuotomis kojomis ir spalvotais sparnais vabzdžiai. Šios pavienės bitės lizdinius urvus daro senuose rąstuose ir negyvuose medžiuose, galingais žandais prasigrauždamos kelią. Tipiškas bitės dailidės tunelis yra iki 30 cm ilgio. Kiaušiniai jame dedami tam tikrais intervalais. Bitės dailidės kiaušinį aprūpina žiedadulkių atsargomis, o tada jį atskiria nuo kito kiaušinio pertvara, padaryta iš sukramtytos medienos. Jaunos bitės išsirita paeiliui – tos, kurios yra toliausiai, išskrenda paskutinės.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Xylocopa genties rūšys*

PAPLITIMAS Visas pasaulis

DYDIS Paprastai 2,5 cm ilgis

Bitės lapkirpės skrydis

VIRŠUJE *Lapkirpės bitės patelė savo aštriais žandais kaip žirklėmis iškerpa lapo gabalą.*

LAPKIRPĖ BITĖ

Ši bitė panaši į naminę bitę, tačiau jos pilvas yra su auksaspalviais plaukais. Ši bitė taip vadinama todėl, kad ji iškerpa pusapskritimio formos lapų gabalus, kuriuos paskui nusineša į lizdą. Lizdas paprastai būna tuščiaviduriame stiebe, plyšyje ir net apverstame vazone. Lizde bitė suvynioja kiekvieną lapo gabalą į ryšulėlį, į kurį įdeda žiedadulkių ir padeda vieną kiaušinį. Sodininkai lapkirpių bičių nemėgsta, nes jos puola rožes ir kitus augalus.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Megachile centuncularis*

PAPLITIMAS Europa

DYDIS Kūno ilgis iki 2 cm

KAMANĖS GEGUTĖS

Kamanės gegutės atrodo lyg paprastos kamanės, tačiau jų kiaušiniai vystosi visaip kitaip. Savo lizdų kamanės gegutės nesuka. Jos suranda kitų kamanių lizdus ir įsiveržia į vidų. Patekusi į lizdą kamanė gegutė ten sudeda savo kiaušinius. Kamanės darbininkės prižiūri svetimus kiaušinius, tuo tarpu įsiveržėlė dažnai užmuša kamanę motinėlę. Kamanės gegutės būna labai panašios į šeimininko rūšis, tik neturi žiedadulkių krepšelių ant kojų, nes nerenka maisto.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Psithyrus ir kitos gentys*

PAPLITIMAS Šiaurės pusrutulis

DYDIS Paprastai 2 cm ilgio

GELUONIS

Gyvūnai geluoniu ginasi patys ir puola savo auką. Per geluonį nuodai suleidžiami į kito gyvūno kūną. Patekę į organizmą nuodai sukelia nedidelį skausmą, kartais nuo jų mirštama.

Skorpiono geluonis lengvai pastebimas, nes yra atviroje vietoje ant uodegos galo. Skruzdėlių, bičių ir vapsvų geluonis irgi yra kūno gale, tačiau jį paprastai slepia sulenkti žvynai. Jei gyvūnas nusprendžia pulti, žvynai atsidaro ir geluonis išlenda. Geluonyje yra 2 dantyti dygliai, kurie slankioja vienas kito atžvilgiu ant centrinio stiebelio. Vabzdžiui smeigiant geluonį į auką dygliai juda aukštyn ir žemyn, varydami geluonį gilyn į kūną. Nuodai teka geluonies centre esančia tuštuma į aukos kūną.

Vapsvos geluonis

Įgėlusios skruzdėlės ir vapsvos lengvai ištraukia geluonį lauk, nes jų dantukai yra maži. Kamanėms, kad ištrauktų geluonį, reikia daugiau laiko, o bitės dažnai nepajėgia jo ištraukti, nes didelis jų geluonis tvirtai įstringa į odą. Kai įgėlusi naminė bitė bando nuskristi, jos geluonis lieka aukos kūne ir bitė galiausiai žūva.

PAČIAME VIRŠUJE *Paprastoji širšė maitinasi obuolio saldžių sulčių lašu.* **APAČIOJE** *Ryškios geltona ir juoda spalvos perspėja,kad vapsvos turi geluonį.*

PAPRASTOJI ŠIRŠĖ

Šios juodai geltonos vapsvos pastogėse ar po žeme stato rutulio formos popierinius lizdus. Ieškodamas cukraus turinčio maisto paprastosios širšės gali ir įgelti. Popierių lizdams paprastosios širšės pagamina į košelę sukramtydamos medieną. Motinėlė pradeda statyti lizdą viena, tačiau netrukus jai ima padėti augančios darbininkės. Paprastosios širšės lizde gali tilpti daugiau kaip 500 darbininkių, o jo skersmuo gali viršyti 50 cm. Darbininkės žiemą žūva, o nauja motinėlė išgyvena iki pavasario ir įkuria naują lizdą. Panašiai elgiasi paprastajai širšei gimininga amerikinė vapsva.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Vespula vulgaris*
PAPLITIMAS Europa, Azija
DYDIS Darbininkės iki 1,5 cm

Suaugusi ąžuolinė gumbavapsvė

ŠIRŠUOLAS

Šie miškingų vietų vabzdžiai darosi lizdus medžių drevėse. Jie didesni už širšes, išmarginti geltonai ir rudai, o jų sparnai pilki. Suaugėliai minta nektaru, tačiau jie dar gaudo vabzdžius, kuriais minta patys ir maitina jauniklius. Prieš nešdami aukos kūną į lizdą, širšuolai jai nutraukia galvą ir kojas. Jų geluonys pavojingi, tačiau paprastai širšuolai žmonių vengia.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Vespa crabro*
PAPLITIMAS Europa, Azija, Šiaurės Amerika
DYDIS Kūno ilgis iki 3 cm

Širšuolas darbininkas demonstruoja rudos ir geltonos spalvos raštą

KAIRĖJE *Ąsotvapsvės, kaip ir kitos pavienės vapsvos, maitinasi ir gyvena pavieniui. Jų kiaušiniai dedami po vieną, taigi jaunikliai gyvena vieni nuo pat išsiritimo.*

ĄSOTVAPSVĖ

Skirtingai nuo paprastųjų širšių, ąsotvapsvės gyvena pavieniui. Jų jaunikliai išauga iš molio padarytuose lizduose. Lizdai yra mėlynės uogos dydžio ir atrodo kaip nedideli ąsotėliai, prilipdyti prie krūmų šakų. Padariusi lizdą ąsotvapsvė į vidų padeda vieną kiaušinį. Po to ji pripildo lizdą gyvų, tačiau geluoniu paralyžiuotų vikšrų. Ji užpildo ąsotį ir skrenda lipdyti kito. Išsiritusios ąsotvapsvių lervos minta gyvu maistu.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Eumenes genties rūšys*
PAPLITIMAS Visas pasaulis
DYDIS Apie 1,3 cm ilgio

VORAVAPSVĖS

Šios pavieniui gyvenančios vapsvos medžioja gyvus vorus, kuriais maitina jauniklius. Jos bėgioja žeme ieškodamos vorų, o radusios jam įgelia, paralyžiuoja, ant jo padeda 1 kiaušinį ir užkasa į žemę. Išsiritusi vapsvos lerva minta užkastu voru. Kitos voravapsvių rūšys sutinkamos visame pasaulyje, tačiau dauguma gyvena tropikuose.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Hemipepsis ustulata*
PAPLITIMAS Šiaurės Amerika
DYDIS Kūno ilgis iki 2 cm

ĄŽUOLINĖ GUMBAVAPSVĖ

Užuot stačiusios lizdus, ąžuolinės gumbavapsvės deda kiaušinius ant ąžuolo ūglių. Kai iš kiaušinių išsirita lervos, jos graužia medį ir ant jo susidaro gumbai, dar vadinami galais. Ąžuolinės gumbavapsvės gyvena galų viduje ir maitinasi jų sultimis. Įvairiuose augaluose gyvena šimtai skirtingų smulkių vapsvų. Gumbavapsvių gyvenimo ciklas yra sudėtingas, dažnai apimantis kelias vienerių metų kartas. Kai kurios gumbavapsvės daro skirtingų rūšių gumbus – vienokius pavasarį, kitokius rudenį. Gumbo forma priklauso nuo kiaušinius dedančių vapsvų rūšies.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Biorrhiza pallida*
PAPLITIMAS Europa
DYDIS Kūno ilgis apie 3 mm

APAČIOJE *Raudonosios auksavapsvės yra parazitai. Jos gyvena kitų vapsvų ir bičių sąskaita, dėdamos kiaušinius į jų lizdą. Įsotvapsvių lervos minta lizdo šeimininko lervomis.*

Tvirtas kūno dangalas saugo nuo kitų vapsvų ir bičių įkandimo

Ilgadurklė ryza su ilga kiaušdėte

ILGADURKLĖ RYZA

Ilgadurklės ryzos kiaušinius deda į vikšrus ir kitų vabzdžių lervas. Iš kiaušinio išsiritusi lerva suėda šeimininką gyvą; kol suauga, ji palieka tik tuščią vikšro apvalkalą. Ryzos yra naudingos. Jos priklauso tikrųjų vyčių (*Ichneumonidae*) šeimai, kurioje yra daugiau nei 10 000 rūšių. Šie vabzdžiai minta kitais žalingais vabzdžiais ir reguliuoja jų kiekį gamtoje. Ilgadurklės ryzos yra įspūdingi vabzdžiai. Ilga kiaušdėte jų patelės gali pragręžti medieną ir sudėti kiaušinius į medžio viduje esančias lervas.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Rhyssa persuasoria*

PAPLITIMAS Europa, Azija

DYDIS Kūno ilgis su kiaušdėte iki 8 cm

RAUDONOJI AUKSAVAPSVĖ

Ši nedidelė, tačiau spalvinga vapsva susirūpinusi laksto aplinkui ryškioje saulės šviesoje, po kojomis esantį pagrindą liesdama antenomis. Auksavapsvių kūnas ryškiai žalias, spindinčiu raudonu pilvu. Kaip ir kamanės gegutės (p. 87), savo jauniklius jos palieka kitų bičių ar vapsvų lizduose. Raudonosios auksaspalvės kūną dengia tvirtas dangalas. Tai apsaugo ją įsilaužusus į svetimą lizdą.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Chrysis ignita*

PAPLITIMAS Europa, Azija

DYDIS Kūno ilgis apie 1 cm

DIDYSIS RAGAUODEGIS

Ragauodegiai dar vadinami medienos vapsvomis. Jie priklauso pjūkleliams, kurie miškingose srityse yra gana dažni. Pjūklelių vardas kilo nuo panašių į pjūklą dantelių, esančių ant jų kiaušdėtės, kuriais jie gali pragręžti medieną ar augalus ir padėti į vidų kiaušinius. Pjūkleliai nuo vapsvų skiriasi dviem svarbiais bruožais: jie neturi nei geluonies, nei liekno „liemens". Pjūklelių lervos minta augaline medžiaga, išgrauždamos tunelius medžiuose ar kituose augaluose. Jas dažnai puola vyčiai.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Urocerus gigas*

PAPLITIMAS Visas pasaulis

DYDIS Apie 4 cm ilgis

Kiaušdėtė giliai įsigręžia į medį

KAIRĖJE *Ši didžiojo ragauodegio patelė ruošiasi kiaušdėte padėti kiaušinį į nukritusią šaką.*

DYGIAODŽIAI

JŪRŲ ŽVAIGŽDĖS, JŪRŲ LELIJOS IR HOLOTURIJOS, ARBA JŪRŲ AGURKAI, PRIKLAUSO DYGIAODŽIŲ TIPUI. TAI VIENINTELIAI GYVŪNAI, SUDARYTI PAGAL PENKIASPINDULĘ SIMETRIJĄ. DAUGELIS JŲ TURI PENKIAS RANKAS, PENKIŲ DALIŲ BURNOS APARATĄ IR PENKIS AMBULAKRINIŲ KOJELIŲ RINKINIUS.

Be unikalios kūno formos, dygiaodžiams dar būdingas specifinis kalkinių plokštelių skeletas, kurį dengia nestora oda. Kai kurių rūšių šios plokštelės susijungia ir sudaro ilgus spyglius – dygiaodžiai juk ir reiškia „dygliuota oda". Dygiaodžiai gyvena vandenyne, nuo seklumų iki didžiausių gelmių. Jie minta augalais ir smulkiais gyvūnais, pvz, dvigeldžiais moliuskais, ir dvėsenos liekanomis. Žinoma apie 6500 dygiaodžių rūšių.

VALGOMASIS JŪRŲ EŽYS

Jūrų ežių kūnas apvalus ir padengtas dygliais. Ežiams numirus spygliai nukrenta ir lieka tik tušti kiautai. Kūno apačioje esančioje burnoje yra 5 smailūs dantys, kuriais jūrų ežiai nuo uolų grando dumblius. Jūrų ežių dygliai saugo juos nuo plėšrūnų. Aštrūs valgomojo ežio dygliai nulūžta ir įsminga į odą. Kitų jūrų ežių dygliai buki ir panaudojami įsitvirtinti uolų plyšiuose.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Echinus esculentus*

PAPLITIMAS Atlanto vandenyno šiaurės rytinė dalis

DYDIS Skeletas iki 17 cm pločio

DEŠINĖJE *Širdiškojo jūrų ežio (Spatangus purpureus) spygliai trumpi, primenantys kailį.*

VIRŠUJE *Valgomojo jūrų ežio spygliai tankūs, rausvos, raudonos ar tamsiai raudonos spalvos. Ši rūšis taip vadinama todėl, kad ikrai valgomi.*

ŠIRDIŠKIEJI JŪRŲ EŽIAI

Užuot šliaužioję po uolas, širdiškasis jūrų ežys įsikasa į dugno smėlį. Jis palengva iriasi po smėliu smailiuoju galu į priekį, ambulakrinėmis kojelėmis rinkdamas maisto daleles. Viršutinėje kūno dalyje širdiškieji ežiai turi ilgą ambulakrinę koją, kuria prakasa tunelį į smėlio paviršių. Į tunelį patenka vanduo, todėl jūrų ežiai gali kvėpuoti.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Spatangus ir kitos gentys*

PAPLITIMAS Visas pasaulis

DYDIS Kūno ilgis paprastai lygus 10 cm

PLOKŠTIEJI JŪRŲ EŽIAI

Šių jūrų ežių kūnas plokščias kaip sausainis, o dygliai trumpi. Jų skelete yra gėlės žiedo formos smulkių skylučių raizginys, kuris jungiasi su 5 ambulakrinių kojelių eilėmis. Plokštieji jūrų ežiai gyvena jūros dugne, susigrūdę netoli kranto. Jie išskiria lipnias gleives, sugaudančias vandenyje plūduriuojančias maisto daleles.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Dendraster ir kitos gentys*

PAPLITIMAS Visas pasaulis

DYDIS Kūno ilgis paprastai lygus 8 cm

HOLOTURIJOS

Šie dešros formos gyvūnai šliaužioja jūros dugnu, čiuptuvais rinkdami maistą. Skirtingai nuo kitų dygiaodžių, jų burna yra viename kūno gale. Holoturijas saugo stipri oda ir kalkinių adatėlių skeletas. Jei priešas prisiartina per daug arti, holoturijos turi dar vieną gynybos priemonę – atsuka užpuolikui išeinamąją angą ir išpurškia lipnių gijų rezginį.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Stichopus ir kitos gentys*

PAPLITIMAS Visas pasaulis

DYDIS Kūno ilgis paprastai lygus 40 cm

Viršutinėje kūno dalyje yra dygliškos formos iškilimų

KAIRĖJE *Raudonoji asterija gali būti nuo blyškiai geltonos iki raudonos ir net violetinės spalvos. Ji turi penkias ilgas rankas.*

RAUDONOJI ASTERIJA

Viso pasaulio vandenynuose gyvena apie 1500 jūrų žvaigždžių rūšių. Dauguma jų turi 5 rankas, tačiau kai kurios gali turėti jų net iki 50. Kai kurių jūrų žvaigždžių rankos tokios trumpos, kad jos primena penkiakampes pagalvėles, o dauguma gali atsiauginti nulaužtas ar nukąstas rankas. Raudonoji asterija gyvena sekliame vandenyje. Ji minta midijomis ir kitais dvigeldžiais moliuskais. Žvaigždė užropoja ant moliusko ir atplėšia geldeles ambulakrinėmis kojelėmis. Vos tik atsiranda mažas plyšelis, jūrų žvaigždė išverčia skrandį tiesiog į auką ir ima virškinti minkštą moliusko kūną.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Asterias rubens*

PAPLITIMAS Atlanto vandenynas, Viduržemio jūra

DYDIS Kūno skersmuo apie 20 cm

KAIRĖJE *Kalifornijos holoturija (Stichopus californicus) gyvena iki 100 m gylio vandenyse.*

DYGLIUOTOJI JŪRŲ ŽVAIGDĖ

Ši jūrų žvaigždė turi iki 23 nuodingais dygliais padengtų rankų. Ji minta rifus sudarančiais koralais, suėsdama jų minkštą kūną ir palikdama tuščius kiautus. Per paskutinius dešimtmečius ištisi pulkai šių jūrų žvaigždžių užpuolė Australijos šiaurės rytinėje pakrantėje esantį Didįjį Barjerinį rifą. Buvo netgi suabejota, ar rifas išliks. Dabar biologai mano, kad tokie antplūdžiai natūraliai vyksta gamtoje, kad taip ne kartą būdavo ir anksčiau. Po kiekvieno antpuolio jūrų žvaigždės žūva, o karaliniai rifai palengva atsistato.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Acanthaster planci*

PAPLITIMAS Indijos vandenynas, Ramusis vandenynas

DYDIS Kūno skersmuo apie 40 cm

Ofiūra

DEŠINĖJE *Penkios ofiūros rankos yra su nedidelių dyglių eilėmis. Dygliai padeda ofiūrai surinkti maistą ir apsiginti nuo kitų gyvūnų.*

OFIŪRA

Ofiūros atrodo kaip jūrų žvaigždės, tačiau jos daug lieknesnės ir greičiau juda. Jų rankos jungiasi prie disko formos kūno. Rankos lanksčios, tačiau prilietus lengvai nulūžta. Ofiūros gyvena prie kranto, nors kai kurios jų visą laiką būna gelmėse. Minta organinių medžiagų liekanomis arba iš viršutinių vandens sluoksnių krintančiomis maisto dalelėmis.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Ophiothrix fragilis*

PAPLITIMAS Atlanto vandenynas

DYDIS Kūno skersmuo apie 20 cm

CHORDINIAI

VISIEMS CHORDINIAMS YRA BŪDINGA VIENA ESMINĖ YPATYBĖ – STANGRUS AŠINIS SKELETAS, ARBA NOTOCHORDA, EINANTI PER VISĄ KŪNO ILGĮ. ŠIAI GYVŪNŲ GRUPEI PRIKLAUSO IR MAŽAI JUDRŪS, PAPRASTI PADARAI, IR DIDŽIAUSI, GREIČIAUSI BEI PROTINGIAUSI GYVŪNAI ŽEMĖJE.

Odiška tunika jautriai reaguoja į prisilietimą

Ascidijos dažnai gyvena iš daugelio individų susidedančiomis kolonijomis

Paprasčiausių chordinių – iešmučių ir ascidijų – vienintelė kieta kūno dalis yra chorda. Aukštesniųjų chordinių (žuvų, paukščių ir žinduolių) ją supa susijungę kaulai. Šie kaulai vadinami stuburu; stuburas sudaro vidinių griaučių dalį. Po milijonų metų trukmės evoliucijos stuburinių gyvūnų skaičius dabar daug didesnis negu chordinių. Stuburiniai dominuoja mūsų planetos gyvenime.

ŽEMESNIEJI CHORDINIAI

Viso pasaulio vandenynuose randama apie 1300 rūšių žemesniųjų chordinių. Jie visi gana maži ir lengvai prasprūsta nepastebėti. Kai kurie kasasi smėlyje, dar kiti visą gyvenimą praleidžia prisitvirtinę prie uolų arba dreifuodami vandenyje. Kadangi žemesnieji chordiniai stuburo neturi, jie priskiriami bestuburiams. Tačiau tai nėra paprasti bestuburiai, nes visą gyvenimą ar jo dalį jie turi notochordą. Ši ypatybė rodo, kad jie giminingi stuburiniams, tarp jų ir mums.

IEŠMUČIAI

Iešmutis atrodo kaip maža, permatoma, labai siauru kūnu žuvis. Jis slepiasi jūros dugne, pusiau užsikasęs smėlyje ir čiuptuvais varo vandenį sau į burną. Iš viduje esančio vandens rėčio formos plyšiuose nukošiamos smulkios maisto dalelės, o likęs vanduo išstumiamas lauk. Iešmučiai neturi nei akių, nei žandikaulių, o smegenų yra vien tik pradmenys. Tačiau daugelis iešmučio požymių, pvz, segmentuoti raumenys, aptinkami žuvyse ir kituose stuburiniuose.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Branchiostoma genties rūšys*

PAPLITIMAS Viso pasaulio šiltosios jūros

DYDIS Kūno ilgis apie 5 cm

ASCIDIJOS

Suaugusios ascidijos gyvena prisitvirtinusios prie kietų daiktų, o maitinasi pumpuodamos vandenį pro savo maišišką kūną. Jaunos ascidijos atrodo visai kitaip. Jų kūnas savo forma primena buožgalvį su notochorda. Šios jaunos ascidijos plaukioja atviruose vandenyse. Kai jaunos ascidijos nusėda ant akmenų ir virsta suaugėliais, notochorda išnyksta.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Ciona ir kitos gentys*

PAPLITIMAS Visas pasaulis

DYDIS Kūno ilgis paprastai lygus 15 cm

STUBURINIAI

Stuburiniai – tai gyvūnai, turintys stuburą ir visus vidinius griaučius. Skirtingai nuo kriauklės ir išorinio skeleto, vidiniai griaučiai gali išaugti dideli ir netrukdo judėti. Lyginant su kitais gyvūnais, stuburinių smegenys yra didelės, o nervų sistema gerai išvystyta. Dažnai stuburiniams būdinga sudėtinga elgsena. Stuburinių yra 7 grupės (arba klasės) – 3 grupės žuvų, varliagyviai, ropliai, paukščiai ir žinduoliai. Pagal kūno sandarą žuvys dalijamos į 3 klases.

VIRŠUJE *Lydeka (Esox lucius) yra kaulinė žuvis.*

KAIRĖJE *Kad išgyventų, margosios rupūžės (Discoglossus pictus) oda, kaip ir daugumos varliagyvių, turi būti drėgna.*

KAIRĖJE *Kad pakeltų kūno temperatūrą, sieninis driežas (Podarcis muralis) šildosi saulėje.*

KAIRĖJE *Ascidija (Ciona intestinalis) gyvena ant uolų sekliame vandenyje. Paliesta ji tuojau susitraukia.*

DEŠINĖJE *Jauna mažoji nėgė šliaužioja upelio dugne.*

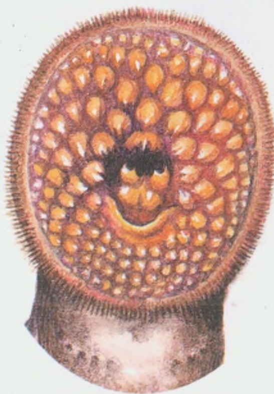
VIRŠUJE *Kėkštas (Garrulus glandarius) – tipiškas paukštis.*

VIRŠUJE *Triušis (Oryctolagus cuniculus) – tipiškas žinduolis tankiu kailiu.*

VIRŠUJE *Jūrinės nėgės turi 7 žiaunų angas, o maži pelekai išsidėstę netoli kūno galo.*

DEŠINĖJE *Jūrinės nėgės žandikaulių neturi, bet jų burnoje daug smulkių dantų.*

BEŽANDĖS ŽUVYS (APSKRITAŽIOMENIAI)

Apskritažiomeniai buvo pirmieji Žemės stuburiniai. Jie gyveno jūrų dugne ir siurbė maistą. Dauguma apskritažiomenių išmirė daugiau kaip prieš 300 milijonų metų, tačiau kelios nėgių ir miksinų rūšys išliko. Jų kūno forma primena gyvatę, burna apvali, o akys mažytės. Žiaunos į išorę atsiveria nedidelėmis angelėmis, oda be žvynų ir ir dažnai būna gleivėta.

ATLANTINĖ MIKSINA

Šios gleivėtos gilumines maitėdos minta negyvomis ar mirštančiomis žuvimis. Maistą jos randa savo aštria uosle, o radę dažnai įslysta tiesiog į maisto vidų. Žandikaulių miksinos neturi, tačiau sugeba mažais savo dantimis prisitvirtinti prie aukos. Ji susisuka į aštuoniukę, užmezga kilpą ir stumia ją galvos link tol, kol atplėšia kąsnį maisto. Miksinų kiaušiniai pailgi, o išsiritę jaunikliai primena mažas suaugusias miksinas.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Myxine glutinosa*
PAPLITIMAS Atlanto vandenynas
DYDIS Kūno ilgis iki 70 cm

JŪRINĖ NĖGĖ

Suaugusios jūrinės nėgės minta kitų žuvų krauju. Prie grobio jos prisitvirtina aštriais dantimis. Nėgės kabo ištisomis savaitėmis ir išgeria tiek kraujo, kad auka gali žūti. Kaip ir visos nėgės, jūrinės nėgės neršia gėlame vandenyje. Jų lervos, vadinamos graužavirbomis, yra aklos ir bedantės. Kol suauga ir išplaukia žemyn upe į jūrą, jos iki 6 metų praleidžia filtruodamos vandenį ir taip misdamos.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Petromyzon marinus*
PAPLITIMAS Atlanto vandenyno šiaurinė dalis, Viduržemio jūra; gretimos upės ir ežerai
DYDIS Kūno ilgis iki 90 cm

MAŽOJI NĖGĖ

Skirtingai nuo jūrinių nėgių, mažosios nėgės visą gyvenimą praleidžia gėluosiuose vandenyse. Kitoms žuvims jos nepavojingos, nes suaugėliai visai nesimaitina. Patelė išneršia ant smėlio ar žvirgždo. Iš kiaušinių išsirita filtravimu mintančios lervos, kurios auga 5 metus, kol virsta suaugėliais. Išneršę suaugėliai žūva.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Lampetra planeri*
PAPLITIMAS Europa
DYDIS Kūno ilgis iki 25 cm

KREMZLINĖS ŽUVYS

RYKLIAI IR RAJOS VADINAMI KREMZLINĖMIS ŽUVIMIS, NES JŲ GRIAUČIAI YRA KREMZLINIAI. KREMZLĖ – TAI TA PATI SPYRUOKLIUOJANTI MEDŽIAGA, KURI IŠKLOJA MŪSŲ SĄNARIUS, O NOSIMS IR AUSIMS SUTEIKIA FORMĄ. KREMZLĖS UŽ KAULUS SILPNESNĖS, TAČIAU PAKANKAMAI STIPRIOS, KAD IŠLAIKYTŲ KAI KURIUOS DIDŽIAUSIUS JŪRINIUS GYVŪNUS.

Aptakų kremzlinių žuvų kūną dengia švitrinio popieriaus šiurkštumo oda, o pelekai nesusilanksto. Jų galingi žandikauliai yra apginkluoti daugybe kandančių ir triuškinančių dantų. Dauguma šių žuvų yra plėšrūnės, tačiau didžiausios minta planktonu, kurio didelį kiekį praplaukdamos susiurbia į plačiai išžiotą burną. Kremzlinių žuvų yra apie 600 rūšių. Jos daugiausia paplitusios vandenynuoe ir tik kelios rūšys atplaukia į gėluosiu vandenis. Kai kurios neršia, o daugelis rūšių gimdo gyvus vaikus.

RYKLIAI

Iš kremzlinių žuvų daugiausia žinomi rykliai ir jų labiausiai bijomasi. Yra daugiau kaip 340 rūšių ryklių. Nors žmones puola tik apie 20 ryklių rūšių, kasmet jie nužudo kelis šimtus žmonių. Dauguma ryklių gali plaukioti be sustojimo. Jų didelės, riebios kepenys yra lyg plūdė, o gera uoslė perspėja apie toli esantį maistą. Rykliai daugiausia gyvena atviruose vandenyse, tačiau kai kurie slepiasi dugne, o nuo plėšrūnų juos saugo slepiamoji spalva.

JŪRŲ ANGELAS

Šis dugninis ryklys gyvena iki 100 m gylyje. Jo kūnas plokščias, pilviniai pelekai platūs, todėl šis ryklys panašus į rają (p.100). Jūrų angelas minta smulkiomis dugno žuvimis. Kaip ir kiti rykliai, jūrų angelai gali pajusti iš žuvų kūno sklindančią silpną elektros srovę, todėl jie randa ir smėlyje užsikasusį grobį. Jūrų angelo ikrai subręsta motinos kūne, todėl jaunikliai gimdomi.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Squatina squatina*

PAPLITIMAS Atlanto vandenyno rytinė dalis, Viduržemio jūra

DYDIS Kūno ilgis iki 1,8 m

VIRŠUJE *Jūrų angelas guli dugne. Jo šnervės yra galvos viršuje, todėl jūrų angelas gali gulėti prisiplojęs prie smėlio ir vis tiek sugeba kvėpuoti.*

Isistius brasiliensis

Užuot užmušęs ir prarijęs grobį, šis ryklys atkanda nedidelius gabaliukus mėsos. Jis puola daug didesnius už save gyvūnus, tarp jų delfinus ir banginius. Buvo atvejų, kai jis atkando povandeninio laivo guminių apmušalų gabaliukus. Isistius brasiliensis dažniausiai gyvena dideliame gylyje. Į paviršių maitintis žuvimi jie pakyla sutemus.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Isistius brasiliensis*

PAPLITIMAS Indijos vandenynas, Ramusis vandenynas, Atlanto vandenyno pietinė dalis

DYDIS Kūno ilgis iki 50 cm

JAUTINIS RYKLYS

Šis ryklys atrodo visai kitaip negu kiti rykliai: jo galva buka, pelekai dygliuoti, burna nukreipta į apačią. Sutemus jautinis ryklys minta moliuskais ir krabais, kuriuos triuškina galiniais dantimis. Jautiniai rykliai veisiasi seklumose, didžiulius kiaušinius dėdami spirališkomis, kietomis kapsulėmis. Kartais patelės įgrūda kiaušinius į plyšius – ten didesnė galimybė, kad jaunikliai išliks.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Heterodontus portusjacksoni*

PAPLITIMAS Ramiojo vandenyno pietinė dalis

DYDIS Kūno ilgis iki 1,5 m

VIRŠUJE *Neįprasti kutai, einantys apie Australijos barzdotojo ryklio kūną padeda jam pasislėpti gulint vandenyno dugne. Dėl šios maskuotės iš viršaus ryklys yra beveik nematomas.*

APAČIOJE *Nykštukinis ryklys pirmiausia buvo aptiktas Japonijos jūroje. Jis gyvena gelmėse, o į paviršių maitintis pakyla naktį.*

AUSTRALIJOS BARZDOTASIS RYKLYS

Šie rykliai aukos nesivaiko. Jie guli ir laukia, užsimaskavę jūros dugne. Ryklio kūno kontūrą išskaido šviesiai rudos spalvos raštai ir apie burną einantys mėsingi kutai. Ištisas valandas gali ramiai gulėti, tačiau grobiui priartėjus kerta akimirksniu. Paprastai šie rykliai žmonių nepuola, tačiau atsitiktinai užminti gali būti labai pavojingi.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Orectolobus maculatus*

PAPLITIMAS Ramiojo vandenyno vakarinė dalis

DYDIS Kūno ilgis iki 3 m

Ant nugaros peleko yra kietas dyglys

Jautinis ryklys

NYKŠTUKINIS RYKLYS

Tai turbūt pasaulyje pats mažiausias ryklys – jo kūnas dažnai trumpesnis už žmogaus plaštaką. Naktimis nykštukiniai rykliai pakyla į seklius vandenis. Maitindamiesi netoli paviršiaus, jie gali „įjungti" šviečiančias papilves. Blyški šviesa padeda paslėpti jų siluetą žiūrint iš apačios – taip juos sunkiau pastebi plėšrūnai.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Squaliolus laticaudus*

PAPLITIMAS Visas pasaulis

DYDIS Kūno ilgis iki 25 cm

GRENLANDINIS RYKLYS

Šis didžiulis šaltavandenis ryklys minta žuvimis, ruoniais bei iš tralerių išmestomis liekanomis. Tai lėtas gyvūnas, daug laiko praleidžiantis netoli dugno. Jo mėsa nuodinga, tačiau rykliai kartais suėda vienas kitą. Prie suaugusių grenlandinių ryklių akių paprastai yra prikibusių piršto dydžio parazitinių vėžiagyvių. Mokslininkai mano, kad vėžiagyviai padeda artyn privilioti grobį.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Somniosus microcephalus*

PAPLITIMAS Atlanto vandenyno šiaurinė dalis, Arkties vandenynas

DYDIS Kūno ilgis iki 6,5 m

DEŠINĖJE IR APAČIOJE *Nors banginio ryklio burna didžiulė, o akys mažos, jis yra nekenksmingas ir minta planktonu.*

BANGININIS RYKLYS

Šis ryklys – tai pasaulyje didžiausia žuvis, galinti sverti virš 20 tonų. Jo uodega gali būti virš 2,5 m ilgio, o burna pakankamai plati, kad plaukiantis žmogus į ją tilptų šonu. Laimei, šiam planktonu ir mažomis žuvimis mintančiam rykliui žmonės neįdomūs. Plaukdamas netoli paviršiaus jis įtraukia didelį kiekį vandens ir iškošia maistą pro žiaunas. Bangininiai rykliai kartais susiduria su laivais, tačiau šiaip retai kada matomi. Iki 30 cm ilgio kiaušiniai yra didžiausi pasaulyje. Kaip šie rykliai auga yra beveik nežinoma, nes jauni rykliukai matomi retai.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Rhincodon typus*

PAPLITIMAS Viso pasaulio tropinio klimato juostos jūros

DYDIS Didžiausias ilgis nežinomas, turbūt apie 18 m

GIGANTINIS RYKLYS

Tai antra pagal dydį ryklių rūšis, sverianti iki 4 tonų. Aptaki kūno forma ir smailus snukis labiau tinka plėšrūnui, bet šie rykliai maitinasi filtruodami. Maitindamasis gigantinis ryklys taip išsižioja, kad jo burna tampa beveik rutulio formos Į ją patenka didelis kiekis vandens, kuris išstumiamas per žiaunas. Jis plaukia lėtai, lyg degintųsi saulėje. Po daugiau negu metus trunkančio nėštumo gigantinių ryklių patelės gimdo gyvus jauniklius.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Cetorhinus maximus*

PAPLITIMAS Viso pasaulio šaltieji vandenynai

DYDIS Kūno ilgis iki 10 m

RYKLYS AUKLĖ

Daugiausia laiko rykliai auklės praleidžia vandenyno dugne. Į šiaurę jie paplitę iki Niujorko (JAV). Lyginant su kitais panašaus dydžio rykliais, ryklių auklių burna yra daug mažesnė. Šie rykliai maitinasi kaip dulkių siurbliai įtraukdami moliuskus ir vėžiagyvius. Rykliai auklės atrodo pavojingi, tačiau žmogui žalos jie nedaro, gali pulti nebent išprovokuoti. Šie rykliai gimdo gyvus jauniklius.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Ginglymostoma cirratum*

PAPLITIMAS Ramiojo vandenyno rytinė dalis, Atlanto vandenynas

DYDIS Kūno ilgis iki 4 m

DIDŽIABURNIS RYKLYS

Ši ryklių rūšis atrasta 1976 m., kai į Havajus buvo atvežtas pirmas sugautas ryklys. Kaip ir banginis bei gigantinis rykliai, didžiaburnis ryklys maitinasi filtruodamas, tik jis gyvena ne arti paviršiaus, o gelmėse. Jo kūnas juodai rudas, smailėjantis, o burna didelė (iš to kilo pavadinimas). Didžiaburnio ryklio dantys labai maži. Burnos viduje esantis šviečiantis organas, matyt, padeda prisivilioti grobį. Didžiaburniai rykliai matomi retai, todėl apie jų skaičių ar dauginimosi ypatybes žinoma labai mažai.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Megachasma pelagicus*

PAPLITIMAS Nežinomas

DYDIS Kūno ilgis apie 4 m

JŪRŲ LAPĖ

Jūrų lapės uodega yra beveik tokio ilgio, kaip ir kūnas. Užpakalinė uodegos dalis maža, tačiau viršutinė didelė ir lenkta, su smailiu galu. Jūrų lapės maitinasi žuvų pulkuose, pavieniui arba grupėmis. Jos tranko uodegomis į šonus pritrenkdamos arba sužeisdamos grobį. Plaukdamos arti paviršiaus jos pajėgia uodega numušti žemai skrendančius jūrinius paukščius. Jūrų lapės gimdo iki 4 gyvų jauniklių. Jauniklių būna daugiau, tačiau dar motinos kūne vieni suėda kitus.

Jūrų lapė turi ilgą, lenktą uodegą

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Alopias vulpinus*

PAPLITIMAS Visas pasaulis

DYDIS Kūno ilgis iki 6 m

APAČIOJE *Filtruojant planktoną gigantinio ryklio burna išsipučia lyg balionas.*

DIDYSIS BALTASIS RYKLYS

Didysis baltasis ryklys – tai didžiausias ir pavojingiausias plėšrūnas pasaulyje. Jis puola ruonius, delfinus bei kitas žuvis, suryja visas šiukšles ir likučius, tarp jų banginių lavonus ir per bortą išmestas atliekas. Manoma, kad šis ryklys gali suėsti ir žmogų. Buvo atvejų, kai jis užpuolė mažus laivelius, kandžiojo ir stumdė juos snukiu, kol šie nuskendo. Šiuos ryklius, ypač jų dantis ir žandikaulius, vertina žūklautojai ir suvenyrų medžiotojai, todėl suaugusių didžiųjų baltųjų ryklių dabar sutinkama mažiau, negu anksčiau.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Carcharodon carcharias*

PAPLITIMAS Viso pasaulio šiltieji vandenys

DYDIS Kūno ilgis iki 8 m

APAČIOJE *Didžiojo baltojo ryklio dantys gali būti ilgesni negu 6 cm. Per visą ryklio gyvenimą jie keičiami naujais.*

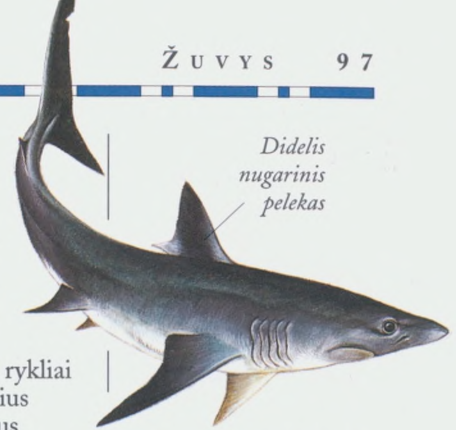
PILKŠVASIS RYKLYS

Pilkšvasis ryklys tarp ryklių yra rekordininkas – jo didžiausias greitis siekia 90 km/val. Toks greitis jam būtinas, nes pilkšvasis ryklys minta tunais ir skumbrėmis – o šios žuvys taip pat yra vienos greičiausių. Užregistruota, kad pilkšvieji rykliai puola ir žmogų. Jų ieško ir jūros žūklautojai, nes pakliuvę ant kabliuko šie rykliai nuožmiai kaunasi. Patelės nešioja kiaušinius iki išsiritant jaunikliams, tada gimdo gyvus rykliųkus.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Isurus oxyrhynchus*

PAPLITIMAS Visas pasaulis, dažniau šiltieji vandenys

DYDIS Kūno ilgis iki 4 m

VIRŠUJE *Didžiulė uodega pilkšvajam rykliui plaukiant padeda išvystyti didelį greitį.*

SILKINIS RYKLYS

Giminingas pilkšvajam rykliui silkinis ryklys irgi yra greitas paviršiuje gyvenantis medžiotojas. Jis maitinasi skumbrėmis ir silkėmis, o taip pat vaikosi kalmarus. Nors rykliai yra šaltakraujai gyvūnai, pilkšvieji ir silkiniai rykliai turbūt gali palaikyti aukštesnę negu vandens kūno temperatūrą. Tai leidžia jų raumenims susitraukinėti greičiau, todėl jie gali staigiai spurtuoti plaukdami. Silkiniai rykliai gimdo gyvus vaikus. Iki gimimo jų jaunikliai motinos kūne ryja neapvaisintus kiaušinius.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Lamna nasus*

PAPLITIMAS Visas pasaulis, ypač dažni šaltuose vandenyse

DYDIS Kūno ilgis iki 3 m

KATININIS RYKLYS

Ši liekna žuvis yra Europoje dažniausias ryklys. Viršutinė jo kūno dalis yra smėlio rudumo su tamsiomis dėmėmis, o stačias nugarinis pelekas yra daug arčiau uodegos negu galvos. Katininis ryklys medžioja seklumų dugne, minta moliuskais, vėžiagyviais ir lėtai plaukiančiomis žuvimis. Kaip ir kitų dugninių ryklių, katininio ryklio elektros pojūtis yra labai išsivystęs. Šis jausmas leidžia pajusti netgi visai užsikasusį grobį. Katininiai rykliai deda plokščius, kvadratinius kiaušinius, kurių

Liekna kūno forma leidžia greitai judėti

kampuose yra spiraliniai siūlai. Šie siūlai apsiveja jūros dumblius ir laiko kiaušinį vietoje, kol išsirita rykliukui. Tušti apvalkalai, vadinami „undinių piniginėmis", dažnai išplaunami į krantą.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Scyliorhinus canicula*

PAPLITIMAS Atlanto vandenyno rytinė dalis, Viduržemio jūra

DYDIS Kūno ilgis iki 6 m

LEOPARDINIS RYKLYS

Leopardinis ryklys taip vadinamas dėl tamsiai rudų dėmių, kurių raštai primena leopardo kailį. Jų pilviniai pelekai dideli, per visą kūną eina kietų briaunų eilės. Šie įprasti ir nepavojingi rykliai plaukioja jūros dugne, misdami geldutėmis ir kitais įsiraususiais moliuskais. Jie gerai pakelia nelaisvę, todėl dažnai laikomi jūriniuose akvariumuose.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Triakis semifasciata*

PAPLITIMAS Ramiojo vandenyno krantai ties Šiaurės Amerika

DYDIS Kūno ilgis iki 1,8 m

BUKASNUKIS RYKLYS

Tai vienas iš nedaugelio ryklių, kurie įplaukia į gėlus upių žiočių vandenis. Juos galima pamatyti gana toli įplaukusius į upes – Amazonę Pietų Amerikoje, Zambezę Afrikoje ar Gango upę Indijoje. Šie rykliai minta visokiais gyvūnais, netgi kitais rykliais. Jie gali būti pavojingi, nes medžioja žmonių maudymosi vietose.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Carcharhinus leucas*

PAPLITIMAS Tropinio klimato juostos upės ir pakrantė

DYDIS Kūno ilgis iki 3,4 m

APAČIOJE *Mėlynasis ryklys – liekna ir grakšti žuvis su ilgais pilviniais pelekais. Jie maitinasi netoli paviršiaus, ir mažiau jautrūs šalčiui už kitus ryklius. Mėlynieji rykliai dažnai užklysta į vietas, kur vandens temperatūra žemesnė nei 10°C.*

Carcharhinus limbatus

Pajutę maistą daugelis ryklių susijaudina. Jie sukasi aplinkui grobį padrikais būriais, konkuruodami dėl maisto. Plaukioja netoli pakrančių, tačiau žmones užpuola retai.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Carcharhinus limbatus*

PAPLITIMAS Tropinio klimato juostos jūros ir pakrantės

DYDIS Kūno ilgis iki 1,2 m

APAČIOJE *Tigrinis ryklys lekia vandens paviršiumi. Lyginant su kitais atvirų vandenų rykliais, tigrinio ryklio snukis neįprastai trumpas.*

Žiaunų angos yra plyšio formos

Nuo kitų ryklių šį skiria tamsiai mėlynos spalvos nugara

Nugarinis pelekas stačias

Pilviniai pelėkai padeda rykliui keisti plaukimo kryptį

DEŠINĖJE *Keistos formos kūjaryklio galva atrodo labiau išsigimusi, negu naudinga, tačiau ši žuvis yra aktyvi ir pavojinga plėšrūnė.*

MĖLYNASIS RYKLYS

Tai plačiai pasaulyje paplitę rykliai. Judindami ilgus ir kreivus pilvo pelekus mėlynieji rykliai sukiojasi ir vartosi vandenyje, sekdami grobį. Manoma, kad mėlynieji rykliai puola ir žmogų, o užpuldami tinklus su sugauta žuvimi žvejams pridaro rūpesčių. Medžioja pakrantėse ir atvirame vandenyne, dažnai plaukdami būriu. Jie puola ir nugali banginius ir kitus didesnius už save gyvūnus.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Prionace glauca*

PAPLITIMAS Viso pasaulio tropinio ir vidutinio klimato juostų vandenys

DYDIS Kūno ilgis iki 3,8 m

TIGRINIS RYKLYS

Dalis ryklius tiriančių specialistų mano, kad ši rūšis puola dažniau negu bet kuri kita – netgi blogos reputacijos didysis baltasis ryklys (p. 97). Šis didelis ir grėsmingas medžiotojas puola ir ryja beveik viską – nuo vėžlių ir kitų ryklių iki gaudyklių omarams ir senų tepalinių. 1935 m. vienas netoli Australijos sugautas tigrinis ryklys atrijo žmogaus ranką. Ranka buvo identifikuota pagal tatuiruotę, tačiau likusio kūno taip ir nesurado. Jaunų tigrinių ryklių raštas yra dryžuotas, tačiau jiems augant dryžiai išblunka. Jie gyvena pakrantėse ir atvirame vandenyne, veda gyvus jauniklius.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Galeocerdo cuvieri*

PAPLITIMAS Viso pasaulio šiltosios jūros

DYDIS Kūno ilgis iki 7 m

KŪJARYKLIS

Tai pačios keisčiausios formos rykliai visame pasaulyje. Kūno forma yra panaši į ryklio, išskyrus galvą. Abiejuose galvos šonuose išsikiša didelės odos raukšlės. Mokslininkai tiksliai nežino, kam šios raukšlės skirtos. Manoma, kad jos padeda kūjarykliui nustatyti grobio vietą; arba, kad rykliui plaukiant jos sukuria keliamąją jėgą. Užregistruoti atsitiktiniai atvejai, kai kūjaryklis puolė žmogų. Jie dažnai plaukioja netoli paviršiaus, sutinkami ir prie pat kranto, ir toli vandenyne.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Sphyrna zygaena*

PAPLITIMAS Viso pasaulio šiltieji vandenys

DYDIS Kūno ilgis iki 4 m

RAJOŽUVĖS IR CHIMEROS

Rajos – tai kremzlinės žuvys plokščiu kūnu ir sparnus primenančiais pelekais. Daugelis jų gyvena dugne, dažniausiai puikiai užsimaskavusios, tačiau kelios rūšys didžiąją gyvenimo dalį praleidžia netoli vandens paviršiaus, plasnodamos lyg povandeniniai paukščiai. Skirtingai nuo ryklių, rajos maistą triuškina bukais dantimis. Jų burnos ir žiaunų angos yra kūno apačioje; viršuje, tuoj už akių yra kvėpavimo angos. Rajų yra daugiau kaip 300 rūšių ir dauguma gyvena vandenyne. Chimeros priklauso kitai kremzlinių žuvų grupei. Jų yra apie 25 rūšis. Visos jos yra jūrinės.

DEŠINĖJE *Rajos vaizdas iš apačios. Skirtingai nuo viršutinės pusės, apačia yra blyški ir be slepiančių raštų.*

Burna

Žiauninių plyšių eilės

Platūs krūtininiai pelekai

LYGIOJI RAJA

Lygiosios rajos kūnas yra rombo formos, nusmailėjusiu snukiu, plačiais krūtinės pelekais ir ilga, dygia uodega. Jaunos rajos gyvena sekliuose pakrančių vandenyse, o suaugusios iki 600 m gilumoje, maitinasi žuvimis, krabais ir kitais vėžiagyviais. Lygiosios rajos yra svarbus maisto šaltinis. Jos gaudomos dugnu velkamais tinklais. Rajos dauginasi kiaušiniais. Kiaušinius dengia kietas geltonas apvalkalas. Jie yra keturkampio formos, kiekviename kampe su ragais.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Raja batis*

PAPLITIMAS Atlanto vandenyno šiaurės rytinė dalis, Viduržemio jūra

DYDIS Kūno ilgis iki 2,4 m

Dygliuotosios rajos (Raja clavata) viršutinė pusė spygliuota, o išilgai nugaros ir uodegos eina dygliai.

MANTA

Tai pasaulyje didžiausia raja – jos „sparnų tarpugalis" siekia beveik 7 metrus. Kaip ir daugelis pačių didžiausių jūrinių gyvūnų, manta minta planktonu. Abiejose galvos pusėse esančios mėsingos mentės padeda nukreipti maistą į burną. Praeityje apie mantas buvo sukurta daug legendų, tačiau žmogui šios milžiniškos žuvys visai nepavojingos.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Manta birostris*

PAPLITIMAS Viso pasaulio šiltieji vandenys

DYDIS Kūno ilgis iki 5 m

DYGLIAUODEGĖS RAJOS

Šios žuvys yra artimos rajoms, tačiau jų snukis bukesnis. Prie uodegos dygliauodegės rajos turi vieną ar du dyglius, per kuriuos užpultos gali įšvirkšti stiprių nuodų. Žmogui jų žaizdos retai būna mirtinos, tačiau gali būti labai skausmingos. Kartais dalis kūno paralyžiuojama tol, kol nuodai suyra. Dygliauodegės rajos minta moliuskais ir vėžiagyviais, gimdo gyvus vaikus.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Dasyatis ir kitos gentys*

PAPLITIMAS Visas pasaulis

DYDIS Kūno ilgis iki 1,5 m

JŪRŲ PELĖDOS

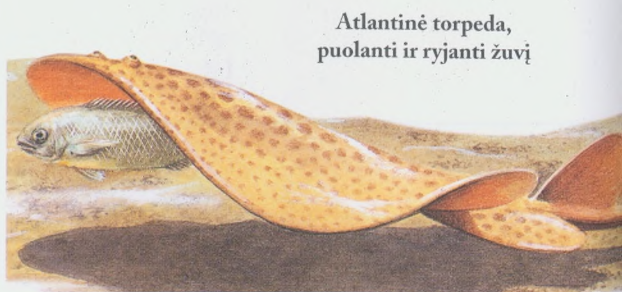
Šios rajos aktyviai plaukioja ir maitinasi dugne, tačiau dažnai pakyla į paviršių, kartais visai iššokdamos virš vandens. Uodegoje yra nuodingi dygliai, naudojami ginantis. Minta smulkiais dugniniais gyvūnais, kuriuos iškapsto iš smėlio ar dumblo vėduodamos pelekais.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Myliobatis ir kitos gentys*

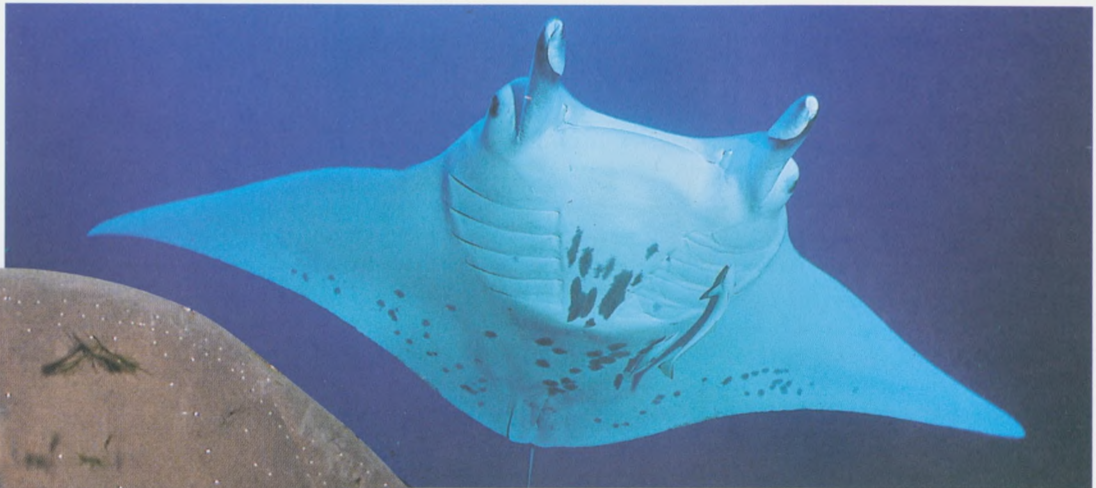
PAPLITIMAS Visas pasaulis

DYDIS Kūno ilgis iki 1,5 m

Atlantinė torpeda, puolanti ir ryjanti žuvį

DEŠINĖJE *Manta sklendžia vandenynu, varydama planktoną sau į burną. Ši raja neša kelias prielipas (p. 125).*

KAIRĖJE *Atlantinės torpedos krūtininiai pelekai suteikia jai beveik visai apvalią formą. Ši elektrinė rajožuvė gali labai stipriai trenkti elektra, tačiau ji retai padaro žalos žmonėms.*

Suapvalėję pilviniai pelekai

ATLANTINĖ TORPEDA

Atlantinė torpeda yra didžiausia iš elektrinių rajų – ji sveria iki 90 kg. Elektrinės rajos sutinkamos viso pasaulio vandenynuose. Grobį jos sugauna pelekais ir apsvaiginα elektros iškrova. Tuoj už galvos yra dvi raumenų grupės, kurios sukuria iki 220 voltų įtampą. To pakanka vidutinio dydžio žuviai pritrenkti arba užmušti.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Torpedo nobiliana*

PAPLITIMAS Atlanto vandenynas, Viduržemio jūra

DYDIS Kūno ilgis iki 1,8 m

Snukiu pjūklažuvė išsklaido žuvų būrį

PJŪKLAŽUVĖS

Pjūklažuvės panašios į ryklio ir rajos hibridus, joms būdingas pjūklo formos snukis. Jo forma primena plokščius ašmenis. Snukis gali būti ilgesnis negu 1 m, o jo pakraštyje būna daugiau kaip 50 aštrių dantų. Šiuo įrankiu pjūklažuvės žarsto jūros dugną, ieškodamos įsikasusių gyvūnų, puola žuvis. Pjūklažuvės patelė gimdo gyvus jauniklius, kurių pjūklai gimimo metu būna minkšti. Didelės suaugusios pjūklažuvės gali sverti daugiau kaip 2 tonas. Nors ir atrodo pavojingos, tačiau pjūklažuvės niekada nėra užpuolusios žmogaus.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Pristis genties rūšys*

PAPLITIMAS Visas pasaulis

DYDIS Kūno ilgis iki 7 m

EUROPINĖ CHIMERA

Chimeroms būdinga didelė ir gumbuota galva, triušiška burna ir į žiurkės panaši ilga uodega. Chimeros maitinasi dugne, minta moliuskais ir kitais dugno gyvūnais. Skirtingai nuo ryklių ir rajų, chimerų žiaunas dengia odos raukšlė. Ši savybė labiau būdinga kaulinėms žuvims (p. 102). Chimeros dauginasi dėdamos ilgu, plonu apvalkalėliu kiaušinius.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Chimaera monstrosa*

PAPLITIMAS Atlanto vandenyno šiaurės rytinė dalis, Viduržemio jūra

DYDIS Kūno ilgis iki 1,5 m

KAULINGOSIOS ŽUVYS

ŽINOMA DAUGIAU KAIP 24 000 KAULINGŲJŲ ŽUVŲ RŪŠIŲ. KAI KURIOS JŲ SVERIA DAUGIAU KAIP 2 TONAS, O KITOS – VOS DALĮ GRAMO. KAULINGOSIOS ŽUVYS GYVENA VISUOSE VANDENS BIOTOPUOSE – NUO SAULĖS NUTVIEKSTŲ VANDENYNO PLYNIŲ IKI VISIŠKAI TAMSIŲ POŽEMINIŲ EŽERŲ.

Šių žuvų griaučiai kauliniai, o daugumos jų kūną dengia žvynai. Žiaunas dengia judamas dangtelis, jos turi plaukiojamąją pūslę, kuri užtikrina plūdrumą. Žuvų kūno forma priklauso nuo gyvenimo būdo. Dauguma jų yra aptakios, kai kurios – plokščios, bet kartais kūno forma yra tokia keista, jog sunku atspėti, kad tai žuvis. Kaulingosios žuvys paprastai išneršia ikrus, kurie apvaisinami vandenyje, o jaunikliai paliekami likimo valiai.

DVIKVĖPĖS ŽUVYS, DAUGIAPELEKIAI IR KREMZLINIAI GANOIDAI

Šiai įvairiai kaulingųjų žuvų grupei priklauso kai kurios rūšys, kurios vargu ar pakito per milijonus metų – pvz., latimerija yra vienintelė žuvis su mėsingais pelekais. Daugiapelekiai ir jiems giminingos žuvys turi bendrų bruožų su rykliais. Kremzliniai ganoidai yra tipiškos kaulingosios žuvys, nors joms išliko kai kurių primityvių bruožų. Yra apie 230 šių žuvų rūšių, gyvenančių vandenyje arba jūrose.

VIRŠUJE DEŠINĖJE CENTRE *Šios straubliuotžuvės snukis panašus į straublį, bet tai yra ištįsęs apatinis žandikaulis. Juo žuvis stumdo į akvariumą įdėtus žaislus.*

VIRŠUJE DEŠINĖJE APAČIOJE *Kaip ir kitų daugiapelekių rūšių, šio Polypterus ornatus kūnas panašus į ungurio, bet skiriasi krūtinės ir pilvo pelekais.*

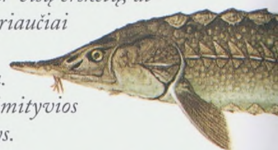
AMERIKINĖ DVIKVĖPĖ

Ši žuvis gyvena vietose, kur kasmet būna ilga sausra. Vandeniui išdžiūvus dvikvėpės žuvys įsirausia į dumblą ir kvėpuoja oru tol, kol pradeda lyti. Tada žuvis vėl gali kvėpuoti vandenyje esančiu deguonimi. Žinomos 6 dvikvėpių žuvų rūšys. Pietų Amerikos ir Afrikos dvikvėpės žuvys yra dviplautės, o Australijos – vienaplautės. Pastarosios žuvys į dumblą neįsirausia.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Lepidosiren paradoxa*

PAPLITIMAS Pietų Amerikos tropinio klimato juosta

DYDIS Kūno ilgis iki 1,2 m

DEŠINĖJE *Kaip ir visų erškėtų, atlantinio erškėto griaučiai sudaryti iš kremzlių ir kaulų. Erškėtai – tai primityvios kaulingosios žuvys.*

DAUGIAPELEKIAI

Daugiapelekiai gyvena didžiosiose Afrikos upėse. Jų kūnas ilgas, pelekai trumpi ir stori, o per nugarą eina eilė mažų pelekų, kuriuos daugiapelekiai gali pakelti ar nuleisti tarsi mažas bures. Jie kvėpuoja rydami orą, o priekiniais pelekais moka šliaužti upės dugnu. Daugiapelekiai minta žuvimis ir kitais smulkiais vandens gyvūnais. Prie grobio jie prisėlina šliauždami.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Polypterus genties rūšys*

PAPLITIMAS Afrikos tropinio klimato juosta

DYDIS Kūno ilgis iki 1 m

LATIMERIJA

Iki 1938 mokslininkai manė, kad šios riešapelekės žuvys išmirė prieš 65 milijonus metų. Tais metais prie Pietų Afrikos krantų buvo sugauta viena latimerija, kuri pateko muziejaus kuratoriui, o šis davė ją apibūdinti žuvų specialistui. Šis atradimas sukėlė didelį susidomėjimą, nes latimerija yra artimai gimininga stuburiniams, kurie vietoj pelekų turėjo kojas. Latimerijos gyvena netoli kranto, iki 750 m gelmėje. Jos minta žuvimis. Manoma, kad jų patelės veda gyvus vaikus.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Latimeria chalumnae*

PAPLITIMAS Indijos vandenynas, netoli Komoro salų ir Madagaskaro

DYDIS Kūno ilgis iki 2 m

ATLANTINIS ERŠKETAS

Atlantinis eršketas yra viena didžiausių ir labiausiai nykstančių upinių žuvų. Atlantinis eršketas gali sverti iki 275 kg, tuo tarpu didžiausias išmatuotas didysis eršketas, arba beluga, svėrė beveik pusantros tonos. Eršketai savo forma primena ryklius. Jų snukis ilgas ir plokščias, o vietoj žvynų per kūną eina penkios kaulinių plokštelių juostos. Eršketai maitinasi jūros ar upės dugne, o maisto jiems padeda susirasti žemiau burnos kabantys mėsingi ūseliai. Erškėto patelė išneršia milijonus lipnių juodų ikrelių. Surinkti ir apdoroti atlantinių erškėtų juodieji ikrai yra vienas brangiausių pasaulyje patiekalų.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Acipenser sturio*

PAPLITIMAS Europos jūrų pakrantės ir upės

DYDIS Kūno ilgis iki 3 m

STRAUBLIUOTŽUVĖ

Šios naktinės gėlavandenės žuvies ilgas apatinis žandikaulis primena dramblio straublį. Žandu žuvis maišo dumblą ir smėlį, ištraukdama įsikasusius smulkius gyvūnus. Straubliuotžuvė dažnai sutinkama tamsiuose vandenyse. Jos orientuojasi aplinkui save sukurdamos silpną elektros lauką. Povandeniniai objektai šį lauką iškreipia. Žuvis tai pajunta ir pasitraukia.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Gnathonemus petersi*

PAPLITIMAS Afrikos tropinio klimato juosta

DYDIS Kūno ilgis iki 23 cm

ARAPAIMA

Arapaima primena milžinišką lydeką (p.107). Tai viena didžiausių žuvų, visą gyvenimą praleidžianti gėlame vandenyje. Ji priklauso *Osteoglossidae* šeimai, gyvena Pietų Amerikos upėse ir pelkėse. Arapaimos daugiausia minta mažesnėmis žuvimis, tačiau ryja ir gyvates, vėžlius, varles bei vabzdžius. Tropinio klimato juostos kraštuose lėtai tekantis vanduo gali labai įšilti ir jame būna visai mažai deguonies. Tokiomis sąlygomis arapaimos išgyvena rydamos orą. Oras patenka į plaukiojamąją pūslę, kuri veikia kaip plautis.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Arapaima gigas*

PAPLITIMAS Pietų Amerika

DYDIS Kūno ilgis iki 2,5 m

DEŠINĖJE *Puošnusis daugiapelekis yra primityvi žuvis. Jo žvynai rombiški, o plaukiojamoji pūslė jungiasi su skrandžiu.*

SILKIAŽUVĖS IR JOMS GIMININGOS RŪŠYS

Šiai žuvų grupei priklauso apie 400 rūšių. Daugelis jų yra maisto šaltinis žmogui ir laukiniams gyvūnams. Jos dažniausiai sutinkamos jūroje ir paprastai sudaro didelius būrius. Būrimasis apsaugo nuo kitų žuvų, nes grobuonims sunkiau jas nutverti po vieną, tačiau būriuose jos lengviau gaudomos tinklais. Daugumos šių žuvų kūnas sidabriškas ir aptakus, o žvynai lengvai nusilupa. Jos minta planktonu, kurį iš vandens iškošia žiaunomis. Jūrinės silkiažuvių rūšys gyvena prie krantų ir sekliose jūrose. Jų įvairovė didžiausia šilto klimato vandenyse.

ATLANTINĖ SILKĖ

Suaugusios silkės gyvena atvirame vandenyne. Naktį jos pakyla į paviršių maitintis planktono sankaupose. Silkių dantys labai maži, tačiau žiaunos veikia kaip tinklai, nukošdamos planktoninius gyvūnus, kuriuos silkės ryja plaukdamos. Silkių patelė kasmet išneršia 40 000 ikrelių, paskleisdama juos vandenyje. Ikrai skęsta į dugną; iki išsiritant daug jų suėda menkės ir kiti plėšrūnai. Iš išlikusių išauga mažytės jaunos žuvytės (mailius), kurios kyla į viršų šviesos link. Europoje žmonės gaudo silkes nuo priešistorinių laikų, tačiau pastaruoju metu jų sugaunama tiek daug, kad silkių labai sumažėjo.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Clupea harengus*

PAPLITIMAS Atlanto vandenyno šiaurinė dalis

DYDIS Kūno ilgis iki 40 cm

KILKĖ

Ši maža torpedos formos, sidabrinės spalvos žuvelė kūno forma panaši į miniatiūrinę silkę. Tai viena mažiausių silkiažuvių, tačiau ja minta daug jūrinių gyvūnų. Kilkės neršia netoli kranto, žiemos pabaigoje arba pavasarį. Jų ikrai plaukia vandens paviršiumi.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Clupea sprattus*

PAPLITIMAS Atlanto vandenynas palei Europos pakrantes, Viduržemio jūra

DYDIS Kūno ilgis iki 15 cm

ŠIAURINIS ANČIUVIS

Ančiuvių yra daugiau kaip 100 rūšių. Nors jie maži ir ploni, tačiau yra svarbi vandenyno mitybinės grandies dalis. Šios sidabrinės žuvelės laikosi milžiniškais būriais. Jomis minta visi gyvūnai, nuo jūrinių paukščių iki ruonių. Patys ančiuviai minta mažais planktoniniais organizmais. Ančiuviai plaukia atvėrę burnas ir tiesiog semia planktoną. Šiaurinis ančiuvis gyvena Ramiajame vandenyne. Į Šiaurinį ančiuvį panaši rūšis gyvena ir palei Europos krantus.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Engraulis mordax*

PAPLITIMAS Ramiojo vandenyno Šiaurės Amerikos pakrantės

DYDIS Kūno ilgis iki 23 cm

SARDINĖ

Pavasarį ir vasarą sardinės laikosi arti prie kranto, o likusią metų dalį plaukia į gilesnius vandenis. Seklumose jas dažnai puola jūriniai paukščiai. Žmonės sardines gaudo konservavimui. Naktį sardines traukia šviesa. Pietų Europoje jas gaudo lempomis apšviestos mažų laivelių flotilijos. Kai sardinės priplaukia arčiau, jos tinklu ištraukiamos į valtį.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Sardina pilchardus*

PAPLITIMAS Europos pakrantės

DYDIS Kūno ilgis iki 25 cm

APAČIOJE *Silkės gali išgyventi iki 20 metų. Jų gyvenimo trukmė priklauso nuo gyvenamosios vietos. Šių žuvų yra kelios vietinės veislės. Baltijos jūroje gyvenančios mažiausios silkės subręsta greičiau, negu atlantinės.*

Europinis ančiuvis
(Engraulis encrasicolus)

PAČIAME VIRŠUJE *Būrys šiaurinių ančiuvių netoli Kalifornijos (JAV) krantų. Būryje būna iki 100 000 glaudžiai išsirikiavusių žuvų. Tokie būriai yra lengvas jūrinių paukščių grobis.*

Alosa pseudoharengus

Ši Šiaurės Amerikos žuvis gyvena vandenyno pakraščiuose ir ežeruose, tačiau neršia tik gėlame vandenyje. Kaip ir kitų silkių, jos kūnas sidabriškas, o kūno apačioje yra eilė nusmailėjusių žvynų. Daug šių silkių po neršto grįžta atgal į jūrą, tačiau tos, kurios gyvena uždaruose ežeruose arba užtvenktose upėse, vidaus vandenyse praleidžia visą gyvenimą. Gėlavandenės silkės yra mažesnės už tas, kurios grįžta į jūrą, o jų skaitlingumas nėra pastovus.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Alosa pseudoharengus*

PAPLITIMAS Atlanto vandenyno pakrantė ir Šiaurės Amerikos Didieji ežerai

DYDIS Jūrinių žuvų kūno ilgis iki 38 cm, gėlavandenių – iki 25 cm

ALSĖ

Kaip ir silkei, alsei būdingi aštrūs papilvės žvynai, sudarantys keterą, kuri panaši į mažais dantimis pjūklą. Daugiausia laiko alsė praleidžia gilumose netoli kranto, tačiau pavasarį plaukia į upes neršti. Išneršusios suaugusios alsės grįžta į jūrą, tačiau jaunikliai prieš išplaukdami upėse pagyvena iki 2 metų.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Alosa alosa*

PAPLITIMAS Europos pakrantės ir Viduržemio jūra

DYDIS Kūno ilgis iki 60 cm

ŠIAURINIS MENCHEDENAS

Kaip ir silkės, šiauriniai menchedenai gyvena dideliais būriais. Jie visą laiką juda, ieškodami mitybai tinkamo planktonu turtingo vandens. Jų kūnas kresnas, sidabrinės spalvos, su ryškiomis juodomis dėmėmis šonuose. Menchedenai neršia jūroje, mailius išsirita netoli vandens paviršiaus. Šios žuvys yra svarbus maisto šaltinis daugeliui kitų žuvų, vandens paukščių ir kuprotiesiems banginiams.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Brevoorta tyrannus*

PAPLITIMAS Atlanto vandenyno pakrantės palei Šiaurės Ameriką

DYDIS Kūno ilgis iki 50 cm

Lašišos ir joms giminingos rūšys

Lašišinėms žuvims priklauso daugiau kaip 300 rūšių, tarp jų ir plačiausiai žinomos migruojančios žuvys. Dauguma šių žuvų yra plėšrūnės, jos arba vejasi auką, arba tyko tarp vandens augalų, kol žuvys ir kiti gyvūnai priplauks arčiau. Lašišinės žuvys dauginasi neršdamos. Kai kurių žuvų patinų prieš dauginimąsi pasikeičia kūno forma ir spalva. Lašišinėms žuvims priklauso rūšys, sutinkamos ir gėluosiuose vandenyse, ir jūrose. Jos labiausiai paplitusios Šiaurės pusrutulyje.

VIRŠUJE *Plaukdamos į nerštavietę 2 atlantinės lašišos šoka per krioklį. Plaukdamos į aukštupį suaugusios lašišos nesimaitina, nors dažnai čiumpa muses ir žvejybos jaukus. Jos sunaudoja tiek daug energijos, kad kelionės metu gali prarasti daugiau kaip pusę kūno masės.*

Atlantinė lašiša

Ši didelė ir galinga žuvis gyvenimą pradeda upėse, misdama vabzdžių lervomis ir kirmėlėmis. Užaugusios iki 15 cm ilgio lašišos plaukia upe žemyn ir pradeda gyventi jūrose. Suaugusios lašišos išplaukia toli į Atlanto vandenyną, tačiau po 2 ar 4 metų grįžta neršti į gėluosius vandenis. Pagal kvapą kiekviena žuvis randa upelį, kuriame išaugo, ir plaukia į jį kovodama su priešpriešine srove. Lašišų patelės neršia ant žvyruoto dugno. Po neršto sulysusios ir nusilpusios lašišos grįžta atgal į vandenyną, palikdamos mailių likimo valiai. Atlantinė lašiša yra labai vertingas žuvis. Dalis jų sugaunama tinklais, tačiau dauguma veisiama ir išauginama netoli kranto esančiuose žuvų aptvaruose.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Salmo salar*

PAPLITIMAS Atlanto vandenyno šiaurė, Arkties vandenynas; gretimos upės ir ežerai

DYDIS Kūno ilgis iki 1,5 m

Nerka

Kaip ir atlantinė lašiša, didžiąją gyvenimo dalį nerka praleidžia jūrose, grįždama į upes neršti. Vandenyne patinai yra sidabriški ir aptakūs, o dauginimosi sezono metu jiems nugaroje išauga kupra, o žandikauliai užsilenkia kabliu. Nerka į upes plaukia iki 2000 km, peršokdama krioklius ir išvengdama plėšrūnų. Išneršusios suaugusios nerkos žūva.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Oncorhynchus nerka*

PAPLITIMAS Ramiojo vandenyno šiaurinė dalis

STINTA

Stintos – lieknos žuvys didele burna ir ilgais dantimis. Kaip ir kitos joms giminingos žuvys, pvz., lydekos, stintų dantys auga ir ant žandikaulio, ir gomuryje, todėl grobiui sunku ištrūkti. Stintos minta žuvimis ir vėžiagyviais. Neršti jos plaukia į aukštupius. Lipnūs ikrai prikimba prie akmenų ir povandeninių augalų.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Osmerus eperlanus*

PAPLITIMAS Šiaurės Europos pakrantės ir upės

DYDIS Kūno ilgis iki 30 cm

VAIVORYKŠTINIS UPĖTAKIS

Ši greita iš Šiaurės Amerikos kilusi žuvis yra mėgiama meškeriotojų, todėl buvo įvežta į daugelio šalių ežerus ir upes. Gamtoje vaivorykštiniai upėtakiai neršia upeliuose ant žvyro. Jie minta vabzdžiais ir kitais smulkiais gyvūnais, kartais iššokdami iš vandens ir nutverdami praskrendančius vabzdžius. Išneršę suaugėliai paprastai grįžta į jūrą, tačiau ežeruose gyvenančios žuvys visą gyvenimą praleidžia gėluose vandenyse.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Salmo gairdneri*

PAPLITIMAS Kilęs iš Ramiojo vandenyno šiaurės rytinės dalies (Šiaurės Amerika); įvežtas į visą pasaulį

DYDIS Migruojančių žuvų kūno ilgis iki 1m; nemigruojančių dažniausiai mažiau negu 60 cm

LYDEKA

Lydekos yra nuožmūs gėlavandeniai grobuonys, gyvenantys ežeruose ir nesrauniose upėse. Jos medžioja ramiai laukdamos, kol prisiartins auka – dažniausiai žuvis, kurią čiumpa staigiu ir greitu šuoliu. Jų į snapą panašūs žandai yra pakankamai tvirti, kad lydeka įveiktų trečdalio savo kūno dydžio grobį. Pavasarį lydekos maistą papildo ančių ir laukių jaunikliai. Lydekos kūnas cilindro formos, o dideli pelekai išsidėstę netoli uodegos.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Esox lucius*

PAPLITIMAS Šiaurės pusrutulis

DYDIS Kūno ilgis iki 1,3 m

KIRŠLYS

Kiršlys lengvai atpažįstamas dėl neįprastai didelio peleko, esančio nugaros viduryje. Neršto metu patino pelekas pasidaro raudonas. Patelei leidžiant ikrus patinas virš jos palenkia peleką. Kiršliai gyvena upėse ir ežeruose, neršia ant žvirgždo. Minta vabzdžių lervomis, kitais smulkiais gyvūnais, žuvų ikrais. Panašios žuvies – šiaurinio kiršlio – paplitimas į šiaurę siekia Kanadą bei Aliaską.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Thymallus thymallus*

PAPLITIMAS Šiaurės Europa, Šiaurės Azija

DYDIS Kūno ilgis iki 46 cm

ARKTINIS ŠALVIS

Ši lašišinių šeimos rūšis yra viena toliausiai į šiaurę paplitusių gėlavandenių žuvų. Gyvena žemyno upėse ir ežeruose, o taip pat ir Arkties vandenyne. Šalviai išgyvena vietose, kur vandens paviršius kasmet yra daug mėnesių apledėjęs. Šalviai primena upėtakį, tačiau jų spalva priklauso nuo gyvenamosios vietos. Neršto metu patino papilvė paprastai tampa apelsiniškai raudona, o kai kuriuose ežeruose toka spalva išlieka visus metus.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Salvelinus alpinus*

PAPLITIMAS Tolimosios šiaurės jūros, ežerai ir upės

DYDIS Kūno ilgis iki 96 cm

Arktinio šalvio papilvė rausva

PAČIAME VIRŠUJE *Vaivorykštiniai upėtakiai kilę iš Šiaurės Amerikos, tačiau buvo įvežti į kitas pasaulio vietas, kuriose yra sraunių šaltavandenių upių ir upelių.*
VIRŠUJE *Šlakis (Salmo trutta) sutinkamas Europoje. Kaip ir vaivorykštinis upėtakis, šlakis arba visą gyvenimą praleidžia gėlame vandenyje, arba migruoja iš gėlųjų vandenų į jūras.*

VIRŠUJE *Dar jaunos lydekos tampa nuožmiais grobuonimis. Didelėmis akimis jos gerai pastebi judesius.*
KAIRĖJE *Kiršliai labai jautriai reaguoja į užterštumą. Jie greitai išnyksta upėse, kurios teršiamos iš laukų nutekančiomis trąšomis.*

CIKLOTONAI IR ŽUVYS KIRVUKAI

Šiai grupei, kurioje yra apie 250 rūšių, priklauso kelios pasaulyje žinomiausios jūrinės žuvys. Dauguma jų gyvena vandenyno gelmėse, todėl retai sutinkamos. Jų dydis ir kūno forma būna įvairi, tačiau visiems būdingi pasisukantys dantys bei per kūną einančios šviečiančių organų juostos. Ciklotonai ir kirvukai minta kitomis žuvimis bei planktone plaukiojančiais smulkiais gyvūnais. Jos gyvena viso pasaulio vandenynuose.

BIOLIUMINESCENCIJA

Žibintžuvė *(Photoblepharon palpebratus)*

Jūros vanduo sugeria Saulės šviesą, todėl neriant gilyn darosi vis tamsiau. Daugiau kaip 1000 m gylyje vanduo yra juodas kaip tušas. Šiomis sąlygomis daugelis žuvų šviečia pačios. Šviesos dėka jos prisivilioja grobį arčiau burnos.

Žuvys nėra vieninteliai šviečiantieji gyvūnai. Dar šviečia medūzos, jūrų agrastai, moliuskai ir vabzdžiai. Gyvų padarų sukeltas švytėjimas dar vadinamas bioliuminescencija. Kai kurie gyvūnai švyti visu kūnu, tačiau dauguma turi švytėjimo organus. Šviesą paprastai gamina baltymas liuciferinas, kuris šviečia oksiduodamasis. Indijos vandenyno šviečiančios žuvys šviesai gaminti naudoja bakterijas. Bakterijos yra specialioje sterblėje su dangčiu, kuriam užsidarius šviesa paslepiama.

CHAULIODAS

Ši žuvis dėl savo ilgų dantų angliškai vadinama gyvatžuve. Jos dantys matosi išlindę netgi pro sučiauptą burną. Chauliodų kūnas plonas, juodas, o ant vieno iš pelekų yra ilgas šviečiančiu galu dyglys. Dygliu žuvis, matyt, vilioja kitus gyvūnus arčiau burnos. Kaip ir dauguma giliavandenių medžiotojų, chauliodas ryja beveik savo dydžio gyvūnus. Jo skrandis išklotas ypatingai tamsiu dangalu, kuris kaip užuolaida užtemdo prarytų gyvūnų šviesą, kad jos nepamatytų kiti medžiotojai.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Chauliodus sloani*

PAPLITIMAS Visas pasaulis

DYDIS Kūno ilgis iki 30 cm

Susikryžiavę dantys.

JŪRŲ KIRVUKAS

Kai prieš 50 metų vandenyno dugnas buvo pradėtas tirti garso bangomis, mokslininkus suglumino aidas, kuris atrodė, kad naktį kilo į paviršių, o dienomis skendo gilyn. Šie „giluminiai išsklaidantys sluoksniai" pasirodė esą jūrų kirvukų būriai, kurie naktimis maitinosi planktoniniais organizmais. Jūrų kirvukų sidabrinis kūnas yra labai siauras, o kūno apačia eina aštri briauna, primenanti kirvio ašmenis. Žuvys tarpusavyje bendrauja šviesos juostomis, kurios iš apačios švyti gelsvai. Savo ruožtu, vamzdiškos kirvukų akys nukreiptos į viršų, todėl jie mato virš savęs plaukiančias žuvis.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Argyropelecus aculeatus*

PAPLITIMAS Viso pasaulio šiltieji vandenys

DYDIS Kūno ilgis iki 7,5 cm

CIKLOTONAI

Nors apie juos žinoma visai nedaug, manoma, kad ciklotonai yra visame pasaulyje gausiausios jūrinės žuvys. Jos maitinasi mažyčiais planktoniniais gyvūnėliais. Šių žuvų žandikauliai iškloti šeriais, per kuriuos iškošiamas grobis. Jų švytėjimo organai yra papilvėje, todėl matomi iš apačios.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Cyclothone genties rūšys*

PAPLITIMAS Visas pasaulis

DYDIS Kūno ilgis apie 6 cm

VIRŠUJE *Chauliodą dengia slidžių drebučių sluoksnis, todėl kitoms žuvims jį sunkiau nutverti.*

UNGURIAŽUVĖS

Ilgas, gyvatiškas ungurių kūnas labai skiriasi nuo kitų žuvų. Daugumа ungurių yra be žvynų. Daugumai būdingas juostelės formos pelekas, einantis per nugarą, apie uodegą ir papilvėje. Tikrieji unguriai gyvena gėluosiuose vandenyse ir jūrose, tačiau jų visų gyvenimas prasideda nuo permatomos lapo formos lervutės, srovių nešiojamos vandenyno paviršiumi. Kai kurių rūšių unguriai grįžta neršti į upes ir ši kelionė gali užimti keletą metų. Yra apie 700 visame pasaulyje sutinkamų unguriažuvių rūšių.

VIRŠUJE *Plačiažiomenio ungurio burna didžiulė. Mokslininkai nežino, ar ungurys medžioja, ar guli ir laukia grobio – žuvų.*

UNGURYS

Didžiąją gyvenimo dalį suaugę unguriai praleidžia gėluosiuose vandenyse, kur sutemus maitinasi smulkiais gyvūnais. Daugelį metų jų gyvenimo ciklas buvo nežinomas, kol 1920 metais ekspedicija įrodė, kad suaugę unguriai perplaukia Atlanto vandenyną ir neršia Sargasų jūroje. Suaugėliai išneršę žūva, o mažytės lervutės grįžta atgal į Europą – ši kelionė užtrunka 3 metus. Panašus ungurys gyvena ir Šiaurės Amerikoje. Jo kelionė iš Sargasų jūros trunka tik metus.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Anguilla anguilla*

PAPLITIMAS Europa, Atlanto vandenyno šiaurinė dalis

DYDIS Kūno ilgis iki 1 m

DEŠINĖJE *Per savo gyvenimą mūsų ungurys nukeliauja apie 10 000 km.*

APAČIOJE *Gyvatiška jūrinio ungurio kūno forma leidžia jam ieškant grobio pralįsti pro uolų plyšius.*

JŪRINIS UNGURYS

Pilkas šio ungurio kūnas yra storesnis už vyro ranką. Jis gyvena sekliuose vandenyse netoli kranto, tačiau dieną slepiasi uolų plyšiuose ar laivų duženose, palikdamas lauke tik galvą. Naktį unguriai palieka slėptuves ir maitinasi žuvimis, krabais, aštuonkojais, o kartais ir omarų gaudytojų tinkluose randamais omarais. Vasarą subrendę unguriai plaukia į vandenyną neršti.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Conger conger*

PAPLITIMAS Atlanto vandenyno šiaurinė dalis

DYDIS Kūno ilgis iki 2,7 m

MURENOS

Spalvingos ir labai agresyvios suaugusios murenos gyvena pusiau pasislėpusios uolose. Jos maitinasi greitais, gyvatiškais judesiais čiupdamos žuvis, kartais murenos kanda narams į koją ar ranką. Murenų įkandimas gali būti pavojingas, nes jų gomurio gleivinėje yra nuodų liaukų. Murenų yra daugiau kaip 200 rūšių, kurios dažniausiai sutinkamos tropinio klimato juostoje, ypač koraliniuose rifuose.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Muraena ir kitos gentys*

PAPLITIMAS Visas pasaulis

DYDIS Kūno ilgis iki 3 m

Apatinis žandikaulis daug trumpesnis už viršutinį.

PLAČIAŽIOMENIS UNGURYS

Plačiažiomenio ungurio kūnas plonas, o burna milžiniška – plačiai išsižiojęs šis ungurys prarytų futbolo kamuolį. Plačiažiomeniai unguriai gyvena jūrų gelmėse. Kaip jie maitinasi, lieka nežinoma. Jie arba gaudo žuvis plaukdami išsižioję, arba prisivilioja jas į burną šviesos dėka.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Eurypharynx pelecanoides*

PAPLITIMAS Viso pasaulio šiltosios jūros

DYDIS Kūno ilgis iki 60 cm

Krūtinės pelekas mažas.

DYGIEJI UNGURIAI

Skirtingai nuo tikrųjų ungurių, dygieji unguriai yra žvynuoti, o jų burna nukreipta žemyn. Per jų nugarą tęsiasi eilė dyglių, nuo kurių jie ir gavo vardą. Šios žuvys gyvena giliuose vandenyse ant dugno dumblo ir maitinasi lėtai judančiais gyvūnais.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Macrognathus ir kitos gentys*

PAPLITIMAS Visas pasaulis

DYDIS Kūno ilgis apie 1 m

VIRŠUJE *Dygieji unguriai sutinkami tropinio ir vidutinio klimato juostų vandenyse. Jie gyvena ant minkštų jūros dugno nuosėdų, dažnai didelėse gilumose.*

KARPIAŽUVĖS IR JOMS GIMININGOS RŪŠYS

Karpiažuvės yra pačios gausiausios gėlųjų vandenų žuvys. Jos sutinkamos visame pasaulyje, išskyrus Pietų Ameriką, Australiją ir Naująją Zelandiją, o dydis kinta nuo nedidelių rainės dydžio iki ilgesnių negu 2 m žuvų. Karpiažuvės minta įvairiu maistu, tarp jų kitomis žuvimis, vandens sraigėmis ir vandens augalais. Jų žandikauliai be dantų, bet dantys yra ryklėje ant paskutiniojo žiauninio lanko. Šie dantys atsiremia į kitą plokštelę ir permala visą ryjamą maistą. Karpiažuvių yra apie 2000 rūšių. Visos dauginasi nešdamos.

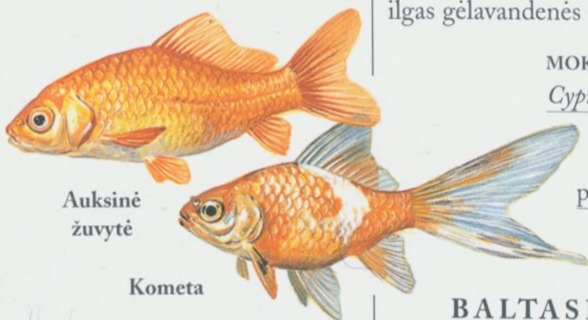
KARPIS

Ši plačiakūnė žuvis gyvena ežeruose ir nesraunioše upėse. Minta dumble esančiais gyvūnais ir smulkiais augalais. Burnos kampuose esantys keturi mėsingi ūseliai (čiuopikliai) padeda karpiui drumstame vandenyje rasti maisto. Nuo senovės žmonės karpius augina maistui ir per šimtmečius atsirado kelios jų veislės. Veidrodiniam karpiui būdingos per nugarą ir šonus einančių ypač didelių žvynų eilės, o auksinis karpis yra oranžinės spalvos. Karpiai išgyvena iki 40 metų – tai gana ilgas gėlavandenės žuvies amžius.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Cyprinus carpio*

PAPLITIMAS Kilęs iš Centrinės Azijos; įvežtas į daugelį pasaulio šalių

DYDIS Kūno ilgis iki 1 m

VIRŠUJE *Sidabrinis karosas nelaisvėje buvo atrankiai veisiamas ilgiau už kitas žuvis.*

BALTASIS AMŪRAS

Lieknas, sidabrinės spalvos baltasis amūras Tolimuosiuose Rytuose yra viena svarbiausių tvenkiniuose auginamų gėlavandenių žuvų. Ją auginti lengva: amūrai minta vandens augalija ir gali gyventi mažuose kaimų tvenkiniuose. Baltieji amūrai labai ėdrūs; gamtoje jie padeda apsaugoti upes ir ežerus nuo greitai užželiančių vandens augalų. Dėl to jie buvo įvežti į Europą ir Šiaurės Ameriką.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Ctenopharyngodon idella*

PAPLITIMAS Kilęs iš Kinijos; įvežtas į kitas Azijos šalis, Europą, Šiaurės Ameriką

DYDIS Kūno ilgis iki 1,25 m

APAČIOJE *Raudės paprastai maitinasi netoli paviršiaus, nes jų aukštyn nukreipta burna trukdo pasiekti maistą nuo dugno.*

RAUDĖ

Atrodo, kad ši įprasta gėlavandenė žuvis turėtų būti lengvai pastebima: jos pelekai ryškiai raudoni, o kūnas - alyviškai geltonos spalvos. Tačiau drumstame vandenyje iš tikrųjų ji beveik nematoma. Raudės gyvena ežeruose ir lėtai tekančiose upėse, minta augalais ir smulkiais gyvūnais – kirmėlėmis ir vabzdžių lervomis. Vėlai pavasarį raudės patelė išneršia apie 200 000 ikrelių. Ikreliai prilimpa prie vandens augalų. Po savaitės išsirita mailius.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Scardinius erythrophthalmus*

PAPLITIMAS Kilusi iš Europos ir dalies Azijos; įvežta į Šiaurės Ameriką

DYDIS Kūno ilgis iki 30 cm

SIDABRINIS KAROSAS

Sidabrinio karoso kultūrinė forma yra populiariausia pasaulyje dekoratyvinė žuvis. Per pastarąjį tūkstantmetį išvesta šimtai jų veislių. Kai kurios yra ryškiaspalvės ir raštuotos, tuo tarpu kitų kūno ir pelekų forma yra pakitusi, o akys išsprogusios. Laukiniai sidabriniai karosai gyvena kūdrose ir ežeruose. Jauni jie yra pilkos spalvos, o suaugę tampa oranžiniai.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Carassius auratus*

PAPLITIMAS Kilęs iš Europos ir Azijos; dekoratyviniuose tvenkiniuose laikomas visame pasaulyje

DYDIS Kūno ilgis iki 30 cm

TOLIAUSIAI KAIRĖJE *Karpio auksinė forma dažnai auginama ežeruose bei dekoratyviniuose tvenkiniuose. Jie yra paprastojo karpio palikuonys, specialiai auginami dėl spalvos.*

KAIRĖJE *Piršto dydžio rainės įprastos švariose upėse ir upeliuose. Jas gaudo tulžiai, neriantys į vandenį ir nustveriantys raines netoli paviršiaus.*

RAINĖ

Ši maža tamsiaspalvė žuvis gyvena šaltuose, srauniuose upeliuose ir minta vandens augalais, vabzdžių lervomis bei krevetėmis. Gyvendama skaidriame vandenyje pavojaus išvengia greitai plaukiodama – kaip strėlė neria šalin vos pajutusi pavojų. Rainės neršti renkasi būriais. Neršia tarp akmenų ir ant žvirgždo.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Phoxinus phoxinus*
PAPLITIMAS Europa, Šiaurės Azija
DYDIS Kūno ilgis iki 10 cm

KARTUOLĖ

Ši maža, sidabrinė žuvis įdomiai dauginasi. Užuot išneršusi tiesiog į vandenį, kartuolės patelė ilga kiaušdėte sudeda ikrus į gėlavandenių dvigeldžių moliuskų mantijos ertmę. Po to patinas į moliusko ertmę įlieja pienių ir saugo moliuską, kol jo viduje vystosi ikrai. Išsiritęs mailius palieka peryklą ir nuplaukia. Kartuolės deda mažiau ikrų už kitas karpiažuves, tačiau dėl tokio neįprasto elgesio jų ikrai geriau išgyvena.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Rhodeus sericeus*
PAPLITIMAS Kilusi iš Europos, Šiaurės Azijos; įvežta į Šiaurės Ameriką
DYDIS Kūno ilgis iki 9 cm

AMERIKOS KARŠIS

Šiaurės Amerikos rytinės dalies upėse ši žuvis yra labai paplitusi. Ji apaugusi sidabriniais žvynais, nugara alyvų spalvos, o patinai, prasidėjus nerštui, pasidaro rausvi. Šiaurės Amerikoje gyvena daugiau nei 100 mažai kuo besiskiriančių žuvų rūšių. Šią problemą dar apsunkina tai, kad kai kurios rūšys, tarp jų ir Amerikos karšis, kryžminasi su kitomis rūšimis.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Luxillus cornutus*
PAPLITIMAS Šiaurės Amerika
DYDIS Kūno ilgis iki 18 cm

PAČIAME VIRŠUJE *Kartuolės patelė deda ikrus į gėlavandenio dvigeldžio moliusko mantijos ertmę, o patinas laukia netoliese.*

VIRŠUJE *Amerikos karšis gyvena akmenuotose upių sietuvose, kartais ir ežeruose.*

KAIRĖJE *Danijų rerijų patelės pilnesnės už patinus. Viršutinė šios danijų rerijų poros žuvis yra patelė.*
APAČIOJE *Vasarą lynai minta vabzdžių lervomis, o žiemą beveik nesimaitina.*

VIRŠUJE *Ūsoriaus burna nukreipta žemyn.*
APAČIOJE *Laikoma akvariume kartu su kitomis žuvimis, dvispalvė labija dažnai pešasi.*

DANIJA RERIJA

Danijos rerijos – mažos ir labai judrios gėlavandenės žuvys, gyvenančios Indijos ežeruose ir upeliuose bei kitose šilto klimato Azijos dalyse. Jų kūnas lieknas, dažnai spindi sidabru, išmargintas horizontaliais brūkšniais, einančiais nuo galvos iki uodegos galo ir išilgai pelekų. Tai populiari akvariuminė žuvis. Išvesta keletas jos dekoratyvinių veislių.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Brachydanio rerio*

PAPLITIMAS Indija

DYDIS Kūno ilgis iki 5 cm

LYNAS

Ši žaliai ruda nejudri žuvis maitinasi lėtai tekančių ežerų ir upių dugne, grobį rasdama apčiuopomis ir pasinaudodama uosle. Tampri lyno oda padengta slidžių gleivių sluoksniu. Lyno patelė kasmet išneršia iki milijono ikrų, tačiau daugumą jų suėda kitos žuvys ir tik iš mažos dalies išauga suaugusios žuvys.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Tinca tinca*

PAPLITIMAS Kilęs iš Europos ir Šiaurės Azijos; beveik visur veisiamas.

DYDIS Kūno ilgis iki 70 cm

Ptychocheilus lucius

Tai didžiausia Šiaurės Amerikos karpiažuvė. Kūnas aptakus, galva ilga, burna didelė, jos daugiausia minta kitomis žuvimis. Ši rūšis yra didžiausia iš karpiažuvių, sveria daugiau kaip 35 kg. Užtvankų statymas sumažino populiacijos gausumą. Dabar šios žuvys nyksta.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Ptychocheilus lucius*

PAPLITIMAS JAV pietvakarinė dalis

DYDIS Kūno ilgis iki 1,8 m

ŪSORIUS

Šios lieknos, dugne gyvenančios gėlavandenės žuvies kūnas apvalus, o papilvė plokščia. Ūsorium ji vadinama dėl nuo žandų kabančių 4 mėsingų ūselių, arba čiuopiklių. Ūselių galuose yra skonio organai. Žuvis jais čiuopia upės dugną ieškodama vabzdžių lervų ir kitų smulkių gyvūnų. Ūsoriai neršia ant žvirgždo ar akmenų.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Barbus barbus*

PAPLITIMAS Europa

DYDIS Kūno ilgis iki 90 cm

DVISPALVĖ LABĖJA

Ši agresyvių bruožų turinti maža gėlavandenė žuvis gyvena upeliuose, minta dumbliais, kuriuos nugrando nuo augalų ir akmenų. Labiausiai stebinanti yra šios žuvies spalva. Jos kūnas juodas, uodega ryškiai raudona, o pelekai kartais būna oranžiniai. Daug šiai žuviai giminingų rūšių gyvena Afrikos ir Azijos upėse.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Labeo bicolor*

PAPLITIMAS Pietryčių Azija

DYDIS Kūno ilgis iki 15 cm

ČIUKČIŲ ŽUVIS

Čiukčių žuvys yra gėlavandenės, žemyn nukreiptomis burnomis ir didelėmis, čiulptuvą primenančiomis lūpomis. Jos gyvena upių ir ežerų dugne, siurbdami grobį lyg dulkių siurbliai. Čiukčių žuvų yra apie 100 rūšių ir beveik visos sutinkamos Šiaurės Amerikoje. Čiukčių žuvis yra viena iš nedaugelio, kurios sutinkamos ir Azijoje. Gyvena tolimosios šiaurės upėse iki pat Arkties vandenyno pakrančių siekiančiuose vandenyse.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Catostomus catostomus*

PAPLITIMAS Šiaurės Amerika, Šiaurės Azija

DYDIS Kūno ilgis iki 60 cm

JAPONIJOS VIJŪNAS

Nors žuvys gyvena vandenyje, jas veikia ir oro sąlygos. Viena tokių žuvų yra Japonijos vijūnas. Jis aktyviausias tada, kai oro slėgis žemas ir kai keičiasi oras. Praeityje jis kartais buvo laikomas kaip gyvas barometras, nes perspėdavo apie besiartinantį lietų – prieš pradedant lyti oro slėgis dažnai krinta ir vijūnas būdavo aktyvesnis. Vijūnai gyvena įsirausę į upių ir ežerų dugno dumblą.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Misgurnus anguillicaudatus*

PAPLITIMAS Kilęs iš Tolimųjų Rytų; įvežtas į Šiaurės Ameriką

DYDIS Kūno ilgis iki 10 cm

ŠLYŽYS KLOUNAS

Šlyžiai – upelių dugne gyvenančios žuvys. Kai kurių kūno forma primena gyvates, o šlyžys klounas yra išmargintas ryškiai oranžinės ir juodos spalvos raštais. Pasaulyje žinoma apie 200 šlyžių rūšių, o kai kurie jų, kaip ir šlyžys klounas, yra populiarios akvariumų žuvys. Kadangi šlyžiai maitinasi dugne, jie nesipyksta su kitomis žuvimis ir padeda akvariume palaikyti švarą.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Botia macracantha*

PAPLITIMAS Indonezija, Papua Naujoji Gvinėja

DYDIS Kūno ilgis iki 30 cm

APAČIOJE *Šlyžiai klounai paprastai maitinasi naktį. Kaip ir daugelis kitų šlyžių, ginasi po akimis esančiais dygliais.*

CHARACIDAI IR JIEMS GIMININGOS RŪŠYS

Characidai yra gėlavandenės žuvys, gyvenančios Amerikos žemynų šiltosiose dalyse ir Afrikos tropinio klimato juostose. Kai kurie characidai yra maži ir labai judrūs, spindinčiomis lyg deimantai spalvomis, tačiau šiai grupei taip pat priklauso didelės, lėtai judančios slepiamų spalvų žuvys. Characidų dantys dažnai aštrūs. Jie minta labai įvairiu maistu. Daugelis jų yra augalėdžiai, tačiau plėšriems characidams priklauso ypač agresyvios piranijos, medžiojančios būriais ir sugebančios su kaulais suėsti dideles žuvis ir kitus gyvūnus. Characidai ikrus paprastai išneršia tarp vandens augalų. Mailius auga be priežiūros. Characidų yra apie 1400 rūšių, kurios dažniausiai sutinkamos Pietų Amerikoje.

RAUDONOJI PIRANIJA

Piranijų yra apie 50 rūšių ir visos gyvena Pietų Amerikos upėse. Daugelis minta vaisiais, tačiau raudonoji piranija yra labai aktyvi plėšrūnė. Jos snukis bukas, išsikišusiu apatiniu žandikauliu – labai tinkamu plėšti mėsos gabalus nuo už save didesnių gyvūnų. Raudonosios piranijos medžioja dideliais būriais. Dažniausiai jos minta žuvimis. Tačiau jei upėje įklimpsta didelis sausumos gyvūnas, piranijų būrys staiga jį užpuola. Nors piranijos paprastai nepuola žmonių, tačiau vis tiek yra labai pavojingos. 1980 metų pradžioje Brazilijos upėje apvirtus valčiai nuo piranijų mirė daugiau kaip 300 žmonių.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Serrasalmus nattereri*

PAPLITIMAS Pietų Amerika

DYDIS Kūno ilgis iki 30 cm

DEŠINĖJE *Raudonoji piranija žiūri pro vandens augaliją. Sukandus žandikaulius jos apatiniai ir viršutiniai dantys tiksliai susiveria, todėl jos gali atkąsti mėsos gabalus.*

ANOSTOMA

Anostomos yra mažos Pietų Amerikos žuvys. Daugiausia laiko jos praleidžian upės dugne; paprastai stovėdamos jos laikosi galva žemyn. Taip lengviau pasiekti dugno augaliją, tačiau šios žuvys tokioje padėtyje dažnai lieka ir ilsėdamosi. Per visą anostomos kūną eina tamsios juostos. Maža burna prisitaikiusi ieškoti maisto upės dugno dumble.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Anostomus anostomus*

PAPLITIMAS Pietų Amerika

DYDIS Kūno ilgis iki 18 cm

PAPRASTOJI TIGRAŽUVĖ

Ši Afrikos žuvis yra viena didžiausių characidų, dažnai sverianti daugiau kaip 30 kg. Jos aptakus kūnas ir dvišakė uodega pritaikyti greitai plaukti. Paprastoji tigražuvė gyvena lėtai tekančiose upėse ir ežeruose, minta kitomis žuvimis. Tigražuvės agresyvios iš prigimties, o papuolusios ant meškerės kabliuko įnirtingai kovoja.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Hydrocynus goliath*

PAPLITIMAS Centrinė Afrika

DYDIS Kūno ilgis iki 1,8 m

MARMURINĖ PLEIŠTAPILVĖ

Ši žuvis nepriklauso p.108 aprašytiems jūrų kirvukams. Tai maža, aukšto kūno characidų rūšis – viena iš nedaugelio žuvų, galinčių sklęsti vandens paviršiumi. Vejama plėšrūno ši žuvis iššoka iš vandens ir plasnodama krūtininiais pelekais slysta vandens paviršiumi. Marmurinė pleištapilvė toli taip judėti nesugeba, tačiau tokia trumpa kelionė oru dažnaî padeda išsigelbėti nuo didesnių žuvų.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Carnegiella strigata*

PAPLITIMAS Pietų Amerikos tropinio klimato juosta

DYDIS Kūno ilgis iki 5 cm

NEONAS

Mažytis neonas yra lengvai atskiriamas iš ryškiai mėlynų šonų ir raudonos uodegos. Laisvėje neonai sutinkami Brazilijoje, Amazonės aukštupyje. Jie maitinasi būriais ir, kaip ir kiti characidai, neršia tarp augalų paskleisdami ikrus. Dėl taikios prigimties jie lengvai auginami akvariumuose.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Praracheirodon innesi*

PAPLITIMAS Pietų Amerikos tropinio klimato juosta

DYDIS Kūno ilgis iki 4 cm

PRISTELĖ

Šios žuvys yra beveik permatomos. Pristelių raumenys ir oda yra permatomi, todėl stuburas matosi taip aiškiai, kaip rentgeno fotografijoje. Kitus šios žuvies organus supa šviesoje spindintis sidabriškas dangalas. Gyvena upėse, minta augalais ir vandens gyvūnais.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Pristella maxiliaris*

PAPLITIMAS Pietų Amerika

DYDIS Kūno ilgis iki 2,5 cm

PAČIAME VIRŠUJE *Neonams būtinas šiltas vanduo.*
VIRŠUJE *Pristelių kūnas yra permatomas.*

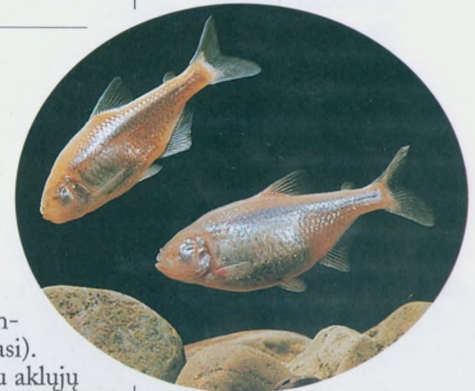
AKLASIS URVŲ CHARACIDAS

Aklasis urvų characidas gyvena požeminiuose vandenyse. Jo kūnas blyškiai rausvas, pelekai bespalviai, tačiau įdomiausia tai, kad ši žuvis neturi akių. Maistą ji randa pagal kvapą, o orientuojasi šoninės linijos dėka (šoninė linija – tai kūno šonuose esantys sensoriai, kurie perspėja, kad kažkas artinasi). Šoninę liniją turi dauguma žuvų, tačiau aklųjų urvų characidų ji gerai išsivysčiusi.

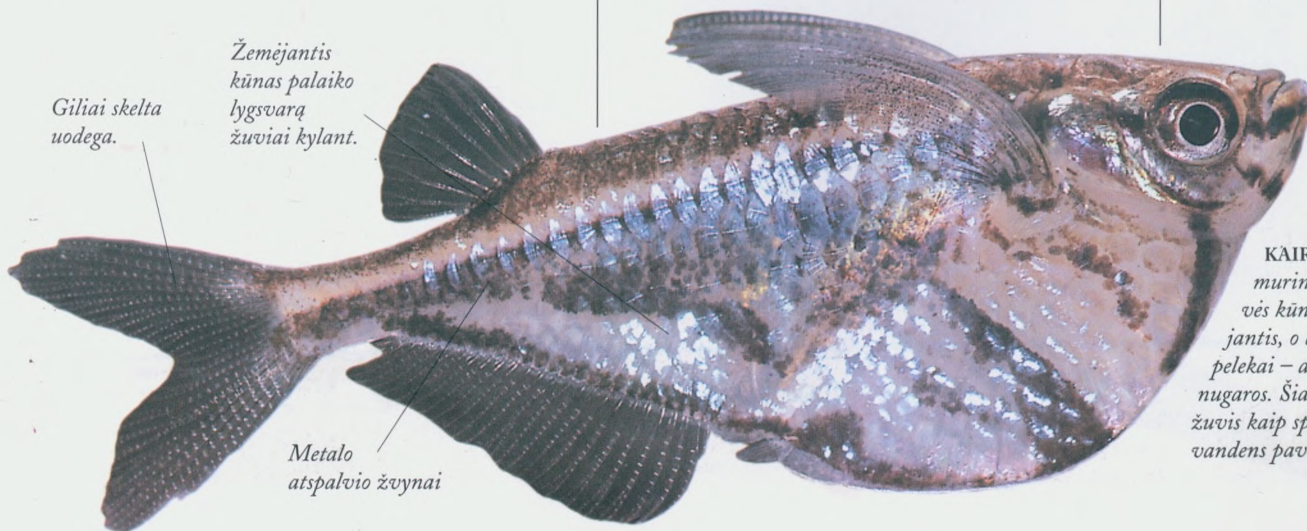
MOKSLINIS PAVADINIMAS *Astyanax fasciatus*

PAPLITIMAS Meksika

DYDIS Kūno ilgis iki 9 cm

VIRŠUJE *Aklajam urvų characidui plaukiant jis jaučia nedideles slėgio bangas, atsimušančias nuo arti esančių objektų.*

KAIRĖJE *Marmurinės pleištapilvės kūnas yra žemėjantis, o du krūtinės pelekai – aukštai prie nugaros. Šiais pelekais žuvis kaip sparnais slysta vandens paviršiumi.*

ŠAMAI IR ELEKTRINIAI UNGURIAI

Šamai visą gyvenimą praleidžia upių ir ežerų dugne. Dauguma jų aktyvūs naktį. Maisto jie ieško siūliškų ūsų, kabančių nuo lūpų bei žandų, dėka. Šamai yra nežvynuoti, tačiau aštrūs krūtininių pelekų spygliai trukdo kitiems gyvūnams juos praryti. Kai kurių rūšių spygliai nuodingi – tai suteikia šamui papildomą apsaugą. Šamų žinoma mažiausiai 2 500 rūšių. Jie sutinkami beveik visame pasaulyje, išskyrus ypač šaltas sritis. Elektriniai unguriai į šamus nepanašūs, tačiau giminingi jiems, o ne kitiems unguriams.

DEŠINĖJE *Stikliniai šamukai aktyvūs dieną. Skaidrumas padeda jiems išvengti plėšrūnų – garnių bei kitų žuvis lesančių paukščių.*

APAČIOJE *Taškuotasis šamukas čia matomas pilvu žemyn; jis turi 3 poras ilgų ūsų, kuriais ieško maisto.*

STIKLINIS ŠAMUKAS

Daug žuvų turi permatomą kūną, tačiau silkinis šamukas ypatingas tuo, kad jis beveik skaidrus. Jo raumenyse yra riebalų, darančių jį skaidriu beveik kaip stiklas, todėl lengvai įžiūrimi kaulai, žarnynas, dauginimosi organai ir akys. Stikliniai šamukai gyvena upėse ir upeliuose, minta smulkiais gyvūnais, pvz., dafnijomis ir augalais. Paprastai jie laikosi būriais.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Kryptopterus bicirrhis*

PAPLITIMAS Pietryčių Azija

DYDIS Kūno ilgis iki 10 cm

TAŠKUOTASIS ŠAMUKAS

Užuot rinkęs maistą iš dumblo, kaip dauguma šamų, šis Afrikos šamukas maitinasi vandens paviršiuje. Jis plaukioja pilvu aukštyn, nes jam taip lengviau rinkti dafnijas ir ant vandens nutūpusius įvairius vabzdžius. Jis netgi ilsisi aukštielninkas po vandens augalais ir nukarusiomis šakomis. Margas šio šamuko raštas maitinantis slepia jį nuo plėšrūnų.

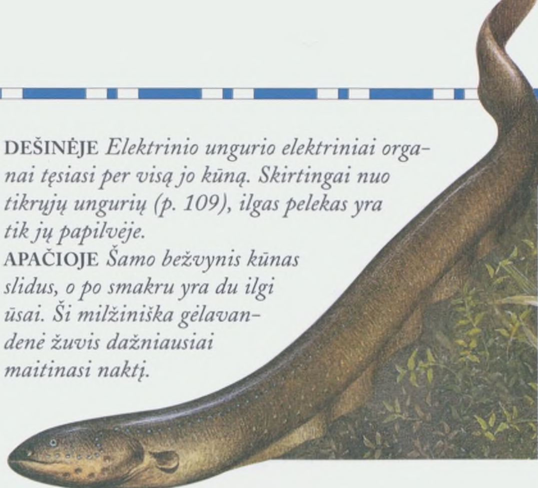
MOKSLINIS PAVADINIMAS *Synodontis multipunctatus*

PAPLITIMAS Tanganikos ežeras (Afrikos tropinio klimato juosta)

DYDIS Kūno ilgis iki 10 cm

Prie viršutinės lūpos yra ilgi ūsai

Prie apatinės lūpos yra trumpi viduriniai ūsai

DEŠINĖJE *Elektrinio ungurio elektriniai organai tęsiasi per visą jo kūną. Skirtingai nuo tikrųjų ungurių (p. 109), ilgas pelekas yra tik jų papilvėje.*
APAČIOJE *Šamo bežvynis kūnas slidus, o po smakru yra du ilgi ūsai. Ši milžiniška gėlavandenė žuvis dažniausiai maitinasi naktį.*

ŠAMAS

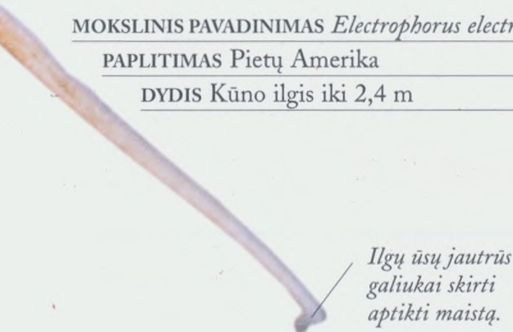
Šamas – viena didžiausių pasaulyje gėlavandenių žuvų. Sunkiausias kada nors sugautas šamas svėrė virš 330 kg. Tai buvo 19 amžiuje Rusijoje; sunku patikėti, kad tokių egzempliorių dar yra šiandien. Šamai gyvena didelėse lėtai tekančiose upėse ir minta vien tik gyvūnais. Svarbiausios jų mityboje yra žuvys, tačiau šamai ryja ir vėžius, ir antis; sakoma, kad jie nusitempia ir šunis. Šamai neršia vidurvasarį, patinui iškasus dumble „lizdą". Patelė išneršia iki 100 000 ikrų, kuriuos patinas saugo iki jiems išsiritant.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Silurus glanis*
PAPLITIMAS Europa, Šiaurės Azijos dalis
DYDIS Kūno ilgis iki 5 m

ELEKTRINIS UNGURYS

Ši Pietų Amerikos upių žuvis gali skleisti stiprią elektros srovę. Medžiodama ji gali apsvaiginti kitas žuvis iki 550 voltų elektros smūgiu. Paralyžiavęs žuvį ungurys išjungia srovę ir praryja grobį. Kaip ir straubliuotžuvė (p.102-103), elektrinis ungurys turi specialius raumenis. Didesnių ungurių skleidžiamas elektros smūgis labai didelis – jis gali pritrenkti žmogų.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Electrophorus electricus*
PAPLITIMAS Pietų Amerika
DYDIS Kūno ilgis iki 2,4 m

Ilgų ūsų jautrūs galiukai skirti aptikti maistą.

JŪRŲ RUPŪŽĖS IR VELNIAŽUVĖS

Šioms dviems žuvų grupėms priklauso keisčiausios išvaizdos jūriniai gyvūnai. Dauguma jų medžioja dugne arba vandenyje, o neatsargų grobį nutveria tiek prisėlindami, tiek ir maskuodamiesi. Kai kurios žuvys primena gyvus dumblių gniužulus, kitos – akmenis arba nuosėdas, tačiau visos turi didelę burną, kuri atsiveria per sekundės dalį ir įsiurbia auką. Jūrų rupūžių yra apie 70 rūšių; visos gyvena sekliuose vandenyse netoli kranto. Jūrų velniai yra įvairesni – jų yra mažiausiai 300 rūšių. Gyvena įvairiuose biotopuose – nuo seklaus vandens iki vandenyno gelmių dugno.

ŽUVIS MIČMANAS

Jūrų rupūžių šeimai priklausanti žuvis mičmanas tūno seklių vandenų dugne, minta vėžiagyviais bei kitomis žuvimis. Savo aukas vilioja šviesa - tai yra neįprasta pakrančių žuviai. Kaip ir dauguma jūrų rupūžių, savo plaukiojamąja pūsle sugeba skleisti kriuksinčius ir žviegiančius garsus. Ypač triukšmingos žuvys mičmanai būna neršto metu. Patelės prilipdo ikrus prie uolų, o patinai saugo juos iki išsiritant.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Porichthys porosissimus*
PAPLITIMAS Atlanto vandenyno vakarinė dalis
DYDIS Kūno ilgis iki 23 cm

JŪRŲ VELNIAS

Ši groteskiškos išvaizdos žuvis atrodo lyg pervažiuota automobilio – didžiule, plokščia galva ir trumpa, stora uodega. Jo kūnas yra tikrai slepiantis – apie kraštą eina eilė lapo formos ataugų, padedančių susilieti su jūros dugnu. Jūrų velniui medžiojant juda tik viena jo kūno dalis – ant galvos esantis nugarinio peleko spindulys. Mėsingas spindulio galiukas juda ir vilioja žuvis. Jūrų velnio nasrai atsiveria ir užsiveria taip greitai, jog atrodo, kad jo auka tiesiog išnyko.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Lophius piscatorius*
PAPLITIMAS Šiaurės Atlanto vandenyno rytinė dalis
DYDIS Kūno ilgis iki 2 m

VIRŠUJE *Jūrų velnias tyko dugne, dažnai sekliuose vandenyse. Daug smulkesnių velniažuvių medžioja tamsiose vandenyno gelmėse, viliodamos grobį šviečiančiu jauku.*

SARGASŲ KLOUNAS

Sargasų klounas yra jūrų velnias, gyvenantis netoli vandens paviršiaus. Jis slepiasi tarp plaukiojančių dumblių gniužulų ir taip gerai maskuojasi, kad retai kada pamatomas. Kūnas yra tos pačios spalvos ir rašto, kaip ir dumbliai, o papildomai jį dar dengia lapiškos išaugos. Kaip ir kitos velniažuvės, sargasų klounas gaudo grobį ant galvos esančio jauko pagalba.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Histrio histrio*
PAPLITIMAS Viso pasaulio šiltos jūros
DYDIS Kūno ilgis iki 20 cm

MENKIAŽUVĖS IR JOMS GIMININGOS RŪŠYS

Žinoma apie 500 menkiažuvių rūšių. Jos dažniausiai sutinkamos šaltuose Šiaurės pusrutulio vandenyse, prie dugno ir atvirame vandenyje; kai kurios gyvena žemynų ežeruose ir upėse. Visos šios žuvys yra plėšrios ir minta įvairiais vandens gyvūnais. Menkių žvynai maži, o akys dažnai būna didelės – tai labai svarbu gyvūnams, kurie medžioja pasikliaudami rega. Lyginant su kitomis žuvimis, menkiažuvės išneršia daug ikrų, tačiau išneršusios juos palieka likimo valiai. Mailius paprastai plūduriuoja su planktonu ir išgyvena tik nedidelė jo dalis. Suaugusioms menkėms gresia kitas pavojus – daug jų žmonės sugauna maistui.

JUODADĖMĖ MENKĖ

Juodadėmės menkės gyvena vandenyne netoli dugno, iki 300 m gylyje. Minta kirmėlėmis, moliuskais ir kitais smulkiais gyvūnais. Abiejuose šonuose jos turi po juodą dėmę, o nugariniai pelekai yra raštuoti. Iki išsiritant juodadėmės menkės ikrai paviršiuje plūduriuoja apie dvi savaites. Suaugusios juodadėmės menkės dažnai papuola į dugninius tralerių tinklus.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Melanogrammus aeglefinus*

PAPLITIMAS Atlanto vandenyno šiaurinė dalis

DYDIS Kūno ilgis iki 75 cm

MENKĖ

Tai vienas svarbiausių komercinės žvejybos objektų – šių žuvų kasmet sugaunama beveik 2 milijonai tonų. Kai kuriose vietose buvo išgaudyta tiek žuvų, kad populiacijai padaryta žala atsistatys tik per daugelį metų. Menkės dažnai maitinasi prie dugno, iki 600 m gilumoje. Neršto metu dideli menkių būriai renkasi sekliuose vandenyse, ir kiekviena patelė išneršia iki 9 milijonų ikrų. Ikrai išplaukia į viršų ir mailius pradeda vystytis netoli paviršiaus. Didžiausia išmatuota menkė svėrė daugiau kaip 90 kg, tačiau dabar menkės yra daug smulkesnės.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Gadus morhua*

PAPLITIMAS Atlanto vandenyno šiaurinė dalis

DYDIS Kūno ilgis iki 1,2 m

MERLANGAS

Skirtingai nuo daugelio kitų menkiažuvių, merlangai paprastai būna arti kranto. Ši liekna sidabrašonė žuvis minta kitomis žuvimis ir krevetėmis, gaudydama grobį vandenyje ir ant dugno. Merlangus dažnai sugauna meškeriotojai ir žvejybos traleriai. Merlango mailius minta planktonu. Kai paauga ir įgyja jėgų plaukti prieš srovę, merlangai dažnai gyvena tarp medūzų čiuptuvų. Kadangi patys merlangai medūzų nuodams nejautrūs, tai apsaugo juos nuo plėšrūnų.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Merlangius merlangus*

PAPLITIMAS Europos krantai

DYDIS Kūno ilgis iki 60 cm

DEŠINĖJE
Merlangas yra viena dažniausių žuvų šiaurinio Atlanto rytinėje dalyje.

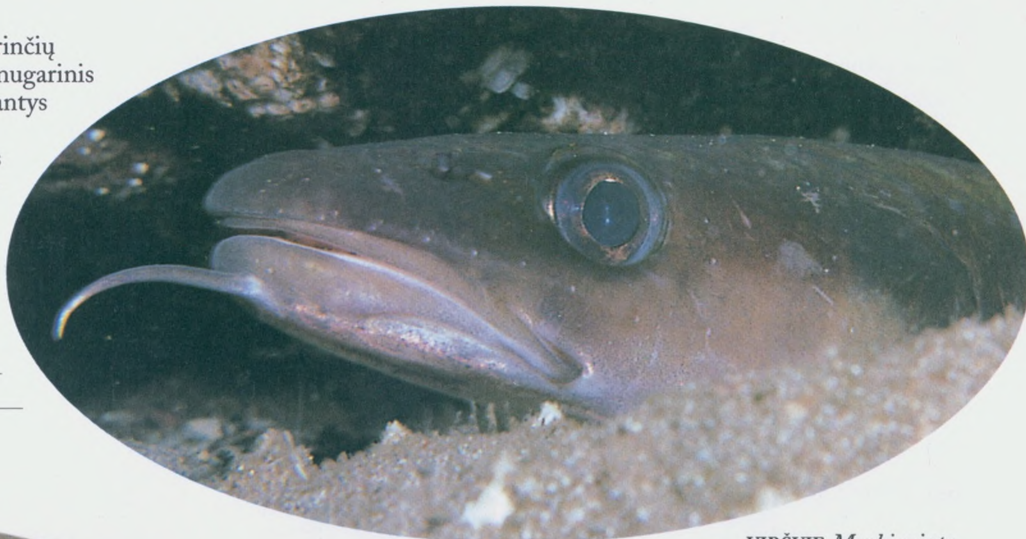
HEKAS (MERLŪZA)

Skirtingai nuo 3 nugarinius pelekus turinčių menkiažuvių, hekas jų turi 2, tačiau jų nugarinis pelekas siekia iki pat uodegos. Hekų dantys maži, burnos gleivinė juoda. Hekai yra nuožmūs grobuonys, ryjantys mažesnes žuvis, tarp jų ir savo jauniklius. Paprastai jie gyvena giliuose vandenyse, tačiau neršia arčiau kranto.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Merluccius merluccius*

PAPLITIMAS Europos pakrantės

DYDIS Kūno ilgis iki 75 cm

VIRŠUJE *Menkė minta kirmėlėmis, vėžiagyviais ir kitomis žuvimis.*

Žiaunadangčiai dideli

Pasmakrėje yra vienas ūsas

MOLVĖ

Molvės kūno forma yra visai kitokia, negu jai giminingos menkės. Molvės yra lieknos kaip unguriai, o jų kūno viršum ir apačia tęsiasi 2 ypač ilgi pelekai. Suaugusios molvės gyvena iki 400 m gylyje. Jos slepiasi tarp akmenų ir nuskendusių laivų, iš slėptuvių puldamos žuvis ir kitus gyvūnus. Neršia gelmėse, tačiau ikrai išplaukia į paviršių.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Molva molva*

PAPLITIMAS Atlanto vandenyno šiaurinė dalis

DYDIS Kūno ilgis iki 2 m

Matosi vėgėlės nugarinis pelekas

VĖGĖLĖ

Ši ilga žuvis yra viena iš nedaugelio menkiažuvių, gyvenančių gėluose vandenyse. Ji gyvena ežerų ir upių dugne, o taip pat sūrokame vandenyje netoli jūrų. Vėgėlės minta kitomis žuvimis, puldamos jas sutemus. Daugiausia jos maitinasi žiemą, o vasarą ilsisi giliose sietuvose. Vėgėlės patelės išneršia net iki penkių milijonų ikrų. Jūrose išneršti jų ikrai plūduriuotų paviršiuje, o gėlame vandenyje jie nuskęsta į dugną.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Lota lota*

PAPLITIMAS Šiaurės Amerika, Europa, Šiaurės Azija

DYDIS Kūno ilgis iki 1 m

ILGAUODEGĖ MENKĖ

Ilgauodegės menkės priklauso žuvų grupei, vadinamai makrurais, kurie gyvena iki 6000 m gelmėje. Joms būdinga didelė galva, didžiulės akys ir žemyn nukreipta burna. Ilgauodegės menkės yra tokios pat dažnos, kaip ir kitos maistui gaudomos menkiažuvės, tačiau jos daug sunkiau sugaunamos ir apie jų gyvenimą žinoma mažiau. Ilgauodegės menkės maitinasi jūros dugne. Galingais žandikauliais jos triuškina moliuskus ir giliavandenes jūrų žvaigždes. Kaip ir kiti makrurai, savo plaukiojamąja pūsle jos sugeba skleisti garsus.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Macrourus berglax*

PAPLITIMAS Atlanto vandenyno šiaurinė dalis

DYDIS Kūno ilgis iki 1 m

VIRŠUJE
Molvė žiūri iš uolos plyšio.

SKORPENOS, JŪRGAIDŽIAI IR SILKIŲ KARALIAI

Šios 3 žuvų grupės nėra labai giminingos ir labai skiriasi savo dydžiu. Skorpenų yra daugiau kaip 1200 rūšių, jūrgaidžių – apie 40, o silkių karalių – tik apie 20. Skorpenos ir joms giminingos rūšys gyvena tiek gėluosiuose vandenyse, tiek jūrose, o ypač paplitusios koraliniuose rifuose. Kai kurios koralinių rifų skorpenos yra puikių spalvų, o daugelis turi labai nuodingus dyglius. Jūrgaidžiai gyvena sekliuose vandenyse netoli kranto, o silkių karaliai ir joms giminingos rūšys dažniausiai sutinkamos atvirame vandenyne. Silkių karalių kūnas siauras, labai ilgas ir ryškiaspalvis, dėl to jie yra vienos gražiausių žuvų pasaulyje.

SKORPENA ZEBRAŽUVĖ

Zebražuvei būdingi vėduokliški pelekai ir akį traukiantys rudi, raudoni ir balti vertikalūs brūkšniai. Jos gyvena koraliniuose rifuose, minta smulkiomis žuvimis ir krevetėmis. Pavojaus atveju skorpenos ne slepiasi, o tik plačiai išskleidžia pelekus. Pelekai baigiasi aštriais dygliais, kuriais skorpena į užpuoliko odą gali suleisti nuodų. Nebėgdamos nuo priešo skorpenos parodo, kad užpultos jos ginsis.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Pterois genties rūšys*

PAPLITIMAS Indijos vandenynas, Ramusis vandenynas

DYDIS Kūno ilgis apie 30 cm

BARZDOTOJI SKORPENA

Barzdotoji skorpena, pasislėpusi koraliniame rife

Tai viena pavojingiausių jūrinių žuvų. Skirtingai nuo zebražuvės, barzdotoji skorpena puikiai slepiasi tarp koralų ir akmenų. Jos nugarinių pelekų dygliai aštrūs, o atsitiktinai ją užmynus per dyglius įšvirkščiami greit veikiantys nuodai gali užmušti žmogų. Barzdotoji skorpena minta žuvimis, priplaukusiomis arti prie jos didelės, į viršų nukreiptos burnos.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Synanceia verrucosa*

PAPLITIMAS Indijos vandenynas, Ramusis vandenynas

DYDIS Kūno ilgis iki 30 cm

GELSVOJI TRIGLĖ

Tai dugninės skorpenžuvėms priklausančios žuvys. Paprastai jos raudonos arba pilkos, didele kaulėta galva, lieknu kūnu ir dygiais pelekais. Trys krūtininių pelekų spinduliai gali judėti kaip pirštai. Jais gelsvosios triglės „vaikšto" jūros dugnu, apčiuopdami maistą. Skleidžia kriuksinčius garsus, kurie, matyt, padeda palaikyti joms tarpusavio ryšius.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Trigla lucerna*

PAPLITIMAS Europos pakrantės

DYDIS Kūno ilgis iki 75 cm

JŪRŲ RUPŪŽĖ

Jūrų rupūžės gyvena sekliuose pakrančių vandenyse, minta kirmėlėmis ir kitais smulkiais gyvūnais. Jų kūnas storas, burna maža, oda gumbuliuota. Įdomiausi yra jos pilviniai pelekai. Jie yra po pačia kūno apačia, suformuodami stiprų siurbtuką, kuriuo jūrų rupūžė prisisiurbia prie uolų. Pavasarį patelės pakrantės uolų plyšiuose išneršia apie 20 0000 ikrelių. Patinas juos atkakliai gina ir varinėja virš jų vandenį iki išsirita mailius.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Cyclopterus lumpus*

PAPLITIMAS Atlanto vandenyno šiaurinė dalis

DYDIS Kūno ilgis iki 60 cm

PAPRASTOJI SAULĖŽUVĖ

Ši žuvis panaši į ant briaunos pastatytą lėkštę. Jos kūnas aukštas ir labai siauras, jo centre yra juoda dėmė, o viršus ir apačia užsibaigia dideliais dygliuotais pelekais. Galva plokščia, kaulėta, su didele nukarusia burna. Minta kitomis žuvimis, tačiau negali greitai plaukti. Vietoj to jie sėlina prie grobio, per sekundės dalį išmesdami burną pirmyn ir prarydami grobį. Nežiūrint į atstumiančią išvaizdą, tai vertinga maistinė žuvis.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Zeus faber*

PAPLITIMAS Atlanto vandenyno šiaurės rytinė dalis

DYDIS Kūno ilgis iki 65 cm

VIRŠUJE *Gelsvoji triglė yra viena iš nedaugelio žuvų, maistą apčiuopiančių pelekais.* KAIRĖJE *Paprastoji saulėžuvė medžioja pavieniui, ji maitinasi iki 200 m gylyje. Jaunos saulėžuvės dažnai tyko dumblių sąžalynuose.*

VIRŠUJE *Paveikslėlyje matomos 2 skorpenų rūšys – Pterois volitans (kairėje) ir Pterois radiata (dešinėje)*

SILKIŲ KARALIUS

Silkių karaliai atrodo kaip milžiniškos sidabrinės juostos, su vieninteliu ryškiai raudonu peleku. Ši vandenyno žuvis matoma retai, tačiau užauga tokio milžiniško dydžio, kad lengvai palaikoma iš jūros gelmių iškylančia pabaisa. Nežiūrint dydžio, žmogui silkių karalius nepavojingas – jis neturi dantų ir minta smulkiais vėžiagyviais bei žuvimis, kuriuos pagauna savo piltuvo formos burna. Silkių karaliai plaukia vingiuodami kūną. Paprastai jie būna gana giliai, todėl nematomi.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Regalecus glesne*

PAPLITIMAS Visas pasaulis

DYDIS Kūno ilgis iki 17 m

KARALIŠKOJI VĖDUOKLĖ (Opacha)

Kaip ir silkių karalius, ši žuvis didžiąją laiko dalį praleidžia vidutinio gylio vandenyno sluoksniuose, vargu ar kada pakildama į paviršių. Kūnas ryškiai mėlynas, o pelekai, lūpos ir akys – ryškiai raudoni. Nors žiūrint iš priekio ši žuvis ir atrodo siaura, iš tikrųjų ji yra didelė ir sunki. Dideli individai gali sverti iki 70 kg. Plaukioja greitai. Vaikosi kalmarus ir kitas žuvis, stverdama juos į snapą panašia burna.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Lampris guttatus*

PAPLITIMAS Viso pasaulio šiltieji vandenys

DYDIS Kūno ilgis iki 1,25 m

ŽUVYS SKRAIDUOLĖS, DYGLIAŽUVĖS IR JŪRŲ ARKLIUKAI

Kai kurios šių 3 grupių žuvų rūšys sutinkamos gėluosiuose vandenyse, tačiau dauguma gyvena jūrose. Žuvys skraiduolės sklendžia virš vandens ant išskėstų pelekų; dygliažuvės išlenda į smėlėtus paplūdimius neršti. Jūrų arkliukai niekada neišlenda iš vandens, tačiau jie plaukioja labai silpnai, todėl dažniausiai būna tarp vandens augalų. Iš viso yra apie 900 šių žuvų rūšių. Jos dažniausiai sutinkamos šilto klimato srityse.

VIRŠUJE *Žuvis skraiduolė kyla į orą. Ši žuvis gali sklęsti daugiau nei 5 m aukštyje. To visai pakanka, kad ji atsitiktinai nusileistų ant nedidelių laivų.*

APAČIOJE *Pegasas gyvena dumbliuose netoli Australijos krantų. Jo pelekai labai maži, todėl jis labai lėtai plaukioja.*

ŽUVIS SKRAIDUOLĖ

Daug žuvų bėgdamos nuo pavojaus iššoka iš vandens. Žuvys skraiduolės gali daugiau – išskėtusios pelekus, jos nusklendžia oru iki 200 m. Pakilusios į orą žuvys skraiduolės dažnai velka vandeniu apatinę uodegos dalį. Uodega veikia kaip laivo sraigtas – ji varo žuvį į priekį. Visų žuvų skraiduolių krūtininiai pelekai (juos galima pavadinti „pečių" pelekais) yra dideli. Daugelis žuvų sklendžia vien jų dėka, tačiau ši rūšis dar naudojasi dideliais pilviniais pelekais, kurie suteikia papildomą keliamąją jėgą.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Cypselurus melanurus*

PAPLITIMAS Viso pasaulio šiltosios jūros

DYDIS Kūno ilgis iki 40 cm

VĖJAŽUVĖ

Vėjažuvės yra artimos žuvims skraiduolėms, nors jų kūno forma labai skiriasi. Jos kūnas labai plonas – kaip ietis, pelekai maži, o adatiškas "snapas" pilnas dantų. Vėjažuvės yra plėšrūnės, ilgais žandais iš šono stveriančios kitas žuvis. Sutemus jos šokinėja ryškios šviesos link. Yra atvejų, kai jos įsmigo į žmones valtyse ir netgi atsitiktinai juos nužudė.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Tylosurus crocodilus*

PAPLITIMAS Viso pasaulio šiltosios jūros

DYDIS Kūno ilgis iki 1,5 m

JŪRŲ ARKLIUKAI

Jūrų arkliukai nepanašūs į jokias kitas žuvis. Juos dengia kauliniai šarvai, o plaukia jie stati, varomi mažyčių pelekų. Šių žuvų kampuota arkliška galva prie kūno jungiasi stačiu kampu, o kibi arba čiumpanti uodega apsivynioja apie akmenis ar augalus. Jūrų arkliukai minta mažais gyvūnais, įsiurbdami juos mažomis burnomis. Neršto metu patinai ir patelės poruojasi ilgame ir sudėtingame vestuviniame šokyje. Po to patelė perduoda ikrus patinui, kuris juos išnešioja specialioje sterblėje, esančioje kūno priekinėje pusėje. Išsiritęs mailius išplaukia pro sterblės viršuje esančią skylę.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Hippocampus ir kitos gentys*

PAPLITIMAS Visas pasaulis, išskyrus šaltąsias sritis

DYDIS Kūno ilgis iki 15 cm

PEGASAS

Pegasai yra giminingi jūrų arkliukams. Jų kūno forma yra visai tokia pat, tačiau jie labai puikiai prisitaikė prie gyvenamosios aplinkos. Gyvena povandeninių augalų sąžalynuose, o ant kūno turi daug lapų formos išaugų, kurių dėka visai neįmanoma jų pastebėti.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Phycodurus eques*

PAPLITIMAS Australija

DYDIS Kūno ilgis iki 30 cm

Slepiantis raštas eina ir per akį

Vamzdiška burna įsiurbia mikroskopinius gyvūnus

Lapiškos išaugos primena dumblius

Vamzdiška burna

Plonas, kirmėliškas kūnas

Papilvėje pritvirtinti ikrai

DEŠINĖJE *Adatžuvės patinas su dėtimi. Ši adatžuvė sutinkama Atlanto šiaurės rytinių pakraščių sekliuose vandenyse. Atoslūgio metu ji kartais aptinkama po akmenimis.*

ADATŽUVĖS

Adatžuvės panašios į jūrų arkliukus, bet jų kūnas beveik visai tiesus. Adatžuves dengia tokie pat kauliniai šarvai, jų burna vamzdiška ir maži pelekai. Kai kurios adatžuvės ir plaukioja stačios, tačiau dauguma plaukioja horizontaliai, lėtai slysdamos tarp jūros žolių ir kitų povandeninių augalų. Dar vienas bendras adatžuvių ir jūrų arkliukų bruožas – po neršto patinas nešioja ikrus, kol jie išsirita. Adatžuvės gyvena netoli kranto. Besisaugodamos nuo užpuolimo jos daugiausia pasitiki gebėjimu užsimaskuoti.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Neropsis ir kitos gentys*

PAPLITIMAS Visas pasaulis

DYDIS Kūno ilgis iki 25 cm

TRISPYGLĖ DYGLĖ

Šios gėlavandenės žuvies pavadinimas kilo nuo 3 spyglių, esančių ant jos nugaros. Neršto metu žalsvai rudų patinų papilvės pasidaro ryškiai raudonos. Patinas iš povandeninių augalų susuka lizdą. Jis vilioja pateles neršti lizde, o paskui gina mailių. Nežiūrint mažo dydžio, dyglių patinai yra peštukai, todėl tarp konkurentų dažnai prasideda kautynės.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Gasterosteus aculeatus*

PAPLITIMAS Europa

DYDIS Kūno ilgis iki 8 cm

KALIFORNIJOS GRUNIONAS

Šios mažos sidabriškos žuvytės gyvena būriais. Jos žinomos dėl savo neįprasto dauginimosi būdo. Pavasario ir vasaros naktimis, esant aukščiausiam potvynio lygiui, tūkstančiai suaugusių grunionų išvingiuoja į smėlėtų paplūdimių pakraščius. Patelės neršia ant šlapio smėlio. Kai po 15 dienų kitas potvynis suvilgo ikrus, iš jų išsirita jauni grunionai ir keliauja atgal į jūrą.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Leuresthes tenuis*

PAPLITIMAS Ramiojo vandenyno pakrantės ties Kalifornija ir Meksika

DYDIS Kūno ilgis iki 19 cm

VIRŠUJE *Pavasarį trispyglės dyglės patinas nusidažo ryškiomis spalvomis.*

RŪPINIMASIS PALIKUONIMIS

Jūrų arkliukai, adatžuvės ir dyglės rūpinasi savo ikrais, o kartais ir išsiritusiu mailiumi. Nors išneršia labai nedaug ikrų, rūpestinga priežiūra padidina tikimybę išgyventi. Dvidėmiai chromiai (p.126) taip pat rūpinasi savo palikuonimis, tačiau dauguma žuvų juos palieka likimo valiai. Žuvys paprastai išneršia tūkstančius ir net milijonus ikrelių, tačiau išgyvena tik labai nedidelė mailiaus dalis.

Įvairūs gyvūnai palikuonimis rūpinasi skirtingai. Dauguma bestuburių kiaušiniais ir jaunikliais rūpinasi menkai; išimtis yra tik skorpionai, vorai ir kai kurie vabzdžiai. Varliagyviai ir ropliai dažniausiai palieka sudėtus kiaušinius. Tik kai kurios jų rūšys rūpinasi ir gina kiaušinėlius, kol išsirita jaunikliai, o kelios rūšys netgi nugabena jauniklius į vandenį. Tuo tarpu paukščiai ir žinduoliai rūpinasi savo palikuonimis. Lyginant su kitais gyvūnais, paukščių ir žinduolių palikuonių būna nedaug, tačiau tėvai deda daug pastangų, kad palikuonys išgyventų.

Jūrų arkliuko patinas „gimdo" jauniklius

EŠERŽUVĖS IR JOMS GIMINGOS RŪŠYS

Ešeržuvių yra apie 9500 rūšių – tai daugiau negu trečdalis visų pasaulio žuvų ir didžiausia kaulingųjų žuvų grupė. Jos gyvena labai įvairiomis sąlygomis - nuo kalnų upelių iki atviro vandenyno. Stambiausia rūšis išauga didesnė nei 4,5 m ilgio, o mažiausia, vos 1 cm ilgio, yra trumpiausias stuburinis gyvūnas. Ešeržuvių kūno forma gali būti labai įvairi, tačiau jų visų pirmasis, o kartais ir vienintelis nugarinis pelekas yra dygliuotas. Ešeržuvės dauginasi neršdamos. Kai kurios neršia vandenyje, todėl dauguma ikrų neišgyvena, tuo tarpu kitos rūšys rūpinasi mailiumi iki ir po išsiritimo.

NILO EŠERYS

Nilo ešerys – tai didžiausia Afrikos gėlavandenė žuvis, galinti sverti net 130 kg. Gyvena ežeruose bei upėse ir dažnai žvejojamos maistui. Nilo ešerio kūnas alyviškai pilkas, burna didelė, nugarinis pelekas dygus. Šie ešeriai daugiausia minta kitomis žuvimis. Ten, kur jie įvežti, dažnai išnyko kitos žuvų rūšys.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Lates niloticus*

PAPLITIMAS Kilęs iš Nilo upės; įvežtas į kitas Afrikos vietas

DYDIS Kūno ilgis iki 2 m

VIRŠUJE *Mūsų ešeriai gyvena žemumų upėse, ežeruose ir kūdrose. Paprastai maži jų būreliai laikosi netoli medžių šaknų ar tarp žolių.*

EŠERYS

Palyginus su kai kuriais egzotiškais giminaičiais, mūsų ešerys yra niekuo neišsiskirianti žuvis. Jo kūnas aukštas, o spalva jį gerai slepia tarp vandens augalų. Ant nugaros yra 2 pelekai: priekinis su kietais dygliais, o galinis – minkštas. Ešerys minta kitomis žuvimis, tykodamas jų tarp vandens augalų. Paprastai ešeriai puola iš slėptuvės ir stveria praplaukiančią žuvį už uodegos. Suluošinęs žuvį ešerys ją apsuka ir praryja galva pirmyn. Ešeriai išneršia tūkstančius ikrų ilgomis juostomis, kurias apsuka apie augalus ir akmenis.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Perca fluviatilis*

PAPLITIMAS Kilęs iš Europos, Šiaurės Azijos; įvežtas į kitas pasaulio sritis

DYDIS Kūno ilgis iki 50 cm

DIDYSIS GRUPERIS

Gruperiai – šiltų vandenų žuvys, dažnai gyvenančios koraliniuose rifuose. Jos sunkios ir lėtos, tvirtu kūnu, mėsinga burna su daugybe dantų. Daugelis gruperių yra juostuoti arba taškuoti. Šis raštas dažnai kinta žuviai augant. Žinoma virš 400 šių įspūdingų plėšriųjų žuvų rūšių. Didžiausia jų yra didysis gruperis, sveriantis iki 300 kg. Jis maitinasi omarais, žuvimis, net smulkiais rykliais.

Didelės akys leidžia efektyviai medžioti kitas žuvis.

Marga spalva

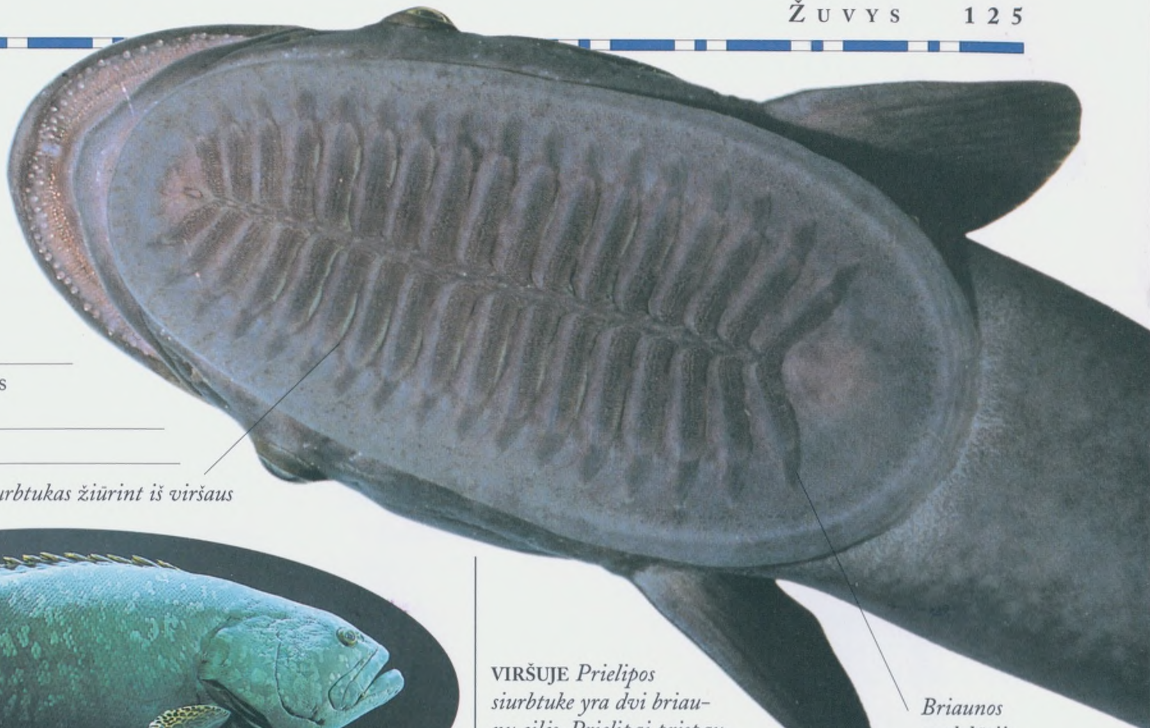
DEŠINĖJE *Nilo ešerių buvo įleista į daugelį Afrikos ežerų. Viktorijos ežere jų poveikis vietinėms žuvų rūšims buvo katastrofiškas, nes daugelis rūšių beveik išnyko.*

Buvo pranešimų, kad gruperiai užpuolė narus,tačiau, matyt, jie ne tokie pavojingi, kaip atrodo. Kadangi lėtai plaukioja, tai tampa lengvu žeberklininkų taikiniu, todėl daugelis gruperių rūšių nyksta.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Epinephelus lanceolatus*

PAPLITIMAS Raudonoji jūra, Indijos vandenynas, Ramusis vandenynas

DYDIS Kūno ilgis iki 2,7 m

VIRŠUJE *Prielipos siurbtuke yra dvi briaunų eilės. Prielipai prispaudus siurbtuką prie kitos žuvies, briaunos suplokštėja ir siurbtukas tvirtai prilimpa.*

VIRŠUJE *Didysis gruperis yra didžiausia koralinių rifų kaulingoji žuvis. Ji dažnai tyko olose ir laivų liekanose.*

LOCMANAS

Suaugę locmanai gyvena plaukiodami šalia didelių jūrinių gyvūnų – ryklių, rajų, vėžlių ir banginių. Šie juos visiškai ignoruoja, nors šios ryškiai ruožuotos žuvys kartais tiesiog įplaukia jiems į burną. Kažkada žmonės manė, kad locmanai parodo kelią pasiklydusiems gyvūnams. Tačiau labiau tikėtina, kad locmanai naudojasi didesnių gyvūnų apsauga. Jie nesidalija maistu su šeimininku, tačiau nusiveja bet kokią smulkesnę žuvį, kuri pabėga šeimininkui prisiartinus.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Naucrates ductor*

PAPLITIMAS Viso pasaulio šiltosios jūros

DYDIS Kūno ilgis iki 70 cm

DIDŽIOJI KORIFENA

Korifena ši žuvis vadinama todėl, kad vaikydamasi skraidančias žuvis ji dažnai iššoka iš vandens – kaip ir grobį besivejantys delfinai. Korifenų kūnas labai siauras, ryškios metališkos gelsvai žalios spalvos. Didelės nusmailėjusios uodegos dėka korifenos gali plaukti stulbinančiu greičiu – iki 64 km/val.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Coryphaena hippurus*

PAPLITIMAS Viso pasaulio šiltosios jūros

DYDIS Kūno ilgis iki 2 m

PRIELIPA

Prielipos plaukioja vandenynuose, ovalo formos siurbtuku prisitvirtinusios prie ryklių, banginių arba žmonių. Jų siurbtukas – tai pakitęs pelekas, esantis ant galvos viršaus. Prielipai prisispaudus prie šeimininko, siurbtukas tvirtai prilimpa; jis atsikabina, kai prielipa plaukia maitintis. Siurbtukas yra stebėtinai stiprus: įmetus prielipą į kibirą vandens ir traukiant ją už uodegos, galima pakelti visą kibirą.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Echeneis naucrates*

PAPLITIMAS Viso pasaulio šiltosios jūros

DYDIS Kūno ilgis iki 1,1 m

ŽVAIGŽDĖTOJI KIAULIASNUKĖ

Žvaigždėtosios kiauliasnukės yra pakrančių žuvys ilga, nuožulnia galva ir didelėmis išsprogusiomis akimis. Dažniausiai jos maitinasi naktimis, gaudydamos kitas žuvis ar triuškindamos galingais žandais krabus bei moliuskus. Yra apie 40 rūšių, kurias sunku atskirti, nes jos gali labai greitai pakeisti spalvą. Žvaigždėtoji kiauliasnukė yra viena iš didžiausių rūšių. Gyvena koraliniuose rifuose ir tarp jūrinių augalų, dažnai maitinasi būriais.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Lethrinus nebulosus*

PAPLITIMAS Indijos vandenynas, Ramusis vandenynas

DYDIS Kūno ilgis iki 85 cm

Raudonoji barzdotė maitinasi dugne. Jos burna nukreipta žemyn

Šeriadantė snapu apieško plyšius

Suaugusios imperatoriškosios žuvies angelo spalvos

Dėmėtas deimantinio cichlido raštas

RAUDONOJI BARZDOTĖ

Barzdotės (dar vadinamos ožkažuvėmis) – tai daugiausia tropinio klimato juostos žuvys, gyvenančios ant dugno sekliuose vandenyse. Jos turi 2 čiuopiklius, arba ūsus, kuriais rausia smėlį. Barzdotės minta kirmėlėmis ir kitais bentosiniais organizmais. Baigusios maitintis jos sulanksto ūsus į specialias išaugas, esančias po žandikauliais. Raudonoji barzdotė yra viena iš nedaugelio rūšių, sutinkamų prie Europos krantų.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Mullus surmuletus*

PAPLITIMAS Atlanto vandenyno šiaurės rytinė dalis, Viduržemio jūra

DYDIS Kūno ilgis iki 40 cm

SPJAUDALĖ

Spjaudalės – vienos įdomiausių medžiotojų tarp gyvūnų. Jos gyvena dumblėtose pakrantėse, upių žiotyse ir mangrovių pelkėse, minta vabzdžiais bei smulkiais gyvūnais. Kartais spjaudalės grobį nutveria iššokdamos iš vandens, tačiau nuo palinkusių virš vandens šakų grobį numuša ir spjaudydamos. Spjaudalės spjaudosi staiga uždarydamos žiaunadangčius. Tada vanduo pro liežuvį ir žandus iš burnos išstumiamas stipria čiurkšle. Taip žuvis gali numušti gyvūnus, esančius per 1 m virš vandens.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Toxotes chatareus*

PAPLITIMAS Indijos vandenynas

DYDIS Kūno ilgis iki 40 cm

IMPERATORIŠKOJI ŽUVIS ANGELAS

Šios žuvys gyvena tarp koralinių rifų ir garsėja savo nuostabiais raštais ir spalvomis. Jaunos žuvys yra tamsiai mėlynos su baltais žiedais, o suaugusios – geltonos su blyškiai mėlynomis juostomis. Skirtumas toks ryškus, jog atrodo, kad žuvys priklauso skirtingoms rūšims. Kaip ir visos žuvys angelai, jos minta koralais ir pintimis. Jų burna maža, primena snapą, o kūnas siauras, lengvai pralenda tarp koralų atšakų.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Pomacanthus imperator*

PAPLITIMAS Indijos vandenynas, Ramusis vandenynas

DYDIS Kūno ilgis iki 30 cm

ŠERIADANTĖ

Šeriadantės gyvena toje koralinių rifų pusėje, kur dūžta didžiosios vandenyno bangos. Jų burna primena žnyples arba pincetą. Tokia burna šeriadantė gali paimti smulkius gyvūnus iš neprieinamos vietos – pvz., tarp jūrų ežio spyglių. Kaip ir jai giminingų rūšių, šeriadantei netoli uodegos yra juoda dėmė. Dėmė primena akį, ir, greičiausiai, atitraukia plėšrūnų dėmesį nuo žuvies galvos.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Forcipiger longirostris*

PAPLITIMAS Indijos vandenynas, Ramusis vandenynas

DYDIS Kūno ilgis iki 18 cm

Žuvis klounas tarp dilginančių aktinijos čiuptuvų

ŽUVIS KLOUNAS

Ši maža žuvytė yra viena spalvingiausių jūrinių žuvų: jos ryškiai oranžiniu kūnu eina 3 baltos juostos. Ji slepiasi ir maitinasi tarp aktinijų dilgiųjų čiuptuvų. Klouno oda išskiria chemines medžiagas, neleidžiančias aktinijai pulti, todėl tarp čiuptuvų žuvis jaučiasi saugi nuo priešų. Tokia partnerystė žuviai naudinga, tačiau neaišku, ar tai naudinga aktinijai.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Amphiprion percula*

PAPLITIMAS Didysis Barjerinis rifas, Naujosios Gvinėjos pakrantės

DYDIS Kūno ilgis iki 11 cm

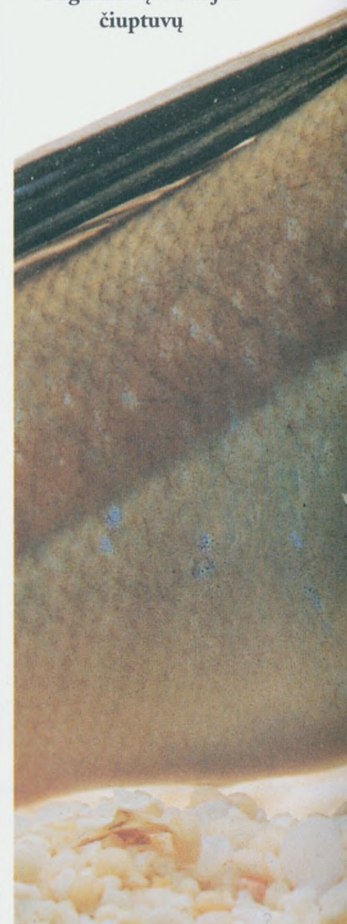
DVIDĖMIS CHROMIS

Tai cichlidų šeimos gėlavandenė žuvis, sutinkama Afrikos tropinio klimato juostoje, Indijoje, Centrinėje bei Pietų Amerikoje. Dvidėmiai chromiai gyvena upeliuose. Jie minta įvairiu maistu, tarp jų augalais ir smulkiais gyvūnais, pvz., dafnijomis. Kaip ir visi cichlidai, jie rūpestingi tėvai. Išsiritusius jauniklius abu tėvai saugo slėpdami burnose. Cichlidų gali būti daugiau kaip 2000 rūšių. Jas suskaičiuoti sunku, nes daugelis rūšių surandamos tik viename ežere ar upėje.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Hemichromis bimaculatus*

PAPLITIMAS Vakarų Afrika

DYDIS Kūno ilgis iki 10 cm

DUMBLAŠOKLIAI

Šios mažos žuvys gyvena mangrovių pelkėse ir dumblėtose pakrantėse. Potvynio metu dumblašokliai slepiasi urvuose, o atoslūgio metu vaikšto pelekais po dumblą ir netgi užlipa ant medžių šaknų. Ne vandenyje jie gali išgyventi todėl, kad kvėpuoja žiaunomis ir iš dalies per odą. Dumblašoklių akys yra galvos viršuje – tai padeda matyti maistą ir kartu saugotis.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Periophthalmus ir kitos gentys*

PAPLITIMAS Viso pasaulio šiltų jūrų pakrantės

DYDIS Kūno ilgis apie 15 cm

APAČIOJE *Dumblašoklis žiūri iš vandens. Kol oda drėgna, ši žuvis gali išbūti ne vandenyje keletą valandų. Žiaunų ertmėje dumblašokliai turi vandens atsargų, todėl gali išgyventi ore.*

PAPŪGŽUVĖS

Papūgžuvės taip vadinamos dėl savo dantų, kurie susijungia ir atrodo panašiai kaip papūgos snapas. Jos gyvena koraliniuose rifuose, dantimis nukąsdamas augalus ir atkąsdamas paties rifo gabalus. Jų gerklėje yra antrieji dantys, permalantys maistą. Garsus kramtymas girdėti už kelių metrų atstumo. Papūgžuvės dažnai būna nuostabių spalvų ir maitinasi dienos metu. Naktį jos apsigaubia gleiviniu „miegmaišiu", kuris sulaiko plėšrūnus.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Scarus ir kitos gentys*

PAPLITIMAS Viso pasaulio tropinio klimato juostos vandenys

DYDIS Kūno ilgis apie 30 cm

VIRŠUJE *Akiniuotoji papūgžuvė (Scarus perspicillatus) gyvena palei Havajų salas.*

KAIRĖJE *Jaunos dvidėmės lūpažuvės būna ryškiaspalvės.*

DVIDĖMĖ LŪPAŽUVĖ

Šiai lieknai žuviai būdinga tai, kad augdama dažnai keičia spalvą. Be to, kaip ir papūgžuvės, jos kartais keičia ir lytį. Iš pradžių dvidėmės lūpažuvės kūnas būna blyškiai geltonas, su juodomis bei raudonomis dėmėmis nugaroje. Suaugusios patelės irgi geltonos, tik be dėmių, o suaugę patinai yra žalsvai juodi. Dvidėmės lūpažuvės gyvena koraliniuose rifuose. Minta moliuskais, krabais ir jūrų ežiais. Naktį slepiasi smėlyje.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Coris aygula*

PAPLITIMAS Indijos vandenynas, Ramusis vandenynas

DYDIS Kūno ilgis iki 1,2 m

ŽVAIGŽDŽIŲ SKAIČIUOTOJAS (ASTROSKOPAS)

Žvaigždžių skaičiuotojo burna beveik vertikali, o akys yra galvos viršūnėje. Iš dalies paslėpusi riebų kūną smėlyje, žuvis guli ir laukia netoliese praplaukiančių gyvūnų. Ji gali skleisti nestiprią elektros srovę, naudodamiesi prie akių esančiomis „baterijomis". Tai, matyt, padeda sugauti grobį.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Astroscopus guttatus*

PAPLITIMAS Atlanto vandenynas

DYDIS Kūno ilgis iki 56 cm

KAIRĖJE *Mėlynojo chirurgo (Acanthurus leucosternon) uodegos pamato kauliniai dygliai gali perpjauti odą*

CHIRURGAI

Besimaitinančios tarp koralinių rifų žuvys chirurgai atrodo visai nepavojingos. Tačiau grėsmės atveju jos gali gintis paslėptu ginklu – prie uodegos pamato esančiais dviem aštriabrauniais į priekį užlinkusiais kauliniais dygliais. Žuvis jais švaistosi į šonus ir gali padaryti skausmingą žaizdą. Chirurgų kūnas aukštas ir siauras, dažnai gražiai spalvotas. Minta augalais ir paprastai maitinasi nedideliais būriais. Kaip ir daugelis koralinių rifų žuvų, išneršia vandenyje, palikdamos jauniklius likimo valiai.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Acanthurus ir kitos gentys*

PAPLITIMAS Viso pasaulio tropinio klimato juostos vandenys

DYDIS Kūno ilgis apie 25 cm

KAUTYNINĖ ŽUVYTĖ

Ši maža gėlavandenė žuvytė garsi tuo, kad aktyviai gina savo teritoriją. Patelės yra nepastebimos ir ramios, o patinai yra ryškiai spalvoti, dideliais pelekais. Jie daug agresyvesni už pateles. Jei vienas patinas pažeidžia kito teritoriją, kova beveik neišvengiama. Teritorijos savininkas išskleidžia pelekus vėduokle ir, jei įsiveržėlis nesitraukia, puola į ataką. Paprastai laimi teritorijos šeimininkas. Kautyninės žuvytės dažnai laikomos akvariumuose. Išvesta daug jų veislių. Kai kurių veislių patinų pelekai ilgesni už kūną.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Betta splendens*

PAPLITIMAS Pietryčių Azija

DYDIS Kūno ilgis iki 6 cm

Kautyninių žuvyčių patelių pelekai maži, o jos pačios – taikios. Ikrus neršia į patinų sulipdytus burbuliukų plaustus.

Snukis siauras

KAIRĖJE *Išskėtęs pelekus kautyninės žuvytės patinas yra pasiruošęs atremti visus konkurentus. Kaudamiesi du patinai puldinėja vienas kitą stengdamiesi atkąsti varžovo žvynų ar pelekų gabalus.*

Kabantys pilviniai pelekai

Žuvys sanitarės nurenka parazitus

SIMBIOZĖ

Koraliniuose rifuose daugelis žuvų geriau išgyvena bendraudamos su kitais gyvūnais. Pvz., žuvis klounas (p. 126) slepiasi tarp aktinijų čiuptuvų, o žuvis sanitarė nurenka nuo didesnių žuvų odos parazitus ir pažeistus žvynus. Toks bendradarbiavimas vadinamas simbioze. Kai kada iš simbiozės išlošia tik vienas partneris, tačiau dažniausiai laimi abu. Žuvies sanitarės atveju ji gauna maisto. Savo „klientui" ji atsilygina padėdama jam išlikti sveikam. Simbiozė būdinga visam gyvajam pasauliui, ne vien tik žuvims. Daugelio gyvūnų simbiontiniai mikroorganizmai virškina jų maistą, o daugelis augalų pasitelkia gyvūnus žiedadulkėms platinti. Kai kada abu partneriai gali išgyventi ir vienas be kito, tačiau kitiems organizmams partnerystė yra būtina, kad jie galėtų išlikti.

ANABANTAS

Anabantai yra gimingi kautyninėms žuvytėms. Kaip ir jos, anabantai gyvena lėtai tekančiose upėse bei pakrančių lagūnose. Tokiose vietose vandenyje deguonies būna nedaug, todėl šios žuvys išgyvena kvėpuodamos ir oru, ir žiaunomis. Ypač gerai tai sekasi anabantams, kurie gali be vandens apsieiti ilgą laiką, jei tik lieka drėgni. Kaip ir kai kurie šamukai (p. 116), anabantai gali priekiniais pelekais išsliaužti į krantą. Jie mėgsta lipti į krantą lyjant, tačiau šliaužia žeme keisdami vietą ir tada, kai jų telkinys pradeda džiūti.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Anabas testudineus*

PAPLITIMAS Pietryčių Azija

DYDIS Kūno ilgis iki 25 cm

DEŠINĖJE *Glausta atlantinių barakudų rikiuotė plaukia ieškoti maisto. Barakudos yra smalsios ir dažnai suka ratus apie narus bei laivus.*

ATLANTINĖ BARAKUDA

Atlantinė barakuda yra labai pavojingas plėšrūnas. Jos kūnas torpediškas, išsišovusiu apatiniu žandikauliu ir durklo formos dantimis. Nors pasakojimai apie šias plėšrūnes dažnai yra perdėti, yra faktų, kad barakudos užpuolė plaukikus bei nardytojus, ypač nešančius spindinčius, žuvį primenančius daiktus. Barakudos medžioja būriais, o gyvena įvairiuose biotopuose, nuo žemyninių vandenų iki atviro vandenyno. Kartasi jos gaudomos ir valgomos, tačiau valgyti jas pavojinga, nes mėsa gali būti nuodinga.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Sphyraena barracuda*

PAPLITIMAS Viso pasaulio šiltosios jūros

DYDIS Kūno ilgis iki 2 m

SKUMBRĖ

Skumbrė panaši į sumažintą barakudą – ji yra tokio pat liekno kūno. Skumbrės maskuojasi vaivorykštinėmis mėlynomis ir žaliomis juostomis. Kad greičiau plauktų, jos priglaudžia pelekus prie kūno. Skumbrės laikosi dideliais būriais, neršti migruoja į seklius vandenis. Skumbrės čiumpa beveik viską, kas juda – nuo žuvies iki spalvotų plastiko gabalų.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Scomber scombrus*

PAPLITIMAS Atlanto vandenynas

DYDIS Kūno ilgis iki 60 cm

VIRŠUJE *Skumbrių mailius plaukioja vidutinio gilumo vandenyse misdamas miniatiūriniais planktoniniais gyvūnais. Patelės kaskart išneršia iki pusės milijono ikrelių.*

DEŠINĖJE IR APAČIOJE *Trys pasaulyje greičiausios žuvys yra buriažuvė, mėlynasis marlinas ir kardžuvė. Visos šios žuvys turi dvejopus raumenis. Vieni raumenys naudojami plaukiant pastoviu greičiu, o kiti – staigiam greičio padidinimui. Kaip ir tunai, šios žuvys gali palaikyti aukštesnę negu vandens kūno temperatūrą.*

Kardžuvė

Mėlynasis marlinas

Buriažuvė

BURIAŽUVĖ

Metalinio blizgesio mėlyna buriažuvė yra turbūt greičiausiai nuplaukanti trumpą atstumą žuvis. Jos greitis būna stulbinantis – iki 109 km/val. Buržuvė atlaiko tokius greičio šuolius, nes jos kūnas labai raumeningas ir aptakios formos. Jos kieta pusmėnulio formos uodega prisitaikiusi išvystyti didelį greitį, o aukštas nugarinis pelekas, vadinamas „bure", rėžia vandenį kaip peilis. Buriažuvės snukis nusmailėja kaip ieties antgalis. Jos minta žuvimis ir kalmarais, o ikrus išneršia tiesiog vandenyne.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Istiophorus platypterus*

PAPLITIMAS Viso pasaulio šiltosios jūros

DYDIS Kūno ilgis iki 3,6 m

MĖLYNASIS MARLINAS

Mėlynasis marlinas yra giminingas buriažuvei. Tai pasaulyje didžiausia plėšrioji žuvis. Savo smailiu snukiu ji raižo mažesnių žuvų pulkus, prarydama tas, kurias pritrenkia. Mėlynieji marlinai nėra tokie greiti kaip buriažuvės – didžiausias užregistruotas jų greitis siekė 80 km/val., tačiau atvirame vandenyne greičiu jie vis tiek lenkia daugelį žuvų.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Makaira nigricans*

PAPLITIMAS Viso pasaulio šiltosios jūros

DYDIS Kūno ilgis iki 4,5 m

KARDŽUVĖ

Iš toliau raudonai mėlyna aptakių formų kardžuvė primena mėlynąjį marliną, tačiau jos iki 1,4 m ilgio snukis yra plokščias kaip kardas. Juo kardžuvė, matyt, užmuša ar apsvaigina grobį. Manoma, kad kardžuvė pavojinga, tačiau tokia nuomonė galėjo atsirasti po atsitiktinių susidūrimų su senais burlaiviais. 19 amžiaus pirmojo dešimtmečio pradžioje kardžuvė persmeigė laivo korpusą, pramušdama varinį apmušalą ir 30 cm kietos ąžuolo medienos.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Xiphias gladius*

PAPLITIMAS Viso pasaulio šiltosios jūros

DYDIS Kūno ilgis iki 4,9 m

DRYŽUOTASIS TUNAS

Tunai gyvena pulkais. Jie žinomi dėl savo greičio ir ilgų migracijų vandenynais. 20 amžiaus šeštojo dešimtmečio pradžioje pažymėtas tunas nuplaukė nuo Meksikos iki Japonijos – mažiausiai 9000 km. Tokius žygius tunai sugeba įveikti todėl, kad jie palaiko kūno temperatūrą aukštesnę negu vandens. Dėl šilumos jų raumenys dirba efektyviau, tačiau, kad raumenys gautų reikiamą deguonies kiekį, tunai turi visą laiką judėti. Tunų yra daugiau kaip 6 rūšys. Dėl intensyvios verslinės žvejybos kai kurios jų tampa retos.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Euthyunus pelamis*

PAPLITIMAS Viso pasaulio šiltosios jūros

DYDIS Kūno ilgis iki 1 m

ANTARKTINĖ NOTOTENIJA

Ši žuvis yra viena iš 120 rūšių, kurios pajėgia išgyventi šaltuose vandenyse netoli Antarkties. Antarktinės nototenijos gyvena ant dugno ir maitinasi šaltoje, tačiau švarioje aplinkoje gyvenančiais moliuskais ir vėžiagyviais. Apie Antarktį jūros dugno temperatūra dažnai siekia vos žemiau užšalimo ribos. Jūros vanduo užšaltų, jei jame nebūtų ištirpusių druskų. Antarktinė nototenija gali išgyventi, nes jos kraujyje yra medžiagų, saugančių nuo užšalimo.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Notothenia coriiceps*

PAPLITIMAS Pietų vandenynas

DYDIS Kūno ilgis iki 60 cm

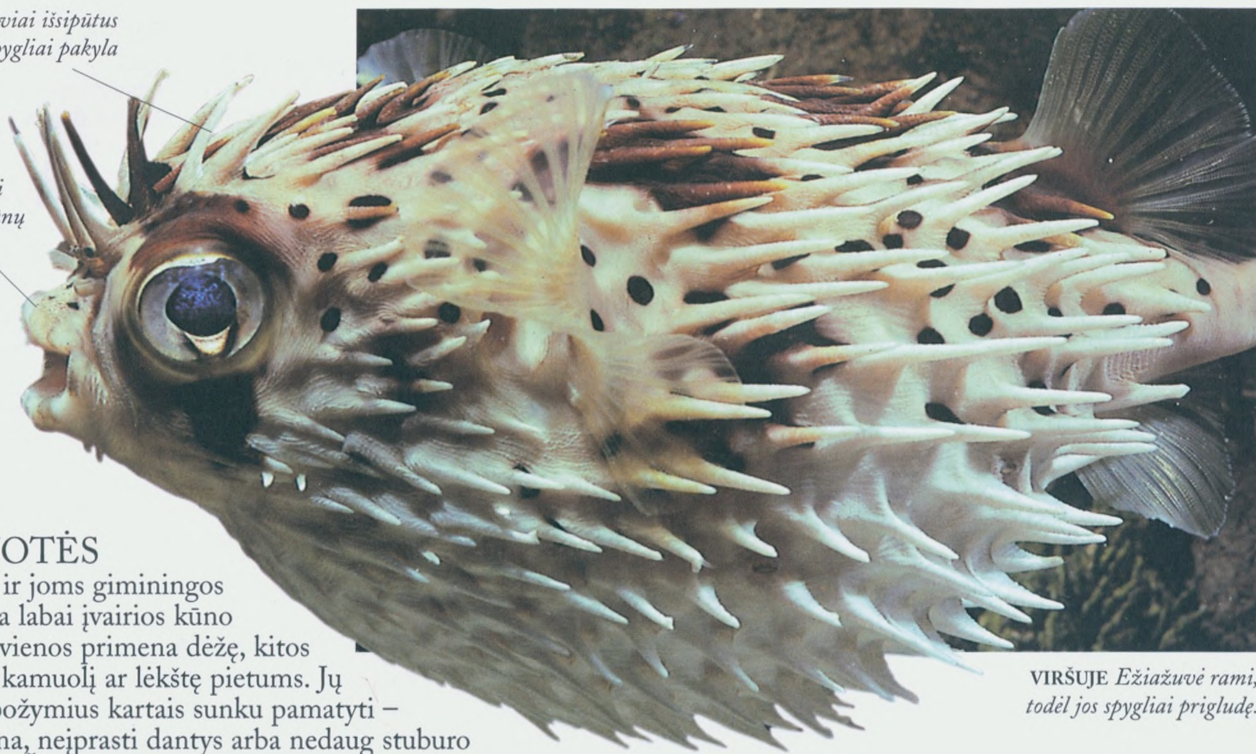
LEDINĖ BALTAKRAUJĖ

Antarkties ledinė baltakraujė yra vienintelis hemoglobino – raudonojo pigmento, paprastai kraujyje pernešančio deguonį – neturintis stuburinis gyvūnas. Šių žuvų kraujas beveik bespalvis, ir deguonį ši žuvis paima kaip ir vanduo – jį paprasčiausiai ištirpindama. Ledinė baltakraujė, lyginant su kitomis žuvimis, išgyvena gaudama tik dešimtadalį deguonies kiekio. Jos plaukioja lėtai, o ilgus laiko tarpus tiesiog stovi vietoje. Gyvena ant dugno, minta smulkiais gyvūnais, pvz., vėžiagyviais.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Chaenocephalus aceratus*

PAPLITIMAS Pietų vandenynas

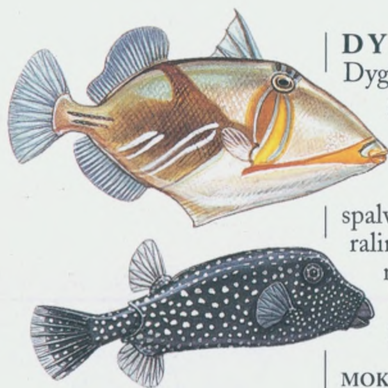
DYDIS Kūno ilgis iki 60 cm

VIRŠUJE *Ežiažuvė rami, todėl jos spygliai prigludę.*

RAGUOTĖS

Raguotės ir joms giminingos rūšys būna labai įvairios kūno formos – vienos primena dėžę, kitos – futbolo kamuolį ar lėkštę pietums. Jų bendrus požymius kartais sunku pamatyti – maža burna, neįprasti dantys arba nedaug stuburo slankstelių. Šių žuvų priskaičiuojama apie 350 rūšių; jos sutinkamos visame pasaulyje. Dauguma gyvena sekliuose vandenyse netoli kranto, nors didžiausioji, mėnulžuvė, plaukia toli į vandenyną.

PAČIAME VIRŠUJE *Tikrosios raguotės galva didelė, o burna maža.*
VIRŠUJE *Kaip ir jos giminaitės, mėlynoji dėžiažuvė (Ostracion lentiginosum) plaukioja lėtai. Dėka efektyvių „šarvų" ji turi nedaug priešų.*

DYGIOJI RAGUOTĖ

Dygiosios raguotės taip vadinamos dėl dviejų nugaros dyglių. Vienas dyglys gali pasisukti stačiai, o kitas, lyg gaidukas, jį toje padėtyje užfiksuoja. Daugelio raguočių spalvos ir raštai yra labai neįprasti, lyg jas būtų nuspalvinęs dailininkas. Dygioji raguotė gyvena koraliniuose rifuose ir smėlėtame vandenyno dugne. Minta jūrų ežiais, kuriuos apverčia vandens čiurkšle ir taip pasiekia nedygliuotas papilves.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Rhinecanthus aculeatus*

PAPLITIMAS Indijos vandenynas, Ramusis vandenynas

DYDIS Kūno ilgis iki 30 cm

DĖŽIAŽUVĖS

Šias žuvis dengia kietos kaulinės plokštelės, saugančios nuo užpuolimo, ir tai dar ne vienintelė jų apsauga. Dėžiažuvių odą drėkina stiprūs nuodai. Dėžiažuvių yra nemažai rūšių, ir beveik visos gyvena koraliniuose rifuose.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Ostracion ir kitos gentys*

PAPLITIMAS Viso pasaulio šiltosios jūros

DYDIS Kūno ilgis apie 20 cm

EŽIAŽUVĖ

Ežiažuvės galva buka, akys didelės, o priešus ji atbaido labai neįprastai. Jei žuviai gresia pavojus, ji prisiryja daug vandens ir išsipučia kaip balionas. Žuvies odą dengia stambūs dygliai. Išsipūtus jie pakyla, ir plėšrūnas jos nebegali suėsti. Vienintelis tokio gynybos būdo trūkumas yra tas, kad išpūsta žuvis nelabai pajėgia plaukti. Ežiažuvės gyvena tarp uolų ir dumblių, netoli nuo kranto.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Diodon hystrix*

PAPLITIMAS Viso pasaulio šiltosios jūros

DYDIS Kūno ilgis iki 90 cm, dažnai daug mažesnis

MĖNULŽUVĖ

Mėnulžuvė yra viena didžiausių ir keisčiausiai atrodančių žuvų pasaulyje. Jos kūnas yra apskritas ir plokščias, kaip didžiulė lėkštė. Nugariniai ir krūtininiai pelekai ilgi ir nusmailėję, tačiau uodegos ši žuvis beveik neturi, lyg ji būtų nupjauta. Mėnulžuvė daugiausia minta medūzomis, kurias susemia savo nedidele burna. Ji dažnai šildosi vandens paviršiuje ir kartais, nežiūrint į nerangią išvaizdą, iššoka aukštyn iš vandens.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Mola mola*

PAPLITIMAS Viso pasaulio šiltosios jūros

DYDIS Kūno ilgis iki 4 m

PLEKŠNIAŽUVĖS

Plekšniažuvės išsirita iš ikrų atviroje jūroje, tačiau dauguma suaugėlių gyvenimą praleidžia gulėdami ant šono dugne. Plekšnei augant jos kūnas keičiasi. Jis pradeda užsilenkti ir jo apačion žiūrinti akis slenka per galvą tol, kol atsiduria greta aukštyn žiūrinčios akies. Tas šonas, kuris bus atkreiptas į viršų, nusidažo slepiamąja spalva, o kitas šonas pasidaro šviesesnis. Žinoma apie 500 plekšniažuvių rūšių. Dauguma jų gyvena sekliose jūrų vietose, nuo tropinio klimato juostos iki daug šaltesnių sričių tolyn į pietus ir į šiaurę.

Gelsvapelekė plekšnė

Jūrinė plekšnė

JŪRINĖ PLEKŠNĖ

Suaugusi jūrinė plekšnė guli ant kairiojo šono, tai reiškia, kad abi akys yra dešiniajame. Ji plaukia plekšnėmis savitu būdu, vilnydama palei pat dugną. Apatinės plekšnės pusės žvynai lygūs, jame gerai matomos oranžinės dėmės. Plekšnės minta bentosiniais bestuburiais. Maistą daugiausia randa jį paliesdamos savo jautria kairės galvos pusės oda.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Pleuronectes platessa*

PAPLITIMAS Atlanto vandenyno rytinė dalis

DYDIS Kūno ilgis iki 90 cm

GELSVAPELEKĖ PLEKŠNĖ (LIMANDA)

Kaip ir jūrinė plekšnė, ši žuvis maitinasi sekliuose vandenyse. Gelsvapelekės plekšnės yra paplitusios į šiaurę už poliarinio rato. Ji veisiasi taip, kaip ir visos plekšniažuvės. Ikrai išneršiami tiesiog į vandenį, o vėliau pakyla į paviršių. Plekšnių mailius plūduriuoja su planktonu. Kai ji išauga iki 2 cm ilgio, pasisuka į šoną. Kai tik kūno forma pakinta, jaunos plekšnės iš paviršiaus nusileidžia į jūros dugną.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Limanda limanda*

PAPLITIMAS Atlanto vandenyno rytinė dalis

DYDIS Kūno ilgis iki 40 cm

MĖNULINIS UOTAS

Ši spalvinga žuvis priklauso uotų šeimai – jų akys yra kairėje kūno pusėje. Kairę kūno pusę nuo pat burnos iki uodegos puošia ryškiai mėlynų ratų raštai. Uotai gyvena netoli seklių krantų ir koraliniuose rifuose.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Bothus lunatus*

PAPLITIMAS Atlanto vandenyno vakarinė dalis, Karibų jūra

DYDIS Kūno ilgis iki 45 cm

BALTASIS PALTUSAS

Tai pasaulyje didžiausia plekšnė, sverianti iki 300 kg. Skirtingai nuo daugumos kitų plekšnių, kurios gyvena ant jūros dugno, paltusas yra aktyvus grobuonis, mintantis atviruose vandenyse. Jo burna didelė, dantys aštrūs, o rega labai gera. Baltieji paltusai gaudomi jau nuo seno, matyt, todėl, kad išauga tokie dideli. Dabar retai pagaunami sunkesni negu 175 kg individai, o rūšiai gresia išnykimas.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Hippoglossus hippoglossus*

PAPLITIMAS Atlanto vandenyno šiaurinė dalis

DYDIS Kūno ilgis iki 2,4 m

Burna pasukta į vieną šoną

Kairė akis yra dešiniajame šone, kuris dabar tapo žuvies viršumi

APAČIOJE *Plekšnės gyvena jūros dugne, ant smėlio ir žvirgždo iki 200 m gylyje.*

VIRŠUJE *Uotą sunku pastebėti, jei jis guli jūros dugne.*

VARLIAGYVIAI

VARLIAGYVIAMS PRIKLAUSO VARLĖS, RUPŪŽĖS, TRITONAI, SALAMANDROS BEI KAI KURIE MENKIAU ŽINOMI GYVŪNAI – KIRMRAUSOS. DAUGUMOS JŲ GYVENIMAS PRASIDEDA NUO BEKOJO BUOŽGALVIO, GYVENANČIO VANDENYJE IR KVĖPUOJANČIO ŽIAUNOMIS.

Gyvenimo pradžioje varliagyvių forma keičiasi ir tada jie gali gyventi sausumoje. Buožgalviai dažnai minta mikroskopiniais vandens augalais, o suaugę ryja smulkius gyvūnus – vabzdžius ir sausumos moliuskus. Suaugę varliagyviai retai kada nutolsta nuo drėgnų vietų, nes turi palaikyti odos drėgmę, o dauginits paprastai grįžta į vandenį. Žinoma apie 4350 varliagyvių rūšių. Dažniausiai jie sutinkami šiltuose kraštuose. Varliagyviai yra šaltakraujai, tai reiškia, kad kūno temperatūra atitinka aplinkos temperatūrą.

VIRŠUJE
Tipiško varliagyvio – rusvosios varlės forma visiškai pasikeičia, jam vystantis iš buožgalvio į suaugusią varlę. **1** *Anksti pavasarį patelės sudeda kiaušinius.* **2** *Iš kiaušinių išsirita bekojai uodegoti buožgalviai.* **3** *Po kelių savaičių buožgalviams išauga užpakalinės kojos.* **4** *Buožgalviams išauga priekinės kojos.* **5** *Uodega bei žiaunos rezorbuojasi ir buožgalviai tampa mažomis varlytėmis. Jos turi plaučius ir yra pasiruošusios gyventi sausumoje.*

VARLĖS IR RUPŪŽĖS

Varlės ir rupūžės sudaro maždaug devynias dešimtąsias visų pasaulio varliagyvių rūšių. Jos lengvai atskiriamos iš trumpo kūno, galingų užpakalinių kojų; varlės ir rupūžės paprastai uodegos neturi. Užpakalinių kojų tarpupirščiai plėvėti. Tokios kojos tinka ir plaukioti, ir šokinėti. Paprastai varlės juda šuoliuodamos, o gyvena arba ant žemės, arba medžiuose. Rupūžės dažniausiai juda ropodamos ir beveik visada gyvena ant žemės. Daugelio šių gyvūnų balsai yra garsūs. Jais dauginimosi sezono metu priviliojami partneriai.

RUSVOJI VARLĖ

Ši žalsvai ruda varlė suaugusi beveik visą laiką praleidžia ant žemės, tačiau anksti pavasarį patinai ir patelės grįžta į kūdras ir griovius neršti. Patelė padeda iki 4000 drebučiais padengtų kiaušinių. Plūduriuojantys kiaušiniai vadinami kurkulais. Išsiritę buožgalviai prisitvirtina prie povandeninių augalų. Kaip ir kitų varliagyvių, rusvosios varlės vystymasis iš dalies priklauso nuo vandens temperatūros. Kai šilta, buožgalviai suauga per šešias savaites, tačiau šaltame ore iki varliukų išaugimo praeina daug daugiau laiko.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Rana temporaria*

PAPLITIMAS Europa, Azijos dalis

DYDIS Kūno ilgis be kojų iki 10 cm

Didelis, apvalus ausies būgnelis yra tuoj pat už akies

Priekinės kojos keturpirštės

VIRŠUJE *Kaip ir dauguma varliagyvių, rusvoji varlė iš dalies kvėpuoja plaučiais, iš dalies oda. Ji negali įkvėpti oro į plaučius – vietoj įkvėpimo ji ryja orą burna. Rusvosios varlės medžioja pasinaudodamos rega, puldamos visus mažus judančius gyvūnus, tarp jų vabzdžius bei vorus.*

DEŠINĖJE *Varlė Eleutherodactylus johnstonei tokia maža, kad gali tilpti degtukų dėžutėje. Patino tuoktuvinis balsas primena švilpuką.*

APAČIOJE *Raguotoji Amazonės rupūžė guli ir laukia grobio. Ši plėšrūnė pakankamai didelė ir gali praryti smulkius žinduolius.*

JAUTINĖ VARLĖ

Suaugusios jautinės varlės tyko apaugusiose ežerų ir upelių seklumose ir čiumpa viską, ką tik gali praryti. Tai didžiausios Šiaurės Amerikos varlės. Jos minta žuvimis, vėžliais, žiurkėmis, netgi šikšnosparniais ir jaunais vandens paukščiais. Jautinės varlės dažniausiai medžioja naktį. Tada jos ir kurkia. Patinai po kaklu turi pūslę, vadinamą balso maišu, arba rezonatoriumi, kuris išsipučia kaip balionas ir sustiprina garsą. Jautinė varlė suauga per 2–5 metus.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Rana catesbiana*

PAPLITIMAS Kilusi iš Šiaurės Amerikos rytinės ir centrinės dalies; įvežta į kai kurias Europos vietas

DYDIS Kūno ilgis be kojų iki 20 cm

Užpakalinės kojos plėvėtos

AMERININĖ LEOPARDINĖ VARLĖ

Skirtingai nuo jautinės varlės, ši aptaki leopardinė varlė dažnai nutolsta nuo vandens, nors daugintis grįžta atgal į vandenį. Ji gyvena įvairiuose biotopuose – nuo kalnų pievų iki pakrančių pelkių, o maitinasi vabzdžiais ir kitais smulkiais gyvūnais. Leopardinių varlių oda žalia; jos taip vadinamos dėl juodų dėmių, išmėtytų ant kojų ir nugaros.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Rana pipiens*

PAPLITIMAS Šiaurės Amerika

DYDIS Kūno ilgis be kojų iki 9 cm

VARLĖ GALIJOTAS

Tai didžiausia pasaulyje varlė, kurios kūnas yra lėkštės dydžio. Sunkiausia svėrė daugiau kaip 3,5 kg, o jos išskėstos kojos buvo 87 cm ilgio. Varlės galijotai gyvena Vakarų Afrikos tropinio klimato upeliuose ir anksčiau buvo gana įprastos. Dabar šiai rūšiai gresia išnykimas dėl užtvankų statybos, ir todėl, kad jos gaudomos ir parduodamos kaip neįprasti naminiai gyvūnai.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Conraua goliath*

PAPLITIMAS Kamerūnas ir kaimyninės šalys

DYDIS Kūno ilgis be kojų iki 30 cm

Eleutherodactylus johnstonei

Ši mažytė varlytė yra neįprasta tuo, kad kiaušinius deda sausumoje, o jaunikliai išsirita visai kaip miniatiūriniai suaugėliai, tik su uodegomis. Patelės sudeda apie 25 kiaušinius, paprastai tarp drėgnų nukritusių lapų. Toks dauginimosi būdas leidžia šiai varlei gyventi miškuose ir kituose biotopuose, kur nėra stovinčio vandens. Yra apie 400 šiai varlei giminingų rūšių, kurios irgi dauginasi sausumoje. Visos šios varlių rūšys kilusios iš Centrinės ir Pietų Amerikos arba iš Karibų salų.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Eleutherodactylus johnstonei*

PAPLITIMAS Karibų salos, Pietų Amerikos šiaurinė dalis

DYDIS Kūno ilgis be kojų iki 4 cm

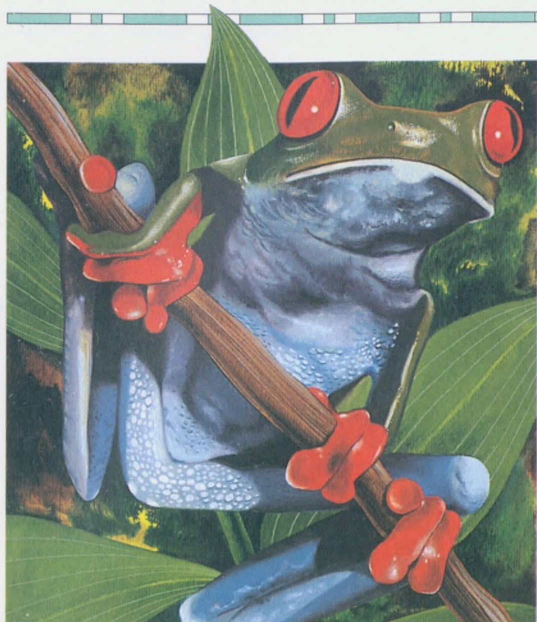
AMAZONĖS RAGUOTOJI RUPŪŽĖ

Ši didžiulė, riebi varlė turi didžiulę burną ir išsprogusias akis, pridengtas kyšančių „ragų". Jos ryškiai mėlynos bei žalios spalvos raštai paprastai nematomi, nes varlė įsirausia į dumblą ir matosi vien tik jos akys. Varlė ramiai guli ir laukia, kol vabzdys ar kitas gyvūnas pasirodys arčiau. Tada ji šoka iš dumblo ir praryja auką. Skirtingai nuo daugumos varlių, raguotosios rupūžės buožgalviai irgi plėšrūs.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Ceratophrys cornuta*

PAPLITIMAS Pietų Amerika

DYDIS Kūno ilgis be kojų iki 20 cm

VIRŠUJE *Raudonakė medvarlė Centrinės Amerikos drėgnajame miške lipa į ūglį.*

RAUDONAKĖ MEDVARLĖ

Medvarlės didžiąją gyvenimo dalį praleidžia medžiuose aukštai virš žemės. Jų kojos ilgos ir plonos, o priekinių ir užpakalinių kojų pirštai užsibaigia plokščiomis pagalvėlėmis, veikiančiomis kaip siurbtukai. Medvarlė gali prilipti prie vertikalaus lapo ir netgi užlipti stiklu. Raudonakės medvarlės gyvena drėgnuose miškuose. Jų patelės kiaušinius deda ant didelių lapų, kabančių virš balų. Išsiritę buožgalviai krenta į vandenį, o tapę suaugusiais vėl sulipa į medžius.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Agalychnis callidryas*

PAPLITIMAS Centrinė Amerika

DYDIS Kūno ilgis be kojų iki 7 cm

MEDVARLĖ

Dauguma medvarlių gyvena tropinio klimato juostoje, kur vabzdžių yra visus metus. Šios rūšies paplitimas į šiaurę siekia Daniją ir Olandiją. Medvarlė kasmet kelis mėnesius miega žiemos miegu. Medvarlės daugiausia aktyvios naktį. Pavasarį patelės neršia kūdrose ir vandens cisternose. Patinai vilioja jas į nerštavietes naktimis, skleisdami garsius, kvaksinčius garsus, primenančius anties balsą.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Hyla arborea*

PAPLITIMAS Centrinė ir Pietų Europa, Azija

DYDIS Kūno ilgis be kojų iki 5 cm

ŠVILPIANČIOJI MEDVARLĖ

Šios Šiaurės Amerikos medvarlės aukštų tonų balsas reiškia, kad jau ateina pavasaris. Švilpiančiosios medvarlės gyvena prie vandens tarp augalų, tačiau skirtingai nuo kitų medvarlių, jos nemėgsta aukštai laipioti. Per lietų jos garsiai kvarkia choru, tačiau yra mažos ir rudos, todėl sunkiai randamos. Patelės deda kiaušinius pavieniui ant vandens augalų. Išsiritę buožgalviai per 3 mėnesius išauga į varliukus ir išlipa į sausumą.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Pseudacris crucifer*

PAPLITIMAS Šiaurės Amerikos rytinė dalis

DYDIS Kūno ilgis be kojų iki 3 cm

VIRŠUJE *Išpūtusi rezonatorių po gerkle pilkoji medvarlė (Hyla versicolor) kvarkdama vilioja partnerį*

APAČIOJE *Eurazijos medvarlės dažnai įsilipa į nendres ar meldus. Ši medvarlė ruošiasi šokti nuo stiebo*

Oda lygi

Medvarlės pirštų pagalvėlės stipriai prilimpa prie slidaus stiklo lakšto

Plonų pirštų galuose yra pagalvėlės

Drėgna oda limpa prie lygių paviršių

AŠTRIASNUKĖ MEDVARLĖ

Ši maža Australijos varlė priklauso medvarlėms, tačiau daug laiko praleidžia ant žemės. Jos nosis smaila, užpakalinės kojos gerai išsivysčiusios, o per kūną eina tamsios juostos. Aštriasnukė medvarlė yra labai judri – vos pajutusi pavojų šoka slėptis ir dingsta pomiškyje arba vandenyje. Aštriasnukės medvarlės veisiasi upeliuose, arba lietingojo sezono potvynių užtvindomose žolėtose vietose.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Litoria nasuta*

PAPLITIMAS Šiaurės ir Rytų Australija

DYDIS Kūno ilgis be kojų iki 5 cm

APAČIOJE *Vaito medvarlės beveik nesimato tarp lapų. Jos plonos kojos bei pirštai leidžia jai greit judėti medžiais*

VAITO MEDVARLĖ

Ši medvarlė, dar vadinama žaliąja, yra gimininga aštriasnukei medvarlei, tačiau ne tokia aptaki. Tai viena plačiausiai paplitusių varlių Australijoje, dažnai sutinkama soduose. Dėka savo storos odos ji, palyginti su kitomis medvarlėmis, neblogai pakelia sausą aplinką.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Litoria caerulea*

PAPLITIMAS Australija

DYDIS Kūno ilgis iki 10 cm

PLOKŠČIAGALVĖ VARLĖ

Ši varlė gyvena dykumose – labai neįprastame bet kuriam varliagyviui biotope. Didžiąją gyvenimo dalį plokščiagalvė varlė praleidžia po žeme, į paviršių išlįsdama tik po stipraus lietaus. Kaip ir daugelis dykumoje gyvenančių varlių, ji veisiasi laikinose balose, kurios atsiranda po retai būnančių audrų. Tarp audrų plokščiagalvė varlė įsikasa į žemę, pasiekdama net metro gylį. Vandens atsargą ji sukaupia pūslėje, o pati užsidaro vandeniui nelaidžiame kokone.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Cyclorana platycephala*

PAPLITIMAS Australija

DYDIS Kūno ilgis be kojų iki 7 cm

STERBLINĖ MEDVARLĖ

Ši tukli Pietų Amerikos medvarlė jauniklius augina neįprastai. Patinas padeda patelei sukrauti kurkulus į peryklinę sterblę ant nugaros. Sterblę dengia odos raukšlė. Patelė kiaušinius nešiojasi 3-4 mėnesius. Kai buožgalviai užauga ir gali gyventi vieni, patelė baloje apsiverčia ant nugaros ir užpakalinėmis kojomis buožgalvius nustumia į vandenį.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Gastrotheca marsupiata*

PAPLITIMAS Pietų Amerika

DYDIS Kūno ilgis be kojų iki 4 cm

BENDRAVIMAS

Daugumai gyvūnų tenka bendrauti su savo rūšies atstovais. Dažnai pranešimas būna paprastas. Jis gali reikšti, kad gyvūnas pasiruošęs poruotis, arba kad jis ruošiasi pulti. Tačiau koks bebūtų pranešimas, svarbiausia, kad jis būtų perduotas.

Viliodamas pateles povo *(Pavo cristatus)* patinas demonstruoja uodegos plunksnas

Gyvūnai bendrauja daugeliu įvairių būdų. Labai paplitę yra vizualiniai signalai, ypač tarp gerą regą turinčių gyvūnų. Daugelis gyvūnų taip pat bendrauja ir kvapais. Tokio bendravimo privalumas yra tas, kad kvapas veikia ir iš arti, ir per atstumą, o pranešimas išlieka ir gyvūnui pasišalinus. Geras būdas perduoti pranešimus yra garsas, ypač tokioje tankiai apaugusioje aplinkoje kaip miškas, kur viską užstoja medžiai. Bendrauti garsais yra prisitaikiusios varlės ir rupūžės. Jos sustiprina balsą išpūsdamos balso maišus (rezonatorius), kurie tampa panašūs į mažus balionus. Nors mums jų signalai gali skambėti vienodai, kiekvienai rūšiai būdinga sava "giesmė" – tai signalų seka, kurią supranta tik kiti tos pačios rūšies individai.

Juodosios skruzdės *(Lasius niger)* bendrauja antenomis

Kūdrinė varlė *(Rana esculenta)* kvarkia išpūtusi rezonatorius

VARLĖ SKRAIDUOLĖ

Varlės skraiduolės iš tikrųjų neskraido, tačiau jos puikiai sklendžia nuo medžio prie medžio gimtame drėgnajame miške. Šį nuostabų triuką jos atlieka kaip parašiutą naudodamos priekines ir užpakalines kojas. Pagal kūno dydį varlių skraiduolių pirštai yra milžiniški, o juos jungia odos raukšlės. Dar kitos raukšlės yra prie kojų. Taigi, šios plėvės ir raukšlės kartu sulėtina kritimą, leisdamos sklęsti oru. Kiaušinius varlės skraiduolės deda aukštai virš žemės padarytuose putų lizduose. Putas varlės padaro maišydamos gleives su lietaus vandeniu.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Rhacophorus nigropalmatus*

PAPLITIMAS Pietryčių Azija

DYDIS Kūno ilgis be kojų iki 4 cm

VIRŠUJE *Išplėtusi kojas varlė skraiduolė sklendžia oru aukštai virš miško paklotės.*

Dėmėta oda slepia verlę dumblinuose upeliuose

DEŠINĖJE *Šios dvi pipos ruošiasi poruotis. Patelei sudėjus kiaušinius patinas įspaus juos į minkštą jos nugaros odą.*

APAČIOJE *Medlaipių spalva būna labai įvairi. Patinai spalvomis gina užimtą teritoriją, o taip pat perspėja plėšrūnus, kad yra nuodingi.*

STIKLAVARLĖS

Žinoma apie 60 stiklavarlių rūšių. Jos gyvena drėgnųjų miškų upeliuose, dažnai aukštai kalnuose. Daugumos jų oda yra pusiau permatoma, todėl galima aiškiai matyti kai kuriuos vidaus organus. Kaip ir daugelis drėgnųjų miškų varlių, stiklavarlės deda kiaušinius ant lapų, kabančių virš seklių balų. Išsiritę buožgalviai nukrenta į vandenį. Varlės *Centrolenella fleischmanni* ryškiai raudoni buožgalviai įsikasa į dugno dumblą ir pūvančius lapus.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Centrolenella genties rūšys*

PAPLITIMAS Centrinė Amerika, Pietų Amerika

DYDIS Kūno ilgis be kojų - 5 cm

MEDLAIPĖS

Medlaipės gyvena drėgnųjų miškų paklotėje, knibždančioje plėšrūnų. Tačiau šios mažytės varlytės nesislepia – atvirkščiai, jos maitinasi dieną ir visiems demonstruoja savo ryškias spalvas. Tokio įžūlumo priežastis yra jų odoje esantys nuodai. Nuodai tokie stiprūs, kad jais indėnai užnuodydavo medžioklei skirtų strėlių galus. Ryški varlių spalva perspėja plėšrūnus nesiartinti. Šių varlių yra daugiau kaip 100 rūšių. Pati pavojingiausia rūšys - *Phyllobates terribilis*, 1973 m. buvo aptikta Kolumbijoje. Medlaipių gyvenimo ciklas neįprastas. Patelė kiaušinius sudeda ant drėgnos žemės. Išsiritusius buožgalvius patinas nešiojasi ant nugaros. Kai jie paauga ir tampa savarankiški, patinas rūpestingai išleidžia juos į vandenį.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Dendrobates ir kitos gentys*

PAPLITIMAS Centrinė Amerika, Pietų Amerika

DYDIS Kūno ilgis be kojų iki 4 cm

VIRŠUJE *Rinodermos patinas tupi su varliuku, ką tik išlindusiu iš jo ryklės maišo.*

RINODERMA

Visiems varliagyviams pavojingiausias ankstyvasis gyvenimo tarpsnis. Rinodermos patinas padeda buožgalviams išgyventi, prarydamas juos vos išsiritusius. Buožgalviai įsitaiso ryklės maišuose ir maitinasi trynio maišelio atsargomis. Po trijų savaičių, buožgalviams virtus mažais suaugėliais, patinas išspjauna juos į vandenį. Ši varlė gyvena Andų kalnų pietinės dalies miškų upeliuose. Ji nedidelė ir gerai slapstosi, tačiau lengvai pažįstama iš labai smailaus snukio.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Rhinoderma darwinii*

PAPLITIMAS Čilė, Argentina

DYDIS Kūno ilgis be kojų iki 3 cm

Žvaigždiškos formos pirštų galiukais pipa randa maisto

DEŠINĖJE *Jauna pipa lenda iš motinos sterblės, esančios ant jos nugaros. Jaunikliai daug mažesni už motiną, tačiau atrodo visai kaip suaugę.*

GVIANOS VANDENINĖ RUPŪŽĖ

Ši varlė atrodo labai neįprastai. Taip yra todėl, kad šios varlės buožgalviai 3 kartus ilgesni už tėvus. Suaugusios vandeninės rupūžės yra tokio dydžio, kad tupėdamos tilptų į kavos puodelį, tačiau ilgiausias išmatuotas buožgalvis buvo 25 cm ilgio. Suaugusios vandeninės rupūžės didžiąją gyvenimo dalį praleidžia vandenyje. Kodėl jų buožgalviai tokie dideli, iki šiol nežinoma.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Pseudis paradoxus*

PAPLITIMAS Pietų Amerika

DYDIS Kūno ilgis be kojų iki 6 cm

PIPA

Pipa (arba Surinamo rupūžė) yra vienas neįprasčiausių Pietų Amerikos varliagyvių – plokščiu kūnu, trikampe galva ir karpota oda. Pipos gyvena upėse ir upeliuose, o maisto ieško daugiausia pagal savo plonų pirštų pojūčius. Šios rupūžės gyvenimo ciklas neįprastas – jos patelė yra gyva kiaušinių perykla. Patelei sudėjus kiaušinius, patinas savo kūnu juos įspraudžia į korytą patelės nugaros odą. Vėliau oda apauga kiaušinius, taip apsaugodama juos nuo alkanų plėšrūnų. Po trijų ar keturių mėnesių kiaušiniai skyla ir išsirita iki šimto mažyčių, tačiau visiškai susiformavusių varlyčių.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Pipa pipa*

PAPLITIMAS Pietų Amerikos šiaurinė dalis

DYDIS Kūno ilgis be kojų iki 20 cm

NAGUOTOJI RUPŪŽĖ

Šios plokščios rupūžės gyvena Afrikos kūdrose ir ežeruose. Kaip ir joms giminingos pipos, naguotosios rupūžės visą gyvenimą praleidžia vandenyje. Rupūžių akys ir šnervės yra nukreiptos į viršų ir vos išlindusios virš vandens, todėl jos gali matyti ir kvėpuoti. Patelės pavienius kiaušinius deda ant vandens augalų arba medžio gabalėlių. Buožgalviai minta mikroskopiniais augalais, vabzdžių lervomis ir kitais smulkiais gyvūnais.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Xenopus laevis*

PAPLITIMAS Pietų Afrika

DYDIS Kūno ilgis be kojų iki 13 cm

APAČIOJE *Afrikos naguotosios rupūžės kūnas pleišto formos: galva siaura, o užpakalinės kojos didelės. Kaip ir pipa, ji neturi liežuvio.*

Priekinėmis kojomis apčiuopiamas maistas

Rupūžių neršta ir apvaisinimas vyksta joms esant vandenyje

Patelės kūnas išpurtęs nuo kiaušinių

KAIRĖJE *Priekinėmis kojomis apkabinęs patelę pilkosios rupūžės patinas jos nepaleidžia, kol ji neišneršia. Patinas apvaisina sudėtus kiaušinius, kad jie galėtų pradėti vystytis.*

Patinas apkabina patelę žemiau priekinių kojų. Šiurkščios pirštų pagalvėlės padeda jam išsilaikyti vandenyje

PILKOJI RUPŪŽĖ

Skirtingai nuo varlių, rupūžių oda karpota, užpakalinės kojos trumpos, o suaugėliai didžiąją gyvenimo dalį praleidžia sausumoje. Paprastai dienos metu suaugusios rupūžės slepiasi, o maitinasi naktį, kai oras yra drėgnas. Pilkoji rupūžė yra viena didžiausių rupūžių Europoje. Jos kūnas tamsiai rudos spalvos, o akys – auksinės. Šaltame klimate jos užmiega žiemos miegu. Anksti pavasarį suaugusios rupūžės susirenka į kūdras neršti. Kiekviena patelė padeda dvigubą juostą kurkulų, kurioje yra apie 4000 ikrelių. Juosta būna apvyniota apie povandenius augalus.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Bufo bufo*

PAPLITIMAS Europa, Šiaurės Azija

DYDIS Kūno ilgis be kojų iki 15 cm

AMERIKINĖ RUPŪŽĖ

Amerikinė rupūžė sutinkama įvairiuose biotopuose. Ji dažnai randama kiemuose ir soduose. Tai naudingas gyvūnas, nes naktinių pasivaikščiojimų metu ji suryja daug smulkių daržo kenkėjų – vabzdžių ir šliužų. Patelės anksti pavasarį sudeda iki 4000 kiaušinių. Neršia įvairiose vietose, nuo pelkių iki laikinų balų. Daugumos rupūžių balsai kvarkiantys, tačiau šios amerikinės rupūžės muzikalesnės: pavasarį skleidžia ilgas garsų treles.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Bufo americanus*

PAPLITIMAS Šiaurės Amerikos rytinė dalis

DYDIS Kūno ilgis be kojų iki 10 cm

RUPŪŽĖ AGA

Tai pasaulyje didžiausia rupūžė. Laisvėje patelės dažnai sveria daugiau kaip kilogramą, o nelaisvėje gali sverti daugiau negu dvigubai. Jos maitinasi prieblandoje ir nelabai bijo plėšrūnų, nes jų odoje yra stiprius nuodus gaminančių liaukų. Anksčiau agos gyveno tik Amerikos tropinio klimato juostoje. Kadangi jos suryja labai daug vabzdžių, buvo įvežtos ir į kitas pasaulio šalis, tačiau to pasekmės dažnai buvo katastrofiškos. 1935 m. agas įvežė į Australiją, kad sureguliuotų vabalų, naikinančių cukranendrių derlių, skaičių. Agos minta driežais, varlėmis ir smulkiais graužikais. Kadangi gamtoje joms nebuvo priešų, agos greit dauginosi ir smarkiai pakenkė daugeliui vietinių Australijos gyvūnų.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Bufo marinus*

PAPLITIMAS Kilusi iš Centrinės Amerikos, Pietų Amerikos; įvežta į Vakarų Indiją, Havajus, Filipinus, Australiją

DYDIS Kūno ilgis be kojų iki 25 cm

APAČIOJE *Kaip ir daugumos rupūžių, už abiejų agos akių yra nuodus gaminančios paausio liaukos. Didelės agos gali nuodus išsvirkšti į užpuoliką.*

Amerikinės rupūžės paausio liaukos raudonos

Žaliosios rupūžės spalva pritaikyta prie aplinkos

Nendrinės rupūžės būna rudos, pilkos arba žalsvos

ŽALIOJI RUPŪŽĖ

Šios rupūžės blyškiai rudame spalviniame fone išmėtytos ryškiai žalios dėmės, todėl atrodo, lyg ji dėvėtų karišką slepiamąją aprangą. Šiltame klimate ji dažnai sutinkama prie žmonių, o suaugusios rupūžės kartais susirenka prie gatvės žibintų – jos minta žemėn nukritusiais vabzdžiais. Žaliosios rupūžės balsas primena svirplio svirpimą. Jos neršia kūdrose ir sekliuose ežeruose.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Bufo viridis*

PAPLITIMAS Rytų ir Pietų Europa, Šiaurės Afrika, dalis Azijos

DYDIS Kūno ilgis be kojų iki 10 cm

NENDRINĖ RUPŪŽĖ

Nendrinė rupūžė lengvai pažįstama dėl ryškiai geltonos juostos ant nugaros. Jai būdingas ypač garsus balsas primena mechanizmo garsą. Garso pliūpsniai trunka tik kelias sekundes, tačiau tyliais vakarais girdimi iki 2 km atstumu. Ši rupūžė dažnai sutinkama smėlėtose vietose netoli jūros.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Bufo calamita*

PAPLITIMAS Europa

DYDIS Kūno ilgis be kojų iki 10 cm

APAČIOJE IR PAČIOJE APAČIOJE *Rupūžės bobutės patinas neša patelės išnerštus kiaušinius. Bobutės gerai mato ir pasirodo tik sutemus*

Apsivyniojęs apie kojas, patinas neša iki 60 kiaušinių

KŪMUTĖ

Žiūrint iš viršaus šios mažos rupūžės spalva yra niekuo neišsiskirianti – pilkai žalia, tačiau papilvė išmarginta skaisčiai raudonos ir juodos spalvos raštu. Užpulta plėšrūno kūmutė atlošia galvą ir pakelia kojas – demonstruodama ryškų raštą ji perspėja, kad yra nuodinga ir ją pulti pavojinga. Kūmutės gyvena grioviuose ir kūdrose. Jos dažnai plūduriuoja ant vandens.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Bombina bombina*

PAPLITIMAS Rytų Europa, dalis Azijos

DYDIS Kūno ilgis be kojų iki 5 cm

RUPŪŽĖ BOBUTĖ

Rupūžės bobutės poruojasi ir deda kiaušinius sausumoje. Patelė išneršia juostą kurkulų, kuriuos apvaisinęs patinas apsivynioja sau ant užpakalinių kojų. Kiaušinius jis nešioja mėnesį ar daugiau, saugodamas nuo plėšrūnų, kad neišdžiūtų – juos pamerkia į vandenį. Kiaušinius palieka sekliame vandenyje tik prieš pat išsiritant buožgalviams. Rupūžės bobutės gyvena miškingose ir uolėtose vietose, dienomis slepiasi duobėse ir plyšiuose.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Alytes obstetricans*

PAPLITIMAS Vakarų Europa

DYDIS Kūno ilgis be kojų iki 5 cm

ČESNAKĖS

Česnakės puikiai rausia žemę. Ant jų užpakalinių kojų yra kietos odos briauna, kuria kaip kastuvu jos kasa purią, smėlėtą žemę. Česnakės gyvena sausose vietose. Kartais jos ištisus mėnesius prabūna po žeme. Jei lyja, išsiropščia į paviršių, poruojasi ir deda kiaušinius. Česnakių buožgalviai suaugėliais pavirsta per dvi savaites – taip jie išgyvena vietose, kur vanduo greit išdžiūsta. Česnakių yra apie 10 rūšių.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Scaphiophus ir Pelobates genčių rūšys*

PAPLITIMAS Šiaurės Amerika, Europa, šiaurinė Afrika, Vidurinieji Rytai

DYDIS Kūno ilgis be kojų apie 6 cm

KAIRĖJE Amerikinė česnakė (Scaphiophus couchii) po žeme gali prabūti iki devynių mėnesių.

SALAMANDROS IR KIRMRAUSOS

Skirtingai nuo varlių ir rupūžių, suaugusios salamandros ir kirmrausos turi uodegą. Šios 2 gyvūnų grupės atrodo ir elgiasi skirtingai. Salamandrų kūnas ilgas, jos turi keturias, o kartais tik dvi kojas. Kai kurių rūšių suaugėliai gyvena šlapiuose miškuose, tačiau dauguma gyvenimą praleidžia kūdrose ir upeliuose. Salamandrų žinoma apie 400 rūšių: jos sutinkamos visame pasaulyje. Kirmrausos yra retesnės – jų žinoma apie 150 rūšių. Jos panašios į milžiniškus sliekus, nes bekojis kūnas yra padalintas į žiedus. Kirmrausos dažniausiai sutinkamos tropinio klimato juostos šalyse. Kai kurios gyvena vandenyje, tačiau dauguma rausiasi dirvoje.

KINIJOS GIGANTINĖ SALAMANDRA

Tai pasaulyje didžiausias varliagyvis. Salamandros galva didelė ir plati, akys mažos ir tamsios, oda raukšlėta. Ji gyvena šaltuose kalnų upeliuose, minta vabzdžiais, varlėmis ir žuvimis. Kinijos gigantiškosios salamandros yra labai retos. Joms kenkia užterštumas, be to, jos gaudomos maistui ir naudojamos liaudies medicinoje.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Andrias davidianus*

PAPLITIMAS Kinija

DYDIS Kūno ilgis su uodega iki 1,8 m

AKSOLOTLIS

Šios blyškiai rausvos salamandros gyvenimo ciklas yra neįprastas – ji gali daugintis nesuaugusi. Užuot praradę žiaunas ir tapę suaugusiu individu, kai kurie aksolotliai visą gyvenimą lieka keturkojais buožgalviais, o kiti išauga ir išeina į sausumą. Aksolotliai kartais laikomi akvariumuose. Vienintelis jų biotopas gamtoje yra ežerai apie Mechiko miestą. Dabar jie gana reti.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Ambystoma mexicanum*

PAPLITIMAS Mechikas

DYDIS Kūno ilgis su uodega iki 30 cm

VIRŠUJE *Vandenyje aksolotlis kvėpuoja tamsiai raudonomis plunksniškomis žiaunomis.*
DEŠINĖJE *Pavasarį skiauterėtieji tritonai grįžta į vandenį neršti. Kaip ir daugumos tritonų, jų patinų vestuvinis šokis yra sudėtingas*

Ryškiaspalvė yra tik papilvė

Užpakalinės kojos penkiapirštės

Visų patinų dėmių raštai skiriasi

Patino plėvėtos uodegos gale yra sidabro spalvos juostelė

AMERIKINIS SLAPTAŽIAUNIS

Šiaurės Amerikoje sutinkama dauguma pasaulio salamandrų, o amerikinis slaptažiaunis yra iš visų jų didžiausias ir turbūt negražiausios. Jis yra giminingas Kinijos gigantiškajai salamandrai. Jo kūno forma panaši, kojos trumpos, per didelė galva ir raukšlėta, slidi oda. Slaptažiauniai gyvena srauniose upėse ir upeliuose. Dieną jie slepiasi po akmenimis. Pavasarį slaptažiaunių patelės upės dugne išdriekia kiaušinių kaspinus, kuriuos patinai saugo iki išsiritimo.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Cryptobranchus alleganiensis*

PAPLITIMAS Šiaurės Amerikos rytinė dalis

DYDIS Kūno ilgis su uodega iki 70 cm

SKIAUTERĖTASIS TRITONAS

Tritonai – mažos arba vidutinės salamandros, kurių suaugėliai dažnai turi plėvėtas uodegas. Dauginimosi sezono metu skiauterėtųjų tritonų patinams taip pat užauga banguota skiauterė, einanti per visą jo nugarą. Tritonų papilvė yra oranžinė arba geltona, su ryškiomis juodomis dėmėmis. Skiauterėtųjų tritonų tuoktuvės vyksta po vandeniu. Patelės sudeda apie 300 kiaušinių, po vieną pritvirtindamos juos prie povandeninių augalų lapų, lipniu skysčiu kiaušinį priklijuodamos prie lapo.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Triturus cristatus*

PAPLITIMAS Europa

DYDIS Kūno ilgis su uodega iki 16 cm

DĖMĖTOJI SALAMANDRA

Ši spindinčių spalvų salamandra suaugusi gyvena sausumoje. Jos geltonai juodi raštai perspėja, kad oda yra nuodinga, todėl maisto ieškantys plėšrūnai jos nepuola. Dėmėtosios salamandros gyvena miškuose ir kituose drėgnuose biotopuose. Grobio, pvz., sliekų, ieškoti pasirodo naktį, dažnai po lietaus. Salamandros poruojasi sausumoje, tačiau gyvus jauniklius patelės veda kūdrose ir upeliuose.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Salamandra salamandra*

PAPLITIMAS Europa, išskyrus Britų salyną, Skandinaviją ir Baltijos valstybes

DYDIS Kūno ilgis su uodega iki 28 cm

RAUDONASIS TRITONAS

Ši raudonos spalvos salamandra vienodai gerai jaučiasi ir vandenyje, ir sausumoje. Ji sutinkama šaltiniuose, miškingose vietovėse ir šlapiose pievose. Subrendęs tritonas būna ryškiai raudonas, nors su amžiumi spalva nublanksta. Raudonasis tritonas yra vienas iš maždaug 200 rūšių, kurių suaugėliai neturi plaučių. Beplautės salamandros kvėpuoja per odą arba burnos gleivinę. Beveik visos pasaulio beplautės salamandros gyvena Šiaurės ir Pietų Amerikoje..

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Pseudotriton ruber*

PAPLITIMAS Šiaurės Amerikos rytinė dalis

DYDIS Kūno ilgis su uodega iki 18 cm

KIRMRAUSOS

Palyginus su kitais varliagyviais, apie kirmrausas žinoma nedaug, nes dėl rausiančio gyvenimo būdo jos yra nepastebimos. Dauguma jų gyvena tropinio klimato juostos miškų paklotėje – supuvusiuose lapuose ir minkštoje dirvoje. Jų galva buka, o akys mažos. Kirmrausos rausiasi galva į dirvą, grobį rasdamos lietimo dėka. Kaip ir visi varliagyviai, suaugusios kirmrausos yra plėšrios, o grobis priklauso nuo jų dydžio. Pačios mažiausios minta vabzdžiais, šimtakojais ir kirmėlėmis, tačiau didžiausios gali įveikti varles ir gyvates. Kai kurios kirmrausos veda gyvus jauniklius, tačiau dauguma jų praeina plaukiojančio buožgalvio stadiją. Ši ypatybė rodo kirmrausų ryšį su salamandromis, varlėmis ir rupūžėmis.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Siphonops ir kitos gentys*

PAPLITIMAS Centrinė Amerika, Pietų Amerika, Afrikos tropinio klimato juosta, Indija, Pietryčių Azija

DYDIS Kūno ilgis iki 1,5 m

PAČIAME VIRŠUJE IR VIRŠUJE *Dėmėtosios salamandros išmargintos geltonomis linijomis arba dėmėmis. Jų odos nuodai išdegina burną ir akis bet kuriam jas suėsti pabandžiusiam gyvūnui.*

KAIRĖJE *Pietų Amerikos žieduotoji kirmrausa (Siphonops annulatus) apsivynioja ką tik sudėtų kiaušinių krūvelę.*

ROPLIAI

ROPLIAI BUVO PIRMIEJI STUBURINIAI GYVŪNAI, GERAI PRISITAIKĘ GYVENTI SAUSUMOJE. DINOZAURŲ EROS METU ROPLIAI VIEŠPATAVO ŽEMĖJE. JIEMS PRIKLAUSO DIDŽIAUSI KADA NORS EGZISTAVĘ GYVŪNAI

Skirtingai nuo varliagyvių, roplių oda tvirta, padengta žvynais, o kiaušiniai – vandens nepraleidžiančiu lukštu (dangalu). Šios dvi savybės leidžia ropliams gyventi toli nuo vandens, sausiausiuose Žemės biotopuose. Nors ropliai ir šaltakraujai, jie dažnai įkaista šildydamiesi saulėje, o sušilę gali judėti labai greitai. Dabar žinoma apie 6000 roplių rūšių. Jų randama didesnėje pasaulio dalyje, išskyrus vietas, kur būna labai šalta.

KROKODILAI IR ALIGATORIAI

Šiai grupei priklauso 23 didžiausios dabar gyvenančių roplių rūšys. Krokodilai ir aligatoriai gyvena vandenyje arba arti vandens. Jų žvynai šarvuoti, žandikauliai ilgi, o dantys – aštrūs. Plaukiančio krokodilo beveik nesimato – virš vandens išsikiša tik jo akys ir šnervės. Taip krokodilas pritykoja atsigerti atėjusių gyvūnų. Krokodilai ir aligatoriai deda odišku lukštu kiaušinius, o išsiritusius jauniklius dažnai nuneša į vandenį. Šie gyvūnai medžiojami dėl odos. Daug jų rūšių yra nykstančios.

Krokodilas

Aligatorius

Gavialas

VIRŠUJE *Krokodilų bei aligatorių snukis platus, o žuvis gaudančių gavialų snukis siauras.*

BRIAUNAGALVIS KROKODILAS

Šis krokodilas, Australijoje vadinamas „sūriuoju", yra pats didžiausias ir pavojingiausias pasaulyje. Skirtingai nuo kitų krokodilų, jis gyvena ir jūros vandenyje, ir ežeruose bei upėse. Suaugę briaunagalviai krokodilai gali įveikti buivolo dydžio gyvūnus. Manoma, kad kasmet jie nužudo iki 1000 žmonių. Patelės smėlio ir lapų krūvose padeda iki 90 kiaušinių. Jos nuožmiai gina savo lizdą, o išsiritusius jauniklius švelniai nuneša į vandenį.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Crocodylus porosus*

PAPLITIMAS Bengalijos įlanka (Indijos vandenynas), Pietryčių Azija, Šiaurės Australija

DYDIS Kūno ilgis iki 6 m

VIRŠUJE *Briaunagalvis krokodilas žinomas dėl agresyvaus būdo.*

NILO KROKODILAS

Šis gėlųjų vandenų krokodilas gyvena ežeruose ir upėse. Jis užpuola atėjusius atsigerti gyvūnus, nusitempia juos į vandenį ir paskandina. Vandenyje krokodilas suplėšo savo auką į dalis. Jo vestuvinis ritualas įspūdingas. Riaumodamas ant įsibrovėlių patinas gina kranto atkarpą. Kai triukšmas privilioja patelę, patinas purtosi visu kūnu ir į orą purškia vandenį iš šnervių.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Crocodylus niloticus*

PAPLITIMAS Afrika, Madagaskaras

DYDIS Kūno ilgis iki 5 m

BUKASNUKIS KROKODILAS

Tai pats mažiausias krokodilas. Jis gyvena drėgnuosiuose miškuose ir pelkėse. Šie krokodilai sulipa ant medžių kamienų ir šildosi saulėje. Patelės sudeda iki 17 kiaušinių ir saugo juos 3 mėnesius. Paprastai šių krokodilų žvynai šarvuoti ir nugaroje, ir papilvėje.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Osteolaemus tetraspis*

PAPLITIMAS Vakarų ir Centrinė Afrika

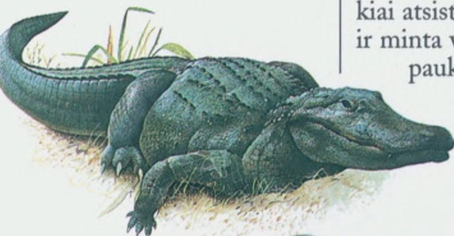
DYDIS Kūno ilgis iki 2 m

VIRŠUJE *Kaip ir dauguma kitų krokodilų, Nilo krokodilai kasdien ilgai kaitinasi saulėje.*

APAČIOJE *Misisipės aligatoriai medžioja, kai temperatūra yra aukštesnė negu +20°C. Šaltesniame ore jie tampa nerangūs.*

GAVIALAS

Šio stambaus gėlavandenio krokodilo snukis labai plonas, tačiau su daugybe mažų, adatos aštrumo dantų. Toks snukis, nors ir atrodo trapus, idealiai tinka gaudyti pagrindinį gavialo maistą – žuvis. Sugavęs žuvį gavialas iškelia snukį į orą ir apsuka žuvį taip, kad galėtų praryti ją galva pirmyn. Lyginant su kitais krokodilais, gavialai daug laiko praleidžia vandenyje. Jų užpakalinės kojos yra plėvėtos.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Gavialis gangeticus*

PAPLITIMAS Pakistanas, Indija, Bangladešas, Nepalas

DYDIS Kūno ilgis iki 7 m

MISISIPĖS ALIGATORIUS

Misisipės aligatorius – didžiausias Vakarų pusrutulio roplys. 20 amžiaus šeštame dešimtmetyje, po dešimtmečiais trukusios medžioklės ši rūšis buvo paskelbta nykstančia. Nuo to laiko jie puikiai atsistatė. Aligatoriai gyvena upėse ir pelkėse ir minta viskuo, ką tik gali įveikti – nuo vėžlių iki paukščių. Vasarą jie dažnai vartosi vandens duobėse, vadinamose „aligatorių skylėmis", o žiemą užmiega sekliuose guoliuose, kur temperatūra kartais būna artima užšalimui. Aligatoriai labai panašūs į krokodilus. Lengviausia juos atskirti iš apatinių dantų: krokodilų jie išsikiša pro sučiauptą snukį lauk, o aligatorių telpa viršutiniame žande esančiose duobutėse.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Alligator mississippiensis*

PAPLITIMAS JAV pietryčiai

DYDIS Kūno ilgis iki 5,5 m

KROKODILINIS KAIMANAS

Kaimanai- tai nedideli Centrinės ir Pietų Amerikos krokodilai. Iš penkių jų rūšių dažniausi yra krokodiliniai kaimanai. Jie gyvena upėse, ežeruose ir pelkėse, o per sausras gali išgyventi užsikasę į dumblą. Palei krokodilinio kaimano akis yra akinių formos iškilimai.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Caiman crocodilus*

PAPLITIMAS Centrinė Amerika, Pietų Amerika

DYDIS Kūno ilgis iki 2 m

KAIRĖJE *Krokodiliniai kaimanai dažnai tyso vandens pakraščiuose. Yra keli šių plačiai paplitusių roplių varietetai.*

DRIEŽAI IR TUATAROS

Driežai sudaro apie pusę pasaulio roplių. Jų yra apie 3500 rūšių, kurių dauguma gyvena šaltame klimate. Driežų kojos ir uodegos paprastai ilgos. Pavojaus atveju daugelis jų gali išvengti užpuolimo nusilauždami uodegą. Vėliau toje vietoje išauga nauja uodega. Dauguma driežų gyvena ant žemės ir maitinasi vabzdžiais, nors roplių tarpe yra ir vikrių laipiotojų – gekonų bei chameleonų. Driežai daginasi dėdami mažus odišku lukštu kiaušinius, nors kai kurios rūšys yra gyvagimdės. Tuataros (arba haterijos) yra panašios į driežus, tačiau jos priklauso visai kitai roplių grupei, atsiradusiai daugiau kaip prieš 200 milijonų metų. Yra tik 2 tuatarų rūšys. Abi gyvena Naujojoje Zelandijoje.

APAČIOJE *Tuataros auga lėtai. Jos subręsta sulaukusios 20 metų amžiaus. Manoma, kad jos gali išgyventi iki 100 metų.*

TUATARA

Šių tvirtai sudėtų gyvūnų galva didelė, kojos trumpos, o per nugarą eina dygliuota ketera. Iš išorės jos primena driežus, tačiau jų kaukolė ir stuburas yra neįprastos formos, o dantys yra ne alveolėse, bet priaugę prie žandikaulių. Tuataros aktyvios naktį. Dieną jos slepiasi urvuose, o naktį išlenda ir ėda paukščių kiaušinius bei smulkius gyvūnėlius, pvz., vabzdžius. Lyginant su driežais, tuataros yra ilgaamžės ir gerai pakelia šaltį. Anksčiau tuataros Naujojoje Zelandijoje buvo dažnos, o dabar yra vieni rečiausių pasaulio gyvūnų. Jos išliko vos keliose salose, kur yra kruopščiai saugomos nuo žiurkių bei kitų introdukuotų žinduolių.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Sphenodon punctatus ir Sphenodon guntheri*

PAPLITIMAS Naujoji Zelandija

DYDIS Kūno ilgis iki 65 cm

Iguanų rega gera

Ausis atsiveria už akies

PAPRASTOJI IGUANA

Šis įspūdingas gyvūnas yra vienas didžiausių pasaulyje augalėdžių driežų. Daugiausia laiko iguanos praleidžia besišildydamos saulėje aukštai medžiuose prie vandens. Jų kojos tvirtos, nagai aštrūs, o uodega ilga ir raumeninga. Nežiūrint dydžio iguanos retai matomos, nes jas gerai slepia žalia kūno spalva. Suaugusios iguanos yra pakankamai didelės, kad apsigintų nuo daugumos užpuolikų, tačiau netikėtai užkluptos jos pabėga neįprastu būdu – šoka iš medžio, pūkšteli į vandenį ir skubiai nuplaukia.

DEŠINĖJE IR VIRŠUJE *Nežiūrint baisios išvaizdos paprastosios iguanos yra nekenksmingi žolėdžiai.*

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Iguana iguana*

PAPLITIMAS Centrinė ir Pietų Amerika

DYDIS Kūno ilgis iki 2 m

ŠIAURINĖ ČAKVELA

Čakvelos – tai augalėdžiai driežai, gyvenantys dykumose ir uolėtose vietose. Jų raudonios ir pilkos spalvos kūnas platus, uodega riebi, o laisvą odą dengia šiurkštūs žvynai. Čakvelos maitinasi dienos metu. Pavojaus metu jos dažnai bėga slėptis į uolų plyšius. Ten jos ima ryti orą, išsipučia ir tiesiog įstringa plyšyje. Čakvelos patelė deda apie 10 kiaušinių, ir, kaip ir daugumas driežų, palieka jauniklius be priežiūros.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Sauromalus obesus*

PAPLITIMAS JAV pietinė dalis, Meksika

DYDIS Kūno ilgis iki 40 cm

JŪRINĖ IGUANA

Šis nepaprastas roplys yra pasaulyje vienintelis jūrinis driežas. Jūrinės iguanos maitinasi jūros dumbliais, augančiais aplink Galapagų salų uolėtus krantus. Pasinėrusios jos išbūna iki 20 minučių. Vanduo apie salas yra šaltas, todėl iguana nerdama sulėtina širdies ritmą. Tada kraujas per odą atduoda mažiau šilumos , o iguana ištveria šaltį vandenyje. Jūrinės iguanos gerai prisitaikiusios prie tokio neįprasto gyvenimo – jų galva buka, žandai platūs, o plokščia uodega veikia kaip laivo sraigto ir vairo hibridas.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Amblyrhynchus cristatus*

PAPLITIMAS Galapagų salos

DYDIS Kūno ilgis iki 1,5 m

RAGUOTIEJI DRIEŽAI

Dauguma driežų nuo pavojaus bėga, o raguotieji driežai gina savo teritoriją. Jų kresną kūną saugo ragų ir spyglių rinkinys, be to, šie driežai į užpuoliką gali švirkšti krauju iš akių. Raguotieji driežai (dar vadinami raguotomis rupūžėmis) gyvena Šiaurės Amerikos dykumose. Jų yra 14 rūšių, dauguma iš jų minta skruzdėlėmis.

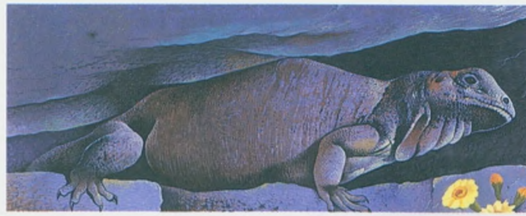
MOKSLINIS PAVADINIMAS *Phrynosoma genties rūšys*

PAPLITIMAS Šiaurės Amerika; nuo Kanados pietinės dalies iki Meksikos

DYDIS Kūno ilgis iki 18 cm

SKIAUTERĖTASIS BAZILISKAS

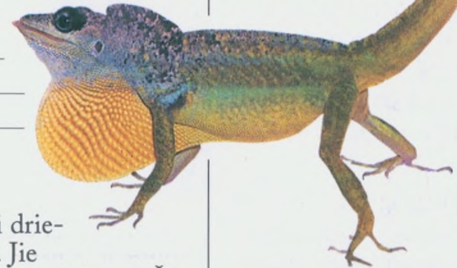
Šis baziliskas yra ryškiai žalias, ant jo galvos – akį patraukiantis kaulinis iškilimas, o per nugarą ir uodegą eina ketera. Tačiau labiausiai neįprastas yra jo gebėjimas bėgioti ant užpakalinių kojų. Taip jis bėga tik pavojaus metu, tačiau gali pralėkti ne tik sausuma, bet ir kelis metrus per vandenį, taškydamas jį į visas puses. Baziliskai taip sugeba bėgti todėl, kad jų užpakalinių kojų pėdos didelės, o kiekvienas pirštas turi papildomas odos skiauteles. Šie driežai gyvena miškuose. Maisto jie randa tiek ant žemės, tiek medžiuose.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Basiliscus plumifrons*

PAPLITIMAS Pietų Amerika

DYDIS Kūno ilgis iki 80 cm

ANOLIAI

Anolis yra nedideli, ryškiai žali driežai, lieknu kūnu ir ilga uodega. Jie minta vabzdžiais, kuriuos gaudo medžiuose. Šakomis jie bėgioja stulbinančiai greitai, nes jų kojų pirštams būdingos apvalios pagalvėlės ir aštrūs nagai, kurių dėka šie driežai gerai įsikabina. Daugumos anolių patinai turi ryškiaspalvę raukšlę, kuri susilanksto pakaklėje. Šia raukšle dauginimosi sezono metu jie vilioja pateles. Anolių yra žinoma daugiau kaip 250 rūšių. Jie gyvena Šiaurės ir Pietų Amerikoje.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Anolis genties rūšys*

PAPLITIMAS JAV pietryčiai, Centrinė Amerika, Pietų Amerika

DYDIS Kūno ilgis iki 20 cm

KAIRĖJE *Čakvelos tvirtai įstringa plyšiuose, kad plėšrūnai jų neištrauktų.*
APAČIOJE *Anolio patinas, pakėlęs aukštyn uodegą ir išplėtęs pagurklio raukšlę, bando privilioti patelę.*

VIRŠUJE *Jūrinės iguanos šildosi saulėje Galapagų salų pakrantėse.*
APAČIOJE *Teksaso raguotasis driežas (Phrynosoma cornutum) paprastai nesislepia, tačiau jis sugeba užsikasti birioje žemėje.*

Bėgdamas ant dviejų kojų, baziliskas palaiko lygsvarą uodega

KONOLOFAS

Skirtingai nuo jūrinės iguanos (p. 147), šis didelis driežas gyvena sausumoje. Jo maistą sudaro vien opuntijų lapai ir vaisiai. Prieš nurydamas kąsnį konolofas žandais nulaužo kaktuso spyglius. Konolofo patelės kiaušinius užkasa į žemę. Ieškodami dėčiai tinkamos drėgnos žemės konolofai palieka sausas žemumas ir lipa aukštyn į kalnus.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Conolophus subcristatus*

PAPLITIMAS Galapagų salos

DYDIS Kūno ilgis iki 1,2 m

APAČIOJE *Išskėtęs apykaklę kaip skėtį ir išsižiojęs apykaklėtasis driežas bando ištrūkti iš pavojaus.*

APYKAKLĖTASIS DRIEŽAS

Tai vienas impozantiškiausių Australijos driežų. Jo spalva būna nuo blyškiai raudonos iki rudos, tačiau įvarytas į kampą šis driežas demonstruoja neįprastą pavojaus ritualą. Jis pakelia raudonai ir geltonai spindinčią apykaklės klostę ir išsiepia ryškiai raudonus nasrus. Tuo pat metu jis ima linguoti ir šnypšti, todėl atrodo lyg ruoštųsi pulti. Dažnai to pakanka, kad driežo priešai atsitrauktų. Priešingu atveju driežas suskleidžia klostę ir bėga prie artimiausio medžio.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Chlamydosaurus kingii*

PAPLITIMAS Australija

DYDIS Kūno ilgis iki 50 cm

DRAKONAS SKRAIDUOLIS

Šis miškuose gyvenantis driežas sklando nuo medžio prie medžio. Jo „sparnai" – tai pailgėję šonkauliai, kurie atsilenkia kaip vėduoklė ir ištempia laisvos odos raukšlę. Driežui baigus skrydį šonkauliai susilenkia atgal prie kūno ir taip suskleidžia sparnus. Drakonai skraiduoliai minta smulkiais vabzdžiais. Kiaušinius jie deda ant žemės.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Draco volans*

PAPLITIMAS Pietryčių Azija

DYDIS Kūno ilgis iki 22 cm

MOLOCHAS

Molochai sutinkami Australijos vakarinės dalies dykumose. Jie daugiausia minta skruzdėlėmis. Jų kūną dengia dygliai, kurie tęsiasi nuo galvos iki uodegos ir ant kojų. Dyglių molochui reikia todėl, kad mityba skruzdėlėmis užtrunka ilgai, o tuo metu driežas gali būti užpultas.

VIRŠUJE *Dygliai molochą ne tik gina nuo priešų. Dykumoje ant jų kondensuojasi rasa ir vanduo nulaša driežui į burną.*

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Moloch horridus*

PAPLITIMAS Australija

DYDIS Kūno ilgis iki 15 cm

PAPRASTASIS CHAMELEONAS

Šis Afrikos driežas – tai viena iš maždaug 90 chameleonų rūšių. Visi jie prisitaikė gyventi medžiuose. Kaip ir kitų chameleonų, jo kūnas plokščias ir kuprotas, o akys gali sukiotis nepriklausomai viena nuo kitos. Be to, chameleonas keičia spalvą – priklausomai nuo fono arba nuo nuotaikos. Pamatęs vabzdį chameleonas šauna į priekį liežuvį lipniu galu, o jo liežuvio ilgis atitinka kūno ilgį. Kai kurie chameleonai veda jauniklius, o paprastasis chameleonas deda kiaušinius.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Chamaeleon dilepis*

PAPLITIMAS Pietų Afrika

DYDIS Kūno ilgis 35 cm

DEŠINĖJE *Džeksono chameleonas (Chamaeleon jacksoni) stveria drugį. Jis greit ir tiksliai išmeta į priekį ilgą ir lipnų liežuvį.*

ŠEŠIAJUOSTIS BĖGIOJANTYSIS DRIEŽAS

Bėgiojantieji driežai yra vieni greičiausių driežų pasaulyje. Trumpose distancijose jie pasiekia iki 30 km/val. greitį. Jų kūnas lieknas, uodega labai ilga. Šie driežai gyvena žolėtose lygumose, smėlio kopose ir kitose atvirose vietose. Nelaimės atveju jie gelbstisi bėgdami. Bėgiojantieji driežai priklauso varanų teidų šeimai, kurioje yra apie 200 rūšių, sutinkamų tik Šiaurės ir Pietų Amerikoje. Kai kurios rūšys ypač domina mokslininkus, nes jas sudaro vien patelės, kurios gali daugintis partenogenetiškai.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Cnemidophorus sexlineatus*

PAPLITIMAS *JAV centrinė ir rytinė dalis*

DYDIS *Kūno ilgis iki 20 cm*

Didelės akys mato grobį tamsoje

Nagai aštrūs, o pirštų pagalvėlės siauros

KAIRĖJE *Paprastasis chameleonas tarp šakų pasislėpęs tyko grobio, kurį pasiekia ilgu liežuviu.*

Apsisukusi apie šakas kibi uodega padeda įsikibti.

GEKONAS TOKIS

Pietryčių Azijoje tokis dažnai aplanko namus. Jis bėgioja sienomis ieškodamas vabzdžių ir kitų driežų ir netgi sugeba prabėgti lubomis aukštielninkas. Tokis toks kibus todėl, kad jo plokščias pirštų pagalvėles dengia milijonai mikroskopinių kibių plaukelių. Tokis maitinasi naktimis. Jo pavadinimas kilęs nuo garsaus patino šūksnio viliojant pateles. Šis akrobatiškas gyvūnas – tai vienas iš 800 gekonų šeimos rūšių. Gekonai plačiausiai paplitę tropikuose. Sutemus jie dažnai susirenka medžioti prie lempų. Dauguma deda po du kiaušinius. Kiaušiniai iš pradžių minkšti ir lipnūs, tačiau greit sukietėja.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Gekko gekko*

PAPLITIMAS *Pietinė ir Pietryčių Azija*

DYDIS *Kūno ilgis iki 28 cm*

LAPAUODEGIS GEKONAS

Prisiplojęs prie medžio lapauodegis gekonas pasidaro beveik nematomas, nes puikiai maskuojasi. Margi jo kūno raštai atrodo lyg ant žievės augančių kerpių lopinėliai. Jo lapo formos uodega išsklaido silueto liniją. Kaip ir dauguma gekonų, lapauodegis gekonas negali mirksėti. Akis jis išsilaižo liežuviu.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Phyllurus cornutus*

PAPLITIMAS *Australija*

DYDIS *Kūno ilgis iki 18 cm*

PAČIAME VIRŠUJE *Tokis gynybinėje pozicijoje*

VIRŠUJE *Lapauodegis gekonas ilgu liežuviu valosi akis. Gekonų akys didesnės negu daugumos driežų. Tai padeda jiems matyti grobį sutemus.*

VIRŠUJE *Kaip ir kitų scinkų, smėlinio scinko žvynai plokšti ir lygūs. Jie nesusitepa driežui rausiantis.*

APAČIOJE IR PAČIOJE APAČIOJE *Žaliasis driežas yra vienas didžiausių Europoje. Užpultas jis gali nusilaužti uodegą, kuri vėliau atauga. Padidintoje žaliojo driežo fotografijoje matyti nevienodo dydžio žvynai.*

DIDYSIS SCINKAS

Scinkai – didžiausia driežų šeima, turinti mažiausiai 1000 rūšių. Daugumos jų žvynai maži ir blizgantys, kojos trumpos ir beveik visi jie gyvena ant žemės. Didysis scinkas paplitęs Australijos rytinėje dalyje, dažnai randamas ir soduose. Jo galva didelė, uodega trumpa, tačiau labiausiai krinta į akis jo mėlynos spalvos liežuvis. Pavojaus atveju scinkas iškiša liežuvį ir šnypščia. Toks elgesys atbaido daugumą plėšrūnų, taip pat ir kai kuriuos žmones. Yra kelios scinkų rūšys mėlynais liežuviais; visos jos veda gyvus jauniklius.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Tiliqua scincoides*

PAPLITIMAS Australijos rytinė dalis

DYDIS Kūno ilgis iki 50 cm

SMĖLINIS SCINKAS

Smėlinis scinkas – vienas keisčiausių Šiaurės Amerikos driežų. Jo kūnas ilgas ir aptakus, nosis smaila, tačiau kojos tokios mažos, kad dažnai sunkiai įžiūrimos. Užpakalinės kojos yra dvipirštės, o priekinės turi po vieną pirštą. Daugiausia laiko smėlinis scinkas praleidžia po žeme. Užuot kasęsis kojomis, scinkas raitosi ir tiesiog „plaukia" smėlyje. Scinkai labai jautrūs bet kokiam judėjimui. Taip jie randa maistą – termitus ir vabzdžių lervas.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Neoseps reynoldsi*

PAPLITIMAS Florida (JAV)

DYDIS Kūno ilgis iki 13 cm

ŽALIASIS DRIEŽAS

Šio gražaus ryškiai žalio driežo uodega beveik dvigubai ilgesnė už kūną. Jis gyvena ant žemės ir medžiuose, minta vabzdžiais, vorais, kartais ir paukščių jaunikliais. Žalieji driežai deda kiaušinius, o per žiemą miega medžių drevėse ir uolų plyšiuose. Žaliajam driežui giminingas mažas rudos spalvos gyvavedis driežas (Lacerta vivipara) yra vienintelė driežų rūšis, kuri dauginasi šiauriau poliarinio rato. Skirtingai nuo žaliojo driežo, gyvavedžiai veda gyvus jauniklius, todėl taip ir pavadinti.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Lacerta viridis*

PAPLITIMAS Centrinė ir Pietų Europa

DYDIS Kūno ilgis iki 45 cm

Ausies anga

Galvą dengia dideli žvynai

Gluodenas, susiraitęs kaip gyvatė

GLUODENAS

Gluodenas atrodo kaip nedidelė gyvatė, tačiau iš tikrųjų tai bekojis driežas. Gluodenai daug kuo skiriasi nuo gyvačių. Jie gali mirkčioti, o užpulti sugeba nusilaužti uodegą. Po gluodenų žvynais yra kaulinės plokštelės, todėl jų kūnas yra kietas ir nelankstus. Gluodenai išlenda prieblandoje, dažnai po lietaus. Jie minta vabzdžiais, vorais ir šliužais. Patelė deda apie 12 kiaušinių, iš kurių tuoj pat išsirita jaunikliai.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Anguis fragilis*

PAPLITIMAS Europa, Azija, Šiaurės Afrika

DYDIS Kūno ilgis iki 50 cm

NUODADANTIS

Riebus ir nepaslankus nuodadantis yra vienas iš dviejų nuodingų pasaulio driežų. Antras nuodingas driežas – nuodadantis (*Heloderma horridum*) gyvena Meksikoje. Nuodadančio spalvos ryškios – oranžinė ir juoda. Jos perspėja kitus gyvūnus laikytis atokiau. Nuodadančiai gyvena dykumose ir kitose sausose vietose. Paprastai jie medžioja sutemus. Minta smulkiais žinduoliais bei kitais driežais, stverdami juos žandais ir įkandimo metu suleisdami nuodų. Nors nuodadančių įkandimas ir labai skausmingas, žmogui jis retai būna mirtinas. Nuodadančio uodegoje, kaip ir kupranugario kuproje, kaupiamos riebalų atsargos.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Heloderma suspectum*

PAPLITIMAS JAV pietvakariai; Meksikos šiaurė

DYDIS Kūno ilgis iki 60 cm

KOMODO VARANAS

Komodo varanas – tai pasaulyje didžiausias driežas. Jis yra mėsėdis, ir maitinasi medžiodamas bei ėsdamas dvėseną. Jis pakankamai stiprus. Šie driežai priklauso gigantiškų driežų grupei, vadinamai varanais. Varanams būdingos stiprios kojos ir ilgas dvišakis liežuvis. Liežuviu jie uodžia orą, ieškodami gyvo grobio ar dvėsenos likučių. Kažkada Komodo varanai buvo paplitę didelėje Indonezijos dalyje, o dabar gyvena keliose salose ir jų liko tik apie 5000. Komodo varanai saugomi įstatymo.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Varanus komodensis*

PAPLITIMAS Komodo ir gretimos salos (Indonezija)

DYDIS Kūno ilgis iki 3 m

Giliai dvišakas liežuvis

Laisva oda išsitempia ryjant grobį

VIRŠUJE *Uosdamas orą dvišaku liežuviu Guldo varanas gali aptikti gyvūnų lavonus daugiau nei už 1 km.*

GULDO VARANAS

Australijoje varanų daugiau negu bet kur kitur pasaulyje, o plačiausiai paplitęs Guldo varanas. Jo spalva ruda arba auksinė, galva maža, tačiau kojos ir nagai galingi – jais varanas plėšo grobį. Jo uodega ilga ir stora. Ant uodegos varanas atsiremia, kai atsistoja ant užpakalinių kojų ir siekia maisto. Guldo varanas minta žinduoliais, gyvatėmis ir kitais driežais. Anksčiau juo mito aborigenai.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Varanus gouldii*

PAPLITIMAS Australija

DYDIS Kūno ilgis iki 1,5 m

APAČIOJE *Nuodadantis eina lėtai, svyruodamas, tačiau gali staiga šokti į priekį ir įkąsdamas suleisti nuodų*

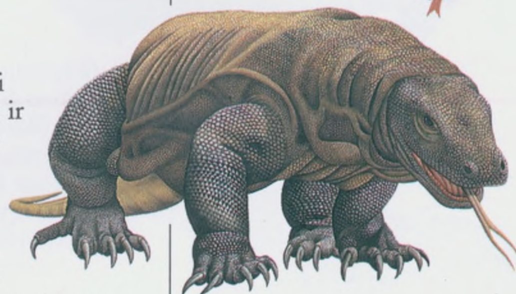
AMFISBENOS

Amfisbenos – tai rausiantieji ropliai bukomis galvomis, mažomis akimis ir žiedais išsidėsčiusiais žvynais. Dauguma amfisbenų visai neturi kojų, tačiau rūšys, kurios visos gyvena Meksikoje, turi mažas priekines kojas su penkiais stipriais pirštais. Šie keisti gyvūnai nėra tikri driežai ir gyvena visai ne taip, kaip jie. Galvomis stumdamos dirvą amfisbenos sukuria ištisą požeminių tunelių tinklą. Jos maitinasi vabzdžiais ir kirmėlėmis. Šių roplių priskaičiuojama apie 130 rūšių. Kai kurios amfisbenos deda kiaušinius, kitos gimdo gyvus jauniklius.

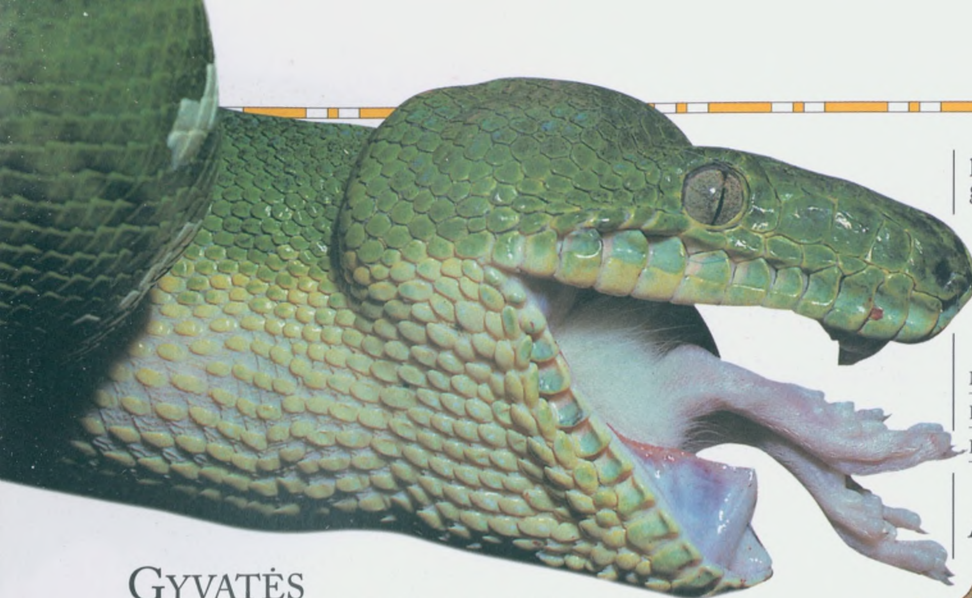
MOKSLINIS PAVADINIMAS *Amphisbaena ir kitos gentys*

PAPLITIMAS Visas pasaulis, daugiausia šilto klimato sritys

DYDIS Tipiška rūšis apie 30 cm ilgio

VIRŠUJE *Komodo varanas yra didesnis ir pavojingesnis už kitus varanus. Jis gali sverti daugiau kaip 100 kg. Pusę kūno ilgio sudaro uodega.*

Gyvatės

Gyvatės yra bekojai ropliai, medžiojantys kitus gyvūnus ir praryjančios savo auką visą. Jos gali praryti platesnius už save gyvūnus, nes jų lankstūs žandikauliai tiesiog užsimauna ant aukos kūno. Skirtingai nuo driežų, gyvatės negali mirksėti, jų ausų nesimato, o rega yra prasta. Jos puikiai uodžia, kaišiodamos dvišakus liežuvius ir taip surinkdamos kvapus iš oro. Kai kurios gyvatės aukas žudo pasmaugdamos, tačiau dauguma naudojasi dantimis. Jos suleidžia nuodus per specialius nuodinguosius dantis. Nuodai auką paralyžiuoja arba nužudo. Dauguma gyvačių deda kiaušinius, iš kurių dažnai tuoj pat išsirita jaunikliai. Gyvačių žinoma apie 2300 rūšių. Jos dažniausiai sutinkamos šilto klimato srityse.

Žaliasis medžių smauglys, apsivyniojęs šaką

Apsivyniojęs apie šaką, kūnas įgyja atramą

PAČIAME VIRŠUJE *Šis žaliasis medžių smauglys baigia praryti visą žiurkę. Rijimo metu smauglio trachėja yra nustumiama. Jei taip nebūtų, smauglys negalėtų kvėpuoti.*
VIRŠUJE *Boa ryja grobį. Nors gyvatės negali sukramtyti maisto, jos suvirškina beveik viską, ką suėda, išskyrus kailį, plunksnas ir nagus.*

PAPRASTASIS SMAUGLYS (BOA)

Kaip ir kitos šiuose dviejuose puslapiuose pavaizduotos gyvatės, boa nėra nuodingas. Auką jis pasmaugia užverždamas kūno žiedus apie auką tol, kol ji nebegali kvėpuoti. Skirtingai nuo to, ką dažnai įsivaizduoja žmonės, auka nėra sutriuškinama – sulaužyti būna vos keli kaulai. Boa yra 1 iš 6 didžiausių pasaulio gyvačių. Jie gyvena įvairiuose biotopuose, nuo dykumų iki tankių miškų. Jų odos raštas būna skirtingas, tačiau visuomet yra gerai slepiantis. Boa grobiu dažniausiai būna paukščiai ir žinduoliai, o kartais ir naminiai galvijai. Šie smaugliai per metus sudeda apie 50 kiaušinių, kurie išsirita vos sudėti.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Boa boa*

PAPLITIMAS Centrinė ir Pietų Amerika

DYDIS Kūno ilgis iki 5,5 m

ŽALIASIS MEDŽIŲ SMAUGLYS

Šis nuostabių spalvų drėgnųjų miškų smauglys daugiausia laiko praleidžia medžiuose. Apvyniojęs savo ryškiai žaliu kūnu šaką smauglys laukia paukščio ar žinduolio, prisiartinusio taip arti, kad galėtų jį pasiekti. Po užpuolimo smauglys dar turi įveikti auką. Pasikabinęs už uodegos jis pakimba ore. Pasmaugęs ir prarijęs grobį smauglys užsikrausto atgal ant šakos. Australijos žaliasis pitonas (*Chondropython viridis*) taip pat yra ryškiai žalias ir panašiai medžioja.

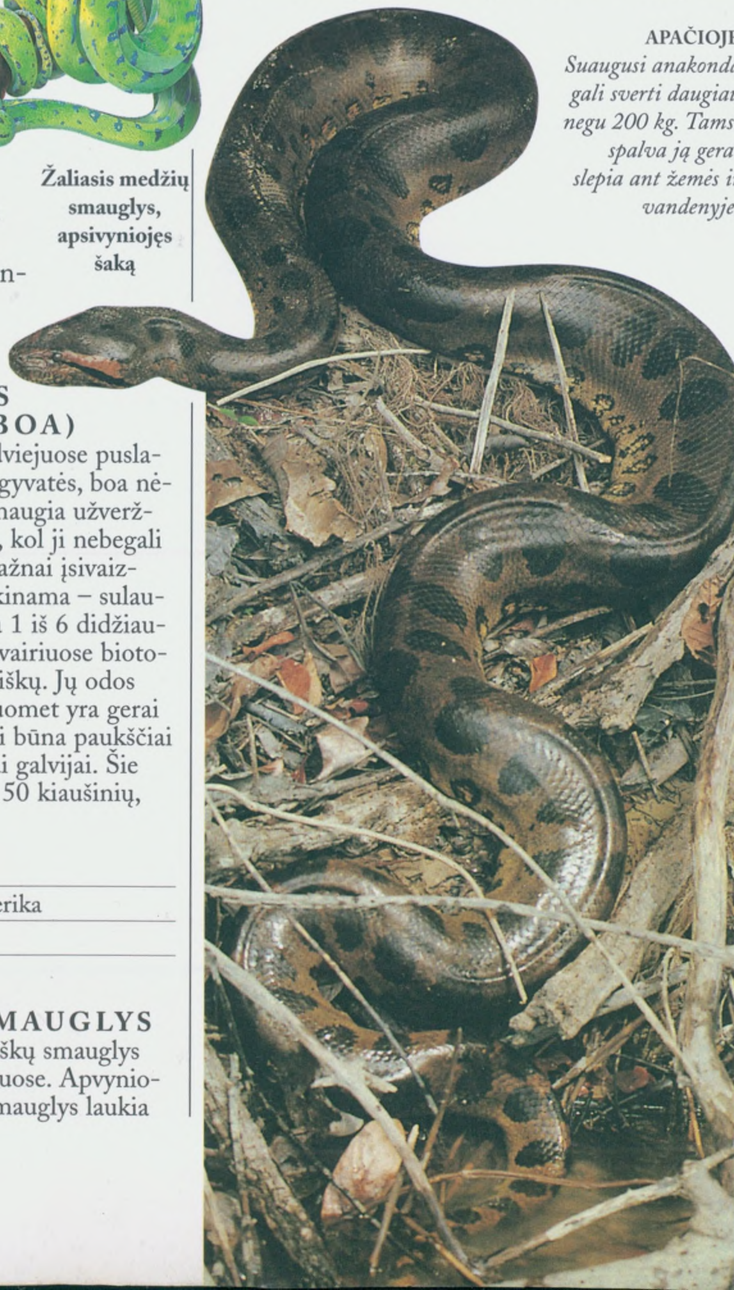
MOKSLINIS PAVADINIMAS *Corallus caninus*

PAPLITIMAS Pietų Amerika

DYDIS Kūno ilgis iki 1,2 m

ANAKONDA

Alyvų žalumo anakonda yra viena didžiausių ir sunkiausių gyvačių pasaulyje. Vienos nelaisvėje esančios anakondos kūno ilgis siekė 8,6 m, tačiau nežinoma, kokio dydžio šie smaugliai gali būti laisvėje. Anakonda gerai laipioja, tačiau daug laiko praleidžia vandenyje ar prie vandens – ji gaudo atsigerti ateinančius gyvū-

APAČIOJE *Suaugusi anakonda gali sverti daugiau negu 200 kg. Tamsi spalva ją gerai slepia ant žemės ir vandenyje.*

nus. Jos mėgiamiausias grobis yra kapibaros (p. 257), tačiau anakonda ėda ir vėžlius bei kaimanus. Gimusios anakondos siekia iki 1 m ilgio.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Eunectes murinus*

PAPLITIMAS Pietų Amerikos tropinio klimato juosta

DYDIS Kūno ilgis iki 9 m; gal ir daugiau

TIGRINIS PITONAS

Tai vienas dažniausių pitonų Pietryčių Azijoje. Tikras tigrinis pitonas yra tamsus, tačiau jo porūšis – Indijos pitonas yra šviesesnis ir mažesnis. Tigrinis pitonas dieną ir naktį medžioja graužikus, jaunus elnius bei kitus gyvūnus. Buvo atvejų, kai pitonas įkando žmogui, tačiau, kaip ir kiti pitonai, tigrinis pitonas yra nenuodingas.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Python molurus*

PAPLITIMAS Pietryčių Azija

DYDIS Kūno ilgis iki 6,5 m

TINKLINIS PITONAS

Tai pasaulyje ilgiausia gyvatė – jos ilgis tikrai būna iki 10 m. Tinkliniai pitonai gyvena tropinio klimato juostos miškuose, kur maitinasi paukščiais bei smulkiais žinduoliais. Kaip ir kitų pitonų, jų snukyje yra pora šilumai jautrių duobučių, kurios padeda aptikti grobį. Tinklinis pitonas deda iki 100 kiaušinių, kuriuos patelė gina, kol jie išsirita.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Python reticulatus*

PAPLITIMAS Pietryčių Azija

DYDIS Kūno ilgis iki 10 m

GYVŪNŲ KIAUŠINIAI

Dauguma pasaulio gyvūnų veisiasi dėdami kiaušinius. Vandens gyvūnų kiaušiniai paprastai drebutiški. Sausumoje tokie kiaušiniai išdžiūtų, todėl dauguma gyvūnų deda kiaušinius su vandeniui nelaidžiu lukštu. Vabzdžių padėti mažiausi kiaušiniai gali būti matomi tik per mikroskopą, o didžiausi, sudėti stručio, yra iki 20 cm ilgio. Jų lukštas yra lėkštės storio. Kiaušinio viduje turi išsivystyti gyvūnas, todėl jam reikalinga šiluma. Paukščiai savo kiaušinius peri. Kadangi ropliai yra šaltakraujai, jiems tenka pasikliauti aplinkos šiluma. Šaltose vietose gyvatės ieško šiltos vietos, pavyzdžiui, komposto krūvų ir į jas deda kiaušinius. Iš visų gyvačių kiaušinius peri vien tik pitonai. Jie apsivynioja kiaušinius savo kūnu ir išskiria šilumą judindami raumenis.

Iš kiaušinio ritasi paprastoji karališkoji gyvatė *(Lampropeltis getulus)*

KARPOTOSIOS GYVATĖS

Karpotųjų gyvačių yra 3 rūšys, kurios sutinkamos nuo Indijos iki Šiaurinės Australijos. Karpotosios gyvatės yra storos ir stipriai sudėtos. Jų apdribusi oda atrodo lyg būtų joms per didelė. Šios gyvatės savo gyvenimą praleidžia upių seklumose bei žiotyse arba jūroje. Ant žemės jos juda labai sunkiai. Maitinasi žuvimis, kurias užmuša stipriai įkąsdamos. Didžiausioji yra Javos gyvatė (*Acrochorus javanicus*). Ji veda gyvus vaikus.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Acrochorus genties rūšys*

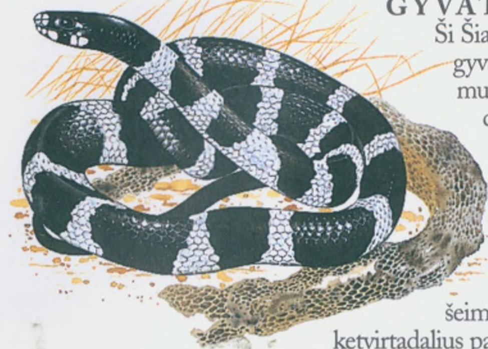
PAPLITIMAS Pietryčių Azija, Australijos šiaurinė dalis

DYDIS Kūno ilgis iki 2,5 m

APAČIOJE *Tigrinio pitono spalva jį puikiai slepia miško paklotėje, apšviestą mirgančios šviesos.*
PAČIOJE APAČIOJE *Kaip ir kitos didžiosios gyvatės, tinklinis pitonas tarp maitinimųsi gali padaryti mėnesio ilgumo pertraukas. Kadangi jis yra šaltakraujis, sunaudoja palyginti labai nedaug energijos.*

Persidengiančių žvynų paviršius lygus

Karščiui jautrios duobutės

PAPRASTOJI KARALIŠKOJI GYVATĖ

Ši Šiaurės Amerikoje plačiai paplitusi gyvatė pasižymi didžiausiu kintamumu. Kalifornijoje ji dažnai būna juoda ar ruda su baltomis juostomis, o tolyn į pietus būna daug blyškesnė. Grobį šios gyvatės užmuša smaugdamos. Kaip ir kitos šiuose dviejuose puslapiuose aprašytos gyvatės, karališkosios gyvatės priklauso žalčių šeimai, kuri apima daugiau kaip tris ketvirtadalius pasaulio gyvačių. Žalčių dantys nėra tuščiaviduriai ir dauguma jų yra nenuodingi.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Lampropeltis getulus*

PAPLITIMAS Šiaurės Amerika, Centrinė Amerika

DYDIS Kūno ilgis iki 2 m

VIRŠUJE *Paprastosios karališkosios gyvatės galva yra ne platesnė už kūną – tai įprasta visiems žalčiams.*

APAČIOJE *Ši žiurkinė gyvatė ryja pelėną. Jai tenka palengva plėsti žandikaulius apie auką.*

ŽIURKINĖ GYVATĖ

Žiurkinė gyvatė gali būti vienspalvė ar juostuota, juoda, geltona, pilka ar ruda, tačiau turi vieną būdingą savybę – jos apačia yra visiškai plokščia ir šonuose užsilenkia stačiu kampu. Žiurkinės gyvatės gerai laipioja. Jos minta žiurkėmis ir pelėmis, dėl to yra naudingos fermų kaimynės. Žiurkinės gyvatės žudo grobį jį užsmaugdamos. Papuolusios į pavojų jos stojasi piestu ir šnypščia.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Elaphe obsoleta*

PAPLITIMAS Šiaurės Amerika

DYDIS Kūno ilgis iki 2.5 m

VIRŠUJE *Gulėdamas plačiai išžiotais nasrais žaltys apsimeta negyvu ir taip bando apsiginti nuo užpuoliko.. Žalčiai gali gintis ir kitaip – iššvirkšdami labai nemalonaus kvapo skystį.*

PAPRASTASIS ŽALTYS

Žaltys medžioja dieną ir daug laiko praleidžia prie vandens. Jis gerai plaukioja. Minta daugiausia varlėmis ir rupūžėmis, nors ėda ir smulkius žinduolius bei paukščių jauniklius. Jo alyvų žalumo spalva gerai susilieja su aplinka, o lieknas kūnas yra ypač tinkamas landžioti pakrančių augalijoje. Jei žalčiui pavojus gresia atviroje vietoje, jis ginasi labai neįprastai – guli visiškai ramiai ir apsimeta negyvu. Daugelis plėšrūnų vengia ėsti negyvus gyvūnus, todėl ši klasta kartais išsaugo žalčiui gyvybę. Žalčiai veisiasi dėdami iki 40 kiaušinių. Kiaušiniai išsirita per du mėnesius.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Natrix natrix*

PAPLITIMAS Europa, Šiaurės Afrika ir Šiaurės Azija

DYDIS Kūno ilgis iki 2 m

Thamnopsis sirtalis

Šios šiaurės Amerikos gyvatės kūno raštas labai primena senovišką keliaraištį. Ji labai paplitusi ir randama šiauriau už bet kurį kitą Šiaurės Amerikos roplį – net už kelių šimtų kilometrų nuo poliarinio rato. Šiose vietose rudenį, dauginimosi sezono metu, į knibždančias krūvas susirenka daugybė gyvačių. Po poravimosi jos kartu ir žiemoja, nes taip lengviau išgyventi šaltą žiemą. Veda gyvus jauniklius.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Thamnopsis sirtalis*

PAPLITIMAS Šiaurės Amerika

DYDIS Kūno ilgis iki 1,3 m

Dantys neįprastai maži

KAIRĖJE *Kiaušinėdis žaltys aptiko kiaušinį ir jį ryja. Šiuo momentu kiaušinis dar sveikas, tačiau jam slenkant žalčio gerkle žemyn lukštas bus sulaužytas.*

Lukštą sulaužo gerklėje esantys dygliai

Ryjant kiaušinį žandikauliai išsineria

Oda tarp žvynų išsitempia, tad burna gali išsiplėsti

Liežuvis gali pajusti arti esančius gyvūnus

Gyvatės pastoviai kaišioja liežuvį ir uodžia orą

VIRŠUJE *Gyvatės uodžia liežuviu. Liežuviu jos paima truputį oro, kurį nuneša į gomurio viršuje esančią jautrią duobutę. Paveiksle parodyta, kaip orą uodžia Thamnopsis sirtalis (viršuje centre) ir Coluber viridiflavus (viršuje)*

Coluber viridiflavus

Šis žalsvai geltonos spalvos žaltys medžioja dieną. Jo akys gerai išsivysčiusios. Žalčiai gyvena akmenuotose kalvų šlaituose bei krūmynuose. Jie specializavosi gaudyti driežus. Lyginant su dauguma gyvačių, jie yra greiti ir judrūs – tai būtina, norint nutverti greit bėgantį grobį. Šie žalčiai deda apie 12 kiaušinių, kuriuos slepia uolų plyšiuose.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Coluber viridiflavus*
PAPLITIMAS Pietų ir Vakarų Europa
DYDIS Kūno ilgis iki 1,5 m

MEKSIKOS SMAILIAGALVĖ GYVATĖ

Gyvena medžiuose ir minta driežais. Jos ilgos, bet labai plonos, aštriu snukiu – tokia forma leidžia prisėlinti prie aukos. Jų nuodingieji dantys yra žandikaulių gale. Gyvatės, kurių nuodingi dantys giliai žiotyse, yra retai pavojingos žmogui, nes jos tegali įkąsti smulkiems gyvūnams.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Oxybelis aeneus*
PAPLITIMAS Centrinė ir Pietų Amerika
DYDIS Kūno ilgis iki 2 m

KIAUŠINĖDIS ŽALTYS

Šis žaltys negaudo gyvo grobio, bet minta paukščių kiaušiniais ir yra taip prisitaikęs prie neįprasto maisto, kad retai minta kuo nors kitu. Kaip ir kitos gyvatės, kiaušinėdis žaltys negali kramtyti, todėl praryja sveiką kiaušinį. Kiaušiniui slenkant žemyn kaklu žaltys išsiriečia ir žemyn nukreipti stuburo dygliai pralaužia lukštą. Kiaušinio turinys nuteka žemyn į skrandį, o žaltys atryja lukšto likučius. Yra 6 kiaušinėdžių žalčių rūšys ir visos jos sutinkamos Afrikoje.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Dasypeltis scaber*
PAPLITIMAS Afrika
DYDIS Kūno ilgis iki 75 cm

BUMSLANGAS

Bumslangas yra vienas iš nedaugelio žalčių, kurių nuodų pakanka užmušti žmogų. Kaip ir Meksikos smailiagalvė gyvatė, bumslangas gyvena medžiuose, tik jo nuodai stipresni. Bumslangas turi tris poras nuodingųjų dantų, o ne dvi – tai neįprasta žalčiams. Tie dantys yra labiau priekyje, tad jais lengviau kirsti ir įkąsti. Slepiamos žalios ar rudos spalvos bumslangai guli medyje ir laukia aukos. Dažnai priekinė jų kūno dalis kybo ore. Kartais paukščiai palaiko juos šakelėmis ir atsitupia, lengvai tapdami bumslango grobiu.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Dispholidus typhus*
PAPLITIMAS Centrinė ir Pietų Afrika
DYDIS Kūno ilgis iki 2 m

KARALIŠKOJI KOBRA

Karališkoji kobra – pasaulyje didžiausia nuodingoji gyvatė. Londono zoologijos sode didžiausios išmatuotos karališkosios kobros ilgis siekė 5,7 m. Šios gyvatės gamina didelius kiekius labai toksiškų nuodų ir minta vien tik kitomis gyvatėmis. Paprastai jos slapstosi, tačiau gali būti agresyvios, medžioti dienos metu ir kartais be priežasties užpulti žmones. Karališkoji kobra skiriasi nuo kitų gyvačių, nes suka lizdą iš pagalių ir lapų. Patelė deda iki 40 kiaušinių ir guli ant lizdo viršaus tol, kol jos jaunikliai iššliaužia lauk.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Ophiophagus hannah*

PAPLITIMAS Indija, Pietryčių Azija

DYDIS Kūno ilgis iki 5,5 m

SPJAUDANČIOJI KOBRA

Spjaudančioji kobra yra viena iš 3 rūšių kobrų, kurios ginasi spjaudydamos nuodus. Jos nuodingųjų dantų kanalai atsiveria į priekį, todėl nuodai išpurškiami į priekį iš praviros burnos. Spjaudančioji kobra išpurškia nuodus iki 2,5 m atstumu, atlošdama galvą ir taikydama į priešo akis. Spjūvis nepaprastai skausmingas, kartais auka lieka akla visą gyvenimą. Ši gyvatė minta graužikais ir varlėmis. Tai viena iš nedaugelio kobrų, kurios veda gyvus vaikus.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Haemachatus haemachatus*

PAPLITIMAS Pietų Afrika

DYDIS Kūno ilgis iki 1 m

VIRŠUJE *Australiškoji giltinė kanda driežui. Kol nebuvo priešnuodžių, nuo šios gyvatės įkandimo dažnai mirdavo žmonės.*

APAČIOJE *Karališkoji kobra kirsdama gali mestis į priekį iki 2 m, todėl prie jos artintis pavojinga. Išplėsta jos kūno priekinė dalis perspėja, kad ji ruošiasi pulti.*

APAČIOJE IR DEŠINĖJE *Yra daugiau kaip 10 indiškųjų kobrų (dar vadinamų Azijos kobromis) spalvinių formų.*

INDIŠKOJI KOBRA

Nuo seno ši nuodinga gyvatė yra populiari tarp Indijos gyvačių kerėtojų. Suerzinta ji atsistoja ir išplečia šonkaulius; tai rodo, kad ji pasiruošusi kirsti. Indiškoji kobra negirdi, taigi ji reaguoja į kerėtojo judesius, o ne į jo muziką. Tuščiaviduriai kobros nuodingieji dantys yra jos burnos priekyje. Jos staigiai kerta ir laiko grobį tol, kol pradeda veikti nuodai. Indiškoji kobra deda 20 ar 30 kiaušinių, kuriuos patelė gina, kol jie išsirita.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Naja naja*

PAPLITIMAS Indija, Pietryčių Azija

DYDIS Kūno ilgis iki 2,2 m

AUSTRALIŠKOJI GILTINĖ

Ši labai nuodinga gyvatė nepriklauso tikrosioms angims. Tai neįprastai trumpa ir stora kobrų šeimos rūšis. Ji minta graužikais, driežais bei paukščiais ir visą dieną praguli susisukusi po lapais ar purioje dirvoje. Kaip ir tikra angis, ji dažnai laukia grobio gulėdama, o ne ieško jo pati. Gyvatė vizgina siaura uodega, bandydama sudominti arti esančius gyvūnus. Australiškoji giltinė yra pavojinga, nes suerzinta kerta iš karto.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Acanthopis antarcticus*

PAPLITIMAS Australija

DYDIS Kūno ilgis iki 50 cm

TAIPANAS

Dauguma Australijos gyvačių priklauso kobrų šeimai, todėl beveik visos jos yra nuodingos. Iš visų pavojingiausias turbūt yra taipanas. Tai trečia pagal dydį nuodingoji gyvatė, kurios elgesį sunku atspėti. Taipanai sutinkami retai apgyventoje Australijos šiaurinėje dalyje, taigi, net ir medžiodami cukranendrių laukuose, jie retai užpuola žmones. Taipanų kūnas tamsiai rudas, galva grakšti, kreminės spalvos.

MOKSLINIS PAVADINIMAS

Oxyuranus scutellatus

PAPLITIMAS Australija

DYDIS Kūno ilgis iki 3 m

ARLEKININIS KORALINIS ASPIDAS

Arlekininiai koraliniai aspidai aktyvūs naktį. Jie daug laiko praleidžia po lapais ar kelmais. Jų kūnas išmargintas juodais, geltonais, raudonais ar baltais dryžiais, cilindriška galva maža. Visai neaišku, kam naktinėms besirausiančioms gyvatėms tokios gyvos spalvos – juk manoma, kad spalva perspėja galimą grobuonį apie tai, kad gyvatė gali būti pavojinga. Tikrųjų koralinių aspidų yra apie 40 rūšių. Visos jos sutinkamos šiltose Šiaurės ir Pietų Amerikos vietose.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Micrurus fulvius*

PAPLITIMAS JAV pietrytinė dalis, Meksika

DYDIS Kūno ilgis iki 1,2 m

JUODOJI MAMBA

Juodoji mamba – didžiausia Afrikos nuodingoji gyvatė. Iš tikrųjų ji daugiau pilka, negu juoda ir medžioja medžiuose, krūmuose ir ant žemės. Juodosios mambos turbūt yra greičiausi bekojai gyvūnai. Trumpą nuotolį jos gali judėti iki 20 km/val. greičiu – tai pakankamai greitai, kad pasivytų sprunkantį grobį.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Dendroaspis polylepis*

PAPLITIMAS Afrika, į pietus nuo Sacharos dykumos

DYDIS Kūno ilgis iki 4,3 m

DVISPALVĖ PELAMIDĖ

Jūrose gyvena apie 40 kobrų šeimos rūšių. Plokščia šių gyvačių uodega vandenyje veikia kaip irklas, šnervės neriant užsidaro, o nuodai labai stiprūs. Dvispalvė pelamidė dažnai sutinkama už šimtų kilometrų nuo kranto. Dažnai iš laivų matomi didžiuliai jų būriai, tačiau neaišku, kodėl jos buriasi. Kai kurios jūrinės gyvatės kiaušinius deda sausumoje, tačiau dvispalvė pelamidė niekada neišlipa į krantą: ji gimdo gyvus vaikus.

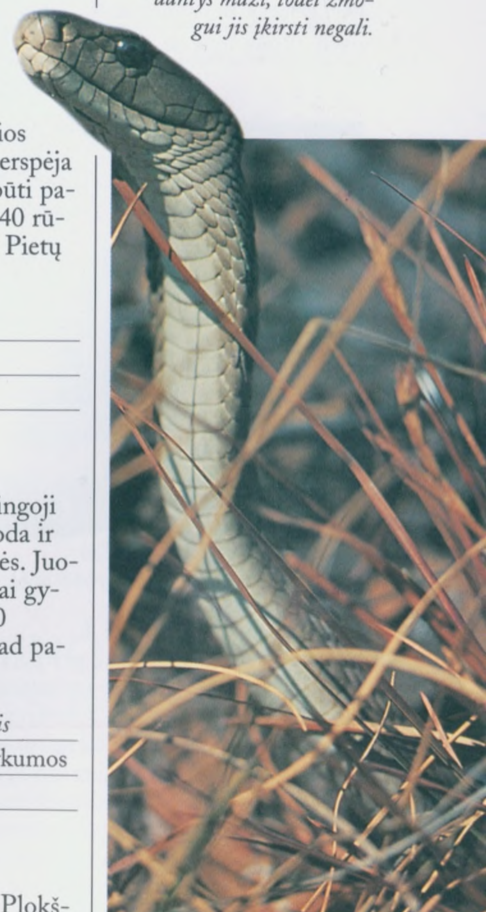
MOKSLINIS PAVADINIMAS *Pelamis platurus*

PAPLITIMAS Viso pasaulio tropinio klimato juostos jūros

DYDIS Kūno ilgis iki 1 m

VIRŠUJE *Arlekininio koralinio aspido nuodai stiprūs, tačiau jo burna ir dantys maži, todėl žmogui jis įkirsti negali.*

VIRŠUJE *Juodoji mamba tyrinėja aplinką iškišusi galvą virš žolės. Juodosios mambos yra ypač nuodingos. Laimei, jos sutinkamos žmonių mažai apgyventose vietose.*

PAPRASTOJI ANGIS

Angys nesivaiko grobio. Jos laukia, kol auka pati ateis, o tada mirtinai įgelia. Paprastoji angis yra tipiška šios nedidelės nuodingųjų gyvačių grupės rūšis. Jos galva didelė, kaklas siauras, o storas kūnas išmargintas slepiamos spalvos raštu. Paprastai angių nuodingieji dantys yra priglausti, o gyvatei puolant jie atsilenkia į priekį. Įkirtusi gyvatė laukia, kol pradės veikti nuodai – ji ryja tik negyvą auką. Paprastosios angys minta driežais, varlėmis ir smulkiais žinduoliais. Vasaros gale patelės pagimdo iki 20 jauniklių.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Vipera berus*

PAPLITIMAS Europa, Šiaurės Azija

DYDIS Kūno ilgis iki 50 cm

VIRŠUJE *Visai suaugusios šnypščiosios Afrikos margės kūnas yra storesnis už vyro ranką.*
DEŠINĖJE *Lyginant su didelėmis angimis, paprastoji angis retai pavojinga žmogui. Tačiau smulkius gyvūnus puola staigiai ir juos nužudo.*

Per nugarą eina vingiuotas raštas

VIRŠUJE *Gabono angis laukia, kol savo didžiuliais nuodingais dantimis galės sugriebti auką.*

GABONO ANGIS

Ši drėgnųjų miškų gyvatė yra pati storiausia iš angių, o taip pat ir viena geriausiai užsimaskavusių. Jos nugarą dengia sudėtingi juodos spalvos pleišto formos raštai, todėl ją sunku pastebėti tarp nukritusių lapų. Gabono angies akys nukreiptos į priekį. Toks prisitaikymas padeda pastebėti kitus gyvūnus angiai gulint miško paklotėje. Nuodingieji Gabono angies dantys būna iki 5 cm ilgio. Jie pakankamai aštrūs, kad prakirstų drabužius ir batus. Kaip ir paprastosios angies, jos jaunikliai išsirita dėjimo metu arba vos padėti.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Bitis gabonica*

PAPLITIMAS Vakarų, Centrinė ir Pietų Afrika

DYDIS Kūno ilgis iki 2 m

ŠNYPŠČIOJI AFRIKOS MARGĖ

Ši angis yra viena pavojingiausių Afrikos gyvačių, nes dažnai sutemus guli ant kelių ir takų – rami ir pasirengusi. Tuomet ant jos lengva užlipti. Šios angys gyvena įvairiuose biotopuose, nuo miškingų vietovių iki pusdykumių. Jos minta žeme bėgiojančiais gyvūnais, pvz., ropliais bei graužikais.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Bitis arietans*

PAPLITIMAS Afrika, Vidurinieji Rytai

DYDIS Kūno ilgis iki 2 m

KAISAKA

Ši didelė pavojinga gyvatė priklauso roplių šeimai, pavadintai duobagalvėmis gyvatėmis. Duobagalvės gyvatės pajunta šiltakraujus gyvūnus tarp akių ir šnervių esančiais termolokatoriais – šilumai jautriomis duobutėmis. Šis pojūtis toks efektyvus, kad daugelis jų gali tiksliai įkirsti visiškoje tamsoje. Kaisaka yra viena didžiausių duobagalvių gyvačių. Nuo jos įkandimo Amerikos tropikuose žuvo daugiau žmonių, negu nuo kurios kitos gyvatės. Jos gyvena žemumose, dažnai medžioja dirbamuose laukuose ir cukranendrių plantacijose.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Bothrops atrox*

PAPLITIMAS Centrinė Amerika, Pietų Amerika

DYDIS Kūno ilgis iki 2,5 m

KABIAUODEGIS BOTROPSAS

Ši maža duobagalvė gyvatė yra viena iš kelių medžiuose gyvenančių ir besimaitinančių rūšių. Dauguma botropsų yra žali ar rudi, tačiau pasitaiko ir geltonų su raudonomis dėmelėmis. Botropsai minta driežais ir varlėmis, tačiau jie tyko ir prie žiedų, kur nutveria maitintis atskridusius kolibrius.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Bothrops schlegelii*

PAPLITIMAS Centrinė Amerika, Pietų Amerikos šiaurinė dalis

DYDIS Kūno ilgis iki 1 m

DEŠINĖJE *Teksaso barškuolė yra pavojinga gyvatė. Abi dešinėje pavaizduotos barškuolės yra patinai, konkuruojantys dauginimosi sezono metu. Toliausiai į dešinę pavaizduota pavienė Teksaso barškuolė ruošiasi kirsti. Jos žandikauliai prasižioja beveik 180 laipsnių kampu.*

Konkuruojantys patinai rungiasi, tačiau vienas kitam nekanda

Kasmet barškutis pailgėja

Apatinės kūno dalies žvynai platesni, kad sukibtų su žeme

TEKSASO BARŠKUOLĖ

Iš 35 barškuolių rūšių Teksaso barškuolė yra viena didžiausių ir pavojingiausių. Barškuolės yra duobagalvės gyvatės, turinčios uodegos gale barškutį. Barškutį sudaro 12 laisvų kaulinių žiedų, kurie barška ar ūžia gyvatei kratant uodegą. Barškuolės barškučiais perspėja priešus nesiartinti, tačiau taip pat gali atkreipti smulkių gyvūnų dėmesį, kad jie spėtų paspruktі. Teksaso barškuolės gyvena sausose ar mišku apaugusiose vietose. Jos minta žinduoliais, paukščiais ir driežais. Kaip ir visos barškuolės, Teksaso barškuolė veda gyvus vaikus.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Crotalus atrox*

PAPLITIMAS JAV pietinė dalis, Meksika

DYDIS Kūno ilgis iki 2 m

RAGUOTOJI BARŠKUOLĖ

Ši dykumų barškuolė gyvena smėlėtose vietose, kuriose sunku judėti. Užuot šliaužusi gyvatė bloškia kūną į šonus, palikdama smėlyje eiles lygiagrečių J raidės formos pėdsakų. Taip judant naudojama mažiau energijos, negu šliaužiant ir gyvatė nesukaista. Kitas raguotųjų barškuolių prisitaikymas gyventi dykumose – tai du ragai virš akių, duodantys šešėlį lyg skėtis.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Crotalus cerastes*

PAPLITIMAS JAV pietvakarinė dalis, Meksikos šiaurės vakarinė dalis

DYDIS Kūno ilgis iki 80 cm

NUODINGIEJI DANTYS IR NUODAI

Angių ir duobagalvių gyvačių nenaudojami nuodingieji dantys yra prigludę prie gomurio. Dauguma šių gyvačių mažus gyvūnus suėsti gali ir be šių dantų – jie panaudojami, kai grobis stambesnis. Skirtingai nuo kitų gyvačių, angių nuodingieji dantys yra burnos priekyje – taip lengviausia įkirsti greit ir mirtinai. Gyvačių nuoduose yra įvairių medžiagų. Skirtingų grupių gyvačių nuodai veikia nevienodai. Angių nuodai ardo aukos eritrocitus, o kobrų nuodai veikia aukos nervų sistemą. Daugiausia nuodų iš visų gyvačių gamina Gabono angis – apie 0,5 g per vieną įkandimą. Tiek nuodų užtenka užmušti 10 žmonių.

VĖŽLIAI

Vėžliai vieninteliai iš dabartinių roplių turi šarvus. Jų šarvai dengia visą kūną, išskyrus galvą, kojas ir uodegą. Šarvas ištisai kaulinis, padengtas dideliais, plonais skydeliais (žvynais). Dauguma vėžlių pavojaus metu galvą gali įtraukti į šarvus, o nemažai jų įtraukia taip pat ir kojas bei uodegą. Sausumos vėžlių kojos tvirtos, bukais nagais, o jūrinių vėžlių kojos plokščios ir veikia kaip plaukmenys. Gėlavandeniai ir pakrančių vėžliai kojomis gali plaukti, vaikščioti, o kartais ir laipioti. Žinoma apie 230 vėžlių rūšių. Visi jie dauginasi dėdami kiaušinius. Pastaruoju metu daugeliui rūšių gresia išnykimas.

1

2

3

4

KAIRĖJE *Nors gyvena jūrose, žalieji vėžliai kiaušinius deda sausumoje.* **1.** *Priekinių plaukmenų dėka patelė iššliaužia į smėlėtą paplūdimį.* **2.** *Iškasusi lizdui duobę ji padeda krūvą kiaušinių minkštais lukštais.* **3.** *Jauni vėžliukai paprastai išsirita smėlyje, aštriais snukiais praplėšdami kiaušinio lukštą.* **4.** *Išsikasę į smėlio paviršių vėžliukai instinktyviai pajuda jūros link.*

ŽALIASIS VĖŽLYS

Tai vienas iš 7 vėžlių rūšių, beveik visą gyvenimą praleidžiantis vandenyne. Kaip ir kitų jūrinių vėžlių, žaliojo vėžlio šarvas glotnus ir aptakus, o priekinės kojos plasnoja lyg sparnai, varydamos vėžlį vandeniu. Vėžliai minta jūriniais dumbliais bei jūrinėmis žolėmis, kuriuos susmulkina aštriais žandikaulių kraštais. Po vandeniu žaliasis vėžlys kvėpavimą sulaiko daugiau kaip pusvalandį. Žalieji vėžliai kiaušinius deda smėlėtuose paplūdimiuose, į sausumą išslinkdami tamsos priedangoje. Kiekviena patelė sudeda apie 100 kiaušinių. Po trijų mėnesių maži vėžliukai išsikasa į paviršių ir nuskuba bangų link. Tai pats pavojingiausias momentas jų gyvenime, nes dar nesuspėjusius nuplaukti jaunus vėžliukus dažnai užpuola jūriniai paukščiai. Žaliųjų vėžlių veisimosi vietos dažnai būna labai atokios. Suaugę vėžliai daugintis nuplaukia daugiau kaip 1600 km. Mokslininkai mano, kad kelią jie randa kaip žuvys – pagal vandens skonį toje vietoje, kur išsirito iš kiaušinio.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Chelonia mydas*

PAPLITIMAS Viso pasaulio šiltieji vandenys

DYDIS Kūno ilgis iki 1,2 m

APAČIOJE *Kietaodžiai vėžliai minta medūzomis, kurias randa, panirdami iki 1500 m gylio.*

KIETAODIS VĖŽLYS

Kietoaodis vėžlys yra pats didžiausias visame pasaulyje. Kartais jis sveria daugiau kaip pusę tonos. Didžiuliai jo priekiniai plaukmenys panašūs į sparnus, o jų tarpugalis gali siekti 2,5 m. Skirtingai nuo kitų jūrinių vėžlių, jų šarvas yra ne žvynuotas, o pačiupinėjus primena gumą. Per visą ilgį juo eina gilūs grioviai. Šie vėžliai yra keliautojai, išplaukiantys toli į vandenyno platybes. Vienas Pietų Amerikoje pažymėtas kietaodis vėžlys perplaukė į kitą Atlanto vandenyno pusę – maždaug 7000 km. Kadangi žmonės kietaodžius vėžlius intensyviai medžiojo, dabar jie smarkiai nyksta.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Dermochelys coriacea*

PAPLITIMAS Visas pasaulis, šilti ir vidutinio šiltumo vandenys

DYDIS Kūno ilgis iki 1,8 m

MIŠKINIS VĖŽLYS

Šis Šiaurės Amerikos vėžlys vienodai gerai jaučiasi ir sausumoje, ir vandenyje. Žiemos miegu jis miega kūdrose ir ežeruose, tačiau vasarą, ieškodamas vaisių ir gyvūnų, pvz., vabzdžių ir kirmėlių, jis dažnai klajoja laukais ir miškais. Jis gerai plaukia, tačiau neblogai ir laipioja, kartais įsiropšdamas į medžių kamienus. Miškinių vėžlių šarvas grubus, o skydeliai atrodo lyg supjaustyti laiptukais. Šių vėžlių kaklo ir priekinių kojų oda dažnai būna oranžinės spalvos.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Clemmys insculpta*

PAPLITIMAS JAV šiaurės rytinė dalis; gretimos Kanados sritys

DYDIS Kūno ilgis iki 23 cm

GRUBLAŠARVIS VĖŽLYS

Šie nedideli vėžliai gyvena vandenyje ar prie jo. Dauguma jų yra gėlavandeniai, tačiau ši rūšis gyvena upių žiotyse bei druskingose pelkėse, maitindamasi kirmėlėmis ir sraigėmis. Grublašarviai vėžliai būna įvairių spalvų, tačiau daugumos jų apatinė kūno pusė gražesnė už šarvo viršų – ji dažnai būna su oranžinėmis ar geltonomis juostelėmis bei juodomis dėmėmis. Deda kiaušinius aukščiau potvynio lygio. Patelė iškasa keletą duobučių ir į kiekvieną padeda iki 12 kiaušinių. Išsiritę jaunikliai būna apie 2,5 cm ilgio ir lėtai auga. Dažnai jie nesidaugina, kol nesulaukia dešimties metų amžiaus.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Malaclemys terrapin*

PAPLITIMAS JAV pakrantės palei Atlanto vandenyną

DYDIS Kūno ilgis iki 23 cm

GRIFINIS VĖŽLYS

Šis milžiniškas vėžlys yra pats didžiausias iš gėlavandenių vėžlių ir pavojingiausias. Jo šarvas gumbuotas, kaklas dygliuotas, uodega ilga. Užuot slankiojęs ir ieškojęs maisto, šis vėžlys tyko upių ar ežerų dugne, plačiai atvėręs nasrus ir judina raudoną kirmėlišką odos skiautę ant liežuvio galo. Vos žuvis prisiartina jos patyrinėti, masyvūs vėžlio žandikauliai užsiveria. Kadangi vėžlys guli ramiai, jis naudoja labai mažai deguonies ir gali likti po vandeniu valandų valandas neiškildamas pakvėpuoti. Niekas tiksliai nežino, iki kokio dydžio šie vėžliai užauga. 1948 m. pastebėtas individas turbūt svėrė daugiau kaip 225 kg. Manoma, kad jis buvo virtuvinio stalo dydžio.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Macroclemys temminckii*

PAPLITIMAS Misisipės baseinas (JAV pietūs)

DYDIS Kūno ilgis su uodega iki 1,2 m

GRAIKINIS (BALKANŲ) VĖŽLYS

Sausumos vėžlių yra apie 40 rūšių, o šis gyvena Europoje. Graikiniai vėžliai yra vegetarai, gyvena krūmynuose ir uolėtose vietose. Jie maitinasi rytą ir vakare, o karščiausiu dienos metu ilsisi. Patelė kasmet padeda 2 arba 3 kiaušinius, kurie išsirita maždaug po 3 mėnesių. Anksčiau daug šių vėžlių buvo surenkama ir parduodama auginti nelaisvėje. Dabar graikinius vėžlius saugo įstatymas.

MOKSLINIS PAVADINIMAS

Testudo graeca

PAPLITIMAS Pietų Europa

DYDIS Kūno ilgis iki 30 cm

DRAMBLINIS VĖŽLYS

Galapagų salose gyvenantis dramblinis vėžlys sveria iki 350 kg ir atrodo per sunkus, kad pajudėtų. Pasaulyje tėra 2 dramblinių vėžlių rūšys. Antroji gyvena atokioje Aldabros saloje, į šiaurę nuo Madagaskaro. Galapagų drambliniai vėžliai minta kaktusais ir kitais augalais. Vienos salos vėžliai skiriasi nuo kitos – kai kurių kaklai labai ilgi, todėl jie geriau pasiekia maistą. Šie milžiniški gyvūnai sulaukia daugiau kaip šimto metų, tačiau dabar jiems išlikti darosi vis sunkiau. Anksčiau jūreiviai juos dažnai vežiodavo laivuose kaip maisto atsargą. Dabar šių vėžlių beliko vos keli tūkstančiai.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Geochelone elephantopus*

PAPLITIMAS Galapagų salos

DYDIS Kūno ilgis iki 1,2 m

Grifinio vėžlio žandikaulių kraštai aštrūs kaip skustuvai. Jie supjausto grobį.

VIRŠUJE *Judindamas liežuvį grifinis vėžlys vilioja žuvis į burną. Mažą žuvį jis praryja visą, o didelę perpjauna pusiau.*

APAČIOJE *Du graikiniai vėžliai vos išsiritę iš kiaušinio atmerkia akis. Kaip ir kiti vėžliai, išsiritę jie atrodo kaip mažytės tėvų kopijos, nes jau yra su šarvu.*

Tuoj po išsiritimo vėžliuko šarvas sukietėja

PAUKŠČIAI

BE ŠIKŠNOSPARNIŲ, PAUKŠČIAI YRA VIENINTELIAI STUBURINIAI GYVŪNAI, KURIE GALI SKRAIDYTI. JIE YRA NEPRALENKIAMI SKRAJŪNAI, KELIAUJANTYS TOLIAU IR GREIČIAU NEGU BET KURIS KITAS GYVAS SUTVĖRIMAS.

Paukščiams būdingos kai kurios savybės, padedančios sumažinti kūno masę ir atsiplėšti nuo žemės. Tai tuščiaviduriai kaulai, grakščios kojas ir snapas vietoj sunkių žandikaulių ir dantų. Tačiau svarbiausia, kuo paukščiai skiriasi nuo kitų gyvūnų, tai plunksnos ir sparnai. Plunksnos yra naudingos daugybe požiūrių. Jos užtikrina pakilimą ir padaro paukščių kūną aptakų, taigi jie lengvai gali slysti oru. Plunksnos taip pat padeda kūne išlaikyti šilumą. Paukščių yra apie 9000 rūšių. Jie visi dauginasi dėdami kietu lukštu kiaušinius ir dauguma iš jų prižiūri savo jauniklius.

NESKRAIDANTIEJI PAUKŠČIAI

Per milijonus metų kai kurie paukščiai pamažu prarado gebėjimą skraidyti. Šiuo metu neskraidantiesiems paukščiams priklauso tokie dideli paukščiai, kaip stručiai ir emu, taip pat kiviai ir pingvinai. Neskraidantieji paukščiai žeme juda vaikščiodami ar bėgiodami galingomis kojomis. Pingvinų kojos trumpos, taigi jie negali greitai bėgioti, tačiau judėdami vandeniu jie naudojasi sparnais kaip pelekais.

KAIRĖJE *Afrikinio stručio patino plunksnos juodos ir baltos, o patelės – rudai pilkos.*

AFRIKINIS STRUTIS

Strutis yra pasaulyje didžiausias paukštis ir vienintelis paukštis, turintis dvipirštes kojas. Jis gyvena atvirose lygumose, kur jo ūgis leidžia jam gerai matyti grobuonis. Stručiai gali bėgti apie 70 km/val. greičiu, tačiau esant pavojui jie spardosi, naudodami nagus kaip ginklus. Lizdus krauna ant žemės, o jų kiaušiniai yra didžiausi iš visų paukščių: kiaušinio ilgis siekia 20 cm. Kiekviena patelė padeda iki 12 kiaušinių. Dažnai kelios patelės peri tame pačiame lizde. Kai kiaušiniai prasikala, patinas rūpinasi jaunikliais ir gali kartu prižiūrėti kelias jauniklių vadas. Stručiai yra jaukūs ir dažnai laikomi nelaisvėje. Gamtoje jie daugiausia minta vaisių sėklomis, bet nelaisvėje lesa beveik viską.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Struthio camelus*

PAPLITIMAS Afrika

DYDIS Iki 2,75 m aukščio

PAPRASTASIS NANDAS

Nandai yra maži stručiai. Jie gyvena atvirose Pietų Amerkos lygumose. Yra dvi rūšys – paprastasis nandas ir mažasis nandas (*Pterocnemia pennata*). Abu yra rudomis plunksnomis ir gyvena būriais. Kaip ir stručiai, nandai naudojasi bendrais lizdais. Į tą pačią duobutę žemėje kiaušinius gali dėti net 6 patelės. Kitaip negu dauguma paukščių, patelės neperi kiaušinių ir neprižiūri jauniklių. Tai daro patinai.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Rhea americana*

PAPLITIMAS Pietų Amerikos pietinė dalis

DYDIS Iki 1,5 m aukščio

EMU

Emu yra didžiausias paukštis Australijoje. Jo kūną dengia rudai pilkos plunksnos su išsiskiriančia blankiai mėlyna gerkle. Emu maitinasi sėklomis ir vabzdžiais, tačiau gali kenkti ir žemės ūkio augalams. XX amžiaus 4 dešimtmečio pradžioje kulkosvaidžiais ginkluoti kareiviai Australijos vakarinėje dalyje stengėsi apginti auginamų kviečių plotus nuo būriais puolančių emų. Nežiūrint tokių žiaurių priemonių, emu sugebėjo klestėti. Deda tamsiai žalius kiaušinius, kuriuos peri patinas. Juostuoti paukščiukai išsirita po maždaug aštuonių savaičių.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Dromaius novaehollandiae*

PAPLITIMAS Australija

DYDIS Iki 2 m aukščio

ŠALMUOTASIS KAZUARAS

Kazuarai yra pavieniui atogrąžų miškuose gyvenantys paukščiai. Jų kūną dengia juodos plunksnos, kaklas išmargintas mėlynomis ir raudonomis spalvomis, o ant viršugalvio yra didelis kaulinis skydas vadinama šalmu. Lyginant su kitais neskraidančiaisiais paukščiais, kazuarų elgesys yra nenuspėja-

KAIRĖJE *Kazuaro šalmas ir šiurkščios plunksnos saugo jį bėgant per tankų pomiškį.*

mas. Vietoj to, kad bėgtų nuo žmonių, jie gali užpulti ir savo nagais labai sužaloti. Kiaušinius deda ant lapų paklotės miške. Perėjimu rūpinasi patinas, bet paukščius prižiūri abu tėvai.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Casuarius casuarius*

PAPLITIMAS Naujoji Gvinėja, Australijos šiaurinė dalis

DYDIS Iki 2 m aukščio

DEŠINĖJE *Magelano pingvinai (Spheniscus magellanicus) deda kiaušinius į urvus ir miega po žeme.*

APAČIOJE *Imperatoriškojo pingvino jaunikliai auga ypač greitai, todėl gali išgyventi Antarkties klimato sąlygomis.*

VIRŠUJE *30 cm aukščio mažasis pingvinas (Eudyptula minor) yra mažiausias tarp pingvinų. Jis peri Australijos ir Naujosios Zelandijos pakrantėse.*

RUDASIS KIVIS

Kiviai randa maisto daugiausia pagal kvapą

Kiviai gyvena Naujosios Zelandijos miškuose. Maitintis išeina sutemus. Jie minta kirmėlėmis ir kitais smulkiais gyvūnais ir, kas nebūdinga paukščiams, maistą uosto snapo gale esančiomis šnervėmis. Jų sparnai yra smulkučiai, bet į plaukus panaši plunksnų danga saugo nuo lietaus. Kivio patelė dažnai padeda tik vieną kiaušinį, bet jis gali būti vieno ketvirtadalio jos masės.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Apteryx australis*

PAPLITIMAS Naujoji Zelandija

DYDIS Iki 50 cm aukščio

IMPERATORIŠKASIS PINGVINAS

Tai pasaulyje didžiausias pingvinas ir vienas iš nedaugelio paukščių, perinčių ant Antarkties ledo. Vėlyvą rudenį patelė padeda vieną kiaušinį ir po to išplaukia į jūrą. Patinas per tamsią žiemą jį saugo šildydamas po kojomis esančia papilvės odos raukšle. Kai ankstyvą pavasarį patelė grįžta, jauniklis būna išsiritęs ir išsekęs patinas išplaukia į jūrą maitintis. Imperatoriškieji pingvinai, ieškodami maistui žuvies ir krilio, gali panerti į 250 m gylį.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Aptenodytes forsteri*

PAPLITIMAS Antarktis, Pietų vandenynas

DYDIS Iki 1,2 m aukščio

NARAI, KRAGAI IR AUDRAPAUKŠČIAI

Šie paukščiai didžiąją savo gyvenimo dalį praleidžia ant ar virš vandens. Narai ir kragai daugiasia gyvena ežeruose ir upėse, kur po vandeniu gaudo žuvį. Jų kojos yra toli kūno gale, o plėvėtos pėdos dirba kaip propeleriai, padėdamos nardyti ir plaukti. Audrapaukščiai ir jiems gimininingi paukščiai gyvena jūroje. Jie taip pat turi plėvėtas pėdas, bet maistą pagriebia sklandydami arba skraidydami prie pat paviršiaus. Kai kurie iš šių paukščių laikosi arti kranto. Kiti, tokie kaip albatrosai, keliauja per vandenynus, grįždami į sausumą tik perėti. Yra 4 narų ir apie 20 kragų rūšių. Audrapaukščiai ir jiems gimininingi paukščiai sudaro didesnes paukščių grupes, turinčias daugiau kaip 100 rūšių.

DEŠINĖJE *Ledinio naro balsas skamba kaip vaiduokliškas baubimas arba klaikus juokas.*

APAČIOJE *Didžiojo audrapaukščio, kaip ir kitų audrapaukščių, šnervės vamzdiškos, o uoslė gerai išsivysčiusi*

Šnervės atsiveria netoli snapo galo

LEDINIS NARAS

Garsus šio paukščio riksmas yra vienas dažniausiai girdimų garsų nuošaliuose šiaurės kraštų ežeruose, kur jis maitinasi ir peri. Jo snapas ilgas ir aštrus, o juodai baltas plunksnų apdaras – gražus. Narai gerai plaukioja ir greitai skraido, tačiau jų kojos yra liemens gale, todėl jie sunkiai paeina sausuma. Pavasarį ir vasarą narai praleidžia upėse ir ežeruose, tačiau užauginę porą jauniklių žiemoti patraukia į pajūrį.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Gavia immer*

PAPLITIMAS Šiaurės Amerikos šiaurinė dalis, Islandija, Europos šiaurės vakarinė dalis

DYDIS Kūno ilgis iki 90 cm

AUSYTASIS KRAGAS

Dauginimosi sezono metu plunksninė krago skiauterė daro jį vienu elegantiškiausių vandens paukščių. Skiauterė demonstruojama tuoktuvinio ritualo metu, o pasibaigus dauginimosi sezonui nusišeria. Kragai nardo nelabai giliai, tačiau jie labai judrūs. Jų pirštai yra su plaukiojamąja plėve, o gresiant pavojui kragai moka nugrimzti lyg povandeniniai laivai, palikdami paviršiuje tik viršugalvį. Ausytieji kragai paprastai išaugina tris keturis jauniklius. Jaunikliai dažnai vežiojami ant tėvų nugarų, po sparnais ir nenulipa netgi nardant.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Podiceps cristatus*

PAPLITIMAS Europa, Azija, Afrika, Australija, Naujoji Zelandija

DYDIS Kūno ilgis iki 48 cm

MARGASNAPIS KRAGAS

Šis mažas, blyškiai rudas kragas taip pavadintas dėl snapą juosiančio juodos spalvos žiedo, atsirandančio prieš pat prasidedant dauginimosi sezonui. Lyginant su ausytuoju kragu, margasnapio krago kūnas kresnas, kaklas trumpas. Jis minta gėlavandeniais vabzdžiais, sraigėmis bei žuvimis. Jo lizdas kaip ir visų kragų – permirkusi plaukiojanti vandens augalų krūva.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Podylimbus podiceps*

PAPLITIMAS Šiaurės, Centrinė ir Pietų Amerika; nuo Kanados iki Argentinos

DYDIS Kūno ilgis iki 35 cm

DIDYSIS AUDRAPAUKŠTIS

Didysis audrapaukštis yra jūroje ir ant kranto dvėsena mintantis paukštis. Jis panašus į stambų rudąjį kiras. Jo snapas – kumpas ir galingas. Snapu jis plėšo gyvūnų lavonus ir nusineša jūrinių paukščių jauniklius. Jo šnervės – tai du snapo viršumi einantys vamzdeliai. Ši savybė būdinga audrapaukščiams ir jiems giminingiems paukščiams. Didieji audrapaukščiai peri ant žemės. Jei kas nors prieina per arti, jie gali apsiginti spjaudydamiesi bjauriai dvokiančiu aliejingu skysčiu.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Macronectes giganteus*

PAPLITIMAS Pietiniai vandenynai ir jų pakrantės, į pietus iki pat Antarkties

DYDIS Kūno ilgis iki 1 m

ŠIAURINIS AUDRAPAUKŠTIS

Išskleidęs sparnus ir neplasnodamas, šiaurinis audrapaukštis nuostabiai vikriai sklando virš bangų ir uolų. Šis pilkai baltas paukštis peri ant uolų, o kiaušinius deda ant atbrailų. Tėvai maitina jauniklius atrydami pusiau suvirškintą maistą. Jie dažnai seka žvejybos tralerius ir sulesa į jūrą išmetamas atliekas. Ši rūšis pagausėjo, nes šiuolaikiniai laivai išmeta gausybę atliekų.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Fulmarus glacialis*

PAPLITIMAS Ramiojo vandenyno šiaurinė dalis, Atlanto vandenyno šiaurinė dalis

DYDIS Kūno ilgis iki 48 cm

PLONASNAPIS PUFINAS

Pufinai, dar vadinami audrapaukščiais, skraido virš vandenynų, bangose ieškodami maisto. Jie paplitę visame pasaulyje, tačiau dažniausiai nematomi iš dalies dėl to, kad į krantą nutūpia tik naktį. Peri uolingų salų urvuose, kaskart dėdami vieną kiaušinį. Audrapaukščiai puikūs keliautojai, o plonasnapis pufinas kasmetinės migracijos metu nuskrenda toliau, negu visi kiti paukščiai. Jis peri salose netoli Tasmanijos, todėl kasmet suaugę paukščiai aštuoniuke apskrenda visą Ramųjį vandenyną – tai sudaro apie 32 000 km.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Puffinus tenuirostris*

PAPLITIMAS Ramusis vandenynas

DYDIS Kūno ilgis iki 43 cm

KLAJOJANTYSIS ALBATROSAS

Šio gigantiško jūrinio paukščio išskleistų sparnų tarpugalis yra didesnis negu bet kurio kito skraidančio gyvūno – iki 3,6 m. Jo sparnai ilgi ir siauri, jis sklendžia uraganiniuose Pietų vandenyno vėjuose, bangose nustverdamas medūzas ir kitus gyvūnus. Jo skrydis toks efektyvus, kad jam beveik nereikia plasnoti. Klajojantysis albatrosas peri nuošaliose salelėse, deda tik po vieną kiaušinį. Jų kiaušiniai didžiausi iš visų jūrinių paukščių ir perimi apie 80 dienų – ilgiau negu bet kurių kitų paukščių. Klajojantysis albatrosas bręsta ilgai, o skraidyti pradeda beveik metų amžiaus.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Diomedea exulans*

PAPLITIMAS Pietų vandenynas

DYDIS Kūno ilgis iki 1,35 m

Šiaurinio audrapaukščio skrydis

VIRŠUJE *Šiaurinis audrapaukštis išore panašus į kirą, tačiau jo vamzdiškos šnervės rodo, kad jis priklauso audrapaukščiams.*
APAČIOJE *Klajojantysis albatrosas sklando nuo bangų kylančiose oro srovėse.*

TUOKTUVĖS

Prieš poruodamiesi gyvūnai turi įsitikinti, kad sutiko reikiamą partnerį. Daugelis gyvūnų tą daro tuoktuvinio ritualo metu. Ritualas – tai lyg ir šokis su tiksliais judesiais. Ausytojo krago ritualinis šokis yra vienas sudėtingiausių paukščių tarpe. Vieno šokio metu abu partneriai plaukia artyn, kol beveik susiduria, o tada kraipo galvas į šonus. Kitame tuoktuviniame šokyje jie staiga neria gilyn iki ežero dugno ir išneria su žolėmis snape. Įnirtingai irdamiesi jie plaukia vandeniu stačiomis, ištiesę kūną ir kaklą. Toks ritualas padeda abiems partneriams įrodyti, jog yra sveiki ir priklauso tai pačiai rūšiai, padeda priprasti vienam prie kito – tai labai svarbu, ruošiantis kartu auginti jauniklius.

VIRŠUJE *Ausytieji kragai tuoktuvinio šokio įkarštyje. Konkuruojantis patinas (dešinėje) stebi šokį.*

PELIKANAI IR KITI IRKLAKOJAI

Pelikanai žinomi dėl milžiniško snapo, tačiau jiems būdinga ir kita neįprasta savybė – kaip ir daugelio vandens paukščių, visus keturis jų pirštus jungia plaukimo plėvė. Ją turi ir kiti irklakojai - kormoranai, smigikai ir fregatos. Visi šie paukščiai minta žuvimis ir daugiausia gyvena jūroje. Jie geri skrajūnai, bet dauguma sunkiai vaikšto žeme. Šiai grupei priklauso apie 60 rūšių. Kai kurios jų sutinkamos visame pasaulyje, bet fajetonai ir fregatos tik šilto klimato kraštuose.

DEŠINĖJE *Šiauriniai smigikai draugiški savo sutuoktiniams, tačiau agresyvūs kaimynams.*

VIRŠUJE. *Rudieji pelikanai paprastai žvejoja prie kranto. Jie dažnai į uostus atlydi tralerius, tikėdamiesi žuvies likučių.*

KAIRĖJE *Kol vienas rausvasis pelikanas maitinasi, kitas ilsisi, padėjęs snapą ant krūtinės.*

RAUSVASIS PELIKANAS

Pelikanas – vienas didžiausių gėlavandenių paukščių visame pasaulyje: jo išskleistų sparnų tarpugalis siekia 3 m. Pelikanų skrydis galingas, bet dar didesnį įspūdį daro jų pasiruošimas gaudyti grobį. Pelikanai gyvena ir gaudo žuvį būriais. Jie suka ratus apie žuvų guotus, suvarydami jas į krūvą, kad galėtų lengviau sugauti. Kiekvienas pelikanas, gaudydamas žuvį, staiga pasvyra į priekį, pripildo po snapu esantį odos maišą vandens - į jį telpa net iki 14 litrų. Vandeniui išbėgus per snapą, pelikanas grobį nuryja.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Pelecanus onocrotalus*

PAPLITIMAS Pietų Europa, Afrika, Azija

DYDIS Kūno ilgis iki 1,75 m

RUDASIS PELIKANAS

Užuot semę iš vandens maistą, rudieji pelikanai, išsirikiavę ilga vora, skraido pakrantėmis ir stebi žuvis. Pamatęs žuvų būrį vedlys pakyla dar aukščiau ir staiga neria į vandenį, o kiti seka paskui jį. Po kelių sekundžių pelikanai išneria, dažniausiai gurklyje jau turėdami žuvį. Rudieji pelikanai suka lizdus ant akmeningos žemės ar neaukštuose medžiuose. Deda 2 arba 3 kiaušinius.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Pelecanus occidentalis*

PAPLITIMAS Ramiojo ir Atlanto vandenynų pakrantės ties Šiaurės, Centrine ir Pietų Amerika

DYDIS Kūno ilgis iki 1,3 m

VIRŠUJE *Mėlynkojis smigikas gina savo dėtį. Šie paukščiai deda kiaušinius ant plikų uolų ir juos šildo kojomis.*

ŠIAURINIS SMIGIKAS

Padūkėliai yra vieni iš aukščiausiai nardančių paukščių. Jie neria žuvies iš 30 m ar dar aukščiau: savo siaurus sparnus suglaudžia prieš pat įsirėždami į jūros paviršių. Labai aptaki forma, tvirta kaukolė ir poodinės oro kišenės yra pritaikytos tam, kad jie galėtų dideliu greičiu įsirėžti į vandenį ir nesusižeisti. Šiauriniai smigikai lizdus krauna Šiaurinio Atlanto uolėtose salose. Jaunikiai iš pradžių yra margai rudi, tačiau po 4-5 metų jų spalva tampa kaip suaugusių paukščių – baltas kūnas ir juodi sparnų galiukai.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Sula bassana*

PAPLITIMAS Atlanto vandenyno šiaurinė dalis

DYDIS Kūno ilgis iki 90 cm

MĖLYNKOJIS SMIGIKAS

Šie šiauriniui smigikui artimi paukščiai turi pilką snapą ir rudus sparnus, o jų kojos yra su ryškiai mėlynomis plaukimo plėvėmis. Kaip ir šiauriniai smigikai, jie gaudo žuvį nerdami iš aukštai. Jų akys taip pat yra arti viena kitos, todėl artėdami prie vandens jie gali žiūrėti tiesiai į priekį. Mėlynkojai smigikai dažnai neria nuožulniau negu šiauriniai; jie specializuojasi sučiupti valčių pabaidytas žuvis skraiduoles (p.122).

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Sula nebouxii*

PAPLITIMAS Ramiojo vandenyno krantai ties Centrine ir Pietų Amerika, Galapagų salos

DYDIS Kūno ilgis iki 84 cm

FAJETONAS

Fajetonai dažnai nuklysta toli į jūrą, kur sklando ir atviru vandeniu perskrenda šimtus kilometrų. Jie maitinasi žuvimis ir kalmarais; prieš nerdami į vandenį jie keletą sekundžių sklando. Yra 3 šių paukščių rūšys. Visi jie daugiausia balti, o 2 ilgos uodegos plunksnos primena vimpelą.

Iš jų didžiausias yra raudonsnapis fajetonas. Jis suka lizdą uolėtuose krantuose ir nuošaliose salose, kasmet išaugindamas po vieną jauniklį.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Phaeton aethereus*

PAPLITIMAS Ramiojo ir Atlanto vandenynų rytinės tropinio klimato pakrantės, Arabijos jūra, Persijos įlanka

DYDIS Kūno ilgis iki 1,05 m

AMERIKINIS ŽALČIAKAKLIS

Žalčiakakliai – tolimi kormoranų giminaičiai, gyvenantys ežeruose ir pelkėse. Jie dažnai plaukia panirę visu kūnu, iškišę virš vandens tik galvą ir kaklą. Žalčiakaklių snapas yra tiesus ir aštrus (skirtingai nuo lenkto kormorano snapo), juo žalčiakakliai perveria žuvis po vandeniu. Pagavęs žuvį žalčiakaklis išnyra į paviršių, meta grobį į orą ir praryja. Lizdus suka medžiuose ties vandeniu, o jų jaunikliai plaukioja dar nemokėdami skraidyti.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Anhinga anhinga*

PAPLITIMAS JAV pietrytinė dalis, Centrinė Amerika, Pietų Amerikos tropinio klimato kraštai

DYDIS Kūno ilgis iki 90 cm

DIDYSIS KORMORANAS

Kormoranai minta po vandeniu sugautomis žuvimis. Vandenyje jie varosi daugiausiai kojomis, o paneria daugiau nei minutei, pasiekdami apie 10 m gylį. Skirtingai nuo kitų vandens paukščių, jų plunksnos nėra gerai impregnuotos, todėl sugrįžę į sausumą jie džiovina išskleistus sparnus. Iš žinomų 30 kormoranų rūšių didysis kormoranas yra labiausiai paplitęs. Gyvena ežeruose, užutėkiuose ir pakrantėse, lizdus suka ant uolų atbrailų arba medžiuose. Jo kūnas juodas, išskyrus baltą gurklį.

MOKSLINIS PAVADINIMAS

Phalacrocorax carbo

PAPLITIMAS Viso pasaulio gėlieji vandenys ir jų pakrantės, išskyrus Pietų Ameriką

DYDIS Kūno ilgis iki 90 cm

DEŠINĖJE *Didelę laiko dalį didysis kormoranas praleidžia tupėdamas palei vandenį.*

PUOŠNIOJI FREGATA

Fregatų išskleistų sparnų tarpugalis dažnai didesnis negu 1,8 m, tačiau jų griaučių masė yra vos 114 g – mažiau negu sveria plunksnos. Šis nuostabus dydžio ir lengvumo derinys leidžia joms be pastangų sklęsti virš jūros, įdėmiai stebint kitus paukščius. Vos tik pamačiusi kitą paukštį, kuris sugavo žuvį, fregata puola jį persekioti. Ji kapoja paukštį tol, kol tas paleidžia grobį, kurį fregata ir nutveria prieš grobiui nukrentant į vandenį. Fregatos suka lizdus medžiuose ir krūmuose. Jų patinai privilioja pateles išpūsdami gurklius, kurie tampa panašūs į raudonus balionus. Vargu ar kada šie paukščiai nusileidžia ant vandens.

MOKSLINIS PAVADINIMAS

Fregata magnificens

PAPLITIMAS Ramiojo ir Atlanto vandenynų tropinio klimato rytinės pakrantės

DYDIS Kūno ilgis iki 1,14 m

APAČIOJE *Atsitūpęs krūmuose puošniosios fregatos patinas vilioja pateles, išpūsdamas gurklį. Fregatos gyvena grupėmis. Platformą primenančius lizdus jos suka iš jaunų ūglių.*

Didysis kormoranas džiovina išskleistus sparnus

GARNIAI IR KITI GANDRAI

Akį patraukia ilgos šių paukščių kojos ir ilgi kaklai. Dauguma jų maitinasi braidydami sekliame vandenyje, kur ieško žuvų arba snapais apčiuopia mažus gyvūnėlius – moliuskus ir krabus. Flamingai paima maistą iš vandens naudodami lenktus snapus kaip rėčius. Atrodo, kad gandrai irgi galėtų braidyti, tačiau jie retai maitinasi vandenyje. Dauguma jų žirglioja atviromis vietomis ir gaudo nedidelius gyvūnus, tarp jų vabzdžius ir varles. Garnių ir kitų gandrinių yra apie 120 rūšių, kurios paplitusios visame pasaulyje. Nusausinus pelkes dauguma šių paukščių tapo reti.

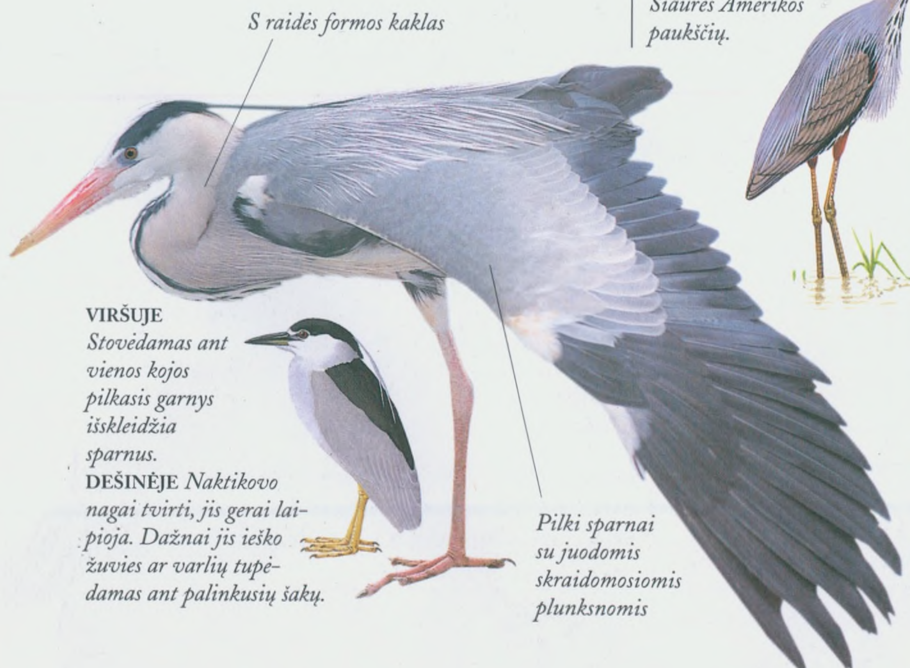
PILKASIS GARNYS

Tai didžiausias garnys Europoje – jo išskleistų sparnų tarpugalis siekia 1,7 m. Žuvį jis gaudo sėlindamas: įbrenda į seklumą ir laukia , kol žuvis priplauks pakankamai arti. Priartėjus žuviai garnys staiga ištiesia kaklą ir paveria ją savo ilgo, smailaus snapo galu. Kaip ir kitų garnių, pilkojo garnio kaklas skrendant ar ilsintis suriestas S raidės forma. Lizdus suka kolonijomis, dažniausiai aukštai medžiuose. Patinai ir patelės sveikinasi garsiai kalendami.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Ardea cinerea*

PAPLITIMAS Europa, Afrika, Azija

DYDIS Kūno ilgis iki 1,25 m

VIRŠUJE *Stovėdamas ant vienos kojos pilkasis garnys išskleidžia sparnus.*

DEŠINĖJE *Naktikovo nagai tvirti, jis gerai laipioja. Dažnai jis ieško žuvies ar varlių tupėdamas ant palinkusių šakų.*

NAKTIKOVAS

Šis mažas garnys maitintis išeina tada, kai kiti paukščiai ruošiasi nakčiai. Lyginant su kitais giminaičiais, naktikovas yra trumpas ir kresnas, tačiau taip pat puikiai randa maistą. Naktikovai gerai mato ir, ieškodami žuvies bei kitų nedidelių gyvūnų, stebi vandens pakraščius. Jie suka lizdus medžiuose ir krūmuose, iš pagaliukų darydami netvirtą pagrindą.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Nycticorax nycticorax*

PAPLITIMAS Paplitęs visame pasaulyje, išskyrus šaltas Šiaurės pusrutulio sritis ir Australiją

DYDIS Kūno ilgis iki 64 cm

DIDYSIS BAUBLYS

Didieji baubliai gyvena nendrynuose, kur sunkiai pastebimi dėl savo slepiamosios spalvos. Jų plunksnų spalva susilieja su nudžiūvusiomis nendrėmis. Esant pavojui baubliai ištempia kaklą ir svyruoja lyg nendrės vėjyje. Veisimosi sezono metu didieji baubliai skleidžia gaudžiantį balsą, kuris gali girdėtis net už 5 km.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Botaurus stellaris*

PAPLITIMAS Europa, dalis Centrinės Azijos ir Afrikos

DYDIS Kūno ilgis iki 80 cm

DEŠINĖJE *Kanadinis garnys (Ardea herodias) yra vienas liekniausių Šiaurės Amerikos paukščių.*

APAČIOJE IR DEŠINĖJE *Didysis baublys – paukštis slapukas, mintantis daugiausia varlėmis ir žuvimis. Nors baubliai gerai skraido, daugumą laiko jie praleidžia sėlindami po pelkėtus nendrynus. Kadangi per pastaruosius 100 metų daug nusausintų nendrynų pavirto dirbama žeme, baubliai nebėra tokie gausūs kaip buvo.*

Rudos baublio plunksnos susilieja su nudžiūvusiomis nendrėmis.

DEŠINĖJE *Apgaubusi sparnais flamingo patelė saugo jauniklius.*
APAČIOJE *Baltojo gandro raudonos kojos ir durtuvo formos snapas.*

VIRŠUJE *Raudonojo ibio jaunikliai yra pilki su balta papilve. Rausvos plunksnos atsiranda tik brandžiame amžiuje.*

BALTASIS GANDRAS

Kartais šis didelis migruojantis paukštis laikomas sėkmės simboliu. Šiaurinėje Europoje jis dažnai suka lizdus ant stogų, o maitinasi laukuose ir atvirose drėgnose vietose, kur žemėje pilna gyvybės. Deja, keičiantis ūkininkavimo metodams tokią vietą vis sunkiau rasti, todėl ir baltųjų gandrų vis retėja. Rudenį baltieji gandrai iš Europos skrenda į Afriką, o pavasarį grįžta atgal, dažnai į tą patį lizdą, kurį paliko prieš pusmetį.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Ciconia ciconia*

PAPLITIMAS Peri Europoje ir Azijos šiaurinėje dalyje; žiemoja Afrikoje ir Pietų Azijoje

DYDIS Kūno ilgis iki 1,02 m

MARABU

Šis didžiulis plikagalvis gandras elgiasi kaip grifas. Jo sparnai platesni negu kitų sausumos paukščių, išskyrus tik Andų kondorą (p. 178), jis sklendžia virš Afrikos lygumų, ieškodamas dvėsenos ir maistui tinkamų atliekų. Ore marabu didingas, tačiau nutūpus jo kuprotas kūnas, raudona galva ir mėsingas gurklys atrodo negražiai. Nukabęs nuo kaklo gurklys greičiausiai naudojamas tuoktuvių metu.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Leptoptilos crumeniferus*

PAPLITIMAS Afrika

DYDIS Kūno ilgis iki 1,5 m

RAUDONASIS IBIS

Šio paukščio spalva viena nuostabiausių gamtoje – visas jo kūnas ryškiai rausvas. Paukštis gyvena pelkėtose pakrantėse mangrovų pakraštyje, maitinasi ir peri kolonijomis. Raudonieji ibiai lesa smulkius moliuskus ir vėžiagyvius, apčiuopdami juos purve savo lenktais snapais.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Eudocimus ruber*

PAPLITIMAS Pietų Amerikos šiaurės rytinės pakrantės

DYDIS Kūno ilgis iki 61 cm

GIRNOVĖ

Girnovės snapo galas panašus į šaukštą. Braidydama ežeruose ir įlankose, girnovė paneria snapą po vandeniu ir kraipo galvą. Vos prisilietusi prie ko nors, kas tinka maistui, žaibiškai pastveria jautriu snapu.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Platalea leucorodia*

PAPLITIMAS Pietų Europa, Azija, Afrikos šiaurinė ir vakarinė dalis

DYDIS Kūno ilgis iki 90 cm

DIDYSIS FLAMINGAS

Flamingai – vieninteliai paukščiai, kurie maitinasi filtruodami vandenį (kaip ir daugelis banginių, p. 26). Panėrę snapus į vandenį flamingai liežuviu varo vandenį į snapą ir jį košia per plyšius snape, taip surinkdami mažus augalus ir gyvūnus. Iš 5 flamingų rūšių didysis flamingas yra dažniausias. Sekliuose ežeruose kartais maitinasi milijoniniai jų būriai.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Phoenicopterus ruber*

PAPLITIMAS Europos, Afrikos ir Azijos pietinė dalis, Centrinė Amerika, Karibų salos

DYDIS Kūno ilgis iki 1,45 m

GULBĖS, ŽĄSYS IR ANTYS

Gulbės, žąsys ir antys dar vadinamos vandens paukščiais, nes visą gyvenimą jos praleidžia vandenyje ar prie vandens. Šių paukščių snapai plokšti, kastuvo pavidalo, ir dauguma jų maisto randa arba vandenyje, arba dugno dumble. Išimtis žąsys – jos minta sausumoje, snapais pešdamos žolę ir kitus augalus. Vandens paukščių kojos plėvėtos, plunksnos impregnuotos, o dauguma jų peri ant žemės. Jaunikliai gali plaukti vos po kelių valandų nuo išsiritimo. Žinoma daugiau negu 150 šių paukščių rūšių. Antys paplitusios visame pasaulyje, tačiau dauguma žąsų gyvena Šiaurės pusrutulyje, o peri Arktyje.

Snapas raudonas, baltu galu

Ilgas raumeningas kaklas

Plasnojamųjų plunksnų kraštai raityti

Balti sparnų galiukai

JUODOJI GULBĖ

Ši Australijoje gyvenanti gulbė yra pasaulyje vienintelis juodos spalvos paukštis, nors jos sparnų galai yra balti. Gulbės gyvena dideliuose sekliuose ežeruose ir dumblynuose. Paukščiai labai socialūs, dažnai sudaro tūkstantinius būrius. Juodosios gulbės suka lizdus palei vandenį arba mažose salelėse, rūpestingai išlaikydamos atstumą nuo kaimynų. XX amžiaus 7 dešimtmečio pradžioje juodosios gulbės buvo introdukuotos Naujojoje Zelandijoje, o dabar paplitusios visoje šalyje.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Cygnus atratus*

PAPLITIMAS Kilusi iš Australijos; įvežta į Naująją Zelandiją

DYDIS Kūno ilgis iki 1,4 m

GULBĖ NEBYLĖ

Šie elegantiški balti paukščiai kilę iš centrinės Azijos ežerų, tačiau dabar paplito viso pasaulio parkų vandens telkiniuose. Ilgas kaklas leidžia gulbėms pasiekti vandens augalus, moliuskus ir kitus dugno organizmus. Maitinandamiesi paukščiai dažnai nardo. Išsiritę gulbiukai yra pilkai rudi ir pabąla tik po metų. Gulbės nebylės gerai skraido, tačiau prieš pakildamos turi gerai įsibėgėti. Jos dažnai tupia ant vandens, naudodamos dideles juodas kojas vietoj stabdžių.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Cygnus olor*

PAPLITIMAS Kilusi iš Europos ir Centrinės Azijos; pusiau prijaukinta sutinkama Šiaurės Amerikoje, Australijoje, Naujojoje Zelandijoje

DYDIS Kūno ilgis iki 1,55 m

BALTOJI ŽĄSIS

Šios žąsys peri Šiaurės Amerikos arktinėje tundroje. Kiekvieną pavasarį jos atskrenda iš pietų ; jaunikliai išsirita ėmus ilgėti dienoms, kai maisto kiekis didžiausias. Tundroje gali būti labai šalta netgi vėlyvą pavasarį, todėl žąsys apsaugo kiaušinius nuo atšalimo išklodamos lizdą plunksnomis. Baltosios žąsys būna dviejų skirtingų spalvų; dauguma yra visai baltos su juodais sparnų galiukais, tačiau kai kurios būna melsvai pilkos.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Anser caerulescens*

PAPLITIMAS Peri Šiaurės Amerikos arktinėje dalyje; žiemoja JAV pietuose, Meksikos šiaurėje

DYDIS Kūno ilgis iki 84 cm

TOLI KAIRĖJE *Juodosios gulbės yra klajoklės. Jos visą laiką juda, ieškodamos geriausių maitinimosi vietų.*
KAIRĖJE *Gulbės nebylės dažniausiai gyvena poromis, tačiau žiemą būriuojasi.*
APAČIOJE KAIRĖJE *Baltosios žąsys iki lizdaviečių gali skristi 5000 km.*
APAČIOJE DEŠINĖJE *Kai kur Europoje ir Kanadoje žąsys yra įprastiniai parkų paukščiai.*

KANADINĖ BERNIKLĖ

Tai gražios žąsys rudai ir baltai išmargintu kūnu, juoda galva su balta „peteliške" ant kaklo. Jos peri JAV šiaurinėje dalyje ir Kanadoje ežerų pakrantėse ir pelkėse, o kūno dydis skiriasi priklausomai nuo gyvenamosios vietos. Didžiausios žąsys, gyvenančios Amerikos Didžiosiose lygumose, gali sverti net septynis kartus daugiau negu Aliaskos žąsys – tai rekordinis skirtumas tarp tos pačios rūšies paukščių. Ankstyvą pavakarę kanadinės berniklės paprastai grįžta nakvoti į vandenį; skrisdamos jos garsiai gagena.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Branta canadensis*

PAPLITIMAS Kilusi iš Šiaurės Amerikos; introdukuota Šiaurės Europoje ir Naujojoje Zelandijoje

DYDIS Kūno ilgis iki 1,1 m

PILKOJI ŽĄSIS

Pilkosios žąsys peri netoli vandens. Jos dažnai maitinasi prie vandens esančiose ganyklose ir žolynuose. Jų kūnas pilkai rudas, kojos ir pėdos ryškiai raudonos, o stambūs snapai gerai tinka pešti žolei ir vandens augalams. Iš pilkosios žąsies kilo dauguma naminių žąsų. Jos labai tinka sargybai, nes garsiai gagena pasirodžius pašaliniams.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Anser anser*

PAPLITIMAS Peri į rytus nuo Islandijos iki Kinijos; žiemoja Didžiosios Britanijos salose, Europoje ir Pietų Azijoje

DYDIS Kūno ilgis iki 90 cm

MIGRACIJA

Milijonai žąsų kasmet skrenda į šiaurę perėti arktinėse platumose. Jos skrenda V raidės virtine, o kelionės priežastis tik viena – maistas. Šiltojoje pasaulio dalyje dienos ilgis per metus beveik nekinta, todėl maisto gausa daugiausia priklauso nuo lietaus kiekio. Tolyn į šiaurę ar pietus vasarą dienos daug ilgesnės negu žiemą. Žiemą čia šalta ir tamsu, tačiau ilgomis vasaros dienomis augalai gali augti greitai, ir gyvūnai turi gausybę maisto. Žąsims ir daugeliui kitų paukščių toks milžiniškas nors ir trumpalaikis maisto antplūdis atperka ilgą kelionę. Keliaujantieji gyvūnai vadinami migrantais. Migruoja banginiai, antilopės, vėžliai, drugiai ir žuvys, tačiau paukščiai migruoja toliausiai – iki 32 000 km per metus.

VIRŠUJE *Migruodamos pilkosios žąsys ir kitų rūšių žąsys dažnai skrenda V formos pleištu. Tai taupo energiją, nes kiekvienam voros paukščiui padeda prieš jį skrendančiojo sukeltos oro srovės. Žąsys priekyje skrenda paeiliui.*

Suragėjusi skiauterė padeda patinui privilioti pateles.

KAIRĖJE *Skeltapėdė žąsis yra bene keisčiausias vandens paukštis. Patinus nuo patelių lengva atskirti dėl jų galvos viršūnėje esančios sukaulėjusios karūnos.*

SKELTAPĖDĖ ŽĄSIS (ANČIAŽĄSĖ)

Juodos su baltomis dėmėmis skeltapėdės žąsys yra labai savotiškos. Jų kojos daug ilgesnės negu daugumos žąsų, o pėdos tik truputį plėvėtos. Tai vieninteliai vandens paukščiai, maitinantys jauniklius – visi kiti tiesiog nuveda jauniklius prie maisto. Dideli šių paukščių būriai gyvena prie upių, pelkėse ir pievose. Jos maitinasi ir sausumoje, ir vandenyje, be to, nors gyvena atvirose vietose, puikiai tupi medžiuose.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Anseranas semipalmata*

PAPLITIMAS Australija, Naujoji Gvinėja

DYDIS Kūno ilgis iki 85 cm

VIRŠUJE IR DEŠINĖJE *Kaip ir kitos antys, didžiosios antys praleidžia daug laiko valydamos ir sutepdamos plunksnas.*

Didžiosios anties patelė išskleistais sparnais

ŠAUKŠTASNAPĖ ANTIS

Šaukštasnapes antis nesunku atpažinti iš didžiulių, spindinčių juodų snapų, kuriais jos košia mažus augalus ir gyvūnus nuo ežerų ir tvenkinių paviršiaus. Skirtingai nuo kitų gėlavandenių ančių, jos retai nardo. Šaukštasnapių yra dar 4 rūšys – 1 Pietų Amerikoje, 1 Pietų Afrikoje, kitos Australijoje. Šaukštasnapė antis paplitusi labiau negu kitos 3 rūšys, perėti migruoja net 6000 km.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Anas clypeata*

PAPLITIMAS Peri Šiaurės Amerikos, Europos ir Azijos šiaurinėje dalyje; žiemoja JAV prie Atlanto ir Ramiojo vandenyno krantų, Pietų Europoje, Afrikoje, Pietų Azijoje, Japonijoje

DYDIS Kūno ilgis iki 51 cm

DIDŽIOJI ANTIS

Didžioji antis yra viena pasaulyje labiausiai paplitusių ančių. Jos gyvena vos ne kiekviename gėlo vandens lopinėlyje - nuo Arkties dykumų iki priemiesčio ežerų ir kūdrų. Ieškodamos maisto jos turškiasi vandens paviršiuje, arba nardo, siekdamos maisto iš dugno. Kaip ir daugumos ančių, patinai labai skiriasi nuo patelių. Veisimosi metu gaigalų (ančių patinų) galvos ryškiai žalios, o uodegos banguotos. Patelės visada rusvos; ši spalva slepia jas perėjimo metu.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Anas platyrhynchos*

PAPLITIMAS Gyvena visame Šiaurės pusrutulyje; įvežta į Australiją ir Naująją Zelandiją

DYDIS Kūno ilgis iki 65 cm

SMAILIAUODEGĖ ANTIS

Smailiauodegės anties gaigalas vestuviniu apdaru yra vienas elegantiškiausių antinių paukščių: šokolado spalvos galva, pilkai baltspalvos kūnas ir ilga, smaili uodega. Smailiauodegės antys yra kolonijiniai paukščiai. Jos peri prie upių ir ant užpelkėjusios žemės, o maitinasi turkšdama vandens paviršiuje ir nardydamos. Kaip ir dauguma ančių, smailiauodegės antys gerai skraido. Išgąsdintos jos pakyla beveik vertikaliai, greitai plasnodamos galingais sparnais.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Anas acuta*

PAPLITIMAS Peri Šiaurės Amerikos, Europos ir Azijos šiaurinėje dalyje; žiemoja JAV prie Atlanto ir Ramiojo vandenyno krantų, Pietų Europoje, Afrikoje, Pietų Azijoje, Japonijoje

DYDIS Kūno ilgis iki 58 cm

PAČIAME VIRŠUJE *Ieškodamos maisto šaukštasnapės antys plaukioja ratu.* VIRŠUJE CENTRE *Žiemą smailiauodegės antys laukuose renka nukritusius grūdus.* VIRŠUJE *Kuoduotosios antys, skirtingai nuo kitų ančių, ant galvos turi kuodą.*

MANDARININĖ ANTIS

Veisimosi metu mandarininės anties patino snapas skaisčiai raudonas, „žandenos" oranžinės, o 2 oranžinės spalvos uodegos plunksnos styro kaip burės. Mandarininės antys gyvena miškingose Tolimųjų Rytų upėse ir ežeruose, peri drevėse. Prasikalę ančiukai tą pačią dieną palieka drevę ir nuseka paskui motiną į vandenį. Skristi ančiukai nemoka, tačiau šuolis nėra labai pavojingas, nes jie yra lengvi ir apaugę minkštais pūkais.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Aix galericulata*

PAPLITIMAS Kilusi iš Rusijos rytinės dalies, Kinijos, Japonijos; įvežta į Didžiosios Britanijos salas

DYDIS Kūno ilgis iki 49 cm

KUODUOTOJI ANTIS

Ši baltai juoda antis gyvena ežeruose, bet maitinasi ne turkšdama, o nardydama. Ji pliaukšteli į vandenį ir dingsta, o po to išnyra su nuo dugno paimtais mažais augalais ar gyvūnėliais, pavyzdžiui, moliuskais ir vabzdžiais. Suaugusios kuoduotosios antys maitinasi iki 2 m gylio vandenyse. Jaunikliai po kelių valandų palikę lizdą ima nardyti ieškodami maisto. Naktį kuoduotosios antys dažnai praleidžia grupėmis, snausdamos ant vandens.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Aythya fuligula*

PAPLITIMAS Peri Šiaurės Europoje ir Azijos šiaurinėje dalyje; žiemoja Pietų ir Vakarų Europoje, Afrikoje, Pietų Azijoje

DYDIS Kūno ilgis iki 47 cm

VIDUTINIS DANČIASNAPIS

Dančiasnapiai dar vadinami pjūklasnapėmis antimis todėl, kad jų snapo kraštai dantyti. Taip dančiasnapiai gali pagriebti slidžias žuvis. Jie gyvena gėluose vandenyse ir ant kranto, grobį sugauna nardydami, o sulesa jį paviršiuje. Lyginant su kitomis antimis, dančiasnapių kūnas ilgas ir lieknas, o netaisyklingos formos skiauterės palinkusios atgal. Tarp augalų paslėptame lizde dančiasnapiai deda iki 12 kiaušinių. Kai dančiasnapio patelė palieka lizdą ir išvyksta maitintis, kiaušinius ji uždengia plunksnomis.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Mergus serrator*

PAPLITIMAS Peri Šiaurės Amerikos, Europos ir Azijos šiaurinėje dalyje; žiemoja Šiaurės Amerikos, Pietų Europos ir Tolimųjų Rytų pakrantėse

DYDIS Kūno ilgis iki 58 cm

GAGA

Gagos gyvena uolėtose pakrantėse, minta krabais ir kitais mažais gyvūnais. Jų kūnas kresnas, aptakus, snapas tvirtas, o plunksnos – vienos šilčiausių pasaulyje. Gagoms reikia geros šiluminės izoliacijos, nes jos peri šiauriau už visus kitus paukščius. Gagos suka lizdus ant žemės, o šilumai sulaikyti iškloja juos pūkais. Kol nebuvo išrastas sintetinis pluoštas, gagos pūkus rinkdavo ir naudodavo prikimšti pagalvėms ir patalynei. Dabar pūkų surenkama nebedaug.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Somateria mollissima*

PAPLITIMAS Peri šiaurinėse, tarp jų ir Šiaurės
jūros pakrantėse; žiemoja Šiaurės Amerikos, Islandijos ir Europos šiaurinėse pakrantėse

DYDIS Kūno ilgis iki 71 cm

FOLKLENDO ANTIS

Žinomos 4 Folklendo ančių rūšys. Visos jos gyvena šaltuose kraštuose palei Pietų Amerikos piečiausius krantus. Kaip ir dauguma šių ančių, Folklendo garinė antis sunkiai pakyla į orą. Pavojaus ji dažniausiai išvengia ne skrisdama, o su triukšmu nuplaukdama į saugią vietą. Ši antis nardo dumblių sąžalynuose ieškodama maisto – mažų gyvūnų, pvz, moliuskų ir vandens augalų.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Tachyeres brachypterus*

PAPLITIMAS Folklendo salos

DYDIS Kūno ilgis iki 74 cm

Patelė

Patinas

Patelė

Patinas

PAČIAME VIRŠUJE *Vidutiniai dančiasnapiai ypač gerai gaudo žuvis, todėl jų nemėgsta meškeriotojai.*

VIRŠUJE *Gagos vaizdas iš šono yra labai išsiskiriantis, nes plokščia kakta susilieja su snapu.*

APAČIOJE *Folklendo antis lizdą suka jūros pakrančių ir įlankų pakraščiuose, žolės kupstuose. Ji labai saugo savo teritoriją, nuvydama visas kitas per arti atsiradusias antis.*

Prigludusios plunksnos visai neperšlampa

Lyginant su kūnu, sparnai yra maži

PLĖŠRIEJI PAUKŠČIAI

Plėšrieji paukščiai medžioja visus gyvūnus, kuriuos tik aplenkia greičiu ir jėga. Grobį jie sugauna kojomis, turinčiomis aštrius kaip adata nagus. Pribaigę grobį jie plėšo jį kumpais snapais į nedidelius gabalėlius ir ryja. Išskyrus tamsoje medžiojančias pelėdas (p. 200), plėšrieji paukščiai yra aktyvūs dieną. Dauguma jų nusileidžia ir sučiumpa auką ant žemės, nors kai kurie gali sugauti gyvūnus tiesiog ore. Žinoma apie 280 visame pasaulyje paplitusių plėšriųjų paukščių rūšių. Jiems priklauso ereliai, vanagai, pesliai ir sakalai, o taip pat dvėsena mintantys grifai.

KILNUSIS ERELIS

Kilnieji ereliai aptinkami mažai gyvenamosiose kalnuotose vietose, maitinasi triušiais, švilpikais, ir kitais žinduoliais, taip pat paukščiais. Jie dažnai nutveria auką iš užpakalio, puldami greitai ir pažeme. Kilnieji ereliai suka lizdus ant uolų ir medžiuose, iš šakų sukraudami didelį lizdo pagrindą. Deda 2 kiaušinius. Tas pats lizdas dažnai naudojamas daugelį metų, kiekvieno sezono metu papildant jį nauja medžiaga. Žmones visada žavėjo kilniojo erelio jėga, tačiau dėl to, kad puola ėriukus ir medžiojamuosius paukščius, kilnieji ereliai buvo persekiojami.Kiaušinius ir lizdus kartais renka kolekcininkai. Dėl šių dviejų priežasčių kilnieji ereliai pastaruoju metu tapo gana reti.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Aquila chrysaetos*

PAPLITIMAS Europa, Šiaurės Azija, Vidurinieji Rytai, Šiaurės Amerika

DYDIS Kūno ilgis iki 1 m

Galvos plunksnos yra aukso spalvos, o kūno rudos

Gera priekinė rega padeda nustatyti atstumą

Snapo galas stipriai užlenktas

VIRŠUJE IR DEŠINĖJE
Kaip ir visų plėšriųjų paukščių, kilniojo erelio rega puiki. Jo lenktas snapas atrodo labai pavojingas, tačiau naudojamas jau užmušus grobį. Tikrasis erelio ginklas – nagai.

Polemaetus bellicosus
Šis galingas paukštis yra didžiausias Afrikos erelis. Jis puola daugelį gyvūnų, įskaitant damanus (p. 283) ir gyvates, dažniausiai nerdamas prie jų iš didelio aukščio. Kaip ir daugelio plėšriųjų paukščių, karingųjų erelių patelės ir patinai yra skirtingo dydžio – patelės daug didesnės. Karingieji ereliai lizdus krauna aukštai medžiuose ir peri tame pačiame lizde daugelį metų.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Polemaetus bellicosus*

PAPLITIMAS Afrika, į pietus nuo Sacharos dykumos

DYDIS Kūno ilgis iki 97 cm

DEŠINĖJE *Kaip ir kitiems dideliems plėšriems paukščiams, Filipinų ereliui išgyventi reikia didelių neliesto miško plotų. Jei miškai bus kertami toliau, šio paukščio laukia nekokia ateitis.*

Stiprus snapas leidžia sudraskyti didelius gyvūnus.

PLEIŠTAUODEGIS ERELIS
Pleištauodegiui ereliui tinka daug biotopų – nuo atvirų lygumų iki tankių miškų. Šio erelio išskleistų sparnų tarpugalis yra daugiau kaip 2,5 m. Jis gali nutverti jaunos kengūros dydžio gyvūnus, kuriuos puola arba iš oro, arba nuo šakos aukštai medyje. Kol į Australiją nebuvo įvežti triušiai, pleištauodegiai ereliai daugiausia mito sterbliniais gyvūnais. Dabar jie minta ir triušiais, be to, surenka negyvas avis ir kitų gyvūnų lavonų likučius.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Aquila audax*

PAPLITIMAS Australija, Tasmanija, Naujoji Gvinėja

DYDIS Kūno ilgis iki 1,04 m

APAČIOJE *Išskleidusi nagus harpija skrenda tarp medžių, norėdama nutverti beždžionę. Harpijos suka lizdus drėgnųjų miškų medžių viršūnėse, todėl jų jauniklių gyvenimas prasideda 70 m aukštyje.*

HARPIJA
Harpijos gyvena tropiniuose miškuose. Jų sparnai trumpi ir platūs, dėl to šie ereliai lėtesni, tačiau labai manevringi. Harpijos skrieja virš medžių lajų ir stveria grobį nuo medžių viršūnių. Jų grobis yra beždžionės ir driežai, tačiau gali pulti ir tinginius. Harpijų patelės didesnės už patinus – jos gali pakelti gyvūnus, sveriančius iki 5,5 kg – maždaug tiek, kiek sveria pačios. Iškirtus miškus, ypač Centrinėje Amerikoje, harpijos pasidarė labai retos.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Harpia harpyja*

PAPLITIMAS Centrinė Amerika, Pietų Amerikos tropikai

DYDIS Kūno ilgis iki 1,10 m

FILIPINŲ ERELIS
Filipinų erelis yra vienas iš labiausiai nykstančių plėšriųjų paukščių – laisvėje beliko apie 150 paukščių. Kaip ir harpija, šie ereliai gyvena tankiuose miškuose. Spartus miškų kirtimas ir sukėlė visiško išnykimo pavojų. Filipinų erelis puola beždžiones, voveres, laukines kiaules ir lemūrus. Jis ieško maisto arba skraidydamas virš medžių, arba tupėdamas lajoje, kur tyliai laukia, kol koks nors gyvūnas atsidurs pakankamai arti.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Pithecophaga jefferyi*

PAPLITIMAS Filipinai

DYDIS Kūno ilgis iki 1,02 m

VIRŠUJE *Praeina penkeri metai, kol baltagalviui ereliui atsiranda baltai juodas suaugusio paukščio apdaras. Šie ereliai ne visuomet stveria gyvą grobį. Didelę jų maisto dalį sudaro mirę ar mirštantys gyvūnai, ypač lašišos.*

BALTAGALVIS ERELIS
Vienas didžiausių pasaulio plėšriųjų paukščių – baltagalvis erelis – yra išrinktas JAV nacionaliniu paukščiu. Jis gyvena upių, ežerų, jūros pakrantėse, maitinasi daugiausia žuvimis, nors puola ir kitus paukščius. Kažkada Šiaurės Amerikoje buvo apie 50 000 baltagalvių erelių, tačiau XX amžiaus 8 dešimtmečio pradžioje dėl apsinuodijimo pesticidu DDT jų sumažėjo iki 2000. Pesticidas dabar uždraustas, o erelių populiacija pamažu atsistato.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Haliaeetus leucocephalus*

PAPLITIMAS Šiaurės Amerika

DYDIS Kūno ilgis iki 1,10 m

AFRIKINIS ERELIS (ŽUVININKAS)
Plėšriųjų paukščių tarpe šis erelis išsiskiria balta galva ir krūtine bei garsiu lojančiu balsu. Jis tupi medžiuose ties vandeniu ir žiūri žemyn ieškodamas maisto. Pamatęs žuvį erelis sklendžia žemyn, stveria grobį viena koja ir kyla atgal, kad atsitūpęs jį sulestų.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Haliaeetus vocifer*

PAPLITIMAS Afrika, į pietus nuo Sacharos dykumos

DYDIS Kūno ilgis iki 75 cm

VIRŠUJE *Plačiai išskleidęs sparnus juodasis peslys demonstruoja padedančias sklęsti ilgas plasnojamąsias plunksnas.*
APAČIOJE *Jamaikos vanagas yra giminingas suopiui, ir lygiai taip pat tvirtai sudėtas.*

JUODASIS PESLYS

Vienas plačiausiai pasaulyje paplitusių plėšriųjų paukščių yra juodasis peslys – geras medžiotojas ir maitėda. Jis taip pat bene mažiausiai bijo žmonių. Azijoje pesliai dažnai apsigyvena miestuose ir miesteliuose, kur nebodami intensyvaus eismo dažnai neria žemyn pastverti maisto likučių. Juodieji pesliai dažnai lydi gaisrus krūmynuose ir ieško ugnies bei dūmų išgąsdintų gyvūnų. Jo, kaip ir kitų peslių, skelta uodega naudojama vietoj vairo, aplenkiant atsiradusias kliūtis.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Milvus migrans*
PAPLITIMAS Centrinė ir Pietų Europa, Afrika, Azija, Australija
DYDIS Kūno ilgis iki 60 cm

JAMAIKOS VANAGAS

Šis plėšrus, tvirtas paukštis yra dažniausias Šiaurės Amerikos vanagas. Jis taip pat yra labiausiai kintantis – žinoma 12 vietinių porūšių, kurių kiekvienas skiriasi dydžiu ir spalva. Jamaikos vanagai gyvena miškuose, atvirose lygumose ir dykumose, misdami daugiausia graužikais. Į Kanadą šie vanagai atskrenda tik vasarą, tačiau didesnėje JAV dalyje gyvena ištisus metus.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Buteo jamaicensis*
PAPLITIMAS Šiaurės ir Centrinė Amerika, Karibų salos
DYDIS Kūno ilgis iki 63 cm

VIRŠUJE *Javinių lingių kūnas ir kojos liekni. Skirtingai nuo daugumos plėšriųjų paukščių, javinės lingės sklendžia sudėjusios sparnus V raidės forma.*

PAPRASTASIS SUOPIS

Didžiojoje Europos ir Azijos dalyje suopiai dažnai matomi sklandantys ore. Iš tolo girdimi jų aukšti, kniaukiantys balsai. Paprastųjų suopių maistą sudaro įvairūs gyvūnai – nuo triušio iki slieko ir maita. Ankstyvą pavasarį, pradėdami veisimosi sezoną, suopiai atlieka įspūdingus tuoktuvinius ritualus. Patinas ir patelė skrieja visai arti vienas kito, o kartais susikimba kojomis ir kūliavirsčia krinta žemyn. Šiaurės Amerikoje suopis kartais vadinamas kalakutiniu grifu (p. 178), tačiau iš tikro jis nėra artimai giminingas suopiui.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Buteo buteo*
PAPLITIMAS Europa, Azija, Afrikos sritys
DYDIS Kūno ilgis iki 54 cm

SRAIGIAĖDIS PESLYS

Šis nuostabus paukštis minta vienintele gėlavandenių sraigių rūšimi. Savo neįprastai ilgu ir plonu snapu jis puikiai iškrapšto sraiges iš kriauklių. Maisto šis peslys ieško skrisdamas žemai virš pelkių ir nendrynų. Pamatęs sraigę stveria ją viena koja ir nešasi ant šakos sulesti.

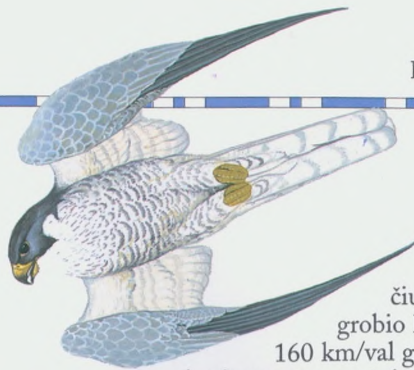
MOKSLINIS PAVADINIMAS *Rostrhamnus sociabilis*
PAPLITIMAS Florida (JAV), Karibų salos, Centrinė Amerika, Pietų Amerikos tropinio klimato juosta
DYDIS Kūno ilgis iki 43 cm

JAVINĖ LINGĖ

Lingės medžioja skrisdamos prie pat žemės, plasnodamos ar sklęsdamos pirmyn ir atgal ta pačia vieta. Pastebėjusios maistą, pavyzdžiui, pelę ar jauną paukštį, jos krinta žemyn ir stveria grobį kojomis. Skirtingai nuo daugumos plėšriųjų paukščių, lingės suka lizdus ant žemės. Jauniklius abu tėvai maitina tol, kol jie pradeda skraidyti. Javinės lingės patelės yra rudos, o šiek tiek mažesni patinai – šviesiai pilki su juodais sparnų galiukais.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Circus cyaneus*
PAPLITIMAS Šiaurės Amerika, Pietų Amerika, Europa, Šiaurės Azija; šiaurinėje arealo dalyje migruoja
DYDIS Kūno ilgis iki 58 cm

DEŠINĖJE
Pelėsakaliai dažnai medžioja miestuose ir kelių pakraščiuose.

Suglaudęs sparnus prie šonų sakalas keleivis neria žemyn

Snapas mažas su nedideliu kabliu

Stiprūs nagai stipriai laiko grobį

Sparnų galai siauri

SAKALAS KELEIVIS

Sakalas keleivis – greičiausias paukštis visame pasaulyje. Jis puola kitus paukščius tiesiog ore ir nerdamas grobio link gali išvystyti daugiau nei 160 km/val greitį. Jis gali numušti balandį vienu nagų smūgiu ir kristi jam iš paskos prie žemės. Kaip ir kitų sakalų, sakalo keleivio kūnas lieknas, uodega ilga ir siaura, o sparnai nusmailėję. Paprastai sakalai peri kalnuose arba ant uolų, tačiau kai kurie apsigyvena miestuose ir suka lizdus ant palangių.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Falco peregrinus*

PAPLITIMAS Paplitęs visame pasaulyje, išskyrus Grenlandiją, Centrinę bei Pietų Ameriką

DYDIS Kūno ilgis iki 48 cm

MEDŽIOLKINIS SAKALAS

Iš 50 žinomų sakalų rūšių šis šiaurinis sakalas yra pats didžiausias. Patelės gali sverti iki 2 kg, arba du kartus daugiau negu dauguma patinų. Medžiokliniai sakalai gyvena Arktyje ir netoli jos, kur maitinasi tetervinais, antimis ir kitais paukščiais. Jie taip pat stveria kiškius ir graužikus, prie žemės padidindami greitį, kad juos užmuštų. Kai kurių medžioklinių sakalų plunksnos pilkos, kitų– beveik baltos. Ši spalva mažiau pastebima sniego fone.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Falco rusticolus*

PAPLITIMAS Peri į šiaurę nuo speigiračio; žiemoja piečiau

DYDIS Kūno ilgis iki 64 cm

PELĖSAKALIS

Pelėsakaliai – maži sakalai, mintantys graužikais ir vabzdžiais. Pelėsakaliai labai gerai mato. Tankiai plazdendami sparnais, išplėtę uodegas jie kabo virš žemės, ieškodami maisto. Pelėsakaliai yra didžiausi paukščiai, galintys ilgesniam laikui pakibti ore. Skirtingai nuo kolibrių (p. 204 – 205), pelėsakalams kyboti reikalingas nestiprus priešinis vėjas. Jie gali užimti kitų paukščių lizdus. Per metus deda vieną dėtį, kurioje būna iki 5 kiaušinių, o išsiritę jaunikliai po mėnesio pradeda skraidyti.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Falco tinnunculus*

PAPLITIMAS Europa, Azija, Afrika; arealo šiaurinėje dalyje migruoja

DYDIS Kūno ilgis iki 35 cm

VIRŠUJE *Vakare kurkiniai grifai susirenka nakvoti medžiuose ir ant uolų atbrailų. Tai apsaugo juos nuo netikėtų antpuolių ir ryte patogiau pakilti ieškant maisto.*

KURKINIS GRIFAS

Grifai – plėšrieji paukščiai, kurie negaudo gyvūnų, o minta dvėsena. Jų labai puiki rega, todėl maisto jie ieško iš oro, sklęsdami aukštai padangėje. Kurkinis grifas, kurį kartais klaidingai vadina suopiu, yra Amerikoje dažniausiai sutinkamas grifas. Jis gyvena įvairiuose biotopuose, bet dažnai matomas virš kelių, kur ieško automobilio numuštų gyvūnų. Kaip ir kitų grifų, jo galva plika – šis prisitaikymas padeda išlikti švariam maitinantis. Suaugusių kurkinių grifų galva ryškiai raudona, išsiskirianti tamsiai rudų plunksnų fone.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Cathartes aura*

PAPLITIMAS Šiaurės Amerika, Centrinė Amerika, Pietų Amerika; nuo Kanados iki Ugnies žemės

DYDIS Kūno ilgis iki 80 cm

Plikos galvos dėka plunksnos neišsitepa krauju

CENTRE *Andų kondorai gracingi ore, tačiau nerangūs ant žemės. Ant patinų pakaušio esanti mėsinga ketera, matyt, padeda privilioti pateles.*

VIRŠUJE *Suaugę Kalifornijos kondorai yra juodi, o galvos plunksnos oranžiškai raudonos.*

ANDŲ KONDORAS

Andų kondoras – didžiausias grifas pasaulyje: jo išskleistų sparnų tarpugalis gali siekti 3,2 m. Tokį dydį pasiekia tik vienas sausumos paukštis – marabu (p. 169). Kondoro galva ir kaklas pliki, tačiau jam būdinga balta plunksnų „apykaklė", o sparnai yra juodos ir baltos spalvos. Kondorai sklendžia aukštai virš kalnų, o lizdus krauna ir peri ant neprieinamų atbrailų. Per metus deda 1 – 3 kiaušinius, o jaunikliai lizde išbūna iki šešių mėnesių.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Vultur gryphus*

PAPLITIMAS Pietų Amerika

DYDIS Kūno ilgis iki 1,32 m

KALIFORNIJOS KONDORAS

Andų kondorai vis dar yra dažni, tačiau jų artimiausiam giminaičiui Kalifornijos kondorui gresia išnykimo pavojus. Kažkada šis milžiniškas grifas buvo sutinkamas Kalifornijos centrinės ir pietinės dalies kalnuose, tačiau dabar beliko tik apie 150 paukščių, iš kurių dauguma laikoma nelaisvėje. Ruošiama nelaisvėje laikomų kondorų veisimo ir jauniklių paleidimo į laisvę programa.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Gymnogyps californianus*

PAPLITIMAS Kalifornija (JAV)

DYDIS Kūno ilgis iki 1,2 m

DĖMĖTASIS GRIFAS

Šis grifas yra 1 iš 6 grifų rūšių, sklandančių virš Afrikos lygumų. Jis pakyla vos patekėjus saulei, kai ima šilti oras, ir susiranda maisto ne tik žiūrėdamas į žemę, tačiau ir stebėdamas kitus grifus. Kai tik vienas grifas pastebi lavoną ir nusileidžia žemyn lesti, greitai susirenka ir kiti už daugelio kilometrų nuo jo buvę grifai. Dėmėtieji grifai yra stipresni negu dauguma kitų Afrikos grifų, todėl jie nustumia mažesniuosius šalin nuo maitos.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Gyps ruepellii*

PAPLITIMAS Afrikos tropinio klimato juosta

DYDIS Kūno ilgis iki 94 cm

Barzdotasis grifas, tupintis ant uolos

BARZDOTASIS GRIFAS (AVIĖDRA)

Barzdotieji grifai nepanašūs į kitus nei išvaizda nei mitybos būdu. Jų galva ir kaklas apaugę plunksnomis, o apie snapą yra šeriniai „ūsai". Šis grifas prisitaikęs misti kietomis lavonų dalimis – oda ir kaulais. Barzdotieji grifai gyvena kalnuose; iš aukštai jie meta žemėn kaulus. Kaulai nukritę sudūžta ir grifai sulesa čiulpus.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Gypaetus barbatus*

PAPLITIMAS Pietų Europa, Afrika, Centrinė Azija

DYDIS Kūno ilgis iki 1,15 m

EGIPTO GRIFAS

Šis mažas, beveik baltas grifas yra vienas iš nedaugelio gyvūnų, naudojančių įrankius maistui susmulkinti. Paprastai Egipto grifas minta vabzdžiais ir dvėsena, tačiau suradęs stručio kiaušinį grifas ima akmenį ir mėto jį į kiaušinį tol, kol jis sudūžta. Egipto grifai dažnai susirenka prie miestų esančiuose šiukšlynuose.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Neophron percnopterus*

PAPLITIMAS Pietų Europa, Afrika, Vidurinieji Rytai, Pietų Azija

DYDIS Kūno ilgis iki 70 cm

DEŠINĖJE *Kuoduotoji karakara gina savo lizdą. Karakaros suka lizdus medžiuose ar ant uolos atbrailų. Deda du arba tris kiaušinius. Karakaros dažnai minta šalia grifų, erzindamos juos ir privesdamos palikti maistą.*

KUODUOTOJI KARAKARA

Karakaros maitinasi žuvusiais gyvūnais, bet jos nėra tikrieji grifai. Jų artimiausi giminaičiai yra sakalai (p. 177). Kaip ir sakalai, jos skrenda plasnodamos sparnais, o ne sklandydamos, bet jų ilgos kojos leidžia joms gerai vaikščioti. Kuoduotosios karakaros gyvena miškų pakraščiuose ir atvirose vietose, dažnai maitinasi keliuose numuštais gyvūnais.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Polyborus plancus*

PAPLITIMAS Šiaurės Amerika, Centrinė Amerika, Pietų Amerika; nuo JAV pietinės dalies iki Ugnies žemės

DYDIS Kūno ilgis iki 53 cm

SEKRETORIUS

Sekretorius yra plėšrusis paukštis, tačiau jis toks savitas, kad biologai juos priskiria atskirai šeimai. Jo snapas kumpas, vidinė dalis raudona, skiauterė plunksnuota, tačiau labiausiai išsiskiria jo ypač ilgos kojos su ganėtinai mažomis pėdomis. Sekretoriai gyvena ant žemės, o savo grobį dažnai mirtinai sutrypia. Jie minta varliagyviais, driežais ir smulkiais graužikais, tačiau mėgstamiausias maistas yra gyvatės. Puldamas gyvatę paukštis prisidengia sparnais lyg skydu – tada gyvatei sunku įgelti. Sekretorius gerai skraido. Lizdus krauna medžių viršūnėse.

MOKSLINIS PAVADINIMAS

Sagittarius serpentarius

PAPLITIMAS Afrika į pietus nuo Sacharos dykumos

DYDIS Kūno ilgis iki 1,5 m

Plunksnomis apaugusi skiauterė pakeliama paukščiui susijaudinus arba bandant privilioti partnerį

Kablys snapo gale yra palyginti nedidelis

VIRŠUJE IR DEŠINĖJE *Sekretorius taip vadinamas dėl ilgų viršugalvio plunksnų. Jos panašios į senovines rašymo plunksnas, kurias sekretoriai užsikišdavo už ausų. Skirtingai nuo kitų plėšriųjų paukščių, sekretorius gali greitai bėgioti, tačiau jo kojos per mažos, kad galėtų sugriebti grobį.*

VIŠTINIAI (MEDŽIOJAMIEJI) PAUKŠČIAI

Vištinius paukščius medžiojamaisiais vadina todėl, kad anksčiau daugumą jų medžiojo maistui. Kai kurie medžiojami ir dabar, tačiau kelios rūšys auginamos fermose. Šių paukščių kūnas stambus, o kojos trumpos. Dauguma jų maitinasi ant žemės. Jie lesa sėklas, vabzdžius ir vikšrus, maisto dažnai randa kapstydami kojomis žemę. Jie gali skristi nedidelį atstumą, tačiau pabaidžius dažniausiai bėga. Dauguma vištinių paukščių lizdus suka ant žemės ir deda daug kiaušinių. Daugiau nei 230 jų rūšių sutinkama įvairiuose žemyniniuose biotopuose – nuo tropinių miškų iki Arktinių tundrų.

Ant daugelio vištinių paukščių galvų yra ryškiaspalvių mėsingų išaugų, kurios reikalingos tuoktuviniams žaidimams

Po snapu kabo mėsinga pabarzdė

Mėsingos kaklo išaugos

RATILIUOTOJI ŠIUKŠLIAVIŠTĖ

Šis Australijos vištinis paukštis ir jam giminingos rūšys kiaušinių neperi. Užuot tupėjusios ant kiaušinių ir juos šildžiusios, šios vištos kiaušinius užkasa didžiulėse smėlio ir nukritusių lapų krūvose. Pūdami lapai įšildo krūvą ir kiaušinis pradeda vystytis. Kasdien patinas snapu patikrina krūvos temperatūrą. Prakapstydamas arba apkaupdamas krūvą, jis išlaiko kiaušinius tiksliai 33 °C temperatūroje. Šiukšlinių vištų kiaušiniai perimi apie 7 savaites. Po to viščiukai išsikasa kelią į paviršių ir paliekami likimo valiai.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Leipoa ocellata*

PAPLITIMAS Australijos pietinė ir vakarinė dalis

DYDIS Kūno ilgis iki 61 cm

APAČIOJE *Ratiliuotosios šiukšliavištės išvaizda yra būdinga daugumai vištinių paukščių. Jos stambų kūną neša stiprios kojos.*

DIDYSIS KRAKSAS (HOKO)

Skirtingai nuo kitų vištinių paukščių, kraksai suka lizdus medžiuose, o pabaidyti pakyla ir tupia ant šakų. Kiaušinių kraksai deda mažiau už kitus vištinius (nuo dviejų iki keturių), tačiau jų jaunikliai vystosi greičiau ir skraido jau po kelių dienų nuo išsiperėjimo. Didysis kraksas yra vienas įspūdingiausių paukščių – ilgomis kojomis ir plunksnomis apaugusia skiautere. Patinai juodi, o patelės – rūdžių raudonumo su juodai baltomis galvomis.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Crax rubra*

PAPLITIMAS Centrinė ir Pietų Amerika; nuo Meksikos iki Kolumbijos

DYDIS Kūno ilgis iki 1 m

KALAKUTAS

Meksikos kalakutai – miškų paukščiai, mintantys gilėmis, kitomis sėklomis bei vabzdžiais. Ir patinų ir patelių galva plika, o plunksnos varinio atspalvio, tačiau patinams

KAIRĖJE IR CENTRE *Kalakutų patinai vilioja pateles išpūsdami plunksnas ir vėduodami sparnais bei uodega. Jų šūksniai girdėti beveik už dviejų kilometrų.*

dar būdinga mėsingos išaugos, kabančios nuo galvos ir kaklo, taip pat ant krūtinės kabantis plunksnų kuokštas. Jau daugiau nei prieš tūkstantį metų laukiniai kalakutai buvo pirmą kartą prijaukinti Meksikoje, tačiau šio amžiaus pradžioje didelėje JAV dalyje jie išnyko. Pastaraisiais metais kalakutai buvo reintrodukuoti į kadaise jų apgyventas vietas ir sėkmingai jose įsikūrė.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Meleagris gallopavo*
PAPLITIMAS JAV, Meksika
DYDIS Kūno ilgis iki 1,17 m

Tympanuchus cupido

Daugelio vištinių paukščių tuoktuviniai ritualai yra įspūdingi, tačiau šio paukščio yra vieni nuostabiausių. Patino kaklo abiejose pusėse yra geltoni maišai – jie išpučiami patelei privilioti. Tuo pačiu patinai šoka, skleisdami garsius gaudžiančius balsus. Šis ritualas atliekamas tuokvietėse, jis vyksta ilgą laiką metai iš metų. *Tympanuchus cupido* nelaimei, dauguma jų gyvenamųjų vietų tapo dirbamais laukais, todėl jų vis labiau mažėja.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Tympanuchus cupido*
PAPLITIMAS JAV centrinė dalis
DYDIS Kūno ilgis iki 43 cm

KURAPKA

Kurapkos – dažnai laukuose besimaitinantys maži vištiniai paukščiai. Jos dažnai laikosi būreliais. Vos pajutusios pavojų kurapkos sprunka šalin bėgte arba skrenda žemai taip greit, kad net švilpia sparnai. Kurapka – vienas labiausiai Europoje paplitusių paukščių. Jos kūnas rudas, o anglų kalbą vartojančios tautos kurapką vadina pilkąja dėl pilkų kojų. Kaskart kurapkos gali sudėti daugiau negu 20 kiaušinių ir jos yra vienos visliausių paukščių pasaulyje. Tačiau, daug kurapkų jauniklių sunaikina plėšrūnai.

VIRŠUJE IR KAIRĖJE *Kaip ir visi vištiniai paukščiai, kurapkos maitinasi ant žemės. Jos visą laiką saugosi plėšrūnų.*

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Perdix perdix*
PAPLITIMAS Vakarų ir Centrinė Europa
DYDIS Kūno ilgis iki 30 cm

HIMALAJINIS ULARAS

Himalajinis ularas atrodo kaip didžiulė kurapka – jis yra vienas artimiausių kurapkos giminaičių. Jo masė iki 3 kg, o baltos ir pilkos plunksnos padeda pasislėpti uolose. Himalajiniai ularai gyvena būriais iki 20 paukščių. Plikuose kalnų biotopuose visuomet trūksta maisto ir himalajiniai ularai jo ieško visą laiką. Lizdą suka ant žemės – po uolomis arba olose.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Tetraogallus himalayensis*
PAPLITIMAS Himalajų kalnai (Pietų Azija)
DYDIS Kūno ilgis iki 56 cm

VIRŠUJE *Viršutinė baltųjų tetervinų pora yra vasariniu, o kita baltųjų tetervinų pora – žieminiu apdaru. Didžiojoje Britanijoje gyvenantieji baltieji tetervinai išlieka rudi visus metus.*

BALTASIS TETERVINAS (ŽVYRĖ)

Baltieji tetervinai priklauso atspariausiems paukščiams pasaulyje. Gyvena arktinėje tundroje, minta lapais, ūgliais ir sėklomis. Žiemą jie apsisaugo nuo stingdančio vėjo įsikasdami į pusnis. Išgyventi padeda plunksnomis apaugusios kojos. Kad užsimaskuotų, ištisus metus paukščiai keičia spalvą. Vasarą baltieji tetervinai yra margai rudi, tačiau žiemą jų plunksnos pasidaro baltos, išskyrus juodą uodegos galiuką.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Lagopus lagopus*
PAPLITIMAS Visa tolimoji Šiaurė, išskyrus Grenlandiją
DYDIS Kūno ilgis iki 38 cm

APAČIOJE *Dieną Kalifornijos putpelė praleidžia ant žemės, tačiau nakvoja medžiuose ir krūmuose. Daugelis vištinių paukščių taip saugosi nuo tamsoje medžiojančių plėšrūnų. Apačioje matome patiną; patelių gerklė nėra juoda, o skiauterė mažesnė.*

KALIFORNIJOS PUTPELĖ

Su elegantiška, į priekį pasvirusia skiautere, Kalifornijos putpelė yra vienas gražiausių Šiaurės Amerikos smulkiųjų vištinių paukščių. Jos plunksnos yra švarios ir tvarkingos, o veidinė dalis, kaklas ir papilvė išmarginta dėmėmis ir juostelėmis. Kalifornijos putpelės dažniausiai gyvena atviruose plotuose ir miškuose, tačiau kartais atklysta į miestų pakraščius. Dauginimosi sezono metu putpelės maitinasi mažais būreliais, tačiau žiemą paukščiai susiburia ir būrio dydis gali pasiekti iki 300 individų. Tokie būriai žiemą gali lengviau už pavienius paukščius išvengti pavojaus, nes būryje vieniems paukščiams maitinantis kiti visą laiką stebi, ar nėra pavojaus.

Pagrindinė plunksnų spalva kinta nuo pilkos iki rudos.

Ašaros formos skiauterė

Viena koja paslėpta plunksnose

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Callipepla californica*

PAPLITIMAS Šiaurės Amerikos vakarai, nuo Britų Kolumbijos iki Baja Kalifornijos (Baja Kalifornija yra Meksikos šiaurės vakarinėje dalyje esantis kyšulys, skiriantis Kalifornijos įlanką nuo Ramiojo vandenyno. – *Vert. past.*)

DYDIS Kūno ilgis iki 25 cm

Putpelių pora, pasislėpusi tarp neišdžiūvusios žolės

PUTPELĖ

Mažos, trumpauodegės putpelės priklauso nedaugeliui dauginits migruojančių vištinių paukščių. Jos žiemoja toli pietuose, Afrikos centrinėje dalyje, o peri už tūkstančių kilometrų – Europoje ir dalyje Vakarų Azijos. Putpelės maitinasi žolėtose vietose ir javų laukuose. Jos tokios mažytės, kad sunkiai pastebimos, tačiau kartais paukštį išduoda švelnus balsas. Nors ir būdamos patyrusios keliautojos, nuo pavojaus putpelės paprastai sprunka bėgdamos, o ne skrisdamos. Peri duobutėse, deda iki 12 slepiamos spalvos kiaušinių.

KAIRĖJE *Fazano patino galva spalvingesnė negu patelės, o uodega daug ilgesnė.*

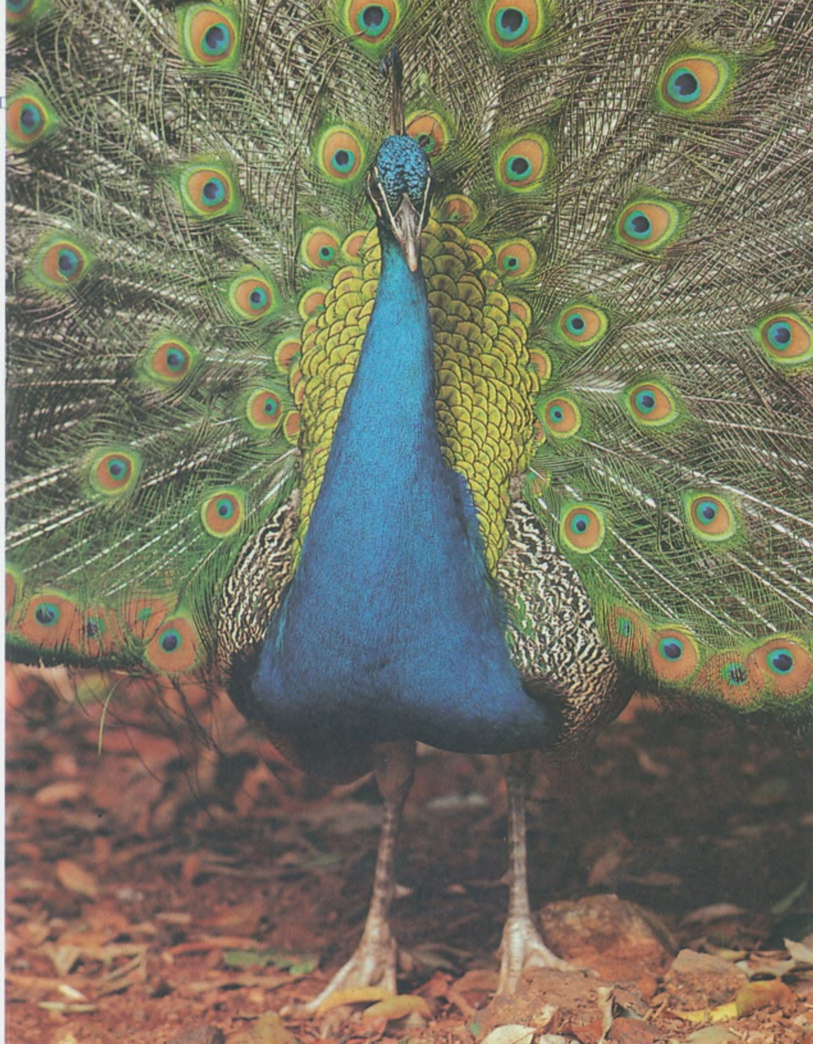
MOKSLINIS PAVADINIMAS *Coturnix coturnix*

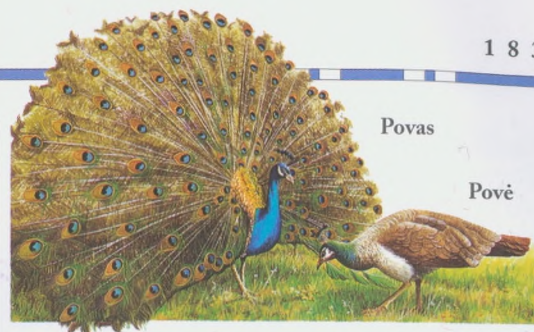
PAPLITIMAS Europa, Azija, Viduriniieji Rytai, Centrinė Azija, Indija

DYDIS Kūno ilgis iki 18 cm

FAZANAS

Fazanai – vištiniai paukščiai ilgomis, besivelkančiomis uodegomis. Fazano patelės yra rudos, patinų kūnas vario spalvos, kaklas vaivorykštinis – žalsvai raudonas, o apie akis yra ryškiai raudonos odos lopinėliai. Fazanai kilę iš Azijos, tačiau maistui ir sportinei medžioklei jie buvo įvežti į daugelį pasaulio šalių. Savo gimtinėje fazanai gyvena miškuose ir atvirose pievose, tačiau gerai prisitaiko gyventi ir kultūrinio landšafto laukuose bei miškeliuose.

POVAS

Paprastai vištinių paukščių patinai atrodo geriau negu patelės, tačiau šis skirtumas ypač ryškus povų tarpe. Povė daugiausia rudos ir baltos spalvos, jos uodega trumpa. Povo kūnas nuostabios mėlynos spalvos, o uodegoje yra iki 150 ypatingai ilgų plunksnų, kurių kiekviena gale turi po mirguliuojančią akutę. Kai povas vilioja povę, jis išskleidžia uodegą kaip vėduoklę ir krato ją taip, kad plunksnos šnara. Labai išsiskiriantis ir skvarbus patino balsas. Visame pasaulyje povų patinai laikomi zoologijos soduose ir parkuose.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Pavo cristatus*

PAPLITIMAS Kilęs iš Indijos, Šri Lankos; pusiau prijaukinti paukščiai įvežti į daugelį pasaulio šalių

DYDIS Kūno ilgis iki 2,15 m

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Phasianus colchicus*

PAPLITIMAS Kilęs iš Centrinės ir pietryčių Azijos; įvežtas į Šiaurės Ameriką, Europą, Australiją, Naująją Zelandiją

DYDIS Kūno ilgis iki 83 cm

Fazanas vaizdingai išskleidžia uodegos plunksnas kaip vėduoklę

ARGAS

Šis drėgnųjų miškų fazanas yra vienas įspūdingiausių Azijos pietrytinės dalies vištinių paukščių. Tiek patelės, tiek patino galva mėlynos spalvos, kūnas pilkai rudas, patinų didžiulės plasnojamosios plunksnos tęsiasi per visą užpakalinę sparno dalį. Šios plunksnos papuoštos taškais. Patinai jas išskleidžia tuoktuvinių žaidimų metu kaip didžiules vėduokles. Kaip ir dauguma kitų įspūdingai atrodančių paukščių, viliodamas pateles patinas stengiasi iš visų jėgų, tačiau visai nedalyvauja statant lizdą ir prižiūrint jauniklius.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Argusianus argus*

PAPLITIMAS Tailandas, Malaizija, Indonezija

DYDIS Kūno ilgis iki 1,85 m

VIRŠUJE *Deimantinis fazanas (Chrysolophus amherstiae) kilęs Azijos pietrytinėje dalyje. Auksinis fazanas (Chrysolophus pictus) gyvena Kinijoje.*

BANKIVINĖ VIŠTA

Iš bankivinės vištos kilo viso pasaulio naminiai paukščiai. Ji gyvena miškų pakraščiuose, o sėklų bei vabzdžių susiranda kojomis kapstydama žemę. Bankivinių vištų jauni patinai panašūs į naminius gaidžius pagal jų keliamą triukšmą ir tokį pat garsų giedojimą. Patelės grakštesnės už namines vištas, jų kūnas visada rudos spalvos. Prijaukintų bankivinių vištų dabar daug kartų daugiau negu laukinių.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Gallus gallus*

PAPLITIMAS Indijos šiaurinė dalis, Azijos pietrytinė dalis

DYDIS Kūno ilgis iki 55 cm

PATARŠKA

Patarškos gyvena lygumose ir miškuose, minta sėklomis, šaknimis ir vabzdžiais. Jų kūnas tamsiai mėlynas su šviesiai mėlynomis dėmėmis, uodega trumpa, kojos stiprios. Visų patarškų galva plika, mėlynos spalvos, o galvos viršuje yra kietas šalmas. Patarškos kilusio iš Afrikos, o maistui auginamos visame pasaulyje. Netgi laikomos nelaisvėje į pavojų jos reaguoja skvarbiu pavojaus šauksmu, kuris panašus į sugedusios mašinos girgždėjimą.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Numida meleagris*

PAPLITIMAS Afrikos tropikai

DYDIS Kūno ilgis iki 58 cm

GERVĖS IR KITI GERVINIAI PAUKŠČIAI

Gervėms ir joms giminingiems paukščiams priklauso kai kurie paukščiai, kurių ūgis sulig suaugusio žmogaus, o taip pat ir tokie, kurie gali lengvai tilpti saujoje. Nežiūrint jų išorinių skirtumų, vidinis panašumas, pvz, griaučių ypatybės, rodo, kad jie glaudžiai giminingi. Daugelis šių paukščių gyvena prie vandens ar pelkėtose vietose, o daugumos kojos ir kaklas yra ilgi. Skrisdami jie nesulenkia kaklo, o kojos yra ištiestos į užpakalį. Dauguma gervinių paukščių peri ant žemės. Iš žinomų 200 rūšių kai kurios yra pasaulyje labiausiai nykstantys paukščiai.

PILKOJI GERVĖ

Pilkosios gervės – atvirų vietų paukščiai. Jos žirglioja ilgomis kojomis, aštriais snapais rankiodamos sėklas ir vabzdžius. Gyvena būriais, o daugelis jų prieš dauginimąsi toli migruoja. Gervės sudaro poras visam gyvenimui, o jų vestuviniai šokiai yra impozantiški. Patinai ir patelės stypčioja aplinkui, lankstosi ir pašoka aukštai į orą. Gervių trachėja (kvėpuojamoji gerklė) yra labai ilga, ir jų garsus trimitavimas girdimas už 2 km. Kažkada gervės buvo plačiai paplitusios, tačiau dabar jų skaičius sumažėjo, nes gervėms išgyventi reikia nepakeistų biotopų.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Grus grus*

PAPLITIMAS Peri Europoje ir Azijoje; žiemoja Pietų Europoje, Azijoje, Šiaurės Afrikoje

DYDIS Kūno ilgis iki 1,12 m

Gervė, stovinti ant vienos kojos

AMERIKINĖ GERVĖ

Šis didingas baltas paukštis yra rečiausia gervė šiaurės Amerikoje, o tuo pačiu ir didžiausia – jos išskleistų sparnų tarpugalis siekia 2,1 m. Kažkada šios gervės gyveno žemyno vakarinės dalies pelkėse, tačiau dabar jų beliko vos 200. Dauguma jų peri Kanadoje, Wood Buffalo nacionaliniame parke, nors žiemoja už daugiau kaip 4000 km, Meksikos įlankos pakrantėje.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Grus americana*

PAPLITIMAS Kanada, JAV

DYDIS Kūno ilgis iki 1,32 m

DIDYSIS EINIS

Ilgakojai, ant žemės gyvenantieji didieji einiai sutinkami atvirose, žole apaugusiose vietose. Dauguma jų gyvena Afrikoje, o didysis einis kilęs iš Europos ir Azijos lygumų. Tai vienas sunkiausių pasaulio paukščių, jų masė iki 18 kg. Didžiojo einio patelė ir patinas yra panašūs, galva pilka, kūnas rudai baltas. Dauginimosi sezono metu patinai atlieka įspūdingus šokius, išpūsdami krūtinę ir užversdami uodegą ant nugaros. Didieji einiai medžiojami ištisus šimtmečius ir dabar jie tapo retesni negu buvo anksčiau.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Otis tarda*

PAPLITIMAS Ispanija, Centrinė Europa, Centrinė ir Rytų Azija

DYDIS Kūno ilgis iki 1 m

DEŠINĖJE *Amerikinė gervė kartais braido vandenyje, tačiau daugiausia maisto susiranda sausumoje.*

LAUKYS

Laukiai – tai maži, tvirti gėlųjų vandenų paukščiai trumpais snapais ir juodomis plunksnomis. Daugiausia laiko jie praleidžia ant vandens, rinkdami maistą nuo vandens paviršiaus arba nardydami į dugną. Jų kojos nėra plėvėtos, kojų pirštus juosia lankstūs krašteliai, kuriais laukys plaukdamas stumia vandenį. Nors ir mažas, laukys yra triukšmingas ir agresyvus. Dauginimosi sezono metu jie vaikosi vienas kitą vandens telkiniuose, o kartais sulesa kitų vandens paukščių jauniklius. Laukiai suka lizdus netoli pakrančių, deda iki 10 slepiamos spalvos kiaušinių. Labai panaši laukių rūšis gyvena Šiaurės Amerikoje.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Fulica atra*

PAPLITIMAS Kilęs iš Europos, Azijos, Australijos; introdukuotas į Naująją Zelandiją

DYDIS Kūno ilgis iki 43 cm

Lanksčios juostelės apie kojų pirštus

PAČIAME VIRŠUJE *Patekusi į pavojų nendrinė vištelė gali pasinerti lyg povandeninis laivas, paviršiuje palikdama tik snapą.*

VIRŠUJE *Pastebėta atviroje vietoje ilgasnapė vištelė žvilgsnio vengia „sustingdama".*

KAIRĖJE *Nendrinės vištelės jaunikliai lizdą palieka vos 2–3 dienų amžiaus. Tuo metu jie jau gerai plaukioja.*

Dėmėti raštai maskuoja kiaušinius

Pilkšvai juodos plunksnos

VIRŠUJE *Skirtingai nuo ančių, laukio patinai ir patelės yra visai vienodi. Per metus patelės paprastai išaugina vieną vadą, tačiau dažnai kiaušinius jos deda ir į savus, ir į kaimyninius lizdus.*

NENDRINĖ VIŠTELĖ

Nendrinė vištelė yra panaši į laukį, tačiau mažesnė, baikštesnė ir didesnė slapukė. Ji gerai plaukioja, tačiau daug maisto randa sausumoje – šlapiame dumble ir žole apaugusiuose laukuose. Vos pajutusi pavojų vištelė ieško priedangos ir pasislepia augalų sąžalynuose prie vandens. Dauginimosi sezono metu nendrinių vištelių snapas yra raudonas, todėl nesunkiai atskiriamos nuo laukių.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Gallinula chloropus*

PAPLITIMAS Visame pasaulyje, išskyrus Australiją, Naująją Zelandiją ir tolimąją šiaurę

DYDIS Kūno ilgis iki 33 cm

SULTONVIŠTĖ TAKAHĖ

Sultonvištė takahė – didelis neskraidantis, nendrinei vištelei giminingas paukštis. Kūnas tamsiai mėlynas, kojos raudonos, o stiprus snapas – skaisčiai raudonas. Snapu ji lesa kuokštais augančias žoles, koja prilaikydama jų palenktus stiebus. Sutinkamos tik Naujojoje Zelandijoje. Vienu metu jau buvo manoma, kad šie paukščiai išnyko dėl įvežtų žinduolių, pavyzdžiui, kačių. Tačiau 1948 m. maža sultonviščių takahių grupelė buvo aptikta Marčisono kalnuose, esančiuose Pietų Saloje. Dabar šie paukščiai saugomi, todėl tikimasi, kad rūšis išliks.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Porphyrio mantelli*

PAPLITIMAS Naujosios Zelandijos Pietų Sala

DYDIS Kūno ilgis iki 63 cm

ILGASNAPĖ VIŠTELĖ

Ilgasnapės vištelės gyvena tarp pakrantės augalų. Jų plokščia kūno forma tinkama landžioti augalų tankumynuose. Į atviras vietas vištelės išlenda labai atsargiai. Nors ir būdamos beveik visada pasislėpusios, vištelės išsiduoda garsiais, keistais balsais. Vandeninės vištelės balsas skamba kaip paršiuko žviegimas ir kriuksėjimas – tikrai per garsus tokiam mažam paukščiui.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Rallus aquaticus*

PAPLITIMAS Europa, Centrinė Azija, Tolimieji Rytai, Šiaurės Afrika

DYDIS Kūno ilgis iki 28 cm

TILVIKINIAI PAUKŠČIAI

Tilvikai – pakrančių paukščiai, gyvenantys viso pasaulio jūrų pakraščiuose, ežeruose, pelkėse ir pievose. Dauguma jų yra maži ar vidutinio dydžio paukščiai lieknomis kojomis ir ilgais, jautriais snapais. Jie dažnai skvarbo šlapią smėlį, dumblą ir žoles, susirasdami kirmėlių, moliuskų ir kitų mažų gyvūnėlių, kuriuos nutveria apčiuopdami. Tilvikai deda kiaušinius tiesiog ant smėlio. Tai rūpestingi tėvai, kartais iš oro puolantys per arti priėjusius gyvūnus. Pasaulyje yra daugiau kaip 200 tilvikinių paukščių rūšių. Daugelis peri tolimoje šiaurėje, migruodami būriais, susidedančiais iš 10 000 individų.

VIRŠUJE *Žakanos lizdą dažnai susisuka ant plaukiojančių vandens augalų. Lizdą ir jauniklius prižiūri patinas.*

CENTRE *Net ilsėdamosi, jūrinė šarka visą laiką žvalgosi pavojų.*
APAČIOJE *Vasaros metu kojūko patino galva yra juodos spalvos.*

AUSTRALINĖ ŽAKANA

Žakanos gyvena apaugusiuose ežeruose ir tvenkiniuose. Nors priverstos ir gali plaukti, žakanos dažniausiai bėginėja lelijų lapų paviršiumi kaip plaukiojančiais plausteliais. Žakanos gali taip bėgioti, nes jų kūno masė pasiskirsto ant be galo ilgų kojos pirštų. Australinės žakanos kūnas rudai baltas, o ant galvos yra mėsinga skiauterė. Kaip ir kitos žakanos, ant sparnų priekio jos turi aštrius pentinus, kuriuos naudoja peštynėms.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Irediparra gallinacea*

PAPLITIMAS Filipinai, Indonezija, Naujoji Gvinėja, Australija

DYDIS Kūno ilgis iki 26 cm

JŪRINĖ ŠARKA

Jūrinės šarkos yra dideli, triukšmingi paukščiai, gyvenantys uolėtose jūros pakrantėse ir paplūdimiuose, o kartais ir sausumoje netoli vandens. Žinoma 11 rūšių, dauguma jų yra arba juodai arba rudai baltos su ilgais oranžiniais arba raudonais snapais. Jūrinės šarkos snapu naudojasi dvejopai. Kai kurie paukščiai snapu prakala kietas midijų ir širdučių kriaukles, kiti snapą naudoja kaip pincetą, traukdami iš smėlio kirmėles. Jūrinės šarkos peri žvirgždėtuose paplūdimiuose, kasmet padėdamos iki 4 slepiamos spalvos kiaušinių.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Haematopus ostralegus*

PAPLITIMAS Peri Europoje, Centrinėje Azijoje, Tolimuosiuose Rytuose; žiemoja Vakarų ir Pietų Europoje, Afrikoje, Viduriniuosiuose Rytuose ir Indijoje

DYDIS Kūno ilgis iki 43 cm

KOJŪKAS

Lyginant su kūnu, kojūko kojos yra ilgiausios iš visų paukščių. Jos yra skaisčiai rausvos, o pakilus skristi išsikiša toli už uodegos. Kojūkai minta vabzdžių lervomis ir kitais mažais gyvūnais. Ilgomis kojomis jie braido ežeruose bei lagūnose. Maisto randa vandens paviršiuje. Lizdus kojūkai daro atviruose dumblynuose, o kai atsitupia perėti, kojos kyšo kaip atbulai sulenkti keliai.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Himantopus himantopus*

PAPLITIMAS Peri Šiaurės Amerikoje, Europoje, Centrinėje Azijoje; žiemoja didesnėje Pietų pusrutulio dalyje

DYDIS Kūno ilgis iki 38 cm

AVOCETĖ

Avocetės – vieninteliai tilvikiniai paukščiai, kurių snapai riesti į viršų. Užuot ieškojusios maisto skvarbymo būdu, avocetės žirglioja seklumomis, ir judina į šonus kiek žemiau vandens paviršiaus panertą snapą. Jei avocetė paliečia ką nors valgomo, čiumpa snapu lyg pincetu ir tuojau praryja. Avocetės gyvena lagūnose ir apysūriuose ežeruose, peri dumblėtose salelėse. Iš 4 žinomų rūšių ši avocetė yra plačiausiai paplitusi. Kai šiaurėje žiema, kai kuriuose Rytų Afrikos ežeruose avocečių susirenka dešimtys tūkstančių.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Recurvirostra avosetta*

PAPLITIMAS Peri Europoje, Centrinėje Azijoje, vietomis Afrikoje; žiemoja daugiausia Afrikoje, Persijos įlankoje

DYDIS Kūno ilgis iki 45 cm

KAIRĖJE *Kaip ir daugelis kitų tilvikų, avocetė gali rasti maisto apčiuopdama jį snapu. Gerai išlavėjusių jutimo organų dėka ji gali susirasti maisto dumbliname vandenyje.*

Snapo galas sustorėjęs

Apie krūtinę eina dviguba juosta

DEŠINĖJE *Balsingasis kirlikas stovi ant lizdo. Jei plėšrūnas prisiartintų, tėvai nuvilios jį šalin apsimesdami, kad jiems lūžęs sparnas. Taip apgaudinėja dauguma tilvikų.*
APAČIOJE *Pempės nebėra tokios dažnos kaip anksčiau, nes jų gyvenamos vietos dažnai nusausinamos ir suariamos.*

BALSINGASIS KIRLIKAS

Šis ryškiai išmargintas tilvikas taip vadinamas dėl savo veriančio balso, skambančio panašiai į „killdee, kill-dee". Jo kūnas lieknas, o krūtinė ryškiai juostuota. Šis paukštis gyvena įvairiuose biotopuose – laukuose, upių pakrantėse, jūrų pakraščiuose. Balsingasis kirlikas suka lizdą ant žvirgždo ir žvyro, o kartais deda kiaušinius ant plokščių stogų.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Charadrius vociferus*

PAPLITIMAS Peri visoje Šiaurės Amerikoje, išskyrus arktines sritis; žiemoja Šiaurės Amerikos pietuose, Centrinėje Amerikoje, dalyje Pietų Amerikos

DYDIS Kūno ilgis iki 25 cm

PEMPĖ

Skirtingai nuo daugumos tilvikų, pempės paprastai gyvena sausumoje. Drėgni žolėti laukai yra vienas mėgstamiausių pempių biotopų, nors kitos pempių rūšys mėgsta gyventi arčiau vandens. Pempei būdinga elegantiškas kuodukas, žaliai juoda nugara ir trumpas aštriu galu snapas. Dauginimosi sezono metu patinai atlieka įspūdingus šokius ore, krisdami iš dangaus žemyn. Kadangi pempės lizdai yra ant žemės, joms tenka visą laiką saugotis plėšrūnų. Jei tik varna arba lapė atsiduria netoli lizdo, tėvai tuojau puola, bandydami nuvyti jas šalin.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Vanellus vanellus*

PAPLITIMAS Peri Šiaurės Europoje, Centrinėje Azijoje; žiemoja Vakarų ir Pietų Europoje, Šiaurės Afrikoje, Viduriniuosiuose Rytuose, Azijojos pietinėje dalyje

DYDIS Kūno ilgis iki 30 cm

BALTASPARNIS SĖJIKAS

Šio mažo tilviko kasmetinės migracijos yra vienos ilgiausių tarp sausumos paukščių. Jis žiemoja Pietų Amerikos centrinėje dalyje, o perėti skrenda į šiaurę, į Arktikos gilumą. Kelionė į šiaurę daugiausia vyksta virš sausumos, tačiau grįždami atgal suaugę paukščiai skrenda trumpesniu ir pavojingesniu keliu. Nuo Kanados rytinės dalies jie pasuka tiesiog į Atlanto vandenyną ir skrenda į pietus, kol pasiekia Braziliją. Toks posūkis sutaupo energijos, tačiau nenutūpiant tenka nuskristi beveik 4000 km. Dauginimosi sezono metu baltasparniai sėjikai yra auksaspalviai, o likusią metų dalį – pilki.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Pluvialis dominica*

PAPLITIMAS Peri Aliaskoje ir Kanados šiaurėje; žiemoja Pietų Amerikos centrinėje dalyje

DYDIS Kūno ilgis iki 27 cm

VIRŠUJE *Baltasparnis sėjikas ruošiasi migruoti į pietus; jis kaupia riebalus lesdamas uogas Kanados pakrantėse. Atgal tuo pačiu keliu grįžti jie negali, nes šioje pasaulio dalyje pavasaris labai vėlyvas. Ant užšalusios žemės paukščiai sunkiai randa maisto.*

AKMENĖ

Šis mažas, tvirtai sudėtas tilvikas gyvena akmenuotame pajūryje ir minta neįprastu būdu. Trumpais snapais akmenės stumdo akmenis ir dumblius, surasdamos po jais pasislėpusius gyvūnus. Žinomos 2 akmenių rūšys. Juodoji akmenė (*Arenaria melanocephala*) gyvena Šiaurės Amerikoje, Ramiojo vandenyno pakrantėje, o ši aprašomoji akmenė sutinkama beveik visur, nuo Aliaskos iki Australijos.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Arenaria interpres*

PAPLITIMAS Peri visoje Arktyje; žiemoja Vakarų Europoje, Šiaurės Amerikos pietuose, Australijoje, Naujojoje Zelandijoje, tropikuose

DYDIS Kūno ilgis iki 23 cm

APAČIOJE *Akmenės reakcija labai greita. Nustūmusi į šoną akmenį ar žvirgždą ji kapteli nespėjusius pabėgti vabzdžius ir mažus krabus.*

ŽALIAKOJIS TULIKAS

Kiekvieną pavasarį žaliakojų tulikų būriai skrenda į šiaurę, perėti Sibiro tundroje. Šių paukščių sparnai pilki, papilvė balta, o vardą jie gavo dėl žalių kojų. Žaliakojai tulikai peri pelkėtose vietose ar miško kirtimuose. Kaip ir visų tilvikų, tulikų jaunikliai vystosi labai greitai. Tik išsiritę jie jau gali maitintis patys, o virš galvos praskrendant plėšrūnui jaunikliai instinktyviai priglunda prie žemės.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Tringa nebularia*

PAPLITIMAS Peri Šiaurės Europoje, Sibire; žiemoja daugiausia Afrikoje, Pietų Azijoje, Australijoje

DYDIS Kūno ilgis iki 34 cm

DIDŽIOJI KUOLINGA

Kuolingos yra vienos iš didžiausių tilvikų; jų plunksnos rudai dėmėtos ar pilkos, ilgas snapas lenktas žemyn. Kuolingos gyvena pajūryje bei drėgnose žemyno vietose. Jos geriausiai sugeba rasti šlapiame smėlyje ar dumble pasislėpusias kirmėles ir kitus gyvūnus. Ieškodama maisto kuolinga skvarbo žemę sučiauptu snapu. Pajutus maistą jai užtenka praverti snapo galiuką, sučiupti gyvūnėlį ir ištraukti jį į dumblo paviršių. Didžiosios kuolingos peri drėgnose pievose ir kitose pelkėtose vietose. Jos žinomos dėl puikaus, gaudžiančio balso.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Numenius arquata*

PAPLITIMAS Peri Šiaurės Europoje ir Azijoje; žiemoja Vakarų ir Pietų Europoje, Afrikoje, Pietų Azijoje

DYDIS Kūno ilgis iki 60 cm

Anarhynchus frontalis

Tai vienintelis pasaulyje paukštis su į dešinę lenktu snapu. Gyvena Naujojoje Zelandijoje, vasarą praleisdamas akmenuotose Pietinės Salos pakrantėse, žiemoja Šiaurinėje Saloje. Snapas yra puikus įrankis, kuriuo jis ištraukia tarp akmenų pasislėpusias vabzdžių lervas ir kitus gyvūnus. Purpčiodamas ant akmenų jis greitai čiumpa grobį, pasukdamas snapą pagal laikrodžio rodyklę. Peri tiesiog ant upės žvirgždo, per metus deda tik 2 kiaušinius.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Anarhynchus frontalis*

PAPLITIMAS Naujoji Zelandija

DYDIS Kūno ilgis iki 21 cm

VIRŠUJE *Didžioji kuolinga savo iki 19 cm ilgio snapu pasiekia giliai į šlapią dumblą įsiraususias kirmėles.*
APAČIOJE *Išsiritusio Anarhynchus frontalis snapas trumpas ir tiesus. Paukščiui augant snapas ilgėja ir užsilenkia į dešinę.*

PLAUKIKAS

Daugumos paukščių patinai yra ryškesnių spalvų negu patelės, o patelės daugiau laiko praleidžia augindamos jauniklius. Plaukikų tarpe viskas yra atvirkščiai. Dauginimosi sezono metu patelės kaklas būna ryškiai raudonas; savo spalvingomis plunksnomis ji privilioja partnerį. Patinas vienintelis peri dėtį ir rūpinasi jaunikliais. Dar plaukikai išsiskiria tuo, kad gerai plaukioja ir maistą renka nuo vandens paviršiaus, tuo tarpu kai dauguma kitų tilvikų maitinasi vaikščiodami.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Phalaropus lobatus*

PAPLITIMAS Peri Arktyje ir šiaurinėse platumose; žiemoja tropinio klimato juostos jūrų pakrantėse

DYDIS Kūno ilgis iki 18 cm

DEŠINĖJE *Žiemą plaukiko patelės ir patino plunksnos blankios. Vasarą patelės yra ryškesnių spalvų už patinus.*

GAIDUKAS

Žiemą gaidukai atrodo panašūs į kitus tilvikus, tačiau pavasarį patinams apie kaklą išauga keista plunksninė „apykaklė", o virš galvos – papildomas kuodas. Apykaklės būna įvairiaspalvės; patinai demonstruoja jas tuokvietėse (tradicinėse tuoktuvinių žaidimų vietose) viliodami pateles ir konkuruodami dėl galimybės poruotis. Susiporavusi patelė palieka tuokvietę ir viena augina jauniklius. Gaidukai gyvena pelkėse ir žolėtose vietose, maitinasi daugiausia vabzdžiais.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Philomachus pugnax*

PAPLITIMAS Peri Šiaurės Europoje, Sibire; žiemoja daugiausia Afrikoje

DYDIS Kūno ilgis iki 29 cm

VIRŠUJE *Pavasarį vestuvių apdaru gaidukai ryškiai skiriasi nuo kitų paukščių.*

APAČIOJE *Perkūno oželio patelė rūpestingai peri dėtį.*

JŪRINIS BĖGIKAS

Jūriniai bėgikai maitinasi uolėtose jūros pakrantėse, kur jie po atoslūgio skvarbo moliuskus. Šis mažas kresnas paukštis peri vienoje šiauriausių Žemės vietų – 1000 km juostoje nuo Šiaurės ašigalio. Skirtingai nuo kitų Arkties tilvikų, jūrinis bėgikas nemigruoja toli į pietus. Kai kurie paukščiai ir žiemą lieka arti speigiračio, kur kasdien būna vos kelios šviesios valandos.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Calidris maritima*

PAPLITIMAS Peri toli Arktyje; žiemoja Šiaurės Amerikos šiaurės rytinėje dalyje, Islandijoje, Europos šiaurės vakarinėje dalyje

DYDIS Kūno ilgis iki 22 cm

PERKŪNO OŽELIS

Perkūno oželis yra mažas slapukas rudomis plunksnomis ir ilgu tiesiu snapu. Jis gyvena miškuose ir drėgnose vietose, kur po maitinimosi šlapiame dumble palieka mažų skylučių eiles. Perkūno oželiai gerai slepiasi, o netikėtai užklupti klykdami staiga pakyla į orą ir skrisdami zigzagais išnyksta. Dauginimosi sezono metu patinai nardo ore ir skleidžia nuostabius dūzgiančius garsus. Garsą skleidžia dvi išorinės uodegos plunksnos, kurios vibruoja skrosdamos orą.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Gallinago gallinago*

PAPLITIMAS Peri Šiaurės Amerikoje, Šiaurės Europoje, Šiaurės Azijoje; žiemoja Šiaurės Amerikoje, Vakarų ir Pietų Europoje, Afrikoje, Pietų Azijoje

DYDIS Kūno ilgis iki 27 cm

PLĖŠIKAI, KIRAI IR ŽUVĖDROS

Plėšikų žinoma 7 rūšys, kirų ir žuvėdrų - apie 85. Plėšikai dažniausiai peri šaltose vietose, bet kirai ir žuvėdros sutinkami visame pasaulyje pajūriuose, priekrantėse, o kai kada ir toli žemyne. Jų kojos plėvėtos, plunksnos neperšlampamos, visi puikiai skraido. Žuvėdros minta žuvimis, o dauguma kirų krante ieško dvėsenos arba iš laivų išmestų šiukšlių. Kirai ir žuvėdros gali būti įžūlūs, o plėšikai už juos dar agresyvesni. Jie lesa kiaušinius ir jaunus paukščiukus, dažnai pavagia kitų jūrinių paukščių maistą.

VIRŠUJE *Smailiauodegių plėšikų spalva nėra vienoda. Kai kurie jų yra tamsiai rudi, kitų nugara ruda, o papilvė šviesesnė.*
APAČIOJE *Sidabriniai kirai sudaužo moliuskų kiautus, mėtydami juos iš aukštai.*

SMAILIAUODEGIS PLĖŠIKAS

Smailiauodegis plėšikas yra įgudęs oro piratas. Jis medžioja graužikus ir vagia kiaušinius, tačiau daugumą maisto gauna priversdamas kitus paukščius išmesti sugautas žuvis. Krintančią žuvį plėšikas pagauna ore. Smailiauodegiai plėšikai peri kolonijomis tundroje arba atviruose pajūrio plotuose. Žiemą jie praleidžia skraidydami virš vandenyno, dažnai nulydėdami žvejybos tralerius šimtus kilometrų į vandenyną.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Stercorarius parasiticus*

PAPLITIMAS Peri tolimojoje šiaurėje; žiemoja pietuose iki Pietų vandenyno

DYDIS Kūno ilgis iki 46 cm

VIRŠUJE *Didysis plėšikas dažnai atima maistą iš didesnių už save paukščių.*

DIDYSIS PLĖŠIKAS

Šis galingas tamsiai rudas paukštis daugiausia gyvena kitų paukščių sąskaita. Jis lesa jūrinių paukščių jauniklius ir kiaušinius bei vaikosi suaugusius paukščius, priversdamas juos atryti grobį. Lesa ir negyvus gyvūnus, kumpu snapu kapodamas jų lavonus. Peri ant žemės, paprastai deda 2 kiaušinius. Didysis plėšikas yra artimas Pietų vandenyne gyvenančiam ir pingvinų jauniklius dažnai puolančiam antarktiniam plėšikui. Šios abi plėšikų rūšys yra tokios panašios, kad ilgą laiką buvo laikomos viena.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Stercorarius skua*

PAPLITIMAS Atlanto vandenyno šiaurinė dalis

DYDIS Kūno ilgis iki 66 cm

Galingas snapas

SIDABRINIS KIRAS

Šis vaidingas ir triukšmingas paukštis yra vienas plačiausiai paplitusių ir geriausiai prisitaikiusių Šiaurės pusrutulio kirų. Jis maitinasi laukuose, šiukšlynuose ir pajūryje, dažnai seka žvejybos laivus ar keltus, laukdamas bet kokių per bortą išmestų liekanų. Sidabriniai kirai peri kolonijomis, lizdus suka iš dumblių ar kitų augalų. Paprastai jie peri ant žemės, nors kai kuriuose pajūrio miestuose įsikuria ant stogų. Vos kam nors priėjus per arti prie kiaušinių ar jauniklių, tėvai ima sukti ratus virš įsibrovėlio galvos, kurtinančiai šaukdami garsiu, viauksinčiu balsu.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Larus argentatus*

PAPLITIMAS Šiaurės pusrutulio pajūris ir žemyno plotai

DYDIS Kūno ilgis iki 60 cm

Balnotasis kiras ant žemės

BALNOTASIS KIRAS

Tai vienas didžiausių pasaulio kirų, kurio išskleistų sparnų tarpugalis siekia iki 1,7 m. Jo galingas snapas yra geltonas, kūnas ir galva balti, o nugara ir sparnai juodi. Balnotieji kirai minta dvėsena, tačiau jie yra ir neblogi plėšrūnai. Jie gali užmušti triušio dydžio gyvūnus, čiumpa jūrinių paukščių jauniklius bei ančiukus ir juos praryja. Skirtingai nuo sidabrinių kirų, balnotieji kirai medžioja pavieniui ar poromis. Lizdus suka uolėtuose krantuose, deda 3 kiaušinius.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Larus marinus*

PAPLITIMAS Atlanto vandenyno šiaurinė dalis

DYDIS Kūno ilgis iki 79 cm

RUDAGALVIS KIRAS

Žiemą šie smulkūs kirai yra pilki ir balti, o vestuviniu apdaru atrodo lyg įmerkę galvą į tamsiai rudą rašalą. Rudagalviai kirai kartais maitinasi pajūryje, tačiau ir sausumoje jaučiasi kaip namie. Jie dažnai seka plūgą, rinkdami sliekus ir kitus nedidelius gyvūnus. Nakvoja ežeruose ir vandens saugyklose, peri pelkėtose vietose ant žemės.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Larus ridibundus*

PAPLITIMAS Peri Europoje, Azijos šiaurinėje dalyje; žiemoja Europoje, Šiaurės Afrikoje, Azijoje, Šiaurės Amerikoje palei Atlanto pakrantę

DYDIS Kūno ilgis iki 36 cm

KAIRĖJE *Kirai kvatokliai (Larus ichthyaetus) peri Centrinės Azijos vidinių jūrų ir didelių ežerų pakrantėse. Kaip ir daugumos kitų kirų, žiemą jų galva yra pilkos spalvos.*

APAČIOJE *Rudagalviai kirai ieško maisto netoli stumbrų. Jie gaudo stumbrų pabaidytus vabzdžius ir kitus mažus gyvūnėlius.*

TRIPIRŠTIS KIRAS

Jie mažesni ir elegantiškesni už daugumą kirų ir beveik visą maistą randa jūroje. Tripirščiai kirai peri triukšmingomis kolonijomis ant stačių uolų atbrailų. Skirtingai nuo savo giminaičių, jie suka tvirtus puoduko formos lizdus dumble, juos prie uolų priklijuodami. Išauginę jauniklius tėvai išsiskirsto kas sau, tačiau kitais metais vėl grįžta į tą pačią vietą, poruojasi ir vėl išaugina jauniklius.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Rissa tridactyla*

PAPLITIMAS Atlanto ir Ramiojo vandenynų šiaurinė dalis

DYDIS Kūno ilgis iki 41 cm

RAUDONSNAPIS KIRAS

Šis kiras – tai pats dažniausias Australijos jūrinis paukštis. Jo apvalainas kūnas yra baltas, sparnai ir nugara sidabriškai pilki, o kojos ir snapas – ryškiai raudoni. Jie puikiai jaučiasi tiek miestuose ir ežeruose, tiek ir jūroje. Maitintis raudonsnapiai kirai dažnai, o ypač audringu metu susirenka laukuose ir prie šiukšlynų. Jie peri ant žemės, kasmet sudėdami 1 – 3 kiaušinius.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Larus novaehollandiae*

PAPLITIMAS Australija, Naujoji Zelandija

DYDIS Kūno ilgis iki 43 cm

VIRŠUJE *Aštrūs tripirščių kirų nagai padeda jiems perėjimo metu laipioti uolų atbrailomis.*

APAČIOJE *Mažiausio pasaulyje mažojo kiro (Larus minutus) kūno ilgis siekia vos 25 cm.*

POLIARINĖ ŽUVĖDRA

Žuvėdros yra grakštesnės už kirus. Jų snapai smaili, sparnai siauri, o uodegos skeltos. Užuot rankiojusios liekanas pakrantėse, žuvėdros skrajoja virš vandens ir nerdamos žemyn nutveria smulkias žuveles. Šie lengvo sudėjimo paukščiai skrieja nepavargdami, o poliarinė žuvėdra yra bene geriausia keliauninkė tarp žuvėdrų. Poliarinės žuvėdros peri Šiaurės pusrutulio šaltose vietose, dėdamos kiaušinius į žvirgžde iškapstytas duobutes. Baigusios daugintis jos maitindamosi pakeliui skrenda visą tolimą kelią iki Pietų vandenyno. Į šiaurę atėjus pavasariui jos vėl skrenda atgal, ir visa kelionė gali būti daugiau negu 35 000 km ilgio.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Sterna paradisea*

PAPLITIMAS Peri Šiaurės Europoje, Šiaurės Amerikos šiaurinėje dalyje, Šiaurės jūros pakraščiuose; žiemoja daugiausia Pietų vandenyne

DYDIS Kūno ilgis iki 35 cm

INKA

Daugelio žuvėdrų plunksnos yra pilkos ir baltos, tačiau inkos spalvos visai kitokios. Jos snapas ir kojos yra ryškiai raudoni, o kūnas tamsiai pilkas, tačiau nuo snapo pagrindo tęsiasi baltos plunksnos, primenančios ilgus, susisukusius ūsus. Inkos maitinasi dideliais būriais, dažnai gaudydamos nuo kormoranų bei jūrų liūtų sprunkančias žuvis.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Larosterna inca*

PAPLITIMAS Pietų Amerika, Ramiojo vandenyno pakrantė

DYDIS Kūno ilgis iki 42 cm

BALTOJI ŽUVĖDRA

Ši baltutėlė žuvėdra skrajoja po atviro vandenyno erdves. Ji ypač nebaikšti ir dažnai prieš nutoldama ratu apskrenda laivus. Baltosios žuvėdros peri nuošaliose salose, kasmet sudėdamos tik po 1 kiaušinį. Užuot kaip dauguma žuvėdrų perėjusios tiesiog ant žemės, jos deda kiaušinius ant plikų žemai augančių medžių šaknų. Tėvai saugo kiaušinį savo kūnu, o išsiritęs jauniklis po poros dienų nušoka žemėn.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Gygis alba*

PAPLITIMAS Pasaulio tropinio klimato juostos vandenynai, išskyrus Ramiojo vandenyno rytinę dalį

DYDIS Kūno ilgis iki 33 cm

JUODASIS ŽIRKLIASNAPIS

Žirkliasnapiai yra pasaulyje vieninteliai paukščiai, kurių apatinė snapo dalis daug ilgesnė už viršutinę. Jie skrieja ežerų ir lagūnų paviršiumi pražioję snapus ir, jei tik snapas paliečia žuvį ar kitą nedidelį gyvūną, viršutinė snapo dalis užsiveria, o paukštis praryja grobį. Žinomos 3 šių paukščių rūšys. Juodasis žirkliasnapis yra iš jų didžiausias ir tik jis kartais skraido virš jūrų.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Rhyncops niger*

PAPLITIMAS Šiaurės, Centrinė ir Pietų Amerika

DYDIS Kūno ilgis iki 50 cm

VIRŠUJE *Poliarinių žuvėdrų abu tėvai maitina jauniklius. Matome vieną sugrįžus su žuvimi, o kitą šildantį paukščiukus.*
APAČIOJE *Mormono snapas pilnas jaunikliui nešamų tobių. Mormonai palieka jauniklius šiems pasiekus 6 savaičių amžių ir jie nuskrenda žemyn jūros link.*

Siauri sparnai skirti greitam, aktyviam skrydžiui

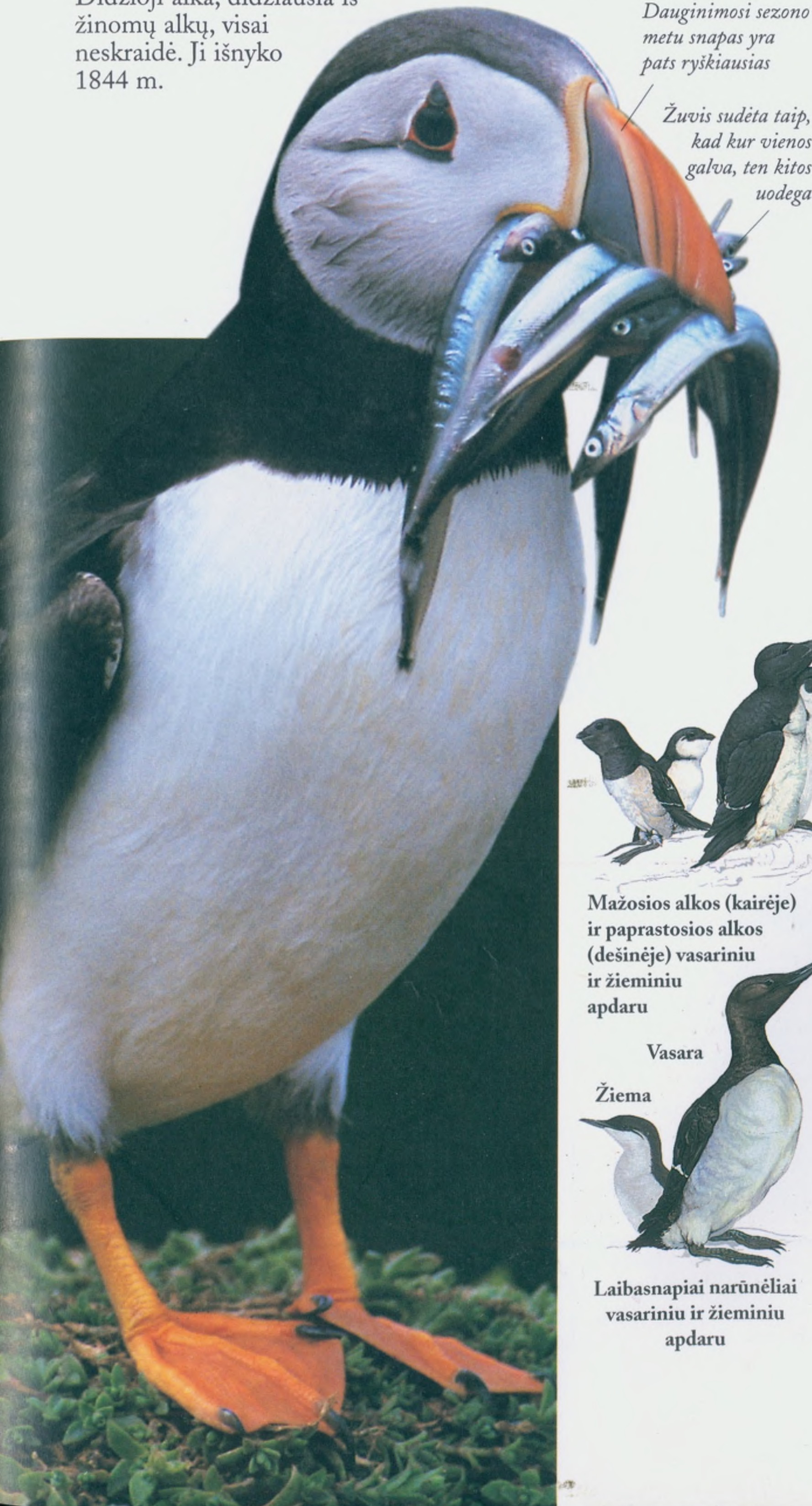

TOLIAUSIAI Į KAIRĘ *Baltosios žuvėdros deda po 1 kiaušinį. Peri abu tėvai. Vietomis jie keičiasi atsargiai, kad kiaušinis neiškristų iš nepatikimo lizdo.*
KAIRĖJE *Inka klykia išskleidusi sparnus. Šios žuvėdros peri žmonių negyvenamose pakrantėse, dėdamos kiaušinius uolų plyšiuose ar kitų paukščių išraustuose urvuose.*

ALKOS

Šiaurės pusrutulyje pingvinų nėra, tačiau alkos yra į juos panašios ir panašiai maitinasi. Jų kūnas kresnas, o per vandenį jos plaukia skubiai plakdamos sparnais. Alkų šeimoje yra žinomos 22 paukščių rūšys, kurių dauguma peri ant uolų atbrailų arba urvuose, nors kelių rūšių alkos peri medžiuose. Skirtingai nuo tikrųjų pingvinų, alkos gali skraidyti ir švilpdamos sparnais jos sklendžia virš vandens.

Didžioji alka, didžiausia iš žinomų alkų, visai neskraidė. Ji išnyko 1844 m.

Mažosios alkos (kairėje) ir paprastosios alkos (dešinėje) vasariniu ir žieminiu apdaru

Vasara

Žiema

Laibasnapiai narūnėliai vasariniu ir žieminiu apdaru

MORMONAS (KIRVIASNAPIS)

Dėl ryškiai raudonų kojų ir įvairiaspalvio snapo mormonai atrodo juokingi. Jie peri uolėtų krantų urvuose, minta tobiais ir kitomis mažomis žuvelėmis. Dauginimosi sezono metu mormonai skuba grįžti į urvus, nešdami jaunikliams žuvį. Kiekvieną kartą nuskridę į jūrą mormonai sugauna iki 12 žuvų ir laiko jas snape. Nuostabu, kad mormonai gali paimti grobį neišmesdami nė vienos jau snape laikomos žuvytės.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Fratercula arctica*

PAPLITIMAS Atlanto vandenyno šiaurinė dalis

DYDIS Kūno ilgis iki 32 cm

MAŽOJI ALKA

Nedidelės juodai baltos mažosios alkos yra vieni dažniausių Arkties pakrančių paukščių. Jų snapas trumpas, o kojos yra pačiame apvalaino kūno gale. Mažosios alkos minta gyvūniniu planktonu, kartais panerdamos ir išnerdamos ištisais būriais. Jos peri uolų plyšiuose arba urvuose, ir, kaip ir dauguma alkų, per metus deda po 1 kiaušinį.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Alle alle*

PAPLITIMAS Atlanto vandenyno šiaurinė dalis, Arkties vandenynas

DYDIS Kūno ilgis iki 21 cm

PAPRASTOJI ALKA

Šių didelių alkų snapai plokšti ir trumpi. Jos peri ant uolėtų pakrančių atbrailų ir plyšiuose, deda po 1 kiaušinį. Paprastųjų alkų jaunikliai palieka lizdo atbrailą būdami apie 2 savaičių amžiaus, kai jiems dar reikia daug augti. Jiems saugiai plaukiojant jūroje vienas iš tėvų maitina vaikus tol, kol jie ima maitintis patys.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Alca torda*

PAPLITIMAS Atlanto vandenyno šiaurinė dalis

DYDIS Kūno ilgis iki 41 cm

LAIBASNAPIS NARŪNĖLIS

Narūnėliai yra didžiausi tarp alkų, jų kūnas aptakus, o snapas ilgas ir smailus. Narūnėliai peri ant neprieinamų uolų atbrailų, susigrūdę vos už kelių metrų nuo bangų. Vienintelį kiaušinį deda tiesiai ant uolų. Tėvai peri pakaitomis. Narūnėlių kiaušiniai yra kriaušės formos, todėl ridenasi ratu ir nenusirita nuo atbrailos į jūrą

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Uria aalge*

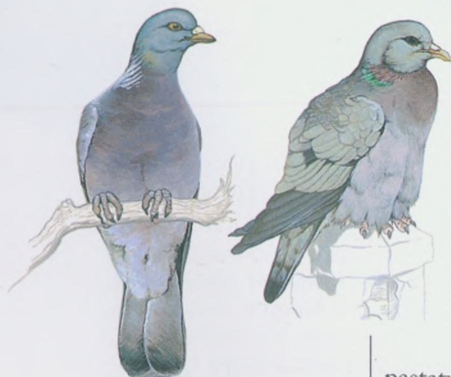
PAPLITIMAS Atlanto ir Ramiojo vandenynų šiaurinė dalis

DYDIS Kūno ilgis iki 45 cm

DEŠINĖJE
Naminis balandis skrisdamas plaka galingais sparnais. Kylant sparnai triukšmingai plakasi vienas į kitą.

KARVELINIAI PAUKŠČIAI

Karveliams būdingas apvalainas kūnas ir maža galva, kuri vaikštant linguoja pirmyn ir atgal. Snapas trumpas. Dauguma karvelių yra vegetarai, mintantys sėklomis, vaisiais ir lapais. Išskyrus pačius didžiausius, karveliai yra geri skrajūnai. Jie šauna į orą sulig pirmuoju pavojaus ženklu ir nulekia tankiai plakdami sparnais. Lizdus suka medžiuose, ant atbrailų, kartais ir ant žemės; lizdai netvirti, sudaryti iš šakelių ar ūglių. Viena iš jų neįprastų savybių yra ta, kad jauniklius maitina suaugusių balandžių gūžiuose pasigaminančiu pienišku skysčiu. Iš paukščių tą patį daro tik flamingai (p. 169). Karveliai ir purpleliai gerdami gali siurbti vandenį – visi kiti paukščiai turi prisemti snapą vandens ir atlošti galvą. Karvelinių paukščių šeimoje yra apie 300 rūšių, o didžiausia jų įvairovė randama Pietryčių Azijoje ir Australijoje.

VIRŠUJE KAIRĖJE
Kai kur Europoje karvelis keršulis (Columba palumbus) yra laukų kenkėjas.
VIRŠUJE DEŠINĖJE
Karvelis uldukas (Columba oenas) mažesnis už karvelį keršulį ir jo uodega trumpesnė.

UOLINIS KARVELIS

Iš šio pilkšvai melsvo uolinio karvelio kilo viso pasaulio naminiai karveliai. Šimtmečiais uoliniai karveliai buvo laikomi maistui, todėl per ilgą laiką daug jų pabėgo iš nelaisvės. Pabėgę paukščiai išmoko pramisti tarp pastatų ir nuo to laiko jiems vis geriau sekasi. Laukiniai uoliniai karveliai peri ant uolų atbrailų, dažnai netoli jūros. Mieste gyvenantys balandžiai paveldėjo iš jų pomėgį aukščiui. Pastatuose jie jaučiasi kaip uolose, peri ant viršutinių langų palangių bei patiltėse. Laukiniai karveliai deda po 2 kiaušinius ir per metus išaugina 2 arba 3 vadas. Miestuose ir miesteliuose, kur lengvai randama maisto, balandžiai gali perėti ištisus metus.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Columba livia*

PAPLITIMAS Uolinis karvelis: Pietų Europa, Šiaurės Afrika, Pietų Azija. Naminis balandis: visas pasaulis

DYDIS Kūno ilgis iki 33 cm

TAMSUSIS PURPLELIS

Purpleliai gerai žinomi dėl savo švelnaus, gedulingai burkuojančio balso. Šie karveliai beveik visada maitinasi poromis arba mažais pulkeliais. Jie įprasti įvairiuose biotopuose, tarp jų laukuose, fermose ir soduose. Jų sparnai rudi, kūnas rausvai rudas, o uodega ilga ir nusmailėjusi. Dauginimosi sezono metu tamsiųjų purplelių patinai atlieka ypatingus ritualinius skrydžius. Triukšmingai plasnodami sparnais jie pakyla aukštyn, o paskui nusklendžia žemės link.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Zenaida macroura*

PAPLITIMAS Šiaurės Amerika, Centrinė Amerika, Karibų salos

DYDIS Kūno ilgis iki 32 cm

PAPRASTASIS PURPLELIS

Kaip ir tamsusis purplelis, paprastasis irgi žinomas dėka savo balso – jo plerpiantis garsas girdimas visur, kur tik šie purpleliai peri. Kaip ir daugumos karvelių, purplelių patinai labai panašūs į pateles: rausvai pilkas kūnas, rudai balti sparnai. Purpleliai žiemoja Afrikoje, tačiau perėti skrenda į šiaurę – Europos ar centrinės Azijos link.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Streptopelia turtur*

PAPLITIMAS Peri dažniausiai Europoje ir Viduriniuosiuose Rytuose; žiemoja Afrikoje

DYDIS Kūno ilgis iki 27 cm

Platūs sparnai su ilgomis plasnojamosiomis plunksnomis

DEIMANTINIS PURPLELIS

Šie purpleliai gyvena sausose Australijos vietose. Kaip ir dauguma kitų sausose vietose gyvenančių paukščių, jie klajoja ieškodami maisto. Deimantinių purplelių kūnas mėlynai pilkas, o vardą rūšis gavo dėl į deimantą panašių baltų dėmių sparnuose. Minta ant žemės, atsigerti skrenda vėlai po pietų prieš tūpdami miegoti.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Geopelia cuneata*

PAPLITIMAS Australijos šiaurinė, vakarinė ir centrinė dalis

DYDIS Kūno ilgis iki 21 cm

Petrophassa plumifera

Šis Australijos purplelis gyvena atviroje vietovėje, kur auga kuokštai kietų sausrai atsparių augalų su ietiškais lapais. Šios žolės išauga tik po lietaus, tačiau išaugina daug sėklų, kuriomis purpleliai minta sausuoju metų laiku. Maži, su smailiais stačiais kuodais, o jų plunksnų apdaro rudos dėmės susilieja su žeme. Išgąsdinti jie dažnai bėga apie žolės kuokštą užuot nuskridę į saugią vietą.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Petrophassa plumifera*

PAPLITIMAS Australijos centrinė ir vakarinė dalis

DYDIS Kūno ilgis iki 23 cm

VAISIALESIS PURPLELIS

Lyginant su dauguma purplelių ir karvelių, vaisialesiai purpleliai yra labai spalvoti. Šio purplelio kūnas yra citriniškai žalias, pečiai oranžinės spalvos, o ant galvos – ryškiai rausva dėmė. Gyvena tropinio ir subtropinio klimato juostos miškuose, dažniausiai maitinasi medžių viršūnėse, o ant žemės nusileidžia retai. Jų maistas yra maži aliejingi vaisiai, kuriuos purpleliai paprastai praryja nesusmulkintus. Suvirškinus minkštimą sėklos pasišalina su išmatomis, taip platindamos medžius.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Ptilinopus superbus*

PAPLITIMAS Australijos šiaurės rytinė dalis, Naujoji Gvinėja ir gretimos salos

DYDIS Kūno ilgis iki 24 cm

KARŪNUOTASIS KARVELIS

Šis retas paukštis yra vienas didžiausių karvelių. Viščiuko dydžio, mėlynai žaliomis plunksnomis ir visada stačia vėduoklės formos skiautere. Karūnuotieji karveliai gyvena drėgnuosiuose miškuose, minta į miško paklotę nukritusiais vaisiais. Kaip ir dauguma karvelių, vartojami maistui, todėl jų kiekis sparčiai mažėja.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Goura victoria*

PAPLITIMAS Naujoji Gvinėja

DYDIS Kūno ilgis iki 84 cm

VIRŠUJE *Pietinis purplelis (Streptopelia decaocto) kilęs iš Azijos.*

APAČIOJE (ŽEMIAU) *Purpleliai dažniausiai minta smulkiomis sėklomis laukuose ir atvirose vietose.*

PAČIOJE APAČIOJE *Australijoje gyvena daugiau negu 24 karvelių ir purplelių rūšys. Pats mažiausias iš jų yra čia pavaizduotas deimantinis purplelis.*

PAPŪGOS

Papūgoms priklauso spalvingiausi ir labiausiai išsiskiriantys paukščiai. Jų kumpi snapai užsilenkia žemyn veidinės dalies link, o stiprios kojos tinka laipioti ir sugriebti maistą. Dauguma papūgų lesa vaisius, sėklas ar minta nektaru. Jos maitinasi ir medžiuose, ir ant žemės. Papūgos skraido poromis ar būreliais, o praskrisdamos triukšmingai šūkauja. Paprastai papūgos peri drevėse, deda nedaug baltų, beveik apvalių kiaušinių. Žinoma apie 300 papūgų rūšių, kurių dauguma gyvena Pietų pusrutulyje. Daugeliui papūgų sunku išgyventi dėl nelegalios medžioklės ir miškų naikinimo, todėl kai kurios nyksta.

GELTONKUODĖ KAKADU

Kakadu yra vienintelės papūgos, turinčios plunksniškas vėduoklės formos skiauteres. Savo nuotaiką papūgos parodo pastatydamos ar nuleisdamos skiauteres. Geltonkuodės kakadu skiauterė ryškiai geltona, o visos plunksnos – baltos (balta spalva papūgoms nebūdinga). Jos gyvena įvairiuose biotopuose, nuo miškų iki dirbamų laukų, o nakvoja aukštai eukaliptuose. Geltonkuodės kakadu mielai laikomos namuose, nes moka pamėgdžioti žmogaus kalbą.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Cacatua galerita*

PAPLITIMAS Kilusi iš Australijos šiaurinės ir rytinės dalies, Naujosios Gvinėjos; įvežta į Naująją Zelandiją

DYDIS Kūno ilgis iki 50 cm

Baltos plunksnos pauodegyje yra gelsvo atspalvio.

ROŽINĖ KAKADU

Ši patraukli rožinės ir pilkos spalvos kakadu yra viena geriausiai žinomų Australijos papūgų. Rožinių kakadu būrius galima pamatyti parkuose ir paplūdimiuose, tačiau jos ypač dažnos miškingose vietovėse ir dirbamoje žemėje, kur kartais pridaro žalos lesdamos grūdus. Lyginant su kitomis papūgomis, šios kakadu yra labai triukšmingos, ypač tada, kai šimtai jų skrodžia orą, vingiuodamos ir darydamos posūkius. Rožinės kakadu paprastai peri medžiuose, tačiau skirtingai nuo daugumos papūgų, prieš sudėdamos kiaušinius jos iškloja drevę lapais ir ūgliais.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Cacatua roseicapilla*

PAPLITIMAS Australija išskyrus Tasmaniją

DYDIS Kūno ilgis iki 38 cm

NIMFINĖ PAPŪGĖLĖ

Ši populiari narveliuose laikoma papūga yra mažiausia iš Australijos kakadu. Jų ilga uodega į galą nusmailėja. Nimfinių papūgėlių kūnas pilkas su baltomis dėmėmis ant sparnų, skiauterės geltonos. Patinų galvos veidinė dalis ryškesnė negu patelių. Gamtoje nimfinės papūgėlės gyvena būreliais, o maitinasi daugiausia ant žemės. Šlapioje drevėje sudeda iki 7 kiaušinių, kuriuos abu tėvai peri pasikeisdami.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Nymphicus hollandicus*

PAPLITIMAS Australija, išskyrus šiaurinę dalį ir pakrantes

DYDIS Kūno ilgis iki 33 cm

KAIRĖJE *Geltonkuodės kakadu dažnai gyvena miesto parkuose ir soduose. Garsiai rėkaudamos jos skraido tarp medžių.*
DEŠINĖJE *Nimfinių papūgėlių pora tupi ant šakos. Skrisdamos jos prie galvos priglaudžia skiauterę.*

BANGUOTOJI PAPŪGĖLĖ

Visi žino kaip atrodo banguotoji papūgėlė, nes ši maža Australijos papūga yra viena populiariausių namuose auginamų papūgų. Jos gali būti įvairiausių spalvų, įskaitant mėlyną, geltoną ir baltą, tačiau gamtoje šios papūgėlės visada yra geltonos ir žalios. Laukinės banguotosios papūgėlės gyvena Australijos žemyno centre, kur maisto gausumas priklauso nuo lietaus kiekio. Sausros metu banguotųjų papūgėlių pulkai šimtus kilometrų skrenda ieškoti maisto. Jos suka lizdus sausuose ar nuvirtusiuose stuobriuose, išklodamos dreves medienos drožlėmis. Vienoje dėtyje deda iki 8 kiaušinių.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Melopsittacus undulatus*

PAPLITIMAS Australijos centrinė dalis

DYDIS Kūno ilgis iki 20 cm

Plotas palei akis yra be plunksnų

Dvi banguotosios papūgėlės ant šakos

Trichoglossus haematodus

Šios vaivorykštinės papūgos minta ne sėklomis ar vaisiais, bet nektaru ir žiedadulkėmis. Panašus į šepetuką liežuvio galas padeda surinkti maistą. Tai viena labiausiai paplitusių ryškiaspalvių papūgų. Jų plunksnų apdare vyrauja mėlyna, geltonai raudona ir žalia spalvos. Kaip ir kitos papūgos, patekėjus saulei jos pradeda ieškoti maisto ir laipiodamos aukštai medžiuose garsiai rėkauja. Lengvai prijaukinamos, kai kur lankosi daržuose, minta gėlėmis.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Trichoglossus haematodus*

PAPLITIMAS Naujoji Gvinėja ir gretimos salos, dalis Indonezijos, Australijos šiaurinė ir rytinė dalis, Tasmanija

DYDIS Kūno ilgis iki 26 cm

Eclectus rarotus

Papūgų patinai ir patelės gali būti panašūs, tačiau šių papūgų patinai ryškiai žali, o patelės dar spalvingesnės (nors paukščiams tai ir nebūdinga) – jų galva ryškiai raudona, skruostai mėlyni, nugara tamsiai raudona. Gyvena miškuose, minta vaisiais, žiedais ir pumpurais. Lyginant su kitomis papūgomis, jos skraido lėtai, tačiau praskrisdamos rėkauja kaip ir kitos papūgos. Lizdą suka aukštai medžiuose, deda po 2 kiaušinius.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Eclectus roratus*

PAPLITIMAS Naujoji Gvinėja ir gretimos salos, Jorko ragas (Australijos šiaurės rytinė dalis)

DYDIS Kūno ilgis iki 43 cm

PILKOJI PAPŪGA

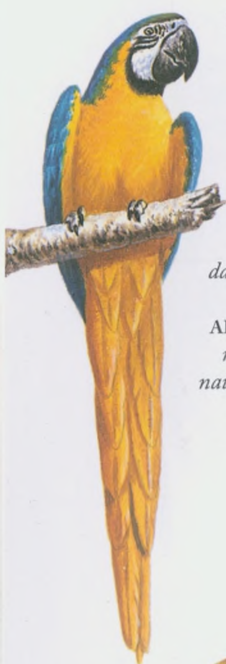
Ši didelė Afrikos papūga yra ypatinga tuo, kad dauguma plunksnų išskyrus ryškiai raudonas uodegas, yra pilkos. Gyvena miškuose ir mangrovių pelkėse. Daugiausia laiko praleidžia medžių viršūnėse, tačiau kartais nusileidžia į laukus palesti grūdų. Jos yra gana brangios, nes puikiai pamėgdžioja žmogų. Kai kurios papūgos išmoksta pakartoti daugiau kaip 750 žodžių, todėl atrodo labai protingos, nors, kaip ir visi „kalbantieji paukščiai", jos tik kartoja žodžius nesuprasdamos, ką jie reiškia. Pilkosios papūgos veisiamos nelaisvėje, gaudomos ir gyvenančios laisvėje ir parduodamos.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Psittacus erithacus*

PAPLITIMAS Afrikos vakarinės ir centrinės dalies tropinio klimato juosta

DYDIS Kūno ilgis iki 33 cm

PAČIAME VIRŠUJE *Kaip ir visos papūgos, banguotosios papūgėlės turi keturis nagus. Du iš jų nukreipti pirmyn, o du – atgal, todėl jos gerai įsikimba.*
VIRŠUJE *Kaip ir šiai pilkajai papūgai, daugumai papūgų aplink akis būdingas plikos odos plotas. Lyginant su kitais paukščiais, papūgų akys mažos, nors maistą jos įžiūri visai neblogai.*

KAIRĖJE *Kaip ir visos papūgos, mėlynos ir geltonos araraunos (Ara ararauna) yra triukšmingi paukščiai; jos garsiai klykauja praskrisdamos medžių viršūnėmis.*

APAČIOJE *Raudonosios aros snapas naudojamas plunksnoms kedenti, ir maistui pasiekti.*

RAUDONOJI ARA

Aros – didžiausios papūgos pasaulyje. Jos gyvena Centrinėje ir Pietų Amerikoje. Jų uodega yra ilga ir plona, o sparnai galingi. Šios papūgos dažnai poromis skrenda virš miškų ir atvirų miškingų vietų ieškodamos ant medžių augančių riešutų ir sėklų. Iš 15 šių didingų paukščių rūšių raudonoji ara turbūt yra gausiausia, bet visos aros pamažu nyksta. Jos maitinasi aukštai medžiuose, mėtydamos vaisių gabalus žemyn. Aroms pradėjus maitintis nukritusių vaisių ėsti tuojau prisistato agučiai ir kiti gyvūnai. Raudonosios aros per metus paprastai užaugina 2 jauniklius, kurie lizde išbūna apie 3 mėnesius.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Ara macao*

PAPLITIMAS Centrinė Amerika, Pietų Amerikos šiaurinė dalis

DYDIS Kūno ilgis iki 85 cm

HIACINTINĖ ARA

Ši Pietų Amerikos ara yra pati didžiausia papūga. Ji yra ryškiai mėlyna, išskyrus ryškiai geltoną plotelį palei akis ir pakaklę. Dažniausiai jos gyvena palmėse prie upių. Snapas, kuriuo jos skina palmių riešutus ir pralesa jų kietą luobą, yra neįprastai didelis. Hiacintinės aros yra saugomos, bet vis tiek gaudomos ir parduodamos laikyti nelaisvėje. Gamtoje beliko mažiau negu 3000 šių paukščių.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Anodorhynchus hyacinthinus*

PAPLITIMAS Brazilija, Bolivija

DYDIS Kūno ilgis iki 1 m

Raudonųjų arų pora tupi ant šakos

VANAGINĖ PAPŪGA

Dėl didelio snapo ir liekno kūno ši papūga panaši į vanagą. Sujaudinta ar išgąsdinta vanaginė papūga pademonstruoja dar vieną neįprastą bruožą – raudonų plunksnų apykaklę, kuri kaip vėduoklė pakyla aplink galvos nugarinę dalį. Nepaisant pavadinimo, vanaginės papūgos minta vaisiais, sėklomis ir riešutais.

Gyvena miškuose ir miškingose pievose, peri genių iškaltose drevėse.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Deroptyus accipitrinus*

PAPLITIMAS Pietų Amerikos šiaurinė dalis; nuo Kolumbijos iki Brazilijos

DYDIS Kūno ilgis iki 35 cm

ŽIEDAKAKLĖ PAPŪGĖLĖ

Papūgėlės yra mažo ar vidutinio dydžio paukščiai liekну kūnu ir ilga uodega. Kaip ir dauguma papūgų, žiedakaklė papūgėlė beveik visa žalia, o apie patino kaklą eina plonas juodas ir raudonas žiedas. Ši rūšis yra viena iš nedaugelio, sutinkamų ir Afrikoje, ir Azijoje, o pastaraisiais metais jos įsikūrė Šiaurės Amerikoje bei Europoje. Šiaurės Amerikoje ištrūkusios iš nelaisvės papūgėlės gyvena prie Los Andželo ir Majamio miestų, o Europoje į šiaurę jos gyvena iki pat Londono.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Psittacula krameri*

PAPLITIMAS Kilusi iš Afrikos centrinės ir rytinės dalies, Indijos ir Šri Lankos; įvežta į dalį Šiaurės Amerikos ir Europos

DYDIS Kūno ilgis iki 41 cm

KALITA

Šios žaliai pilkos papūgėlės labai nemėgsta Pietų Amerikos fermeriai. Jos gyvena dideliais triukšmingais būriais ir yra įpratusios besimaitindamos nusiaubti laukus ir vaismedžių sodus. Maitinantis būriu keli sargyboje esantys paukščiai sukelia aliarmą, jei tik pastebi besiartinantį pavojų. Kalitos – vienintelės papūgos, sukančios lizdus medžių šakose. Jos suka lizdus labai arti vienas kito, aukštai medyje pastatydamos milžinišką statinį. Šiuose grupiniuose lizduose jos ir nakvoja, ypač žiemą, kai naktys būna labai šaltos.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Myiopsitta monachus*

PAPLITIMAS Kilusi iš Pietų Amerikos, nuo Bolivijos iki Argentinos; įvežta į Šiaurės Ameriką ir kai kurias Karibų salas

DYDIS Kūno ilgis iki 22 cm

KABANČIOJI PAPŪGA

Šis mėlyngalvis paukštis yra viena mažiausių papūgų pasaulyje – ji mažesnė už žvirblį. Gyvena tankiuose miškuose ir pavadintos taip todėl, kad ilsisi kabėdamos žemyn galva. Jos greitai skraido ir gerai laipioja. Kabančiosios papūgos minta nektaru, žiedais ir vaisiais, liežuviu laižydamos maistą. Peri medžių drevėse, kurias iškloja lapais, atneštais pasturgalio plunksnose.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Loriculus galgulus*

PAPLITIMAS Malaizija, Indonezija

DYDIS Kūno ilgis iki 12 cm

PAPŪGA KEA

Kea – didelės, tvirto kūno sudėjimo papūgos, gyvenančios Naujosios Zelandijos kalnuose. Skirtingai nuo kitų papūgų, jos minta dvėsena, vabzdžiais, vaisius ir sėklomis. Plunksnos tamsiai žalios, snapas didelis, o stiprios kojos tinka vaikščioti žeme. Kea yra smalsios ir pačios prisijungia prie iškylautojų gamtoje ir pasiima maisto likučius. Jos tampo batų raištelius ar automobilių stiklų valytuvus. Anksčiau buvo manoma, kad jos puola avis, todėl buvo naikinamos, dabar saugomos.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Nestor notabilis*

PAPLITIMAS Naujosios Zelandijos Pietinė Sala

DYDIS Kūno ilgis iki 48 cm

PELĖDINĖ PAPŪGA

Pelėdinė papūga yra pati sunkiausia ir vienintelė neskraidanti papūga. Ji yra vištos dydžio, žaliomis plunksnomis. Sutemus išlenda maitintis žiedais, sėklomis ir lapais. Dauginimosi sezono metu pelėdinių papūgų patinai kasnakt susirenka į tuokvietes, kur gaudžiančiais balsais šaukia pateles. Šis garsas girdisi toliau negu kilometras. Pelėdinės papūgos yra vienos iš labiausiai pasaulyje nykstančių papūgų.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Strigops habroptilus*

PAPLITIMAS Netoli Naujosios Zelandijos esančios salos

DYDIS Kūno ilgis iki 65 cm

KAIRĖJE *Hiacintinės aros pradeda daugintis ne anksčiau kaip 7 metų amžiaus. Per metus jų pora vidutiniškai išaugina tik vieną jauniklį, todėl šios papūgos sparčiai nyksta.*

APAČIOJE *Žiedakaklė papūgėlė prisitaikė gyventi miesteliuose ir dideliuose miestuose. Gamtoje jos laikosi dideliais būriais.*

VIRŠUJE *Laisvėje beliko apie 50 pelėdinių papūgų. Jos gyvena salose netoli Naujosios Zelandijos, kur populiacijos būklė kruopščiai stebima.*

PELĖDOS

Pelėdos medžioja gyvą grobį ir daugumas jų tai daro naktį. Pelėdoms būdingos didelės, į priekį žiūrinčios akys, puikiai išsivysčiusios ausys ir galingos kojos su aštriais nagais. Daugelio rūšių sparnų plunksnos labai purios, todėl pelėdos skrenda beveik be garso, įsiklausydamos į cypčiojimą ir šlamesį, sklindantį nuo žemės. Dieną pelėdos slepiasi. Žinoma apie 130 plačiai paplitusių pelėdų rūšių.

VIRŠUJE
Liepsnotosios pelėdos klausa tokia jautri, kad ji gali medžioti visiškoje tamsoje, tiksliai nustatydama grobio vietą vien pagal garsą.

LIEPSNOTOJI PELĖDA

Liepsnotoji pelėda yra viena plačiausiai pasaulyje paplitusių pelėdų. Jos kūno apačia blyškios spalvos, o veidinė dalis plokščia, širdies formos. Dėl tokios išvaizdos šią pelėdą lengvai galima atskirti. Liepsnotosios pelėdos gyvena įvairiuose biotopuose, nuo ganyklų iki pusdykumių. Jos maitinasi smulkiais graužikais, pakibdamos metro ar dviejų aukštyje, o tada krisdamos žemyn ir juos užmušdamos. Kiaušinius deda medžių drevėse ar senuose pastatuose, tačiau lizdo nesuka.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Tyto alba*

PAPLITIMAS Visame pasaulyje, išskyrus pačias šiauriausias sritis, Centrinę Aziją, Tolimuosius Rytus

DYDIS Kūno ilgis iki 40 cm

Suaugęs Virdžinijos apuokas su grobiu

VIRDŽINIJOS APUOKAS

Ši didžiausia Šiaurės Amerikos pelėda gali užmušti suaugusį skunką arba žąsį. Geltonos jos akys yra išsprogusios, kojos plunksnotos, o ant galvos – du plunksnų kuokštai. Šie kuokštai klaidingai vadinami ausimis, tačiau tikrosios ausys yra galvos šonuose, paslėptos po trumpomis plunksnomis. Virdžinijos apuokai kartais deda kiaušinius medžių uoksuose ar uolų plyšiuose, tačiau paprastai jie užima apleistus plėšriųjų paukščių lizdus. Deda 2 ar 3 kiaušinius.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Bubo virginianus*

PAPLITIMAS Šiaurės Amerika, Centrinė Amerika, Pietų Amerika; nuo Arkties iki Ugnies žemės

DYDIS Kūno ilgis iki 55 cm

NAMINĖ PELĖDA

Ši pelėda paprastai gyvena miškuose, tačiau vienodai gerai jaučiasi parko medžiuose ar lapuočių soduose. Patinas ūbauja, o patelė jam atsako

Visų pelėdų akys didelės ir jos gerai mato netgi tamsoje

VIRŠUJE IR KAIRĖJE
Naminės pelėdos būna rudos ir pilkos. Kaip ir kitų pelėdų, naminės pelėdos jaunikliai išsirita vienas paskui kitą per keletą dienų. Jei maisto trūksta, išgyvena tik vyriausias ir didžiausias pelėdžiukas.

"kuvyk". Naminės pelėdos daugiausia minta smulkiais žinduoliais, bet jos mėgsta ir sliekus. Jų klausa tokia puiki, kad grobį sumedžioti gali visiškoje tamsoje.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Strix aluco*

PAPLITIMAS Europa, Šiaurės Afrika, Centrinė Azija, Tolimieji Rytai

DYDIS Kūno ilgis iki 38 cm

BALTOJI PELĖDA

Baltosios pelėdos gyvena arktinėje tundroje, kur vasarą diena trunka visą parą. Baltosios pelėdos plunksnos padaro ją beveik nematomą tirpstančio sniego fone. Baltosios pelėdos medžioja lemingus ir kiškius, taip pat ir kitus paukščius. Jos peri ant žemės, kas kartą sudėdamos iki 8 kiaušinių. Kai lemingų yra mažai, baltosios pelėdos žiemos metu kartais palieka Arktį.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Nyctea scandiaca*

PAPLITIMAS Viso pasaulio tolimos Arkties sritys

DYDIS Kūno ilgis iki 66 cm

KAIRĖJE *Baltosios pelėdos patelių plunksnos baltos su juodomis dėmelėmis, kaip šios, patinai dažnai būna visai balti.*

APAČIOJE *Nykštukinė pelėda tupi prie savo uokso ir laiko snape drugį.*

NYKŠTUKINĖ PELĖDA

Nykštukinė pelėda yra pati mažiausia pasaulyje. Ji gyvena dykumose ir mišku apaugusiuose kalvų šlaituose, minta daugiausia žiogais, naktiniais drugiais ir kitais vabzdžiais, dažnai numušdama juos nuo šakos. Jos uodega trumpa, kojos plonos, o kūno forma būdinga pelėdoms. Nykštukinės pelėdos peri ir nakvoja genių iškaltuose uoksuose. Miškuose uoksai būna medžiuose, o dykumose – stulpeniuose (taip vadinami milžiniški kaktusai cilindriškais stiebais).

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Micrathene whitneyi*

PAPLITIMAS JAV pietvakarinė dalis, Meksika

DYDIS Kūno ilgis iki 15 cm

RAUSIANČIOJI PELĖDA

Rausiančios pelėdos gyvena atvirose vietose, kur jaunikliams išauginti nėra jokios priedangos. Slėptuvei jos išsikasa urvus arba užima kitų gyvūnų urvus. Jų kojos ilgos ir lieknos, o žemę kasa snapu ir nagais. Rausiančiosios pelėdos medžioja naktimis, tačiau didelę dienos dalį praleidžia stovėdamos prie savo urvo angos. Išgąsdintos jos skleidžia garsus, primenančius barškuolės uodegos barškėjimą.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Athene cunicularia*

PAPLITIMAS Šiaurės Amerika, Centrinė Amerika, Pietų Amerika

DYDIS Kūno ilgis iki 25 cm

Ninox novaehollandiae

Ši tamsiai ruda pelėda aktyvi tik naktimis. Ji tupi ant šakų ir tvorų, nuskrisdama pačiupti grobį. Lesa vabzdžius ir kitus smulkius gyvūnus, kartais grobio tyko prie gatvės žibintų.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Ninox novaehollandiae*

PAPLITIMAS Australija, Naujoji Zelandija, Naujoji Gvinėja ir gretimos salos

DYDIS Kūno ilgis iki 35 cm

KETUPA (ŽUVINIS APUOKAS)

Kelių rūšių pelėdos, tarp jų ir ketupa, medžioja varles ir žuvis. Daugumos šių apuokų kojos ir pėdos plikos, o nagai aštrūs, neleidžiantys išslysti grobiui. Šis apuokas medžioja prieblandoje, maisto ieško skrisdamas virš vandens arba įbrisdamas į seklumas.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Bubo zeylonensis*

PAPLITIMAS Indija, Pietryčių Azija

DYDIS Kūno ilgis iki 56 cm

VIRŠUJE *Rausiančiąsias pelėdas pažinti lengva: jos stovi prie savo urvų kaip sargybiniai. Šie paukščiai peri visokiose atvirose vietose, netgi golfo aikštelėse ir aerouostuose.*

LĖLIAI IR VARLIABURNIAI

Lėliai – tai naktiniai paukščiai, kurie vabzdžius gaudo skrisdami. Jų snapas mažas, tačiau burna atsiveria lyg piltuvas ir susemia maistą tiesiog ore. Dieną lėliai dažnai ilsisi ant žemės, tačiau pasislepia taip gerai, kad retai pastebimi. Varliaburniai yra panašūs į lėlius, bet maistą gaudo ant žemės, o nakvoja medžiuose. Žinoma apie 70 lėlių ir 12 varliaburnių rūšių. Lėliai sutinkami viso pasaulio šiltosiose srityse, o varliaburniai gyvena tik Pietryčių Azijoje ir Australijoje. Guacharas yra nuostabus šių paukščių giminaitis, sutinkamas tik Pietų Amerikoje. Jis taip skiriasi nuo lėlių ir varliaburnių, kad mokslininkai juos priskyrė atskirai guacharų šeimai.

VIRŠUJE *Lėlio patino ir patelės raštai šiek tiek skiriasi*
APAČIOJE *Rusvasis varliaburnis tupi lizde su dviem ką tik išsiritusiais jaunikliais. Lizdas padarytas iš medžio šakų.*

LĖLYS

Sutemus lėlio patinai šūkauja minkštais kurkiančiais balsais, primenančiais tolimą motociklo burzgimą. Tuoktuvių metu, jie ne tik šūkauja, bet dar ir pliaukši sparnais. Lėliai maitinasi virš viržynų ir krūmų, o dieną tupi ant žemės. Jų plunksnos yra pilkos ir rudos spalvos, todėl užmerkę akis ir suglaudę sparnus lėliai panašūs į numestus medžio gabalus.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Caprimulgus europaeus*

PAPLITIMAS Peri Europoje, Centrinėje Azijoje; žiemoja Afrikoje

DYDIS Kūno ilgis iki 28 cm

MAŽASIS LĖLYS

Šis Amerikoje plačiai paplitęs paukštis pradeda medžioti dar prieš saulės laidą, o tai reiškia, kad jis lengvai pastebimas. Jo siauri sparnai yra pilkai rudi, su baltomis dėmėmis netoli galų, kurios matomos skrendant. Dauginimosi sezono metu pritemus patinas atlieka tuoktuvinius skrydžius, nerdamas žemės link ir išgaudamas sparnais gaudžiantį garsą. Šie lėliai paprastai peri ant žemės ar ant stuobrių, tačiau kai kur jie peri ir ant plokščių stogų. Dėtyje būna 2 slepiamos spalvos kiaušiniai.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Chordeiles minor*

PAPLITIMAS Peri Šiaurės Amerikoje, Centrinėje Amerikoje; žiemoja Pietų Amerikoje

DYDIS Kūno ilgis iki 24 cm

RUSVASIS VARLIABURNIS

Jei prie šio pilko ar raudono paukščio artinamės dienos metu, jis apsimeta medžio gabalu – priploja plunksnas, nukreipia snapą į dangų ir visai nejuda. Užmerkia akis tiek, kad lieka tik plyšelis, per kurį ir seka, kas vyksta. Rusvasis varliaburnis gyvena miškuose ir miškingose vietovėse, maitinasi daugiausia vabzdžiais, taip pat lesa peles ir driežus. Varliaburnis medžioja sutemus, dažnai grobį gaudydamas pakelėse.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Podargus strigoides*

PAPLITIMAS Australija, Tasmanija

DYDIS Kūno ilgis iki 47 cm

GUACHARAS

Guacharai lesa aliejingus drėgnųjų miškų medžių vaisius, peri ir nakvoja ant atbrailų, esančių giliose grotose. Lizdus jie nulipdo iš savo išmatų. Grįždami naktį iš maitinimosi vietų guacharai iki 800 m skrenda po žeme į grotas. Kelią jie randa kaip šikšnosparniai (p. 240-241), atstumą nustatydami pagal garso pliūpsnius. Guacharai tamsoje randa ne tik kelią, bet ir savo jauniklius, kuriuos atskiria iš šimtų ir tūkstančių.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Steatornis caripensis*

PAPLITIMAS Panama, Pietų Amerikos šiaurinė dalis, Trinidadas

DYDIS Kūno ilgis iki 48 cm

GEGUTĖS IR JOMS GIMININGI PAUKŠČIAI

Gegutės geriausiai žinomos dėl savo įpročio dėti kiaušinius į kitų paukščių lizdus. Jų jaunikliais rūpinasi ir maitina kitų rūšių paukščiai. Gegučių yra apie 130 rūšių, dauguma jų gyvena medžiuose. Kiaušinius į kitų paukščių lizdus deda tik apie 50 rūšių gegučių – kitos gegutės jauniklius prižiūri pačios. Afrikos miškuose gyvenantys turakai yra giminingi gegutėms. Turakų yra apie 20 rūšių, ir, skirtingai nuo gegučių, beveik visų šių paukščių spalvos yra labai gražios.

VIRŠUJE KAIRĖJE *Jaunos gegutės greit užauga didesnės ir sunkiai telpa įtėvių lizde. Šiuo atveju įtėviai yra mažoji krakšlė (p. 216).*

GEGUTĖ

Gegutės „ku-kū" Europoje ir Šiaurės Azijoje reiškia, kad pavasaris jau įpusėjęs. Ji deda kiaušinius į devynbalsių ir kitų nedidelių paukščių lizdus, kai tik šeimininkai išskrenda. Į kiekvieną aplankytą lizdą gegutė deda tik vieną kiaušinį, o gegužiukas dažniausiai išsirita pirmasis. Gegužiukas išmeta kitus kiaušinius lauk iš lizdo ir tada gali gauti visą atneštą maistą. Nuostabu, kad įtėviai nesijaučia esą apgauti net tada, kai gegužiukas tampa kelis kartus už juos didesnis.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Cuculus canorus*

PAPLITIMAS Peri Europoje, Šiaurės Azijoje; žiemoja Afrikoje, Pietų Azijoje

DYDIS Kūno ilgis iki 33 cm

KALIFORNIJOS GEGUTĖ

Kalifornijos gegutės yra nedidelė gegučių grupė, daugiausia laiko praleidžiančios ant žemės. Jos gyvena pusdykumėse ir krūmynuose (skrebe), savo ilgomis kojomis vaikydamos driežus ir gyvates. Jos uodega ilga, o trumpi ir platūs sparnai padeda joms greitai skraidyti apie uolas. Kalifornijos gegutės suka lizdus kaktusuose ir dygliakrūmiuose. Dėtyje būna iki 6 kiaušinių.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Geococcyx californianus*

PAPLITIMAS JAV pietinė dalis, Meksikos šiaurinė dalis

DYDIS Kūno ilgis iki 58 cm

DIDYSIS MĖLYNASIS TURAKAS

Šis fazano dydžio paukštis yra didžiausias iš turakų. Maitinasi daugiausia vaisiais. Skraido menkai, bet puikiai šokinėja ir bėgioja šakomis, ieškodamas maisto. Kaip ir kiti turakai, turi šilkines plunksnas, o lizdus suka aukštai medžiuose. Turako jaunikliai ant sparnų turi mažus nagelius, kurie padeda laipioti šakomis netoli lizdo.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Corythaeola cristata*

PAPLITIMAS Centrinė ir Vakarų Afrika

DYDIS Kūno ilgis iki 75 cm

HOACINAS

Pietų Amerikos hoacinas yra vienas keisčiausių paukščių pasaulyje. Jo kaklas ilgas, skiauterė spygliuota. Hoacinai gyvena tankiuose miškuose prie upių ir ežerų. Jie maitinasi vien lapais, kuriuos kaupia didžiuliame gūžyje, todėl jiems sunku skraidyti. Kaip ir jauni turakai, hoacinų jaunikliai ant sparnų turi nagelius. Esant pavojui jaunikliai iš lizdo krinta į vandenį, o paskui vėl įlipa į lizdą.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Opisthocomus hoatzin*

PAPLITIMAS Pietų Amerikos šiaurinė dalis

DYDIS Kūno ilgis iki 65 cm

APAČIOJE *Kalifornijos gegutė gali bėgioti net 25 km/val greičiu – greičiau negu dauguma driežų ir gyvačių. Juos ji užmuša daužydama į žemę.*

ČIURLIAI IR KOLIBRIAI

Čiurliai ore praleidžia daugiau laiko už visus kitus skraidančius gyvūnus. Jie skrisdami gaudo vabzdžius, geria ir netgi miega. Čiurlių sparnai ilgi ir grakštūs, o kojos tokios mažos, kad jie gali kaboti ant šiurkščių paviršių, bet nesugeba tupėti. Kolibrių, giminingų čiurliams, kojos irgi mažytės. Šie maži, į brangakmenį panašūs paukščiai minta nektaru. Maitindamiesi jie pakimba ore priešais gėlę. Čiurlių yra apie 100 rūšių, jie sutinkami visame pasaulyje, kai kur jie užskrenda tik vasarą. Apie 340 kolibrių rūšių sutinkama tik Amerikoje (Šiaurės ir Pietų).

KAMINŲ ČIURLYS

Anksčiau šie maži rudi čiurliai perėdavo ir nakvodavo medžių drevėse, dabar jie renkasi klėtis ir kaminus. Vėlyvą vasarą kai kuriuose kaminuose būna ankšta, kai migruojantieji šių paukščių pulkai juose apsistoja pakeliui į pietus. Kaip ir dauguma čiurlių, lizdus jie suka iš plunksnų ir ore surinktų dulkių, suklijuodami viską savo lipniomis seilėmis. Kadangi kaminuose labai patogu sukti lizdus, šie čiurliai tapo dažnesni negu anksčiau.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Chaetura pelagica*

PAPLITIMAS Peri Kanados ir JAV rytinėje dalyje; žiemoja Centrinėje Amerikoje, Pietų Amerikos šiaurėje

DYDIS Kūno ilgis iki 13 cm

APAČIOJE *Šis jaunas čiurlys ką tik paliko lizdą, tačiau jau puikiai skraido.*

ČIURLYS

Per savo gyvenimą šis glotnus juodas paukštis praleidžia ore daugiau laiko negu bet kuris kitas gyvūnas. Palikęs lizdą čiurlys ore praleidžia nuo trijų iki keturių metų, kol neateina laikas daugintis. Paprastai čiurliai peri pastogėse ir kasmet sulaukia dviejų ar trijų jauniklių. Vabzdžius jie gaudo skrisdami, o pavasarį migruoja į šiaurę. Vasarą nedideli čiurlių pulkeliai prašvilpia virš stogų ir miesto gatvių. Jie klykauja, greitai skrosdami orą.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Apus apus*

PAPLITIMAS Peri Europoje, Azijoje; žiemoja daugiausia Afrikoje

DYDIS Kūno ilgis iki 18 cm

VIRŠUJE *Alpių čiurlys (Apus melba) vasarą dažnai aplanko Pietų Europą.*

Kiekvienas sparnas gali plasnoti nepriklausomai

Prieš akis esantys grioveliai leidžia paukščiui žiūrėti į priekį

Mažos, glaudžiai prigludusios plunksnos

Mažos kojos netinka tupėjimui

Paukščiui stabdant greitį uodegos plunksnos išsiskleidžia kaip vėduoklė

RAUDONGURKLIS KOLIBRIS

Vasarą šis beveik žalios spalvos kolibris atskrenda į šiaurę iki pat Kanados, misdamas gėlių nektaru ir smulkiais vabzdžiais. Kaip ir visų kolibrių, jo snapas vamzdelio formos, o maistą jis nulaižo liežuviu. Lizdą suka iš lapų ir kerpių, surištų voratinkliais, deda 2 baltus už žirnį mažesnius kiaušinius. Nors ir būdamas toks mažas, kolibris yra bebaimis ir nuveja šalin varžovus triukšmingai kaudamasis ore.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Archilochus colubris*

PAPLITIMAS Peri Šiaurės Amerikos rytinėje dalyje, žiemoja Floridoje (JAV), Centrinėje Amerikoje

DYDIS Kūno ilgis iki 9 cm

DEŠINĖJE *Skrisdamas visu greičiu raudongurklis kolibris plasnoja sparnais daugiau nei 70 kartų per sekundę – taip greit, kad sparnai susilieja ir tarytum išnyksta.*
DEŠINĖJE *Kardasnapis kolibris maitindamasis pasiekia gėles, kurios yra per didelės kitiems kolibriams. Nors jo snapas ir atrodo griozdiškas, šis paukštis ore gerai gaudo vabzdžius.*

KARDASNAPIS KOLIBRIS

ŠIo kolibrio snapas yra beveik kūno ilgio – tai ilgiausias paukščių snapas. Pakibęs iš apačios snapu kolibris surenka nektarą iš žemyn nulinkusių gėlių. Atsitūpęs kardasnapis kolibris laiko snapą beveik vertikaliai – taip lengviau jį išlaikyti. Šis kolibris gyvena aukštai medžiuose, o ant žemės nusileidžia retai.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Ensifera ensifera*

PAPLITIMAS Andų kalnai (Pietų Amerikos šiaurinė dalis)

DYDIS Kūno ilgis iki 25 cm

KAMANINIS KOLIBRIS

Šis retai pastebimas kolibris yra mažiausias paukštis pasaulyje. Be plunksnų jis būtų mažesnis už daugelį kamanių, tačiau sugeba nuvyti šalin kelis kartus už save didesnius drugius. Kiaušiniai yra 6 mm dydžio, juos deda į ne didesnį už indelį kiaušiniui lizdą. Kamaninis kolibris maisto randa įvairiose gėlėse, o jaunikliams maitinti gaudo vabzdžius.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Calypte helenae*

PAPLITIMAS Kuba

DYDIS Kūno ilgis apie 6 cm

PATAGONA

Nors yra varnėno dydžio, šis rudas paukštis yra pats didžiausias tarp kolibrių. Jis nesugeba taip gerai kaboti ore kaip kiti kolibriai ir dažnai maitindamasis nutupia šalia gėlės. Patagona sutinkama kalnuose, kur gali ištverti šaltas naktis.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Patagona gigas*

PAPLITIMAS Andų kalnai (Pietų Amerika)

DYDIS Kūno ilgis iki 22 cm

TROGONAI IR PELĖPAUKŠČIAI

Trogonai – tropinių miškų paukščiai. Šiaurės ir Pietų Amerikoje, Afrikoje ir Azijoje gyvena apie 35 jų rūšis, kurioms priklauso ir vieni nuostabiausių pasaulio paukščių. Nepaisant liepsningų spalvų, jie labai sunkiai pastebimi, nes didelę laiko dalį nejudėdami tupi aukštai medžių viršūnėse. Pelėpaukščiai nėra giminingi trogonams; palyginus su jais pelėpaukščiai nėra tokie gražūs. Yra 6 pelėpaukščių rūšys, visos gyvena Afrikoje, o taip vadinamos dėl įpročio lakstyti aplink medžius.

KVEZALIS

Šis Centrinės Amerikos paukštis atrodo efektyviau už kitus trogoninius. Patinų apatinė kūno dalis raudona, galva ir kūno užpakalinė dalis žalia. Tačiau nuostabiausia šių paukščių ypatybė – metro ilgio žalių nėriniuotų plunksnų virtinė, nukarusi nuo uodegos. Kvezaliai gyvena kalnų miškuose, kur maitinasi aliejingais vaisiais. Peri (patinas ir patelė) medžių drevėse. Patelė telpa lizde, o patinas, įlindęs į drevę, apsisuka ir jo nėriniuotos plunksnos kabo iš drevės angos.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Pharomachrus mocinno*

PAPLITIMAS Centrinė Amerika, Pietų Amerikos šiaurinė dalis

DYDIS Kūno ilgis iki 1,4 m ilgio, su uodegos plunksnomis

VIRŠUJE *Kvezalio patinas ilsisi ant kerpėmis apaugusios šakos aukštai medžių viršūnėje. Kvezaliai yra kuklūs paukščiai, nors jų spalvos tiesiog nuostabios. Skirtingai nuo kitų vaisialesių paukščių (pvz., papūgų, p. 196–199), kvezaliai maitinasi tyliai ir vieni.*

ILGAUODEGIS PELĖPAUKŠTIS

Pelėpaukščių uodegos ilgos ir plonos, į kailį panašios plunksnos rudos arba pilkos, o neįprasti išoriniai kojų pirštai gali būti pasukti tiek į priekį ir atgal. Pelėpaukščiai minta lapais, sėklomis ir vabzdžiais, maistą pasiekia bėginėdami šakomis ar aukštielninki pakibę po jomis. Ilgauodegis pelėpaukštis yra viena labiausiai paplitusių rūšių. Gyvena mažais būreliais, triukšmingai skrajodami nuo medžio prie medžio. Vos išsiritę jaunikliai tuoj pradeda ropinėti šakomis.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Colius macrourus*

PAPLITIMAS Afrikos tropikai

DYDIS Kūno ilgis iki 35 cm

APAČIOJE *Tvirtai snapu suspaudęs žuvį tulžys grįžta jos lesti ant šakos. Kaip ir kiti vandens paukščiai, tulžiai žuvį ryja galva pirmyn.*

Skrydžio metu tulžys tankiai plasnoja

Melsvai žalia nugara paslepia tulžį šešėlyje

Kojos ir pėdos nedidelės, ryškiai oranžinės spalvos

TULŽIAI IR JIEMS GIMININGI PAUKŠČIAI

Šiai įvairių paukščių grupei priklauso tulžiai, žalvarniai, kukučiai, bitininkai ir ragasnapiai. Visų šių paukščių priekiniai pirštai iš dalies suaugę, daugelis iš jų ryškiai spalvingi. Tulžiai sutinkami visuose žemynuose, tačiau iš 92 rūšių tik pusė tulžių minta žuvimis. Likusieji gyvena toli nuo vandens, gaudydami ant žemės driežus ir kitus gyvūnus. Tulžiams giminingi paukščiai irgi daugiausia medžioja gyvūnus, o paukščiai raganosiai dažnai minta vaisiais. Žalvarniai, kukučiai, bitininkai ir ragasnapiai dažniausiai gyvena tropinio klimato kraštuose, tačiau nė viena rūšis negyvena Amerikoje.

Tulžys tyko maisto

Besijuokiantis kokabas įveikia gyvatę

PALŠASIS TULŽYS

Didesnėje Šiaurės Amerikos dalyje sutinkama tik ši tulžių rūšis. Patinai daugiausia mėlynai žali ir balti, o per patelių kūno apačią eina rūdžių spalvos juosta. Palšieji tulžiai maisto tyko ant šakų virš vandens. Pamatę žuvį neria jos sugauti, tada grįžta ant šakos ir prieš prarydami ją trinkteli į šaką. Iš vietų, kur upės žiemą užšąla, tulžiai migruoja į pietus.

Juostuotasis tulžys ant šakos

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Megaceryle alcyon*

PAPLITIMAS Peri Šiaurės Amerikoje; žiemoja JAV pietinėje dalyje, Centrinėje Amerikoje, Kolumbijoje

DYDIS Kūno ilgis 33 cm

TULŽYS (ŽUVININKĖLIS)

Dėl žalsvų ir oranžinės spalvos plunksnų šis paukštis atrodo lyg iš tropikų, tačiau į šiaurę sutinkamas iki pat Skandinavijos. Jis medžioja taip pat kaip ir juostuotasis tulžys, tačiau, būdamas mažesnis, gaudo smulkesnes žuvis. Upės šlaituose snapu ir nagais jie išsikasa urvus perėti, rūpestingai pakreipdami tolesnį urvo galą aukštyn, kad į jį nepatektų lietus ar upės vanduo. Tulžiai nesuka lizdo, tačiau jų urvai greit užgriozdinami žuvų kaulais.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Alcedo atthis*

PAPLITIMAS Europa, Šiaurės Afrika, Centrinė ir Pietų Azija

DYDIS Kūno ilgis iki 16 cm

BESIJUOKIANTIS KOKABAS

Šis didelis Australijos tulžys žinomas dėl balso, primenančiu pamišėlio juoką. Paukščiai gyvena šeimomis, ir vienam paukščiui pradėjus juoktis jį tuoj paseka kiti. Kokabai gyvena sausuose miškuose, grobį gaudo ant žemės. Jie minta vabzdžiais, driežais ir nedideliais paukščiais, tačiau gerai gaudo gyvates. Kaip ir prie vandens gyvenantieji tulžiai, kokabai prieš prarydami apsvaigina grobį jį mesdami ant že-

mės arba trenkdami į šaką. Kokabai paprastai peri išpuvusiuose stuobriuose. Jauni paukščiai dažnai keletą perėjimo sezonų padeda tėvams, nešdami į lizdą maistą.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Dacelo novaeguineae*
PAPLITIMAS Australijos rytinė ir pietvakarinė dalis
DYDIS Kūno ilgis iki 47 cm

ŽALVARNIS

Žalvarniai labai panašus į kėkštus (p. 229), tačiau giminingi tulžiams. Paprastai žalvarniai yra rudi ir ryškiai mėlyni, dauguma minta vabzdžiais, kuriuos gaudo ant žemės arba ore. Žalvarnių patinų tuoktuvinis skrydis yra lyg akrobatų: jie pakyla aukštai į orą ir besivartydami krinta žemyn. Peri drevėse be paklotės, deda iki 5 baltų kiaušinių.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Coracias garrulus*
PAPLITIMAS Peri Europoje, Sibire; žiemoja Afrikoje
DYDIS Kūno ilgis iki 32 cm

KUKUTIS

Kukučio kūnas rusvas, sparnai juodai balti. Jis turi skiauterę, kurią gali pakelti virš galvos ir ilgą, kreivą snapą. Maitinasi žemėje, snapu tyrinėdamas žoles bei gyvūnų mėšlą ir ieškodamas kirminėlių bei lervų. Kukučiai peri medžių drevėse bei sienų plyšiuose ir yra siaubingai nešvarūs. Patelei perint stiprus lizdo kvapas padeda atbaidyti plėšrūnus.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Upupa epops*
PAPLITIMAS Europa, Pietų Azija, Afrika
DYDIS Kūno ilgis iki 29 cm

RAUDONASIS BITININKAS

Bitininkai specializavosi lesti bites. Ilgu kreivu snapu jie ore nutveria bites ir nešasi ant šakos. Čia bites trina į šaką, iš geluonies išspausdami nuodus, kad galėtų jas saugiai sulesti. Daugumos bitininkų spalvos ryškios, o raudonojo bitininko – vienos ryškiausių.

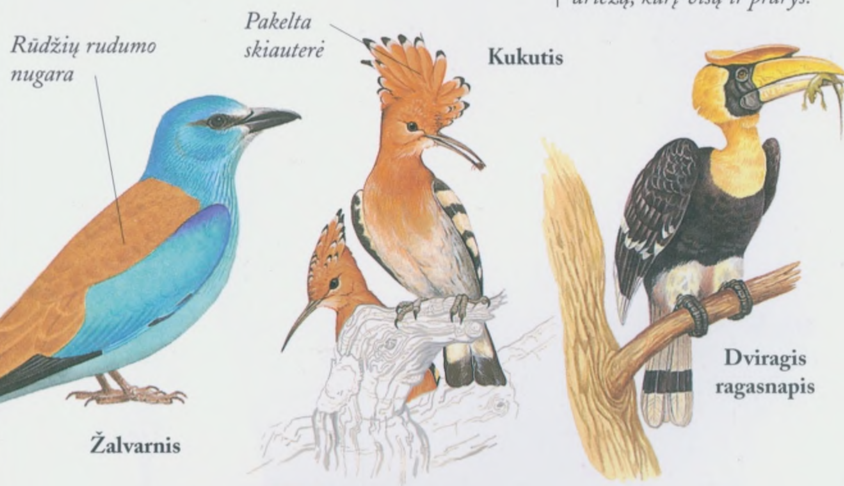
MOKSLINIS PAVADINIMAS *Merops nubicus*
PAPLITIMAS Centrinė Afrika
DYDIS Kūno ilgis iki 33 cm

DVIRAGIS RAGASNAPIS

Ragasnapiai gyvena Afrikoje ir Pietų Azijoje, minta smulkiais gyvūnais ir vaisiais. Šie paukščiai vadinami ragasnapiais dėl masyvaus lenkto snapo, kurį dažnai dengia kietas, į šalmą panašus skydas. Dviragis ragasnapis yra vienas iš didžiausių, jo išskleistų sparnų tarpugalis siekia apie 1,8 m. Ragasnapiai peri medžių drevėse, dėtį peri patelė. Jai atsitūpus perėti patinas užlipdo drevės angą dumblu, palikdamas tik nedidelę skylę, pro kurią jis neša į drevę maistą. Patelė išbūna įkalinta iki 3 mėnesių, kol jaunikliai paauga. Toks neįprastas elgesys padeda apsaugoti jauniklius nuo gyvačių ir kitų plėšrūnų.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Buceros bicornis*
PAPLITIMAS Indija, Azijos pietrytinė dalis
DYDIS Kūno ilgis iki 1,2 m

APAČIOJE KAIRĖJE *Žalvarnis tyko maisto aukštai esančioje stebėjimo vietoje, pavyzdžiui ant telefono stulpų ar nudžiūvusių medžių.*
APAČIOJE CENTRE *Dėmesį traukianti kukučio skiauterė rodo jo nuotaiką. Šis kukutis yra budrus. Pakelta skiauterė užlinksta virš paukščio galvos į priekį.*
APAČIOJE DEŠINĖJE *Dviragis ragasnapis minta visku, ką tik randa ar įveikia. Šis paukštis nutvėrė driežą, kurį visą ir prarys.*

Šalmas iš išorės yra lygus ir kietas; viduje kaulai yra pripildyti oro

DEŠINĖJE *Ragasnapių patinų šalmai kaip šio dviragio ragasnapio yra didesni negu patelių. Šalmas rodo paukščio amžių ir lytį. Kai kurių rūšių paukščių šalmas sustiprina balsą.*

GENIAI IR TUKANAI

Geniai ir tukanai gyvena medžiuose, tačiau minta skirtingu būdu. Dauguma genių kala medį snapu ir pasiekia giliai medienoje esančias vabzdžių lervas. Jie gerai laipioja ir gali pakibti, nagais įsikibę į žievę ir atsirėmę trumpa, stora uodega. Tukanai daugiausia minta vaisiais ir jie ne laipioja medžiu, o tupi ant šakų. Jų sparnai milžiniški, ryškiai spalvoti, tačiau stebėtinai lengvi. Ištiesę kaklą į priekį ir siekdami maisto, tukanai snapą naudoja kaip milžinišką pincetą. Genių žinoma apie 200 rūšių. Jie gyvena visame pasaulyje, išskyrus Madagaskarą ir Australiją. Tukanų šeimai priklauso tik apie 35 rūšis ir visos sutinkamos Centrinėje bei Pietų Amerikoje.

ŽALIOJI MELETA

Užuot mitusi medžiuose, ši žalia ir geltona meleta daugumą maisto susiranda ant žemės. Mėgstamiausias jos grobis yra skruzdelės, kurias meleta surenka giliai kišdama liežuvį į skruzdėlyną. Visų genių liežuviai ilgi, dažnai jų galai nusmailėję. Žaliosios meletos liežuvis smailus ir lipnus; taip jai lengviau surinkti grobį. Dauguma genių susišaukia snapu tarškindami į medžius, tačiau žalioji meleta vietoj to garsiai rėkia.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Picus viridis*

PAPLITIMAS Europa

DYDIS Kūno ilgis iki 32 cm

VIRŠUJE *Prižiūrima patino juodosios meletos patelė žvalgosi iš drevės, kurioje peri.*

KAIRĖJE *Stiprių kojų ir standžios uodegos dėka žalioji meleta tvirtai įsikimba į medį.*

JUODOJI MELETA

Tai vienas didžiausių genių pasaulyje su ypač stipriu snapu. Ieškodama maisto meleta prakala kietą medį iki 15 cm gylio, pažerdama baltinių segtuko dydžio skiedras. Kaip ir kitų genių, jos smegenys yra apsaugotos, kad kalant medį nebūtų pažeistos dėl snapo atatrankos. Juodosios meletos daugiausia minta vabzdžių lervomis, tačiau taip pat prakala drevėse esančius lizdus ir sulesa paukščių jauniklius.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Dryocopus martius*

PAPLITIMAS Europa, Azija

DYDIS Kūno ilgis iki 45 cm

DEŠINĖJE *Suaugęs Melanerpes formicivorus atneša jaunikliams maisto. Apie jų lizdus daug į skylutes žievėje įdėtų gilių.*

Melanerpes formicivorus

Šie geniai gyvena šeimomis, sudarytomis iš 15 paukščių. Vasarą minta vabzdžiais, o žiemą – gilėmis. Kaupdami atsargas žiemai šie geniai giles krauna į skylutes, kurias prakala sausuoliuose, vadinamuose „aruoduose". Kiekvienoje skylutėje telpa vienintelė gilė, taigi genys visą kamieną išmargina tūkstančiais skylučių. Jie įkiša giles į medį labai stipriai, o po to atidžiai stebi maisto atsargas ir nuveja šalin kitus paukščius.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Melanerpes formicivorus*

PAPLITIMAS Šiaurės Amerikos vakarinė dalis, Centrinė Amerika

DYDIS Kūno ilgis iki 23 cm

AUKSINIS GENYS

Šie Šiaurės ir Pietų Amerikoje sutinkami geniai maitinasi ant žemės. Kaip ir žaliosios meletos, jie labai mėgsta skruzdėlės ir turi lipnų liežuvį. Plunksnų spalva yra išsiskirianti, o dėmėta apatinė dalis pademonstruojama skrendant. Auksinis genys peri Šiaurės Amerikoje, dreves išsikala medžiuose, stulpuose, o kartais medinių pastatų sienose. Pavasarį jis kelia triukšmą snapu tarškindamas į sudžiūvusias šakas ir stogus.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Colaptes auratus*

PAPLITIMAS Šiaurės ir Centrinė Amerika, Karibų salos

DYDIS Kūno ilgis iki 32 cm

DIDYSIS TUKANAS

Šis neįprastas paukštis ryškiai geltonu snapu ir mėlynu žiedu apvedžiotomis akimis yra pats didžiausias iš tukanų. Jo snapas beveik banano ilgio, jame daug oru užpildytų ertmių, todėl yra lengvesnis negu atrodo. Blyškiai mėlynomis žvynuotomis kojomis didieji tukanai šokinėja šakomis, maitindamiesi vaisiais ir mažais gyvūnėliais, pavyzdžiui, vabzdžiais. Mokslininkai dar nežino, kodėl tukanų snapai tokie milžiniški. Snapu patogu paimti maistą, be to, pagal snapo spalvą tukanai atpažįsta savo rūšies individus.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Rhamphastos toco*

PAPLITIMAS Pietų Amerikos tropinio klimato juosta

DYDIS Kūno ilgis iki 60 cm

KYLIASNAPIS TUKANAS

Kyliasnapis tukanas yra kiek mažesnis už didįjį, tačiau jo snapas dar labiau išsiskiria rudomis, oranžinėmis, žaliomis ir mėlynomis spalvomis. Gyvena miškuose ir miškingose vietovėse netoli fermų. Kaip ir kiti tukanai, skrisdamas jis pakaitomis suplasnoja sparnais ir vėl suglaudžia juos prie šonų. Tai priverčia jį ore šokinėti aukštyn ir žemyn. Kartais taip daro ir geniai, skrisdami nuo vieno medžio į kitą. Tukanų jaunikliai vystosi labai ilgai, kyliasnapio tukano jaunikliai apsiplunksnuoja tik po mėnesio, o lizdą palieka tik 2 mėnesių amžiaus

Plikos odos lopas apie akis

Geltona gurklio dėmė

Abiejų snapo pusių kraštai dantyti

Du nagai nukreipti į priekį, du – atgal

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Rhamphastos sulfuratus*

PAPLITIMAS Centrinė ir Pietų Amerika; nuo Meksikos iki Venesuelos

DYDIS Kūno ilgis iki 56 cm

ŽALIASIS ARAKARIS

Arakariai – tai vidutinio dydžio tukanai su palyginti nedideliais, plonais snapais. Arakarių žinoma apie 11 rūšių. Žaliasis arakaris yra vienas ryškesnių; jo nugara žalia, o krūtinė ryškiai geltona. Kaip ir kiti tukanai, jie peri medžių drevėse, per metus sudėdami nuo 2 iki 4 kiaušinių. Aracharini vieninteliai tukanai, kurie drevėse ir peri, ir nakvoja. Dažnai ta pačia dreve naudojasi keli paukščiai, kad visi sutilptų jie susimažina, užlenkdami snapus ant nugarų.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Pteroglossus viridis*

PAPLITIMAS Pietų Amerikos tropinio klimato juosta

DYDIS Kūno ilgis apie 30 cm

MELSVASKRUOSTIS ŪSYS

Ūsiai – tai nedideli geniams ir tukanams giminingi paukščiai stipriais snapais ir kresnais kūnais. Tropikuose jų randama apie 80 rūšių; daugumos jų šūksniai ilgi, pasikartojantys. Šie paukščiai taip vadinami dėl apie snapo pagrindą esančių ūsų ar spyglių. Melsvaskruostis ūsys gyvena miškuose ir soduose, maitinasi vaisiais ir vabzdžiais.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Megalaima asiatica*

PAPLITIMAS Indija, Pietryčių Azija

DYDIS Kūno ilgis iki 23cm

VIRŠUJE *Kaip ir visų didžiųjų tukanų, kyliasnapio tukano kūnas juodas, gurklio dėmė ryški, o snapas – milžiniškas.*

VIRŠUJE *Skirtingų rūšių tukanai kartais maitinasi kartu. Piešinyje du kyliasnapiai tukanai stebi, kaip didysis tukanas atsargiai lenkiasi į priekį nuskinti uogą.*

ŽVIRBLINIAI PAUKŠČIAI

Žvirblinių būriui priklauso daugiau kaip 5000 paukščių rūšių – tai daugiau negu pusė visų paukščių rūšių. Dauguma maži, plonais, be plėvių pirštais ir gali apimti šakas, ūglius ar vielas. Kai žvirbliniai paukščiai ilsisi ant šakos, jų pirštai taip tvirtai laikosi, todėl net ir užmigę paukščiai nenukrenta žemėn. Žvirblinių paukščių yra daugiau kaip 60 šeimų ir beveik visi jie peri medžiuose. Išsiritę jaunikliai yra akli ir bejėgiai, tėvai juos tol maitina, kol šie neapsiplunksnuoja ir nepradeda maitintis patys. Žvirbliniai paukščiai paplitę visame pasaulyje, tačiau ant vandens gyvena nedaugelis. Šiuose dviejuose puslapiuose aprašytų primityvių žvirblinių paukščių balsas dažniausiai nekoks, tačiau giesmininkų pobūriui (p. 212-229) priklauso gražiausiai giedantys pasaulio paukščiai.

RUDASIS KROSNIUS

Šis mažas rudas paukštelis yra neišvaizdus, tačiau išsiskiria savo neeiliniais lizdais. Statybai naudodamas šiaudus ir šlapią dumblą jis pastato į senovinę molinę krosnį panašų lizdą, kuris lėtai džiūdamas suakmenėja. Pro išėjimą patenkama į spiralės formos koridorių, kuris, prieš patenkant į lizdinę kamerą, užsibaigia neaukštu slenksčiu. Lengvai pastebimas lizdas dažniausiai būna ant šakos ar tvoros stulpo viršūnės. Lizdai naudojami tik vienam perėjimui, taigi kasmet paukščiai statosi naujus.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Furnarius rufus*

PAPLITIMAS Pietų Amerikos centrinė dalis

DYDIS Kūno ilgis iki 18 cm

PAČIAME VIRŠUJE *Rudasis krosnius stovi ant pusiau pastatyto lizdo Lizdas bus užbaigtas nulipdžius jauniklius apsaugantį stogą.*
VIRŠUJE *Kosta Rikos miške triūsė kotinga tupėdama ant ritualinės šakos ruošiasi vestuviniam šūksniui.*

NUOSTABIOJI KOTINGA

Šis brangakmenį primenantis paukštis gyvena Centrinės Amerikos miškuose, maitinasi vaisiais ir vabzdžiais. Patelės yra tamsiai rudos. Patinų kūnas padengtas dangaus žydrumo plunksnomis, o ant gerklės ir krūtinės matoma alyvinės spalvos dėmė. Kotingų yra apie 90 rūšių, beveik visos gyvena medžiuose. Šiltose Amerikos srityse jos dažnos, tačiau niekur kitur negyvena.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Cotinga amabilis*

PAPLITIMAS Centrinė Amerika

DYDIS Kūno ilgis iki 20 cm

TRIŪSĖ KOTINGA

Kotingos gyvena tankiuose miškuose ir yra sunkiai pastebimos. Užtat jų balso su kitais nesumaišysi – jis girdimas net už 800 m. Triūsės kotingos patinams būdingi trys juodi, kirmėliški ūsai, kabantys nuo snapo viršaus ir šonų. Žinomos 4 šių paukščių rūšys, kiekviena vis kitaip spalvota ir kitaip gieda.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Procnias tricarunculata*

PAPLITIMAS Centrinė Amerika

DYDIS Kūno ilgis iki 30 cm

SKĖTINĖ KOTINGA

Ši visiškai juoda varnos dydžio kotinga yra didžiausias šeimos paukštis. Skėtine ji vadinama dėl plokščios karūnos, panašios į skėtį ar skrybėlę; jai dar būdinga nuo gurklio nukabusi plunksnota sterblė. Sterblė gali prisipūsti oro; išpūsta patino sterblė būna daugiau nei 30 cm ilgio. Giedodamas vestuvines giesmes patinas užkabina sterblę ant šakos.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Cephalopterus ornatus*

PAPLITIMAS Pietų Amerikos šiaurinė dalis

DYDIS Kūno ilgis iki 50 cm

AKMENGAIDIS

Daugelis kotingų yra ryškiaspalvės, o akmengaidis yra viena gražiausių jų rūšių. Patelė yra juodos, o patinas – ryškios oranžinės spalvos (tokia spalva reta netgi ir tarp tropikų paukščių). Patinams dar būdingos oranžinės skiauterės, užkrentančios iki pat snapo galiuko. Dauginimosi sezono metu patinai susirenka tradicinėse tuokvietėse, kur atlieka triukšmingus ritualinius šokius. Patelės stebi pasirodymus ir poravimuisi pasirenka pačius įspūdingiausius patinus.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Rupicola rupicola*

PAPLITIMAS Pietų Amerikos šiaurinė dalis

DYDIS Kūno ilgis iki 32 cm

Plonos ritualinės sparnų plunksnos

DEŠINĖJE *Stovėdamas ant stuobrio, Gvianos akmengaidis demonstruoja įspūdingas plunksnas. Susiporavęs patinas nestato lizdo ir nepadeda auginti jauniklių.*

Visai išskleista skiautėrė beveik paslepia snapą

Ritualinio šokio metu apvalios akys tampa ovalo formos

Sparnų plunksnos yra juodos ir baltos

Stiprios kojos pritaikytos vaikščioti miško paklote

KAIRĖJE *Tironas tupi ant laido ir tyko skraidančių vabzdžių.*

TIRONAS

Šis paukštis peri daugelyje Šiaurės Amerikos vietų, išskyrus tolimuosius vakarus. Jis priklauso tironų šeimai, maitinasi vabzdžiais, kuriuos sugauna ore pakilę nuo šakos. Tironai gyvena miško kirtavietėse ir aplink fermas, lizdus suka medžiuose ar ant tvoros stulpų. Jie drąsiai gina savo lizdą -- iš to kilo šeimos pavadinimas.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Tyrannus tyrannus*

PAPLITIMAS Peri Šiaurės Amerikoje; žiemoja Centrinėje Amerikoje, Pietų Amerikoje

DYDIS Kūno ilgis iki 22 cm

KIELINIS TIRONAS (FIBAS)

Fibai taip vadinami dėl savo giesmės – aštraus „fi-bi, fi-bi, fi-bi". Jie priklauso tironams ir gaudo vabzdžius pakilę nuo šakos. Kieliniai tironai yra rudai balti, o apie snapą turi nedidelius ūselius. Jie dažnai gyvena prie vandens. Anksčiau perėdavo ant uolų ar krantuose, dabar dauguma peri pastatuose arba po tiltais.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Sayornis phoebe*

PAPLITIMAS Peri Šiaurės Amerikos rytuose; žiemoja JAV pietryčiuose, Meksikoje

DYDIS Kūno ilgis iki 18 cm

DIDYSIS LYRAUODEGIS

Lyrauodegiai yra gerai žinomi Australijos paukščiai. Jie maitinasi ant žemės, jų kojos didelės, o apvalainas kūnas apaugęs pilkomis ir rudomis plunksnomis. Patelių uodegos ilgos ir plonos, o patinų uodegose yra 4 išlenktos plunksnos, kurių nėriniai ritualinių šokių metu išsiskleidžia ir užsilenkia į priekį. Lyrauodegiai gyvena miškuose, minta vabzdžiais ir kitais smulkiais gyvūnais. Savo galingu balsu jie puikiai mėgdžioja įvairius garsus – nuo kitų paukščių giesmių iki mašinų triukšmo.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Menura novaehollandiae*

PAPLITIMAS Australijos pietryčiai, Tasmanija

DYDIS Kartu su uodega iki 1 m ilgio

VIRŠUJE *Neigiamą įtaką vieversiams daro neliestų ganyklų, kur jie peri, mažinimas. Šiuolaikiniuose ūkiuose tokių biotopų beveik neliko.*

DIRVINIS VIEVERSYS

Vieversiai – nedideli pilkai rudi paukščiai, jie maitinasi ir peri ant žemės. Daugelis yra geri giesmininkai, tačiau dirvinis vieversys geresnis už kitus. Jis gieda kildamas į orą ir tęsia giesmę aukštai ore. Savo puoduko formos lizdus vieversiai slepia žolėmis apaugusiuose laukuose, per metus išaugindami 2–3 vadas. Minta vabzdžiais ir sėklomis.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Alauda arvensis*

PAPLITIMAS Europa, Azija, Šiaurės Afrika

DYDIS Kūno ilgis iki 18 cm

LANGINĖ KREGŽDĖ

Kaip ir šelmeninė kregždė, langinė kregždė vabzdžius gaudo ore. Jos abi yra panašios, tačiau langinės kregždės uodega trumpa, o ant tamsiai mėlynos nugaros yra balta dėmė. Be to, jos papilvė visai balta. Langinės kregždės iš dumblo lipdo lizdus su nedidelėmis angomis. Jos dar dažniau negu šelmeninės kregždės peri pastatuose. Langinės kregždės paprastai suka lizdus pastogėse ar po atbrailomis, kurios apsaugo nuo lietaus, tačiau peri po tiltais ir ant akmenų bei uolų.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Delichon urbica*

PAPLITIMAS Peri Europoje, Azijoje; žiemoja Afrikoje, Indijoje, Pietryčių Azijoje

DYDIS Kūno ilgis iki 13 cm

APAČIOJE IR DAR ŽEMIAU *Iš šelmeninės kregždės uodegos plunksnų matosi jos amžius. Šios kregždės plunksnos trumpos, reiškia, kad jai daugiau negu vieneri metai.*

ŠELMENINĖ KREGŽDĖ

Šelmeninė kregždė priklauso žinomiausiems pasaulio migrantams. Ji maitinasi vabzdžiais, gaudydama juos ore. Aptakus mėlynos ir baltos spalvos kūnas yra pritaikytas greitam ir tolimam skrydžiui. Siauri sparnai ir skelta uodega leidžia lengvai manevruoti, todėl kregždė gali vartytis ore persekiodama grobį. Lizdus kregždės suka iš dumblo ir žolių, dažnai juos pritvirtindamos prie medinių sijų ir sienų.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Hirundo rustica*

PAPLITIMAS Peri Šiaurės pusrutulyje; žiemoja Pietų pusrutulyje

DYDIS Kūno ilgis iki 19 cm

Snape nešamas maistas rodo, kad ši langinė kregždė augina jauniklius

Skrendant kojos pariečiamos

Trumpos uodegos plunksnos

DEŠINĖJE IR DAR DEŠINIAU *Langinės kregždės dažnai maitinasi ten pat kur ir šelmeninės, tačiau jos paprastai skraido aukščiau. Todėl abi rūšys nekonkuruoja dėl to paties maisto.*

PURPURINĖ KREGŽDĖ

Milijonai purpurinių kregždžių kasmet skrenda į JAV šiaurę, JAV ir Kanados link. Jos grįžta į tas vietas, kur perėjo arba išsirito iš kiaušinio ankstesniais metais. Skirtingai nuo kitų kregždžių, jų spalva priklauso nuo lyties. Patinai ištisai spindi purpuru, o patelių apatinė pusė yra pilka. Paprastai purpurinės kregždės peri medžių drevėse ir ant uolų atbrailų, tačiau rytuose jos apsigyvena inkiluose. Tokie inkilai dažniausiai būna iš daugelio skyrių ir gali priglausti gausybę paukščių.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Progne subis*

PAPLITIMAS Peri Šiaurės Amerikoje, žiemoja Pietų Amerikos šiaurinėje dalyje

DYDIS Kūno ilgis iki 19 cm

BALTOJI KIELĖ

Vaikščiodamos ar stovėdamos kielės be perstojo kilnoja uodegą aukštyn ir žemyn. Toks uodegos kilnojimas turbūt padeda joms išlaikyti lygsvarą vaikštant žeme ir ieškant maistui vabzdžių. Yra 8 kielių rūšys. Kūnas lieknas, snapas plonas, kojos ir pirštai ilgi. Baltosios kielės yra juodos, pilkos ir baltos spalvos. Jos gyvena atvirose vietose ant žemės, prie ūkių ir sodų, dažnai suka lizdus daugiabučių namų sienas apgusiuose vijokliuose.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Motacilla alba*

PAPLITIMAS Europa, Šiaurės Afrika, Azija

DYDIS Kūno ilgis iki 18 cm

UOLINIS KALVIUKAS

Kalviukai – maži rudi paukšteliai, didžiąją gyvenimo dalį praleidžiantys ant žemės. Dauguma jų sutinkama žemyne, tačiau uolinis kalviukas gyvena jūrų pakrantėse, minta smulkiomis sraigėmis, krabais ir mažomis pūvančiuose dumbliuose besiveisiančiomis musėmis. Uolinis kalviukas peri uolų plyšiuose, kur iš žolės susisuka puoduko formos lizdą. Kaip ir kiti giesmininkai, kalviukas dažnai prisirenka nuo tvorų plaukų ar vilnos, kuria šiltai iškloja lizdą.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Anthus petrosus*

PAPLITIMAS Vakarų Europa

DYDIS Kūno ilgis iki 17 cm

Ilgi siauri sparnai užtikrina greitį ir manevringumą

RAUDONSKRUOSTIS BIULBIULIS

Afrikoje ir Pietų Azijoje biulbiuliai maitinasi miškingų vietų laukymėse, parkuose, soduose bei kitose vietose kur yra vabzdžių ir prinokusių vaisių. Yra daugiau nei 100 biulbiulių rūšių, iš jų būdingiausias yra raudonskruostis biulbiulis. Jo balsas švilpiantis, o elgesys – savimi pasitikintis. Biulbiulio kūnas pilkšvai rudas, galva juoda, apie akis raudoni žiedai. Kaip ir kiti, raudonskruostis biulbiulis peri žemai medžiuose ar krūmuose. Tėvai peri paeiliui, o jauniklius augina kartu.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Pycnonotus jocusus*

PAPLITIMAS Pietų Afrika

DYDIS Kūno ilgis iki 21 cm

PAČIAME VIRŠUJE *Baltoji kielė maitinasi ant žemės, tačiau vikriai sučiumpa ir bandančius nuskristi vabzdžius. Ši kielė renka maistą jaunikliams.* VIRŠUJE *Raudonskruostis biulbiulis dūsta vidurdienio kaitroje. Paukščiai negali atvėsti prakaituodami, nes neturi prakaito liaukų. Vietoj to, kai pasidaro per karšta daugeliui tenka lekuoti.*

PAPRASTOJI MEDŠARKĖ

Nors ir priskiriamos paukščiams giesmininkams, medšarkės elgiasi kaip miniatiūriniai plėšrieji paukščiai. Juos puola vabzdžius, driežus, paukščius ir smulkius graužikus, užmušdamos juos kumpu snapu. Jei užmuša daugiau grobio negu gali sulesti, likučius pasmeigia ant spyglių, o kartais ir ant spygliuotos vielos dyglių. Paprastoji medšarkė yra viena iš kelių rūšių medšarkių, kurios kasmet migruodamos į šiaurę pasiekia Europą. Galva pilka, nugara rūdžių rudumo, o per akis eina juoda juostelė – kaip plėšiko kaukė. Peri dygliuotuose krūmuose, dėtyje būna iki 6 kiaušinių.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Lanius collurio*

PAPLITIMAS Peri Europoje ir Vakarų Azijoje; žiemoja daugiausia Afrikoje

DYDIS Kūno ilgis iki 18 cm

Suaugęs dagiakalbis strazdas ant šakos

DAUGIAKALBIS STRAZDAS

Daugiakalbiai strazdai – melodingi giesmininkai, geriausi mėgdžiotojai visoje Šiaurės Amerikoje. Jie mėgdžioja gausybę įvairiausių garsų, nuo telefono skambučio iki šuns lojimo, o taip pat bent 30 rūšių paukščių giesmes ir balsus. Daugiakalbiai strazdai iš pažiūros nėra gražūs (plunksnos yra tamsiai ir šviesiai pilkos), tačiau jie gerai prisitaiko. Gyvena mieste ir užmiestyje, maitinasi daugiausia sėklomis, vaisiais, nuvydami šalin kitus per arti pasirodžiusius paukščius.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Mimus polyglottus*

PAPLITIMAS Šiaurės Amerika

DYDIS Kūno ilgis iki 25 cm

APAČIOJE KAIRĖJE *Dėl savo mažo dydžio karetaitės labai jautrios žiemos šalčiams. Ši karetaitė išgyveno iki pavasario ir ieško maisto.*

APAČIOJE *Strazdas giesmininkas pradeda giedoti sausio mėnesį. Tai pirmas ženklas, kad pavasaris ne už kalnų.*

Dauguma strazdų tupi stačiai

KARETAITĖ

Karetaitės – maži, labai veiklūs paukšteliai, kurių uodega dažnai pakelta aukštyn. Yra daugiau kaip 60 rūšių, tačiau už Amerikos ribų sutinkama tik karetaitė. Šis mažytis paukštelis puikiai skraido, tačiau daugiausia laiko praleidžia šokinėdama ir plasnodama žemėje ar tarp krūmų, kur savo adatos smailumo snapu ieško vabzdžių ir vorų. Dauginimosi sezono metu karetaičių patinai užskrenda į medžių viršūnes ar ant telefono laidų ir stebėtinai garsiai gieda. Karetaitės suka uždengtus lizdus taip tankių augalų ir per metus išaugina iki dviejų vadų.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Troglodytes troglodytes*

PAPLITIMAS Šiaurės Amerika, Europa, Šiaurės Afrika, Centrinė Azija, Tolimieji rytai

DYDIS Kūno ilgis iki 8 cm

VANDENINIS STRAZDAS

Vandeninis strazdas panašus į didelę baltakrūtinę karetaitę, tačiau jo gyvenimo būdas nuostabus ir savitas. Srauniuose upeliuose jis ieško vabzdžių lervų ir kitų smulkių gyvūnų, o maistą pasiekia plaukiodamas ir vaikščiodamas po vandeniu. Jis visuomet vaikšto prieš srovę, todėl srovė spaudžia jo nugarą žemyn ir neleidžia išplaukti į paviršių. Vandeninių strazdų kojos ne plėvėtos, tačiau jiems būdingos gerai išsivysčiusios mirksinčios plėvės – pusiau permatomi vokai, nuo akių nuvalantys vandenį.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Cinclus cinclus*

PAPLITIMAS Europa, Šiaurės Amerika, Centrinės Azijos dalis

DYDIS Kūno ilgis iki 18 cm

SVIRBELIS

Šis lieknas kuoduotas paukštis paprastai sutinkamas šiauriniuose miškuose, kur vasarą maitinasi vabzdžiais, o žiemą – uogomis. Kas kelinti metai uogos neuždera, ir alkani svirbeliai skrenda į pietus, pasirodydami vietose, kur šiaip jau retai sutinkami. Mokslininkai tokius staigius atsiradimus vadina invazijomis. Svirbeliai yra pilkai rudi, su juodomis ir geltonomis dėmėmis ant sparnų ir uodegos. Jie labai ėdrūs, ir kartais prisilesa tiek, kad sunkiai paskrenda.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Bombycilla garrulus*

PAPLITIMAS Šiaurės Amerika, Europa, Šiaurės Azija

DYDIS Kūno ilgis iki 18 cm

STRAZDAS GIESMININKAS

Strazdai – viena gausiausių giesmininkų šeimų. Joje daugiau nei 300 rūšių. Daugelis strazdų puikiai gieda, tarp jų ir strazdas giesmininkas. Nors peri medžiuose, dauguma maitinasi ant žemės, lesa vaisius ir smulkius gyvūnus, tokius kaip sliekai. Strazdai giesmininkai minta ir sraigėmis. Susiradęs sraigę strazdas daužo ją į didelį akmenį ir sutrupina kiautą. Tokius strazdų pamėgtus akmenis lengva pažinti, nes jie dažnai apteršti sudaužytais sraigių kiautais

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Turdus philomelos*

PAPLITIMAS Gyvena Europoje, Šiaurės Afrikoje, Vidurio Rytuose, Centrinėje Azijoje; įvežtas į Australiją ir Naująją Zelandiją

DYDIS Kūno ilgis iki 23 cm

Sparnai stiprūs ir lankstūs

Aptakios kūno plunksnos

STRAZDAS KLAJOKLIS

Liepsnelė ir strazdas klajoklis priklauso strazdinių šeimai. Abiejų krūtinės yra oranžiškai raudonos, nugara pilkai ruda, o gerklė juodai ir baltai ruožuota. Strazdas klajoklis dažnai gyvena parkuose ir soduose, kur iš žemės traukia lauk sliekus. Kaip ir kiti stambūs strazdai, jie pamato kirmėles, tačiau jų įprotis pakreipti galvą ant šono verčia manyti, kad jie ieško kirmėlių, pasinaudodami klausa. Strazdai klajokliai melodingai gieda. Jie peri medžiuose ir pastatuose, deda blyškiai melsvus kiaušinius.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Turdus migratorius*

PAPLITIMAS Šiaurės Amerika

DYDIS Kūno ilgis iki 25 cm

JUODASIS STRAZDAS

Anksčiau juodasis strazdas buvo miško paukštis, tačiau Šiaurės Europoje jis dažnai maitinasi ir peri soduose. Pievelėse ieško sliekų, varto nukritusius lapus ir renka nedidelius gyvūnėlius, pvz, vabzdžius. Kadangi maitinasi ant žemės, strazdai turi visą laiką saugotis pavojaus. Pamatęs plėšrūną, pvz, katę, juodasis strazdas ją seka saugiu atstumu ir garsiai perspėja kitus. Juodi tik šių strazdų patinai; patelės yra tamsiai rudos. Patinai ir patelės kartu suka puoduko formos lizdus, išklotus dumblu ir žole. Kasmet jie išaugina iki 3 vadų.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Turdus merula*

PAPLITIMAS Kilęs iš Europos, Šiaurės Afrikos, dalies Azijos; įvežtas į Australiją, Naująją Zelandiją

DYDIS Kūno ilgis iki 24 cm

Kylant plasnojamosios plunksnos išskleidžiamos

VIRŠUJE *Žaibiška reakcija leidžia juodiesiems strazdams išgyventi soduose, kur pilna kačių. Jo skvarbus pavojaus šauksmas perspėja kitus paukščius būti budriems.*
DEŠINĖJE *Kaip ir juodasis strazdas, strazdas klajoklis yra miško paukštis, sėkmingai prisitaikęs gyventi parkuose ir soduose.*

LIEPSNELĖ

Šis paukštis plačiai žinomas dėl raudonos krūtinės ir labai draugiško elgesio. Vakarų Europoje liepsnelė dažnai sekioja sodininkus ir lesa iškastas kirmėles, o kartais įsidrąsinusi lesa iš rankos. Viena kitai liepsnelės nėra tokios draugiškos. Patinai energingai gina savo teritoriją, nuvydami konkuruojančius patinus bet įsileisdami pateles. Susiporavus patelė suka dengtą lizdą, išklotą samanomis ir gyvulių plaukais. Paprastai lizdai būna paslėpti netoli žemės, nors liepsnelės peri ir garažuose bei sodo pašiūrėse.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Erithacus rubecula*

PAPLITIMAS Europa, Šiaurės Afrika, Vidurinieji Rytai, Vakarų Azija

DYDIS Kūno ilgis iki 14 cm

Ir patinų, ir patelių krūtinė ryškiai raudona

VIRŠUJE *Stipriai laikydama vabzdį snapu liepsnelė tupia ant žemės. Liepsnelės puikiai pastebi net ir menkiausią grobio judesį, todėl dažnai nutveria kirmėles ir vabzdžių lervas iš kelių metrų atstumo.*

Naguotos kojos tupint stipriai įsikimba į šaką

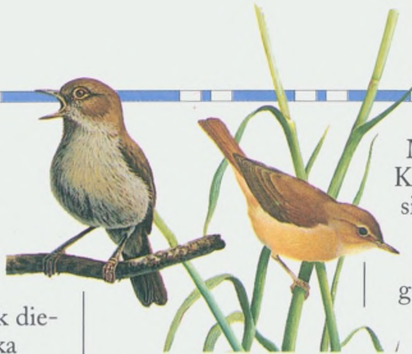
VAKARINĖ LAKŠTINGALA

Europoje lakštingalos priskiriamos geriausiems giesmininkams. Ji sunkiai pastebima dėl vienodos rudos spalvos ir slapaus gyvenimo būdo, tačiau neįmanoma nepažinti jos sodrios, švelnios giesmės. Lakštingalos išsiskiria tuo, kad gieda tiek naktį, tiek dieną. Jos minta vabzdžiais ir vaisiais, lizdą suka žemai, tarp tankių augalų.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Luscinia megarhynchos*

PAPLITIMAS Peri Europoje, Centrinėje Azijoje; žiemoja daugiausia Afrikoje

DYDIS Kūno ilgis iki 17 cm

VIRŠUJE KAIRĖJE *Lakštingalos dažniausiai gyvena krūmynuose.*
APAČIOJE DEŠINĖJE *Gegutės (p. 203) dažnai primeta savo jauniklius mažosioms krakšlėms.*

SIALIJA

Sialijos neišsiskiria giesmėmis, tačiau jos yra vienos spalvingiausių paukščių visoje strazdinių šeimoje. Šiaurės Amerikoje sutinkamos 3 sialijų rūšys. Sialijai būdinga oranžiškai raudona krūtinė, ryškiai mėlyna galva ir nugara. Skirtingai nuo daugumos strazdų, sialijos peri uoksuose , o ši sialija dažnai naudojasi genių iškaltais uoksais. Per paskutinįjį šimtmetį joms teko konkuruoti su įvežtais strazdais, tačiau dabar dėka inkilų gali lengviau išgyventi.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Sialia sialis*

PAPLITIMAS Šiaurės Amerikos rytinė dalis, Centrinė Amerika

DYDIS Kūno ilgis iki 18 cm

MAŽOJI KRAKŠLĖ

Krakšlės yra maži, neįkyrūs paukščiai, daugiausia mintantys vabzdžiais. Europoje, Afrikoje ir Australijoje jų yra daugiau kaip 300 rūšių. Nors kai kurios ir atrodo visai vienodos, jas galima atskirti pagal nevienodą giesmę. Mažoji krakšlė gyvena nendrynuose, kur paprastai išlieka niekieno nepastebėta. Ji suka puoduko formos lizdą, parištą tarp 3 ar 4 nendrės stiebų ir per metus užaugina 2 vadas. Jos giesmė primena gyvą pokalbį, kuriame daug natų greitu tempu pasikartoja tris ar keturis kartus. Kaip ir dauguma kitų paukščių giesmininkų, krakšlė prieš perėjimą migruoja.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Acrocephalus scirpaceus*

PAPLITIMAS Peri Europoje, žiemoja daugiausia Afrikoje

DYDIS Kūno ilgis iki 13 cm

NYKŠTUKAS

Nykštukas – vienas mažiausių žvirblinių paukščių. Jo kūnas žalias su baltais dryžiais, o ant galvos yra ryški geltona juosta. Jis gyvena daugiausia spygliuočių miškuose, tarp šakų ir ūglių lesa smulkius vabzdžius ir jų kiaušinius. Iš samanų ir voratinklių nykštukas suka puoduko formos lizdą, kurį dažnai pakabina šakos gale. Šiaurės pusrutulyje gyvena 4 nedidelės nykštukams giminingos rūšys.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Regulus regulus*

PAPLITIMAS Europa, Šiaurės Afrika, Centrinė Azija, Tolimieji Rytai

DYDIS Kūno ilgis iki 9 cm

Siauras snapas skirtas vabzdžių lervoms ir kiaušiniams ištraukti iš žievės

Trumpa, truputį skelta uodega

Naguotos kojos gerai tinka tupėjimui

VIRŠUJE *Nykštukas yra vienas mažiausių paukščių Europoje – jis sveria 5 gramus. Nepaisant mažo dydžio jis yra bebaimis kovotojas ir kerta kiekvienam, kas tik per daug prisiartina prie lizdo.*

DIDŽIOJI ZYLĖ

Didžioji zylė yra zylinių šeimos atstovė. Jos geros gimnastės ir ieškodamos vabzdžių bei sėklų dažnai pakimba medžiuose žemyn galva. Daugelis zylių ruošia maisto atsargas žiemai, o šaltu oru dažnai aplanko lesyklas. Didžioji zylė yra pati didžiausia ir plačiai paplitusi. Jos spalva įvairiose vietose nėra vienoda, tačiau galva paprastai juoda, o papilvė ryškiai geltona su juodu ruoželiu. Kaip ir kitos zylės, didžioji zylė dažnai peri uoksuose ir per metus dažnai išaugina 2 vadas.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Parus major*

PAPLITIMAS Europa, Šiaurės Afrika, Centrinė ir Pietų Azija

DYDIS Kūno ilgis iki 14 cm

Pražiotu snapu grasinama

Mėlynoji zylė gali pralįsti vos pro 3 cm dydžio angą

ŠIAURINĖ PILKOJI ZYLĖ

Šiaurinė pilkoji zylė yra viena iš 12 skirtingų zylių, gyvenančių Šiaurės Amerikoje. Jos galva juoda, o nugara pilka; tokios pat spalvos būdingos kelioms kitų zylių rūšims, tačiau pastarųjų giesmė kiek skiriasi. Šiaurinės pilkosios zylės gyvena miškingose vietovėse ir medžiais apsodintuose daržuose. Pavasarį jauniklius maitina vikšrais ir kitais vabzdžiais, o žiemą lesa smulkius riešutus ir sėklas.

Maži, kompaktiški sparnai

Šiaurinė pilkoji zylė

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Parus atricapillus*

PAPLITIMAS Šiaurės Amerika

DYDIS Kūno ilgis iki 13 cm

ŽALIOJI MUSINUKĖ

Žalioji musinukė yra nedaug didesnė už žvirblį, tačiau patino uodegos plunksnos daugiau negu dvigubai ilgesnės už visą jų kūno ilgį. Šie balti ar kaštoninės spalvos elegantiški paukščiai maitinasi vien tik skraidančiais vabzdžiais ir, pakilę nuo šakelės, pagauna juos ore. Yra kelios žaliųjų musinukių rūšys, kurios gyvena į rytus nuo Afrikos iki Japonijos. Visos jos suka tvirtus puoduko formos lizdus, surištus voratinkliais.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Tersiphone viridis*

PAPLITIMAS Afrika

DYDIS Patino kūno ilgis siekia iki 40 cm, kartu su uodegos plunksnomis

NUOSTABIOJI KARETAITĖ

Ši karetaitė yra viena spalvingiausių Australijos paukščių. Patelės rudos, dauginimosi sezono metu patinai dažnai būna ryškiai žydri. Nuostabiųjų karetaičių uodega pakelta aukštyn, tačiau jos nėra labai giminingos tikrosioms karetaitėms, gyvenančioms kitose pasaulio dalyse.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Malurus cyaneus*

PAPLITIMAS Centrinė ir Pietų Australija

DYDIS Kūno ilgis iki 14 cm

VIRŠUJE *Didžioji zylė (pačiame viršuje) ir mėlynoji zylė (Parus caeruleus) (centre) pešasi dėl uokso. Šiems paukščiams uoksų kiekis yra beveik toks pat svarbus kaip ir maisto kiekis.*

BUKUTIS

Bukučiai yra maži, trumpauodegiai paukščiai su labai galingais snapais. Jie gyvena medžiuose, laksto aukštyn ir žemyn, aštriais nagais laikydamiesi už žievės. Vasarą bukučiai daugiausia maitinasi vabzdžiais, o rudenį ir žiemą didelę jų maisto dalį sudaro riešutai. Bukučiai įspraudžia didelius riešutus į plyšius žievėje, o tada stipriais smūgiais juos kala, kol riešutai perskyla. Šis kalimas lengvai girdimas nuo žemės. Yra apie 25 bukučių rūšys; dauguma jų peri uoksuose. Bukutis dažnai naudoja senus genio uoksus, kurių angas sumažina aplipdydamas dumblu.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Sitta europaea*

PAPLITIMAS Europa, Centrinė Azija, Tolimieji Rytai

DYDIS Kūno ilgis iki 14 cm

VIRŠUJE *Šis bukutis tvirtai įspraudė riešutą į medžio žievės plyšį ir gali prakalęs jį išlesti.*

DEŠINĖJE *Drugiapaukštis (Tichodroma muraria) giminingas bukučiams ir lipučiams. Jis bėgioja kalnų uolomis, jų plyšiuose ieškodamas vabzdžių.*

Drugiapaukštis vasariniu ir blyškesniu žieminiu apdaru

LIPUTIS

Šis mažas ruda nugara paukštis maitinasi medžiuose vabzdžiais ir vorais, juos ištraukdamas savo siauru lenktu snapu iš žievės plyšių. Jis pradeda ieškoti maisto prie medžio šaknų ir kyla aukštyn šuoliukais, naudodamasis uodega kaip ramsčiu. Pasiekęs viršų liputis skrenda į kito medžio apačią ir vėl lipa aukštyn. Lipučiai peri už žievės atplaišų. Dėtyje būna iki 6 kiaušinių. Šiaurės Amerikoje panašiai gyvena rudasis liputis (Certhia americana).

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Certhia familiaris*

PAPLITIMAS Europa, Centrinė Azija, Tolimieji Rytai

DYDIS Kūno ilgis iki 13 cm

RAUDONKRŪTINĖ NEKTARINĖ

Nektarinės sutinkamos Afrikoje, Azijoje ir Australijoje, minta vabzdžiais ir gėlių nektaru. Jų gyvenimo būdas ir spindinčios metalinės spalvos labai panašios į kolibrių (p. 204-205). Tačiau nektarinės negali kyboti ore ir maitindamosi nutupia ant gėlės. Raudonkrūtinė nektarinė yra tipiška afrikinė rūšis. Patino krūtinė ryškiai raudona, galva spindi žaliai, o patelė beveik visa ruda. Snapas ilgas ir kiek lenktas, idealiai pritaikytas pasiekti gėlėse esantį maistą. Kaip ir dauguma nektarinių, ji suka nuostabų kapšelio formos lizdą, kabantį nuo šakos galo. Įėjimo anga su priebučiu yra netoli lizdo viršaus.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Nectarinia senegalensis*

PAPLITIMAS Tropinė ir Pietų Afrika

DYDIS Kūno ilgis iki 15 cm

Philemon corniculatus

Šis didelio Australijoje gyvenančio paukščio giesmininko galva beveik plika. Snapas didelis, truputį išlenktas su mažu gumbeliu prie snapo pagrindo. Šio paukščio balsas skamba šiurkščiai ir agresyviai, ypač pešantis dėl maisto. Daugiausia minta nektaru ir vaisiais, lesa ir vabzdžius. Gyvena įvairiuose biotopuose, įskaitant miškus, sodus ir parkus, lizdą suka aukštai medžiuose.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Philemon corniculatus*

PAPLITIMAS Rytų Australija

DYDIS Kūno ilgis iki 37 cm

DEŠINĖJE *Lipučiai medžių kamienais juda spirale. Standžios uodegos plunksnos maitinantis naudojamos kaip atrama.*

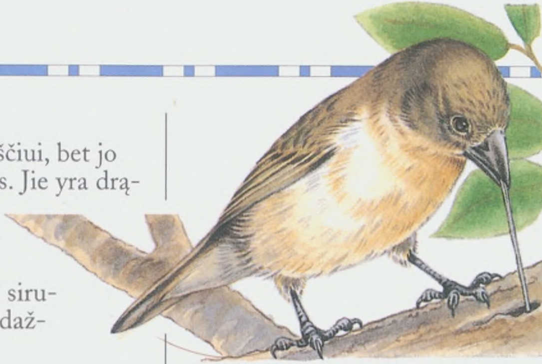
Entomyzon cyanotis

Šis paukštis giminingas drugiapaukščiui, bet jo galva iš dalies apaugusi plunksnomis. Jie yra drąsūs, agresyvūs ir nebijo žmonių. Minta ne tik nektaru ir vaisiais, bet nusiaubia bananų plantacijas ir laukuose minta nupjautų cukranendrių sirupu. Lizdą kartais suka patys, tačiau dažnai užima kitų paukščių lizdus.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Entomyzon cyanotis*

PAPLITIMAS Rytų ir Šiaurės Australija, Naujoji Gvinėja

DYDIS Kūno ilgis iki 33 cm

VIRŠUJE *Kikilis kopikas yra vienas iš nedaugelio paukščių, kurie maistui pasiekti naudoja įrankius. Pastebėta, kad nelaisvėje jo elgesį mėgdžioja ir kai kurie kiti Galapagų kikiliai.*

KIKILIS KOPIKAS

Šis paukštis įdomus tuo, kad maistui pasiekti naudojasi įrankiais. Jis minta vabzdžiais ir kitais smulkiais gyvūnais, juos ištraukdamas iš medienos ar žievės plyšių. Jei vabzdį pasiekti sunku, kikilis kartais pasinaudoja kaktuso spygliu ir iškrapšto grobį. Kikilis kopikas yra viena iš 13 kikilių rūšių, gyvenančių tolimose Galapagų salose, esančiose Ramiojo vandenyno rytinėje dalyje. Biologai mano, kad visi šie kikiliai kilo iš vienos rūšies, kuri prieš tūkstančius metų pateko į salas iš Pietų Amerikos žemyno.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Camarhynchus pallidus*

PAPLITIMAS Galapagų salos

DYDIS Kūno ilgis iki 15 cm

Į žievę įsikabina ypač dideliais nagais

Trumpi, apvalūs sparnai

Uodegos plunksnų galiukai nusmailėję dėl nusidėvėjimo

KARDINOLAS

Kardinolo patinas yra vienas spalvingiausių Šiaurės Amerikos paukščių. Jam būdinga smaila skiauterė ir tamsiai raudonos plunksnos. Skirtingai nuo daugumos paukščių giesmininkų, gieda ir kardinolo patinas, ir patelė. Jie gieda beveik ištisus metus. Kardinolai gyvena miškingose vietose, tankmėse ir soduose. Minta vabzdžiais ir sėklomis, o žiemą dažnai atskrenda prie lesyklų. Per paskutinį šimtmetį kardinolai visą laiką plito šiaurės kryptimi. Taip atsitiko todėl, kad žiemą soduose jie buvo lesinami.

Suaugęs kardinolo patinas

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Cardinalis cardinalis*

PAPLITIMAS Kilęs iš Šiaurės Amerikos rytinės dalies, Centrinės Amerikos; įvežtas į Havajus

DYDIS Kūno ilgis iki 22 cm

VAKARŲ AMERIKOS TANAGRA

Tanagros – ryškiaspalviai, tik Amerikoje sutinkami paukščiai. Jų yra daugiau kaip 200 rūšių. Daugelis ištisus metus gyvena tropikuose, tačiau kai kurios, tarp jų ir Vakarų Amerikos tanagra, migruoja perėti. Tanagros daugiausia minta vabzdžiais, dažnai slepiasi medžiuose ir krūmuose. Vakarų Amerikos tanagros peri kalnų miškuose. Lizdą suka ir peri patelės. Jos yra gelsvai žalios spalvos, patinai dauginimosi sezono metu geltoni, juodais sparnais ir raudona galva.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Piranga ludoviciana*

PAPLITIMAS Peri Šiaurės Amerikos vakarinėje dalyje; žiemoja Centrinėje Amerikoje

DYDIS Kūno ilgis iki 20 cm

GELTONOJI MEDLAIPA

Šis ryškiai geltonas vabzdžialesis paukštis priklauso devynbalsinių šeimai, kurioje priskaičiuojama apie 100 rūšių. Devynbalsės gyvena Šiaurės ir Pietų Amerikoje ir maždaug pusė jų rūšių, tarp jų geltonosios medlaipos, kiekvieną pavasarį migruoja į šiaurę perėti. Kartu su kitais paukščiais devynbalsės migruodamos dažnai sudaro mišrius būrius ir tada jie pakrantėse traukia padrikais milijoniniais būriais. Kaip ir daugumas devynbalsių, geltonoji medlaipa maitinasi vabzdžiais. Ji suka nedidelį puoduko formos lizdą. Dėtyje būna iki 5 kiaušinių.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Dendroica petechia*

PAPLITIMAS Peri Šiaurės Amerikoje; žiemoja Centrinėje Amerikoje, Pietų Amerikos šiaurinėje dalyje

DYDIS Kūno ilgis iki 13 cm

CENTRE KAIRĖJE *Įsispraudusi į lizdą, geltonoji medlaipa peri.*
KAIRĖJE *Didysis trupialas gieda, tupėdamas ant tvoros stulpo. Jų lizdus dažnai sunaikina laukuose dirbančios žemės ūkio mašinos.*

JUODMARGĖ VIKŠRALESĖ

Šiaurės Amerikos devynbalsės gali būti sunkiai atpažįstamos, nes dauguma rūšių yra labai panašios. Šią rūšį pažinti lengva, nes ji yra juodos ir baltos spalvos. Ji taip pat laksto aukštyn ir žemyn kamienais bei šakomis, rinkdama vabzdžius iš žievės plyšių. Ši devynbalsė pavasarį viena pirmųjų išskrenda į šiaurę, nes ji minta vabzdžiais, kurie nesimaitina lapais.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Mniotilta varia*

PAPLITIMAS Peri Šiaurės Amerikoje, išskyrus vakarinę dalį; žiemoja Centrinėje Amerikoje, Pietų Amerikos šiaurinėje dalyje

DYDIS Kūno ilgis iki 13 cm

PURPURINIS TRUPIALAS

Šie trupialai labai panašūs į varninius paukščius (p. 228), tik jie mažesni, siaurais snapais ir lieknomis kojomis, dažnai purpurinio žvilgesio. Jie priklauso Amerikos strazdams – šiai paukščių grupei priklauso trupialai, volungės ir rudagalviai. Šie paukščiai gyvena įvairiame biotope, visi yra geri skrajūnai ilgais, smailiais sparnais. Purpuriniai trupialai maitinasi dirbamose žemėse ir miestuose. Nors ir sulesa daugybę vabzdžių, jie gali būti žalingi, nusiaubdami grūdų laukus. Peri nedidelėmis grupelėmis, o žiemą susiburia į nesuskaičiuojamus triukšmingus pulkus, kuriuose gali būti daugiau negu milijonas paukščių.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Quiscalus quiscula*

PAPLITIMAS Šiaurės Amerikos rytinė dalis

DYDIS Kūno ilgis iki 32 cm

DIDYSIS TRUPIALAS

Trupialai – atvirų, žolėmis apaugusių vietų paukščiai. Peri ant žemės, maisto (kirmėlių ir kitų gyvūnų) ieško adatos smailumo snapais tyrinėdami žolynus. Didžiojo trupialo nugara rudai ir baltai ruožuota, krūtinė geltona, balsas primena švilpuko garsą. Pievinis trupialas (*Sturnella neglecta*) yra labai panašūs į didįjį trupialą ir šių rūšių arealai persidengia. Tačiau jų balsas skiriasi, todėl šių rūšių individai tarp savęs nesikryžmina. Abi rūšys žiemoti išskrenda į Pietus.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Sturnella magna*

PAPLITIMAS Šiaurės, Centrinė ir Pietų Amerika

DYDIS Kūno ilgis iki 25 cm

APAČIOJE *Liepsnotieji trupialai būna dvejopų spalvų. Rytinės arealo dalies patinų galva visiškai juoda (kaip pavaizduota piešinyje).*

Balta dėmė ant sparno

LIEPSNOTASIS TRUPIALAS

Pavasarį ir vasarą Šiaurės Amerikoje dažnas ryškių oranžinių ir juodų spalvų liepsnotojo trupialo patinas. Žalsvai pilkos patelės nėra tokios ryškios. Liepsnotieji trupialai gyvena miškingose vietovėse ir medžiais apaugusiose atvirose vietose, maitinasi vaisiais bei vabzdžiais. Kiaušinius jie deda ant išorinių medžio šakų pakabintuose maišelio formos lizduose.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Icterus galbula*

PAPLITIMAS Peri Šiaurės Amerikoje; žiemoja Centrinėje Amerikoje, Pietų Amerikos šiaurinėje dalyje

DYDIS Kūno ilgis iki 22 cm

RUDAGALVIS KARVIAGANIS

Rudagalviai karviaganiai – vieninteliai Šiaurės Amerikos paukščiai, kurie deda savo kiaušinius perėti kitiems paukščiams. Skirtingai nuo gegutės (p. 203), rudagalviai karviaganiai visai nesirūpina parinkdami įtėvius. Jų kiaušinius peri daugiau kaip 200 rūšių paukščiai. Į kiekvieną lizdą rudagalvis karviaganis padeda po vieną kiaušinį. Jo jaunikliis dažniausiai išsirita anksčiau negu įtėvių jaunikliai, todėl gauna daugiausia maisto. Kai kurie paukščiai rudagalvio karviaganio kiaušinį išmeta iš lizdo, tačiau dauguma jauniklį išaugina kartu su savaisiais. Rudagalviai karviaganiai minta vabzdžiais. Jie dažnai skraido ir maitinasi laukuose tarp galvijų.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Molothrus ater*

PAPLITIMAS Šiaurės Amerika

DYDIS Kūno ilgis iki 19 cm

Psarocolius decumanus

Šis drėgnųjų tropinių miškų paukštis – vienas didžiausių Amerikos strazdų. Juodas, su geltonai juoda uodega, o plokščia kakta lyg susilieja su snapu (tai būdinga šios grupės paukščių savybė). Šio paukščio balsas yra nuostabus, tačiau dar įdomesnis yra jo lizdas. Jie kolektyviai peri labai aukštuose medžiuose, statydami iki 1 m ilgio kabančius lizdus. Viename medyje lizdų gali būti daugiau negu 100, iš tolo jie panašūs į milžiniškus ant šakų kabančius vaisius.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Psarocolius decumanus*

PAPLITIMAS Pietų Amerikos centrinė dalis ir tropikai

DYDIS Kūno ilgis iki 48 cm

RYŽINIS TRUPIALAS

Patinams būdingos burbuliuojančios giesmės. Patelių plunksnos rudos, o dauginimosi sezono metu patinai daugiausia yra juodai balti. Ryžiniai trupialai minta vabzdžiais ir sėklomis, o peri ant žemės. Kaip ir kitiems ant žemės perintiems paukščiams, jiems kenkia intensyvi žemdirbystė, nes žolė dažnai nupjaunama dar nesibaigus pavasariui. Tuomet trupialui sunkiau išauginti jauniklius.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Dolichonyx oryzivorus*

PAPLITIMAS Peri Šiaurės Amerikoje, žiemoja Pietų Amerikoje

DYDIS Kūno ilgis iki 18 cm

VIRŠUJE *Šio jauno liepsnotojo trupialo patino veidinė dalis spalvota; tai rodo, kad jis kilęs iš Šiaurės Amerikos vakarinės dalies. Suaugus jo plunksnų spalva taps labiau oranžinė. Dauguma liepsnotųjų trupialų žiemoja tropikuose, tačiau kai kurie neišskrenda, ypač iš vietų, kur žmonės juos lesina.*

AMERIKINIS DAGILIS

Kikiliai – maži giesmininkai trumpais, stipriais snapais. Daugiausia jie minta sėklomis, prakapodami luobą ir sulesdami maistingą vidų. Yra šimtai visame pasaulyje paplitusių kikilių rūšių, dažniausia jie sutinkami miškingose vietovėse, dirbamuose laukuose ir pievose. Amerikinis dagilis yra tipiška dirbamų laukų rūšis. Jie dažniausiai pastebimi vasaros pabaigoje ir rudenį, kai dideliais būriais maitinasi usnimis ir saulėgrąžų sėklomis. Europoje gyvenantis dagilis (*Carduelis carduelis*) yra artimas Amerikinio dagilio giminaitis. Jis beveik tokio pat dydžio, tačiau jo skruostai ryškiai raudoni.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Carduelis tristis*

PAPLITIMAS Šiaurės Amerika; nuo Kanados iki Meksikos

DYDIS Kūno ilgis iki 13 cm

VIRŠUJE *Amerikinio dagilio patinas dauginimosi apdaru. Pasibaigus vasarai jis neteks juodos „kepurės", o kūnas pasidarys pilkai rudas.*

KIKILIS

Šis judrus mažas kikilis yra vienas dažniausių Europos paukščių. Jis daugiausia maitinasi ant žemės laukuose, soduose ir kitose atvirose vietose, o lizdą suka visur, kur tik yra krūmų ar medžių. Jei maisto pakanka, kikiliai gali per metus išauginti 2 vadas. Jau po 12 dienų nuo išsiritimo kikilio jaunikliai gali skristi. Maitindami jauniklius kikiliai gaudo vabzdžius, o žiemą minta sėklomis. Žiemą jie dažnai gyvena būreliuose kartu su kitais paukščiais. Toks įprotis padeda pastebėti pavojų.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Fringilla coelebs*

PAPLITIMAS Europa, Šiaurės Afrika, Vakarų Azija

DYDIS Kūno ilgis iki 15 cm

KAIRĖJE *Kaip ir visų kikilinių, kikilių sparnai trumpi ir platūs. Jie idealiai tinka greitam skrydžiui ieškant maisto. Piešinyje parodyta patelė, o patino spalvos ryškesnės.*

GULDO KIKILIS

Pavadintas žymaus anglo ornitologo Džono Guldo vardu, šis Australijos kikilis yra vienas spalvingiausių kikilių pasaulyje. Jo skruostai juodi, raudoni ar geltoni, sparnai ryškiai žali, krūtinė alyvinė, apačia geltona, o uodegos pagrindas šviesiai mėlynas. Guldo kikiliai sutinkami tik Australijos šiaurinėje dalyje. Dabar jie gana reti dėl intensyvios sėjomainos. Sausuoju metų laiku jie maitinasi sėklomis, o lietingu metu, kai peri ir augina jauniklius – daugiausia skraidančiais vabzdžiais.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Chloebia gouldiae*

PAPLITIMAS Australijos šiaurinė dalis

DYDIS Kūno ilgis iki 13 cm

VIRŠUJE KAIRĖJE *Europoje laukuose ir soduose dažnai sutinkamos žaliukės (Chloris chloris).*
VIRŠUJE *Svilikas (Coccothraustes coccothraustes) stipriu snapu suskaldo vyšnios kauliukus.*

VIRŠUJE *Svilikėlis (Serinus serinus) yra įprastas Pietų Europos kikilis. Jis gyvena parkuose, laukuose ir soduose.*

VIRŠUJE *Juodgalvės sniegenos (Pyrrhula pyrrhula) nemėgsta sodininkai, nes žiemą ji lesa vaismedžių pumpurus.*

EGLINIS KRYŽIASNAPIS

Kryžiasnapiai – tai spygliuočių miškuose gyvenantys kikiliai. Jie maitinasi kankorėžiuose esančiomis sėklomis, kurias ištraukia savo neįprastais snapais – jų snapų galiukai yra persikryžiavę. Tokie snapai ypač praverčia aižant dar žalius, nesunokusius kankorėžius. Kryžiasnapis laiko kankorėžį koja ir laupo jį, pasiekdamas viduje esančias sultingas sėklas. Yra 4 kryžiasnapių rūšys. Visos jos specializuojasi lesti tam tikrų medžių rūšių kankorėžius. Labiausiai paplitęs yra eglinis kryžiasnapis. Jis maitinasi daugiausia eglių sėklomis ir praleidžia didžiąją laiko dalį aukštai medžiuose. Raudoni yra tik patinai; patelės pilkai rusvos su alyviniu atspalviu.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Loxia curvirostra*

PAPLITIMAS Šiaurės pusrutulis, ypač tolimoji šiaurė

DYDIS Kūno ilgis iki 16 cm

RAUDONSNAPIS AUDĖJAS

Šis mažas, šviesiai rudas Afrikos audėjas turbūt yra pats gausiausias paukštis pasaulyje. Jų būriuose kartais būna daugiau nei šimtas tūkstančių paukščių, o bendras suaugusių paukščių skaičius gali siekti pusantro milijardo. Raudonsnapiai audėjai paprastai gyvena tarp žolių ir stiebuose, o apsilankę javų laukuose gali juos nusiaubti.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Quelea quelea*

PAPLITIMAS Tropinė ir Pietų Afrika

DYDIS Kūno ilgis iki 13 cm

VIRŠUJE *Eglinio kryžiasnapio snapas yra neįprastas: antsnapis su posnapiu snapo viršūnėje yra susikryžiavę.*

TOLIAUSIAI Į KAIRĘ *Pušinis kryžiasnapis (Loxia pytyopsittacus) angliškai vadinamas papūginiu kryžiasnapiu dėl įpročio maitinantis laikyti kankorėžius koja, kaip tą daro ir papūgos.*

KAIRĖJE *Pušinė sniegena (Pinicola enucleator) yra gimininga kryžiasnapiams. Ji yra didžiausias Europos kikilis – apie 20 cm ilgio.*

Pušinis kryžiasnapis

Pušinės sniegenos patinas

Pušinės sniegenos patelė

NAMINIS ŽVIRBLIS

Naminis žvirblis yra vienas geriausiai prisitaikiusių paukščių pasaulyje. Jis kilęs iš Pietų Europos, Šiaurės Afrikos ir Viduriniųjų Rytų, tačiau, klestėdamas visur, kur tik yra žmonių, jis paplito į beveik visas žmogaus apgyventas pasaulio sritis. Atsiradęs 1852 metais, jis paplito visoje Šiaurės Amerikoje. Beveik taip pat jis paplito ir Australijoje, į kurią pateko 10 metų vėliau. Naminiai žvirbliai minta sėklomis, vabzdžiais bei maisto liekanomis. Jie retai nutolsta nuo pastatų, o lizdus iš sausos žolės dažnai suka sienų ertmėse. Dėtyje būna iki 6 kiaušinių, o per metus žvirbliai išaugina iki 3 vadų.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Passer domesticus*

PAPLITIMAS Paplitę visame pasaulyje

DYDIS Kūno ilgis iki 15 cm

DEŠINĖJE *Naminiai žvirbliai labai lengvai prisitaiko. Jie aptinkami ir aukščiausių dangoraižių viduje, ir anglies šachtose.*

MARGASIS AUDĖJAS

Audėjai, gyvenantys Afrikoje ir Pietų Azijoje, yra giminingi naminiams žvirbliams. Jie paprastai gyvena kolonijomis ir aukštai medžiuose suka kabančius lizdus iš žolės kuokštų. Iš žolės patinas nupina tuščiavidurį rutulį, kurį užbaigia pridėdamas kabančią įėjimo angą. Tada jis plazdena po ja ir gundo pateles pažvelgti į vidų. Jei lizdas patelei patinka, ji įlenda vidun ir sudeda kiaušinius. Margieji audėjai yra vieni dažnesnių Afrikos paukščių. Viename medyje būna daugybė jų lizdų.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Ploceus cucullatus*

PAPLITIMAS Tropinė ir Pietų Afrika

DYDIS Kūno ilgis iki 17 cm

LIZDAI

Lizdas saugo gyvūną nuo plėšrūnų ir blogo oro. Lizde jie veda jauniklius ir juos maitina. Geriausiai lizdus suka paukščiai, nors juos stato ir kiti gyvūnai. Didžiausi (iki 6 m aukščio) yra termitynai (p. 55).

Gyvūnai lizdams naudoja įvairias medžiagas – lazdas, lapus, dumblą ir seiles, tačiau lizdą suka visada vienodai. Taip yra todėl, kad lizdas sukamas instinktyviai, pagal kiekvienai rūšiai skirtingą elgesio modelį. Nors lizdo sukimo jiems mokytis nereikia, dažnai jie tobulėja įgydami daugiau patirties.

Audėjų patinai būtinai turi susukti gerą lizdą, nes šie paukščiai lizdu privilioja pateles. Jei lizdas patelėms įspūdžio nedaro, audėjo patinas dažnai jį meta ir suka naują.

Audėjas prie lizdo

VARNĖNAS

Šis įprastas paukštis gyvena būreliais, maitinasi daugiausia ant žemės, snapu tarp žolių ieškodamas vabzdžių ir sliekų. Jis surenka ir maisto liekanas, todėl klesti miestuose ir miesteliuose. Paprastai varnėnai peri uoksuose, tačiau neretai užima kitiems paukščiams iškeltus inkilus. Ne dauginimosi sezono metu varnėnai dažnai renkasi į pulkus nakvynei. Kai kuriuose miestuose žiemos popietėmis tūkstančiai varnėnų atskrenda iš užmiesčio ir nakčiai sutūpia medžiuose arba patiltėse.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Sturnus vulgaris*

PAPLITIMAS Kilęs iš Europos, Šiaurės Afrikos, Vidurinių Rytų, Vakarų Azijos; įvežtas į Šiaurės Ameriką, Pietų Afriką, Australiją

DYDIS Kūno ilgis iki 20 cm

Varnėnas

Sparnų galai nusmailėję

KAIRĖJE *Dėmėtos varnėno plunksnos rodo, kad paukštis jau suaugęs. Jaunikliai varnėnai yra pilkai rudi.*

APAČIOJE KAIRĖJE *Spreo superbus yra triukšmingi ir draugiški paukščiai, mintantys nedideliais būreliais*

Spreo superbus

Varnėninų šeimoje priskaičiuojama daugiau negu 100 rūšių, daugelis jų yra ryškiaspalviai paukščiai. Vienas ryškiausių yra Afrikoje gyvenantis vernėnas *Spreo superbus*. Jo nugara žalia, šonai oranžiniai, akys šviesiai geltonos. Anksčiau jie gyveno miškingose, žole apaugusiose vietose, dabar dažnai sutinkami soduose ir laukuose. Kaip ir dauguma varnėnų, jie nebijo žmonių, todėl susirenka stovyklavietėse sulesti maisto likučių. Peri medžių uoksuose arba dygliuotose krūmuose.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Spreo superbus*

PAPLITIMAS Rytų Afrika

DYDIS Kūno ilgis iki 18 cm

Suaugusio paukščio geltonos akys

Plunksnos žvilgančios, be dėmelių

Spreo superbus

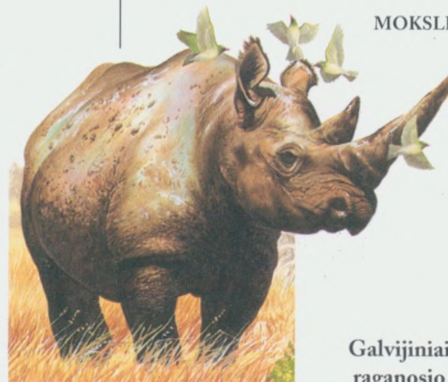
RAUDONSNAPIS GALVIJINIS VARNĖNAS

Galvijiniai varnėnai maisto ieško neįprastai. Savo stipriomis kojomis ir aštriu snapu jie apžiūri raganosių, žirafų ir kitų žolėdžių žinduolių odą, nurinkdami erkes ir kitus parazitus. Galvijinių varnėnų lankomi gyvūnai supranta, kad šie apsilankymai jiems naudingi, ir paukščių nevaiko. Išgąsdintas paukštis dažnai bėga aplink šeimininką, kol pasislepia – kaip ir voveraitė, kuri pasislepia už medžio kamieno. Žinomos 2 šių paukščių rūšys. Raudonsnapis galvijinis varnėnas rudas, su skaisčiai raudonu snapu.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Buphagus erythrorhynchus*

PAPLITIMAS Rytų ir Pietų Afrika

DYDIS Kūno ilgis iki 19 cm

Galvijiniai varnėnai ant raganosio ieško maisto

VARNĖNAS MAINA

Varnėnai mainos yra mėgstami naminiai paukščiai, nes jie gerai mėgdžioja žmogaus kalbą. Jie kalbesni už papūgas ir būna net labai triukšmingi. Daugiausia juodi, snapas ir plikos odos lopiniai galvos šonuose ir pakaušyje geltoni. Varnėnai mainos medžiuose ieško vaisių ir vabzdžių.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Gracula religiosa*

PAPLITIMAS Pietryčių Afrika

DYDIS Kūno ilgis iki 30 cm

DIDYSIS DRONGAS

Drongai gyvena medžiuose, paplitę Afrikoje, Pietų Azijoje ir Australijoje. Dauguma yra juodos žvilgančios spalvos. Uodegoje yra 2 ilgos, apvaliais galais, į teniso šakutę panašios plunksnos. Minta daugiausia vabzdžiais, kuriuos staigiu šuoliu nutveria ore ir atsinešę ant šakos sulesa. Jie gerai žinomi dėl agresyvumo, pašėlusiai puldami visus, priartėjusius prie lizdų. Didysis drongas yra stambiausias iš visų ir įžūliausias.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Dicrurus paradisaeus*

PAPLITIMAS Indija, pietryčių Azija

DYDIS Su uodegos plunksnomis iki 64 cm ilgio

Creadion carunculatus

Šis retas Naujosios Zelandijos paukštis priklauso ūsiams, kuri taip vadinama dėl mėsingų, snapo šonuose esančių ūsų. Ūsai raudoni, kūnas juodai rudas. Minta medžiuose. Anksčiau šie paukščiai gyveno visoje Naujojoje Zelandijoje, dabar išliko tik keliose salose. *Creadion carunculatus* gimininga įvairiasnapė kuja išnyko 1907 m. Tai buvo vienintelis paukštis, kurio snapo forma priklausė nuo lyties: patino snapas buvo tiesus, o patelės – ilgas ir lenktas

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Creadion carunculatus*

PAPLITIMAS Salos, esančios netoli nuo Naujosios Zelandijos

DYDIS Kūno ilgis iki 25 cm

Grallina cyanoleuca

Šis į šarką ir vieversį panašus paukštis priklauso nedidelei giesmininkų šeimai, paplitusiai tik Australijoje ir Naujojoje Gvinėjoje. Tai ilgakojai, juodai baltomis plunksnomis paukščiai. Gyvena įvairiuose biotopuose, netgi miestuose, tačiau paprastai lieka netoli vandens, kur ir susiranda daugiausia maisto. *Grallina cyanoleuca* poros dažnai gieda duetu, paeiliui traukdamos giesmę. Lizdą iš dumblo ir žolės suka patinas ir patelė, dažnai pakabindami jį ant šakos virš vandens.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Grallina cyanoleuca*

PAPLITIMAS Australija

DYDIS Kūno ilgis iki 30 cm

AUSTRALIJOS ŠARKA

Australijos šarkos didesnės už *Grallina cyanoleuca* ir garsėja savo melodingomis giesmėmis. Jos maitinasi ant žemės, lesa vabzdžius ir kitus gyvūnus. Peri grupėmis iki 6 paukščių, grupei vadovauja vienas dominuojantis patinas. Kiekviena šių grupių turi savą teritoriją; grupės nariai pešasi su kitomis šarkomis, peržengiančiomis teritorijos ribą.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Gymnorhina tibicen*

PAPLITIMAS Kilusi iš Australijos, Naujosios Gvinėjos; įvežta į Naująją Zelandiją

DYDIS Kūno ilgis iki 40 cm

PAČIAME VIRŠUJE CENTRE *Stiprus varnėno mainos snapas skirtas lesti vaisiams ir vabzdžiams, o stiprios kojos – tupėti siekiant maisto.*

VIRŠUJE *Jaunas Grallina cyanoleuca tupi ant lizdo krašto. Ieškodamas maistui vabzdžių ir sraigių dažnai pliuškenasi sekliame vandenyje .*

RAGIANA (ROJAUS PAUKŠTIS)

Ragianų patinai dažnai spalvingesni už pateles, tačiau rojaus paukščių tarpe šis skirtumas yra stulbinantis. Patelės pilkai rusvos spalvos, o patinų spalvingas apdaras demonstruojamas per vestuvinius ritualus. Prieš 500 metų pirmą kartą pamatę šio paukščio plunksnas europiečiai pamanė, kad jos atgabentos iš rojaus. Iš to ir kilo paukščio pavadinimas. Kaip ir dauguma rojaus paukščių, ragianos gyvena tankiuose tropiniuose Naujosios Gvinėjos miškuose. Patino galva geltona, gerklė metalinio blizgesio žalia, o kupli uodega – tamsiai raudona. Dauginimosi sezono metu medžių viršūnėse besivaržantys patinai demonstruoja plunksnas, bandydami patraukti praskrendančių patelių dėmesį. Susiporavusios patelės vienos suka lizdus ir augina jauniklius.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Paradisaea raggiana*

PAPLITIMAS Naujoji Gvinėja

DYDIS Kūno ilgis iki 33 cm

MĖLYNASIS ROJAUS PAUKŠTIS

Mėlynasis rojaus paukštis gyvena miškinguose kalnuose, maitinasi vaisiais ir vabzdžiais. Šios rūšies patinai yra melsvai juodomis galvomis, turkio mėlynumo sparnais ir turi ilgas, į vielą panašias uodegos plunksnas – vimpelus. Vestuvinių ritualų metu kabo žemyn galva ant šakų, virpindami išskleistus sparnus, demonstruodami nuostabias spalvas ir skleisdami įvairius šaižius garsus. Apie šių paukščių dauginimąsi žinoma nedaug, tačiau atrodo, kad kaip ir kiti rojaus paukščiai, patinai jauniklių auginti nepadeda.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Paradisaea rudolphi*

PAPLITIMAS Naujoji Gvinėja

DYDIS Kūno ilgis iki 30 cm, be ilgųjų uodegos plunksnų

APAČIOJE KAIRĖJE
Plačiai atvėręs snapą rojaus paukštis ragiana demonstruoja žvilgančias galvos ir kaklo plunksnas. Dauguma rojaus paukščių patinų puikuojasi tik savo patelei, tačiau ragianų patinai susirenka nedidelėmis grupėmis ir varžosi, kas geriau pasirodys. Pasirodymo pabaigoje visi patinai išsitempia ir ant nugaros išskleidžia raudonų plunksnų kuokštą.

Stiprus snapas, skirtas lesti vaisiams, pumpurams ir vabzdžiams

Snapo pamato plunksnų spalva kontrastinga

Apykaklės plunksnos žvilga metalu

KARALIAUS ALBERTO ROJAUS PAUKŠTIS

Tai vienas iš kelių paukščių, kuriuos Europos karalių vardais pavadino daugiau kaip prieš 100 metų Naujosios Gvinėjos miškus tyrinėję gamtininkai. Lyginant su kitais rojaus paukščiais, šio paukščio patinai visai neišvaizdūs, bet jie turi vieną nuostabią puošmeną – porą nėriniuotų galvos plunksnų, primenančių milžiniškas antenas. Plunksnos siekia iki 50 cm ilgio, o vienas jų kraštas papuoštas mėlyna juostele. Dažniausiai patinas laiko šias plunksnas prispaustas prie nugaros, tačiau vestuvinių ritualų metu jas iškelia beveik statmenai į viršų.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Pteridophora alberti*

PAPLITIMAS Naujoji Gvinėja

DYDIS Kūno ilgis iki 22 cm

KARALIŠKASIS ROJAUS PAUKŠTIS

Iš 40 žinomų rojaus paukščių rūšių ši yra viena mažiausių. Patinai yra ryškiai raudonai oranžiniai, baltomis pašonėmis. Uodegoje turi po dvi ilgas vimpelo pavidalo plunksnas, kurių galiukai susisukę kaip spyruoklės. Kaip ir kiti rojaus paukščiai, jie minta vabzdžiais ir vaisiais, didžiąją laiko dalį praleisdami aukštai medžiuose.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Cicinnurus regius*

PAPLITIMAS Naujoji Gvinėja

DYDIS Kūno ilgis iki 17 cm

ROJAUS PALAPINUKAS

Šio paukščio balsas panašus į šautuvo kulkos zvimbimą. Jų patelės rudai baltos, patinai daug gražesni, su žvilgančia mėlynai žalia gerkle ir viršugalviu bei juodais sparnais. Ritualinių šokių metu patinai nekaba žemyn galva; jie tupi ant aukščiausių šakų ir laiko išskleistus kaip vėduoklės sparnus. Šokio metu jie juda visu kūnu ir į šonus kraipo galvą.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Ptiloris magnificus*

PAPLITIMAS Naujoji Gvinėja, Šiaurės Australija

DYDIS Kūno ilgis iki 33 cm

VIOLETINIS PALAPINUKAS

Palapinukai yra giminingi rojaus paukščiams. Užuot vilioję pateles ryškiomis plunksnomis, palapinukų patinai stato palapines. Palapinės statomos ant žemės iš virbų. Kai kurios palapinės primena mažytes cirko arenas arba šiaudines pašiūres. Violetinis palapinukas stato alėjos formos palapinę su 2 siauromis sienomis. Pabaigęs statyti patinas glaisto ją „dažais", padarytais iš seilių ir vaisių, puošia įvairiais mėlynos spalvos daiktais – nuo plunksnų iki butelių kamšių. Jei patelė prieina arčiau, patinas kilnoja šiuos daiktus, viliodamas patelę poruotis.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Ptilonorhynchus violaceus*

PAPLITIMAS Rytų Australija

DYDIS Kūno ilgis iki 32 cm

PAČIAME VIRŠUJE *Violetinio palapinuko patelė žiūri į patino pastatytą palapinę. Tai yra ženklas patinui pradėti vestuvinį ritualą.*
VIRŠUJE *Tupėdamas aukštai ant šakos karališkasis rojaus paukštis demonstruoja puikius uodegos vimpelus, kabančius ore už jo nugaros.*

Amblyornis inornatus

Šios rūšies patinai stato didžiausias ir sudėtingiausias palapines. Jie susiranda tvirtą medžio ūglį ir, naudodamiesi juo kaip antrine atrama, aplinkui suremia virbus. Pabaigta lapinė būna iki 2 m aukščio, palengva žemėjančiu stogu. Ji atsiveria į „sodą", kurį patinas išpuošia gėlėmis ir kriauklėmis. Tokio dydžio palapinei pastatyti reikia kelių savaičių. Užuot kasmet statęs naują palapinę, paukštis dažnai suremontuoja tą pačią, kurią naudojo ankstesnio dauginimosi sezono metu.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Amblyornis inornatus*

PAPLITIMAS Naujoji Gvinėja

DYDIS Kūno ilgis iki 25 cm

Kranklio snapas storas ir stiprus

Kalninės varnos snapas ilgas ir lenktas

KRANKLYS

Kranklys yra didžiausias varninių šeimos paukštis – jo išskleistų sparnų tarpugalis siekia 1,5 m. Kūnas blizgančios juodos spalvos, balsas žemas, krankiantis, o snapas toks stiprus, kad sulaužytų pirštą. Krankliai gyvena kalvų šlaituose ir atvirose vietose, skraido aukštai kaip plėšrieji paukščiai. Minta daugiausia dvėseliena, tačiau jie taip pat gali užmušti triušį ar kitus paukščius. Dažnai skraido poromis. Poruodamiesi jie atlieka akrobatinius ritualinius skrydžius, kurių metu vartydamiesi krinta žemės link.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Corvus corax*

PAPLITIMAS Šiaurės Amerika, išskyrus rytinę dalį, Europa, Šiaurės Azija

DYDIS Kūno ilgis iki 65 cm

VARNA

Varninių šeimoje yra apie 100 paukščių rūšių – jiems priklauso vieni protingiausių ir labiausiai prisitaikančių pasaulio paukščių. Plačiausiai paplitusi yra varna. Ji gyvena visoje Europoje ir Azijoje. Ji paprastai yra juodos spalvos, stipriu snapu ir galingais sparnais. Varnos minta įvairiu maistu – nuo sėklų ir paukščių jaunniklių iki dvėsenos, tarp jų ir ant kelio užmuštų gyvūnų lavonais. Jos dažnai lankosi šiukšlynuose ir lesa visokias atliekas. Peri medžių viršūnėse. Kam nors per daug priartėjus varnos ima garsiai kranksėti.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Corvus corone*

PAPLITIMAS Europa, Vidurinieji Rytai, Centrinė Azija, Tolimieji Rytai

DYDIS Kūno ilgis iki 48 cm

Galingas snapas tinka viskam

Ant kaklo daug plunksnų

Blizgančios juodos plunksnos

PAČIAME VIRŠUJE *Kranklį galima pažinti iš dydžio ir šeriuotų pakaklės plunksnų.*
VIRŠUJE *Skirtingai negu kiti varniniai paukščiai, kalninė kuosa vengia žmonių.*
DEŠINĖJE *Varnų plunksnos paprastai yra juodos blizgančios, nors europinės varnos yra juodai pilkos.*

KALNINĖ VARNA

Šis paukštis lengvai atskiriamas nuo savo juodų giminaičių dėl ryškiai raudono snapo ir kojų. Snapo forma taip pat neįprasta – jis ilgas ir lenktas, smailiu galu. Kalninės varnos gyvena kalnuose ir pajūrio uolose. Minta snapu ištraukdamos iš žolių vabzdžius. Gyvena būriais, išsiskiria skrydžio meistriškumu: jos lekia ir nardo virš stačių uolų, netgi pučiant stipriam vėjui.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Pyrrhocorax pyrrhocorax*

PAPLITIMAS Vakarų Europa, dalis Pietų Azijos

DYDIS Kūno ilgis iki 40 cm

KLARKO RIEŠUTINĖ

Šis pilkai juodas paukštis gyvena Šiaurės Amerikos vakarinėje dalyje, kalnų pušynuose. Žiemos čia ilgos ir šaltos. Riešutinė minta pušų sėklomis; žiemą ji išgyvena dėka milžiniškų sėklų atsargų, kurias sukrauna prieš atšalimą. Riešutinė vienu kartu surenka iki 100 pušies sėklų ir paslepia jas vienoje vietoje, iš viso per metus jų surenka iki 30 000. Per vasarą riešutinės dažnai lankosi poilsiavietėse, kur minta žmonių joms paliktu maistu.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Nucifraga columbiana*

PAPLITIMAS Šiaurės Amerikos vakarinė dalis

DYDIS Kūno ilgis iki 30 cm

MĖLYNASIS KĖKŠTAS

Šis ryškiai mėlynas Šiaurės Amerikos paukštis dažnai lankosi parkuose ir soduose, minta vabzdžiais, riešutais ir sėklomis. Kaip ir kiti kėkštai, jis lesa kiaušinius, lizduose puola jaunus paukščiukus, todėl nėra mėgiamas. Mėlynieji kėkštai yra triukšmingi ir įžūlūs paukščiai. Jie maitinasi grupėmis ir dažnai daro atsargas žiemai, slėpdami riešutus bei sėklas.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Cyanocitta cristata*

PAPLITIMAS Šiaurės Amerikos rytinė dalis

DYDIS Kūno ilgis iki 28 cm

Ilga uodega skrendant išskleidžiama

Baltų plasnojamųjų plunksnų galiukai juodi

DEŠINĖJE *Ieškodamos maisto šarkos triukšmingai tarškia. Nežiūrint dydžio, jas dažnai nuvaiko mažesni paukščiai.*

KĖKŠTAS

Kėkštai yra daug spalvingesni už varnas ir daug laiko praleidžia medžiuose. Kėkštas yra rausvai rudos spalvos, uodega juoda, o sparnai papuošti įspūdinga blyškiai mėlyna dėme. Lesa beveik viską, tarp jų vabzdžius, kiaušinius, paukščių jauniklius, o žiemą dažniausiai minta gilėmis. Rudenį jie slepia giles po žeme ir išsikasa jas po poros mėnesių, kai kitokio maisto surasti sunku. Nors ir turėdami gerą atmintį, kėkštai dažnai pamiršta užkastas giles ir taip padeda plisti ąžuolams.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Garrulus glandarius*

PAPLITIMAS Europa, Azija, Tolimieji Rytai

DYDIS Kūno ilgis iki 34 cm

Ant sparno yra blyški mėlyna dėmė

Kūno spalva būna skirtinga, priklausomai nuo paukščio kilmės

VIRŠUJE *Klykiantis kėkšto balsas jį išduoda ir tada, kai jis slepiasi aukštai medžiuose. Šis įprastas miškingų vietų paukštis labiausiai triukšmauja žiemą ir ankstyvą pavasarį. Augindamas jauniklius jis aptyla, kad neprisiviliotų prie lizdo plėšrūnų.*

ŠARKA

Šarkų sparnai apvalūs, uodega ilga ir tiesi. Lyginant su kitais varniniais, jos nekaip skraido, praleisdamos daug laiko medžiuose ir ant žemės. Šarka yra puikus juodai baltas paukštis aštriu, triukšmingu balsu. Anksčiau jos gyveno miškingose vietose, dabar sutinkamos miestuose ir dirbamose žemėse. Paprastai šarkos minta vabzdžiais, sėklomis ir dvėsena, tačiau kartais sulesa ir mažesnių paukščių kiaušinius bei jauniklius.

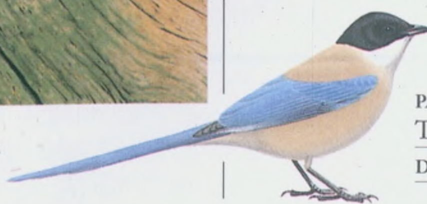
MOKSLINIS PAVADINIMAS *Pica pica*

PAPLITIMAS Šiaurės Amerikos vakarinė dalis, Europa, Šiaurės Azija, Tolimieji Rytai

DYDIS Kūno ilgis iki 48 cm

MĖLYNOJI ŠARKA

Šios juodai, pilkos ir mėlynos spalvos šarkos arealas iki galo nėra ištirtas. Daugiausia jos sutinkamos Kinijoje ir kaimyninėse Tolimųjų Rytų vietose, tačiau kai kurios mėlynosios šarkos gyvena Ispanijoje bei Portugalijoje, už tūkstančių kilometrų į vakarus. Kai kurie ornitologai mano, kad į Europą šie paukščiai buvo atsitiktinai užvežti jūreivių, prieš šimtmečius plaukusių atgal iš Kinijos. Besimaitindamos mėlynosios šarkos dažnai kabo ant šakų.

Mėlynoji šarka

MOKSLINIS PAVADINIMA *Cyanopica cyana*

PAPLITIMAS Ispanija, Portugalija, Tolimieji Rytai

DYDIS Kūno ilgis iki 33 cm

ŽINDUOLIAI

ŽINDUOLIAI – LABAI ĮVAIRI GYVŪNŲ GRUPĖ, KURIOJE PRISKAIČIUOJAMA APIE 4000 RŪŠIŲ. TAI VIENINTELIAI PLAUKUOTI, JAUNIKLIUS PIENU MAITINANTYS GYVŪNAI.

PAČIAME VIRŠUJE *Po vandeniu ančiasnapis užsimerkia ir maisto ieško tik apgraibomis*
VIRŠUJE *Proechidna maitinasi sliekais ir skruzdėlėmis*

Pirmieji žinduoliai gyveno sausumoje, o dabartiniai žinduoliai sutinkami gėluose ir jūros vandenyse bei ore. Sausumos žinduoliai yra keturkojai, tačiau plaukiojantieji dažnai vietoj kojų turi plaukmenis. Skraidantieji ir sklandantieji žinduoliai, pvz., šikšnosparniai ar voverės skraiduolės, turi išsitempiančias odos plėves, kurių dėka nenukrenta. Daugeliui žinduolių būdinga gera rega ir puiki uoslė, o lyginant su kitais gyvūnais - taip pat ir gerai išsivysčiusios smegenys. Žinduoliai yra šiltakraujai, o tai reiškia, kad jie gali būti aktyvūs ir šaltyje. Dauguma žinduolių veda gyvus jauniklius, o kelių rūšių žinduoliai deda kiaušinius.

KLOAKINIAI (VIENANGIAI) ŽINDUOLIAI

Vienangiai, arba kiaušinius dedantieji, žinduoliai yra patys primityviausi iš dabartinių žinduolių. Žinomos 3 kloakinių žinduolių rūšys; visos jos gyvena tik Naujojoje Gvinėjoje ir Australijoje. Kloakiniai išsiskiria ir kitomis savybėmis. Suaugusių individų burna be dantų, snapo formos. Patelės duoda pieno, tačiau neturi spenių. Pieną išskiria odoje išsidėsčiusios pieno liaukos.

ANČIASNAPIS

Kai prieš du šimtmečius pirma ančiasnapio iškamša pasiekė Europą, nustebę mokslininkai palaikė ją apgaule. Tai nenuostabu, nes ančiasnapis primena paukščio ir žinduolio hibridą. Jo kailis minkštas, rudos spalvos, keturios kojos – plėvėtos, tačiau jis dar turi apragėjusį snapą. Ančiasnapiai gyvena ežeruose ir upėse, snapu ieškodami dugno dumble vabzdžių lervų, vėžiagyvių ir kitų smulkių gyvūnų. Dauginimosi sezono metu patelė išrausia ilgą urvą ir sudeda 2 ar 3 kiaušinius. Ji apsivyniojusi šildo kiaušinius kol jie išsiperi, paskui iki penkių mėnesių amžiaus maitina jauniklius pienu. Ant užpakalinių ančiasnapio patino kojų yra nuodingi pentinai, kuriais jis gali skausmingai sužeisti.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Ornithorhynchus anatinus*
PAPLITIMAS Australijos rytinė dalis, Tasmanija
DYDIS Kūno ilgis be uodegos iki 65 cm

PROECHIDNA

Žinomos 2 echidnų rūšys, iš kurių didesnė yra proechidna. Jos apvalainą kūną dengia kailis ir spygliai, o įstabus lenktas snukis vos platesnis už pieštuką. Trumpos kojos baigiasi galingais nagais. Echidnos gerai rausia, nagais suardydamos termitynus ir skruzdėlynus, o paskui sulaižo vabzdžius ilgu liežuviu. Dauginimosi sezono metu patelė deda nuo 1 iki 3 kiaušinių, kuriuos peri laikinoje sterblėje. Išsiritę jaunikliai sterblėje prabūna iki 8 savaičių, kol jiems neišsivysto spygliai.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Zaglossus bruijni*
PAPLITIMAS Naujoji Gvinėja
DYDIS Kūno ilgis iki 75 cm

STERBLINIAI

Sterbliniai žinduoliai jauniklius augina sterblėje. Jiems priklauso kengūros, vombatai ir koalos, bei keli menkiau žinomi į pelę panašūs gyvūnai. Sterblinių jaunikliai gimsta labai menkai išsivystę, todėl jie paprastai lieka sterblėje, kol visiškau susiformuoja. Į sterblę atsiveria speniai, todėl jaunikliai gali maitintis neišlįsdami. Sterbliniai gyvena miškingose ar žole apaugusiose vietovėse. Daugelis mažesniųjų sterblinių aktyvūs naktį. Žinoma apie 20 jų rūšių. Dauguma sterblinių gyvena Australijoje ar Naujojoje Gvinėjoje, bet daugiau nei 75 rūšys, tarp jų ir pavaizduotos šiame puslapyje, sutinkamos abiejuose Amerikos žemynuose.

DEŠINĖJE *Kai Virginijos oposumo jaunikliai praauga motinos sterblę, ji nešiojasi juos ant nugaros.*

VIRGINIJOS OPOSUMAS

Šis didelis, į žiurkę panašus gyvūnas yra stambiausias Amerikos sterblinis ir tik jis vienintelis sutinkamas į šiaurę nuo Meksikos. Jo snukis smailus, kailis susivėlęs, o uodega ilga ir plika. Virginijos oposumai gyvena medžiuose. Jie maitinasi sutemus ir ėda beveik viską kas gyva ar negyva. Užspausti į kampą jie apsimeta negyvais. Patelės gali atvesti iki 30 jauniklių, tačiau tik nedaug jų išgyvena.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Didelphis virginiana*

PAPLITIMAS Kanados pietinė dalis, JAV, Centrinė Amerika

DYDIS Kūno ilgis su uodega iki 1 m

NYKŠTUKINIS PELINIS OPOSUMAS

Tai viena iš 50 pelinių oposumų rūšių, sutinkamų Centrinės ir Pietų Amerikos miškuose. Daugiausia laiko jis praleidžia medžiuose. Sutemus vabzdžius ir kitus gyvūnus aptinka pasinaudodamas savo aštria rega ir klausa. Pelinių oposumų patelių sterblės paprastos, todėl motinai bėgiojant jaunikliai turi įsikibti į jos kailį.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Marmosa murinum*

PAPLITIMAS Pietų Amerikos šiaurinė dalis

DYDIS Kūno ilgis kartu su uodega iki 45 cm

Ausys gali susilankstyti prie pat galvos

Didelės akys mato tamsoje

Maži dantys aštriais galais

DEŠINĖJE *Skirtingai nuo pelių, peliniai oposumai minta medžiodami. Jų mėgstamas grobis yra žiogai ir svirpliai. Oposumai suėda didžiąją dalį kūno, išmesdami kojas.*

VANDENINIS OPOSUMAS

Tai vienintelis iš dalies vandenyje gyvenantis sterblinis. Jo kūnas ilgas, uodega žiurkiška, kailis nepralaidus vandeniui, o užpakalinės kojos plėvėtos. Vandeniniai oposumai grobį (žuvis ir kitus vandens gyvūnus) gaudo nardydami. Patelės nerdamos gali uždaryti sterblę raumeniniu žiedu, taip apsaugodamos jauniklius kad jie neprigertų.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Chironectes minimus*

PAPLITIMAS Centrinė Amerika, Pietų Amerika

DYDIS Kūno ilgis su uodega iki 80 cm

DEŠINĖJE IR APAČIOJE *Koalos maitinasi naktį, o visą dieną miega medžiuose. Jaunikliai motinos sterblėje praleidžia iki 6 mėnesių. Jiems išlindus motina nešiojasi juos ant nugaros.*

VIRŠUJE *Viverinės sterbliakiaunės gali atvesti iki 25 jauniklių – daug daugiau nei jos pajėgia išmaitinti. Maždaug 6 jaunikliams pavyksta prisitvirtinti prie motinos spenių, o likusieji neišgyvena.*

KOALA

Koala, arba sterblinis lokys, yra žymiausias Australijos gyvūnas. Nors ir vadinama lokiu, koala nuo tikrųjų lokių gerokai skiriasi. Koala yra sterblinis gyvūnas, minta vien tik eukalipto lapais, visą reikalingą vandenį gaudama su maistu. Koalų nagai aštrūs. Kai lipa aukštyn ieškoti maisto, nagais koalos gali įsikibti į lygiausią žievę. Koalų patelės atveda vieną jauniklį. Patelių sterblė atsiveria atgal, taigi, didžiumą laiko sterblės anga yra žemės link. Nors tai ir atrodo pavojinga, jaunikliai niekada neiškrenta.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Phascolarctos cinereus*

PAPLITIMAS Australijos rytinė dalis

DYDIS Kūno ilgis iki 85 cm

VIVERINĖ STERBLIAKIAUNĖ

Sterbliakiaunės tarp sterblinių atitinka nedideles kates. Australijoje ir Naujojoje Gvinėjoje jų yra 6 rūšys. Kūnas mažas ir lieknas, akys didelės, kailis dėmėtas. Sterbliakiaunės gyvena miškuose ir atvirose vietose. Jos gerai laipioja. Minta visokiais smulkiais gyvūnais, tarp jų driežais ir mažais paukšteliais, kuriuose vikriai medžioja. Tačiau jos negali apsiginti nuo įvežtų kačių ir šunų, todėl viverinė sterbliakiaunė beveik išnyko iš Australijos žemyno. Jų dar išliko Tasmanijoje.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Dasyurus viverrinus*

PAPLITIMAS Australijos pietrytinė dalis, Tasmanija

DYDIS Kūno ilgis su uodega iki 75 cm

ŠIURKŠČIAPLAUKIS VOMBATAS

Vombatai – tai tvirtai sudėti sterbliniai, visą gyvenimą praleidžiantys ant žemės arba po žeme. Jie dar panašesni į lokius negu koalos, o priekinių kojų nagai yra įspūdingo dydžio. Vombatai kasa iki 30 metrų ilgio urvus, kuriuose diena ilsisi. Naktimis jie išlenda maitintis žole ir kitais augalais. Vombatų yra 3 rūšys, kurios gyvena tik Australijoje ir Tasmanijoje. Iš jų sunkiausias yra šiurkščiaplaukis vombatas, sveriantis iki 35 kg.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Vombatus ursinus*

PAPLITIMAS Australijos pietrytinė dalis, Tasmanija

DYDIS Kūno ilgis iki 1,2 m

STERBLIAKURMIS

Sterbliakurmis priklauso nepagaunamiems Australijos sterbliniams – iš dalies todėl, kad gyvena atkampiose vietose, o dar daugiau todėl, kad daugiausia laiko praleidžia po žeme. Jo kailis šilkinis, auksiškai geltonas, nagai ilgi, o ant galvos – plokščias skydas, kuriuo sterbliakurmis iš urvų išstumia smėlį. Jis įsirausia iki 2,5 m gylio. Sterbliakurmiai minta vabzdžiais. Patelių sterblė atsiveria atgal.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Notoryctes typhlops*

PAPLITIMAS Australijos šiaurinė ir centrinė dalis

DYDIS Kūno ilgis su uodega iki 20 cm

KUSLAPĖ

Šis į voverę panašus gyvūnas yra vienas dažniausių Australijos sterblinių ir tik vienas iš nedaugelio, prisitaikiusių gyventi miestuose ir miesteliuose. Anksčiau jos gyvendavo medžiuose, todėl dabar sutemus dažnai bėgioja stogais ir lenda į pastoges, sukeldamos tokį triukšmą, kad pabudina žmones. Kuslapės maitinasi lapais, žiedais ir vaisiais. Dieną jos slepiasi, todėl yra dažniau girdimos, negu matomos.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Trichosurus vulpecula*

PAPLITIMAS Kilusi iš Australijos ir Tasmanijos; įvežta į Naująją Zelandiją

DYDIS Kūno ilgis su uodega iki 90 cm

DIDYSIS SKLANDANTYSIS POSUMAS

Skraidančiųjų sterblinių nėra, tačiau kai kurios rūšys gerai sklendžia nuo medžio į medį. Jie nušoka nuo medžių viršūnių ir sklendžia oru ant ištemptų odos raukšlių iki 100 m. Nusileidus ant gretimo medžio kamieno oda susilanksto ir gyvūnai nubėga. Didysis sklandantysis posumas yra didžiausias tarp šių sklandytojų. Jis yra katės dydžio, kūno odos raukšlės siekia nuo alkūnių iki kelių, o pusiausvyra palaikoma ilga, plokščia uodega. Šie posumai minta lapais. Ant žemės jie nusileidžia retai.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Schoinobates volans*

PAPLITIMAS Australijos rytinė dalis

DYDIS Kūno ilgis su uodega iki 1 m

NYKŠTUKINIS SKLANDANTYSIS KUSKUSAS

Šis pelės dydžio gyvūnas yra pats mažiausias sklandantysis sterblinis. Aktyvus naktį, tačiau dėka pilko kūno viršaus ir baltos apačios lengvai matomas žibintuvėlio šviesoje. Nykštukiniai sklandantieji kuskusai minta vabzdžiais, žiedais ir eukalipto sakais. Patelė sterblėje paneša iki 4 jauniklių. Jaunikliai sterblėje būna visą laiką, netgi motinai sklendžiant.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Acrobates pygmaeus*

PAPLITIMAS Australijos rytinė dalis

DYDIS Kūno ilgis su uodega iki 16 cm

Anksčiau sterbliniam velniui grėsė išnykimo pavojus..

STERBLINIS VELNIAS

Sterblinis velnias medžioja negreitus gyvūnus, tarp jų vabzdžius bei gyvates, tačiau daugiausia minta negyvais gyvūnais – paukščiais, vombatais ir avimis. Dantimis jis pajėgia sutraiškyti kaulus, todėl maistą suėda visą – su kailiu ar plunksnomis. Sterbliniai velniai maisto ieško pavieniui, tačiau kai maisto yra daug, susirenka į grupes.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Sarcophilus harrisi*

PAPLITIMAS Tasmanija

DYDIS Kūno ilgis su uodega iki 1,1 m

PAČIAME VIRŠUJE *Jaunas šiurkščiaplaukis vombatas su motina praleidžia mažiausiai metus*

VIRŠUJE *Sterbliakurmis neturi akių; grobį jis suranda naudodamasis uosle ir lietimu. Ant letenų turi po 2 labai ilgus nagus, kuriais rausia žemę.*

APAČIOJE *Įvežtos į Naująją Zelandiją kuslapės kelia rūpesčių, nes pažeidžia jaunus medelius.*

DIDŽIOJI PILKOJI KENGŪRA

Kengūros yra didžiausi ir pasaulyje reičiausi sterbliniai. Atsitūpusios ant užpakalinių kojų didžiosios pilkosios kengūros yra iki 1,5 m aukščio, o atsistojusios – dar aukštesnės. Trumpą atstumą jos gali bėgti iki 55 km/val. greičiu, o vienu šuoliu gali peršokti du greta stovinčius automobilius. Kengūros gyvena sausose, atvirose vietose. Minta daugiausia žole, o dauginasi tada, kai maisto yra pakankamai. Kengūros atveda vieną jauniklį. Kengūriukas gimsta vos 5 cm ilgio ir tik priekinės jo kojos yra pilnai susiformavusios. Motinos kailiu jis nušliaužia į sterblę, kurioje išbūna 6 mėnesius. Po to jis palieka sterblę, tačiau dar kelis mėnesius įlenda į ją slėptis nuo pavojaus.

DEŠINĖJE *Priekinėmis kojomis potorai iškasa šaknis ir vabzdžių lervas, o ėsdami jomis laiko maistą.*

1

2

3

VIRŠUJE *Tik gimęs didžiosios kengūros jauniklis yra visai bejėgis. Pirmiausia jis turi patekti į motinos sterblę 1 Priekinėmis kojomis naujagimis šliaužia motinos kailiu. 2 Kengūriukas patenka į sterblę ir prisisiurbia ant vieno motinos spenių. 3 Po 6 mėnesių jauniklis vos telpa į sterblę ir jis jau gali maitintis lauke.*

KAIRĖJE *Kol motina stebi, ar nėra pavojaus, jaunas kengūriukas spokso iš sterblės. Sterblės sienelės raumenys motinai šokuojant įsitempia, todėl jauniklis lieka saugus.*

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Macropus giganteus*

PAPLITIMAS Australijos rytinė dalis, Tasmanija

DYDIS Kūno ilgis su uodega iki 2,4 m

POTORAS

Potorai priklauso kengūrinių šeimai, tačiau panašesni į milžiniškus graužikus. Jų kailis minkštas, šilkinis, snukis švelnus, tačiau jiems, kaip ir kengūroms būdingos stiprios užpakalinės ir daug mažesnės priekinės kojos. Potorai gyvena žolynuose ir krūmynuose. Lyginant su kitomis kengūromis, jų maisto spektras daug platesnis, įskaitant žoles, vabzdžius bei grybus.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Potourous longipes*

PAPLITIMAS Australijos pietrytinė dalis

DYDIS Kūno ilgis su uodega iki 2,8 m

MUSKUSINĖ KENGŪRA

Ši miniatiūrinė kengūra gyvena Australijos drėgnuosiuose miškuose, minta lapais, vaisiais ir smulkiais gyvūnais. Jai būdinga kelios išskirtinės savybės – viena jų ta, kad ši kengūra dažnai laksto ant keturių, vairuodama žiurkiška uodega. Ji vienintelė kengūrų tarpe veda dvynius. Visos kitos kengūros atveda po 1 jauniklį. Muskusinės kengūros ant žemės suka lizdus, kuriuose miega. Dauguma žinduolių lizdo medžiagą neša burnoje ar tarp letenų, o ši kengūra vietoj to naudojasi uodega.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Hypsiprymnodon moschatus*

PAPLITIMAS Kvinslendo šiaurinė dalis (Australija)

DYDIS Kūno ilgis su uodega iki 50 cm

GELTONKOJĖ UOLINĖ KENGŪRA

Geltonosios uolinės kengūros gyvena kalnuose ir kitose uolėtose vietose, ant padų turi minkštas, neslystančias pagalvėles. Šios pagalvėlės leidžia joms taip gerai įsitverti, kad jos užkopia į vertikalias uolas ir peršoka iki 4 m pločio tarpeklius. Skirtingai nuo kitų kengūrų, jų uodegos pagrindas nesustorėjęs. Geltonosios uolinės kengūros jas naudoja ne kaip atramą, o pusiausvyrai palaikyti. Yra 6 uolinių kengūrų rūšys. Geltonkojė uolinė kengūra yra pati didžiausia ir tuo pačiu labiausiai nykstanti, nes dar neseniai ji buvo medžiojama dėl kailio.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Petrogale xanthopus*

PAPLITIMAS Australijos rytinė dalis

DYDIS Kūno ilgis su uodega iki 1,5 m

STORAUODEGĖ KIŠKINĖ KENGŪRA

Šis nykstantis sterblinis yra nedaug didesnis už kiškį. Gyvena sausose lygumose, nusėtose sausrai atsparios žolės lopinėliais. Kengūra minta šių žolių lapais ir sėklomis. Dieną ji paprastai ilsisi šešėlyje, o jei kas prieina artyn, tai kengūra bėga šalin kaip kiškis. Prieš 200 metų storauodegės kiškinės kengūros buvo paplitusios visoje Australijoje, o dabar jų liko vos kelios. Ruošiama rūšies išgelbėjimo nuo išnykimo programa.

MOKSLINIS PAVADINIMAS
Lagorchestes hirsutus

PAPLITIMAS
Vakarinė Australija

DYDIS Kūno ilgis su uodega iki 95 cm

TRUMPAUODEGĖ KENGŪRA (KVOKA)

Kai 17 a. pirmojo dešimtmečio pabaigoje europiečiai tyrė Australijos vakarines pakrantes, vienas pirmųjų jų pamatytų sterblinių gyvūnų buvo trumpauodegė kengūra kvoka .Jie palaikė šias kengūras žiurkėmis, ir vieną pagrindinių jų veisimosi vietų pavadino „žiurkių lizdų sala". Iš tikrųjų kvokos daug didesnės už žiurkes, tačiau jų snukis panašus į graužikų, o uodega ilga ir beveik plika. Kvokos minta augalais, kartais įlipdamos į krūmus ėsti lapų.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Setonix brachyurus*

PAPLITIMAS Australijos pietvakarinė dalis

DYDIS Kūno ilgis su uodega iki 95 cm

BENETO MEDLAIPĖ KENGŪRA

Medlaipės kengūros gyvena drėgnuosiuose tropikų miškuose ir jos labai skiriasi nuo tų kengūrų, kurios gyvena ant žemės. Jų priekinės ir užpakalinės kojos yra beveik vienodo ilgio, ant kojų yra minkštos pagalvėlės ir aštrūs, kreivi nagai. Jų uodegos per visą ilgį yra vienodo storio, o galiukas dažnai pūkuotas. Medlaipės kengūros minta lapais ir vaisiais, daugiausia laiko praleisdamos miško lajoje. Beneto medlaipė kengūra yra viena iš 2 Australijos medlaipių kengūrų rūšių. Dar kelios kitos gyvena Naujojoje Gvinėjoje. Paskutinė jų atrasta tik 1990 m.

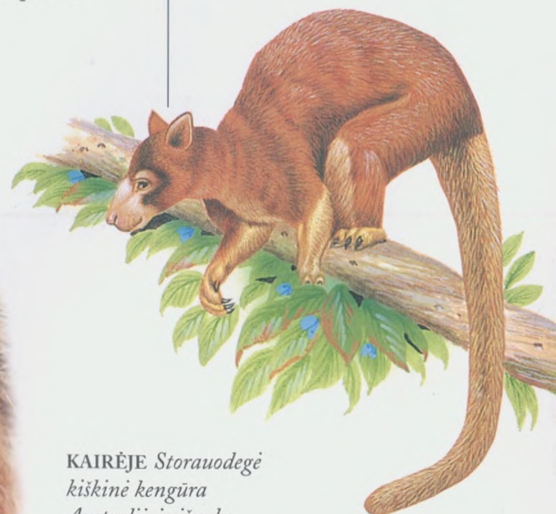
MOKSLINIS PAVADINIMAS *Dendrolagus bennettianus*

PAPLITIMAS Kvinslendo šiaurinė dalis (Australija)

DYDIS Kūno ilgis su uodega iki 1,7 m

APAČIOJE *Geltonkojės uolinės kengūros patelė su dideliu kengūriuku sterblėje nebegali laipioti uolomis. Ieškodamos maisto jos palieka vaikus saugioje vietoje.*

APAČIOJE *Palaikydama lygsvarą uodega Beneto medlaipė kengūra ruošiasi šokti nuo šakos. Kaip ir kitos kengūros, ji maitinasi naktį, o dieną praleidžia miegodama aukštai medžių viršūnėse.*

Gera klausa padeda išgirsti pavojų

Plaukai šeriniai, su minkšta pavilne

KAIRĖJE *Storauodegė kiškinė kengūra Australijoje išnyko ir laisvėje randama tik netolimose salose.*

SKRUZDĖDOS, ŠARVUOČIAI, TINGINIAI, SKUJUOČIAI IR VAMZDŽIADANČIAI

Skruzdėdos, šarvuočiai ir tinginiai yra gana artimai giminingi. Jie visi yra be dantų arba turi nedidelius dantis, tvirtą stuburą, o tai labai svarbu rausiant urvus. Yra 30 rūšių ir visos gyvena Šiaurės ir Pietų Amerikoje. Vieni minta skruzdėlėmis ir termitais, kiti - lapais. Skujuočiai ir vamzdžiadančiai artimų giminaičių neturi, todėl yra išskirti į atskirą taksonominę grupę. Jie gyvena Azijoje ir Afrikoje, minta skruzdėlėmis ir termitais.

DIDŽIOJI SKRUZDĖDA

Nors skruzdėlės ir termitai yra labai maži, dažnai jų būna labai daug. Jais misti specializavosi kelių rūšių žinduoliai, kurių tarpe didžioji skruzdėda yra viena didžiausių. Ji sveria iki 40 kg, turi tankią uodegą, stiprias priekinės kojos su ilgais nagais. Dantų skruzdėda neturi, tačiau jos labai ilgame snukyje telpa ilgas ir labai lipnus liežuvis. Didžioji skruzdėda maitinasi ant žemės, išplėšdama nagais skruzdėlynus ir termitynus. Kol vabzdžiai ieško priedangos, skruzdėda šluojasi juos į burną savo lipniu liežuviu. Per dieną ji gali suėsti iki 30 000 skruzdėlių. Didžiosios skruzdėdos patelės atveda vieną jauniklį, kurį motina nešioja ant nugaros.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Myrmecophaga tridactyla*

PAPLITIMAS Centrinė Amerika, Pietų Amerika

DYDIS Kūno ilgis su uodega iki 2 m

PAČIAME VIRŠUJE *Savo stipriais nagais devynjuostis šarvuotis įsikasa po žeme, kur pasidaro lizdą*

PAČIAME VIRŠUJE DEŠINĖJE *Susisukdamas į kamuolį šarvuotis uodegą ir galvą paslepia kamuolio viduje.*

VIRŠUJE
Kad nesiremtų ilgais rausiamaisiais nagais, didžioji skruzdėda vaikšto ant priekinių kojų krumplių

APAČIOJE IR DEŠINĖJE
Meksikos skruzdėda labai išranki maistui; stipriai kandančių ar geliančių skruzdėlių ji vengia. Kasnakt ji dažniausiai eina tuo pačiu maršrutu ir ieško termityno, kurį galėtų išplėšti.

MEKSIKOS SKRUZDĖDA

Šis gyvūnas yra daug mažesnis už didžiąją skruzdėdą ir gyvena ne ant žemės, o medžiuose. Jos uodega yra plona ir kabi; ja skruzdėda ėsdama prisikabina prie šakos. Plėšrūno užpulta skruzdėda moka atsitūpti ant užpakalinių kojų bei uodegos ir gintis priekinių kojų nagais.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Tamandua mexicana*

PAPLITIMAS Centrinė Amerika, Pietų Amerikos tropinio klimato juosta

DYDIS Kūno ilgis su uodega iki 1,1 m

DIDYSIS ŠARVUOTIS

Šarvuočiai taip pavadinti dėl šarvinių plokštelių, dengiančių didžiąją kūno dalį. Iš šimtų mažų, kietų žvynų sudarytas šarvas veikia kaip lanksti kriauklė. Kai kurie šarvuočiai užpulti sugeba susivynioti į kamuolį, tačiau 60 kg sveriantis didysis šarvuotis tokiam triukui yra per didelis. Vietoj to jis arba bėga į saugią vietą, arba įsikasa į žemę, užpuoliką atmušdamas šarvuota nugara. Didieji šarvuočiai gyvena miškuose, maitinasi termitais arba kitais smulkiais gyvūnais. Jų slėptuvės yra urvuose. Patelė kasmet atveda 1 arba 2 jauniklius.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Priodontes maximus*

PAPLITIMAS Pietų Amerika

DYDIS Kūno ilgis su uodega iki 1,5 m

DEVYNJUOSTIS ŠARVUOTIS

Yra 20 šarvuočių rūšių, bet tik ši viena gyvena tiek toli į šiaurę, kad pasiekia JAV. Per jo nugarą paprastai eina devynios šarvuotos juostos, nors jų skaičius gali būti tarp šešių ir vienuolikos. Jis gerai kasasi ir gali beveik susisukti į kamuolį, tačiau dažniau pabėga, jei tik yra galimybė. Devynjuosčiai šarvuočiai yra nuostabūs gyvūnai, nes visuomet atveda 4 identiškus jauniklius. Kiekvienos šeimos jaunikliai yra arba visi patinai, arba patelės.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Dasypus novemcinctus*

PAPLITIMAS Pietų Amerika; nuo JAV pietryčių iki Urugvajaus

DYDIS Kūno ilgis su uodega iki 90 cm

TRIPIRŠTIS TINGINYS

Tinginiai maitinasi medžiuose ir yra vieninteliai žinduoliai, kurie beveik visą gyvenimą prakaba aukštielninki. Žinomos 5 tinginių rūšys. Visų jų ilgos letenos, užlinkę nagai ir žemyn nukaręs kailis, per kurį nubėga lietus. Tinginiai maitinasi lapais ir juda labai lėtai. Visą dieną jie nejuda, tačiau ir naktį dažnai tepajuda vos kelis metrus. Keista, tačiau tinginiai nulipa ant žemės ir užkasa savo išmatas. Kodėl jie taip daro, dar tiksliai nežinoma. Tripirštis tinginys per metus atveda 1 jauniklį, kurį patelė ant krūtinės nešiojasi apie 5 mėnesius.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Bradypus tridactylus*

PAPLITIMAS Centrinė Amerika, Pietų Amerika

DYDIS Kūno ilgis iki 65 cm

BALTAPILVIS SKUJUOTIS

Dėl persidengiančių tamsiai rudų žvynų skujuotis labiau panašus ne į žinduolį, o į judantį pušies kankorėžį. Žvynai dengia didesnę kūno dalį, išskyrus papilvę bei kojas ir šiek tiek saugo nuo priešų. Skujuočiai minta skruzdėlėmis ir termitais. Kaip ir skruzdėdos, jie neturi dantų, o liežuvis ilgas ir lipnus. Stambiausi skujuočiai gyvena ant žemės, tačiau baltapilvis skujuotis gerai laipioja; jo uodega ilga ir kabi.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Manis tricuspis*

PAPLITIMAS Afrikos tropinio klimato juosta

DYDIS Kūno ilgis su uodega iki 1,05 m

VAMZDŽIADANTIS

Daniškas vamzdžiadančio pavadinimas "žemės kiaulė" labai tinka šiam dideliam Afrikos žinduoliui. Jo snukis panašus į kiaulės, nagai tvirti, o dienoja jis urvuose po žeme. Į žemės paviršių išlenda naktimis ir puikia uosle susiranda skruzdėlių bei termitų. Didelių ausų dėka vamzdžiadančiai puikiai girdi, kad netrukdytų ausys, lendant į urvus jos sulankstomos.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Orycteropus afer*

PAPLITIMAS Afrikos pietinė dalis ir tropinio klimato juosta

DYDIS Kūno ilgis su uodega iki 2,2 m

VIRŠUJE *Tripirščio tinginio spalva priklauso nuo jo drėgname kailyje augančių mikroskopinių dumblių.*

APAČIOJE IR KAIRĖJE *Lipnus vamzdžiadančio liežuvis siekia apie 30 cm ilgio.*

VIRŠUJE IR KAIRĖJE Kartais skujuočiai nuo užpuolimo ginasi susiriesdami. Jie gali taip pašiaušti žvynus, kad jų aštrūs kraštai būtų atkreipti į išorę

Persidengiantys žvynai turi griovelius. Jų kraštai aštrūs

Skujuočiai vaikšto krypuodami priekinėmis kojomis

KURMIAI, EŽIAI IR KIRSTUKAI

Ši gyvūnų grupė vadinama vabzdžiaėdžiais, nes jie minta daugiausia vabzdžiais ir kitais smulkiais gyvūnais. Daugelis jų gyvena pavieniui, yra maži, aktyvūs naktį. Jų rega prasta, tačiau uoslė gera, o dantys maži ir labai aštrūs. Žinoma apie 400 rūšių, gyvenančių įvairiuose biotopuose, nuo dykumų iki gėlo vandens baseinų. Kurmiai ir kirstukai sutinkami visame pasaulyje, išskyrus Australiją ir Naująją Zelandiją, o ežiai – tik Europoje, Afrikoje ir Azijoje.

EUROPINIS KURMIS

Šis juodakailis gyvūnas didžiąją gyvenimo dalį praleidžia po žeme. Jo rega labai prasta. Europinio kurmio judėjimą labai lengva atsekti pagal kurmiarausius – į paviršių išstumtos žemės krūveles. Kurmis kasa kastuvo formos priekiniais nagais, maisto paieškoms sukurdamas ištisą urvų tinklą. Jie dažnai praeina tuneliais ir suėda ten įkritusius sliekus. Kurmiai dažnai tik įkanda sliekui į galvą ir paralyžiuotą slieką deda atsargai.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Talpa europaea*

PAPLITIMAS Vakarų ir Centrinė Europa, Azijos dalis

DYDIS Kūno ilgis su uodega iki 20 cm

ŽVAIGŽDŽIASNUKIS KURMIS

Skirtingai nuo europinio kurmio, žvaigždžiasnukiui patinka drėgna žemė. Jis maitinasi tvenkiniuose ir upeliuose. Ant kurmio nosies yra 22 rausvų, mėsingų čiuptuvėlių žiedas, kuriuo kurmis po vandeniu apčiuopia vabzdžių lervas bei kitus gyvūnus. Jo didelės priekinės kojos plaukiant veikia kaip irklai, o rausiant požeminius tunelius – kaip kastuvai.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Condylura cristata*

PAPLITIMAS Šiaurės Amerikos šiaurės rytinė dalis

DYDIS Kūno ilgis su uodega iki 20 cm

PIRĖNŲ KURMĖNAS

Kurmėnai – keisti, kurmį primenantys gyvūnai, kurie grobio ieško upeliuose ir upėse. Jų kojos plėvėtos, kailis nepraleidžia vandens, o ilga suplota uodega veikia kaip vairo ir laivo sraigto hibridas. Jie beveik akli kaip ir kurmiai, todėl grobį suranda apčiuopomis, naršydami povandeninius akmenis savo ilgu, virpančiu šnipu. Abi žinomos kurmėnų rūšys yra nykstančios. Pirėnų kurmėną paveikė tarša, o Rusijoje gyvenantis didesnis kurmėnas (*Desmana moschata*) buvo medžiojamas dėl kailio.

Pirėnų kurmėnas prie vandens

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Galemys pirenaicus*

PAPLITIMAS Pirėnų kalnai (Prancūzija, Ispanija)

DYDIS Kūno ilgis su uodega iki 30 cm

Kasimui skirti tvirti priekinių kojų nagai

VIRŠUJE *Priekinėmis kojomis laikydamas slieką kurmis pradeda ėsti.*

PAPRASTASIS EŽYS

Dauguma vabzdžiaėdžių bėga, vos pajutę pavojų, o ežiai elgiasi atvirkščiai. Ežio nugarą dengia apie 6000 aštrių spyglių. Pavojaus metu ežys susisuka į kamuolį ir pastato spyglius. Toks elgesys apsaugo ežius nuo daugumos plėšrūnų. Ežiai gyvena įvairiuose biotopuose, nuo smėlio kopų iki priemiesčio sodų. Kasmet apie šešis mėnesius jie pramiega žiemos miegu. Ežiai minta įvairiais smulkiais gyvūnais, daugiausia vabzdžiais, vorais, šliužais bei sliekais.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Erinaceus europaeus*

PAPLITIMAS Kilęs iš Europos; įvežtas į Naująją Zelandiją

DYDIS Kūno ilgis iki 27 cm

MUSKUSINIS ETRUSKŲ KIRSTUKAS

Etruskų kirstukas yra mažiausias sausumos žinduolis visame pasaulyje. Net ir visai suaugęs jis telpa į arbatinį šaukštelį. Gyvena trumpai ir vienerių metų amžiaus jau yra senas. Kirstukai turi ėsti visą parą, nes jų mažame kūne sunku išlaikyti šilumą. Kai tik pritrūksta „kuro", tikriau maisto, kirstukai miršta dėl energijos stokos. Maistą jie randa uoslės ir lietimo dėka ir grobį įveikia nuodingais dantimis. Etruskų kirstukai yra ypač agresyvūs, tačiau ir labai jautrūs – kartais jie dvesia vien todėl, kad yra sugauti.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Suncus etruskus*

PAPLITIMAS Europa, Azija, Afrika

DYDIS Kūno ilgis su uodega iki 8 cm

FILIPINŲ KAGUANAS

Lipdamas į šaką Filipinų kaguanas atrodo taip, lyg jo kūną dengtų margas skuduras. Iš tikrųjų skuduras – tai gyvūno sklandomoji plėvė – elastinga odos raukšlė, kurios dėka jis sklendžia oru. Kaguano sklandomoji plėvė tokia didelė, kad jis gali nusklęsti oru net 125 m. Tai rekordinis atstumas bet kuriam žinduoliui. Kaguanai minta lapais, žiedais ir vaisiais. Jie sklando tarp medžių – tai greičiausias nuotolio įveikimo būdas. Kaskart patelės atveda po 1 jauniklį, kurį nešiojasi su savimi tol, kol jis pasidaro per sunkus ir ima trukdyti sklęsti.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Cynocephalus volans*

PAPLITIMAS Filipinai

DYDIS Kūno ilgis su uodega iki 70 cm

Muskusinis etruskų kirstukas

Kirstukas nykštukas *(Sorex minutus)*

Vandeninis kirstukas *(Neomys fodiens)*

SKRAIDANTIEJI LEMŪRAI IR TIKROSIOS TUPAJOS

Skraidantieji lemūrai, dar vadinami kaguanais, yra keisčiausi sklandantieji gyvūnai visame pasaulyje. Jie sklendžia dėka odos raukšlės, kuri tęsiasi abiejose kūno pusėse nuo kaklo iki pat uodegos. Žinomos 2 jų rūšys, abi naktinės, gyvena Pietryčių Azijos miškuose. Tupajos gyvena ten pat, bet jos ne sklando, o laipioja. Tupajų žinoma 16 rūšių. Skirtingai nuo skraidančiųjų lemūrų, dauguma jų aktyvios dieną.

PAPRASTOJI TUPAJA

Nors angliškai ir vadinama kirstuku, tupaja labiau panaši į voverę. Jos nagai dideli, uodega papūsta, o maitinasi tupaja viskuo, ką valgomo sugeba rasti medžiuose ar ant žemės. Tupajos ypač domina biologus, nes jos labai panašios į pirmuosius pasaulio žinduolius, žinomus iš iškasenų. Jų tyrimas padeda suprasti, kaip atrodė ir kaip elgėsi pirmieji žinduoliai.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Tupaia glis*

PAPLITIMAS Pietų ir Pietryčių Azija

DYDIS Kūno ilgis su uodega iki 40 cm

VIRŠUJE KAIRĖJE *Kirstukai gyvena visame pasaulyje, išskyrus Australiją, Naująją Zelandiją ir dalį Pietų Amerikos. Šios 3 kirstukų rūšys sutinkamos ir Europoje.*
KAIRĖJE *Ežiai yra naudingi soduose, nes ėda šliužus ir vabzdžius kenkėjus. Nors ežių kojos ir trumpos, per naktį ieškodami maisto jie nueina daugiau kaip 1 km*

PAČIAME VIRŠUJE *Filipinų kaguanas ruošiasi šokti nuo šakos aukštai virš miško paklotės. Filipinų kaguanai puikiai sklando, tačiau atsitiktinai nusileidę ant žemės yra beveik bejėgiai.*
VIRŠUJE *Dėka ilgo snukio, puikios uoslės ir geros regos paprastoji tupaja miško paklotėje gali greit aptikti maisto.*

ŠIKŠNOSPARNIAI

Šikšnosparnių yra apie 100 rūšių, jos sutinkamos visame pasaulyje išskyrus vietas, kuriose labai šalta. Šikšnosparniai yra vieninteliai žinduoliai, kurie iš tikrųjų skraido, o ne sklendžia. Jų sparnai – tai oda, ištempta tarp ilgų, plonų pirštų. Šikšnosparniai aktyvūs naktį. Dauguma jų minta vaisiais ir žiedais, arba skraidančiaisiais vabzdžiais. Vaisėdžiai šikšnosparniai turi dideles akis, todėl mato tamsoje. Vabzdžiais mintantieji šikšnosparniai mato prastai. Grobį jie randa naudodamiesi garso lokacija.

Skrenda didžioji skraidančioji lapė

DIDŽIOJI SKRAIDANČIOJI LAPĖ

Tai pasaulyje didžiausias šikšnosparnis – jo išskleistų sparnų tarpugalis apie 1,5 m. Skraidančiosios lapės snukis ilgas, uoslė gera, ji ilsisi medžių viršūnėse žemyn galva, sparnais apsivijusi kūną. Prieblandoje pulkai skraidančiųjų lapių išlekia maitintis. Ėsdamos jos suspaudžia vaisių žandais ir geria jo sultis, o sėklas ir minkštimą meta žemėn. Patelės veda po 1 jauniklį ir nešiojasi jį kartu, kol šiam sukanka du mėnesiai.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Pteropus giganteus*

PAPLITIMAS Pietų ir Pietryčių Azija

DYDIS Kūno ilgis iki 40 cm

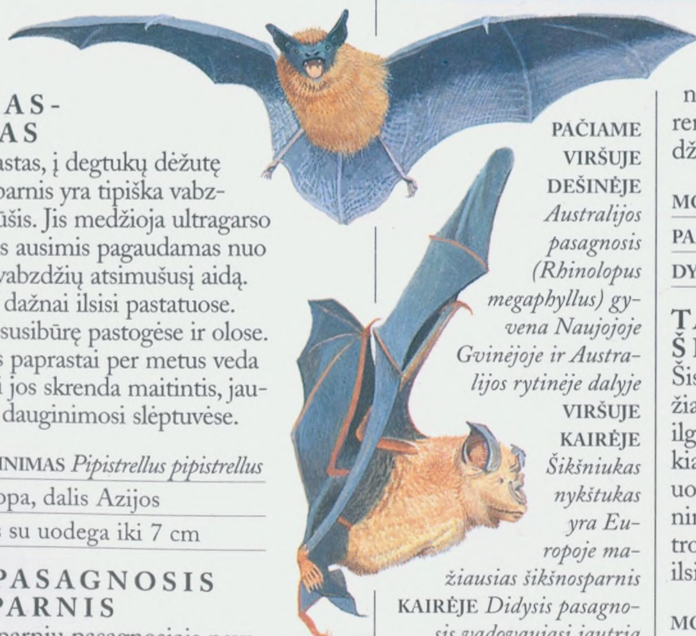
ŠIKŠNIUKAS-NYKŠTUKAS

Šis Europoje įprastas, į degtukų dėžutę telpantis šikšnosparnis yra tipiška vabzdžiais mintanti rūšis. Jis medžioja ultragarso pagalba didelėmis ausimis pagaudamas nuo ore skrendančių vabzdžių atsimušusį aidą. Dieną šikšniukai dažnai ilsisi pastatuose. Žiemą jie miega susibūrę pastogėse ir olose. Šikšniukų patelės paprastai per metus veda po 1 jauniklį. Kai jos skrenda maitintis, jaunikliai paliekami dauginimosi slėptuvėse.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Pipistrellus pipistrellus*

PAPLITIMAS Europa, dalis Azijos

DYDIS Kūno ilgis su uodega iki 7 cm

PAČIAME VIRŠUJE DEŠINĖJE *Australijos pasagnosis (Rhinolopus megaphyllus) gyvena Naujojoje Gvinėjoje ir Australijos rytinėje dalyje* VIRŠUJE KAIRĖJE *Šikšniukas nykštukas yra Europoje mažiausias šikšnosparnis* KAIRĖJE *Didysis pasagnosis vadovaujasi jautria klausa*

DIDYSIS PASAGNOSIS ŠIKŠNOSPARNIS

70 rūšių šikšnosparnių pasagnosiais pavadinti dėl keistos formos nosies, ant kurios išaugusios sudėtingos formos plikos odos raukšlės. Jie medžioja naudodamiesi echolokacija, o šios raukšlės nukreipia garsų pliūpsnius. Skirtingai nuo daugumos vabzdžiais mintančių šikšnosparnių, didieji pasagnosiai dalį maisto susirenka nuo žemės. Jie neria žemyn paimti vabzdžio, o suėda juos dažnai atsinešę į tupėjimo vietą.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Rhinolophus ferrumequinum*

PAPLITIMAS Europa, Šiaurės Afrika, Azija

DYDIS Kūno ilgis su uodega iki 16,5 cm

TAILANDO KIAULIANOSIS ŠIKŠNOSPARNIS

Šis mažytis šikšnosparnis turbūt yra pasaulyje mažiausias žinduolis. Jis sveria apie 2 gramus, o kūno ilgis yra apie 3 cm. Jo snukis mažytis, panašus į kiaulės, gerai išsivysčiusios ausys, tačiau jis neturi uodegos. Kiaulianosį šikšnosparnį mokslininkai surado tik 1973 metais. Jis gyvena tropinio klimato juostos miškuose, dieną ilsisi drevėse, minta vabzdžiais.

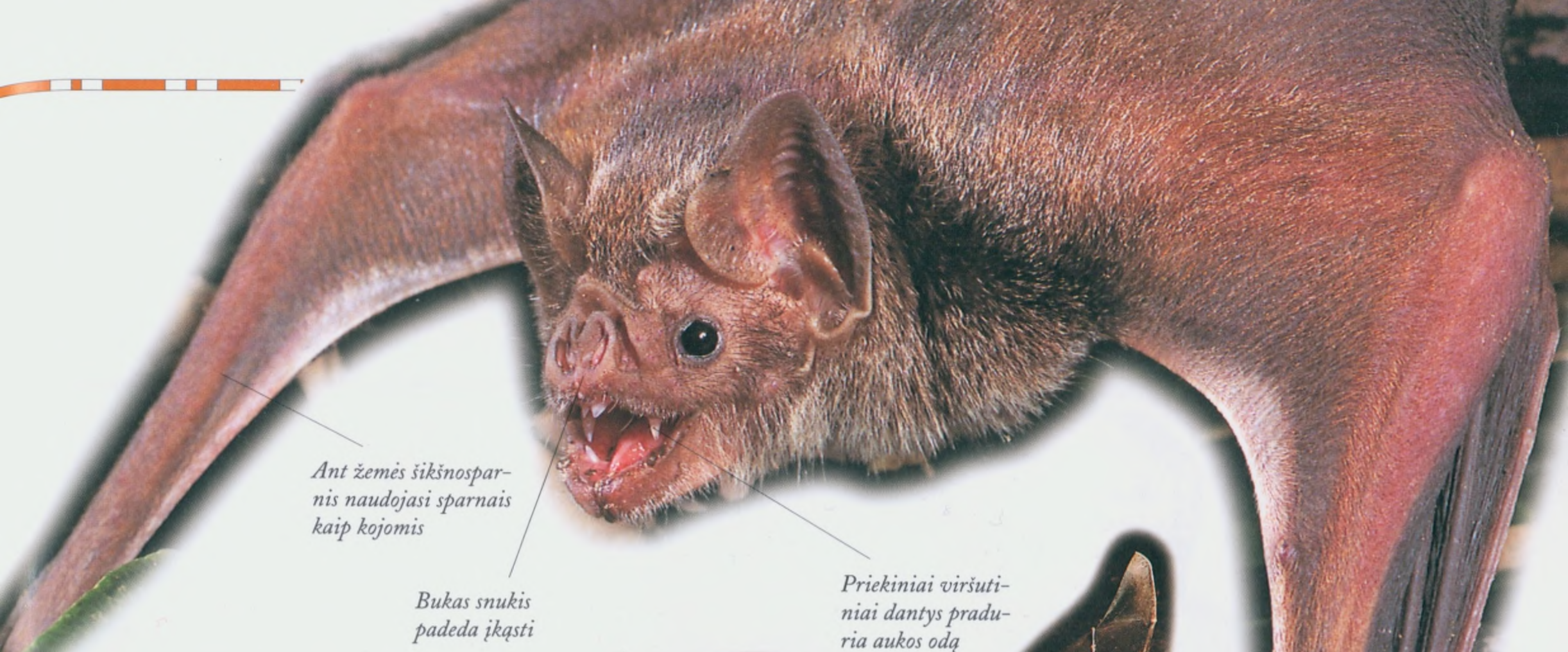
MOKSLINIS PAVADINIMAS *Craseonycteris thonglongyai*

PAPLITIMAS Tailandas

DYDIS Kūno ilgis iki 3 cm

Tailando kiaulianosis šikšnosparnis ant piršto

VIRŠUJE *Suaugusiam vampyrui kasdien reikia apie 20 ml kraujo. Toks kiekis telpa dviejuose šaukštuose.*
DEŠINĖJE *Žemai skrisdamas virš tvenkinio kiškialūpis šikšnosparnis žuvininkas nagais ištraukia žuvį iš vandens.*

KIŠKIALŪPIS ŠIKŠNOSPARNIS ŽUVININKAS

Kelios šikšnosparnių rūšys minta varlėmis, tačiau kiškialūpis žuvininkas yra vienas iš nedaugelio, gaudančių žuvis. Jis medžioja virš upių, tvenkinių ir jūros pakrantėse, o grobį turbūt suranda pajusdamas vandenyje sklindančias bangas. Jis stveria žuvį nagais ir pakelia prie burnos. Grobį ėda skrisdamas arba nutūpęs slėptuvėje. Žuvininkai paprastai medžioja naktį, tačiau kartais matomi ir dieną. Jie stveria paukščių pabaidytas žuvis.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Noctilio leporinus*

PAPLITIMAS Centrinė Amerika, Pietų Amerika

DYDIS Kūno ilgis su uodega iki 14 cm

PAPRASTASIS VAMPYRAS

Vampyrai užsitraukė blogą šlovę dėl savo mitybos įpročių. Jie geria šviežią kraują – paprastai iš arklių ir galvijų, o kartais ir iš žmonių. Norėdami gauti maisto vampyrai nusileidžia netoli aukos ir pribėga artyn, naudodamiesi sparnais vietoj kojų. Atsikandę lopinėlį odos ar plunksnų, jie įpjauna odą ir tada kantriai čiulpia kraują. Maitindamiesi vampyrai daug kraujo neišgeria, tačiau jie žalingi, nes perneša pasiutligę –mirtiną ligą, kuri pavojinga ir žmogui.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Desmodus rotundus*

PAPLITIMAS Centrinė Amerika, Pietų Amerika

DYDIS Kūno ilgis iki 9 cm

VIRŠUJE *Rudojo ausylio (Plecotus auritus) ausys yra kūno dydžio.*
KAIRĖJE *Rudasis nakviša (Nyctalus noctula) dienoja medžiuose.*
TOLIMIAUSIAI KAIRĖJE *Didysis pelėausis (Myotis myotis) žiemoja olose.*

ECHOLOKACIJA

Echolokacijos dėka kai kurie gyvūnai gali medžioti visiškoje tamsoje, siųsdami aukšto dažnio garso pliūpsnius. Jei arti yra kitas gyvūnas, dalis garso atsimuša nuo jo kūno ir medžiotojas gali aptikti savo grobį. Aidas atsimuša ir nuo kitų objektų - taip medžiotojas sukuria supančios aplinkos vaizdą. Echolokacijos būdu grobio ieško vabzdžiaėdžiai šikšnosparniai, delfinai, kai kurie banginiai ir mažieji kirstukai.

Ausylis aptinka drugį

PRIMATAI

Primatai – žinduoliai, prisitaikę gyventi medžiuose. Jų kojos ir rankos ilgos, o rankų ir kojų pirštai – lankstūs. Daugumos primatų nagai plokšti, jie įsitveria rankų ir kojų pirštais apimdami šakas. Primatų akys nukreiptos į priekį. Ši ypatybė padeda jiems nusistatyti atstumą laipiojant ir šokinėjant aukštai virš žemės. Šių žinduolių yra apie 230 rūšių, gyvenančių daugiausia šiltose pasaulio srityse. Kadangi tropiniai miškai sparčiai kertami, daugeliui primatų gresia išnykimo pavojus.

KATININIS LEMŪRAS

Lemūrai kartu su kitais šiame atvarte aprašomais gyvūnais priskiriami žemesniesiems primatams arba pusbeždžionėms. Jie gyvena Madagaskaro saloje, kur pusbeždžionių yra daugiau negu kur nors kitur. Katininio lemūro snukis panašus į katės, o kūnas pilkas su baltu. Labiausiai dėmesį atkreipia jo pūsta stačia uodega, išmarginta pilkais ir juodais žiedais. Katininiai lemūrai yra neįprasti, nes aktyvūs dieną ir maitinasi ant žemės. Jie ėda lapus ir vaisius bei cukringas augalų sultis, kurias pasiekia prakandę žievę. Lemūrai gyvena iki 20 individų dydžio būriais.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Lemur catta*

PAPLITIMAS Madagaskaras

DYDIS Kūno ilgis su uodega iki 1 m

PILKASIS PELINIS LEMŪRAS

Peliniai lemūrai yra vieni mažiausių primatų pasaulyje. Jie atrodo labai panašūs į peles, tačiau jų akys žiūri į priekį, rankų ir kojų pirštai ploni, o uodega ilga, pūkuotu galu. Jie dažnai sveria mažiau nei 50 g – tai apie 6000 kartų mažiau negu sveria gorila, didžiausias primatas (p. 248). Kaip ir daugelis primityvių primatų, peliniai lemūrai judrūs naktį. Jie minta įvairiu maistu - vabzdžiais, vaisiais ir lapais. Lemūrai veda 2 arba 3 jauniklius. Nėštumas trunka aštuonis mėnesius – jų dydžio gyvūnams tai ilgas laikas.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Microcebus rufus*

PAPLITIMAS Madagaskaras

DYDIS Kūno ilgis su uodega iki 30 cm

PAČIAME VIRŠUJE *Uodegos padėtimi katininiai lemūrai išreiškia savo rangą būryje. Šie abu rodo, kad jie yra dominuojantys patinai.*
VIRŠUJE *Tupėdamas medyje pilkasis pelinis lemūras apkabina šakelę rankų ir kojų pirštais.*

Tipiška trumpauodegio indrio poza

TRUMPAUODEGIS INDRIS

Indris panašus į pilkai juodą meškutį. Jo uodega labai maža, o ausys ilgos, suapvalėjusios. Jis yra ir didžiausias Madagaskaro primatas, ir garsiausias rėksnys – jo neeilinis balsas girdimas daugiau nei už 2 km. Indriai gyvena šeimomis, o šūkaudami medžių viršūnėse žymi teritoriją.. Minta dieną, daugiausia lapais, pumpurais ir vaisiais.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Indri indri*

PAPLITIMAS Madagaskaras

DYDIS Kūno ilgis su uodega apie 75 cm

LAIBAPIRŠTIS

Laibapirštis yra maždaug katės dydžio. Gyvena Madagaskaro drėgnuosiuose miškuose, minta vaisiais, paukščių kiaušiniais bei vabzdžiais. Laibapirščio vidurinis rankos pirštas daug ilgesnis už kitus. Šiuo ilgu pirštu laibapirštis beldžia į medžių kamienus ar šakas. Jei pajunta ką nors judant po žieve, įkiša pirštą ir ištraukia grobį lauk.

MOKSLINIS PAVADINIMAS

Daubentonia madagascarensis

PAPLITIMAS Madagaskaras

DYDIS Kūno ilgis su uodega iki 1,05 m

STORAUODEGIS GALAGAS

Galagas yra vienas iš 11 primityviausių Afrikos žemyno primatų. Turi pūkuotą uodegą, rėkia į vaiko riksmą panašiu balsu. Jis kiek primena didelę voverę. Galagai maitinasi naktimis, naudodamiesi uosle bei klausa randa vaisius, vabzdžius ir iš medžių bėgančias saldžias sultis. Kaip ir dauguma primatų, galagai gerai laipioja, nes jų nykštys išaugęs priešais kitus pirštus. Tai reiškia, kad likusiais pirštais jie gali nykščius prispausti prie šakos ir stipriau laikytis.

Storauodegis galagas laikosi už šakos

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Otolemur crassicaudatus*

PAPLITIMAS Afrikos rytinė ir pietinė dalis

DYDIS Kūno ilgis su uodega iki 95 cm

LIEKNASIS LORIS

Dauguma primatų juda greitai, o lieknasis loris – atvirkščiai, yra lėtas. Ilgomis kojomis jis sliūkina šakomis ir tamsoje tyko vabzdžių bei kitų smulkių gyvūnų. Užuot griebęs auką dantimis, lieknasis loris staigiai puola į priekį ir griebia ją rankomis. Lorių veidas plokščias, akys didelės, o uodegos beveik nėra. Dieną jie pramiega, o ant žemės nusileidžia retai.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Loris tardigradus*

PAPLITIMAS Indijos pietinė dalis, Šri Lanka

DYDIS Kūno ilgis iki 26 cm

KAIRĖJE *Neįprastai ilgu pirštu laibapirštis iš kiaušinio iškabina trynį.*

APAČIOJE DEŠINĖJE *Kaip ir pelėda, ilgakulnis gali pasukti galvą 180⁰ kampu ir pažiūrėti atgal. Tai leidžia jam nejudant žvalgytis į visas puses.*

APAČIOJE *Potas graužia žiogą. Vabzdžio kūno danga kieta, bet potas ją įveikia savo aštriais dantimis.*

AUSYTASIS POTAS

Šio nedidelio Afrikos primato kailis minkštas kaip vilna, rankos ir kojos plonos, o uodegos beveik nėra. Kojos penkiapirštės, tačiau rankos yra neįprastos: du pirštai ilgesni, o du žymiai trumpesni, vienas iš jų tėra tik mėsinga pagalvėlė. Nepaisant to, potas gerai laipioja, paslapčiomis lėtai judėdamas medžiais ir krūmais. Jis daugiausia minta vabzdžiais, nurinkdamas juos nuo šakelių ir lapų, o kartais atsitiktinai sugaudamas skrendančius pro šalį.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Arctocebus calabarensis*

PAPLITIMAS Afrikos tropinio klimato juosta

DYDIS Kūno ilgis iki 30 cm

VAKARINIS ILGAKULNIS

Ilgakulniai – Pietryčių Azijos miškuose gyvenantys vabzdžiais mintantys primatai. Nors jų dydis toks, kad tilptų į kišenę, tačiau turi ilgą uodegą, didelius kojų ir rankų pirštus ir dideles akis. Visa tai atitinka jų neįprastą gyvenimo būdą. Užuot laipioję šakomis ir ieškoję vabzdžių, ilgakulniai tupi tamsoje ir spokso. Pastebėję į maistą panašų daiktą pašoka į orą ir stveria grobį. Jie gali nušokti iki 5 m, o ėda atsitūpę, kramtydami mažyčiais dantimis. Ilgakulniai kasmet veda po 1 jauniklį. Nėštumas trunka apie šešis mėnesius.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Tarsius bancanus*

PAPLITIMAS Indonezija

DYDIS Kūno ilgis su uodega iki 43 cm

DEŠINĖJE *Storas vilnotosios beždžionės kailis sudarytas iš ilgų išorinių šerių ir daug tankesnio poplaukio, esančio arčiau kūno. Lyjant šeriai sušlampa, tačiau poplaukis išlieka sausas.*

Veidas platus, snukis trumpas

VIRŠUJE *Nykštukinės marmozetės sveria apie 140 g – tiek pat, kiek įmitęs žiurkėnas. Šių mažyčių ir labai aktyvių primatų dantys aštrūs. Jie prakanda skyles medžio žievėje ir geria lipnias sultis.*

APAČIOJE *Liūtbeždžionės kailis saulėje gali spindėti auksu.*

NYKŠTUKINĖ MARMOZETĖ

Marmozetės ir liūtbeždžionės sutinkamos tik Centrinėje ir Pietų Amerikoje. Daugelis jų yra labai ilgomis uodegomis ir panašios į mažas beždžiones, tačiau, skirtingai nuo tikrųjų beždžionių, jų rankos ir kojos nėra prisitaikiusios apkabinti šaką. Užuot laipiojusios šakomis marmozetės bėgioja jų viršūnėmis. Nykštukinė marmozetė yra pati mažiausia rūšis ir mažiausias Šiaurės ir Pietų Amerikos primatas. Dėl pilkai rudo kailio jų nesimato tarp šakų, o rankos ir kojos yra gelsvos spalvos. Kaip ir kitos marmozetės, jos maitinasi dienos metu. Minta vabzdžiais, vaisiais, cukringu nektaru ir augalų sultimis.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Cebuella pygmaea*

PAPLITIMAS Pietų Amerikos šiaurinė dalis

DYDIS Kūno ilgis su uodega iki 35 cm

LIŪTBEŽDŽIONĖ

Šis retas gyvūnas yra vienas gražiausių pasaulyje ir labiausiai nykstančių primatų. Kailis puošnus, oranžiškai geltonas, karčiai plevėsuojantys, ilga šilkinė uodega. Liūtbeždžionės gyvena Brazilijos miškuose palei Atlanto vandenyno pakrantes; per paskutinius 25 metus šis biotopas yra beveik sunaikintas. Dar blogiau – nemažai liūtbeždžionių buvo sugautos ir parduotos laikyti nelaisvėje. Dabar gaudyti ir prekiauti liūtbeždžionėmis draudžia įstatymas, o rūšiai išsaugoti pradėta tarptautinė veisimo programa.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Leontopithecus rosalia*

PAPLITIMAS Brazilijaos rytinė dalis

DYDIS Kūno ilgis su uodega iki 55 cm

VILNOTOJI BEŽDŽIONĖ

Ši juoda beždžionė yra viena iš 40 rūšių, gyvenančių Centrinėje ir Pietų Amerikoje. Skirtingai nuo Afrikos ir Azijos, šių Naujojo Pasaulio beždžionių šnervės atsiveria į šonus. Daugeliui, tarp jų ir vilnotajai beždžionei, būdinga kitokia uodega. Vilnotosios beždžionės laikosi dideliais būriais, minta daugiausia vaisiais bei sėklomis. Maitinantis uodega padeda išsilaikyti ant šakų ir taip atstoja papildomą koją. Vilnotosios beždžionės veda 1 jauniklį. Motina nešiojasi jį ant krūtinės arba ant nugaros.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Lagothrix lagotricha*

PAPLITIMAS Pietų Amerikos šiaurinė dalis

DYDIS Kūno ilgis su uodega iki 1,4 m

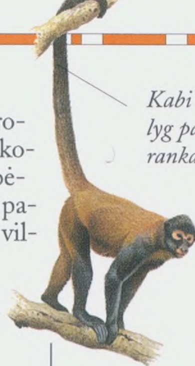
JUODOJI KOATA

Nė viena kita beždžionė neaplenktų koatos akrobatiniais sugebėjimais. Ji gali įsikabindama rankomis keliauti medžių viršūnėmis greičiau negu bėga žmogus, gali pakibti ant šakos vien uodega, palikusi rankas ir kojas laisvai kyboti ore. Kaip ir vilnotosios beždžionės, koatos uodegos gale yra plikas odos lopinėlis, padedantis įsikibti. Koatos daugiausia minta vaisiais ir riešutais. Jos gyvena būriais, kuriuose yra iki 30 individų.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Ateles paniscus*

PAPLITIMAS Pietų Amerikos šiaurinė dalis

DYDIS Kūno ilgis su uodega iki 1,4 m

Kabi uodega yra lyg papildoma ranka

Juodoji koata balansuoja ant šakos

RAUDONASIS STAUGŪNAS

Staugūnai taip vadinami dėl garsaus balso, skambančio medžių viršūnėse baigiantis dienai ir sutemus. Toks balsas išgaunamas dėka gerklėse esančio rezonatoriaus. Rezonatorius veikia kaip stiprintuvas ir balsas girdimas iki 3 km atstumu. Žinomos 6 staugūnų rūšys. Tai yra didžiausios, o taip pat ir tingiausios Naujojo Pasaulio beždžionės. Jos maitinasi išimtinai lapais, todėl maisto toli ieškoti netenka. Raudonasis staugūnas yra rūdžių spalvos, o kiti staugūnai būna juodi, rudi arba pilki.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Alouatta seniculus*

PAPLITIMAS Pietų Amerikos šiaurinė dalis

DYDIS Kūno ilgis su uodega iki 1,6 m

Raudonieji staugūnai staugia

VOVERINIS SAIMIRIS

Tai viena mažiausių Naujojo Pasaulio beždžionių. Jos kūno ilgis be uodegos siekia apie 30 cm, tačiau kūno ilgis su uodega yra daugiau negu du kartus didesnis. Saimirių uodegos nėra kibios, todėl ant uodegos kyboti jie negali. Uodega jie palaiko lygsvarą laipiodami ar tupėdami. Kaip ir dauguma beždžionių, minta įvairiu maistu, kartais jo paieškose nusiaubdami plantacijas. Neliestuose miškuose saimiriai sudaro didelius, kartais net iki 500 individų būrius.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Saimiri sciureus*

PAPLITIMAS Pietų Amerikos šiaurinė dalis

DYDIS Kūno ilgis su uodega iki 70 cm

BALTAGALVIS UOKARIS

Šią Pietų Amerikos beždžionę nesunku atpažinti, nes jos veidas ir galva yra pliki, raudonos spalvos. Uokariai dar yra vienintelės Amerikos beždžionės, neturinčios ilgos uodegos. Uokariai gyvena lietingojo sezono metu užtvindomuose Amazonės miškuose. Tai drovios, neagresyvios beždžionės, kurios daugiausia minta sėklomis ir riešutais. Dažniausiai gyvena medžių viršūnėse, retai kada nulipdamos ant žemės.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Cacajao calvus*

PAPLITIMAS Pietų Amerikos šiaurinė dalis

DYDIS Kūno ilgis su uodega iki 65 cm

MIRIKINA

Mirikina (dar vadinama naktine beždžione) yra viena iš nedaugelio naktį aktyvių beždžionių. Jos kūnas mažas, uodega ilga, galva apvali su didelėmis akimis. Jos rega tokia puiki, kad mirikina netgi tamsiomis be mėnulio naktimis gali bėgioti šakomis ir šokinėti iš medžio į medį. Kaip įprasta beždžionėms, mirikinos minta įvairiu maistu, tame tarpe vabzdžiais ir vaisiais. Gerklų apačioje turi elastingas pūsles, kurios šaukiant išsipučia.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Aotus trivirgatus*

PAPLITIMAS Centrinė Amerika, Pietų Amerikos šiaurinė dalis

DYDIS Kūno ilgis su uodega iki 77 cm

Skaisčiai rausva oda atrodo lyg įdegusi saulėje

APAČIOJE *Baltagalvio uokario kailis baltas arba raudonas. Jo žandikauliai tokie tvirti, kad traiško riešutus*

JAPONINĖ MAKAKA

Senajame pasaulyje (Europoje, Afrikoje ir Azijoje) gyvena apie 100 beždžionių rūšių. Skirtingai nuo Amerikoje gyvenančių Senojo Pasaulio beždžionių šių gyvūnų šnervės yra arti viena kitos, o uodega niekada nebūna kabi. Japoninė makaka daugeliu savo ypatybių atitinka Senojo Pasaulio beždžiones, tačiau jos kailis neįprastai storas. Toks šiltas paltas jai yra būtinas – japoninės makakos gyvena šaltame klimate, daug šiauriau už kitus pasaulio primatus. Maitinasi ir žemėje, ir medžiuose. Žiemą japoninės makakos kartais drybso karštuosiuose šaltiniuose, taip išvengdamos pačių didžiausių šalčių.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Macaca fuscata*

PAPLITIMAS Japonija

DYDIS Kūno ilgis su uodega iki 1,05 m

MAGOTAS

Magotas – vienintelis Europoje gyvenantis primatas. Panašus į japoninę makaką tik neturi uodegos. Labai seniai magotai buvo paplitę Europos pietvakarinėje dalyje, tačiau dabar Europoje vieninteliai magotai gyvena Gibraltare ir yra saugomos. Paprastai patelės veda 1 jauniklį. Iš pradžių jauniklis kabo prie motinos papilvės, o vėliau joja jai ant nugaros.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Macaca sylvanus*

PAPLITIMAS Gibraltaras, Afrikos šiaurinė dalis

DYDIS Kūno ilgis iki 75 cm

ŽALIOJI MARKATA

Šis linksmas ir judrus žvėrelis – tai viena iš 25 Afrikoje gyvenančių artimai giminingų beždžionių rūšių. Daugumos markatų kūnas lieknas, uodega ilga; lengviausia jas atskirti pagal spalvą ir veido raštą. Žaliųjų markatų veidas paprastai juodas, kailis aplinkui veidą baltas, o kūnas – žalsvai pilkas. Ji minta daugiausia augalais, bėgioja taip pat gerai, kaip ir laipioja. Markatos dauginasi ištisus metus. Motinos žindo jauniklius iki jiems sukanka pusė metų.

VIRŠUJE *Apkabinusi ir šildydama savo jauniklį japoninė makaka nugali šaltį. Žiemos metu šioms beždžionėms prisieina tenkintis skurdžiu žievės, pumpurų ir šaknų daviniu.*

KAIRĖJE *Žaliosios markatos patelė blusinėja jauniklio kailį. Jos blusinėjasi, kad būtų švarios, o taip pat parodydamos viena kitai draugystę ar nuolankumą.*

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Cercopithecus aethiops*

PAPLITIMAS Rytų ir Pietų Afrika

DYDIS Kūno ilgis su uodega iki 1,5 m

ANUBIS

Anubiai – stipriai sudėtos Afrikos beždžionės. Daugiausia laiko jos praleidžia ant žemės. Snukis panašus į šuns, nugara nuolaidi, o dvigubai už pateles stambesnių patinų dantys baisūs. Anubiai minta beveik viskuo, įskaitant jaunas antilopes bei kitus gyvūnus. Kad būtų saugiau, jos maitinasi ir miega dideliais būriais. Jei plėšrūnas kelia jiems pavojų, patinai jį puola, o patelės su jaunikliais apsisaugo sulipdami į medžius.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Papio anubis*	
PAPLITIMAS Afrikos tropinio klimato juosta	
DYDIS Kūno ilgis su uodega iki 1,75 m	

MANDRILAS

Mandrilai yra labai artimi babuinams. Tai sunkiausios pasaulio beždžionės, sveriančios iki 55 kg. Mandrilų patinai daug didesni už pateles. Jų snukis yra ryškiai raudonos ir mėlynos spalvos. Šios beždžionės gyvena drėgnuosiuose tropikų miškuose ant žemės. Patino vadovaujamame būryje būna iki 20 gyvūnų. Daugiausia minta augalais, tačiau žudo viską, ką tik pajėgia įveikti.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Mandrillus sphinx*	
PAPLITIMAS Afrikos tropinio klimato juostos vakarinė dalis	
DYDIS Kūno ilgis iki 1 m	

HULMANAS

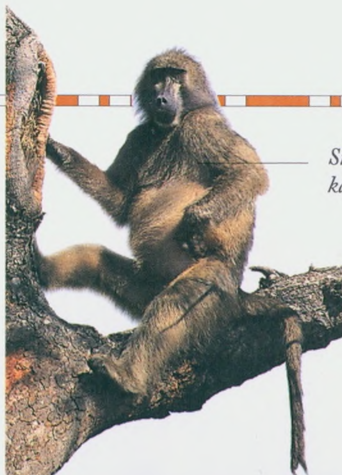
Pietų Azijoje ši juodasnukė beždžionė dažnai gyvena netoli žmogaus, kur visuomet tyko nutverti maisto. Ji gerai bėgioja ir vikriai laipioja, todėl nutvėrus maistą gali greitai pabėgti. Laisvėje hulmanai gyvena miškuose ir uolėtose vietose, maisto daugiausia susiranda ant žemės. Indijoje hulmanai laikomi šventais gyvūnais. Tas padėjo jiems suklestėti.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Presbytis entellus*	
PAPLITIMAS Indija, Šri Lanka	
DYDIS Kūno ilgis su uodega iki 1,8 m	

DIDNOSĖ BEŽDŽIONĖ

Didnosės beždžionės patino neįmanoma nepažinti dėl jo skaisčiai raudono snukio ir ilgos sutinusios nosies. Nosis paprastai karo priešais burną, tačiau beždžionės šūksnio metu išsitiesina. Didnosės gyvena mangrovių džiunglėse, minta ūgliais ir lapais. Paprastai jos laipioja mangrovėse, tačiau moka plaukti. Dėl maisto arba bėgdamos nuo pavojaus jos perplaukia gilius griovius.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Nasalis larvatus*	
PAPLITIMAS Borneo sala	
DYDIS Kūno ilgis su uodega iki 1,5 m	

Storo pilko kailio karčiai

KAIRĖJE *Yra 5 pavianų rūšys. Paveiksle matote karčiuotąjį pavianą (Papio hamadryas). Tos rūšies patinai dvigubai didesni už pateles.*

Suaugusio patino nosis ilga ir mėsinga

Užpakalinės kojos šiek tiek plėvėtos

VIRŠUJE *Išsiskirianti didnosės beždžionės patino nosis vystosi jam senstant. Ji, matyt, padeda patinui privilioti pateles. Patelių ir jaunų patinų nosis nedidelė, nukreipta aukštyn.*

VIRŠUJE IR KAIRĖJE *Mandrilo patino snukis ne tik yra ryškių spalvų. Abiejose jo pusėse tęsiasi gilūs grioviai. Spalva priklauso nuo amžiaus.*

RYTINĖ GVERECA

Gverecos gyvena Afrikos miškuose, retai kada nusileisdamos ant žemės. Rytinės gverecos kailis labai gražus: visas juodas, išskyrus du ilgus baltus karčius, einančius kūno šonais. Uodega primena didelį kutą, su milžinišku balto kailio kuokštu gale. Nors gverecos neturi nykščių, jos puikiai laipioja. Bėgiodamos ar šuoliuodamos medžiais jos pakimba ant pirštų.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Colobus guereza*	
PAPLITIMAS Afrikos tropinio klimato juosta	
DYDIS Kūno ilgis su uodega iki 1,.6 m	

Gvereca sėdi ant šakos

ĮRANKIŲ GAMYBA

Žmogui naudojimasis įrankiais yra kasdienio gyvenimo dalis, tačiau gyvūnų tarpe tai būna daug rečiau. Kai kurie gyvūnai paima daiktus ir naudoja juos kaip įrankius, bet tik labai nedaugelis suteikia įrankiui formą priklausomai nuo užduoties. Šimpanzė – vienas iš tą darančių gyvūnų. Šimpanzės dažnai ėda skruzdėles ir termitus, tačiau jų pirštai per stori, kad juos galėtų įkišti į lizdus. Šimpanzės ima lazdeles ir nukramto jų galus arba nulupa žievę. Tada kiša lazdeles į lizdus ir nurenka ant jų susibūrusius termitus. Šimpanzės naudojasi akmenimis riešutams perskelti ir netgi pakabina lapais vandenį kad galėtų atsigerti ar nusiprausti.

Jaunos šimpanzės išmoksta naudotis lazda stebėdamos motiną

Juodasis gibonas siūbuoja ant rankų medžių lajoje

JUODASIS GIBONAS

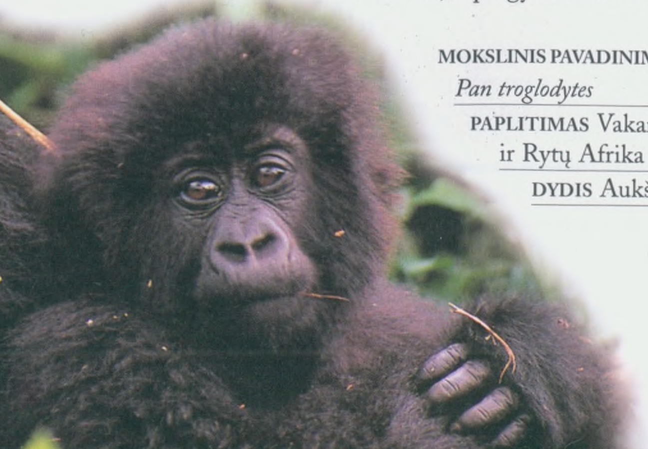
Dauguma primatų laipioja gerai, tačiau lakstydami medžių viršūnėmis gibonai yra nepralenkiami. Jų kojos trumpos, o rankos ilgos. Siūbuodami nuo šakos ant šakos jie pakimba rankomis kaip kabliais. Toks judėjimo būdas vadinamas brachiacija (judėjimu rankomis). Gibonai gali judėti iki 15 km/val. greičiu, peršokdami tarpus tarp medžių. Yra 11 gibonų rūšių – visos gyvena tankiuose Pietryčių Azijos miškuose. Kaip ir kiti gibonai, juodasis gibonas neturi uodegos.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Hylobates concolor*

PAPLITIMAS Azija; nuo Kinijos pietrytinės dalies iki Kambodžos

DYDIS Kūno ilgis iki 65 cm

KAIRĖJE *Gorilos patelė laiko jauniklį. Gorilos paprastai turi tik vieną jauniklį, kuris gimsta kas treji ar ketveri metai. Šis jauniklis yra beveik dviejų metų amžiaus.*

SIAMANGAS

Siamangas yra stambiausias, iki 13 kg sveriantis gibonas, apaugęs ilgais juodais plaukais. Jis maitinasi daugiausia vaisiais, ėda šiek tiek žiedų, pumpurų ir vabzdžių. Gibonai laikosi nedidelėmis šeimomis. Gibonų balsai garsūs, ūkaujantys, o siamango pats garsiausias. Patino ir patelės atliekamas duetas girdisi toliau nei už kilometro. Siamangai susiporuoja visam likusiam gyvenimui. Veda po 1 jauniklį.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Hylobates syndactylus*

PAPLITIMAS Malaizija, Sumatra

DYDIS Kūno ilgis iki 90 cm

GORILA

Gorilos – pasaulyje didžiausi primatai, sveriantys iki 300 kg. Jos priklauso žmoginėmis beždžionėmis vadinamiems primatams. Yra 4 žmogbeždžionių rūšys – gorila, 2 rūšys šimpanzių ir orangutanas. Jų smegenys didelės, jie gali gerai suimti ir laikyti daiktus rankomis ir kojomis. Skirtingai nuo beždžionių, žmoginės beždžionės neturi uodegų ir kartais stovi stačiomis. Gorilos gyvena miškuose grupėmis, kuriose yra iki 20 gyvūnų, joms vadovauja patinas. Maitinasi ant žemės ir medžiuose, rankomis skindamos lapus ir ūglius. Dienos metu grupė lėtai juda, sustodama vėlai po vidurdienio. Kiekviena gorila susisuka iš šakų ir lapų lizdą ir įsitaiso miegoti. Paskutiniu metu dėl medžioklės ir miškų kirtimo gorilų skaičius labai sumažėjo.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Gorilla gorilla*

PAPLITIMAS Vakarų ir centrinė Afrika

DYDIS Aukštis iki 1,8 m

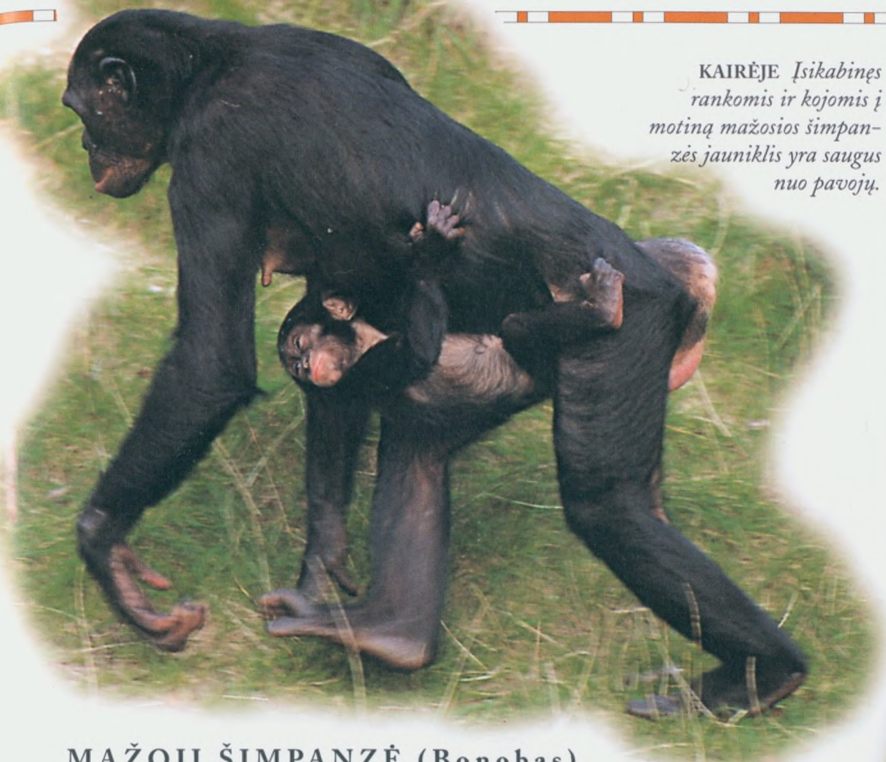
ŠIMPANZĖ

Šimpanzės yra žmogui artimiausios beždžionės. Jos yra pačios protingiausios iš visų gyvūnai. Gyvena didelėmis grupėmis žole apaugusiose vietose ar atvirose miškingose vietovėse. Tarpusavyje susikalba mimika ir daugiau nei 30 skirtingų šūksnių. Minta daugiausiai augalais, vabzdžiais ir kitais smulkiais gyvūnais, tačiau kartais medžiojo daug didesnius gyvūnus, netgi beždžiones. Laisvėje šimpanzės pradeda daugintis 13-16 metų amžiaus, o pragyvena iki 60 metų.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Pan troglodytes*

PAPLITIMAS Vakarų ir Rytų Afrika

DYDIS Aukštis iki 1,5 m

KAIRĖJE *Įsikabinęs rankomis ir kojomis į motiną mažosios šimpanzės jauniklis yra saugus nuo pavojų.*

DEŠINĖJE *Orangutanai juda lėtai, tačiau gerai laipioja. Jų kojos lieknos, o rankų ir kojų pirštai gali ilgai būti kietai sugniaužti.*

MAŽOJI ŠIMPANZĖ (Bonobas)

Mažosios šimpanzės retai kada matomos už gyvenamosios vietos ribos, todėl yra daug mažiau žinomos už šimpanzes. Iš toliau jos atrodo labai panašios į šimpanzes, tačiau jų veidas dažnai yra juodos spalvos, ausys mažesnės, o kojos – ilgesnės. Jos ir gyvena kitokiame biotope negu šimpanzės – tankiuose drėgnuosiuose miškuose, o ne atvirose miškingose vietovėse. Mažosios šimpanzės daugiausia minta vaisiais ir lapais, kuriuos renka medžiuose.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Pan paniscus*

PAPLITIMAS Centrinė Afrika

DYDIS Aukštis iki 1 m

ORANGUTANAS

Orangutanas – antra pagal dydį žmoginė beždžionė po gorilos, ir vienintelė, kurios kailis yra ryškiai raudonas. Patinai gali sverti iki 90 kg, o senstant abiejose veido pusėse jiems išsivysto mėsingos pagalvėlės. Skirtingai nuo gorilų, beveik visą laiką jie praleidžia medžiuose, dažnai gyvendami pavieniui. Kadangi orangutanų išlikimas priklauso nuo miškų, jie labai jautriai reaguoja į biotopo pokyčius. Per paskutinius 10 metų jų biotopas labai sumažėjo, kadangi dideli miško plotai buvo iškirsti arba išdeginti. Orangutano jaunikliai kartais atimami iš motinų ir parduodami cirkams.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Pongo pygmaeus*

PAPLITIMAS Sumatra, Borneo

DYDIS Aukštis iki 1,5 m

PILKASIS KIŠKIS

Kiškiai panašūs į triušius, tik ilgesnėmis ausimis. Skirtingai nuo triušių, kiškiai paprastai gyvena pavieniui ir visą gyvenimą praleidžia ant žemės. Kadangi kiškiai urvų neturi, jie gali išvengti pavojaus greitai bėgdami. Kiškiai gali bėgti iki 50 km/val. greičiu. Kiškio patelės per metus veda keletą kartų. Gimdo guoliu vadinamoje negilioje slėptuvėje. Lyginant su triušiukais, kiškiukai gimsta gerai išsivystę ir jau po kelių valandų gali bėgti.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Lepus europaeus*

PAPLITIMAS Kilęs iš Afrikos, Europos, Azijos; įvežtas į Šiaurės Ameriką, Pietų Ameriką, Australiją, Naująją Zelandiją

DYDIS Kūno ilgis iki 75 cm

KAIRĖJE *Šis Amerikos baltasis kiškis visada saugosi nuo pavojaus. Juos gaudo ir poliarinė lapė (p.266).*

TRIUŠIAI, KIŠKIAI IR KIŠKĖNAI

Šiai augalėdžių gyvūnų grupei priklauso maždaug 65 rūšys, paplitusios daugelyje pasaulio vietų. Visi jie gyvena ant žemės, o maistą kanda aštriais priekiniais dantimis. Nuo pavojų jie gelbstisi bėgdami. Daugumai būdinga gera rega ir klausa – šie prisitaikymai duoda jiems privalumų prieš bet kurį plėšrūną. Triušiai ir kiškiai gyvena visuose atviruose biotopuose – nuo žolynų iki dykumos, o kiškėnai dažnai gyvena uolėtuose kalnų šlaituose.

Baltasis kiškis žiemą

Baltasis kiškis vasara

PAČIAME VIRŠUJE *Pilkojo kiškio jaunikliai pradeda daugintis nuo šešių mėnesių amžiaus.*

VIRŠUJE *Kai kurių rūšių kiškiai žiemą pabąla. Baltasis kiškis gyvena Europos šiaurėje ir Azijoje.*

LAUKINIS TRIUŠIS

Ilgaausis, pilku pūkuotu kailiu laukinis triušis yra žavus gyvūnas, tačiau kartu ir laukų kenkėjas. Jis minta žole ir javais, o dauginasi taip greitai, kad gali padaryti daug žalos. Laukiniai triušiai paprastai gyvena urvuose. Vakare jie išlenda maitintis ir lieka lauke visą naktį. Pajutęs pavojų triušis pabeldžia į žemę užpakalinėmis kojomis. Išgirdę beldimą kiti triušiai bėga slėptis. Daugiau nei tūkstantį metų triušiai buvo auginami maistui ir kailiui. Dabar egzistuoja apie 60 naminių triušių veislių. Daug jų laikoma kaip naminiai gyvūnai.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Oryctolagus cuniculus*

PAPLITIMAS Kilęs iš Europos, Šiaurės Afrikos; įvežtas į Australiją, Naująją Zelandiją

DYDIS Kūno ilgis iki 75 cm

AMERIKOS BALTASIS KIŠKIS

Baltieji kiškiai gyvena Arktyje, keisdami spalvą pagal metų laiką. Vasarą jie rudi, o žiemą prisitaikydami prie sniego pabąla, išskyrus juodą dėmę ant ausų galiukų. Pagal kailių paruošų duomenis mokslininkai nustatė, kad Amerikos baltųjų kiškių skaičius cikliškai kinta kas dešimt metų. Populiacija žymiai išauga esant maisto pertekliui, bet kai tik maisto kiekis pradeda mažėti, mažėja ir kiškių skaičius.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Lepus americanus*

PAPLITIMAS Šiaurės Amerikos šiaurinė dalis

DYDIS Kūno ilgis iki 55 cm

AMERIKINIS KIŠKĖNAS

Kiškėnai yra giminingi triušiams ir kiškiams, tačiau jų ausys nėra ilgos. Kai kurios rūšys gyvena miškingose vietose, tačiau amerikinis kiškėnas gyvena kalnų šlaituose tarp uolų, kur yra daug slėptuvių. Vasaros metu kiškėnai renka žolę ir deda ją į krūveles. Žiemą sniegui padengus žemę, jie maitinasi žolės atsargomis.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Ochotona princeps*

PAPLITIMAS Šiaurės Amerika

DYDIS Kūno ilgis iki 22 cm

GRAUŽIKAI

Graužikai – didžiausia žinduolių grupė; jų yra daugiau negu 1800 rūšių. Jiems priklauso voverės, žiurkės, dygliatriušiai ir daug kitų gyvūnų visame pasaulyje. Graužikų priekiniai dantys – kandžiai – auga visą laiką ir visada būna aštrūs. Daug graužikų jais įveikia kliūtis arba rausia urvus, o bebrai jais nugraužia ir nuleidžia medžius. Lyginant su kitais žinduoliais, graužikai gyvena trumpai, o dauginasi greitai.

Paprastoji voverė

Pilkoji voverė

KAIRĖJE *Bėgiodamos šakomis voverės naudoja savo pūkuotą uodegą lygsvarai palaikyti.*

VIRŠUJE *Burundukai kaupia maisto atsargas savo požeminiuose urvuose.*

APAČIOJE *Alpiniai švilpikai gerai mato, todėl lengvai pastebi plėšrūnus, pvz., plėšriuosius paukščius.*

PAČIOJE APAČIOJE *Jaunas juodauodegis prerijų šunelis ragauja kuokštelį žolės.*

PAPRASTOJI VOVERĖ

Voverės – pūkuotauodegiai, dienos metu aktyvūs graužikai. Kai kurios voverės gyvena ant žemės, tačiau dauguma, tarp jų ir paprastoji voverė, gyvena medžiuose. Medžiuose gyvenančių rūšių aštrūs nagai tinka laipioti medžiais aukštyn ir žemyn, bėgioti šakomis. Paprastoji voverė daugiausia minta pušies kankorėžių sėklomis. Europos žemyne ji įprasta, tačiau Anglijoje ją išstūmė pilkoji voverė (*Sciurus carolinensis*); ši rūšis buvo įvežta iš Šiaurės Amerikos.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Sciurus vulgaris*

PAPLITIMAS Europa, Šiaurės Azija, Tolimieji Rytai, Japonija

DYDIS Kūno ilgis su uodega iki 45 cm

RYTŲ AMERIKOS BURUNDUKAS

Graužikai ne visuomet mėgiami, tačiau burundukus Šiaurės Amerikoje myli visi. Šie maži, dryžuotais šonais gyvūnėliai gyvena miškuose, daugiausia laiko praleisdami ant žemės. Burundukai yra drąsūs ir smalsūs. Jie beveik nebijo žmonių. Paprastai jie minta sėklomis ir uogomis, tačiau pasivaišina vaisiais ar duona, likusiais nuo pobūvio. Burundukai veisiasi urvuose, per metus išaugindami apie 8 jauniklius.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Tamias striatus*

PAPLITIMAS Šiaurės Amerikos rytinė dalis

DYDIS Kūno ilgis su uodega iki 30 cm

JUODAUODEGIS PRERIJŲ ŠUNELIS

Šis gyvūnas yra visai ne šuo - tai didelė ant žemės gyvenanti voverė, lojanti panašiai kaip šuo. Gyvena žolėtose lygumose ir rausia urvus. Juodauodegių prerijų šunelių urvų sistema turi ventiliacijos sistemą ir miegamuosius. Tokiame mieste telpa iki 1000 gyvūnų. Daugiau kaip prieš šimtą metų, kol nebuvo suartos Amerikos prerijos, prerijų šuneliai buvo labai paplitę. Dabar, kai prerijų liko nedaug, kai kurios jų rūšys tapo retos.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Cynomys ludovicianus*

PAPLITIMAS JAV centrinė dalis

DYDIS Kūno ilgis su uodega iki 40 cm

ALPINIS ŠVILPIKAS

Švilpikai gyvena alpinėse pievose. Kasmet iki devynių mėnesių jie miega urvuose. Prieš užmigdami sukaupia riebalų atsargas, kurios tarnauja kaip maisto sandėlis, palaikantis švilpiko gyvybę jam miegant. Šiaurės pusrutulyje yra paplitę mažiausiai 10 švilpikų rūšių.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Marmota marmota*

PAPLITIMAS Europa

DYDIS Kūno ilgis su uodega iki 70 cm

VIRŠUJE *Laukiniai Sirijos žiurkėnai sutinkami tik nedidelėje Viduriniųjų Rytų srityje. Dauguma dabar nelaisvėje laikomų žiurkėnų yra keturių individų, sugautų 1930 metais, palikuonys.*

APAČIOJE *Pavojaus atveju kanadiniai bebrai prieš panerdami pliaukšteli uodega į vandenį ir taip perspėja kitus bebrus.*

PAČIOJE APAČIOJE *Miškinis lemingas (Myopus schisticolor) gyvena šiaurės dalies spygliuočių miškuose. Kaip ir jo giminaičiai Norvegijos lemingai, trūkstant maisto ar erdvės miškiniai lemingai masiškai migruoja.*

DYKUMŲ KENGŪRINIS ŠOKUOTOJAS

Kengūriniai šokuotojai – maži graužikai didelėmis akimis, ilga uodega ir ypač ilgomis kojomis. Jie gyvena Šiaurės Amerikoje sausose vietose, o juda šokuodami kaip kengūros – šuolio ilgis siekia iki 2 m. Didesnę dalį vandens jie gauna iš suėstų augalų. Vandenį šokuotojai dar taupo pasirodydami tik naktį, kai oras šaltesnis ir drėgnesnis negu dieną. Žinoma daugiau kaip 20 šių gyvūnų rūšių; dykumų kengūrinis šokuotojas yra viena iš 10 JAV pietvakariuose sutinkamų rūšių.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Dipodomys deserti*

PAPLITIMAS JAV pietvakarinė dalis, Meksikos šiaurinė dalis

DYDIS Kūno ilgis su uodega iki 38 cm

KANADINIS BEBRAS

Žinduoliai nėra geri statybininkai, tačiau bebrai yra išimtis iš šios taisyklės. Jie kerta medžius ir patvenkia upelius, sukurdami ežerus, kuriuose jaučiasi saugūs. Bebro užtvankos gali siekti daugiau nei 500 m ilgio. Jos tokios stiprios, kad lengvai išlaiko žmogaus svorį. Bebrų kūno sudėjimas – plėvėtos kojos ir irkliška uodega – tinka gyventi vandenyje. Jie minta žieve ir lapais, o žiemai po vandeniu sukaupia šakų atsargas. Gyvena didžiulėse šakų krūvose, vadinamosiose bebro trobelėse, kurias pasistato ežero centre. Įėjimas į trobą yra po vandeniu, taigi bebrai įeina ir išeina nepastebėti.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Castor canadensis*

PAPLITIMAS Šiaurės Amerika

DYDIS Kūno ilgis su uodega iki 1,6 m

ILGAPĖDIS

Nors angliškai ir vadinamas spyruokliniu kiškiu, šis graužikas yra labiau panašus į voverę milžiniškomis užpakalinėmis kojomis. Paprastai jis vaikšto keturiomis, tačiau pavojaus atveju gali vienu šuoliu nušoka daugiau nei 4 metrus. Tai padeda pabėgti nuo leopardo, liūto ar kitų plėšrūnų. Dieną ilgapėdžiai praleidžia dideliuose urvuose, išlįsdami lauk tik naktį. Minta augalais ir šaknimis, kurias išsikasa priekinėmis kojomis.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Pedetes capensis*

PAPLITIMAS Afrikos rytinė ir pietinė dalis

DYDIS Kūno ilgis su uodega iki 90 cm

SIRIJOS ŽIURKĖNAS

Žiurkėnai – tai urvus rausiantys graužikai. Jie gyvenana sausose Europos ir Centrinės Azijos vietose. Sirijos žiurkėnas yra tik viena iš daugiau nei 12 jų rūšių, tačiau jis plačiausiai žinomas, nes dažnai laikomas nelaisvėje. Žiurkėnai minta sėklomis ir vabzdžiais. Kad išgyventų laikotarpį, kai sunku rasti maisto, jie renka sėklas į skruostų maišus ir neša atsargas į urvus. Vasaros gale Sirijos žiurkėno maisto sandėlyje gali būti daugiau kaip 10 kg maisto – pakankamai, kad jis išgyventų visą žiemą.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Mesocricetus auratus*

PAPLITIMAS Sirija

DYDIS Kūno ilgis su uodega iki 20 m

NORVEGIJOS LEMINGAS

Apie lemingus paplitusi nuomonė, kad jie masiškai žudosi puldami į jūrą. Iš tikrųjų šis arktinis graužikas yra labai gerai prisitaikęs, nors jo liki-

mas ir priklauso nuo maisto kiekio. Kai maisto daug, lemingai veda gausybę jauniklių, ir jų skaičius greitai didėja. Populiacijai išaugus maisto ima trūkti ir alkani lemingai pajuda jo ieškodami. Daugelis jų badauja ar atsitiktinai nuskęsta ir populiacija vėl sumažėja iki pradinio dydžio. Lemingai gyvena virš žemės, tačiau žiemą darosi tunelius po sniegu.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Lemmus lemmus*

PAPLITIMAS Skandinavija

DYDIS Kūno ilgis su uodega iki 17 cm

VIRŠUJE *Rudasis pelėnas minta sėklomis.*

VIRŠUJE *Pievinis pelėnas (Microtus agrestis) gyvena žolėtose vietose ir pievose. Jis minta lapais, kartais padarydamas žalos pasėliams.*

RUDASIS PELĖNAS

Pelėnai panašūs į peles, tačiau jų snukis bukas, o uodega – trumpa. Jie aktyvūs visą parą, tačiau matomi retai, nes lieka priedangoje, dažnai – aukštoje žolėje. Tai neapsaugo jų nuo lapių ar pelėdų, kurios gerai medžioja pasikliaudamos rega ir klausa. Lizdą rudieji pelėnai darosi žemės paviršiuje ir per metus išaugina iki keturių vadų.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Clethrionomys glareolus*

PAPLITIMAS Europa, Centrinė Azija

DYDIS Kūno ilgis su uodega iki 17 cm

ONDATRA

Ondatra – tai didžiulė pelėnų ir lemingų giminaitė, kartais sverianti daugiau nei 2 kg. Ji puikiai plaukioja; užpakalinės ondatros kojos plėvėtos, o plokščia uodega veikia kaip vairas. Ondatros minta pakrančių augalais, rečiau smulkiais gyvūnais. Paprastai jos rausia urvus upės krantuose, tačiau, jei pakrantė nuolaidi, būstą įsirengia sukraudamos iki 1 m aukščio krūvą iš augalų. Ondatros kailis yra storas ir nepraleidžia vandens.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Ondatra zibethicus*

PAPLITIMAS Kilusi iš JAV; įvežta į Europą

DYDIS Kūno ilgis su uodega iki 65 cm

MONGOLIJOS SMILTPELĖ

Smiltpelės prisitaikė gyventi sausose vietose. Kaip ir kengūriniai šokuotojai, beveik visą vandenį jos gauna iš maisto, o smarkiausios kaitros išvengia dieną praleisdamos po žeme. Gauruotos smiltpelių kojos – tai dar vienas prisitaikymas, padedantis neperkaisti. Žinoma daug smiltpelių rūšių. Nelaisvėje dažniausiai laikomos Mongolijos smiltpelės (*Meriones unguiculatus*).

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Meriones ir kitos gentys*

PAPLITIMAS Pietų Europa, Afrika, Viduriniеji Rytai, Azija

DYDIS Kūno ilgis su uodega paprastai apie 20 cm

VIRŠUJE *Vandeninis pelėnas (Arvicola terrestris) gerai plaukioja ir dažnai gyvena upių pakrantėse.*
APAČIOJE *Kaip ir dauguma graužikų, ondatros gali maistą laikyti priekinėmis kojomis. Jų užpakalinės kojos plėvėtos, todėl jos gerai plaukia.*
PAČIOJE APAČIOJE *Egipto smiltpelė (Gerbillus sp.) stebi savo šeimyną.*

Pilkosios žiurkės būna rudos, rusvai pilkos ir netgi juodos

Ką tik gimę peliukai būna pliki

PAČIAME VIRŠUJE *Nešdama jauniklį dantyse naminės pelės patelė eina į naują lizdą.* **VIRŠUJE** *Pelės smalsios iš prigimties. Tai padeda joms surasti maisto.*

Ilgi ūsai pagelbsti žiurkei nustatyti angos dydį

PILKOJI ŽIURKĖ

Šis protingas ir prisitaikantis graužikas yra vienas mažiausiai mėgstamų gyvūnų visame pasaulyje. Priežastis ta, kad žiurkės ėda viską, nuo kitų gyvūnų iki maisto likučių, be to, žiurkės platina ligas. Pilkosios žiurkės kilusios iš Tolimųjų Rytų, tačiau jos lydi žmogų visame pasaulyje. Lyginant su pelėmis, jos yra didelės ir agresyvios, o užspaustos į kampą – puola. Atsikratyti nuo žiurkių labai sunku, nes jos išmoksta apeiti spąstus ir vengia užnuodyto maisto.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Rattus norvegicus*

PAPLITIMAS Visame pasaulyje

DYDIS Kūno ilgis su uodega iki 60 cm

VIRŠUJE IR PAČIAME VIRŠUJE *Pilkoji žiurkė gali orientuotis visiškoje tamsoje dėka uoslės ir jautrių ūsų.*

NAMINĖ PELĖ

Šis įprastas graužikas yra vienas geriausiai prisitaikančių žinduolių visame pasaulyje. Kilusi iš Centrinės Azijos, kur gyvena atvirose žole apaugusiose vietose. Vėliau ji prisitaikė gyventi namuose bei ūkiniuose pastatuose ir paplito po visą pasaulį. Laisvėje naminės pelės daugiausia minta sėklomis. Gyvendamos pastatuose jos minta visomis krakmolo turinčiomis maisto rūšimis – nuo grūdų iki pusryčių dribsnių. Naminės pelės patelė gali atvesti daugiau kaip 12 jauniklių ir per metus turėti daugiau kaip 10 vadų.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Mus musculus*

PAPLITIMAS Visas pasaulis

DYDIS Kūno ilgis su uodega iki 19 cm

PELĖ MAŽYLĖ

Skirtingai nuo naminės pelės, šis mažas, lengvas, rudas graužikas niekuomet nepersikelia į pastatus. Pelės mažylės gyvena gyvatvorėse ir laukuose, kur minta sėklomis ir smulkiais vabzdžiais. Suvydamos žolės kuokštus pelės mažylės susuka apvalų lizdą. Maždaug lauko teniso kamuoliuko dydžio lizdas kabo ant kelių žolės stiebelių apie 10 m aukštyje nuo žemės. Lizde jaunikliai nesušąla ir būna apsaugoti nuo plėšrūnų. Pelės mažylės veda iki 8 jauniklių. Jei maisto pakanka, per metus gali būti 6-7 vados.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Micromys minutus*

PAPLITIMAS Europa, Azija, Tolimieji Rytai

DYDIS Kūno ilgis su uodega iki 15 cm

BALATAKOJIS ŽIURKĖNAS

Šis gyvūnas – vienas dažniausių Šiaurės Amerikos rytinės dalies graužikų. Gyvena visokiuose miškuose ir miškingose vietovėse, nuo Kanados iki Meksikos pietrytinės dalies drėgnųjų džiunglių. Daugiausia minta sėklomis ir vabzdžiais. Jam gimininga elninis žiurkėnas (*Peromyscus maniculatus*) sutinkamas visoje Šiaurės Amerikoje iki pat Arkties.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Peromyscus leucopus*

PAPLITIMAS JAV rytinė ir centrinė dalis, Meksikos pietrytinė dalis

DYDIS Kūno ilgis su uodega iki 20 cm

DIDŽIOJI MIEGAPELĖ

Šių miegapelių kailis plikas, o ausys didelės ir pūkuotos – todėl jos atrodo panašios į voveres. Jos vadinamos miegapelėmis, nes kasmet kelis mėnesius pramiega. Žinoma apie 20 miegapelių rūšių, kurios sutinkamos Afrikoje, Europoje ir Azijoje. Didžioji miegapelė yra viena didžiausių. Kaip ir daugelis kitų miegapelių, didžioji miegapelė gyvena miškingose vietose ir gerai laipioja. Sutemus ji išeina maitintis vaisiais ir riešutais.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Glis glis*

PAPLITIMAS Europa, Azija

DYDIS Kūno ilgis su uodega iki 32 cm

GAURAPĖDIS ŠOKLYS

Šokliai gyvena sausose Afrikos ir Azijos vietose. Kaip ir dykumų kengūriniai šokuotojai (p. 252), jie ne bėgioja keturiomis, o šokuoja ilgomis užpakalinėmis kojomis. Šoklių užpakalinės kojos daugiau nei keturis kartus ilgesnės už priekines ir leidžia vienu šuoliu nušokti 3 m ir daugiau. Šokliai gyvena urvuose ir išlenda iš jų tik sutemus. Dienos metu gaurapėdžiai šokliai užlipdo urvo angą, todėl viduje lieka vėsiau netgi esant karštam orui.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Dipus sagitta*

PAPLITIMAS Centrinė Azija, Tolimieji Rytai

DYDIS Kūno ilgis su uodega iki 34 cm

PLIKASIS SMĖLIARAUSIS

Šie Afrikos gyvūnai yra keisčiausi graužikai pasaulyje. Jų kūnas beveik plikas ir skaisčiai raudonas, akys mažytės, o priekiniai dantys dideli. Jie maitinasi šaknimis, visą gyvenimą praleisdami urvuose po žeme. Plikieji smėliarausiai gyvena iki 100 individų dydžio kolonijomis, kurias valdo viena patelė arba motinėlė. Ji gimdo visus kolonijos jauniklius, o kiti suaugę individai rausia ieškodami maisto. Jei motinėlė žūva, viena iš patelių darbininkių pradeda vesti vaikus.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Heterocephalus glaber*

PAPLITIMAS Rytų Afrika

DYDIS Kūno ilgis su uodega iki 13 cm

KAIRĖJE VIRŠUJE *Pelių mažylių skaičius sumažėjo dėl ūkininkavimo. Dabartinės žemės ūkio mašinos suardo jų lizdus.*
KAIRĖJE APAČIOJE *Baltakojis žiurkėnas ieško maisto*

PAČIAME VIRŠUJE *Prieš užmigdama žiemos miegu didžioji miegapelė rudenį priauga svorio.*
VIRŠUJE *Gretimų urvų plikieji smėlrausiai po žeme susitikę pešasi dėl vietos.*

ŽIEMOS ĮMYGIS (HIBERNACIJA)

Daugelis žinduolių, roplių, varliagyvių ir vabzdžių šaltą žiemą išgyvena užmigdami žiemos miegu. Toks gyvūnas atrodo lyg miręs, tačiau miegas nuo hibernacijos labai skiriasi. Kai gyvūnas miega, jo kūnas išlieka šiltas, o širdis plaka normaliai. Kai jis įminga žiemos miegu, kūno temperatūra vos keliais laipsniais viršija aplinkos temperatūrą, o širdis plaka taip lėtai, jog kartais atrodo sustojusi. Kai kurie įmigę gyvūnai paliesti gali judėti, tačiau kiti atrodo lyg negyvi. Įmigę žiemos miegu gyvūnai negali maitintis. Jie išgyvena sukauptomis riebalų atsargomis. Orui pavasarį sušilus pakyla ir kūno temperatūra, padažnėja širdies plakimas. Gyvūnas pamažu pabunda ir tampa aktyvus.

Žiemos miegu miegantі lazdyninė miegapelė *(Muscardinus avellanarius)*

KARČIUOTASIS DYGLIATRIUŠIS

Tai ne tik didžiausias, bet ir geriausiai ginkluotas Afrikos graužikas. Jo nugarą ir šonus dengia tuščiaviduriai dygliai, kurių ilgis siekia iki 35 cm. Ant uodegos dygliai yra trumpesni ir barška purtant. Pavojuje esantis dygliatriušis, prieš atbulomis puldamas priešą, pakelia dyglius ir barškina uodega. Dygliai lengvai atsiskiria nuo kūno, ir jie gali labai skausmingai įsmigti į odą. Karčiuotieji dygliatriušiai naktimis maitinasi ant žemės. Jie minta šaknimis ir nukritusiais vaisiais.

Karčiuotasis dygliatriušis pusiau pakeltais dygliais

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Hystrix cristata*

PAPLITIMAS Šiaurės ir tropinio klimato juostos Afrika, Pietų Europos pietinė dalis

DYDIS Kūno ilgis su uodega iki 80 cm

VIRŠUJE *Ursonas lipa nuo medžio. Nors jie gyvena daugiausia ant medžių, tačiau yra trumparegiai ir ne šokinėja, o laipioja. Jie gerai plaukioja, nes oro pilni dygliai veikia kaip plaustai.*

URSONAS

Skirtingai nuo kitose pasaulio dalyse gyvenančių dygliatriušių, ursonai gerai laipioja medžiais. Jie minta pumpurais ir žieve, kuriuos dažnai suranda įsilipę aukštai į medžius. Jų dygliai tik 7 cm ilgio, tačiau dyglių skaičius viršija 30 000. Jie išsibarstę tarp ilgų šerių, jų dantyti galai įstringa odoje.Esant pavojui ursonas naudoja uodegą vietoj ginklo, mojuodamas ja į šonus.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Erethizon dorsatum*

PAPLITIMAS Šiaurės Amerika, Meksika

DYDIS Kūno ilgis su uodega iki 95 cm

JŪRŲ KIAULYTĖ

Šie maži Pietų Amerikos graužikai yra vienų populiariausių pasaulyje auginamų jūrų kiaulyčių protėviai. Jos gyvena žolėtose vietose ir kalnų šlaituose, minta žole bei lapais, slepiasi urvuose ir uolų plyšiuose. Lyginant su kitais graužikais, jūrų kiaulyčių jaunikliai yra gerai išsivystę ir jau kelių dienų amžiaus gali savimi pasirūpinti. Jūrų kiaulytės buvo prijaukintos daugiau kaip prieš 3000 metų. Iš pradžių jos buvo laikomos maistui, o Pietų Amerikoje tebelaikomos iki šiol.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Cavia tschudii*

PAPLITIMAS Centriniai Andų kalnai (Pietų Amerika)

DYDIS Kūno ilgis iki 40 cm

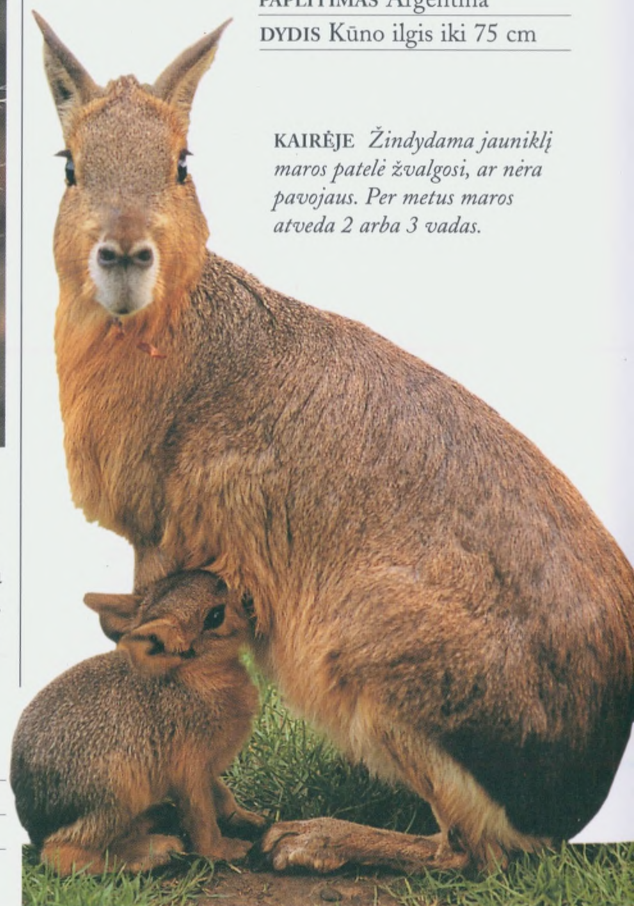
PATAGONIJOS MARA

Ilga galva bei kaklu ir į kanopas panašiais nagais užsibaigiančiomis kojomis maros atrodo kaip kiškio ir elnio hibridas. Paprastai mara ilsisi kaip kiškis, tupėdama ant užpakalinių kojų, tačiau vos pajutusi pavojų ji leidžiasi bėgti šuoliais, pasiekdama 45 km/val. greitį. Maros yra augalėdės ir maitinasi dieną. Jos veda tik po 2 jauniklius – labai nedaug, palyginti su kitais graužikais.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Dolichotis patagona*

PAPLITIMAS Argentina

DYDIS Kūno ilgis iki 75 cm

KAIRĖJE *Žindydama jauniklį maros patelė žvalgosi, ar nėra pavojaus. Per metus maros atveda 2 arba 3 vadas.*

ŠINŠILA

Daugelio graužikų kailis minkštas, tačiau šinšilos jis pats geriausias. Šie pilki triušio dydžio gyvūnai gyvena aukštai Andų kalnuose. Kailis juos saugo nuo nakties šalčio. Jos ausys didelės, uodega pūkuota. Šinšilos gyvena uolų plyšiuose, dieną išlįsdamos maitintis augalais. Jos kailis toks puikus, kad kai kurie žmonės už iš jos kailio pasiūtus drabužius mokėtų bet kokią kainą. Dabar milijonai šinšilų auginamos nelaisvėje, tačiau dėl ilgalaikio medžiojimo laukinės šinšilos tapo retos.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Chinchilla laniger*

PAPLITIMAS Centriniai Andų kalnai (Pietų Amerika)

DYDIS Kūno ilgis su uodega iki 52 cm

Didelės ausys panašios į triušio

Plaukai auga tankiais kuokštais

TIKRIEJI AGUČIAI

Kaip ir daugelis kitų Pietų Amerikos graužikų, agučiai nelabai turi kuo apsiginti, išskyrus greitį. Jų užpakalinės kojos dvigubai ilgesnės už priekines ir į pavojų jie reaguoja pirmiausia sustingdami vietoje, o paskui bėgdami į ten, kur saugu. Agučių yra 11 rūšių, kurios Amerikos tropinio klimato juostoje yra įprastos. Daugelis jų gyvena miškuose, sekiodami beždžionių būrius ir rinkdami nuo žemės jų numestus vaisius ir sėklas.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Dasyprocta rūšys*

PAPLITIMAS Centrinė Amerika, Pietų Amerika

DYDIS Kūno ilgis su uodega iki 60 cm

KAPIBARA

Iki 75 kg sverianti kapibara yra pasaulyje didžiausias graužikas. Ji atrodo kaip milžiniška jūrų kiaulytė – didele galva, buku snukiu ir beveik be uodegos. Kapibarų bandos maitinasi žolėmis apaugusiose vietose prie ežerų ir upių, niekada daug nenutoldamos nuo vandens. Vos viena jų pajunta pavojų ir trumpai suloja, kitos puola į vandenį. Kapibaros puikiai plaukioja, o jų kojos iš dalies yra plėvėtos. Gali panerti ir išbūti po vandeniu iki 5 minučių, arba plaukti virš vandens iškišusios tik ausis, akis ir šnerves.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Hydrochoerus hydrochaeris*

PAPLITIMAS Pietų Amerikos tropinio klimato juosta

DYDIS Kūno ilgis iki 1,3 m

VISKAŠA

Pietų Amerikos graužikai išsiskiria savo keistomis kūno formomis ir viskaša visai ne išimtis. Jos didelė galva dryžuota, kūnas sunkus, kojos didelės, o uodega trumpa ir stora. Lygumų viskašos gyvena bandomis iki 50 gyvūnų ir puikiai rausia. Jos paveldi urvus iš tėvų, todėl urvai gali užimti didelį plotą, o urvų amžius siekti šimtmečius. Viskašos minta augalais, tačiau renka ir po žeme nusineša įvairius daiktus – nuo akmenų iki stovyklavimo įrangos.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Lagostomus maximus*

PAPLITIMAS Paragvajus, Argentina

DYDIS Kūno ilgis su uodega iki 85 cm

VIRŠUJE *Ši šinšilų šeimyna užaugo nelaisvėje. Šinšilos nelaisvėje išgyvena daugiau nei 20 metų.*

VIRŠUJE *Kapibaros gyvena bandomis iki 20 individų. Bandai vadovauja didelis ir stiprus patinas.*

BANGINIAI, DELFINAI IR RUONIAI

Banginiai ir ruoniai priklauso banginių šeimai (dabar ne visi - *vert. pastaba*). Nors atrodo labai panašūs į milžiniškas žuvis, iš tikrųjų jie yra žinduoliai ir visą gyvenimą praleidžia vandenyje. Skirtingai nuo žuvų, jie kvėpuoja oru, o jų uodega – tai ne vertikalus pelekas, o pora horizontalių spyruokliuojančių plokščių ar menčių. Šių gyvūnų yra apie 80 rūšių ir jie maitinasi dviem visiškai skirtingais būdais. Tikrieji banginiai, parodyti šiame atvarte, dantų neturi. Jie minta iškošdami žuvį ar planktoną pro banginio ūsus. P.260–261 aprašyti banginiai turi dantis kaip ir delfinai bei ruoniai. Savo grobį jie persekioja vandenyje. Išskyrus kelis delfinus, visi šios grupės atstovai gyvena jūrose ir vandenynuose.

PAČIAME VIRŠUJE *Mėlynasis banginis ir jam giminingos rūšys dar vadinamos dryžuotaisiais banginiais. Per šių banginių gerklę eina gilūs grioviai. Maitinantis jie atsidaro į lauko pusę ir padidina burnos tūrį. Dryžuotieji banginiai maitinasi tik vasarą, ir per dieną gali praryti iki keturių tonų krilio arba žuvų.*
VIRŠUJE *Antras pagal dydį žemės gyvūnas po mėlynojo banginio yra finvalas (Balaenoptera physalus), išaugantis daugiau nei 25 m ilgio. Jis gali panerti daugiau kaip 200 m ir dažnai maitinasi plaukdamas ant dešinio šono.*
DEŠINĖJE *Šaudamas į priekį vandens paviršiumi kuprotasis banginis demonstruoja bnginio ūsus. Ūsai yra kieti, tačiau jų kraštai nusidėvėję ir sulaiko banginio maistą.*

MĖLYNASIS BANGINIS

Mėlynasis banginis yra didžiausias kada nors gyvenęs gyvūnas. Kai kurie jų sveria netgi daugiau kaip 150 tonų – dvigubai daugiau už sunkiausius dinozaurus. Mėlynųjų banginių burna milžiniška, o nuo viršutinių žandikaulių kabo keli šimtai plokštelių – banginio ūsų. Kai jie įsiurbia vandenį ir užsičiaupia, ūsai iškošia krilį ir kitus mažus gyvūnus. Patelės pradeda daugintis būdamos apie 10 metų amžiaus. Jos gimdo kas dveji treji metai. 19 amžiaus pirmojo dešimtmečio pradžioje mėlynųjų banginių buvo apie 200 000. Po šimto metų trukmės banginių medžioklės jų liko tik apie 12000.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Balaenoptera musculus*

PAPLITIMAS Visame pasaulyje, daugiausia šaltuose vandenynuose

DYDIS Kūno ilgis iki 30 m

MAŽASIS RUOŽUOTIS

Mažasis ruožuotis priklauso tai pačiai šeimai, kaip ir mėlynasis banginis, tačiau jis daug mažesnis ir dažniau sutinkamas. Jo nugara pilka, o kūno apačia balta arba šviesiai pilkšva. Mažieji ruožuočiai šaltuose vandenynuose minta kriliu bei smulkiais gyvūnais, tačiau šiltesniuose vandenyse gali misti žuvimis. Mažieji ruožuočiai yra vieninteliai pramoniniu būdu medžiojami tikrieji banginiai. Kaip ir kiti banginiai, ruožuočiai kartais iššoka virš vandens, trenkdamiesi atgal su didžiuliu triukšmu. Tokio elgesio priežastys nežinomos.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Balaenoptera acutorostrata*

PAPLITIMAS Visas pasaulis

DYDIS Kūno ilgis iki 10 m

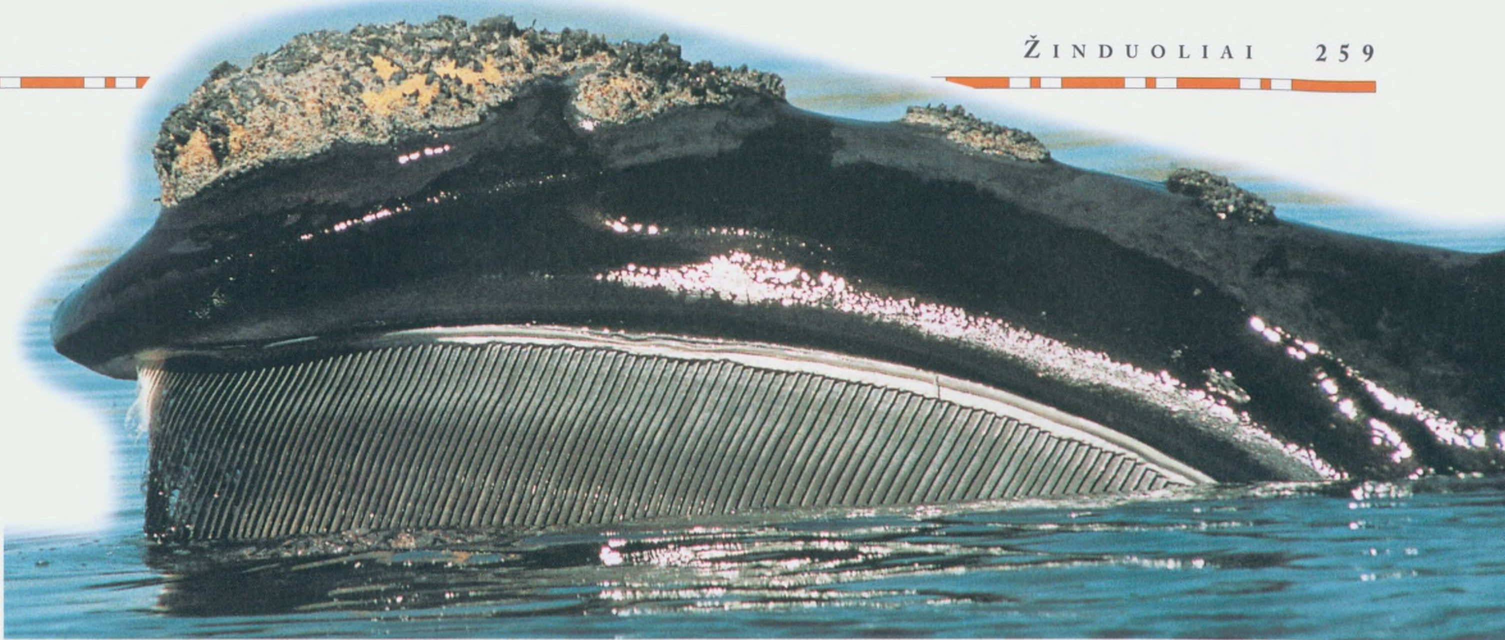
KUPROTASIS BANGINIS

Milžiniški kuprotojo banginio priekiniai plaukmenys suteikia jam kitokią negu kitų tikrųjų banginių išvaizdą. Plaukmenys yra iki 5 m ilgio ir banginis jais mojuoja lyg sparnais. Uodega vagota, juodai baltos spalvos ir jos raštas kiekvieno individo skirtingas. Kaip ir mėlynieji banginiai, kuprotieji banginiai migruoja dideliais atstumais tarp tropinio klimato juostos vandenų, kur dauginasi, ir šaltų vandenų, kur maitinasi. Minta žuvimis, todėl dažnai sutinkami netoli krantų.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Megaptera novaeangliae*

PAPLITIMAS Visas pasaulis

DYDIS Kūno ilgis iki 19 m.

PILKASIS BANGINIS

Šis banginis garsus tolimomis migracijomis. Pagrindinė jo dauginimosi vieta yra netoli Meksikos krantų, tačiau vasarą jis praleidžia Arkties vandenyno pakraštyje, už maždaug 10 000 km. Jis lengvai pažįstamas dėl savo margos odos, o galva būna apaugusi jūrų gilėmis (p. 39). Skirtingai nuo kitų didelių banginių, pilkasis banginis maitinasi vandenyno dugne, burna išjudindamas dumblą. Įsiurbęs dumbliną vandenį jis nukošia visus vėžiagyvius ir kirmėles.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Eschrichtius robustus*

PAPLITIMAS Ramiojo vandenyno šiaurinė dalis; Atlanto vandenyne išnykęs

DYDIS Kūno ilgis iki 15 m

Kuprotasis banginis plaukia ir kvėpuoja

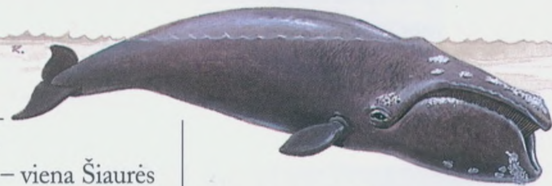
PIETINIS TIKRASIS BANGINIS

Tikrieji banginiai taip vadinami dėl to, kad lėtai plaukioja, o būdami negyvi – neskęsta. Dėl to banginių medžiotojai juos ir vadino "tikraisiais" banginiais. Jų yra dvi rūšys – viena Šiaurės pusrutulyje, kita – Pietų. Per šimtmečius jų buvo sumedžiota tiek daug, kad šiaurinis tikrasis banginis (Eubalaena glacialis) beveik išnyko. Pietinis tikrasis banginis dar yra išlikęs. Abiejų banginių galva buka, joje daug banginio ūsų. Kūnas riebus, mėlynai juodas su baltomis dėmėmis apatinėje pusėje. Minta planktonu, vaikus veda tik kartą kas treji ketveri metai.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Eubalaena australis*

PAPLITIMAS Pietų pusrutulis, vidutinio klimato juostos ir poliariniai vandenys

DYDIS Kūno ilgis iki 18 m

PAČIAME VIRŠUJE *Pietinis tikrasis banginis maitinasi netoli Pietų Amerikos krantų. Baltos išaugos ant jo galvos – tai kietos odos lopai, padengti jūrų gilėmis ir bangininėmis utėlėmis. Tai būdinga visiems tikriesiems banginiams, tik neaišku kodėl.*

VIRŠUJE *Tikrųjų banginių burna smarkiai išlenkta, o akys įstatytos žemai, arčiau papilvės.*

Prie uodegos pelekų yra blyškios spalvos žiedas

GRENLANDINIS BANGINIS

Grenlandinis banginis yra artimas tikrųjų banginių giminaitis; jo panaši kūno forma ir tokia pat milžiniška galva. Kaip ir tikrieji banginiai, grenlandiniai buvo išmedžioti beveik iki išnykimo. Po kelių dešimtmečių trukmės apsaugos jų vis tiek tėra tik apie 10 000. Šie banginiai visą gyvenimą praleidžia Arkties vandenyse, paprastai netoli nuo plaukiojančių ledkalnių pakraščių.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Balaena mystaceus*

PAPLITIMAS Arkties vandenynas

DYDIS Kūno ilgis iki 20 m

VIRŠUJE *Grenlandinis banginis nesušąla dėl storo poodinio taukų, arba varvelio, sluoksnio. Jo storis gali siekti 60 cm. Skirtingai nuo tikrųjų banginių, ant jo galvos jokių išaugų nėra.*

KAŠALOTAS

Didžiule galva ir baisiais dantimis sveriantis 50 tonų kašalotas yra didžiausias medžiotojas vandenyne. Užuot košęs planktoną iš vandens kaip tikrieji banginiai, kašalotas nardo medžioti milžiniškų kalmarų, kartais pasiekdamas mažiausiai 2 km gylį. Jis dažnai sulaiko kvėpavimą beveik 2 valandoms. Kašalotas pajėgia medžioti visiškoje tamsoje, grobiui surasti naudodamas echolokaciją (p. 241). Jo galvoje yra spermacetu vadinamos vaškinės medžiagos, kuri, matyt, padeda fokusuoti garso pluoštą, o taip pat kontroliuoja kašaloto plūdrumą. Kašalotai paprastai gyvena giliose vandenyno dalyse, vengdami seklių pakrančių. Paviršiuje jie lengvai pažįstami, nes kairėje galvos pusėje turi tik vieną šnervę, arba kvėpuojamąją angą. Kai jie iškvepia, iš jos pakyla nuožulnus garų kamuolys, vadinamas fontanu.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Physeter macrocephalus*

PAPLITIMAS Visas pasaulis

DYDIS Kūno ilgis iki 18 m

BALTASIS BANGINIS

Baltasis banginis

Šis mažas banginis yra pasaulyje vienintelis banginis, turintis grietinėlės baltumo odą. Jo plaukmenys maži, galva apvali, o snapo pavidalo burnoje yra 40 dantų. Jis gyvena šaltuose tolimosios šiaurės vandenyse, minta vėžiagyviais ir žuvimis. Baltieji banginiai daug laiko praleidžia ties vandens paviršiumi arba sekliuose vandenyse. Tai labai draugiški ir triukšmingi gyvūnai. Grobį jie randa iš dalies pasinaudodami echolokacija, iš dalies rega. Ryšius tarpusavyje jie palaiko cypaudami, čiulbėdami ir spragsėdami. Baltojo banginio patelė pradeda daugintis septynerių metų amžiaus, o jauniklius veda kas trejus metus.

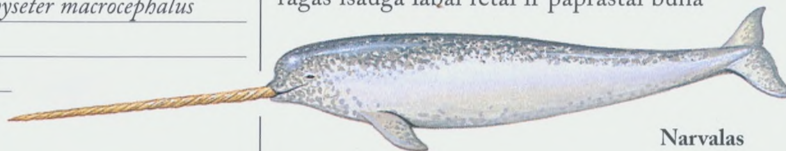
MOKSLINIS PAVADINIMAS *Delphinapterus leucas*

PAPLITIMAS Arkties vandenynas, Ramiojo vandenyno šiaurinė dalis, Atlanto vandenyno šiaurinė dalis

DYDIS Kūno ilgis iki 5 m

NARVALAS

Narvalo patinas – tai vienintelis iltimi ginkluotas banginis. Iltis, arba ragas, tai pakitęs dantis, augantis į priekį iš viršutiniojo žandikaulio. Jo ilgis gali siekti 3 metrus. Kažkada mokslininkai manė, kad naudodamas ragą narvalas įveikia kitus plėšrūnus ir jais minta, tačiau greičiausiai ragais kovoja konkuruojantys patinai. Narvalo patelėms ragas išauga labai retai ir paprastai būna trumpesnis negu metro ilgio. Narvalai minta žuvimis ir kalmarais. Jie yra gimininigi baltiesiems banginiams, tačiau gyvena šiauriau už visus kitus banginius. Jie dažnai plaukioja po ledu.

Narvalas

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Monodon monoceros*

PAPLITIMAS Arkties vandenynas

DYDIS Kūno ilgis iki 5 m

DVIDANTIS

Lyginant su kitais jūrų žinduoliais, dvidančiai yra paslaptingi gyvūnai. Jų yra beveik 20 rūšių, tačiau kai kurios žinomos tik iš krantan išplukdytų lavonų likučių. Dvidantis banginis yra vidutinio dydžio rūšis, kūnas pilkos ir kreminės spalvos, mažais plaukmenimis ir siauru, išsikišančiu į priekį „snapu". Užsičiaupus du jo dantys išsikiša, tačiau jie per maži, kad jais būtų galima ėsti. Kaip ir daugelis jo giminaičių, dvidantis banginis gerai nardo. Minta daugiausia kalmarais.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Mesoplodon mirus*

PAPLITIMAS Visas pasaulis

DYDIS Kūno ilgis iki 5 m

VIRŠUJE KAIRĖJE *Skleidžiant garsą suapvalėjusi baltojo banginio kakta keičia formą: ji išsipučia, po to susitraukia.*

GRINDA

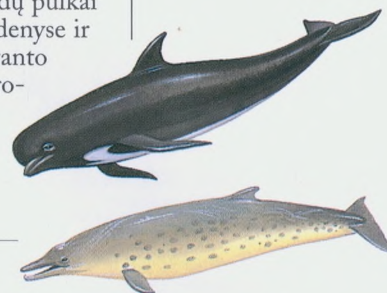
Grindos priklauso delfinų šeimai. Grindos dažniausiai juodos, jų pelekai lenkti, galva išgaubta. Jos gyvena iki 40 gyvūnų dydžio grupėmis, minta žuvimis ir kalmarais dažniausiai maitinasi sutemus. Kaip ir kiti dantytieji banginiai, grindos randa kelią ir grobį garso dėka. Šis būdas tinka orientuotis gelmėje, tačiau grindų pulkai kartais pasiklysta sekliuose vandenyse ir užplaukia ant seklumos. Ant kranto užplaukia ir kiti banginiai. Tikrosios šio reiškinio priežastys nežinomos.

MOKSLINIS PAVADINIMAS

Globicephala melas

PAPLITIMAS Atlanto vandenyno šiaurinė dalis, Šiaurės pusrutulio šalti vandenys

DYDIS Kūno ilgis iki 6 m

PAČIAME VIRŠUJE *Grindų priekiniai plaukmenys išlinkę atgal, neįprastai ilgi ir siauri.*
VIRŠUJE *Dvidančiai banginiai apatinio žandikaulio gale turi tik du dantis.*

ORKA

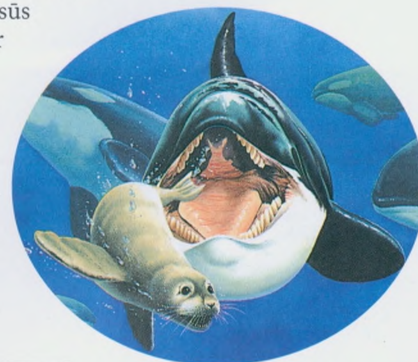
Baltai juodi daugiapelekiai delfinai sveria iki devynių tonų ir yra didžiausi delfinų šeimos atstovai. Jie taip pat yra ir protingiausi. Sudėtingo orkų socialinio bendravimo pagrindas – išplėstinės šeimos. Orkos bendrauja garsais, dažnai keliauja išsirikiavusios, kartais išnerdamos iš vandens ir tyrinėdamos vandenyno apylinkes. Nors angliškai ir vadinamos žudikais, šie banginiai nėra užpuolę žmogaus. Tačiau kitiems gyvūnams jie yra baisūs plėšrūnai. Minta žuvimis ir kalmarais, o medžiodami grupėmis gali įveikti daug didesnį grobį, tarp jų vėplius ir kitus banginius. Jie yra vieni plačiausiai paplitusių žinduolių, sutinkami tiek pakrantėse, tiek ir atvirame vandenyne.

MOKSLINIS PAVADINIMAS

Orcinus orca

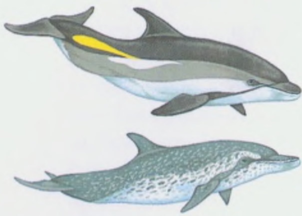
PAPLITIMAS Visas pasaulis

DYDIS Kūno ilgis iki 9 m

VIRŠUJE *Orkos dažnai puola ruonius, ypač jų jauniklius, kuriuos sugauti lengviau negu suaugusius. Šie banginiai kartais iššoka į krantą ir gaudo ruoniukus paplūdimio pakraščiuose.*

KAIRĖJE *Nukreipęs galvą žemyn kašalotas ruošiasi nerti. Banginį supa žuvys, kurios pasinaudoja palankiomis srovėmis ir nuo banginio odos nurenka maistą.*

PAČIAME VIRŠUJE *Atlanto baltašonis delfinas (Lagenorhynchus acutus) gyvena dideliais būriais, kuriuose gali būti iki 1000 individų.*
VIRŠUJE *Stambiadantis delfinas (Steno bredanensis) gyvena viso pasaulio šiltuose vandenyse.*
APAČIOJE *Paprastieji delfinai gali panirti ilgiau nei 5 minutėms, tačiau daugiausia laiko praleidžia paviršiuje.*

PAPRASTASIS DELFINAS

Delfinai priklauso tai pačiai žinduolių grupei, kaip ir banginiai, tačiau dėl mažesnio dydžio ir aptakių formų jie dar labiau panašesni į žuvis. Tai greiti, akrobatiški ir žaismingi gyvūnai, galintys plaukti 40 km/val. greičiu ir šokinėti iš vandens. Paprastasis delfinas yra viena plačiausiai paplitusių rūšių. Jo oda išmarginta sudėtingu baltos, geltonos, juodos ir pilkos spalvos raštu. Kaip ir dauguma kitų į vandenyną išplaukiančių delfinų, jis minta žuvimis, o jo snapą primenančiuose žandikauliuose yra daugiau kaip 200 nedidelių dantų. Delfinai gerai žinomi dėl savo protinių sugebėjimų ir glaudžių šeimyninių ryšių. Kai viena delfino patelė gimdo, kitos patelės susirenka apie ją ir padeda naujagimiui išplaukti į paviršių, kad įkvėptų oro.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Delphinus delphis*
PAPLITIMAS Viso pasaulio šiltieji vandenys
DYDIS Kūno ilgis iki 2,4 m

VIRŠUJE *Amazonės delfinai plaukia lėtai. Tačiau drumzliname Amazonės vandenyje jie puikiai randa žuvis.*

AFALINA

Iš 30 delfinų rūšių pilkos spalvos afalinos yra žinomos geriausiai. Taip yra todėl, kad afalinos kartais laikomos nelaisvėje, kur dėl draugiškos prigimties ir protinių sugebėjimų tampa spektaklių žvaigžde. Laisvėje delfinai laikosi grupėmis, kuriose yra iki 12 gyvūnų. Kaip ir kiti delfinai, žuvis jie aptinka pasinaudodami echolokacija, dažnai ją apsupdami grupėmis. Jie dažnai čiuožia laivų sukeltomis bangomis, o kartais prisiartina prie plaukikų ir leidžiasi paliečiami ar paglostomi.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Tursiops truncatus*
PAPLITIMAS Visas pasaulis, išskyrus arktinius vandenis
DYDIS Kūno ilgis iki 3,9 m

INDO DELFINAS

Šis retas, pilkai rudas gyvūnas priklauso delfinams, gyvenantiems gėluosiuose vandenyse. Jam artima rūšis gyvena Gango upėje, Indijoje. Jo žandikauliai labai silpni, adatos aštrumo dantimis, o platūs plaukmenys primena irklus. Indo delfino akys tokios mažos, kad jis yra beveik aklas, ir maisto randa tik pasinaudodamas echolokacija. Anksčiau šie delfinai buvo sutinkami visoje Indo upėje, tačiau, pastačius keletą užtvankų, jie nebegali laisvai plaukioti upe. Šių nykstančių gyvūnų turbūt beliko mažiau negu 500.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Platanista minor*
PAPLITIMAS Indo upė (Pakistanas)
DYDIS Kūno ilgis iki 2,5 m

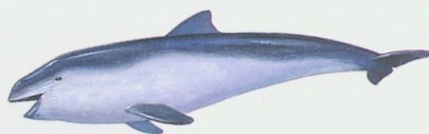
AMAZONĖS DELFINAS

Tai pats didžiausias ir vienas iš nedaugelio, dabar dažnai pasitaikančių delfinų. Gyvena Amazonės ir Orinoko upėse, Pietų Amerikos viduryje. Kaip ir Indo delfino, Amazonės delfino žandikauliai labai siauri, tačiau spalva būna nuo pilkos iki skaisčiai rausvos. Amazonės delfinai minta žuvimis, vėžiais ir kitais smulkiais gyvūnais. Grobį jie randa pasinaudodami rega, čiuopimu ir echolokacija. Sausojo sezono metu jie sudaro iki 12 gyvūnų grupę, tačiau likusią metų dalį paprastai praleidžia poromis.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Inia geoffrensis*
PAPLITIMAS Amazonės ir Orinoko upės (Pietų Amerika)
DYDIS Kūno ilgis iki 2,5 m

DALIO JŪRŲ KIAULĖ

Skirtingai nuo delfinų, jūros kiaulių snukis trumpas, o kūnas – statinės formos. Jų yra 6 rūšys. Dalio jūrų kiaulė yra pati didžiausia. Ji sveria iki 200 kg. Nors nedaug ilgesnė už žmogų, ji yra viena iš greičiausių jūroje plaukiojančių gyvūnų, nes pasiekia iki 55 km/val. greitį. Dalio jūrų kiaulės susiburia į grupes, kuriose yra iki 20 gyvūnų, nors vietose, kur daug maisto, jų gali susirinkti daug daugiau.

VIRŠUJE *Paprastosios jūrų kiaulės pradeda daugintis maždaug penkerių metų amžiaus; per metus jos paprastai atveda 1 jauniklį. Skirtingai nuo smailių delfinų dantų, jūrų kiaulių dantys turi dvi plokščias puses ir aštrią briauną.*

Jos gali panerti į 500 m gylį, kur gaudo žuvis ir kalmarus. Kadangi jūrų kiaulių rega yra prasta, medžioklėje jos, matyt, naudojasi echolokacija.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Phocoenoides dalli*

PAPLITIMAS Ramiojo vandenyno šiaurinė dalis

DYDIS Kūno ilgis iki 2,2 m

PAPRASTOJI JŪRŲ KIAULĖ

Šis pilkšvai baltas gyvūnas didžiąją gyvenimo dalį praleidžia netoli kranto arba sekliuose vandenyse. Jūrų kiaulės kartais įplaukia į upių žiotis ar uostus. Nors jūrų kiaulės yra plačiai paplitusios, jos retai matomos, nes nešokinėja iš vandens ir laikosi atokiau nuo laivų. Kaip ir delfinams, jūrų kiaulėms modernios žvejybos technologijos yra žalingos. Įsipainioję į tinklus šie gyvūnai žūva, nes negali iškilti į paviršių įkvėpti oro.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Phocoena phocoena*

PAPLITIMAS Viso pasaulio šiauriniai vandenys

DYDIS Kūno ilgis iki 1,9 m

KALIFORNIJOS JŪRŲ KIAULĖ

Šis nykstantis gyvūnas priklauso mažiausiems banginiams; šiai grupei priklauso delfinai ir banginiai. Ką tik gimę jaunikliai siekia tik apie 60 cm ilgio, o visai suaugę retai viršija 1,5 m. Šios jūrų kiaulės gyvena arti Kalifornijos įlankos pakrančių. Kalifornijos jūrų kiaulės yra pilkos, tvirto kūno, minta daugiausia žuvimis. Dabar laisvėje šių gyvūnų liko vos keli šimtai. Jeigu nebus tinkamos apsaugos, šis gyvūnas išnyks.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Phocoena sinus*

PAPLITIMAS Kalifornijos įlanka

DYDIS Kūno ilgis iki 1,5 m

KAIRĖJE *Ši afalina plaukia palei koralinį rifą Karibų jūroje. Kai kuriose pasaulio dalyse afalinos yra tokios nebaikščios, kad atplaukia prie kranto ir žmonių prašo žuvų.*

ŠUNYS IR LAPĖS

Dėka jautrių pojūčių, ilgų kojų ir aštrių dantų šunys ir lapės yra gerai prisitaikę medžioti. Jie priklauso plėšrūnais vadinamai mėsėdžių gyvūnų grupei (p. 266), dažniausiai mintančiai gyvu grobiu. Laukiniai šunys ir jų giminaičiai paprastai grobį sugauna jį užvaikydami, o lapės dažnai medžioja prisėlindamos ir staiga puldamos auką, jai dar nespėjus pabėgti ar nuskristi. Dauguma šių gyvūnų medžioja pavieniui, tačiau kai kurie, ypač vilkai, – visa gauja. Laukinių šunų ir lapių yra apie 36 rūšis. Labiausiai žinomas šioje šeimoje yra iš vilko kilęs naminis šuo.

VILKAS

Tai didžiausias šuninių šeimos atstovas. Anksčiau vilkai gyveno didesnėje Šiaurės pusrutulio dalyje, tačiau po ištisus šimtmečius trukusio persekiojimo dabar jie sutinkami dažniausiai atkampiose vietose, ypač tankiuose miškuose. Vilkai gyvena gaujomis, sudarytomis iš poros suaugusių vilkų bei kelių jų palikuonių kartų. Jie medžioja kartu, todėl gali įveikti kelis kartus už save stambesnį grobį. Nors grobį ir dalijasi, tarp vilkų yra griežta hierarchija ir jaunesni vilkai užleidžia kelią didesniems, vyresniems individams.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Canis lupus*

PAPLITIMAS Rytų Europa, Azija, dalis Šiaurės Amerikos

DYDIS Kūno ilgis su uodega iki 1,8 m

Pasiruošęs pulti

Draugiška išraiška

KAIRĖJE *Gaujoje vilkai bendrauja keisdami snukio išraišką.*

KOJOTAS

Kojotas maisto paprastai ieško vienas. Jis minta visokiu maistu, tarp jų gyvatėmis, vabzdžiais, vaisiais ir maita, tačiau manoma, kad užpuola ir naminius galvijus. Per ilgus metus šimtai tūkstančių kojotų buvo sumedžiota ar nunuodyta, tačiau rūšis sugebėjo išlikti. Pavasarį kojoto patelė urve atveda apie 6 jauniklių vadą. Kol jie saugūs tūno po žeme, patinas neša jiems maisto.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Canis latrans*

PAPLITIMAS Šiaurės Amerika, Meksika

DYDIS Kūno ilgis su uodega iki 1,3 m

PAPRASTASIS ŠAKALAS

Šakalai iš išvaizdos panašūs į kojotus. Kaip ir daugumas šuninių, jie pragyvena iš medžioklės ir maitos. Sutemus maistą kojotai suranda dėka geros klausos ir uoslės. Šakalai gyvena sausose vietose, kartais arti sodybų ar kaimų. Nors ir puola galvijus, šakalai ūkininkams padaro ir naudos, naikindami nuodingas gyvates.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Canis aureus*

PAPLITIMAS Pietryčių Europa, Šiaurės Afrika, Vidurinieji Rytai, Pietų Azija

DYDIS Kūno ilgis su uodega iki 1,3 m

Paprastasis šakalas

DINGAS

Australijoje vietinių šunų nėra, tačiau čia gyvena dingai – prieš tūkstančius metų į Australiją atvykusių žmonių įvežti šunys. Kai kurie dingai pabėgo ir apsigyveno laisvėje. Dabar neapgyventoje šalies dalyje pilna jų palikuonių. Skirtingai nuo naminių šunų, dingai neloja. Jų kojos labai didelės, o ausys visada stačios. Dingai padaro bėdų, nes dažnai puola avis. Kad taip nenutiktų, Australijos pietrytinės dalies gyventojai užtvėrė daugiau kaip 5000 km ilgio tvorą prieš dingus.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Canis familiaris dingo*

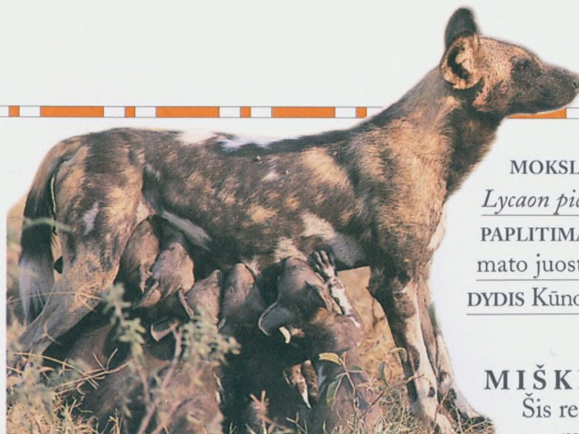
PAPLITIMAS Australija

DYDIS Kūno ilgis su uodega iki 1,8 m

HIENINIS ŠUO

Šis gyvūnas labiausiai išsiskiria šunų šeimoje savo purvinu kailiu ir apvaliomis ausimis. Jis mažas ir smulkaus sudėjimo, tačiau medžiodamas gaujomis įveikia net dryžuotosios gnu dydžio gyvūnus (p. 299). Hieniniai šunys medžioja atvirose žolėmis apaugusiose vietose, o savo auką tiesiog parklupdo. Vos tik pargriuvęs gyvūnas jau nebegali pabėgti, gauja tuoj pat ima jį ėsti. Anksčiau hieniniai šunys buvo paplitę. Dabar jų skaičius sumažėjo, matyt, dėl ligų ir biotopo pokyčių. Jų beliko vos 2000 individų.

KAIRĖJE *Pilkieji vilkai yra greitesni ir ištvermingesni už savo grobį. Jie gali bėgti 50 km/val. greičiu beveik apie pusę valandos, kol nuvargina didelį gyvūną, tokį kaip briedis.*

VIRŠUJE *Hieniniai šunys yra purvini žudikai, tačiau vienas kito atžvilgiu nėra agresyvūs. Kai šuniukai pakankamai paaugs, suaugusieji leis jiems pirmiems paėsti po sėkmingos medžioklės.*

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Lycaon pictus*

PAPLITIMAS Afrikos tropinio klimato juosta

DYDIS Kūno ilgis su uodega iki 1,2 m

MIŠKINIS ŠUO

Šis retas rudas šuo gyvena miškuose ir žolėmis apaugusiose vietose. Jo kojos trumpos ir tvirtos. Skirtingai nuo kitų šunų, miškiniai šunys aktyvūs dieną. Jie minta stambiais graužikais ir puikiai plaukioja. Miškiniai šunys gyvena gaujomis, kuriose yra iki 10 individų.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Speothos venaticus*

PAPLITIMAS Pietų Amerikos šiaurė

DYDIS Kūno ilgis su uodega iki 90 cm

USŪRINIS ŠUO

Mažomis ausimis ir juodomis akių dėmėmis šis šuo labai primena meškėną (p. 270). Jo dantys mažesni negu kitų šunų ir jis vienintelis miega žiemos miegu. Ši rūšis kilusi iš Tolimųjų Rytų, tačiau daugiau nei prieš 50 metų buvo įvežtas į Rusiją dėl kailio. Nuo to laiko jis paplito Europoje iki pat Prancūzijos.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Nyctereutes procyonoides*

PAPLITIMAS Kilęs iš Tolimųjų Rytų ir Japonijos; įvežtas į Europą

DYDIS Kūno ilgis su uodega iki 75 cm

VIRŠUJE IR APAČIOJE *Usūrinis šuo minta sėklomis ir vabzdžiai, o taip pat varlėmis, paukščiais ir smulkiais žinduoliais.*

Sulaukę metų amžiaus jaunikliai jau gali daugintis

PAČIAME VIRŠUJE IR VIRŠUJE *Žieminis poliarinės lapės kailis yra šilčiausias iš visų gyvūnų. Vasarą ilgas lapės kailis nusišeria ir ji pasidaro daug lieknesnė.*
DEŠINĖJE *Žaisdami kautynes šie du rudieji lapiukai įgyja įgūdžių, kuriuos suaugę panaudos medžiodami.*

Nagai trumpi ir buki

Priekinėmis kojomis puolamas grobis

Kailis spalvos nekeičia ištisus metus

Uodega paprastai būna baltu galiuku

POLIARINĖ LAPĖ

Lapių yra 10 rūšių. Jos priklauso šuninių šeimai, tačiau yra mažesnės, ir, užuot vijusios grobį, dažnai jį puola kaip katės. Dėka savo storo kailio ir plaukuotų letenų poliarinė lapė gali išgyventi iki -50°C temperatūroje. Poliarinės lapės kailis vasarą rudas, o rudenį ir žiemą pabąla. Jos ėda tiek gyvą grobį, tiek maitą, ir klajoja užšalusiu Arkties vandenynu ieškodami baltųjų lokių maisto likučių. Lapės guolius daro tundroje, tačiau pūgos metu išsikasa urvą sniege.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Alopex lagopus*

PAPLITIMAS Arktis

DYDIS Kūno ilgis su uodega iki 1 m

RUDOJI LAPĖ

Rudoji lapė yra didžiausia ir plačiausiai paplitusi. Ji aktyvi naktį, medžioja ne gaujomis, o pavieniui arba šeimomis. Rudosios lapės jauniklius augina urvuose po žeme. Jų gamtinė aplinka – miškai ir atviros žole apaugusios vietos, tačiau

PLĖŠRŪNAI

Plėšrūno kaukolė

Plėšrūnams priklauso visi mėsėdžiai gyvūnai. Siauresne prasme plėšrūnais vadinami mėsa mintantieji žinduoliai. Plėšriesiems žinduoliams priklauso šunys, lapės, meškos, katės ir daugelis smulkesnių medžiotojų – meškėnų, barsukų, ūdrų ir skunkų. Nežiūrint skirtumų, plėšrūnai turi ir bendrų savybių. Jų pojūčiai labai aštrūs, o dantys prisitaikę ėsti mėsą. Burnos priekyje yra smailios iltys, kurių forma tinka smogti ir griebti. Už ilčių dauguma jų turi ilgus galūdinius dantis, kurie lyg žirklės kerpa kiečiausią mėsą. Kadangi plėšrūnai gali ne ryti visą grobį, o padalyti jį į gabalus, tai jie kartais įveikia už save didesnę auką. Kai kurie plėšrieji žinduoliai medžioja dieną, nors dauguma jų aktyvūs naktį, kai jų aukoms sunku pabėgti. Plėšriųjų žinduolių yra apie 240 rūšių, kurios sutinkamos visame pasaulyje – nuo tropinio klimato juostų iki Arkties ledynų.

kai kuriose vietose jos sėkmingai prisitaikė gyventi priemiesčio soduose ir netgi judriuose miestų centruose.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Vulpes vulpes*

PAPLITIMAS Kilusi iš Šiaurės Amerikos, Europos ir Azijos; įvežta į Australiją

DYDIS Kūno ilgis su uodega iki 1,4 m

AMERIKOS STEPINĖ LAPĖ

Ši maža smėlio spalvos Amerikos lapė minta daugiausia graužikais. Kaip ir kitos lapės, ji kartais užmuša grobio daugiau negu iš karto gali suėsti. Maisto perteklių lapė užkasa, kad galėtų jį vėliau suėsti. Stepinės lapės galvijams nepavojingos, tačiau pastaraisiais metais joms daug žalos pridarė užnuodytas jaukas, paliekamas kojotams naikinti.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Vulpes velox*

PAPLITIMAS Kanados pietinė dalis, Šiaurės Amerikos vakarai

DYDIS Kūno ilgis su uodega apie 80 cm

FENEKAS

Šis naktinis dykumų gyventojas yra mažiausias šuninių šeimos atstovas, o palyginti su kūnu, jo ausys atrodo nenormaliai didelės. Fenekai minta graužikais ir kitais smulkiais gyvūnais, grobį aptikdami aštria klausa. Ausų dėka fenekai atvėsta, nes kūno šiluma atiduodama visų didžiulių jų paviršimi. Fenekai yra smėlio spalvos – ši spalva slepia, kai jie pasirodo dieną.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Fennecus zerda*

PAPLITIMAS Šiaurės Afrika, Vidurinieji Rytai

DYDIS Kūno ilgis su uodega iki 60 cm

PILKOJI LAPĖ

Pilkosios lapės gyvena miškuose ir dykumų krūmynuose, tačiau sutinkamos ir miestų pakraščiuose. Jauniklius paprastai augina guolyje, ant žemės ar po žeme, nors kai kuriose vietose guolį įrengia medžiuose. Pavojaus atveju pilkosios lapės kartais slepiasi po rieduliais, nors daug dažniau nuo pavojaus bėga lipdamos į medžius. Jos apkabina medžio kamieną stipriais užpakalinių kojų nagais, o aukštyn lipa priekinėmis kojomis. Iš medžio lipa atbulomis.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Urocyon cinereoargenteus*

PAPLITIMAS Šiaurės Amerika, Centrinė Amerika, Pietų Amerikos šiaurinė dalis

DYDIS Kūno ilgis su uodega iki 1,15 m

SAVANINĖ LAPĖ

Nors angliškai vadinama krabaėde lape, ji minta ne vien tik krabais - graužikais, paukščių kiaušiniais ir gėlavandeniais vėžliais. Pasitaiko, kad savaninės lapės užpuola bananų ir kitų vaisių plantacijas, dėl to jų nemėgstaųų fermeriai. Šie pilkšvai gelsvi pūkuota uodega gyvūnai sutinkami žole apaugusiose ir atvirose miškingose vietovėse. Kadangi jos gyvena šiltame klimate, tai gali veistis ištisus metus.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Cerdocyon thous*

PAPLITIMAS Pietų Amerika

DYDIS Kūno ilgis su uodega iki 1 m

PAČIAME VIRŠUJE *Labai didelės feneko ausys yra ypatingai jautrios.*
VIRŠUJE *Pilkąsias lapes kartais suėda kojotai, ypač žiemą, kai trūksta maisto.*

KAIRĖJE *Savaninė lapė medžioja žolėmis apaugusioje vietoje Brazilijoje.*

LOKIAI

Lokiams priklauso didžiausi sausumos mėsėdžiai gyvūnai, turintys stambų kūną ir galingus žandikaulius. Baltojo lokio patinas gali sverti daugiau nei 600 kg, o stovint ant keturių jo pečių aukštis siekia 1,6 m. Lokių kojos masyvios. Keturiomis jie vaikšto nevikriai, tačiau staiga gali imti greitai bėgti. Jų mityba įvairi ir, nežiūrint baisių dantų, daugelis lokių minta vaisiais, šaknimis, vabzdžiais, o taip pat ir mėsa. Žinomos 7 lokių rūšys, tačiau kai kurie mokslininkai lokiams priskiria ir didžiąją pandą (p. 270), padidindami rūšių skaičių iki 8.

BALTASIS LOKYS

Tai visų gerai žinomas pasaulyje pats didžiausias lokys. Patelės gali sverti 300 kg ir daugiau, tačiau patinų svoris yra dvigubai ar dar daugiau didesnis. Vasarą baltieji lokiai dažnai minta uogomis ir graužikais, o žiemą jie klajoja užšalusiomis jūromis ir puola į paviršių pakvėpuoti iškilusius ruonius. Baltieji lokiai puikiai plaukia ir sutinkami atvirose jūrų platybėse už šimtų kilometrų nuo kranto. Jų kailiu apaugę padai neslidinėja, o tankus kailis neleidžia sušlapti odai. Paprastai patinai yra aktyvūs visus metus, o patelės žiemą pramiega lede įruoštame guolyje. Ten jos atveda jauniklius, su kuriais pasirodo pavasarį.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Thalarctos maritimus*

PAPLITIMAS Arktis

DYDIS Kūno ilgis iki 2,5 m

VIRŠUJE *Baltojo lokio patelė privalo rūpestingai saugoti savo jauniklius, nes juos gali užpulti suaugę patinai.*
APAČIOJE *Baltajam lokiui žiema yra geriausias laikas medžioklei.* **1.** *Jis laukia prie ruonio kvėpuojamosios angos, kol ruonis išnirs.* **2.** *Jis ištraukia ruonį iš vandens ant ledo.*

RUDASIS LOKYS

Rudasis lokys laikomas pavojingu ir nenuspėjamu plėšrūnu. Stovėdamas ant užpakalinių kojų jis yra daugiau kaip 3 m aukščio ir yra toks stiprus, kad nusitempia arklį. Rudieji lokiai dažniausiai gyvena miškuose. Jie nekaip laipioja, tačiau trumpą atstumą gali bėgti gana greitai. Ėda beveik viską, tarp jų vaisius, elnius bei migruojančias žuvis, gali nutverti ir užmušti kitus lokius. Ten, kur žiemos šaltos, rudieji lokiai miega guoliuose po žeme. Vėlyvą rudenį patelės atveda nuo 2 iki 4 lokiukų, kurie su motina praleidžia mažiausiai metus.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Ursus arctos*

PAPLITIMAS Šiaurės Amerika, Šiaurės Azija, atskiros grupės paplitusios Rytų Europoje

DYDIS Kūno ilgis iki 2,8 m

VIRŠUJE *Rudasis lokys stovi ant užpakalinių kojų. Lokiai taip atsistoja pavojaus akimirką arba kai bando ore suuosti kvapus.*

HIMALAJINIS LOKYS

Šis lokys panašus į Amerikos juodąjį lokį, arba baribalą, tačiau jo snukis platesnis, o ant krūtinės yra V raidės formos balto kailio dėmė. Jis gerai laipioja ir įsliuogia į medžius vaisių ir laukinių bičių medaus. Minta vabzdžiais ir kitais smulkiais gyvūnais, kartais puola naminius gyvulius. Kai kuriose vietose himalajinis lokys gali išnykti, nes miškų kirtimas sunaikino jo gyvenamąsias vietas. Dar viena grėsmė šiai rūšiai yra medžiotojai, parduodantys lokių kūno dalis liaudies medicinos tikslams.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Ursus thibetanus*

PAPLITIMAS Centrinė ir Pietryčių Azija, Tolimieji Rytai

DYDIS Kūno ilgis iki 1,8 m

gyvūnais. Didelę gyvenimo dalį jie praleidžia medžiuose, dieną miegodami iš lapuotų šakų padarytuose lizduose.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Helarctos malayanus*

PAPLITIMAS Pietryčių Azija

DYDIS Kūno ilgis iki 1,4 m

VIRŠUJE *Akiniuotasis lokys taip vadinamas dėl baltų žiedų apie akis*

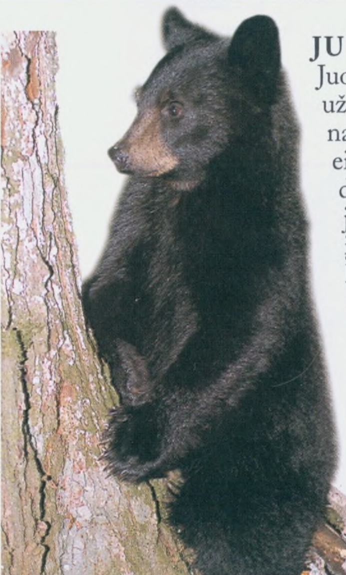
AKINIUOTASIS LOKYS

Tai vienintelis Pietų Amerikoje gyvenantis lokys. Jo kailis daugiausia juodas ar rudas, išskyrus baltus „akinius". Nors ir sveria 100 kg ar daugiau, akiniuotieji lokiai gerai laipioja. Medžiuose jie pasidaro platformą, ant kurios stovi rinkdami maistui vaisius ir jaunus lapus. Jiems nereikia miegoti žiemą, nes gyvena šiltame klimate.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Tremarctos ornatus*

PAPLITIMAS Pietų Amerikos tropinio klimato juosta

DYDIS Kūno ilgis iki 1,8 m

VIRŠUJE *Šis juodojo lokio jauniklis liks su motina apie metus laiko. Daugintis jis pradės ketverių metų amžiaus.*

JUODASIS LOKYS (BARIBALAS)

Juodasis lokys, arba baribalas, daug mažesnis už rudąjį lokį ir daug plačiau paplitęs. Jis dažnai sutinkamas nacionaliniuose parkuose, kur eina į stovyklavietes maisto. Paprastai jis medžioja naktį pasinaudodamas uosle. Žiemą jis įminga, tačiau kaip ir rudojo lokio, jo įmygis negilus, o temperatūra nukrinta vos kelis laipsnius. Jei kas nors jį guolyje sutrikdo, lokys prabunda gana greitai. Amerikos juodieji lokiai stengiasi laikytis atokiau nuo žmonių, tačiau gali tapti pavojingi, jei sutrukdomi saugant jauniklius.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Ursus americanus*

PAPLITIMAS Šiaurės Amerika, Meksikos šiaurinė dalis

DYDIS Kūno ilgis iki 1,8 m

MALAJINIS LOKYS

Tai mažiausias ir vienas protingiausių lokių. Jo kailis juodas ir trumpas, o atrodo taip, lyg būtų apkirptas. Malajiniai lokiai gyvena tropinio klimato juostos miškuose, minta vaisiais ir įvairiais

ILGALŪPIS LOKYS

Kaip lokiui, šio gauruoto Azijos gyvūno maistas yra labai neįprastas. Jis daugiausia minta termitais, kuriuos susiurbia lyg dulkių siurblys. Maitindamasis lokys uždaro šnerves kad neįkvėptų termito ir neuždustų. Toks maitinimasis yra labai triukšmingas ir girdisi 150 m atstumu. Ilgalūpių lokių kojos stiprios, nagai ilgi. Paprastai jie žmogui nepavojingi, tačiau, kaip ir kitų lokių, jų rega ir klausa prasta, todėl netikėtai užklupti jie gali pulti.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Ursus ursinus*

PAPLITIMAS Pietų Azija; nuo Nepalo iki Šri Lankos

DYDIS Kūno ilgis iki 1,9 m

PANDOS IR MEŠKĖNAI

Lyginant su kitais plėšrūnais, pandos ir meškėnai nerodo ypatingo potraukio mėsai. Daugelis jų gaudo paukščius, vabzdžius ir kitus smulkius gyvūnus, tačiau jie gali misti kiaušiniais, sėklomis ir vaisiais. Labiausiai neįprasta yra didžioji panda, kuri mėsą ėda iš viso retai. Pandos ir meškėnai gerai laipioja. Dauguma iš jų aktyvūs naktį, o maistą susiranda naudodamiesi rega ir gera uosle. Šioje žinduolių šeimoje yra apie 20 rūšių. Išskyrus pandas, kurios visos kilusios iš Azijos, kitos rūšys gyvena Šiaurės ir Pietų Amerikoje.

VIRŠUJE *Didžioji panda yra vienas įžymiausių gyvūnų pasaulyje. Kai kurie mokslininkai ją priskiria prie mažųjų pandų ir meškėnų, o kiti vadina ją lokiu.*

VIRŠUJE IR KAIRĖJE *Meškėnai aktyvūs ištisus metus, tačiau jei oras perdaug atšąla, jie sulenda į guolius. Anksti pavasarį veda 3-4 jauniklius.*

DIDŽIOJI PANDA

Iš nykstančių gyvūnų nedaug yra taip gerai žinomi, kaip didžioji panda. Ji minta beveik tik augalais, kai tuo tarpu kitos jai giminingos rūšys yra mėsėdės. Ji minta bambuko ūgliais, kuriuos ėda atsisėdusi, o maistą sugriebia priekinėmis kojomis, kurių ypatingos pagalvėlės veikia kaip nykščiai. Didžiosios pandos tapo retos iš dalies dėl medžioklės, tačiau daugiausia todėl, kad jų buveinės – Centrinės Kinijos bambukų miškai – yra lėtai naikinamos. Didžiosios pandos gerai pakelia nelaisvę, tačiau labai sunkiai joje dauginasi. Pandų jaunikliai gimsta apie 8 cm ilgio, o motinos pienu maitinasi mažiausiai 9 mėnesius.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Ailuropoda melanoleuca*

PAPLITIMAS Centrinė Kinija

DYDIS Kūno ilgis su uodega iki 1,6 m

MAŽOJI PANDA

Šis gyvūnas visai nepanašus į didžiąją pandą. Mažosios pandos kailis ryškaus rūdžių rudumo, kojos plonesnės, o uodega ilga ir pūkuota. Mažosios pandos aktyvios naktį. Jos gyvena kalnų miškuose. Nors jos ir gerai laipioja, tačiau daugiausia maitinasi ant žemės. Minta ūgliais, šaknimis ir smulkiais gyvūnais.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Ailurus fulgens*

PAPLITIMAS Pietų Azija, Kinija

DYDIS Kūno ilgis su uodega iki 1,1 m

APAČIOJE *Mažoji panda gerai pakelia šaltį, ir gyvena iki 4000 m aukštyje. Miegodama ji apsivynioja uodega ir taip šildosi.*

PAPRASTASIS MEŠKĖNAS

Kaip ir rudoji lapė (p. 266-267), paprastasis meškėnas yra miškingų vietų gyventojas, nors jis išmoko gyventi ir užstatytose vietose. Įprastiniame biotope meškėnas ėda viską, nuo vaisių iki varlių, o miestuose ir priemiesčiuose jis iškrausto šiukšlių dėžes ir suėda suvažinėtų gyvūnų liekanas. Meškėnai aktyvūs naktį, jie gerai uodžia ir gerai laipioja. Kailis ilgais plaukais, apie akis juodos dėmės, todėl jie atrodo lyg būtų su kauke. Lyginant su kitais plėšrūnais, meškėnai labai gerai naudojasi priekinėmis kojomis, kuriomis ima ir laiko maistą.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Procyon lotor*

PAPLITIMAS Šiaurės Amerika, Centrinė Amerika

DYDIS Kūno ilgis su uodega iki 1 m

PAPRASTASIS KOATIS

Koačiai priklauso tai pačiai šeimai, kaip ir meškėnai bei mažosios pandos, tačiau jie aktyvūs dieną, o ne naktį. Be to, jie yra socialūs gyvūnai, gyvenantys iki 20 individų dydžio grupėmis. Koačių snukiai ilgi, o savo ilgas, juostuotas uodegas būdami ant žemės jie laiko stačiai aukštyn. Šniukštinėja miškuose ir miškeliuose tarp neaukštų augalų ir nukritusių lapų, ieškodami smulkių gyvūnėlių, vaisių ir sėklų. Suaugę koačiai priešų turi nedaug, o jaunus puola jaguarai ir gyvatės.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Nasua nasua*

PAPLITIMAS Šiaurės Amerika, Centrinė Amerika, Pietų Amerika; nuo Arizonos iki Argentinos

DYDIS Kūno ilgis su uodega iki 1,25 m

KIAUNINIAI

Kiauninių šeimai priklauso beveik 70 plėšriųjų žinduolių rūšių, tarp jų kiaunės, žebenkštys, barsukai ir skunkai. Daugumos kiauninių kūnas ilgas, o kojos trumpos. Jie medžioja daugiausia pasinaudodami rega ir uosle. Nors jie nėra dideli, tačiau gali būti nepaprastai stiprūs. Nužudo už save didesnius gyvūnus, o kartais nuveja kitus plėšrūnus nuo jų grobio. Kiauniniai sutinkami beveik visame pasaulyje, išskyrus Australiją, Naująją Zelandiją ir Antarktį.

VIRŠUJE *Kaip ir daugelio kiauninių, Amerikos kiaunės storas kailis neleidžia jai sušalti žiemą*

APAČIOJE *Žebenkštis yra pasaulyje mažiausias plėšrūnas.*

AMERIKOS KIAUNĖ

Kiaunės – tai puikiai laipiojantieji gyvūnai raudonai rudu kailiu ir trumpomis, tvirtomis kojomis. Nors daugiausia maisto susiranda ant žemės, jos taip pat medžioja ir medžiuose. Amerikos kiaunė gyvena spygliuočių miškuose ir puikiai gaudo voveres, kurias paveja medžių viršūnėse.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Martes americana*

PAPLITIMAS Kanada, Aliaska, JAV vakarinė dalis

DYDIS Kūno ilgis su uodega iki 65 cm

SABALAS

Daugelio kiauninių kailis storas ir minkštas, tačiau sabalo jis yra pats puikiausias. Sabalai gyvena Šiaurės Azijos spygliuočių miškuose ir užsiaugina ypač ilgą žieminį kailį, saugantį nuo skvarbaus šalčio. Sabalas gyvena ant žemės, minta riešutais, uogomis bei smulkiais gyvūnais. Ištisus šimtmečius sabalų kailiai buvo labai brangūs ir todėl buvo sugaunama šimtai tūkstančių laukinių sabalų. Dabar sabalai dėl kailių auginami ir fermose.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Martes zibellina*

PAPLITIMAS Sibiras, Korėja, Japonija

DYDIS Kūno ilgis su uodega iki 64 cm

ŽEBENKŠTIS

Šio mažo medžiotojo lieknas kūnas nedaug storesnis už pirštą. Žebenkštis gyvena įvairiuose biotopuose, dieną ir naktį medžiodama į peles panašius gyvūnus. Būdama tokia maža, ji gali vaikytis peles jų pačių urveliuose, ko dauguma kitų plėšrūnų negali. Jos jaunikliai auga greitai ir būdami aštuonių savaičių amžiaus jau gali patys įveikti grobį savo mažais ir labai aštriais iltiniais dantimis.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Mustela nivalis*

PAPLITIMAS Kilusi iš Šiaurės Amerikos, Europos, Šiaurės Afrikos, Azijos; įvežta į Naująją Zelandiją

DYDIS Kūno ilgis su uodega iki 30 cm

ŠERMUONĖLIS

Šermuonėlis panašus į keistoką žebenkšties kopiją. Vasarą jis beveik visas rudas, tačiau šiaurinėse platumose žiemą jo kailis dažnai pabąla. Šermuonėliais gyvena visur, kur tik yra priedanga. Jie minta graužikais bei paukščiais, ir gali įveikti kelis kartus už save didesnį suaugusį triušį. Šermuonėliai veisiasi drevėtuose medžiuose ir urvuose.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Mustela erminea*

PAPLITIMAS Kilęs iš Šiaurės Amerikos, Europos, Afrikos, Azijos; įvežtas į Naująją Zelandiją

DYDIS Kūno ilgis su uodega iki 40 cm

Kūnas ilgas, lieknas, lanksčiu stuburu

Žiemą šermuonėlio kailis baltas, išskyrus juodą uodegos galiuką.

VIRŠUJE IR DEŠINĖJE *Vasarą šermuonėlis rudas, krūtinė ir pilvas balti.*

PAČIAME VIRŠUJE IR VIRŠUJE *Medžiodami barsukai kasnakt dažniausiai eina tuo pačiu taku. Jie gali rinkti lapus ir sausą žolę savo požeminiam būstui iškloti.*
DEŠINĖJE *Medlaižiams gerai laipioti padeda aštrūs nagai. Šis medlaižys ėda vabzdžius nudžiūvusiame medyje.*

BARSUKAS

Europoje barsukas yra gerai žinomas gyvūnas. Jis atpažįstamas iš dryžuoto snukio ir riestos nosies, tačiau dėl naktinio gyvenimo būdo jį pamato nedaug žmonių. Lengvai pastebimos barsukų urvų kolonijos. Jos paprastai būna miškingoje vietovėje ir turi daug angų (rekordinis skaičius siekia beveik 200). Kiekvieną angą juosia išraustos žemės krūva ir apversta guolio paklotė. Kolonijos pereina iš kartos į kartą, todėl didelės kolonijos gali būti daugiau kaip šimto metų senumo. Barsukai nekeičia savo įpročių: prietemoje jie išeina maitintis tais pačiais išmintais takais. Ėda beveik viską, ką suranda, tačiau dažniausiai sliekus bei vabzdžius. Nors ir nemiega žiemos miegu, barsukai žiemą tampa apsnūdę. Baigiantis žiemai patelė atveda iki 5 jauniklių.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Meles meles*
PAPLITIMAS Europa, Šiaurės Azija, Tolimieji Rytai
DYDIS Kūno ilgis su uodega iki 1 m

Medlaižiai iš pauodegio liaukų gali paleisti bjauriai dvokiantį skystį

VIRŠUJE *Ernis yra didžiausias sausumoje medžiojantis kiauninis žvėris, kuris atrodo kaip šuns ir meškos hibridas. Jis toks aršus, kad netgi lokius nuveja nuo jų grobio.*

ERNIS

Šis tvirtai sudėtas gyvūnas žinomas dėl savo jėgos ir didžiulio apetito. Erniai gyvena šiauriniuose miškuose bei tundroje ir yra žiaurūs medžiotojai. Jų kojos tokios stiprios, kad užšalusiu sniegu jie gali vytis šiaurinį elnią. Vasarą, kai žemė pelkėta, ernis daugiausia minta vaisiais ir dvėsena. Ieškodamas maisto per dieną gali nueiti iki 45 km.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Gulo gulo*
PAPLITIMAS Skandinavija, Sibiras, Šiaurės Amerika
DYDIS Kūno ilgis su uodega iki 1,1 m

MEDLAIŽYS

Šio neaukšto gyvūno kailio spalva neįprasta: juodi šonai ir kūno apačia, o galvos ir nugaros kailis baltas. Įdomus jo maitinimosi būdas: jis išdrasko bičių lizdus, kad pasiektų viduje esantį medų. Afrikoje medlaižį prie bičių lizdo dažnai nuveda paukštis, vadinamas medaus rodytoju. Už tai, kad parodo medlaižiui kur rasti maisto, paukštis sulesa lizdo likučius, įskaitant vašką. Medlaižio priekinių kojų nagai yra ilgi, o tankus kailis apsaugo nuo sugėlimo. Medlaižių oda yra labai tvirta. Jie gali apsisukti ir įkąsti bet kuriam užpuolikui.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Mellivora capensis*
PAPLITIMAS Afrika, Vidurinieji Rytai, Pietų Azija
DYDIS Kūno ilgis su uodega iki 1 m

DĖMĖTASIS SKUNKAS

Daugelio plėšrūnų kūne yra liaukų, skleidžiančių stiprų kvapą, tačiau skunko kvapas toks stiprus, kad tampa veiksmingu ginklu. Jei dėmėtąjį skunką puola kitas gyvūnas, jis pakelia pūkuotą uodegą ir sutrepsi į žemę. Jei toks perspėjimas neišgąsdina priešo, skunkas apsisuka ir išpurškia čiurkšlę iš liaukų, esančių po uodega. Kvapas toks stiprus, kad užpuolikui užima kvapą, o pavėjui jį galima užuosti daugiau nei už kilometro. Skunkai gyvena atvirose ir miškingose vietovėse, minta augalais ir smulkiais gyvūnais.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Spilogale putorius*

PAPLITIMAS JAV, Meksika

DYDIS Kūno ilgis su uodega iki 55 cm

Dėmėtieji skunkai ginasi nuo lūšies

APAČIOJE *Ši didžioji ūdra ėda ką tik sugautą piraniją. Aštrūs priekiniai nagai leidžia jai tvirtai suimti grobį.*

ŪDRA

Ūdros – plėšrieji žinduoliai, grobį medžiojantys vandenyje. Yra daugiau kaip 12 rūšių ūdrų, visų jų kūnas lankstus, tankus poplaukis nepraleidžia vandens, uodega smailėjanti, o kojos plėvėtos. Ūdros gyvena upėse, ežeruose, ir uolėtose jūros pakrantėse. Jos minta daugiausia žuvimis ir varlėmis, bet taip pat gaudo ir sausumos gyvūnus, pvz., triušius. Daugiausia aktyvios naktį, o slepiasi ir jauniklius augina upės šlaite įrengtame guolyje. Per paskutinius šimtą metų ūdroms labai pakenkė vandens tarša. Tačiau ten, kur upės buvo išvalytos, ūdrų skaičius vėl ėmė augti.

Ūdra bando suuosti kvapą.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Lutra lutra*

PAPLITIMAS Europa, Šiaurės Afrika, Azija, Tolimieji Rytai

DYDIS Kūno ilgis su uodega iki 1,3 m

DIDŽIOJI ŪDRA

Ši Pietų Amerikoje gyvenanti ūdra yra ilgiausia pasaulyje, nors ir ne tokia sunki kaip kalanas. Ji gyvena upėse ir tankių miškų pelkėse, maitinasi daugiausia žuvimis. Skirtingai nuo kitų gėlųjų vandenų ūdrų, kurių uodega į galą nusmailėja, didžiosios ūdros uodega galo link suplokštėja. Didžiosios ūdros ėmė nykti, nes medžiojamos dėl kailio. Medžiotojams jas susekti lengva, nes jos medžioja dieną ir garsiai šūkauja.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Pteronura brasiliensis*

PAPLITIMAS Pietų Amerikos tropinio klimato juosta

DYDIS Kūno ilgis su uodega iki 2,4 m

JŪRINĖ ŪDRA (KALANAS)

Ūdros dažnai maitinasi krante, tačiau ši vienintelė ūdrų rūšis visą gyvenimą praleidžia vandenyne. Jos būna netoli kranto, paprastai didžiųjų rudadumblių (greičiausiai pasaulyje augančių dumblių) sąžalynuose. Kalanai minta žuvimis ir krabais, tačiau dažniausiai ėda moliuskus. Ėsdamos dvigeldžius moliuskus jos plaukia ant nugaros ir daužo geldeles akmenimis. Skirtingai nuo kitų jūros gyvūnų, kalanai neturi storo poodinio riebalinio sluoksnio. Jų kailis yra nepaprastai švelnus ir tankus, o jame esantis oro sluoksnis neleidžia odai sušlapti. Kalano patelė atveda tik 1 jauniklį. Motina plaukia ant nugaros, o jauniklis žinda jai ant krūtinės.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Enhydra lutris*

PAPLITIMAS Ramiojo vandenyno šiaurės rytinė dalis; pakrantės nuo Aleutų salų iki Kalifornijos

DYDIS Kūno ilgis su uodega iki 1,5 m

Paprastoji geneta ant šakos

GENETOS VIVEROS IR MANGUSTOS

Šiai plėšriųjų šeimai priklauso apie 70 plėšrūnų rūšių iš Europos, Afrikos ir Azijos. Tai liekni gyvūnai trumpomis kojomis ir ilga uodega. Jų storas kailis dažnai išmargintas didelėmis dėmėmis. Gyvena miškuose ir žole apaugusiose vietose, daugelis jų yra grakštūs ir vikrūs laipiotojai.Jie slapstosi medžiuose arba tarp akmenų ir iš ten puola kitus gyvūnus. Mangustos medžioja dienos metu, o genetos ir viveros yra aktyvios naktį. Nors jos gyvena netoli žmonių, tačiau matomos retai. Visi šie gyvūnai gerai ginasi. Jų uodegos pagrinde yra kvapiosios liaukos, iš kurių jos išpurškia siaubingai dvokiantį skystį ant kiekvieno, priėjusio per arti.

APAČIOJE *Maži paukšteliai paprastajai genetai yra skanus užkandis. Genetos moka slapta pritykoti pro medžius bei krūmus ir staiga nutverti savo auką.*

Didelės ausys sugauna silpnus garsus

Paprastoji geneta

Ilgauodegė, dėmėtu kailiu geneta labai primena katę. Skirtingai nuo tikrųjų kačių (p. 276-279), genetos snukis nusmailėjęs, o nenaudojami nagai yra tik iš dalies įtraukiami. Paprastosios genetos gyvena miškingose vietose, krūmynuose ir tarp uolų, medžioja naktį. Minta daugiausia graužikais, ypač pelėmis, tačiau taip pat gerai gaudo nakvojančius paukščius. Dauguma paukščių sutemus vengia skraidyti, todėl tamsoje juos lengviau užpulti.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Genetta genetta*

PAPLITIMAS Pietvakarių Europa, Afrika, Vidurinieji Rytai

DYDIS Kūno ilgis su uodega iki 1,1 m

AFRIKINĖ CIVETA

Šio pilkai juodo gyvūno snukis panašus į šuns, o uodega ilga ir pūkuota. Jis gyvena miškuose ir žole apaugusiose vietose, maitinasi sutemus. Civetos gali sugauti ir užmušti jaunas antilopes, tačiau dažniausiai jos minta smulkiais driežais, graužikais ir vaisiais. Kaip ir kitos viveros, afrikinės civetos puikiai uodžia ir žymi savo teritoriją kvapais.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Viverra civetta*

PAPLITIMAS Afrika į pietus nuo Sacharos dykumos

DYDIS Kūno ilgis su uodega iki 1,3 m

DRYŽUOTOJI MANGUSTA

Mangustos minta įvairiu maistu, tačiau labiausiai žinomos todėl, kad užpuola gyvates. Jos pasitiki savo greičiu ir stveria gyvatę iki jai įkertant, žaibiškai sugriebdamos ją už galvos. Mangustas kiek apsaugo jų storas kailis, be to, prieš gyvatės nuodus jos turi dalinį imunitetą. Mangustų yra daugiau kaip 25 rūšys. Afrikos dryžuotosios mangustos nugara yra šviesiai ir tamsiai ruožuota. Jos gyvena šeimomis iki 30 gyvūnų, o maitinasi dienos metu.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Mungos mungo*

PAPLITIMAS Afrika į pietus nuo Sacharos dykumos

DYDIS Kūno ilgis su uodega iki 75 cm

Dryžuotoji mangusta puola kobrą

BINTURONGAS

Šis juodas, gauruotas gyvūnas yra vienas iš nedaugelio plėšriųjų žinduolių, turinčių kibią uodegą. Jis gyvena Azijos tropinio klimato juostos miškuose, o kibia uodega naudojasi, kai laipioja ieškoti maisto. Lyginant su dauguma plėšrūnų, binturongas juda lėtai, bet vis tiek sugeba nutverti vabzdžius ir tupinčius paukščius. Nepaisant ilgo kailio binturongas gerai plaukioja.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Arctitis binturong*

PAPLITIMAS Pietryčių Azija

DYDIS Kūno ilgis su uodega iki 1,8 m

Surikatos žvalgosi maisto

SURIKATA

Surikatos gali išgyventi tik laikydamosi kartu. Šie Afrikos gyvūnai gyvena sausose, atvirose vietose ir slepiasi urvuose po žeme. Dieną jos maitinasi vabzdžiais ir kitais smulkiais gyvūnais. Ant žemės surikatas gali užpulti priešai, todėl, vienoms maitinantis, kitos stebi aplinką, pasiremdamos ant užpakalinių kojų ir uodegos. Tipiškoje surikatų bendrijoje būna nuo 20 iki 30 kelioms šeimoms priklausančių gyvūnų.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Suricata suricatta*

PAPLITIMAS Pietinė Afrika

DYDIS Kūno ilgis su uodega iki 60 cm

FOSA

Fosa – didžiausias Madagaskaro plėšrūnas. Jo kūnas glotnus, raudonai rudos spalvos, o uodega labai ilga ir plona. Fosos aktyvios naktį. Jos gyvena miške, medžioja ant žemės ir medžiuose. Kaip ir daugelį Madagaskaro žinduolių, fosas neigiamai paveikė miškų iškirtimas.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Cryptoprocta ferox*

PAPLITIMAS Madagaskaras

DYDIS Kūno ilgis su uodega iki 1,6 m

HIENOS IR URVINĖS HIENOS

Hienos panašios į šunis, tačiau priklauso kitai žinduolių šeimai. Yra 4 rūšys, iš jų 3 rūšių hienos priklauso pasaulyje didžiausiems plėšrūnams. Hienos dažnai medžioja, tačiau ėda ir dvėseną. Jų yra labai stiprūs žandikauliai bei dantys. Hienos gali atplėšti ir suryti bet kurią lavono dalį, įskaitant ir kaulus. Ketvirtosios rūšies – urvinės hienos – gyvenimo būdas visai kitoks. Ji minta vien tik vabzdžiais. Hienos ir urvinės hienos sutinkamos Afrikoje ir Azijos šilto klimato srityse. Jos dažniausiai aktyvios naktimis.

Užpakalinės kojos trumpos

VIRŠUJE DEŠINĖJE *Dėmėtosios hienos gali praryti iki 9 cm ilgio kaulus, o suvirškinti gali net savo aukos dantis. Jos ėda bet kokią dvėseną, netgi kelių mėnesių senumo lavonus.*

APAČIOJE *Urvinės hienos lengvai atskiriamos nuo mėsėdžių, nes ant jų nugarų auga ilgi karčiai, ir jos gyvena vienos, o ne gaujomis.*

KAIRĖJE *Fosa labai panaši į katę. Jos puikiai laipioja, o kartais medžiuose vaikosi lemūrus.*

DĖMĖTOJI HIENA

Tai stambiausia ir galingiausia hiena, sverianti iki 80 kg. Gyvena Afrikos lygumose iki 100 individų dydžio būriais ir medžioja tokius gyvūnus kaip zebras. Dėmėtoji hiena iš karto gali suėsti iki 15 kg mėsos. Dėmėtųjų hienų kailis gauruotas, nugara nuožulni. Jos gali bėgti iki 60 km/val. greičiu. Veisiasi požeminiuose urvuose, patelės veda jauniklius ir juos žindo urvų centre esančiame „vaikų kambaryje".

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Crocuta crocuta*

PAPLITIMAS Afrika į pietus nuo Sacharos dykumos

DYDIS Kūno ilgis su uodega iki 1,9 m

URVINĖ HIENA

Užuot mitusi mėsa, urvinė hiena daugiausia minta termitais, kuriuos nutveria lipniu liežuviu. Lyginant su kitomis hienomis, jos žandikauliai ir dantys yra silpni, tačiau klausa puiki ir jos dėka hiena susiranda maisto. Urvinės hienos maitinasi sutemus, priekinėmis letenomis iškasdamos vabzdžius. Dieną slepiasi požeminiuose urvuose, dažnai tuose, kuriuos paliko vamzdžiadančiai (p. 237).

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Proteles cristatus*

PAPLITIMAS Rytų ir Pietų Afrika

DYDIS Kūno ilgis su uodega iki 1,1 m

KATĖS

Katės yra patys paslaptingiausi medžiojantieji žinduoliai. Kačių kūnas nedidelis, klausa gera ir rega puiki. Skirtingai nuo kitų plėšrūnų, dauguma kačių yra tikros mėsėdės. Jos minta tik gyvu grobiu. Katės dažniausiai užmuša vieninteliu įkandimu, o grobį stveria aštriais nagais. Išskyrus gepardą, kitos katės nagus įtraukia į apsaugines makštis. Katinių šeimai priklauso apie 38 rūšis. Daug kačių ėmė nykti, nes buvo medžiojamos dėl kailio ar kūno dalių, o taip pat ir dėl to, kad suardyta jų gyvenamoji aplinka.

VIVERINĖ KATĖ

Išskyrus jaguarą (p. 278), dauguma kačių laikosi toliau nuo vandens ir stengiasi nesušlapti. Viverinė katė didžiąją gyvenimo dalį praleidžia prie upių ir upelių, dažnai braido ir plaukioja. Viverinės katės ėda varles ir gyvates, tačiau daugiausia minta žuvimis. Jos laukia palei vandenį, kol netoliese pasirodys žuvis, o tada ištraukia ją į krantą priekinėmis kiek plėvėtomis kojomis.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Felis viverrina*

PAPLITIMAS Indija, Šri Lanka, Pietryčių Azija

DYDIS Kūno ilgis su uodega iki 1,1 m

MIŠKINĖ KATĖ (VILPIŠYS)

Pasauliyje didžiausios katės yra daug sveriantys plėšrūnai, tačiau kitos rūšys, kaip miškinė katė, arba vilpišys, yra nedaug didesnės už naminę katę. Vilpišys yra tvirto kūno sudėjimo, storu kailiu ir pūkuota uodega. Gyvena uolėtose vietose ir miškuose, minta graužikais, triušiais ir retkarčiais jaunais stirniukais. Vilpišiai retai matomi, nes medžioja naktį ir vengia žmonių. Panaši yra Afrikos laukinė katė (*Felis libica*), tačiau ji mažiau atsargi. Manoma, kad iš jos kilo naminės katės.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Felis sylvestris*

PAPLITIMAS Europa, Vidurinieji Rytai, Centrinė ir Pietų Azija

DYDIS Kūno ilgis su uodega iki 1,1 m

PAČIAME VIRŠUJE DEŠINĖJE *Viverinės katės žuvį gaudo ne tik priekinėmis letenomis. Jos kartais įbrenda į vandenį ir žuvį gaudo dantimis.*
VIRŠUJE KAIRĖJE *Vilpišys priglaudžia ausis ir išsiepia dantis, įspėdamas per arti priėjusius priešus.*
VIRŠUJE *Servalus kartais medžioja ir žmonės, tačiau pavojingiausias jų priešas yra leopardai (p. 279).*

SERVALAS

Ilgakojis, didelėmis ausimis ir trumpa uodega servalas yra viena labiausiai išsiskiriančių Afrikos kačių. Servalai gyvena krūmynuose ir žole apaugusiose vietose. Puiki klausa jiems padeda nustatyti sąžalynuose grobį, kurį puola ir stveria priekinėmis kojomis. Servalo klausa tokia jautri, kad klausydamasis silpnų garsų jis gali rasti po žeme urvuose judančius cokorus.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Felis serval*

PAPLITIMAS Afrika

DYDIS Kūno ilgis su uodega iki 1,3 m

AFRIKOS AUKSINĖ KATĖ

Ši katė gyvena tankiuose tropinio klimato juostos Afrikos miškuose. Ji maždaug dvigubai didesnė už naminę katę ir yra auksiškai rudos spalvos. Kai kurios auksinės katės yra ištisai dėmėtos, o kitos visai be dėmių. Kaip ir dauguma kačių, jos gyvena pavieniui, aktyvios naktį, o medžioja ant žemės ir medžiuose.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Felis aurata*

PAPLITIMAS Vakarų ir Centrinė Afrika

DYDIS Kūno ilgis su uodega iki 1,4 m

KARAKALAS

Karakalo kojos ilgos, kailis be dėmių, o ant ausų galiukų yra juodo kailio kuokšteliai. Jis gyvena sausose, atvirose vietose, medžioja daugiausia naktimis. Paukščius puikiai gaudančio karakalo reakcija tokia greita, kad jis ore numuša žemai skrendančius paukščius.

Karakalas liuokteli paskui skrendantį paukštį

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Lynx caracal*

PAPLITIMAS Afrika, Vidurinieji Rytai, Pietvakarių Azija

DYDIS Kūno ilgis su uodega iki 1,2 m

LŪŠIS

Lūšių išvaizda skiriasi nuo kitų kačių, nes jų uodega labai trumpa, o ausys su šepetėliais. Mokslininkai nesutaria, kiek yra lūšių rūšių. Kai kurie mano, kad yra tik 1, o kiti teigia, kad yra 3 rūšys: viena Amerikoje, antra Europoje ir Azijoje, o trečioji – Ispanijoje ir Portugalijoje. Kur begyventų, lūšys daugiausia sutinkamos miškuose ir kitose vietose, kuriose daug slėptuvių. Lūšys minta įvairiais paukščiais ir smulkiais žinduoliais, o Šiaurės Amerikoje – Amerikos baltaisiais kiškiais (p. 250). Šiaurės Amerikos lūšių letenos didelės ir apvalios, todėl joms lengviau vaikščioti sniegu.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Lynx lynx*

PAPLITIMAS Šiaurės Amerika, Europa, Šiaurės ir Centrinė Azija

DYDIS Kūno ilgis su uodega iki 1,5 m

RUDOJI LŪŠIS

Ši Šiaurės Amerikos katė panaši į lūšį, tik mažesnė ir gyvena labiau į pietus. Jos ausų šepetėliai irgi yra mažesni, todėl kartais sunkiai pastebimi. Rudosios lūšys gyvena įvairiame biotope, minta daugiausia graužikais, triušiais ir kiškiais. Žiemą jos kartais puola elnius, be to, gali misti ir maita, jeigu gyvūnas neseniai nudvėsęs. Rudosios lūšys daro guolius uolų plyšiuose ir drevėse, o patelės kasmet atveda iki 6 lūšiukų.

Rudoji lūšis ant uolos

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Lynx rufus*

PAPLITIMAS Šiaurės Amerika; nuo Kanados pietinės dalies iki Meksikos

DYDIS Kūno ilgis su uodega iki 1,2 m

OCELOTAS

Ocelotai gyvena įvairiame biotope ir daugiausia maitinasi ant žemės. Jie ėda elnius, beždžiones, graužikus, o kartais ir gyvates. Oceloto patelės paprastai atveda 2 jauniklius. Patinas šeimai padeda atnešdamas į guolį maisto. Dauguma dėmėtą kailį turinčių kačių medžiojama kailiui, tačiau iš jų daugiausia nukentėjo ocelotai. Jų dėmės yra tokios patrauklios, kad kailiai parduodami už labai aukštą kainą. Vienu laiku kasmet buvo parduodama daugiau kaip 10 000 ocelotų kailių. Dabar prekyba uždrausta, bet medžioklė dar tęsiasi.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Felis pardalis*

PAPLITIMAS Šiaurės Amerika, Centrinė Amerika, Pietų Amerika; nuo Arizonos iki Argentinos

DYDIS Kūno ilgis su uodega iki 1,7 m

VIRŠUJE *Nors atrodo patraukliai, ocelotas yra vikrus žudikas. Kaip ir kitos katės, ocelotai nagus galanda į medžius, o nenaudojamus įtraukia.*
DEŠINĖJE *Daugelyje Europos šalių lūšys išnyko, nors į kai kurias, pvz., Prancūziją, buvo vėl reintrodukuotos.*

VIRŠUJE *Praidą sudarantys liūtai dažnai ilsisi kartu. Praido branduolį sudaro patelės, nors už saugumą atsako patinai. Kai patinas pasensta ir nusilpsta, jį iš praido išvaro kitas, jaunesnis patinas, kuris ir perima vadovavimą.*

PUMA

Šis plačiai paplitęs Amerikos grobuonis turi daug kitų vardų. Jis dažnai vadinamas kalnų liūtu, nors nieko bendro su liūtu neturi. Skirtingai nuo liūto, puma ne riaumoja, o murkia ir medžioja viena. Jos mėgstamiausias grobis yra elniai. Jei puma sugauna daugiau negu gali suėsti, ji dažnai paslepia likučius po šakomis, vėliau sugrįžta ir baigia juos suėsti. Pumos patelės per metus turi iki 6 jauniklių. Tik gimę jaunikliai būna dėmėti, tačiau per pirmus kelis gyvenimo mėnesius dėmės išnyksta.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Felis concolor*

PAPLITIMAS Šiaurės Amerikos vakarinė dalis, Centrinė Amerika, Pietų Amerika

DYDIS Kūno ilgis su uodega iki 2,6 m

Puma ruošiasi griebti grobį

GEPARDAS

Užuot medžioję sėlindami, gepardai pasitiki savo greičiu. Tai Žemėje greičiausi gyvūnai, maždaug 95 km/val. greitį jie pasiekia per 3 ar 4 sekundes. Tokiu greičiu jie lenkia daugumą mašinų. Gepardai gali taip bėgti liekno kūno, ilgų kojų ir spyruokliuojančio stuburo dėka. Skirtingai nuo kitų kačių, jų priekinių kojų nagai nėra įtraukiami, o grobį jie nužudo parmušdami ant žemės. Gepardai daugiausia minta antilopėmis ir kitais žolėdžiais gyvūnais. Gyvena žole apaugusiose vietose ir pusdykumėse.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Acinonyx jubatus*

PAPLITIMAS Afrika, į pietus nuo Sacharos dykumos, dalis Vidurinių̨jų Rytų

DYDIS Kūno ilgis su uodega iki 2,3 m

Gepardas vejasi jauną antilopę

DEŠINĖJE *Šis tigras gyvena Indijoje, kur tigrų daugiau nei kur nors kitur. Tigro dryžiai išsklaido jo vaizdą margame miško šešėlyje ir padeda užsimaskuoti, kad nepastebėtų auka.*

LIŪTAS

Nors dažnai vadinami džiunglių karaliais, liūtai gyvena ne tankiuose miškuose, o lygumose ir miškingose vietovėse. Po tigro, tai antra pagal dydį katė ir viena iš nedaugelio grupėmis medžiojančių kačių. Tipišką liūtų grupę, vadinamą praidu, sudaro apie 15 individų. Du ar trys iš jų yra suaugę patinai, likusieji – patelės ir jaunikliai. Daugiausia medžioja patelės, tačiau sėkmingai pribaigus grobį patinai ateina pasiimti savo dalies. Liūtai gali įveikti net buivolo dydžio gyvūnus, tačiau trūkstant maisto ėda viską, ką gali surasti, tarp jų vėžlius, driežus ir dvėseną. Prieš tūkstančius metų liūtų buvo visoje Afrikoje, Pietų Europoje ir Azijoje. Dabar dauguma liūtų išliko tik Afrikoje. Vos keli šimtai jų dar gyvena Šiaurės vakarų Indijoje.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Panthera leo*

PAPLITIMAS Afrika, Giro miškas (Šiaurės vakarų Indija)

DYDIS Kūno ilgis su uodega iki 3 m

JAGUARAS

Jis yra kiek trumpesnis už leopardą, bet stipriau sudėtas ir gali sverti iki 150 kg. Jaguaro kailis gražiai dėmėtas, todėl 20 amžiaus šeštame ir septintame dešimtmetyje buvo labai medžiojamas. Jaguarai dažniausiai gyvena miškuose ir pelkėse. Skirtingai nuo daugumos kačių, jaguarai yra geri plaukikai ir atrodo, kad jiems patinka vandenyje. Dažnai medžioja upių pakrantėse, užpuldami ūdras, vėžlius ir netgi dideles gyvates. Jaguarai gali žudyti ir žmones, tačiau tokie užpuolimai yra reti, nes šios katės žmonių vengia.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Panthera onca*

PAPLITIMAS Centrinė Amerika, Pietų Amerika; nuo Meksikos iki Argentinos

DYDIS Kūno ilgis su uodega iki 2,6 m

LEOPARDAS

Šis lankstus margas gyvūnas yra viena geriausiai prisitaikiusių didžiųjų kačių. Jis gyvena labai įvairiame biotope, nuo žole apaugusio retmiškio ir dykumų iki kalnų šlaitų. Maitinasi daugiausiai naktimis, o grobį, užuot vaikęsis, puola iš arti. Leopardai gerai laipioja. Jie dažnai įsitempia grobį į medį, kad jo nepavogtų maitėdos. Jie tokie stiprūs, kad gali pakelti už save sunkesnį grobį.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Panthera pardus*

PAPLITIMAS Afrika, Vidurinieji Rytai, Centrinė ir Pietinė Azija

DYDIS Kūno ilgis su uodega iki 3 m

Leopardo patelė neša jauniklį

SNIEGINĖ PANTERA (IRBIS)

Apie sniegin panterą yra žinoma mažiau negu apie daugumą kitų didžiųjų kačių, kadangi jos gyvena kalnuose iki 6000 m aukštyje. Jų kailis pilkas, minkštas ir labai storas, o uodega ypač ilga. Norėdama sulaikyti šilumą pantera ja apsivynioja kūną. Snieginė pantera medžioja dieną. Ji puola įvairius laukinius gyvūnus ir naminius gyvulius. Kartais sniegines panteras užmuša fermeriai, be to, jas medžioja dėl kailio. Niekas tiksliai nežino, kiek laisvėje liko šių didingų kačių, tačiau jų gali būti likę apie 5000.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Panthera uncia*

PAPLITIMAS Centrinė Azija

DYDIS Kūno ilgis su uodega iki 2,3 m

TIGRAS

Katinių šeimai priklauso daug gerų medžiotojų, bet iš visų didžiausias ir stipriausias yra tigras. Didžiausias suaugusio patino svoris yra daugiau kaip trečdalis tonos. Kaip ir leopardai, tigrai dažniausiai medžioja naktį. Nežiūrint milžiniško dydžio, jie gali sėlinti prie aukos visai be garso ir puola iš visai arti. Jie stveria aukas priekinių kojų nagais ir jas nužudo perkąsdami gerklę. Tigrai gali būti pavojingi ir žmogui. Jie yra nužudę daug žmonių, ypač tose vietose, kur žmonės ardo jų gyvenamąją aplinką. Pastaraisiais metais pasaulinė tigro populiacija sumažėjo, daugiausia dėl nelegalios medžioklės. Dabar laisvėje greičiausiai liko mažiau nei 7000 tigrų.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Panthera tigris*

PAPLITIMAS Pietų ir Pietryčių Azija, Rytų Sibiras

DYDIS Kūno ilgis su uodega iki 3,75 m

RUONIAI, JŪRŲ LIŪTAI IR LAMANTINAI

Ruoniai ir jūrų liūtai yra plėšrūs gyvūnai, didžiąją gyvenimo dalį praleidžiantys vandenyje. Nors jauniklius veda sausumoje, jūroje jie gali išbūti po kelias savaites. Vietoj kojų jie turi plaukmenis, puikiai plaukioja ir nardo, minta daugiausia žuvimis. Lamantinai kitaip dar vadinami sirenomis. Jie minta augalais ir visą gyvenimą praleidžia vandenyje. Ruonių ir jūrų liūtų yra apie 34, o lamantinų – 4 rūšys. Ruoniai gali išgyventi arktiniuose vandenyse, o lamantinai gyvena tik šiltose vietose.

VIRŠUJE *Jūrų leopardo snukis neįprastai ilgas, todėl jis gali žandais sugriebti suaugusį pingviną.*

ILGASNUKIS (PILKASIS) RUONIS

Sausumoje ilgasnukis ruonis yra nerangus gyvūnas, žeme nevikriai velkantis kūną. Vandenyje jis visai kitoks – greitas ir grakštus plaukikas, galintis panerti į 75 m gylį. Kaip ir visi tikrieji ruoniai, ilgasnukis ruonis plaukia tik užpakalinių plaukmenų dėka, juos išskleisdamas ir vėl sudėdamas kartu, lyg plodamas rankomis. Ilgasnukių ruonių jaunikliai paprastai gimsta tarp rugsėjo ir kovo mėnesio neprieinamose uolose ir paplūdimiuose. Tik gimusių jauniklių kailis yra minkštas ir baltas, tačiau greit jiems išauga naujas pilkas kailis ir jie leidžiasi paskui motiną į jūrą.

Suaugusio ilgasnukio ruonio kailis dėmėtas

Jauno ilgasnukio ruonio kailis švelnus, kreminės spalvos

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Halichoerus grypus*

PAPLITIMAS Atlanto vandenyno šiaurinė dalis

DYDIS Kūno ilgis iki 3,3 m

PIETINIS JŪRŲ DRAMBLYS

Ruonių patinai dažnai yra didesni už pateles, tačiau taip pietinio jūrų dramblių lyčių skirtumas yra didesnis negu kitose rūšyse. Patinas gali sverti net 3500 kg – 4 kartus daugiau negu patelė. Jūrų dramblio patinui didelis kūno svoris padeda kovoti su varžovais dėl patelės dauginimosi sezono metu. Susitikę akis į akį, jie pakyla ir trenkiasi dantimis. Laimėtojas suburia patelių haremą ir tampa visų jauniklių tėvu. Jūrų drambliai taip vadinami dėl savo dydžio, o taip pat dėl išsipūtusios, panašios į straublį patino nosies.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Mirounga leonina*

PAPLITIMAS Pietinio vandenyno ir gretimų jūrų šaltieji vandenys

DYDIS Kūno ilgis iki 4,9 m

JŪRŲ LEOPARDAS

Šis lieknas, aštriais dantimis ir stipriais žandikauliais ruonis yra vienas iš didžiausių ir žiauriausių Pietų vandenyno plėšrūnų. Jis minta žuvimis, kriliu ir netgi kitais ruoniais, tačiau dažniausiai gaudo pingvinus. Jūrų leopardai jūroje netoli pingvinų kolonijų tykoja ir čiumpa į vandenį įlipusius pingvinus. Užmušdamas purto pingviną į šonus, o paskui arba suėda jį gabalais, arba praryja visą.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Hidrurga leptonyx*

PAPLITIMAS Pietų vandenynas

DYDIS Kūno ilgis iki 3,5 m

APAČIOJE *Išpūtęs nosį pietinio jūrų dramblio patinas riaumoja ant savo varžovo dauginimosi paplūdimyje.*

KALIFORNIJOS JŪRŲ LIŪTAS

Jūrų liūtai primena ruonius, tačiau jie daug geriau juda sausuma. Jų priekiniai plaukmenys yra pakankamai stiprūs ir išlaiko kūno svorį pakilus nuo žemės, o užpakaliniai plaukmenys pasisuka į priekį ir eina lyg kojos. Užuot vilkdamiesi kaip tikrieji ruoniai, jūrų liūtai gali beveik šuoliuoti. Žinomos 5 jūrų liūtų rūšys. Geriausiai žinomi blizgantys juodi Kalifornijos jūrų liūtai, nes jie lengvai prijaukinami ir dresuojami. Laisvėje Kalifornijos jūrų liūtai gyvena uolėtose pakrantėse, minta žuvimis ir kalmarais.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Zalophus californianus*

PAPLITIMAS Kalifornija (JAV), Galapagų salos

DYDIS Kūno ilgis iki 2,2 m

KERGELENO JŪRŲ LOKYS

Daugumos ruonių kailis trumpas ir šiurkštus. Kergeleno jūrų lokys skiriasi tuo, kad jų kailyje yra storas ir minkštas poplaukio sluoksnis. Poplaukis nepraleidžia vandens ir sulaiko šilumą. Žinomos 9 jūrų lokių rūšys, kurios dažniausiai sutinkamos Pietų pusrutulyje. Plačiausiai paplitęs Kergeleno jūrų lokys gyvena piečiau už kitus ir dauginasi pačiame Antarkties pakraštyje esančiose salose. Vienu metu šiuos jūrų lokius medžiojo dėl jų kailių ir jie buvo beveik išnykę. Dabar jie saugomi ir populiacija žymiai pagausėjo.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Arctocephalus gazella*

PAPLITIMAS Pietų vandenynas

DYDIS Kūno ilgis iki 1,9 m

VĖPLYS

Po jūrų dramblio vėplys yra antras pagal dydį jūrų žinduolis, išlipantis ant kranto veistis. Vėpliai maitinasi šaltuose tolimosios šiaurės vandenyse. Patinams būdingos dvi didelės žemyn nukreiptos iltys. Vienu metu buvo manoma, kad vėpliai naudojasi iltimis maitindamiesi, tačiau dabar dauguma mokslininkų mano, kad iltys rodo vėplio statusą kovojant dėl galimybės daugintis. Vėpliai minta daugiausia moliuskais, juos sugriebdami, o vėliau išspjaudami tuščias kriaukles.

Vėplio patinas demonstruoja durklo formos iltis

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Odobenus rosmarus*

PAPLITIMAS Arkties vandenynas ir jį supančios jūros

DYDIS Kūno ilgis iki 3,5 m

PAČIAME VIRŠUJE *Paprastojo ruonio (Phoca vitulina) patelė guli ant kranto prie savo jauniklio Atlanto vandenyno šiaurėje.* VIRŠUJE *Viduržemio jūros ruonis vienuolis (Monachus monachus) yra vienas rečiausių jūrinių žinduolių visame pasaulyje.*

APAČIOJE *Amerikos naguotasis lamantinas žaismingai kanda savo partneriui į plaukmenų. Lamantinų burna didelė, jie gali sverti apie pusę tonos. Jie minta augalais.*

AMERIKOS NAGUOTASIS LAMANTINAS

Iš tolo šis nykstantis gyvūnas primena milžinišką ruonį, tačiau nuo ruonių skiriasi net keliomis ypatybėmis. Vietoj užpakalinių plaukmenų lamantinai turi irklišką uodegą, o jų burna ir žandikauliai skirti ne žuvims gaudyti, o ėsti povandeninius augalus. Lamantinai gyvena upėse bei pakrantės lagūnose ir niekad neišlipa į krantą. Dieną jie dažnai praleidžia snausdami netoli vandens paviršiaus , o maitinasi naktį. Jie sunkiai pastebimi, todėl vietose, kur daug valčių, miegantys lamantinai dažnai sužeidžiami susidūrę su jomis.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Trichechus manatus*

PAPLITIMAS Meksikos įlanka, Karibų jūra; nuo Floridos iki Gvianos

DYDIS Kūno ilgis iki 4 m

Drambliai

Abi dramblių rūšys – azijinis ir afrikinis drambliai – iš kitų gyvūnų išsiskiria milžinišku dydžiu ir straubliu. Dramblio straublys – tai ilga, lanksti nosis su pačiame gale esančiomis šnervėmis. Ja dramblys kvėpuoja ir atlieka kitas užduotis – įsiurbia vandenį ir juo apsipurškia, nuplėšia lapus nuo šakų ir švelniai pastumia jauniklį. Drambliai yra augalėdžiai. Kiekvieno jų žandikaulio gale yra keli dideli, plokšti dantys. Drambliai minta įvairiu augaliniu maistu, o norėdami pasiekti aukštai esančius lapus, netgi nuverčia medžius. Drambliai yra protingi ir draugiški. Tai vieni ilgiausiai laisvėje gyvenančių gyvūnų. Jų amžius dažnai siekia 70 metų.

Iltys

Dramblio galvos skerspjūvis, rodantis ilties formavimąsi

Dramblio iltys – tai specializuoti dantys. Jos auga už burnos ribų ir gali būti užlinkusios aukštyn, žemyn, o kartais būna tiesios. Iltys auga per visą dramblio gyvenimą, dažnai išlinkdamos ar susisukdamos spirale. Dramblių iltys iš visų gyvūnų didžiausios ir labai įvairiai pritaikomos. Drambliai jomis kasdami pasiekia vandenį, nuplėšia nuo medžių kamienų žievę ir nuveja varžovus bei plėšrūnus. Kai kurie gyvūnai, kaip ir drambliai, naudojasi iltimis kaudamiesi dauginimosi sezono metu. Taip daro vėplių patinai ir narvalai. Besikaunantieji retai kada sužeidžia vienas kitą, tačiau kai iltimis puolami kiti gyvūnai, pasekmės gali būti mirtinos.

VIRŠUJE *Azijinis dramblys apsipurškia vandeniu įbridęs į upę. Drambliai gerai plaukioja, o esant galimybei – reguliariai maudosi. Seklumose jie dažnai vartosi nuo šono ant šono.*

Azijinis dramblys

Azijiniai drambliai yra mažesni už afrikinius dramblius. Jų kūno forma kiek skiriasi nuo afrikinių dramblių: nugara išlenkta, mažesnės ausys, o ant straublio tik viena panaši į pirštą išauga. Azijiniai drambliai daugiausia gyvena miškuose, misdami žole ir lapais. Kaip ir afrikiniai drambliai, jie naudojasi straubliu kaip įrankiu, išraudami augalus ar nuplėšdami medžių šakas. Patinų iltys kartais būna didelės, o patelių jos arba mažos, arba ilčių visai nėra. Azijiniai drambliai prijaukinami ir naudojami kaip darbiniai gyvuliai jau daugiau kaip 4000 metų. Nors paskutiniaisiais metais laukinių azijinių dramblių skaičius sumažėjo, jie vis dar gaudomi ir dresuojami.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Elephas maximus*

PAPLITIMAS Indija, Šri Lanka, Pietryčių Azija

DYDIS Kūno ilgis be straublio iki 4 m

Afrikinis dramblys

Afrikinis dramblys yra didžiausias sausumos gyvūnas: stovint jo aukštis ties pečiais siekia 3,7 m. Suaugę patinai gali sverti iki šešių tonų, tai yra apie 80 kartų daugiau už vidutinį suaugusį žmogų. Kasdien jiems reikia suėsti iki 300 kg maisto ir išgerti daugiau nei 100 litrų vandens. Skirtingai nuo azijinių dramblių, afrikinių dramblių nugara nuolaidi, o ausys apvalios. Jų straublyje yra dvi į pirštą panašios ataugos, kuriomis jie lyg pirštais suima daiktus. Patinai ir patelės turi iltis, tačiau patinų iltys yra daug didesnės, dažnai siekia 3 m. Afrikiniai drambliai gyvena miškuose, savanose ir pusdykumose. Bandoje paprastai būna kelios suaugusios patelės ir jų jaunikliai. Dramblių jaunikliai motiną žinda mažiausiai 18 mėnesių, o daugintis pradeda sulaukę 11 ar daugiau metų. Anksčiau drambliai buvo paplitę daugelyje Afrikos vietų, tačiau daugelį bandų sunaikino medžioklė dėl dramblio kaulo. Dabar prekyba iltimis griežtai kontroliuojama, tačiau drambliai vis dar tebėra nelegaliai medžiojami.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Loxodonta africana*

PAPLITIMAS Afrika, į pietus nuo Sacharos dykumos

DYDIS Kūno ilgis be straublio iki 4,5 m

DAMANAI

Trumpu kūnu ir trumpomis kojomis damanai savo išvaizda panašūs į graužikus. Tačiau nuo graužikų jie daug kuo skiriasi ir, kaip nebūtų keista, biologai mano, kad artimiausi damanų giminaičiai gali būti arba kanopiniai gyvūnai, arba drambliai. Damanai gerai laipioja. Jie gyvena uolėtose vietose arba miškuose. Jų trumpi pirštai baigiasi plokščiais nagais, o pliki padai padeda gerai sugriebti. Damanai yra augalėdžiai. Priklausomai nuo gyvenamosios vietos jie maitinasi dieną arba naktį. Damanų yra 7 rūšys, sutinkamos Afrikoje ir Pietvakarių Azijoje.

VIRŠUJE *Kad išgyventų, uolų damanams reikalinga priebėga, nes jie sunkiai ištveria didelį karštį ir šaltį. Šis uolų damanas šildosi saulėje ant uolų atbrailos.*

Iltys gali būti naudojamos kaip pavojingas ginklas

KAIRĖJE *Afrikinio dramblio patinas eina išplėtęs ausis. Šis elgesys rodo, kad dramblys pajuto pavojų ir norėtų apsižiūrėti.*

KAPO (UOLŲ) DAMANAS

Šis judrus ir smalsus gyvūnas yra įprastas Afrikos lygumose, kur gyvena tarp riedulių krūvų. Jie maitinasi dienomis, ėda žolę bei krūmų lapus, kartais pasilipdami ant šakų, kad pasiektų jauniausius ūglius. Damanai gyvena iki 50 individų dydžio grupėmis, kurios naktį dažnai susiglaudžia, kad būtų šilčiau. Kapo damanai turi daug priešų – erelių, leopardų ir gyvačių, tačiau būdami netoli žmonių jie gali pasisavinti maisto likučius.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Procavia capensis*

PAPLITIMAS Arabijos pusiasalis, Rytų ir Pietų Afrika

DYDIS Kūno ilgis iki 45 cm

MIŠKINIS DAMANAS

Miškinis damanas yra aktyvus naktį ir yra dažniau girdimas negu matomas. Sutemus miške girdėti jo kraują stingdantis balsas. Jis dažnai maitinasi kelių metrų aukštyje, galiniais dantimis sugriebdamas ir nuplėšdamas augalus. Kaip ir uolų damanai, miškiniai damanai yra daugiausia rudi. Kūno užpakalinėje dalyje yra baltų plaukų kuokštelis, pakeliamas susijaudinus.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Dendrohyrax arboreus*

PAPLITIMAS *Rytų ir Pietų Afrika*

DYDIS Kūno ilgis iki 60 cm

DEŠINĖJE *Miškiniai damanai kasdien gali suėsti tiek maisto, kiek sveria trečdalis jų kūno.*

Arkliai, raganosiai ir tapyrai

Yra 4 rūšys arklių, raganosių 5 rūšys raganosių ir 4 rūšys tapyrų. Tai tvirtai sudėti žolėdžiai, kurių ilgos kojos baigiasi pirštus dengiančiomis kanopomis. Arkliai gyvena atvirose vietose, o tapyrai miškuose. Didžiausios raganosių rūšys gyvena atvirose žole apaugusiose vietose, o mažiausios – miškuose. Kai kurios arklių rūšys yra vis dar dažnos, tačiau tapyrus ir raganosius neigiamai paveikė medžioklė ir miškų naikinimas.

VIRŠUJE *Didelėmis ausimis Afrikos laukiniai asilai klausosi, ar nėra pavojaus.*

APAČIOJE *Pasaulyje beliko tik apie 1000 Prževalskio arklių.*

Laukinis (Prževalskio) arklys

Daugelis laukinių arklių yra palikuonys tų, kurie pabėgo nuo žmogaus. Prževalskio arklys yra visai kitoks, nes jis iš prigimties laukinis. Jo kailis rudas, statūs juodi karčiai ir juoda uodega. Šios rūšies ateitis yra neužtikrinta. Šiuos arklius medžioja, be to, daugumą jiems tinkamų biotopų yra užėmę naminiai arkliai. Dabar beveik visi Prževalskio arkliai yra laikomi zoologijos soduose, tačiau kai kurie paleisti į laisvę.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Equus ferus*

PAPLITIMAS Mongolija, Kinija

DYDIS Kūno ilgis be uodegos iki 2 m

Afrikos laukinis asilas

Šis pilkai rudas gyvūnas yra naminio asilo protėvis. Jis panašus į asilą, tačiau yra lengviau sudėtas, o jo kojos ruožuotos. Afrikos asilai gyvena karštose, sausose vietose, iki 50 individų dydžio bandomis. Jų savigyna paremta greičiu, nors jie gali ir stipriai spardytis. Laukiniai Afrikos asilai dabar yra visai reti, tačiau daugelyje pasaulio šalių laisvai gyvena iš nelaisvės pabėgę asilai.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Equus africanus*

PAPLITIMAS Šiaurės Afrika

DYDIS Kūno ilgis be uodegos iki 2 m

Stepinis zebras

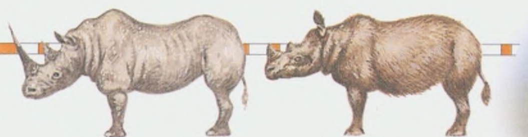
Platūs juodi ir balti dryžiai daro stepinį zebrą vienu žinomiausių Afrikos gyvūnų. Jie gyvena atvirose žole apaugusiose vietose išsibarstę bandomis, kuriose būna šimtai gyvūnų. Kaip ir kitų arklių, jo išgyvenimas priklauso nuo greičio. Zebrai gali bėgti iki 40 km/val greičiu. Iš 3 zebrų rūšių stepinis zebras lengvai atpažįstamas, nes tik jo vieno papilvė dryžuota.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Equus burchelli*

PAPLITIMAS Rytų ir Pietų Afrika

DYDIS Kūno ilgis be uodegos iki 2,4 m

KAIRĖJE *Kodėl zebrai dryžuoti – neaišku. Dryžiai gali būti žymėmis, leidžiančiomis zebrams pažinti vienas kitą ir laikytis bandoje. Visi šie gyvūnai yra stepių zebrai.*

Baltasis raganosis *(Ceratotherium simum)*

Sumatros raganosis *(Dicerorhinus sumatrensis)*

Juodasis raganosis *(Diceros bicornis)*

Javos raganosis *(Rhinoceros sondaicus)*

VIRŠUJE *Raganosiai gyvena Afrikoje ir Azijoje. Tarp savęs skiriasi dydžiu, ragų skaičiumi ir odos dariniais.*

BALTASIS RAGANOSIS

Po dramblių, baltieji raganosiai yra didžiausi sausumos gyvūnai. Jie minta žole, turi plačią burną ir du ragus. Patinai gali sverti 3-6 tonas – 4 kartus daugiau už šeimos automobilį. Jie mato blogai, tačiau gerai girdi ir uodžia. Baltieji raganosiai yra taikūs gyvūnai, ir, užuot puolę, jie bėga nuo žmonių. Deja, to jiems nepakanka, kad apsisaugotų nuo brakonierių, kurie medžioja raganosius ir parduoda jų ragus. Dabar liko turbūt mažiau negu 7000 baltųjų raganosių.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Ceratotherium simum*

PAPLITIMAS Pietryčių Afrika ir Afrikos tropinio klimato juosta

DYDIS Kūno ilgis be uodegos iki 4,2 m

JUODASIS RAGANOSIS

Skirtingai nuo baltojo, juodasis raganosis minta medžiais ir krūmais. Maistą jis ima lanksčia, į viršų nukreipta lūpa. Juodasis raganosis yra agresyvesnis už baltąjį. Užuot bėgęs nuo pavojaus jis dažnai puola jo link. Šie raganosiai, matyt, yra visame pasaulyje greičiausiai nykstantys stambieji žinduoliai. 20 amžiaus septinto dešimtmečio pradžioje juodųjų raganosių buvo apie 100 000, o po keturių dešimtmečių jų skaičius sumažėjo iki maždaug 2000. Įkurta kovos su brakonieriais tarnyba, nes be jos šie raganosiai tikriausiai išnyktų.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Diceros bicornis*

PAPLITIMAS Pietų Afrika ir Afrikos tropinio klimato juosta

DYDIS Kūno ilgis be uodegos iki 3,7 m

ŠARVUOTASIS RAGANOSIS

Šio raganosio oda plika, labai stora ir atrodo kaip šarvai. Ji kabo sunkiomis klostėmis ir turi nedidelių iškilimų. Šis raganosis turi vieną trumpą ragą, gyvena žole apaugusiose pelkėse, minta lapais, šakomis ir vaisiais. Kaip ir Afrikos raganosiai, ši rūšis yra brakonierių taikiklyje, todėl nacionaliniuose parkuose šarvuotuosius raganosius saugo ginkluoti sargybiniai.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Rhinoceros unicornis*

PAPLITIMAS Nepalas, Indijos šiaurinė dalis

DYDIS Kūno ilgis be uodegos iki 3,8 m

VIRŠUJE *Šarvuotasis raganosis gali sverti 2 tonas, o puldamas gali būti pavojingas.*

BALTALIEMENIS TAPYRAS

Tapyrai sutinkami dviejose visiškai izoliuotose pasaulio dalyse – Pietryčių Azijoje ir Pietų Amerikoje. Jų kūnas panašus į kiaulės, galva ilga, snukis mėsingas. Baltaliemenis tapyras yra vienintelė juodos ir baltos spalvos rūšis, gyvenanti Pietryčių Azijoje. Jo snukis toks ilgas, kad tapyras gali kaip dramblys siekti maisto. Baltaliemeniai tapyrai maitinasi sutemus, dažniausiai likdami arti vandens. Jaunikliams būdingos baltos juostos ir dėmės, padedančios pasislėpti miško paklotės fone.

VIRŠUJE *Baltaliemeniai tapyrai gyvena tankiuose tropiniuose miškuose – greitai nykstančioje buveinėje*

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Tapirus indicus*

PAPLITIMAS Pietryčių Azija

DYDIS Kūno ilgis be uodegos iki 2, 5 m

KANOPINIAI ŽINDUOLIAI

Kanopa – tai pirštas, pajėgiantis išlaikyti gyvūno svorį. Jos stipri viršutinė dalis yra sudaryta iš keratino (tos pačios medžiagos randama raguose). Kanopa yra masyvi ir kieta, leidžianti gyvūnui gerai atsispirti į žemę ir išvystyti didelį greitį. Biologai skirsto kanopinius į 2 grupes. Didesniajai priklauso kiaulės, kupranugariai, elniai, žirafos ir antilopės (p. 286-303). Šie gyvūnai dar vadinami porakanopiais, nes jų kanopos per vidurį yra padalytos pusiau. Kitai grupei priklauso arkliai, raganosiai ir tapyrai. Šie gyvūnai turi neporinį kanopų skaičių, nuo vienos iki penkių.

Arklio kanopa yra ant vieno piršto

KIAULĖS, PEKARIAI IR BEGEMOTAI

Kiaulės ir pekariai – tai protingi, prisitaikantys gyvūnai. Jų priskaičiuojama 11 rūšių. Laukinės kiaulės paplitusios Europoje, Afrikoje bei Azijoje, o pekariai – Šiaurės ir Pietų Amerikoje. Jie gyvena miškuose ar atvirose žole apaugusiose vietose, o maitinasi plokščiais snukiais rausdami žemę. Skirtingai nuo kitų kanopinių, šie gyvūnai minta ne vien tik augalais. Jie dažnai ėda smulkius gyvūnus ir dvėseną. Abi begemotų rūšys sutinkamos Afrikoje. Begemotai minta augalais ir didžiąją dienos dalį dykinėja vandenyje ar purve.

ŠERNAS

Šis miško gyvūnas yra naminių kiaulių protėvis, tačiau savo išvaizda nuo kiaulių labai skiriasi. Šernas apaugęs šeriais, jo akys mažos, o kojos stiprios. Patinai turi dvi poras neilgų ilčių, kuriomis užpulti ginasi nuo priešų. Šernai gyvena pavieniui arba nedidelėmis bandomis. Maitinasi jie paprastai naktį. Iš lapų susuktuose lizduose šernės atveda iki 10 dryžuotų šerniukų.

Šernas žieminiu kailiu

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Sus scrofa*

PAPLITIMAS Europa, šiaurinė Afrika, Azija

DYDIS Kūno ilgis be uodegos iki 1,7 m

KRŪMYNŲ KIAULĖ

Dauguma laukinių kiaulių yra pilkos, o ši rūšis – ryškių spalvų. Jos galva juoda ir balta, šonai ir kojos apaugusio raudonais plaukais, o per nugarą eina balti karčiai. Krūmynų kiaulės gyvena miškuose ir pelkėtose vietose, maitinasi ir naktį, ir dieną. Kai kur Afrikoje jos pridaro žalos užpuldamos pasėlius.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Potamochoerus porcus*

PAPLITIMAS Afrika į pietus nuo Sacharos dykumos, Madagaskaras

DYDIS Kūno ilgis be uodegos iki 1,5 m

DEŠINĖJE *Babirusa galanda apatines iltis, trindama jas į medžius. Jos viršutinės iltys gali siekti daugiau kaip 25 cm, tačiau dažniausiai būna bukos.*

APAČIOJE *Karpuotis atsivėsina voliodamasis purve. Tai labai sveika jo odai.*

KARPUOTIS

Karpuotis yra labai neįprastas kiaulių šeimos atstovas – jo kailis netvarkingas, snukis gumbuotas. Tačiau jis yra pats stipriausias.

Jėgos ir budrumo dėka jis gali išgyventi atvirose, žole apaugusiose vietose, nors ten yra plėšrūnų. Karpuočiai daugiausia minta žole, kurią dažnai ėda atsiklaupę ant kelių. Pavojaus atveju jie bėga slėptis urvuose ar tarp uolų, tačiau, jei reikia, ginasi iltimis. Dauginimosi sezono metu karpuočių patinai, mušdamiesi galvomis, naudoja iltis. Šios kovos nėra tokios pavojingos, kaip atrodo, kadangi stora, karpota oda apsaugo gyvūnus nuo sužeidimų.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Phacochoerus aethiopicus*

PAPLITIMAS Afrikos tropinio klimato juosta ir Pietų Afrika

DYDIS Kūno ilgis be uodegos iki 1,4 m

BABIRUSA

Šios retos Pietryčių Azijos laukinės kiaulės iltys yra labai neįprastos. Patino apatinės iltys auga iš snukio šonų, o viršutinė pora – tiesiai pro snukio viršų. Išaugusios ilgesnės iltys nulinksta atgal, babirusos akių link. Babirusa gyvena miškuose prie upių, maitinasi dieną.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Babyrousa babyrussa*

PAPLITIMAS Filipinai

DYDIS Kūno ilgis be uodegos iki 1,1 m

APYKAKLĖTASIS PEKARIS

Pekariai – tai maži, į kiaules panašūs gyvūnai šeriuotu kailiu ir plonomis kojomis. Jie gyvena didelėmis klajojančiomis bandomis, minta įvairiu maistu – nuo vabzdžių ir sėklų iki dygliuotų kriaušių stiebų. Lyginant su kai kuriomis kiaulėmis, jų iltys yra trumpos, tačiau jos vis tiek tinka užpuolimui atremti. Apykaklėtieji pekariai taip vadinami dėl baltos juostos apie kaklą. Tai viena labiausiai paplitusių rūšių ir vienintelis pekaris, į šiaurę paplitęs iki pat JAV. Nors ir medžiojama maistui, ši rūšis gamtoje dar klesti.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Tayassu tajacu*

PAPLITIMAS Šiaurės Amerika, Centrinė Amerika, Pietų Amerika; nuo Arizonos iki Argentinos

DYDIS Kūno ilgis be uodegos iki 90 cm

DIDYSIS BEGEMOTAS

Didysis begemotas yra vienas didžiausių Afrikos žinduolių. Jo statinės formos kūnas gali sverti daugiau kaip 3 tonas. Dideliuose apatiniuose žandikauliuose stirkso pora ilčių, kurių ilgis gali siekti 50 cm. Šios iltys yra tokios stiprios, kad gali prakąsti valties šoną. Nežiūrint tokios ginkluotės, begemotas yra žolėdis. Dieną jis vartosi vandenyje ar dumble, o vakare patraukia maitintis. Begemotų kojos plėvėtos, o šnervės uždaromos. Po vandeniu jie išbūna daugiau kaip 15 minučių. Jų oda yra neįprastai plona, tačiau ją nuo saulės saugo riebus raudonas skystis. Sausuma begemotai maitintis nueina iki 5 km, o kas naktį vidutiniškai suėda iki 40 kg maisto. Patelės gimdo sausumoje, ir kasmet paprastai atveda po 1 jauniklį.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Hippopotamus amphibius*

PAPLITIMAS Afrika, į pietus nuo Sacharos dykumos

DYDIS Kūno ilgis be uodegos iki 4 m

VIRŠUJE *Begemotai lengvai plūduriuoja, bet plaukia lėtai. Panirę jie dažnai eina upės dugnu.*

Begemoto koja su keturiais plėvėtais pirštais

Apatiniame begemoto žandikaulyje yra didelės iltys

APAČIOJE *Mažojo begemoto oda atrodo riebaluota, nes ją dengia drėgmę išlaikantis slidus skystis.*

MAŽASIS BEGEMOTAS

Skirtingai nuo didžiojo begemoto, šis retas gyvūnas gyvena Afrikos tropinio klimato juostos miškuose. Jis panašus į miniatiūrinę didžiojo begemoto kopiją, tačiau jo burna siauresnė, o kūnas – lieknesnis. Mažieji begemotai minta lapais ir nukritusiais vaisiais. Aktyvūs naktį. Nuo pavojaus slėptis jie bėga į vandenį, tačiau daugiausia laiko praleidžia sausumoje.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Hexaprotodon liberiensis*

PAPLITIMAS Vakarų Afrikos tropinio klimato juosta

DYDIS Kūno ilgis be uodegos iki 1,7 m

KUPRANUGARIAI IR JIEMS GIMININGOS RŪŠYS

Šios šeimos atstovai gyvena dviejose skirtingose pasaulio dalyse. Kupranugariai gyvena Afrikoje ir Azijoje, o guanakai ir vikunijos – Pietų Amerikoje. Jiems būdingas ilgas kaklas, skelta viršutinė lūpa ir tik du kojų pirštai. Kupranugariai gyvena vietose, kur dieną gali būti sausa ir karšta, o naktį – žvarbiai šalta. Guanakai ir vikunijos gyvena aukštai kalnuose, kur oras labai retas. Iš pradžių laisvėje jų buvo keturios rūšys, tačiau visos jos tapo domestifikuotos, nors ir ne tuo pačiu metu.

APAČIOJE *Kaip ir kiti kupranugariai, vienkupriai kupranugariai eidami perkelia abi kaires, o po to abi dešines kojas. Guldamiesi jie pariečia kojas po kūnu.*

Ilgi antakiai apsaugo akis nuo smėlio

Šnervės plyšio formos

Kuproje saugomas ne vanduo, o riebalai

Tankus kailis neleidžia saulei įkaitinti kūno

Kojos ilgos, apvaliomis pėdomis

VIENKUPRIS KUPRANUGARIS

Šiaurės Afrikoje ir Viduriniuose Rytuose vienkupriai kupranugariai nešioja žmones ir jų mantą. Jie prijaukinti daugiau kaip prieš 5000 metų, o nuo to laiko ši rūšis gamtoje išmirė. Vienkupriai gerai prisitaikę gyventi sausose vietose. Ant jų kojų esančios pagalvėlės gerai paskirsto kūno svorį, o šnervės gali būti uždaromos, jei vėjas ima pustyti smėlį. Jie gali iš karto išgerti daugiau kaip 50 litrų vandens, o kuproje esanti riebalų atsarga yra tarsi maisto sandėlis.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Camelus dromedarius*

PAPLITIMAS Kilęs iš Šiaurės Afrikos, Viduriniųjų Rytų; įvežtas į Australiją

DYDIS Kūno ilgis be uodegos iki 3,4 m

DVIKUPRIS KUPRANUGARIS

Skirtingai nuo vienkuprio, dvikupris kupranugaris yra ne geltonas, o rudas ir turi dvi kupras. Jis gyvena Centrinės Azijos dykumose, kuriose žiemą temperatūra būna gerokai žemiau nulio. Kad išgyventų tokiomis sąlygomis, dvikupris kupranugaris rudenį užsiaugina ypač storą kailį, kuris pavasarį vėl nusišeria. Laisvėje dar yra likę keli šimtai dvikuprių, daugiausia Mongolijoje ir Kinijoje, nors dauguma jų yra prijaukinti. Į tarpą tarp kuprų patogu atsisėsti jojant.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Camelus bactrianus*

PAPLITIMAS Centrinė Azija

DYDIS Kūno ilgis be uodegos iki 3 m

VIRŠUJE *Dvikupris kupranugaris žieminiu kailiu. Pavasarį žieminis kailis nusišeria ilgais kuokštais ir kurį laiką gyvūnas atrodo netvarkingai.*

VIKUNIJA

Lyginant su kupranugariais, vikunijos atrodo žaviai. Jų kūnas lieknas, galva panaši į elnio, bet iš tikrųjų jos tvirtesnės, negu atrodo. Vikunijos išgyvena plikuose kalnų šlaituose iki 5000 m aukštyje. Šiame aukštyje yra daug mažiau deguonies negu žemai, tačiau vikunijos vis tiek pajėgia bėgti iki 50 km/val greičiu. Vikunijos gyvena mažomis bandomis, maitinasi žole ir kitokiais augalais. Praeityje jos buvo intensyviai medžiojamos, dabar laisvėje prasitaiko retai

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Vicugna vicugna*

PAPLITIMAS Centriniai Andų kalnai (Pietų Amerika)

DYDIS Kūno ilgis be uodegos iki 1,6 m

GUANAKAS

Guanakas panašus į vikuniją, tačiau didesnis ir tamsesniu kailiu. Jie gyvena Andų kalnuose ir žole apaugusiose Pietų Amerikos lygumose. Šeimyninėje grupėje būna iki 12 individų. Jie greit bėgioja ir gerai plaukioja, o su kupranugariais turi vieną bendrą savybę – guldamasis pirma atsiklaupia, o po to atsigula. Guanako patelės per metus atveda po 1 jauniklį. Praėjus kelioms valandoms nuo gimimo jauniklis bėgioja beveik taip pat greitai, kaip ir motina.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Lama guanicoe*

PAPLITIMAS Pietų Amerika; nuo Peru iki Ugnies Žemės

DYDIS Kūno ilgis be uodegos iki 1,7 m

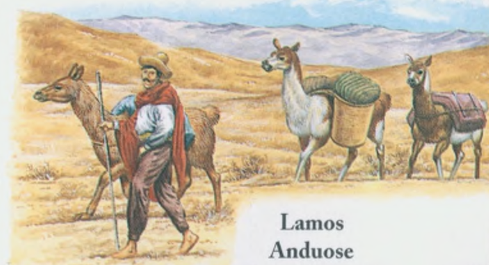
LAMA

Lamos yra prijaukinti guanakai, tik didesniu kūnu ir stipresnėmis kojomis. Jų storas kailis būna rudas, juodas ar baltas. Prieš įvežant į Pietų Ameriką arklius ir asilus lamos buvo vieninteliai gyvūnai, tinkami nešioti maistą ir prekes. Jos taip pat buvo naudojamos mėsai, odai ir plaukams, iš kurių buvo sukamos virvės. Kaip ir guanakas, lama tvirtai stato kojas, dėl to yra idealiai tinkama kelionėms siaurais kalnų takais. Tačiau ji per silpna jodinėti.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Lama glama*

PAPLITIMAS Andų kalnai (Pietų Amerika)

DYDIS Kūno ilgis be uodegos iki 2,2 m

Lamos Anduose

ALPAKA

Kaip ir lamos, alpakos yra prijaukintų guanakų palikuonys. Tačiau jos auginamos ne kaip nešuliniai gyvuliai, o dėl puikių vilnų. Kai kurių alpakų vilnos tokios ilgos, kad beveik siekia žemę. Skirtingai nuo lamų, kurios išgyvena misdamos krūmais, alpakoms reikia žolės, todėl jos laikomos ganyklose.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Lama pacos*

PAPLITIMAS Andų kalnai (Pietų Amerika)

DYDIS Kūno ilgis be uodegos iki 1,4 m

Alpakos ganosi aukštumų ganykloje

DEŠINĖJE *Guanakas yra aukščiausias Pietų Amerikos laukinis žinduolis – jo aukštis yra iki 1,9 m.*

ELNIAI

Elniai yra tarp pasaulyje grakščiausių augalais mintančių gyvūnų. Jų kojos lieknos, kaklas – ilgas, kailis lygios spalvos arba dėmėtas, kanopos porinės. Tai vieninteliai žinduoliai, kuriems auga tikri ragai. Kiekvieną pavasarį tie kauliniai ragai numetami. Jie išauga vien tik patinams, kurie juos naudoja veisimosi sezono metu kovodami dėl patelių. Tikrųjų elnių yra apie 45 rūšis, o elniukų – 4. Jie gyvena miškuose ir atvirose žole apaugusiose vietose beveik visame pasaulyje, išskyrus Australiją.

Kinijos muntjako patinas

KINIJOS MUNTJAKAS

Šis mažas Tolimųjų Rytų elnias gyvena miškingose vietovėse ir miškuose, dažniausiai maitinasi naktį, kai mažiau pavojaus. Patino ragai yra vieni mažiausių tarp elnių– vos 15 cm ilgio. Išgąsdinti Kinijos muntjakai garsiai loja, kartais nenustodami ištisą valandą.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Muntiacus reevesi*

PAPLITIMAS Kilęs iš Kinijos, Taivanio; įvežtas į Šiaurės vakarų Europą

DYDIS Kūno ilgis be uodegos iki 1 m

VIRŠUJE *Kaip ir daugumа elnių, tauriojo elnio patinas kasmet išaugina naujus ragus.* **1.** *Ragų augimas prasideda nuo dviejų kauburėlių kaukolės viršuje.* **2.** *Pradžioje ragus dengia minkšta, kailinė odelė.* **3.** *Ragams augant, ima formuotis jų atšakos.* **4.** *Galiausiai odelė ima luptis ir elnias ją nutrina. Dabar ragų augimas baigtas*

JAVOS ELNIUKAS (KANČILIS)

Elniukai – tropiniuose miškuose bei pelkėse gyvenantys mažyčiai, paslaptingi gyvūnai. Jie ne didesni už kiškį (p.250), liekno kūno, kuproti, pieštuko storio kojomis. Elniukams neauga ragai, tačiau jie turi mažytes žemyn nukreiptas iltis. Nežiūrint pavadinimo, jie turbūt giminingesni ne elniams, o laukinėms kiaulėms. Javos elniukas yra mažiausias iš elniukų ir pats smulkiausias kanopinis žvėris. Jų patelės yra didesnės už patinus, tačiau jų aukštis siekia žmogui iki kelių.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Tragulus javanicus*

PAPLITIMAS Pietryčių Azija

DYDIS Kūno ilgis be uodegos iki 48 cm

DANIELIUS

Tai pats gražiausias elninių šeimos žinduolis visoje Europoje: danieliaus kailis dėmėtas, o ragai platūs, plokščia viršūne. Jis gyvena miškingose vietose, miškuose bei laukuose ir paprastai būna baikštus, tačiau laikomas parkuose maitinasi atvirose vietose. Danielių patelės gyvena padrikomis bandomis, o patinai paprastai laikosi pavieniui. Rudenį, prasidėjus dauginimosi sezonui, konkuruojantys patinai surakindami ragus kovoja dėl valdžios. Vasaros pradžioje patelės veda po vieną jauniklį. Tuoj po gimimo jaunikliai jau gali stovėti, tačiau saugiai slepiasi nuo pašalinių tol, kol pasiekia kelių savaičių amžių.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Dama dama*

PAPLITIMAS Vakarų ir Centrinė Europa

DYDIS Kūno ilgis be uodegos iki 1,7 m

KABARGA

Kabargų yra penkios rūšys ir visos savaip neįprastos. Vietoj ragų patinai turi ilgas, žemyn nukeiptas iltis. Papilvėse jie dar turi maišelį, kuriame gaminasi stipriai kvepianti medžiaga – muskusas. Muskusu kabargos žymi savo teritoriją. Kabargos gyvena kalnuose. Dažniausiai jos maitinasi pavieniui, ėda žolę, samanas ir pumpurus. Kadangi muskusas reikalingas kvepalams gaminti, visoms kabargoms gresia išnykimas. Muskusas gaunamas tik sunaikinus gyvūną, todėl jis brangiai kainuoja.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Moschus chrysogaster*

PAPLITIMAS Centrinė Azija; nuo Afganistano iki Kinijos

DYDIS Kūno ilgis be uodegos iki 1 m

DEŠINĖJE *Du danieliaus patinai surakino ragus kovodami dėl patelės. Nors tokios kovos atrodo pavojingos, priešininkas sužeidžiamas retai, nes pralaimėjęs paprastai pabėga.*

AKSIS

Aksis – plačiausiai paplitęs Indijos elnias. Jo aukštis ties gogu – iki 1 m. Raudonai rudas aksio kailis yra su baltomis dėmėmis. Patinų ragai ilgi, šakoti. Aksiai gyvena iki 200 individų bandomis atvirose miškingose vietose ir žole apaugusiose lygumose. Anksčiau tigrai papjaudavo tūkstančius aksių, bet tigrų sumažėjo, todėl aksius puola rečiau.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Axis axis*

PAPLITIMAS Kilęs iš Pietų Azijos, nuo Nepalo iki Šri Lankos; įvežtas į daug kitų pasaulio šalių.

DYDIS Kūno ilgis be uodegos iki 1,6 m

TAURUSIS ELNIAS (VAPITIS)

Tai vienas plačiausiai pasaulyje paplitusių pasaulio elnių. Jie gyvena miškuose, miškingose vietovėse ir atviruose kalvų šlaituose, minta lapais, pumpurais ir žieve. Tauriojo elnio patinai didesni už pateles. Subrendę turi šiurkščius karčius ir iki 1,5 m ilgio ragus. Rudenį jie baubia varžovus kviesdami į kovą. Taurieji elniai grumiasi ragais, jais stumdami, sukdami, bandydami išvesti varžovą iš pusiausvyros. Jaunikliai gimsta vėlai pavasarį, jų kailis būna dėmėtas, slepiamos spalvos.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Cervus elaphus*

PAPLITIMAS Kilęs iš Šiaurės Amerikos, Europos, Šiaurės Afrikos, Šiaurės Azijos, Tolimųjų Rytų; įvežtas į Naująją Zelandiją

DYDIS Kūno ilgis be uodegos iki 2,6 m

VIRŠUJE *Aksių banda geria iš ežero. Dėmėtas kailis slepia juos saulės apšviestos miško paklotės fone.*

Tauriojo elnio patinas

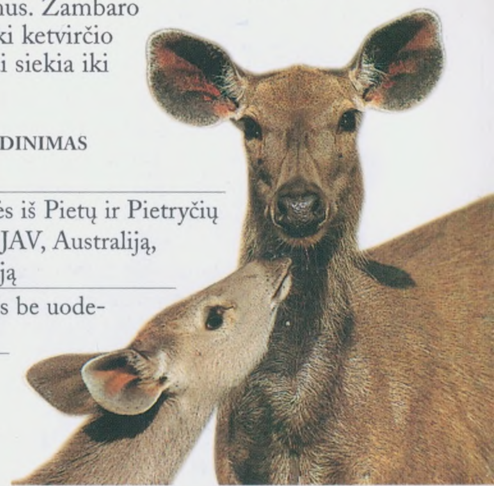
INDIJOS ZAMBARAS

Zambaras – artimas tauriojo elnio giminaitis. Jo kailis tamsiai rudas, o ragai neįprastai stori, su dviem ar trimis atšakomis. Zambarai gyvena miškingose vietose, dažnai kalnų šlaituose, paprastai maitinasi sutemus. Zambaro patinas sveria iki ketvirčio tonos, o jų ragai siekia iki 1 m ilgio.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Cervus unicolor*

PAPLITIMAS Kilės iš Pietų ir Pietryčių Azijos, įvežtas į JAV, Australiją, Naująją Zelandiją

DYDIS Kūno ilgis be uodegos iki 2,4 m

DEŠINĖJE *Nors jauniklis prašosi dėmesio, zambaro patelė įdėmiai klausosi garsų, kuriuos gali skleisti netoli esantis plėšrūnas.*

Briedžio patinas

BRIEDIS

Tai didžiausias pasaulyje elnias. Briedžio patinas gali sverti daugiau negu pusę tonos, o jų plokščių ragų tarpugalis gali siekti 1,8 m. Patelės atrodo panašiai, tik yra smulkesnės, ilgomis galvomis, nukarusia viršutine lūpa ir kabančia po kaklu odos raukšle. Briedžiai gyvena miškingose ir atvirose vietose. Žiemą jie minta ūgliais ir žieve, o vasarą brenda į upes ir ežerus, kur ėda vandens augalus. Suaugę gyvena pavieniui, o briedžiukai lieka su motina apie metus.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Alces alces*

PAPLITIMAS Viso pasaulio tolimoji šiaurė

DYDIS Kūno ilgis be uodegos iki 3 m

DEŠINĖJE *Stirnos patelė ruošiasi maitintis*

APAČIOJE *Davido elniai (Elaphurus davidianus) gyvena Kinijoje, tačiau laikomi parkuose ir zoosoduose.*

Ragų atšakos plačiai išskėstos

Patinų ragai didžiausi

Oda nuo ragų lupasi juostomis

DEŠINĖJE *Šio šiaurinio elnio ragai baigė augti ir nuo jų lupasi oda. Tai vyksta vėlai vasarą ir elniams būna labai sunku, nes besilupančią odą puola kraujasiurbiai vabzdžiai.*

STIRNA

Nors ir būdamos baikščios, stirnos puikiai išgyvena netoli žmonių. Paprastai jos gyvena miškingoje vietovėje, bet maitinasi ir laukuose, maisto ieško peršokdamos sienas ir tvoras. Paprastai stirnos gyvena pavieniui, o maitinasi naktį, kad išvengtų žmogaus. Stirnos patino ragai trumpi ir nusmailėję. Vasarą tiek patelės, tiek patinai yra vienodos smėlinės ar rudos spalvos; žiemą jų kailis patamsėja.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Capreolus capreolus*

PAPLITIMAS Europa

DYDIS Kūno ilgis be uodegos iki 1,3 m

ŠIAURINIS ELNIAS

Tai vienintelė elnių rūšis, kur ragus turi ne tik patinai, bet ir patelės. Jų kanopos primena sniegbačius, neleisdamos kojoms klimpti į sniegą. Tai padeda išgyventi tolimoje šiaurėje, kur sniego kasmet yra iki 6 mėnesių. Skandinavijoje šiaurinių elnių bandos būna kelių tūkstančių individų, o Šiaurės Amerikoje kartais siekia ir 500 000. Vasarą šios bandos klajoja atviroje tundroje, tačiau rudenį patraukia į pietus, miškų link, per dieną įveikdamos iki 100 km atstumą. Šiauriniai elniai minta lapais ir ūgliais, tačiau jie prisitaikė ėsti kerpes – ant medžių ir uolų augančius augalus, panašius į samanas. Europoje ir Sibire šiauriniai elniai buvo prijaukinti daugiau kaip prieš 3000 metų ir vis dar laikomi dėl mėsos ir pieno.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Rangifer tarandus*

PAPLITIMAS Viso pasaulio tolimoji šiaurė

DYDIS Kūno ilgis be uodegos iki 2,2 m

PAMPŲ ELNIAS

Prieš prasidedant ūkininkavimui Pietų Amerikos žole apaugusiose lygumose – pampose – šis elnias buvo labai plačiai paplitęs. Dabar, kai jo biotopuose ganosi naminiai galvijai, elnias kovoja dėl išlikimo. Pampų elnio jaunikliai dėmėti, o suaugę tampa rudi arba pilki. Patinų ragai siauri su dviem ar trim atšakomis. Kaip ir kiti elniai, jie gerai užuodžia, o patinai kvapu žymi teritoriją. Jų kanopose yra kvapiosios liaukos, kurios palieka žymes visur, kur tik elniai vaikšto.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Ozotoceros bezoarcticus*

PAPLITIMAS Pietų Amerika; nuo Brazilijos iki Argentinos centrinės dalies

DYDIS Kūno ilgis be uodegos iki 1,4 m

Baltauodegio elnio patinas ir patelė su jaunikliu

APAČIOJE *Kaip ir daugelio pietų elnių, pampų elnio kvapiosios liaukos yra tiesiai prieš akį ir ant kanopų*

BALTAUODEGIS ELNIAS

Nė vienas kitas elnias nėra prisitaikęs gyventi tokiuose skirtinguose miško biotopuose, kaip šis. Baltauodegiai elniai išgyvena šaltuose Kanados subarktiniuse miškuose, sausuose Meksikos kalnų šlaituose bei drėgname Centrinės ir Pietų Amerikos karštyje. Viena tokio prisitaikymo priežasčių yra ta, kad baltauodegiai elniai minta labai įvairiu maistu – lapais, žieve, nukritusiais vaisiais. Baltauodegio elnio kailis vasarą rausvas, žiemą - pilkas, o pavadinimas kilo nuo balto kailio dėmės pauodegyje. Pavojaus atveju baltauodegis elnias bėga slėptis pakėlęs uodegą. Baltos spalvos atšvaitas yra pavojaus signalas kitiems elniams.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Odocoileus virginianus*

PAPLITIMAS Kilęs iš Šiaurės Amerikos, Centrinės Amerikos, Pietų Amerikos; nuo Kanados iki Brazilijos; įvežtas į Suomiją

DYDIS Kūno ilgis be uodegos iki 2,1 m

PIETINIS PUDU

Pudu – pasaulyje mažiausias elnias. Jų yra tik 2 rūšys ir abi sutinkamos miškingose Andų kalnų papėdėse. Pietinis pudu yra mažesnis –suaugęs gyvūnas sveria 7 kg. Jo kūnas švelnus, panašus į graužiko, kojos trumpos, o miniatiūriniai ragai panašūs į du spyglius. Pietiniai pudu nyksta dėl medžioklės, o taip pat dėl nepaliaujamai mažėjančių miškų.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Pudu puda*

PAPLITIMAS Čilė, Argentina

DYDIS Kūno ilgis iki 70 cm

RAGAI

Elnių ir dykaragių ragai gali atrodyti panašūs, tačiau jie susidaro iš skirtingos medžiagos ir kitaip auga. Elnių ragai yra iš kaulo, kasmet numetami ir vėl atauga. Jie išsivysto iš dviejų kaubrėlių elnio kaukolės viršūnėje. Elnių ragai paprastai būna šakoti, o šakų skaičius didėja kaskartą augant naujai ragų porai. Dykaragių ragai yra iš keratino, kaip ir nagai, kanopos ar plaukai. Jie auga nuo pagrindo; paprastai augimas nesustoja per visą gyvūno amžių. Šie ragai yra tuščiaviduriai ir daug lengvesni negu atrodo. Jie dažnai būna išlinkę, bet niekada neturi atšakų.

Briedžio milžiniški plokšti ragai

ŽIRAFOS IR OKAPIJOS

Šioje žinduolių šeimoje yra 2 rūšys ir abi sutinkamos Afrikoje. Nežiūrint skirtingos kūno formos, žirafa ir okapija turi daug panašių ypatybių. Tai – ilgos kojos, ilgas kaklas bei ypatingai ilgas ir lankstus liežuvis. Jos minta medžių lapais, o abiejų priekinės kojos yra ilgesnės negu užpakalinės, nes tai padeda aukščiau pasiekti. Žirafos ir okapijos ragai trumpi, buki ir apaugę oda.

ŽIRAFA

Žirafa – aukščiausias pasaulyje gyvūnas. Vidutinis žirafos patino aukštis yra apie 5 m, tačiau didžiausių išmatuotų patinų ūgis siekė beveik 6 m. Apie pusę žirafos aukščio sudaro jos kaklas, leidžiantis pasiekti aukštai virš žemės augančius lapus. Žirafos gyvena atvirose miškingose vietovėse, o maistą ima liežuviu. Jų aukštis padeda anksti pastebėti pavojų, tačiau užpultos jos gali mirtinai spirti. Kad galėtų atsigerti, žirafoms tenka išžergti priekines kojas.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Giraffa camelopardalis*

PAPLITIMAS Afrika, į pietus nuo Sacharos dykumos

DYDIS Kūno aukštis iki 5,5 m

Kietos lūpos apsaugo nuo dyglių

Žirafai geriant arba miegant stačiomis kaklas nuleidžiamas žemiau

Priekinėmis kojomis spiriama priešui

VIRŠUJE *Okapija maitinasi dieną. Jos dryžiai suskaido siluetą, todėl žvėris sunkiau pastebimas.*

OKAPIJA

Iki 1901 m. apie okapiją nieko nebuvo nežinoma. Jos taip ilgai liko nežinomos todėl, kad gyvena tankiuose drėgnuose miškuose ir yra retai matomos. Žemyn nuo pečių okapija atrodo kaip ilgakojis arklys. Jos užpakalinės kojos iš šonų yra rudos su baltomis horizontaliomis juostomis. Okapijos kaklas yra labai ilgas, o juodas liežuvis gali pasiekti akis. Okapijos gyvena pavieniui, išskyrus metą, kai rūpinasi jaunikliais.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Okapia johnstoni*

PAPLITIMAS Centrinė Afrika

DYDIS Kūno ilgis iki 1,8 m

ŠAKIARAGINIAI

Šakiaraginiai – atskira žolėdžių gyvūnų šeima. Dėka kanopų ir trumpų, lenktų ragų, jie atrodo lyg elnio ir antilopės hibridai. Skirtingai nuo antilopių ir joms giminingų rūšių, šakiaragiai kasmet numeta ir ataugina ragus.

Šakiaragio patino ragai kreivi

ŠAKIARAGIS

Šakiaragio gamtinė aplinka yra atviros prerijos ir krūmynai, kur greitis yra labai svarbus išgyvenimui. Šakiaragis – greičiausias kanopinis gyvūnas pasaulyje, galintis ilgai bėgti 50 km/val. greičiu, o trumpose atkarpose pasiekiantis virš 80 km/val. Savo lieknomis kojomis jis daro didelius šuolius, o stabdydamas neįprastai purtosi. Šakiaragiams būdingos ryškios rudos ir baltos dėmės, o ragai yra beveik juodi. Ragų viršūnės yra užlinkusios atgal, o patinas dar turi į priekį nukreiptą atšaką. Prieš europiečiams atvykstant į Šiaurės Ameriką prerijose knibždėjo daugiau kaip 30 milijonų šakiaragių. Iki 20 amžiaus trečiojo dešimtmečio pradžios jų skaičius dėl medžioklės ir ūkininkavimo sumažėjo iki 20 000. Dabar šakiaragiai yra saugomi, o populiacijos dydis beveik pasiekė milijoną.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Antilocapra americana*

PAPLITIMAS JAV vakarinė dalis; gretimos Kanados ir Meksikos sritys

DYDIS Kūno ilgis be uodegos iki 1,5 m

KAIRĖJE *Žirafų kailio raštai yra nevienodi ir priklauso nuo vietos. Šios žirafos raštas yra tinklinis. Jame tinklo pavidalo raštą sudaro labai tiesios, blyškios linijos.*

ANTILOPĖS, GALVIJAI IR JIEMS GIMININGOS RŪŠYS

Tai didžiausia kanopinių gyvūnų šeima, joje yra apie 140 rūšių. Laisvėje šių gyvūnų arealas apima didžiąją dalį pasaulio, išskyrus Pietų Ameriką, Australiją ir Naująją Zelandiją. Prijaukintos jų rūšys (galvijai, avys ir ožkos) sutinkamos beveik visur. Dauguma rūšių yra žolėdės, nors kai kurie žolėdžiai minta medžių ir krūmų lapais. Kaip ir kitų kanopinių, šių gyvūnų virškinimo sistema yra sudėtinga. Ji prisitaikiusi suvirškinti celiuliozės turintį maistą. Antilopių jutimo organai gerai išvystyti, jos dažnai gyvena bandomis, todėl greičiau pajunta pavojų ir geriau apsisaugo nuo priešų.

VIRŠUJE *Į nilgau panašiems žinduoliams svarbiausia gerai išsivystę jutimo organai ir greita reakcija. Nilgau dažniausiai maitinasi auštant ir vėlyvą popietę. Jos visada pasirengusios bėgti, jei tik iškyla pavojus. Nilgau gali bėgti iki 50 km/val. greičiu. To pakanka, kad ji pabėgtų nuo leopardo, tačiau tik tada, kai antilopė ima bėgti pirmoji.*

KANA

Šis Afrikos gyvūnas – tai pasaulyje didžiausia antilopė, pačių stambiausių individų svoris beveik siekia toną. Iš tolo ji atrodo kaip blyškios spalvos karvė ar bulius, tačiau jos kojos ilgesnės negu galvijų, ilgesnis kaklas ir siauresnė galva. Kanos ragai tiesūs, glaustai sukti. Ši savybė būdinga ir daugeliui mažesnių antilopių. Kanos minta šakelėmis atvirose vietose, kur auga pavieniai medžiai. Jos ėda lapus, o taip pat kanopomis iškastas šaknis. Kanos lengvai prijaukinamos. Kartais auginamos fermose mėsai ir pienui.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Taurotragus oryx*

PAPLITIMAS Afrikos tropinio klimato juosta

DYDIS Kūno ilgis be uodegos iki 3,5 m

NILGAU

Nilgau – didžiausia Azijos antilopė. Patinai gali sverti 250 kg, o patelės, kaip ir daugumos antilopių, yra mažesnės. Nilgau pečiai nuolaidūs, galva maža, raguoti yra patinai. Jos gyvena dygiakrūmiuose ir uolynuose, laikosi nedidelėmis bandomis. Minta žole ir šakelėmis, kartais pridaro nemalonumų fermeriams užpuldamos laukus, ypač cukranendrių. Nilgau patelė atveda dvynukus paprastai lietingojo sezono pradžioje, kai lengviau susirasti maisto.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Boselaphus tragocamelus*

PAPLITIMAS Indija, Pakistanas

DYDIS Kūno ilgis be uodegos iki 2,1 m

DIDŽIOJI KUDU

Didžiosios kudu ragai tarp Afrikos antilopių yra patys didingiausi. Jų ilgis nuo pamato iki galiukų yra iki 1 m, tačiau dėl spiralinės formos tikrasis ilgis gerokai didesnis. Medžiotojai šias antilopes medžioja dėl trofėjinių ragų. Didžioji kudu gyvena miškingose vietose, maitinasi ir dieną, ir naktį.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Tragelaphus strepsiceros*

PAPLITIMAS Rytų, Centrinė ir Pietų Afrika

DYDIS Kūno ilgis be uodegos iki 2,4 m

AFRIKOS (JUODASIS) BUIVOLAS

Tai vienas sunkiausių ir pavojingiausių Afrikos kanopinių žvėrių.Buivolo patinų ir patelių ragai dideli ir lenkti; patinų ragų susijungę pagrindai sudaro kaulinį skydą. Buivolo patinas gali apversti mašiną, o ragais sužeisti ir netgi užmušti suaugusį liūtą. Afrikos buivolai gyvena savanose ir miškuose. Savanų buivolai yra pilki. Miškuose jie yra mažesni ir rausvo atspalvio. Afrikos buivolai maitinasi prieblandoje ir naktį, pavojų pajusdami gerai išvystytais jutimo organais.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Syncerus caffer*

PAPLITIMAS Afrikos tropinio klimato juosta ir Pietų Afrika

DYDIS Kūno ilgis be uodegos iki 3,4 m

VIRŠUJE *Afrikos buivolai dažnai būna galvijinių varnėnų (p.224) – paukščių, lesančių jų odos parazitus – šeimininkai.*

ATRAJOTOJAI

Žolę ir lapus lengva rasti, tačiau jie sunkiai virškinami. Kai kurie žinduoliai šį maistą skaido keturių skyrių skrandyje ir atrajodami (kramtydami antrą kartą). Tokie gyvūnai vadinami atrajotojais. Jiems priklauso antilopės, naminiai galvijai ir jiems giminingos rūšys, taip pat elniai, žirafos, okapijos ir šakiaragiai. Atrajotojui nurijus maistą jis patenka į du skrandžio skyrius, kur sumaišomas su seilėmis. Mikroorganizmai veikia maistą, skaidydami jį ir gerindami jo virškinimą. Po to gyvūnas porcijomis atryja maistą ir vėl jį kramto – tai vadinama atrajojimu. Prarytas antrą sykį maistas keliauja per likusius du skrandžio skyrius, kur yra virškinamas.

AZIJINIS BUIVOLAS

Šio juosvai pilko azijinio buivolo ragai yra didžiausi iš visų gyvūnų. Didžiausias išmatuotas ragų ilgis siekė virš 4 m. Azijos buivolai gyvena pelkėse ir žole apaugusiose vietose. Jie labai taikūs. Šie buivolai prijaukinti daugiau kaip prieš 5000 metų, todėl dabar laisvėje laukinių buivolų liko nedaug.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Bubalus arnee*

PAPLITIMAS Kilęs iš Pietų ir Pietryčių Azijos; įvežtas į kitas pasaulio dalis, tarp jų Australiją ir Pietų Ameriką

DYDIS Kūno ilgis be uodegos iki 3 m

MAŽASIS BUIVOLAS (ANOA)

Tai mažiausias ir pasaulyje labiausiai nykstantis buivolas. Suaugusio mažojo buivolo aukštis ties pečiais yra mažiau nei 1 m, taigi jis mažesnis už daug elnių. Mažieji buivolai gyvena tropinio klimato juostos miškuose ir lygumų pelkėse. Jų kailis juodas, o ragai kūgio formos, užsukti atgal.

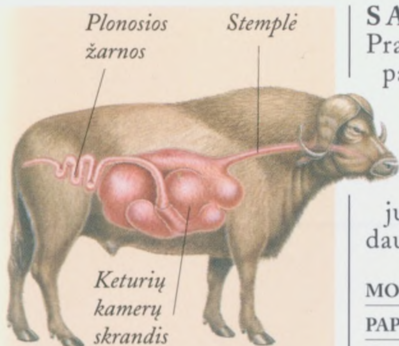
MOKSLINIS PAVADINIMAS *Bubalus depressicornis*

PAPLITIMAS Sulavesio sala (Indonezija)

DYDIS Kūno ilgis be uodegos iki 1,8 m

APAČIOJE *Voliodamasis purvo duobėje azijinis buivolas demonstruoja impozantiškus ragus. Tokio dydžio ragai atrodo sunkūs ir gremėzdiški, tačiau būdami tuščiaviduriai jie yra lengvesni negu atrodo. Kaip ir visų dykaragių ragai, jie auga visą buivolo gyvenimą.*

Afrikos juodojo buivolo keturių kamerų skrandžio sandara

SAOLA

Pranešimas apie šį paslaptingą miškų gyvūną pasirodė 1992 m., kai mokslininkai jį aptiko nuošalioje Vietnamo srityje. Jo kailis tamsiai rudas, o ragai yra tokie kaip orikso (p. 299). Saolos gyvena bandose ir gali būti plačiai paplitusios. Kadangi jų rasta labai nedaug, tai apie juos ne ką daugiau ir žinoma.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Pseudoryx nghetinhensis*

PAPLITIMAS Vietnamas, galbūt Laosas

DYDIS Kūno ilgis be uodegos iki 1,5 m

JAKAS

Jakas gerai prisitaikęs gyventi kalnuose: jo kailis ilgas ir gauruotas, kojos trumpos ir tvirtos. Jakai gyvena Himalajų kalnuose ir gali išgyventi daugiau nei 6000 m aukštyje, tai yra aukščiau, negu kuris nors kitas stambus žinduolis. Nors atrodo nerangiai, jakai puikiai laipioja, netgi tokiose aukštumose, kur dauguma kitų gyvūnų žiopčiotų gaudydami orą dėl deguonies stokos. Jakai buvo prijaukinti daugiau kaip prieš 2000 metų. Dabar naminių jakų yra daug daugiau, negu gyvenančių laisvėje. Jie mažesni už laukinius jakus, ir laikomi mėsai, pienui bei vilnai.

Naminis jakas, nešantis bagažą

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Bos mutus*

PAPLITIMAS Tibetas

DYDIS Kūno ilgis be uodegos iki 3,2 m

BIZONAS

Bizonai kaunasi dauginimosi sezono metu

Iki 1800 m. vidurio, kai atvykėliai iš Europos pasiekė Amerikos didžiąsias lygumas, bizonai buvo vieni gausiausių žolėdžių pasaulyje. Tačiau per kitus 50 metų bizonų buvo sumedžiota tiek daug, kad rūšis beveik išnyko. Laimei, keli šimtai jų išliko ir rūšis išgyveno iki dabar. Lyginant su kitais laukiniais jaučiais, iš priekio bizonai atrodo labai sunkūs, jų pečiai masyvūs ir kuproti, galva didelė. Galvą ir priekinę kūno dalį dengia gauruotas tamsiai rudas kailis, dėl to bizonai atrodo didesni negu yra iš tikrųjų. Bizonai yra bandos gyvūnai. Praeityje jų bandų dydis viršydavo 100 000 individų. Dabar bandos daug mažesnės ir dažniausiai sutinkamos nacionaliniuose parkuose.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Bison bison*

PAPLITIMAS Šiaurės Amerika

DYDIS Kūno ilgis be uodegos iki 3,5 m

STUMBRAS

Stumbrai yra miško gyvūnai. Jie yra kiek smulkesnio sudėjimo negu bizonai, o kailis trumpesnis. Vasarą minta lapais, o žiemą žieve ir ūgliais. Anksčiau stumbrai buvo paplitę visoje Europoje. Dabar jų bandos išliko tik Rytų Europoje, kur dar išliko neliestų miško biotopų.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Bison bonasus*

PAPLITIMAS Lenkija, Baltarusija

DYDIS Kūno ilgis be uodegos iki 3,5 m

DEŠINĖJE *Stumbro galva buka ir sunki, kaip ir bizono. Prieš šimtą metų Europoje stumbrai beveik išmirė, ir išliko tik todėl, kad keli gyvūnai buvo laikomi zoologijos soduose. Dabar stumbrų yra apie 3000. Jie rūpestingai saugomi.*

DIDŽIOJI REDUNKA

Redunkos – tai pelkėse ir šlapiose žole apaugusiose vietose gyvenančios Afrikos antilopės. Jų kailis smėlio spalvos, o patinų trumpi, gūbriuoti ragai į galą nusmailėja. Žinomos 3 redunkų rūšys. Didžioji redunka yra stambiausia, jos aukštis ties pečiais yra iki 95 cm. Kaip ir kitos 2 rūšys, didžioji redunka yra grakšti. Ji bėga aukštai keldama kojas. Išgąsdintos redunkos sušvilpia pro nosį, perspėdamos bandos narius. Sutemus, pajutusios leopardo ar liūto kvapą, redunkos nenustoja švilpti daugiau kaip pusę valandos.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Redunka arundinum*

PAPLITIMAS Centrinė ir Pietų Afrika

DYDIS Kūno ilgis be uodegos iki 1,4 m

DEŠINĖJE *Oriksą lengva pažinti iš kardo formos ragų ir stambių raštų. Lyginant su kitomis antilopėmis, šis gražus gyvūnas puikiai ginasi. Yra atvejų, kai oriksas ragais subadė liūtą.*

APAČIOJE *Atviroje vietoje vandeniniai ožiai paprastai yra saugūs, tačiau į pavojų juos stumia pomėgis vandeniui. Juos dažnai nutveria krokodilai, tykojantys prie vandens pakraščių.*

VANDENINIS OŽYS

Ši tvirtai sudėta Afrikos antilopė ties pečiais yra apie 1,3 m aukščio ir gali sverti daugiau kaip 200 kg. Jo šiurkštus pilkas ar rausvai rudas kailis suteptas riebia, muskusu kvepiančia medžiaga. Patinų ragai ilgi ir kreivi. Jie kiek lenkti ir primena pincetą. Vandeniniai ožiai atitinka savo vardą, nes visą laiką lieka prie vandens. Minta daugiausia žole. Dauginimosi sezono metu patinai gina savo teritoriją nuo konkurentų, kartais vienas kitą sužeisdami ragais.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Kobus ellipsiprymnus*

PAPLITIMAS Afrika, į pietus nuo Sacharos dykumos

DYDIS Kūno ilgis be uodegos iki 2,2 m

PELKINIS OŽYS

Šis artimas vandeninio ožio giminaitis yra mažesnis ir trumpesniu kailiu. Jo spalva paprastai būna šviesiai ruda, su blankesne papilve. Apie akis yra baltos spalvos žiedai. Patinų ragai grakštūs, užlinkę atgal. Pelkiniai ožiai gyvena žole apaugusiose vietose prie upių bei girdyklų ir yra žolėdžiai, kaip ir daugelis antilopių. Išgąsdinti jie pašoka aukštai į orą. Toks elgesys gali būti skirtas įtikinti plėšrūną, kad auka sugeba greitai bėgti ir jos vytis neverta.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Kobus kob*

PAPLITIMAS Afrikos tropinio klimato juosta

DYDIS Kūno ilgis be uodegos iki 1,8 m

Dryžuotųjų gnu banda bėga

DRYŽUOTASIS GNU

Dryžuotasis gnu atrodo nerangiai, jo tarpuakis siauras, barzda ir karčiai netvarkingi, kojos ilgos ir plonos. Nežiūrint gremėzdiškos išvaizdos, gnu yra vienas labiausiai prisitaikiusių Afrikos žolėdžių gyvūnų ir sudaro vienas didžiausių bandų visoje Žemėje. Tanzanijoje, Serengečio nacionaliniame parke, ieškodami šviežios žolės pagal sezonų kaitą migruoja daugiau kaip milijonas gnu. Patelės veda jauniklius lietingojo sezono pradžioje. Vos gimę jaunikliai jau gali bėgioti.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Connochaetes taurinus*

PAPLITIMAS Rytų ir Pietų Afrika

DYDIS Kūno ilgis be uodegos iki 2,4 m

ORIKSAS

Šis nuostabus gyvūnas priklauso vadinamosioms arklinėms antilopėms, kurios vardą gavo dėl tvirto, panašaus į arklio, sudėjimo. Jų yra 6 rūšys ir visos turi ilgus ragus. Kai kurių rūšių ragai kreivi, o orikso jie beveik tiesūs. Ragai gali būti daugiau kaip 1 m ilgio, smailiais galais. Tai mirtinas ginklas. Oriksai gerai jaučiasi sausose vietose, kur vandens susirasti sunku. Užuot gėrę, jie gauna vandenį iš maisto. Oriksai gyvena iki 50 individų dydžio bandomis, dauginasi ištisus metus.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Oryx gazella*

PAPLITIMAS Rytų ir Pietvakarių Afrika

DYDIS Kūno ilgis be uodegos iki 1,6 m

KONGONIS

Kongoniai – vidutinio dydžio antilopės, gyvenančios atvirose, žole apaugusiose vietose. Jos pečiai nuolaidūs, kailis trumpas, patinų ir patelių ragai maži, stipriai lenkti, auga iš galvos viršuje esančio išsikišimo. Dauginimosi sezono metu patinai jais kaunasi, tačiau užuot stovėję stati, varžovai atsiklaupia ir stumia vienas kitą, bandydami jėgą. Prieš šimtmetį kongoniai buvo plačiausiai paplitusios Afrikos antilopės, į šiaurę sutinkamos iki Maroko ir Egipto. Po dešimtmečius trukusios medžioklės dabar jie sutinkami tik Afrikos pietuose.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Alcelaphus buselaphus*

PAPLITIMAS Afrika, į pietus nuo Sacharos dykumos

DYDIS Kūno ilgis be uodegos iki 2,4 m

KAIRĖJE *Ši kongonių grupė ilsisi vidudienio kaitroje. Jie gali išgyventi be vandens, ėsdami vaisius ir iškasdami šaknis.*

IMPALA

Šis lieknas, grakštus gyvūnas yra viena judriausių Afrikos antilopių, vienu šuoliu nušokanti daugiau kaip 10 m. Jos minta žole, lapais ir sėklomis. Impalos gyvena atvirose miškingose vietose ir medžių priaugusioje savanoje. Pavojaus atveju, skirtingai nuo atviroje vietoje liekančių žolėdžių antilopių, jos bėga slėptis į priedangą. Raguoti būna tik impalų patinai. Abiejų lyčių individams būdinga tamsi vertikali juosta per užpakalinę kūno dalį ir juodų plaukų kuokštas ant užpakalinių kojų.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Aepyceros melampus*

PAPLITIMAS Rytų ir Pietų Afrika

DYDIS Kūno ilgis su uodega iki 1,5 m

APAČIOJE *Kirko dikdikai taip vadinami dėl pavojaus signalo, kurį skleidžia bėgdami. Signalas įspėja dikdikus apie pavojų, o kiti gyvūnai sužino, kad plėšrūnai netoliese.*

PAČIOJE APAČIOJE *Dvi sasos žymi krūmą kvapiųjų liaukų sekretu. Kvapas išliks keletą dienų ir perspės kitas sasas, kad teritorija jau apgyventa.*

NYKŠTUKINĖ ANTILOPĖ

Po Javos elniuko (p. 290), nykštukinė antilopė yra pasaulyje vienas mažiausių kanopinių žinduolių. Suaugusios antilopės aukštis ties pečiais yra apie 25 cm, o sveria ji panašiai tiek pat, kiek ir didelė višta. Patinų ragai yra 2,5 cm ilgio – tai mažiausi ragai tarp kanopinių. Nykštukinės antilopės gyvena tankiame miške, minta lapais, žiedais ir vaisiais. Daugiausia laiko jos praleidžia pavieniui, o pabaidytos sprunka šalin lyg triušiai.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Neotragus pygmaeus*

PAPLITIMAS Vakarų Afrikos tropinio klimato juosta

DYDIS Kūno ilgis be uodegos iki 50 cm

KIRKO DIKDIKAS

Ši miniatiūrinė antilopė gyvena sausuose Afrikos krūmynuose – plėšrūnų knibždančiame biotope. Nors ir atrodo labai pažeidžiamos, jos sugeba pasirūpinti savimi. Didelės dikdikų akys ir ausys visada stebi aplinką. Pabaidyti dikdikai šuoliuoja zigzagais, dėl to plėšrūnams juos sunkiau pagauti. Ant dikdikų galvos auga kailinės skiauterės, o jų neįprasta nosis primena trumpą šnipą. Paprastai patelės atveda vieną jauniklį, tačiau gali daugintis du kartus per metus.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Madoqua kirki*

PAPLITIMAS Kenija, Tanzanija, Namibija, Angola

DYDIS Kūno ilgis be uodegos iki 70 cm

ORIBĖ

Ši ilgakaklė antilopė yra didžiausia tarp nykštukinių antilopių (joms priklauso nykštukinės antilopės, dikdikai bei sasos). Ji yra vienintelė žolėdė nykštukinė antilopė ir sutinkama vietose, kur auga trumpa žolė – ten ji gali apsisaugoti nuo pavojaus. Oribės maitinasi iki šešių individų dydžio grupėmis. Jų spalva rusvai ruda, papilvė balta, uodega juoda. Žemiau ausų jos turi plikas juodas dėmes, kuriose yra liaukos, skleidžiančios kvapą tiesiog į orą.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Ourebia ourebi*

PAPLITIMAS Afrika, į pietus nuo Sacharos dykumos

DYDIS Kūno ilgis be uodegos iki 1,4 m

SASA

Sasos gyvenamoji vieta – akmenynai ir uolos – yra labai neįprasta antilopėms. Sasa vaikšto mažų spyruokliuojančių kanopėlių galais, todėl visai neslysta. Ji šokinėja nuo akmens ant akmens ir gali stovėti vos ant kelių centimetrų pločio atbrailos.

Kvapioji liauka yra prieš akis

Mažos kanopos

Sasos gyvena mažomis grupėmis. Jos maitinasi tarp uolų augančiais krūmais. Jų kailis grubus, pilkšvai rudas, o patinų ragai trumpi ir smailūs.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Oreotragus oreotragus*

PAPLITIMAS Rytų ir Pietvakarių Afrika; pavienės atskiros grupės Nigerijos šiaurinėje dalyje

DYDIS Kūno ilgis be uodegos iki 90 cm

APAČIOJE *Tomsono gazelės gyvena atvirose, žole apaugusiose vietose, kur jos gali pastebėti plėšrūnus dar iki jiems užpuolant. Kai kuriose Rytų Afrikos vietose šios antilopės gyvena tūkstantinėmis bandomis.*

ŽIRAFINĖ GAZELĖ

Šios Afrikos gazelės kaklas yra ypač ilgas. Ji maitinasi medžių ir krūmų lapais atsistojusi ant užpakalinių kojų. Priekinėmis kojomis jos palaiko pusiausvyrą ir prisitraukia šakas artyn. Nors žirafinės gazelės aukštis ties pečiais siekia 1 m, maistą ji pasiekia net 2 m aukštyje.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Litocranius walleri*

PAPLITIMAS Rytų Afrika

DYDIS Kūno ilgis be uodegos iki 1,6 m

TOMSONO GAZELĖ

Gazelės – tai vidutinio dydžio antilopės lieknu bei lanksčiu kūnu ir plonomis kojomis. Daugelio, tarp jų ir Tomsono gazelės, kūno viršus yra auksinės ir rudos spalvos, papilvė balta, o ragai išlenkti S raidės forma. Ragai auga patinams ir patelėms, jiems būdingi gumbuoti žiedai. Tomsono gazelės maitinasi atvirose žole apaugusiose vietose, gyvena klajojančiomis iki kelių tūkstančių individų dydžio bandomis. Kad išgyventų atvirose vietose, gazelės privalo būti budrios visą parą. Nors jos dažnai gulasi, bet per parą miega ne daugiau kaip valandą ir tai trumpais intervalais po penkias minutes ar mažiau. Tomsono gazelės pradeda veistis dviejų metų amžiaus . Patelės per metus veda po du jauniklius – po vieną per pusmetį.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Gazella thomsoni*

PAPLITIMAS Rytų Afrika

DYDIS Kūno ilgis be uodegos iki 1,1 m

ŠOKLIOJI GAZELĖ

19 amžiuje šokliųjų gazelių bandos buvo vienos didžiausių Žemėje. Kai kuriose bandose buvo mažiausiai 10 milijonų individų, o jos tęsėsi po 150 km. Dabar šios ryškiaspalvės antilopės nebėra tokios dažnos kaip anksčiau, bet jos buvo introdukuotos į daugelį parkų ir draustinių. Šoklioji gazelė taip pavadinta dėl stulbinančio sugebėjimo šokinėti. Jos nušoka iki 3,5 m, o pasiekusios žemę lyg atšoka nuo jos naujam šuoliui. Labai neįprasta jų savybė – tai išilgai nugaros einanti odos raukšlė. Gazelei susijaudinus ar išsigandus, raukšlė išsiverčia ir pasimato baltų plaukų ketera.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Antidorcas marsupialis*

PAPLITIMAS Pietų ir Pietvakarių Afrika

DYDIS Kūno ilgis be uodegos iki 1,4 m

Prieš bėgdama nuo pavojaus šoklioji gazelė pašoka aukštai į orą

ELNIAOŽĖ GAZELĖ (GARNA)

Šių Azijos antilopių patinų spalva skiriasi nuo patelių. Patelės ir jauniklės elniaožės gazelės yra gelsvai rudos, balta papilve, o suaugusių patinų nugara tamsiai ruda ar juoda, papilvė balta. Spirališki patinų ragai gali išaugti iki 60 cm ilgio. Elniaožės gazelės yra žolėdės, gyvenančios atvirose, žolėtose vietose.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Antilope cervicapra*

PAPLITIMAS Indija, Pakistanas

DYDIS Kūno ilgis be uodegos iki 1,2 m

SAIGA

Kaip ir kiti šiame atvarte aprašyti gyvūnai, saiga priklauso ožinėms antilopėms. Visi šie gyvūnai yra labai atsparūs. Daugelis jų gyvena vietose, kur žiemos būna labai šaltos. Saiga kilusi iš Centrinės Azijos atvirų lygumų. Ji atrodo keistokai: smėlio spalvos kailis, žemyn nukreiptos šnervės ir išsipūtęs, lyg sutinęs snukis. Tai padeda šaltomis žiemomis, nes šaltas oras, prieš patekdamas į plaučius, šnervėse sušyla.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Saiga tatarica*

PAPLITIMAS Centrinė Azija

DYDIS Kūno ilgis be uodegos iki 1,7 m

GEMZĖ

Gemzė ant uolos atbrailos

Gemzės išsiskiria iš kitų kalnų gyventojų. Savo neslystančiomis kanopomis ji gali užbėgti į viršų beveik statmenomis uolomis, šokinėdama nuo atbrailos ant atbrailos. Taip pat gerai ji bėga žemyn, vienu šuoliu nušokdama iki 6 m. Netgi vos kelių dienų amžiaus gemzės jaunikliai jau atlieka mirtinai pavojingus šuolius. Gemzės yra masyvūs, elegantiški gyvūnai, kurių trumpi, atgal nukreipti ragai užlinksta kaip kabliai. Vasarą jos gyvena aukščiau medžių augimo ribos, bet žiemą nusileidžia žemiau ir maitinasi miškuose.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Rupicapra rupicapra*

PAPLITIMAS Kilusi iš Pietų ir Centrinės Europos, Vakarų Azijos; įvežta į Naująją Zelandiją

DYDIS Kūno ilgis be uodegos iki 1,3 m

Kretos laukinė ožka

Apeninų laukinė ožka

Snieginė ožka

APAČIOJE *Iš 8 laukinių ožkų rūšių dauguma gyvena kalnuose ar uolėtose vietose. Kretos ir Apeninų laukinės ožkos (Capra aegagrus) yra giminingos naminėms ožkoms. Snieginė ožka gyvena dideliame aukštyje. Jos kailis storas.*

KAIRĖJE *Alpių ožys ruošiasi šokti nuo atbrailos. Šie ypač atsparūs gyvūnai gyvena kalnuose iki 2000 m aukščio.*

SNIEGINĖ OŽKA

Lyginant su gemze, snieginė ožka yra lėta, tačiau ji puikiai išgyvena ekstremaliomis sąlygomis. Jos gyvena ant uolų netoli sniego ribos, maitinasi žole ir žemaūgiais augalais. Amerikos sniegininių ožkų ilgi balti kailio plaukai dengia jų kojas lyg kelnės. Ilgi šeriai nepraleidžia lietaus ir sniego, o poplaukio vilna išsaugo šilumą. Snieginių ožkų ragai maži. Jos gyvena iki dešimties individų dydžio bandomis.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Oreamnos americanus*

PAPLITIMAS Šiaurės Amerika; nuo Aliaskos iki šiaurės rytinės Ramiojo vandenyno pakrantės

DYDIS Kūno ilgis be uodegos iki 1,6 m

AVIJAUTIS

Nors atrodo panašus į buivolą, avijautis labiau giminingas gemzei ir snieginei ožkai. Jis gyvena arktinėje tundroje. Avijaučio šeriuotas ilgų, rudų plaukų kailis žiemą beveik siekia žemę. Jo kanopos labai plačios, todėl negrimzta sniege. Patinų ir patelių ragai dideli, nulinkę žemyn, susisiekiantys galvos viduryje. Avijaučiai gyvena iki 100 individų dydžio bandomis. Banda visą laiką juda. Jei avijaučiams pavojų kelia vilkai, suaugę gyvūnai sudaro gynybinį žiedą, kurio viduryje slepiasi jaunikliai.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Ovibos moschatus*

PAPLITIMAS Kanados šiaurinė dalis, Grenlandija

DYDIS Kūno ilgis be uodegos iki 2,3 m

ALPIŲ OŽYS

Ši vikri laukinė ožka gyvena Europos Alpėse. Beveik visą laiką ji praleidžia aukščiau medžių augimo ribos, kur minta žole. Patinų ir patelių ragai dideli, palinkę atgal, tačiau ypač įspūdingi yra patinų ragai. Jų ilgis siekia iki 1,4 m. Alpių ožiai nuo seno buvo medžiojami, o taip pat nukentėdavo nuo griūčių pavasario atodrėkių metu. Daugiau kaip prieš 100 metų beliko viena Alpių ožių banda, kurioje buvo apie 60 gyvūnų. Nuo tada Alpių ožiai pradėti saugoti. Dabar jų skaičius siekia apie 10 000.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Capra ibex*

PAPLITIMAS Italija, Prancūzija, Vidurinieji Rytai, Centrinė Azija

DYDIS Kūno ilgis be uodegos iki 1,5 m

DEŠINĖJE *Šis snieginis avinas bliauna, kviesdamas konkuruojančius patinus. Jei bent vienas yra netoliese, prasideda kova.*

Įspūdingi ragai augdami užsisuka atgal

Trumpas, storas vasarinis kailis

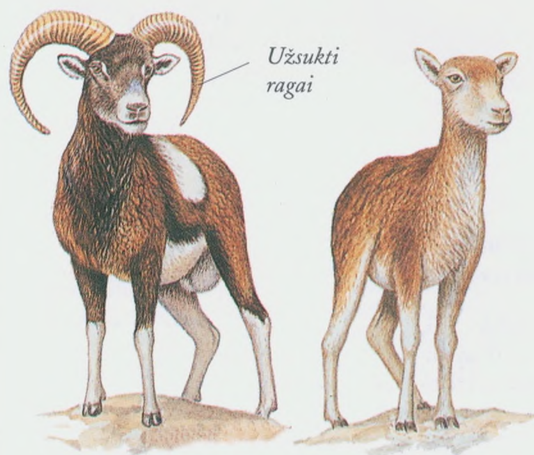
MUFLONAS

Dauguma mokslininkų mano, kad šis iš Pietvakarių Azijos kilęs laukinis avinas yra arba tiesioginis dabartinių naminių avių protėvis, arba vienas artimiausių jų giminaičių. Lyginant su naminėmis avimis, muflonai yra tvirtai sudėti. Jų juosvai rudi plaukai yra grubūs, tačiau žiemą jiems užauga ir minkštos vilnos poplaukio sluoksnis. Patinų ragai dideli, užsiratę atgal pečių link. Dauginimosi sezono metu patinai aršiai kaunasi, trankydamiesi galvomis. Iki 20 individų dydžio muflonų bandos gyvena kalnuose. Jie maitinasi įvairiu augalinės kilmės maistu.

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Ovis orientalis*

PAPLITIMAS Pietvakarių Azija, Europa

DYDIS Kūno ilgis be uodegos iki 1,3 m

Muflono patinas (avinas) **Muflono patelė (avis)**

SNIEGINIS AVINAS

Šiaurės Amerikoje gyvena tik 2 laukinių avinų rūšys, o ši yra plačiausiai paplitusi. Snieginiai avinai gyvena uolėtuose kalnų šlaituose nuo Kanados pietvakarinės dalies iki Kalifornijos įlankos – tai daugiau nei 3000 km. Snieginiai avinai yra pilkšvai rudi, o užpakalinė dalis balta. Maži patelių ragai yra beveik tiesūs, o patinų – daug didesni ir susisukę. Patinų ragai yra ginklas ir kartu rodo jų padėtį – senų patinų ragai dažnai užsisuka taip, kad sudaro pilną apskritimą.

Snieginio avino patinai trankosi galvomis

MOKSLINIS PAVADINIMAS *Ovis canadensis*

PAPLITIMAS Šiaurės Amerikos vakarinė dalis; nuo Kanados iki Meksikos šiaurinės dalies

DYDIS Kūno ilgis be uodegos iki 1,6 m

ŽODYNĖLIS

Tolesniuose keturiuose puslapiuose paaiškinama dauguma šioje knygoje naudojamų terminų. Žodynėlyje rasite žodžius, paaiškinančius gyvūnų kūno dalis, gyvenimo ciklą ir elgseną, o taip pat ir kai kuriuos gyvūnams poveikį darančius procesus. Jei aprašyme rasite žodį, parašytą didžiosiomis raidėmis, reiškia, kad jis bus paaiškintas. Jei ieškote informacijos apie atskirus gyvūnus ar jų grupes, žiūrėkite rodyklę p. 308 – 318.

Lapė *(Vulpes vulpes)*

AKUTĖ
Pati paprasčiausia akis arba į akį panaši pigmentinė dėmė.

AMFIBIONTAS
Vandenyje ir sausumoje gyvenantis organizmas.

ANTENA
Ant gyvūno galvos esantis ilgas, plonas darinys, kuriuo liečiant gaunama informacija. Kartais antenos vadinamos čiuopikliais.

ANTSPARNIS
Sukietėjęs priekinis vabalo sparnas. Vabalai turi du antsparnius. Jie dengia PILVĄ tarsi dangtelis, apsaugodami sparnus vabalui ropojant.

APVAISINIMAS
Procesas, kurio metu susiliejusios patino ir patelės ląstelės sudaro KIAUŠINĮ.

AREALAS
Visos pasaulio vietos, kur gyvena gyvūnai.

ATRAJOTOJAS
Augalėdis kanopinis žinduolis su keturių skyrių skrandžiu. Atrajotojams priklauso elniai, antilopės ir galvijai.

BANGINIO ŪSAS
Gomurio šonų raginės plokštelės, pro kurias didieji banginiai iš vandens košia maistą. Banginio ūsai kabo nuo viršutinio žandikaulio tarsi užuolaida.

BESTUBURIS
Bet kuris stuburo neturintis gyvūnas.

BIOLIUMINESCENCIJA (ŠVYTĖJIMAS)
Šviesos skleidimo procesas, vykstantis gyvuosiuose organizmuose. Dažnai švyti žuvys, vabzdžiai ir paprastos sandaros vandenyne gyvenantys gyvūnai.

BIOTOPAS
Aplinka, kurios reikia tam tikrai RŪŠIAI išgyventi. Biotopas gali būti miškas, pieva, dykuma ir koralinis rifas. Dauguma rūšių sutinkamos viename biotope, nors kai kurios gyvena įvairiuose.

BISUSAS
Tvirtų gijų pluoštas, kuriuo kai kurie dvigeldžiai moliuskai prisitvirtina prie substrato.

BLAKSTIENĖLĖ
Mikroskopiška plauko pavidalo išauga LĄSTELĖS paviršiuje. Gyvi padarai blakstienėlėmis plaukioja, ropoja arba judina daiktus.

CHORDA
Per chordinių kūną einanti atraminė nugaros styga.

ČIUPTUVAI
Ilgi, mėsingi „čiuopikliai", kuriais kai kurie gyvūnai gaudo grobį.

DANGTELIS (ŽIAUNADANGTIS)
Judanti užsklanda, uždaranti angą gyvūno kūne.

DEGUONIS
Cheminė medžiaga, kurios reikia visiems gyvūnams, kad jie iš maisto gautų energijos. Deguonies yra ore, o gėlame ir jūros vandenyje deguonis yra ištirpęs.

DŪZGAI
Nedidelis musių organas – užpakalinių sparnų dalis. Dūzgai yra būgno lazdelių pavidalo ir padeda ore išlaikyti pusiausvyrą.

DĖTIS
Visi kiaušiniai, kuriuos per vieną kartą sudeda paukščio ar roplio patelė.

DOMESTIKUOTAS GYVŪNAS
Žmonių laikomas prijaukintas gyvūnas. Kai kurie domestikuoti gyvūnai laikomi namuose (pvz., šunys, katės), kiti aprūpina žmones maistu arba padeda atlikti kokį nors darbą.

DUMBLIAI
Vandenyje dažnai randami į augalus panašūs organizmai. Dauguma dumblių yra mikroskopiški, tačiau didžiausių – jūrinių dumblių - ilgis gali siekti daug metrų.

ECHOLOKACIJA
Tai būdas, kuriuo kai kurie gyvūnai pajunta daiktus ar maistą. Jie siunčia aukšto dažnio garsų pliūpsnius. Šių garsų aidas grįžta iki gyvūno, kuris pagal aidą nustato, kas yra netoliese. Echolokacija naudojasi šikšnosparniai, banginiai ir delfinai.

EGZOSKELETAS (IŠORINIS SKELETAS)
Tai skeletas, esantis gyvūno kūno išorėje ir aplink jį, bet ne kūno viduje. Egzoskeletas suteikia atramą gyvūno raumenims ir apsaugo kūną.

EVOLIUCIJA
Labai lėtai vykstantys pokyčiai, leidžiantys gyvajai gamtai prisitaikyti prie aplinkos. Evoliucija vyksta ne per vieną kartą, o per daugelį kartų. Evoliucijos eigoje atsiranda naujos RŪŠYS. Jos pakeičia tas, kurios išnyksta.

FILTRUOTOJAS
Gyvūnas, kuris maisto randa košdamas jį iš vandens.

GALŪDINIAI DANTYS
Ilgi aštriais kraštais dantys, esantys mėsėdžių gyvūnų žandikaulio gale. Galūdiniais danti-

mis gyvūnai sukramto ir atkanda maistą.

GLEIVĖS
Gyvūno gaminamas putotas ar slidus skystis. Gleives gyvūnai naudoja skirtingai. Šliužai ir sraigės jų dėka šliaužia, kai kurie vabzdžiai gleivėse slepiasi nuo grobuonių, o medvarlės dažnai iš gleivių daro lizdą.

GROBIS
Gyvūnai, kuriuos PLĖŠRŪNAI medžioja maistui.

GYVENIMO CIKLAS
Visi gyvūno gyvenimo etapai, tarp jų išsiritimas iš kiaušinio, vystymosi ypatybės ir dauginimosi būdas.

H

HEMOGLOBINAS
Raudonos spalvos cheminė medžiaga gyvūnų kraujyje pernešanti DEGUONĮ.

I

ILTINIAI DANTYS (ILTYS)
Ilgi, smailūs mėsėdžių gyvūnų dantys, esantys snukio priekyje. Iltimis gyvūnai kanda ir griebia maistą.

INSTINKTAS
Įgimta gyvūnų elgsena, kurios dėka jie atitinkamai elgiasi be išankstinio išmokimo.

INTRODUKUOTOS RŪŠYS
Rūšys, kurias žmogus iš vienos pasaulio dalies perkėlė į kitas. Kai kuriose pasaulio dalyse introdukuotos rūšys neigiamai paveikė vietinę gyvąją gamtą.

IŠNYKIMAS
Tai galutinis RŪŠIES dingimas nuo Žemės paviršiaus. Išnykimą gali sukelti daug veiksnių, tarp jų konkurencija su kitomis rūšimis, gamtiniai kataklizmai ir medžioklė.

K

KERATINAS
Stipri, tačiau lanksti medžiaga, randama daug dirbančiose ar dylančiose kūno dalyse. Šioms kūno dalims priklauso plaukai, kailis, kanopos, dykaragių ragai ir paukščių snapai.

KIAUŠINIS
Tai LĄSTELĖ, galinti išsivystyti į naują gyvūną. Kiaušiniais dauginasi beveik visi gyvūnai, tačiau jų kiaušiniai vystosi skirtingai. Daugumos gyvūnų padėti kiaušiniai toliau vystosi jau ne motinos kūne. Žinduolių ir kai kurių kitų gyvūnų kiaušiniai vystosi motinos kūno viduje.

KIAUTAS (ŠARVAS)
Ant gyvūno, pvz., krabo, vėžlio, nugaros esantis kietas kiautas ar šarvas, apsaugantis kūną.

KIBUMAS
Gebėjimas apsivynioti apie daiktus, kad išsilaikytų ant jų arba juos pakeltų. Kibūs yra dramblių straubliai, o kai kurių žemesniųjų beždžionių – uodega.

KLAJOKLIS
Gyvūnas, neturintis pastovios buveinės. Klajokliai gyvūnai visą laiką juda; jie keliauja ten, kur randa maisto

KOKONAS
Vabzdžio ar voro nupintas šilkinis dangalas, apsaugantis patį gyvūną ar jo kiaušinius.

KOLONIJA
Kartu gyvenančių gyvūnų grupė, sudaranti atskirą vienetą. Kai kurie kolonijiniai gyvūnai yra neatskiriami vienas nuo kito.

KREMZLĖ
Tampri medžiaga, kurios yra STUBURINIŲ gyvūnų griaučiuose. Sąnariuose kaulai per kremzlę slysta vienas kito paviršiumi. Iš kremzlės būna sudarytos kai kurios kūno dalys, pvz., nosis ar ausys. Kremzlinių žuvų visi griaučiai sudaryti ne iš kaulų, o iš kremzlės.

KRŪMINIAI DANTYS
Žinduolių žandikaulių gale esantys dantys, kuriais kandama stipriausiai. Krūminiai dantys skirti maistui traiškyti ir kramtyti.

KRŪTINĖ
Vidurinė gyvūnų kūno dalis. Vabzdžių kūne prie krūtinės prisitvirtina kojos ir sparnai.

KVĖPAVIMO ANGA (ŠNERVĖ)
Ertmė delfino ar banginio galvoje, pro kurią jie kvėpuoja. Gyvūnams panyrant ji užsidaro ir vanduo į plaučius nepatenka.

L

LĄSTELĖ
Mikroskopiškas gyvosios materijos vienetas. Ląstelėje yra viskas, ko reikia gyvūnui ar augalui išgyventi, nors jos dažnai būna pritaikytos vykdyti atskiras funkcijas. Daugumos gyvūnų kūne yra milijonai ląstelių, o paprasčiausios gyvos būtybės yra vienaląstės.

LERVA
Jaunas gyvūnas, kurio išvaizda nepanaši į jo tėvų, tačiau kinta jam augant. Daugelio gyvūnų lervos dažniausiai maitinasi, o suaugėliai – dauginasi.

LIAUKA
Kūno dalis, gaminanti tam tikras medžiagas, pvz., nuodus arba GLEIVES.

LĖLIUKĖ
Vabzdžio GYVENIMO CIKLO ramybės būklė. Lėliukės viduje jauno vabzdžio kūnas suyra, o vietoje jo susidaro suaugęs vabzdys. Išorinis lėliukės dangalas paprastai yra kietas. Lėliukė dažnai būna kokono viduje.

M

MAITĖDA
Gyvūnas, mintantis likučiais, tarp jų ir PLĖŠRŪNŲ paliktais lavonais (maita).

MANTIJA
Odos raukšlė, supanti moliusko kūną. Daugumos moliuskų mantija išskiria kriauklę sudarančią kietą medžiagą.

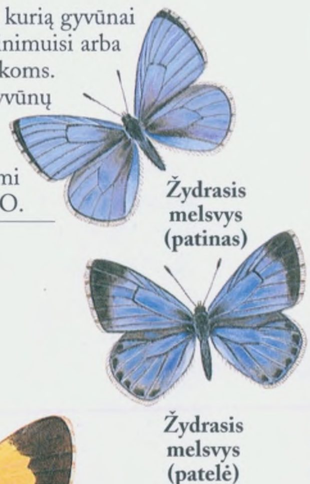
MASKAVIMASIS
Raštai ar spalvos, padedantys gyvūnui susilieti su aplinka. Gyvūnai slepiasi tykodami grobio, arba, kad jų nesuėstų.

MEMBRANA
Plonas odos sluoksnis ar plėvelė.

METAMORFOZĖ
Gyvūno kūno formos ir gyvenimo būdo kitimas jam augant. Metamorfozė gali vykti pamažu, pvz., buožgalviui virstant varle, arba staiga, vikšrui virstant drugiu.

MIŠKINGUMO MAŽĖJIMAS
Sąmoningas miško naikinimas medienai, ir ruošiant žemės plotus žemės ūkio reikmėms.

MIGRACIJA
Ilga kelionė, kurią gyvūnai atlieka dauginimuisi arba maisto paieškoms. Dauguma gyvūnų migruoja tam tikrais keliais, vedami INSTINKTO.

Žydrasis melsvys (patinas)
Žydrasis melsvys (patelė)

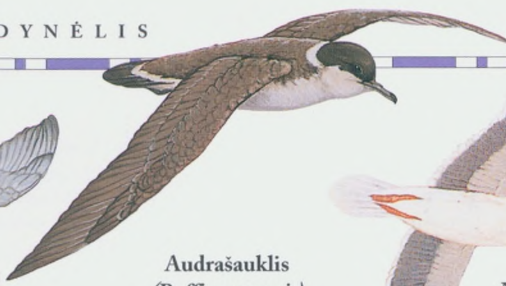

Colia crocea

Cynthia cardui

Admirolas *(Vanessa atalanta)*

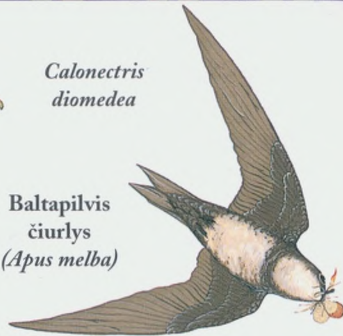

Spungė *(Inachis io)*

Fulmarus glacialis

Audrašauklis
(Puffinus gravis)

Mažasis kiras
(Larus minutus)

Calonectris diomedea

Baltapilvis čiurlys
(Apus melba)

MIMIKRIJA
Gyvūnų, o ypač vabzdžių mimikrija reiškia pamėgdžiojimą kažko kito, siekiant išlikti gyvam. Vieni gyvūnai mėgdžioja šakeles ar akmenis, kiti – nuodingus gyvūnus.

MINTANTIS ŠAKELĖMIS
Augaliniu maistu mintantis gyvūnas, kuris ėda ne žolę, o medžių ir krūmų ūglius bei lapus. Tipiški šakelėmis mintantys gyvūnai yra elniai.

MUSKUSAS
Kai kurių žinduolių, pvz., elnių, gaminama riebalinga, stipriai kvepianti medžiaga.

NAGAI
Plėšriųjų paukščių kojų dariniai, kuriais jie puola kitus gyvūnus.

NAKTINIS GYVŪNAS
Tai gyvūnas, kuris daugiausia būna aktyvus tik tamsoje.

NARIUOTAKOJIS
Gyvūnas su kietu išoriniu skeletu (EGZOSKELETU) ir per sujungimus besilankstančiomis kojomis. Nariuotakojams priklauso vabzdžiai, voragyviai ir vėžiagyviai.

NEKTARAS
Augalų išskiriamas saldus, cukringas skystis. Augalai nektaru pritraukia gyvūnus. Gyvūnai, savo ruožtu, išplatina augalų ŽIEDADULKES.

NEMATOCISTA
Specializuota dilginančiųjų gyvūnų LĄSTELĖ, kuri gali iššauti nuodingu galu siūlą.

NĖŠTUMO TRUKMĖ
Žinduoliams tai laiko tarpas, per kurį jaunikliai išsivysto motinos kūno viduje. Nėštumas trunka nuo apvaisinimo iki užgimimo.

NIMFA
Į tėvus panašus jaunas gyvūnas, kurio sparnai ar dauginimosi organai dar nepilnai susiformavę.

NUODINGAS
Taip apibūdinamas nuodus gaminti sugebantis gyvūnas.

NUODINGASIS DANTIS
Įkandimui pritaikytas dantis ar kita burnos dalis. Per kai kuriuos tokius dantis suleidžiami nuodai, kurie padeda gyvūnams įveikti grobį.

ORGANAS
Kūno dalis, kuri atlieka tam tikrą darbą – virškina maistą, šalina atliekas..

ORGANIZMAS
Bet koks gyvas padaras.

PARAZITAS
Tai gyvūnas, kuris minta kitu gyvūnu ir gyvena ant jo arba jo viduje. Skirtingai nuo PLĖŠRŪNO, parazitas paprastai yra daug mažesnis už puolamą gyvūną. Jo GYVENIMO CIKLAS dažnai yra sudėtingas.

PERLAMUTRAS
Lygi, blizganti medžiaga, išklojanti moliusko kriauklės vidinę pusę. Dar vadinama „perlo motina".

PERĖJIMAS
Tupėjimas ant kiaušinių ir jų šildymas. Paukščiai turi perėti kiaušinius todėl, kad šalti jie nesivysto.

PERSPĖJANČIOS SPALVOS
Ryškios spalvos, kurios perspėja, kad gyvūnas yra nuodingas arba keliantis kitokį pavojų. Dažnas perspėjančių spalvų derinys yra juoda su geltona.

PILVAS
Gyvūno kūno dalis, kurioje yra maisto virškinimo, atliekų šalinimo ir dauginimosi organai. Vabzdžių, voragyvių ir vėžiagyvių pilvas yra kūno gale.

PILVINIAI PELEKAI
Pora pelekų apatinėje žuvies pusėje, paprastai arti jos uodegos.

PIRMUONIS
Gyvūną primenantis paprastas ORGANIZMAS, susidedantis tik iš vienos ląstelės. Pirmuonys dažniausiai sutinkami vandenyje arba drėgname biotope, pvz., dirvoje.

PLANKTONAS
Mikroskopiški gyvi padarai, dreifuojantys arti ežerų ir vandenynų paviršiaus. Planktonui priklauso DUMBLIAI, kurie gauna energijos iš saulės, o taip pat mikroskopiniai gyvūnai, mintantys dumbliais ir vieni kitais.

PLASNOJAMOSIOS PLUNKSNOS
Paukščio sparnų ir uodegos paviršių dengiančios plunksnos, padedančios jam skristi.

PLAUKIOJAMOJI PŪSLĖ
Dujų pripildytas maišelis žuvies viduje. Šis maišelis veikia kaip reguliuojamas plaustas – jis neleidžia žuviai nuskęsti vandenyje ar iškilti į paviršių.

PLĖŠRŪNAS
Bet kuris mėsa mintantis gyvūnas. Plėšrūnu dar vadinamas gyvūnas, medžiojantis kitus gyvūnus.

POLIPAS
Gyvūnas vamzdelio pavidalo kūnu, apie kurio burną eina ČIUPTUVĖLIŲ žiedas.

PRIESKRANDIS
Didžiausias skrandžio skyrius, kuriame skaidomas daugelio augalėdžių žinduolių maistas.

PSEUDOPODIJA
Ląstelės išauga, veikianti kaip laikina koja. Daugelis pirmuonių pseudopodijomis juda. Panašiai juda ir kai kurios ląstelės gyvūno kūne.

PŪKAI
Pūkinės plunksnos, esančios arčiausiai paukščio odos. Pūkuose užsilaiko oro sluoksnis, todėl paukščiui būna šilta.

RŪŠIS
Vieno tipo gyvos būtybės. Visi vienos rūšies atstovai tarpusavyje gali veistis, tačiau paprastai nesikryžmina su kitomis rūšimis.

SEGMENTAI
Panašios kūno dalys, išdėstytos eilute. Segmentai lengvai matomi slieko kūne ir daugelio vabzdžių PILVUOSE.

SIFONAS
Gyvūno kūne esantis atviru galu vamzdelis, per kurį įsiurbiamas ar išsvirkščiamas vanduo.

SIMBIOZĖ
Kartu gyvenančių dviejų skirtingų RŪŠIŲ gyvūnų bendradarbiavimas. Abiejų partnerių išgyvenimo tikimybė didesnė jiems esant kartu. Abu partneriai gali būti gyvūnai, arba vienas jų yra gyvūnas, o kitas – augalas.

SKLANDYMAS
Sklendimas kylant aukštyn šilto oro srovėmis.

SPERMA
Gyvūnų patinų gaminamos dauginimuisi skirtos LĄSTELĖS. Spermos ląstelėms paprastai būdingos mažytės „uodegos"; šios ląstelės plaukia moteriškųjų link ir jas apvaisina.

STRAUBLYS
Tai nosis arba pailgėjusių burnos dalių visuma. Straubliu vadina-

ma dramblio nosis, o straubliuku – drugio liežuvis.

STUBURINIS
Bet kuris stuburą turinti gyvūnas.

STUBURO SLANKSTELIS
Vienas iš kelių kaulų, kurie kartu sudaro stuburą. Per slankstelių sujungimus stuburas gali lankstytis.

SUDĖTINĖ AKIS
Akis, sudaryta iš daugelio atskirų dalelių, kurios kartu suformuoja vaizdą. Sudėtinės akys būdingos vabzdžiams bei vėžiagyviams.

SULAUKĖJĘ GYVŪNAI
Pabėgę naminiai gyvūnai, prisitaikę gyventi laisvėje.

R

RAUMUO
Tai kūno dalis, verčianti gyvūną judėti. Raumenys veikia susitraukdami – jie gali traukti, bet ne stumti.

Š

ŠALMAS
Kietas paukščio galvos dangalas ar išauga ant snapo galo.

ŠALTAKRAUJIS
Apibūdina gyvūną, kurio temperatūra yra tokia, kaip ir supančios aplinkos. Šaltakraujai gyvūnai aktyvūs, kai aplinkui šilta. Temperatūrai nukritus jie tampa lėtesni arba įminga.

ŠEIMININKAS
Gyvūnas, esantis PARAZITO namais ir maistu.

ŠĖRIMASIS (NĖRIMASIS)
Išorinės dangos (kailio, plunksnų ar odos) nusimetimas.

ŠILKAS
Tamprus natūralus pluoštas, kurį iš specialaus skysčio gamina vabzdžiai ir vorai. Šie gyvūnai šilko dėka gaudo maistą, juda ar apsaugo save ir kiaušinius.

ŠILTAKRAUJIS
Taip apibūdinamas visą laiką šiltą kūno temperatūrą palaikantis gyvūnas. Šiltakraujams gyvūnams būdinga gera šilumos izoliacija, todėl jie būna aktyvūs net ir šaltyje.

ŠILUMOS IZOLIACIJA
Visa tai, kas sulėtina šilumos netekimą. Gyvūnams neatšalti padeda tokios izoliuojančios medžiagos, kaip kailis, plunksnos ir riebalai (žr. VARVELIS, PŪKAI).

T

TERITORIJA
Tai erdvė, į kurią gyvūnas reiškia teises, paprastai skirta dauginimuisi. Daugumą teritorijų užima patinai. Patelės į jas įleidžiamos, o konkuruojantys patinai išvejami.

TRACHĖJA
Vamzdis, kuriuo į kūną patenka oras. Žinduolių trachėja dar vadinama kvėpuojamąja gerkle.

TUOKTUVĖS
Elgsena, kuria gyvūnas vilioja partnerį poruotis. Gyvūnų patinai tuoktuviniu elgesiu parodo, kad jie yra stiprūs ir sveiki, todėl bus tinkami partneriai.

TUOKVIETĖ
Vieta, kur gyvūnų patinai dauginimosi sezono metu susirenka vilioti patelių. Dažnai patinai kaunasi dėl teisės būti tuokvietės centre.

Ū

ŪSAI
Mėsingi čiuopikliai ant žuvies galvos. Ūsais žuvys pajunta daiktus ne tik lietimu, bet ir pagal skonį.

V

VARVELIS
Storas riebalų sluoksnis, kuris padeda kai kuriems vandenyno gyvūnams, pvz., banginiams, ruoniams, baltiesiems lokiams ir pingvinams išlaikyti šilumą.

VERPIMO ORGANAS
Šilką išskirianti vabzdžių ar vorų kūne esanti angelė.

VIKŠRAS
Jaunas vabzdys arba su labai trumpomis kojomis, arba visai be kojų (žr. LERVA).

VIRŠKINIMAS
Maisto smulkinimas ir apdorojimas, kad jį būtų galima įsiurbti ir panaudoti kūno poreikiams. Gyvūnai virškina kramtydami ar permaldami maistą tiek, kad kūno viduje esančios cheminės medžiagos jį suskaidytų į paprastesnes medžiagas.

Ž

ŽIAUNOS
Vandens gyvūnų kūno dalis, padedanti įsisavinti DEGUONĮ. Žiaunos arba kyšo iš kūno, arba paslėptos jo viduje.

ŽIEDADULKĖS
Dulkių pavidalo medžiaga, kurią gamina žiedai, kad susidarytų sėklos. Daugelio augalų žiedadulkėms pernešti nuo vieno žiedo ant kito reikalingi gyvūnai.

ŽIEMOS ĮMYGIS
Gilus miegas žiemos metu. Žiemai įmingantys gyvūnai gali išgyventi tuo metų laiku, kai sunku susirasti maisto.

ŽOLĖDIS
Augalėdis gyvūnas, daugiausia mintantis žole, o ne medžių bei krūmų šakelėmis ir lapais.

ŽVYNAI
Kietos plokštelės, dengiančios gyvūno kūną. Paprastai žvynai apsaugo gyvūną nuo užpuolimo, tačiau kai kurių naktinių ir dieninių drugių žvyneliai sulaiko kūno šilumą.

Leopardas *(Panthera pardus)*

RODYKLĖ

A

Acraea 78
Actias luna 81
Adalia 64
adatžuvės 123
admirolas 75
afalina 262, 263
afrikinė civeta 274
afrikinis dramblys 282
afrikinis erelis (žuvininkas) 175
afrikinis strutis 162
Afrikos (juodasis) buivolas 296
Afrikos auksinė katė 276
Afrikos bumslangas 155
Afrikos laukinis asilas 284
Afrikos savanų termitas 55
afroditė 19
aga 140
akiniuotasis lokys 269
aklasis urvų characidas 115
akmenė 188
akmengaidis 210
akmeninis krabas 42
akmenlindė 6
aksis 291
aksolotlis 142
albatrosai 164
aligatoriai 144
alkos 193
Alosa pseudoharengus 105
alpaka 289
alpinis švilpikas 251
Alpių čiurlys 204
Alpių ožys 302
alsė 105
Amazonės delfinas 262
Amazonės raguotoji rupūžė 135
Amblyornis inornatus 227
ameba 12
amerikinė česnakė 141
amerikinė dvikvėpė 102
amerikinė gervė 184
amerikinė leopardinė varlė 135
amerikinė rupūžė 140
amerikinis dagilis 222
amerikinis kardauodegis 37
amerikinis kiškėnas 250
amerikinis omaras 40
amerikinis slaptažiaunis 143
amerikinis tarakonas 54
amerikinis žalčiakaklis 167
Amerikos baltasis kiškis 250
Amerikos karšis 111
Amerikos kiaunė 271
Amerikos naguotasis lamantinas 281
Amerikos stepinė lapė 267
amfisbena 151
anabantas 129
anakonda152
Anarhynchus frontalis 188
ančiasnapis 230
Andų kondoras 178
ankstyvės 51
anolis 147
anostoma 115
antarktinė neotenija 131
antilopės 295
antys 170
anubis 246, 247
apykaklėtasis driežas 148
apykaklėtasis pekaris 287
apskritažiomeniai 93
aptaškytoji sraigė 21
apvaliosios kirmėlės 10
Araea 78
arapaima 103
ararauna 198
Araschnia levana 74
argas 183
argonautas 31
Ariolimax columbianus 21
arkliai 284
artemija 38
ascidijos 92
ąsotvapsvė 88
aštriasnukė medvarlė 137
atlantinė barakuda 130
atlantinė lašiša 106
atlantinė miksina 93
atlantinė silkė 104
atlantinė torpeda 101
atlantinis eršketas 103
atlantinis šalvis 107
Atlanto baltašonis delfinas 262
atrajojimas 296
atrajotojai 296
Atrax robustus 33
Attacus atlas 80
audrapaukščiai 164
auksaakės 58
auksinis fazanas 183
auksinis genys 209
ausytasis kragas 164
ausytasis potas 243
Australijos barzdotasis ryklys 95
Australijos pasagnosis 240
Australijos šarka 225
australinė žakana 186
australiškoji giltinė 156, 157
aušrelė 73
avijautis 302
avinė kraujasiurbė musė 71
avys 295
avocetė 186
azijinis buivolas 296
azijinis dramblys 282
ąžuolinė cikada 56
ąžuolinė gumbavapsvė 88

B

babirusa 286, 287
babuinai 247
balangraužis ardytojas 67

balnotasis kiras 190, 191
balsingasis kirlikas 187
baltagalvis erelis 175
baltagalvis uokaris 245
baltakojis žiurkėnas 255
baltaliemenis tapyras 285
baltapilvis skujuotis 237
baltasis amūras 110
baltasis banginis 260
baltasis gandras 169
baltasis lokys 268
baltasis paltusas 133
baltasis raganosis 285
baltasis tetervinas (žvyrė) 181
baltasparnis sėjikas 187
baltauodegis elnias 293
baltoji kielė 213
baltoji pelėda 201
baltoji žąsis 170
baltoji žuvėdra 192
banginiai 241, 258
bangininis ryklys 96
banguotoji papūgėlė 197
bankivinė višta 183
barsukai 266, 271
barsukas 272
barškutis 159
barzdotasis grifas (aviėdra) 178
barzdotoji skorpena 120
bebrai 251
begemotai 286
bendravimas 137
Beneto medlaipė kengūra 235
beržinis šeriasprindis 80
besijuokiantis kokabas 206, 207
bežandės žuvys 92
bežandžiai 11
binturongas 275
bioliuminescencija 108
bitės dailidės 87
bitininkai 206
bitinis stiklasparnis 82
bizonas 297
blakės 56
boa 152
bokštenė 23
boružės 64
Bothriocyrtum 32
Brachinus crepitans 61
briaunagalvis krokodilas 144
briedis 292
bukasnukis krokodilas 144
bukasnukis ryklys 98
bukutis 218
buldoginės skruzdėlės 84
buriažuvė 131

C

Calappa granulata 42
Caligo idomeneus 78
Callinectes sapidus 42
Carcharhinus limbatus 98
Ceratitis capitata 70
Chaetura pelagica 204
chameleonai 146
chauliodas 108
cheliceriniai 10
chirurgas 128
chitonai 20
chordiniai 11, 92
Chrysiridia riphearia 80
ciklotonai 108
Cynthia cardui 77
Coluber viridiflavus 155
Creadion carunculatus 225

Č

česnakė 141
čiukčių žuvis 113
čiurliai 204

D

dafnija 38
dagilis 222
Dalio jūrų kiaulė 262, 263
damanai 283
danielius 290
danija rerija 112
Dardanus arrosor 44
daugiakalbis strazdas 214
daugiapelekiai 102
Davido elnias 292
deimantinis fazanas 183
deimantinis purplelis 195
delfinai 241, 258
dėmėtasis grifas 178
dėmėtasis skunkas 273
dėmėtoji aplyzija 25
dėmėtoji hiena 275
dėmėtoji salamandra 4, 143
Dentalium entalis 20
Dermatophagoides farinae 37
devynjuostis šarvuotis 236
dėžiažuvės 132
Diaea 35
Diaethria clymena 76
didysis audrapaukštis 164, 165
didysis baltasis ryklys 97
didysis baublys 168
didysis begemotas 287
didysis drongas 225
didysis einis 184
didysis flamingas 26, 169
didysis gruperis 124
didysis kalmaras 30
didysis kormoranas 167
didysis lyrauodegis 211
didysis mėlynasis turakas 203
didysis naminis voras 34
didysis pasagnosis šikšnosparnis 240
didysis pelėausis 241
didysis perlinukas 75

didysis plėšikas 190
didysis ragauodegis 89
didysis rožinis amaras 56
didysis scinkas 150
didysis sklandantysis posumas 233
didysis skruzdžių liūtas 58
didysis sliekas 18
didysis šarvuotis 236
didysis trupialas 220
didysis tukanas 209
didysis ungurys 109
didysis vandens vabalas 57
didysis vėžys atsiskyrėlis 44
didnosė beždžionė 247
didžiaburnis ryklys 96
didžioji achatina 21
didžioji antis 172
didžioji bedantė 27
didžioji gremžtukė 29
didžioji jūrų šukutė 27
didžioji korifena 125
didžioji kudu 295
didžioji kuolinga 188
didžioji miegapelė 255
didžioji panda 270
didžioji pilkoji kengūra 234
didžioji redunka 298
didžioji skraidančioji lapė 240
didžioji skruzdėda 236
didžioji strombidė 24
didžioji ūdra 273
didžioji veta 53
didžioji zylė 217
dygiaodžiai 10, 90
dygioji raguotė 132
dygliatriušiai 251
dygliauodegės rajos 100
dygliuotoji jūrų žvaigždė 91
dykaragiai 293
dykumų kengūrinis šokuotojas 252
dilgėlinukas 76
dingas 265
dirvinis vieversys 211
Dismodicus 34
drabužinė kandis 82
drakonas skraiduolis 148
dramblinis vėžlys 161
dramblio iltys 282
drebulinis kelmagraužis 65
dreisena 27
driežai 146
dryžasis šoklusis voras 34
dryžuotasis gnu 299
dryžuotasis tunas 131
dryžuotoji mangusta 274
drugiai 72
drugiaspaukštis 218
dumblašokliai 127
duobagalvės gyvatės 159
duobagyviai 10, 13
dvidantis 260
dvidėmė lūpažuvė 128
dvidėmis chromis 126
dvigeldžiai moliuskai 26
dvikupris kupranugaris 289
dviporiakojai 47
dviragis ragasnapis 207
dvispalvė labėja 112
dvispalvė pelamidė 157
dygliuotoji jūrų žvaigždė 91
Džeksono chameleonas 148

E

echolokacija 241
Eclectus roratus 197
Egipto grifas 178
Egipto smiltpelė 253
eglinis kryžiasnapis 223
elektrinis ungurys 117
Eleutherodactylus johnstonei 135
elniai 290
elniaožė gazelė (garna) 301
elninis žiurkėnas 255
embijos 49
emu 162
Enallagma cyatherium 51
Entomyzon cyanotis 219
ereliai 174
ernis 272
ešerys 124
europinė chimera 101
europinis kurmis 238
ežerinė šoniplauka 41
ežiai 238
ežiažuvė 132

F

fajetonai 166
faraoninė skruzdėlė 85
fazanas 182
fenekas 267
Filipinų erelis 175
Filipinų kaguanas 239
finvalas 258
flamingai 168, 194
Folklendo antis 173
fosa 275
fregatos 166

G

Gabono angis 158
gaga 173
gaidukas 189
galvachordžiai 11
galvakojai 30
gandrai 168
ganyklinė erkė 37
garniai 168
gaubtagyviai 11
gaurapėdis šoklys 255
gavialas 144, 145
gegutė 203
gegutės 203
gegužvabaliai 66
gekonai 146
gelminis architeutis 30
gelsvapelekė plekšnė (limanda) 133
gelsvoji triglė 120
geltonkojė uolinė kengūra 235

geltonkojis sukutis 61
geltonkuodė kakadu 196
geltonoji medlaipa 220
geluonis 87
gemzė 302
genetos 274
geniai 208
gepardas 278
gervės 184
gerviniai paukščiai 184
gigantinis ryklys 96
girnovė 169
gyvalazdės 54
gyvatės 152
Glossus humanus 28
gluodenas 151
gorila 248
graikinis (Balkanų) vėžlys
Grallina cyanoleuca 225
graužikai 251
grenlandinis banginis 259
grenlandinis ryklys 95
grotvapsvė 88
grybinis koralas 16
grifai 174
grifinis vėžlys 161
grinda 261
grublašarvis vėžlys 161
guacharas 202
guanakai 288, 289
gulbė nebylė 170
gulbės 170
Guldo kikilis 222
Guldo varanas 151
Gvianos vandeninė rupūžė 139

H

Halichondria panicea 13
Hamadryas arethusa 76
harpija 175
hekas (merlūza) 118
Heliconius melpomene 79
hiacintinė ara 198
hieninis šuo 265
hienos 275
himalajinis lokys 268
himalajinis ularas 181
hoacinas 203
hoko 180
hulmanas 247
holoturijos 90

I

Ianthina ianthina 23
iešmučiai 92
ilgadurklė ryza 89
ilgakojė musgaudė 47
ilgakojis uodas 68
ilgalūpis lokys 269
ilgapėdis 252
ilgaragiai 65
ilgasnapė vištelė 185
ilgasnukis (pilkasis) ruonis 280
ilgauodegė menkė 119
pelėpaukštis 205
impala 299
imperatoriškasis pingvinas 163
imperatoriškoji žuvis angelas 126
Indijos zambaras 291
indiškoji kobra 156
Indo delfinas 262
inka 192
įrankių gamyba 248
Isistius brasiliensis 95
įvairiaspalvė nereidė 19

J

jaguaras 278
jakas 297
Jamaikos vanagas 176
Japonijos vijūnas 113
japoninė makaka 246
jautinė varlė 135
jautinis ryklys 95
javinė lingė 176
javiniai tripsai 49
Javos elniukas (kančilis) 290
Javos raganosis 285
juodadėmė menkė 118
juodasis duobkasys 6, 61
juodasis gibonas 248
juodasis lokys (baribalas) 269
juodasis peslys 176
juodasis raganosis 285
juodasis strazdas 215
juodasis tarakonas 54
juodasis žirkliasnapis 192
juodataškis melsvys 74
juodauodegis prerijų šunelis 251
juodgalvė mėsinė musė 70
juodgalvė sniegena 222
juodmargė vikšralesė 220
juodmargis 78
juodoji gulbė 170
juodoji koata 245
juodoji mamba 157
juodoji meleta 208
juodoji skruzdė 137
juostasprągės 66
juostuotasis tulžys 206
jūrinė ausinukė 22
jūrinė iguana 147
jūrinė nėgė 93
jūrinė plekšnė 133
jūrinė šarka 186
jūrinė ūdra (kalanas) 273
jūriniai vorai 10
jūriniai vorai 37
jūrinis bėgikas 189
jūrinis ungurys 109
jūros vėduoklė 16
jūrų agrastas 15
jūrų angelas 25, 94
jūrų antytė 39
jūrų arkliukai 122
jūrų gilė 39
jūrų kiaulytė 256
jūrų kirvukas 108
jūrų lapė 96
jūrų leopardas 280
jūrų liūtai 280
jūrų pelėdos 100
jūrų plunksna 14
jūrų rupūžė 117, 120
jūrų širšė 15
jūrų velnias 117

K

kabančioji papūga 199
kabarga 290
kabiauodegis botropsas 158
kaisaka 158
Kalifornijos gegutė 203
Kalifornijos grunionas 123
Kalifornijos jūrų kiaulė 263
Kalifornijos jūrų liūtas 280
Kalifornijos kondoras 178
Kalifornijos putpelė 182
kalita 199
Kallima inachus 77
kalninė varna 228
kamanės 86
kamanės gegutės 87
kamaninis kolibris 205
kaminų čiurlys 204
kana 295
kanadinė berniklė 171
kanadinis bebras 252
kanadinis garnys 168
kandantys mašalai 68
kandžiai 251
kanopa 285
kanopiniai žinduoliai 285
kapibara 257
Kapo (uolų) damanas 283
karakalas 276
karaliaus Alberto rojaus paukštis 227
karališkasis rojaus paukštis 227
karališkoji kobra 156
karališkoji vėduoklė (opacha) 121
karčiuotasis dygliatriušis 256
karčiuotasis pavianas 247
kardasnapis kolibris 205
kardauodegiai 37
kardinolas 219
kardžuvė 131
karetaitė 214
Karibų omaras 40
karpis 110
karpytūnė 75
karpotosios gyvatės 153
karpuotis 286, 287
kartuolė 111
karūnuotasis karvelis 195
karveliai 194
karveliniai paukščiai 194
karvelis keršulis 194
karvelis uldukas 194
kašalotas 260
katės 266, 276
katinė blusa 59
katininis lemūras 242
katininis ryklys 98
kaukėtasis krabas 43
kaukolėtasis sfinksas 81
kaulinės žuvys 11
kautyninė žuvytė 128
kėkštas 229
keliaujantysis verpikas 82
kengūros 231
kepeninė siurbikė 17
Kergeleno jūrų lokys 281
keršoji meškutė 83
ketupa (žuvinis apuokas) 201
kiaulės 286
kiaunės 271
kiauniniai 271
kiaušinėdis žaltys 155
kiautavėžiai 39
kielinis tironas (fibas) 211
kietaodis vėžlys 160
kikilis 222
kikilis kopikas 219
kyliasnapis tukanas 209
kilkė 104
kilnioji vaiva 75
kilnusis erelis 174
Kinijos gigantinė salamandra 142
Kinijos muntjakas 290
kininis krabas 44
kirai 190
kiras kvatoklis 191
Kirko dikdikas 300
kirmėliniai moliuskai 20
kirmrausos 142, 143
kirstukai 238
kirstukas nykštukas 239
kiršlys 107
kiškėnai 250
kiškiai 250
kiškialūpis šikšnosparnis žuvininkas 241
kiviai 162
klajojantysis albatrosas 165
klajojančiosios skruzdėlės 85
Klarko riešutinė 228
kloakiniai (vienangiai) žinduoliai 230
klumpelė 12
knyginė utėlė 49
koalos 231, 232
kojotas 264
kojūkas 186
kolibriai 204
kolorado vabalas 66
Komodo varanas 151
kongonis 299
konolofas 148
koralinis aspidas 157
kormoranai 166
krabai apgavikai 45
krabas latras 45
kragai 164
kranklys 228
kraštuotasis glomeris 47
kraštuotasis voras 35
kremzlinės žuvys 11
krevetė sanitarė 40
krilis 41
krokodilai 144
krokodilinis kaimanas 145
krūmynų kiaulė 286
kūdrinė varlė 137

kūgenis 24
kūjaryklis 99
kukučiai 206, 207
kūmutė 141
kuoduotoji antis 172
kuoduotoji karakara 179
kupranugariai 288
kuprotasis banginis 258
kurapka 181
kurkinis grifas 178
kurklys 53
kurmiai 238
kuslapė 233
kvezalis 205

L

laibapirštis 242, 243
laibasnapis narūnėlis 193
laivagraužis 28
lama 289
lamantinai 280
langinė kregždė 211
Lanternaria lanternaria 56
lapakarpės skruzdėlės 85
lapauodegis gekonas 149
lapės 264
lapkirpė bitė 87
lašalai 51
latimerija 102
Latrodectus mactans 33
laukinė ožka 302
laukinis (Prževalskio) arklys 284
laukinis šoklys 60
laukinis triušis 250
laukys 184
lazdyninė miegapelė 255
ledinė baltakraujė. 131
ledinis naras 164
lėliai 202
leopardas 279
leopardinis ryklys 98
Libelluloides 58
Libytheana bachmanii 77
lydeka 107
lieknasis loris 242
liepsnelė 4, 215
liepsnotasis trupialas 221
liepsnotoji pelėda 200
lygioji raja 100
lynas 112
liputis 218
liūtas 278
liūtbeždžionė 244
lizdas 223
locmanas 125
lokiai 268
lūpakojai 47
lūšis 277

M

Macrobiotus 13
Macrocheira kaempferi 43
Macroglossum stellatarum 81
Magelano pingvinas 163
magnetinis termitas 55
magotas 246
malajinis lokys 269
Malleus malleus 27
mandarininė antis 172
mandrilas 247
mangustos 274
manta 100
Mantispa styriaca 58
marabu 169
margasis audėjas 223
margasnapis kragas 164
marmozetės 244
marmurinė pleištapilvė 115
maskuotė 53
Mastigoproctus giganteus 36
mažasis auksinukas 74
mažasis begemotas 287
mažasis buivolas (anoa) 296
mažasis kiras 191
mažasis lelys 202
mažasis pingvinas 163
mažasis ruožuotis 258
mažasis žiemsprindis 80
mažoji alka 193
mažoji gremžtukė 29
mažoji nėgė 93
mažoji krakšlė 203, 216
mažoji panda 270
mažoji šimpanzė (bonobas) 249
medicininė dėlė 18
medlaipė 138
medlaižys 272
medonešės skruzdėlės 84
medvarlė 136
medvilninis žiedgraužis 66, 67
medžioklinis sakalas 177
medžių termitai 55
Megaloprepus caeruleata 51
Meksikos kalakutas 180, 181
Meksikos skruzdėda 236
Meksikos smailiagalvė gyvatė 155
Melanerpes formicivorus 208, 209
Melanitis leda 78
mėlynasis banginis 26, 258
mėlynasis kėkštas 229
mėlynasis marlinas 131
mėlynasis ryklys 99
mėlynasis rojaus paukštis 226
mėlynkojis smigikas 166
mėlynoji šarka 229
mėlynoji zylė 217
mėlynžiedis aštuonkojis 31
melsvaskruostis ūsys 209
Membranipora 13
menkė 118
mėnulinis uotas 133

mėnulžuvė 132
merlangas 118
merostominiai 10
meškėnai 266, 270
meškos 266
mėšlavabaliai 62
metamorfozė 73
migracijos 171
migrantai 171
milžiniškas dviporiakojis 47
milžiniškoji tridakna 28
mirikina 245
Misisipės aligatorius 145
miškinė katė (vilpišys) 276
miškinis damanas 283
miškinis lemingas 252
miškinis storagalvis 72
miškinis šuo 265
miškinis vėžlys 160
moliuskai 10
moliuskas klounas 25
molochas 148
molvė 119
monarchas 78
Mongolijos smiltpelė 253
morfai 78
morkinė musė 71
mormonas 192
muflonas 303
murenos 109
Musca vetustissima 71
musė cėcė 71
musės plėšrūnės 69
musės 68
muskusas 290
muskusinė kengūra 234
muskusinis etruskų kirstukas 239
muziejinis vilnagraužis 65

N

naguotoji rupūžė 139
naktikovas 168
naktiniai drugiai 80
naminė bitė 86
naminė musė 70
naminė pelė 254
naminė pelėda 200, 201
naminis karvelis 194
naminis skaptukas 65
naminis svirplys 53
naminis šeriauodegis 48
naminis žvirblis 223
Nanosella fungi 62
narai 164
nariuotakojai 10, 13
narvalas 260
nautilas 31
nendrinė rupūžė 141
nendrinė vištelė 185
neonas 115
neporinis verpikas 82
nerka 106
neskraidantieji paukščiai 162
nykštukas 216
nykštukinė antilopė 300
nykštukinė marmozetė 244
nykštukinė pelėda 201
nykštukinis pelinis oposumas 231
nykštukinis ryklys 95
nykštukinis sklandantysis kuskusas 233
nilgau 295
Nilo ešerys 124
Nilo krokodilas 144
nimfinė papūgėlė 196
Ninox novaehollandiae 201
Norvegijos lemingas 252, 253
nugarplaukos 57
nuodadantis 151
nuodai 159
nuodingieji dantys 159
nuodingoji skolopendra 47
nuostabioji karetaitė 217
nuostabioji kotinga 210

O

ocelotas 277
Ocenebra erinaceae 23
ocipodas 44
ofiūra 91
okapija 294
ondatra 253
orangutanas 249
Oregonia gracilis 43
oribė 300
oriksas 298, 299
orka 261
Ornithoptera alexandrae 72
ožkos 295

P

padūkėliai 166
palolas 18
palšasis tulžys 206
pampų elnias 293
pandos 270
Papilio glaucus 72
Papilla japonica 62
paprastasis aštuonkojis 31
paprastasis chameleonas 148
paprastasis delfinas 262
paprastasis elniaragis 62
paprastasis ežys 238, 239
paprastasis grambuolys 63
paprastasis jautakis satyras 79
paprastasis jonvabalis 64
paprastasis kalmaras 30
paprastasis koatis 270
paprastasis maldininkas 54
paprastasis mašalas 68
paprastasis meškėnas 270
paprastasis nandas 162

paprastasis purplelis 195
paprastasis ruonis 281
paprastasis suopis 176
paprastasis šakalas 265
paprastoji širšė 88
paprastasis vampyras 241
paprastasis žaltys 154
paprastoji aktinija 15
paprastoji alka 193
paprastoji angis 158
paprastoji auslinda 55
paprastoji bukcina 22
paprastoji auslinda 6
paprastoji dusia 60
paprastoji geneta 274
paprastoji iguana 146
paprastoji jūrų kiaulė 263
paprastoji karališkoji gyvatė 154
paprastoji lėkštelė 22
paprastoji litorina 22
paprastoji medšarkė 213
paprastoji medūza 14
paprastoji saulėžuvė 120
paprastoji širšė 88
paprastoji tigražuvė 115
paprastoji tupaja 239
paprastoji vaisinė musė 70
paprastoji voverė 251
papūga kea 199
papūgos 196
papūgžuvės 128
Parnassius phoebus 72
patagona 205
Patagonijos mara 256
patarška 11, 183
paukščiai 11, 162
paukščiai raganosiai 206
paukštėda 33
pegasas 122
pekariai 286
pelė mažylė 254
pelėdinė papūga 199
pelėdos 200
pelėpaukščiai 205
pelėsakalis 177
pelikanai 166
pelikanas 166
pelkinis ožys 298
pempė 187
penkiaskiautis plunksninukas 82
perkūno oželis 189
pesliai 174
Petrophassa plumifera 195
Philemon corniculatus 218
Pholcus phalangioides 32
Photinus 64
Phryganea 59
Pycnogonum 37
pietinis jūrų dramblys 280
pietinis pudu 293
pietinis purplelis 195
pietinis tikrasis banginis 259
Pietų Amerikos žieduotoji kirmrausa 143
pievinė varlė 4
pievinis pelėnas 253
pilkasis banginis 259
pilkasis garnys 168
pilkasis kiškis 250
pilkasis pelinis lemūras 242
pilkoji gervė 184
pilkoji lapė 267
pilkoji medvarlė 136
pilkoji papūga 197
pilkoji rupūžė 140
pilkoji žąsis 171
pilkoji žiurkė 254
pilkšvasis ryklys 97
pilvakojai moliuskai 21
pingvinai 162
pinoteris 44
pintys 13
pipa 138, 139
piranija 4
Pirėnų kurmėnas 238
pjūklažuvės 101
plačiažiomenis ungurys 109
planktonas 38
plaukikas 188
plaukuotasis stafilinas 61
pleištauodegis erelis 175
plėšikai 190
plėšikas skua 190
plėšrieji paukščiai 174
plėšrūnai 266
plikasis smėliarausis 255
plokščiagalvė varlė 137
plokščiagyviai 12
plokščioji ligija 46
plokščioji skėtė 50
plokščiosios kirmėlės 10
plokštieji jūrų ežiai 90
plonasnapis pufinas 165
plunksnažiaunė kirmėlė 19
Polemaetus bellicosus 175
poliarinė lapė 266
poliarinė žuvėdra 192
portugališkasis laivelis 14
potoras 234
povas 183
prancūziškasis tarantulas 34
prielipa 125
primatai 242
pristelė 115
proechidna 230
Psarocolius decumanus 221
pseudokrevetės 39
pseudoskorpionai 36
Ptychocheilus lucius 112
puma 278
puošnioji fregata 167
purpleliai 194
purpurinė kregždė 213
purpurinis mureksas 24
purpurinis trupialas 220
pušinė sniegena 223
pušinis kryžiasnapis 223
putpelė 182

R

ragai 293
raganosiai 284
ragasnapiai 206
ragiana (rojaus paukštis) 226
raguotasis koralas 16
raguotieji driežai 147
raguotoji barškuolė 159
rainė 111
ratiliuotoji šiukšliavištė 180
raudė 110
raudonakė medvarlė 136
raudonasis bitininkas 207
raudonasis ibis 169
raudonasis koralas 16
raudonasis staugūnas 245
raudonasis tritonas 143
raudongurklis kolibris 204, 205
raudonkrūtinė nektarinė 218
raudonoji ara 198
raudonoji asterija 91
raudonoji auksavapsvė 89
raudonoji barzdotė 126
raudonoji piranija 114
raudonskruostis biulbiulis 213
raudonsnapis audėjas 223
raudonsnapis fajetonas 167
raudonsnapis galvijinis varnėnas 224
raudonsnapis kiras 191
raudonuodegis laukaspraskšis 63
rausiančioji pelėda 201
rausvasis pelikanas 166
rezonatorius 245
Rhodnius prolixus
riešutinis vaisiastraublis 66
ryklys auklė 96
rinoderma 138
rytinė gvereca 247
Rytų Amerikos burundukas 251
ryžinis trupialas 221
rojaus palapinukas 227
ropinis baltukas 73
ropliai 11, 144
rožinė kakadu 196
rudagalvis karviaganis 221
rudagalvis kiras 191
rudasis ausylis 241
rudasis kivis 163
rudasis krosnius 210
rudasis lokys 268
rudasis nakviša 241
rudasis pelėnas 253
rudasis pelikanas 166
rudoji lapė 266-267
rudoji lūšis 277
rudoji miško skruzdėlė 84
ruoniai 258, 280
ruonis vienuolis 281
rūpinimasis palikuonimis 123
rupūžė bobutė 141
rusvasis varliaburnis 202

S

sabalas 271
saiga 302
sakalai 174
sakalas keleivis 177
salamandros 142
saola 297
sardinė 104
Sargasų klounas 117
sasa 300-301
sausumos krabai 45
savaninė lapė 267
Scytodes thoracica 35
sekretorius 179
sepija 30
servalas 276
sialija 216
siamangas 248
sidabrinė avižėlė 48
sidabrinis karosas 110
sidabrinis kiras 190
sidabriukas 35
silkinis ryklys 98
silkių karalius 121
simbiozė 129
Symphyllia 16
Sirijos žiurkėnas 252
skeltapėdė žąsis (ančiažąsė) 171
skėrys keleivis 52
skėtinė kotinga 210
skiauterėtasis baziliskas 147
skiauterėtasis tritonas 142, 143
skydinukai 66
skorpena zebražuvė 120
skraidantieji lemūrai 239
skruzdėlės siuvėjos 85
skumbrė 130
skunkai 266, 271
smėliabitės 86
smailiauodegė antis 172
smailiauodegis plėšikas 190
smėlinė šoniplauka 41
smėlinis scinkas 150
smigikai 166
smiltkirmis 19
smiltpelės 253
sniegine ožka 302
snieginė pantera (irbis) 279
snieginis avinas 302, 303
sparvos 69
spermacetas 260
spjaudalė 126
spjaudančioji kobra 156
Spreo superbus 224
spungė 76
Squilla empusa 41
sraigiaėdis peslys 176
stambiadantis delfinas 262
stambioji skėtė 50
stepinis zebras 284
sterbliakurmis 233

sterblinė medvarlė 137
sterbliniai 231
sterblinis velnias 233
stiklavarlė 138
stiklinis šamukas 116
stinta 107
stirna 292
storauodegė kiškinė kengūra 235
storauodegis galagas 242
straubliuotžuvė 103
strazdas giesmininkas 214
strazdas klajoklis 215
stručiai 162
stuburiniai 11, 92
stumbras 297
sultonvištė takahė 185
Sumatros raganosis 285
surikata 275
svilikas 222
svilikėlis 222
svirbelis 214

Š

šakiaraginiai 294
šakiaragis 294
šalmuotasis kazuaras 162, 163
šamas 117
šarka 229
šarvas 160
šarvuotasis raganosis 285
šaukštasnapė antis 172
šeirys 76
šelmeninė kregždė 211
šeriadantė 126
šermuonėlis 271
šernas 286
šešiajuostis bėgiojantysis driežas 149
šiaurinė čakvela 147
šiaurinė pilkoji zylė 217
šiaurinis ančiuvis 104
šiaurinis audrapaukštis 165
šiaurinis elnias 292
šiaurinis menchedenas 105
šiaurinis smigikas 166
šiaurinis tikrasis banginis 259
šienpjoviai 36
šikšniukas-nykštukas 240
šikšnosparniai 240
šimpanzė 248
šimtakojai 10
šinšila 7, 257
širdiškieji jūrų ežiai 90
širšuolas 88
šiurkščiaplaukis vombatas 233
šlyžys klounas 113
šoklioji gazelė 301
šuninis kaspinuotis 17
šunys 264
švilpiančioji medvarlė 136

T

Tailando kiaulianosis šikšnosparnis 240
taipanas 157
tamsusis plikšliužis 21
tamsusis purplelis 194, 195
tapyrai 284
taškuotasis kupriukas 59
taškuotasis šamukas 116
taurusis elnias (vapitis) 291
Teksaso barškuolė 159
Teksaso raguotasis driežas 147
termitai 55
tetervinas 177
Thamnopsis sirtalis 154
tigras 279
tigras 7
tigrinė ciprėja 24
tigrinis pitonas 153
tigrinis ryklys 99
tikrasis šilkaverpis 81
tikrieji agučiai 257
tikrosios tupajos 239
tilvikai 186
tilvikiniai paukščiai 186
Tympanuchus cupido 181
tinklinis pitonas 153
tironas 211
gekonas tokis 149
Tomocerus 48
Tomsono gazelė 301
Toxocara cati 17
trapioji plunksnė 27
Tribus attellabini 67
Trichoglossus haematodus 197
tripirštis kiras 191
tripirštis tinginys 237
tripsas 49
trispyglė dyglė 123
šnypščioji Afrikos margė 158
triūsė kotinga 210
triušiai 250
trogonai 205
trumpasparnis žirgelis 52
trumpauodegė kengūra (kvoka) 235
trumpauodegis indris 242
tuataros 146
tubifeksas 18
tukanai 208
tulžiai 206
tuoktuvės 165
tuoktuvinis ritualas 165
turakai 203
turklys 23

U

ūdra 273
ūdros 266
Umbonia spinosa 56
ungurys 109
uodai 68
uolagraužis 28
uolinis kalviukas 213
uolinis karvelis 194
upinis vėžys 40

ursonas 256
urvinė hiena 275
ūsorius 112
usūrinis šuo 265

V

vabalas galijotas 63
vabzdžiaėdžiai 238
vabzdžiaėdžiai šikšnosparniai 241
vabzdžiai 10, 48
vaisialesys purplelis 195
Vaito medvarlė 137
vaivorykštinis upėtakis 107
vakarinė lakštingala 216
vakarinis ilgakulnis 243
Vakarų Amerikos tanagra 219
valgomasis jūrų ešerys 90
valgomoji austrė 27
valgomoji midija 26
valgomoji širdukė 28
vampyrinis kalmaras 31
vamzdžiadantis 237
vanagai 174
vanaginė papūga 198
vandeninis kirstukas 239
vandeninis oposumas 231
vandeninis ožys 298
vandeninis pelėnas 253
vandeninis strazdas 214
vandens asiliukas 46
vandens čiuožikai 56
vandens paukščiai 170
varlė galijotas 135
varlė skraiduolė 138
varliaburniai 202
varliagyviai 134
varna 228
varnėnas 224
varnėnas maina 225
vasarinis skydvėžis 39
vėdarėlis 46
vėgėlė 119
vėjažuvė 122
velelija 15
vėplys 281
verpetės 12
vėžiagyviai 10
vėžliai 160
vidutinis dančiasnapis 173
vienkupris kupranugaris 288
vikunija 288, 289
vilkas 264
vilnotasis krabas 42
vilnotoji beždžionė 244
vingiorykštinis marguolis 82
vynuoginė sraigė 21
violetinis palapinukas 227
violetinis puošniažygis 61
Virdžinijos apuokas 200
Virginijos oposumas 231
viskaša 257
vištiniai paukščiai 180
viverinė katė 276
viverinė sterbliakiaunė 232
viveros 274
vombatai 231
voragyviai 10, 11
vorai 32
voras kryžiuotis 32
voravapsvės 88
voverės 251
voverinis saimiris 245

X, Z

Xestobium rufovillosum 65
Xyleutes leucomochla 83
zvimbeklės 68

Ž

žaliakojis tulikas 188
žaliasis arakaris 209
žaliasis driežas 150
žaliasis medžių smauglys152
žaliasis tigrinis vabalas 60
žaliasis vėžlys 160
žalioji iguana 4
žalioji markata 246
žalioji meleta 208
žalioji musinukė 217
žalioji pievinė blakė 6
žalioji rupūžė 141
žalioji skėtė 50
žaliukė 222
žalvarniai 206, 207
žąsys 170
žebenkštis 271
žemesnieji chordiniai 92
žydrataškis uodeguotis 74
žiedakaklė papūgėlė 199
žiedmusės 69
žieduotosios kirmėlės 10,13
žiemos įmygis (hibernacija) 255
žinduoliai 11, 230
žirafa 4, 294
žirafinė gazelė 301
žirafos 294
žiurkės 251
žiurkinė gyvatė 154
žmoginė utėlė 49
žuvėdros 190
žuvis klounas 126
žuvis mičmanas 117
žuvis skraiduolė 122
žvaigždėtoji kiauliasnukė 125
žvaigždžiasnukis kurmis 238
žvaigždžių skaičiuotojas (astroskopas) 128
žvirbliniai paukščiai 210

GYVŪNŲ ENCIKLOPEDIJA

Ši knyga jus supažindins su viso pasaulio gyvūnais. Joje aprašyta daugiau kaip 2000 gyvūnų rūšių – nuo mažiausio pirmuonio iki didžiausio žinduolio, pateikta šimtai puikių fotografijų ir piešinių. Knyga labai išsami, lengvai skaitoma, tinka ir vaikams, ir suaugusiesiems.

ISBN 9955-07-007-2

TRYS NYKŠTUKAI